

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ (ВНУ ім. Лесі Українки)
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ТА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ, (ВНУ ім. Лесі Українки)
КАФЕДРА ПІДПРИЄМНИТВА І МАРКЕТИНГУ, (ВНУ ім. Лесі Українки)
ГО «ІНСТИТУТ ЕКОНОМІЧНИХ ТА ЕКОЛОГО-ЕНЕРГЕТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ ІМЕНІ АДМІРАЛА МАКАРОВА
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ НАФТИ І ГАЗУ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ACADEMIA SINICA (Китайська Республіка-Тайвань)
EUROPEAN INSTITUTE OF FURTHER EDUCATION, (Словацька Республіка)
EASTERN EUROPEAN DEVELOPMENT AGENCY, (Словацька Республіка)
VYSOKÁ ŠKOLA DANUBIUS, (Словацька Республіка)
UNIVERSITY OF ECONOMY IN BYDGOSZCZ, (Республіка Польща)
UNIVERSITY OF MARYLAND, COLLEGE PARK, (USA)
WOJT OF GMINA GROMADSKA, (Республіка Польща)

III МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
**«ТРАНСФОРМАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ,
ЗАКОРДОННОЇ МОДЕЛЕЙ
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
ТА ЗАКОНОДАВСТВА
В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ»**
27–29 червня 2022 р., м. Луцьк, УКРАЇНА

Збірник тез

Луцьк - 2022

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ (ВНУ ім. Лесі Українки)
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ТА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ, (ВНУ ім. Лесі Українки)
КАФЕДРА ПІДПРИЄМНИТВА І МАРКЕТИНГУ, (ВНУ ім. Лесі Українки)
ГО «ІНСТИТУТ ЕКОНОМІЧНИХ ТА ЕКОЛОГО-ЕНЕРГЕТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ ІМЕНІ АДМІРАЛА МАКАРОВА
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ НАФТИ І ГАЗУ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ACADEMIA SINICA (Китайська Республіка-Тайвань)
EUROPEAN INSTITUTE OF FURTHER EDUCATION, (Словацька Республіка)
EASTERN EUROPEAN DEVELOPMENT AGENCY, (Словацька Республіка)
VYSOKÁ ŠKOLA DANUBIUS, (Словацька Республіка)
UNIVERSITY OF ECONOMY IN BYDGOSZCZ, (Республіка Польща)
UNIVERSITY OF MARYLAND, COLLEGE PARK, (USA)
WOJ'T OF GMINA GROMADSKA, (Республіка Польща)

III МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«ТРАНСФОРМАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ, ЗАКОРДОННОЇ МОДЕЛЕЙ
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ЗАКОНОДАВСТВА В УМОВАХ
ВОЄННОГО ЧАСУ»

27–29 червня 2022 р., м. Луцьк, УКРАЇНА

Збірник тез

Луцьк - 2022

УДК 330.341.1(477):[316.47:502:620.9:34

Рекомендовано до друку науково-технічною,
ГО «Інститут економічних та еколого-енергетичних досліджень»
(Протокол № 6 від 01.07.2022 р.).

Рецензенти:

Чорна Неля – доктор економічних наук, професор, кафедри бізнес-аналітики та інформаційного інжинірингу, Західноукраїнського національного університету.

Рейкін Віталій – доктор економічних наук, професор, доцент кафедри менеджменту та адміністрування, Волинський національний університет імені Лесі Українки.

Трансформація національної, закордонної моделей економічного розвитку та законодавства в умовах воєнного часу: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції ВНУ ім. Лесі Українки, (27-29 червня 2022 року), м. Луцьк: СПД Гадяк Жанна Володимирівна, друкарня "Волиньполіграф", 2022. 418 с.

ISBN 978-617-7843-36-7

В даному виданні розміщено вибрані праці, що за змістом своїм розкривають наступну проблематику: зміна ролі держави й ринку за умов економіки військового часу: теорія методологія, практика; сучасні тренди розвитку підприємництва за умов військового часу; пріоритети розвитку міжнародних економічних систем за умов загроз військової агресії; енергетична та продовольча безпека в системі відтворення соціально-економічної активності міст; нормативно-правове забезпечення стабілізації держави в умовах воєнного стану.

ISBN 978-617-7843-36-7

© ГО «ІЕЕЕД», ВНУ ім. Лесі Українки, 2022

ЗМІСТ

**РОЗДІЛ 1. ЗМІНА РОЛІ ДЕРЖАВИ Й РИНКУ ЗА УМОВ
ЕКОНОМІКИ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ: ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ,
ПРАКТИКА**

Дмитро БАГАТЮК ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК КАТАЛІЗАТОР ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ У БУДІВНИЦТВІ	13
Ольга БАЗАРНА, Владислав ТІТОВ УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВОЮ ПОЛІТИКОЮ ПІДПРИЄМСТВА З МЕТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЗА УМОВ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ	14
Світлана БЕГУН ВПЛИВ МІГРАЦІЙНОЇ КРИЗИ НА ДЕМОГРАФІЧНУ СИТУАЦІЮ В УКРАЇНІ	16
Світлана БОЛІЛА ЗАДАЧІ ТА ОРІЄНТИРИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ ПОЛІТИЧНИХ РЕАЛІЙ	18
Віктор БОРЩЕВСЬКИЙ, Мирослава ЧЕХ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЕКОНОМІЧНІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ	19
Оксана БУТКЕВИЧ ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ КРИЗОВОГО СТАНУ ДЕРЖАВИ	21
Ольга ВОЙТЕНКО РЕГІОНАЛЬНІ РИНКИ СПОЖИВЧИХ ПОСЛУГ: СТАН ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ	23
Павло ВУГЕЛЬМАН ЗМІНИ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ МІСТ УКРАЇНИ ЗА УМОВ ЕКОНОМІКИ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	26
Юлія ГАРКУША ОРГАНІЗАЦІЯ ГОТІВКОВОГО ОБІГУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	28
Лариса ГРОМОЗДОВА, Віктор МАЛЯРЕВСЬКИЙ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ЗА УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ	31
Яна ДОВГЕНКО СТАН ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	33
Артур ЖАВОРОНОК ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ УЧАСНИКІВ КРЕДИТНОГО РИНКУ В СУЧАСНИХ ТУРБУЛЕНТНИХ УМОВАХ	35
Юлія ЖУРАВЕЛЬ, Назарій ПОПАДИНЕЦЬ БРЕНДИНГ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ ЯК ОСНОВА ЙОГО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ	37
Валентина ЗАСАДКО, Оксана ВАСИЛИЦЯ ДЕРЖАВА, РЕГІОНИ І ГРОМАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНИХ СТАНДАРТИВ ЄС	40
Інна ІЛЛЯШЕНКО, Лариса ГРОМОЗДОВА, Ганна	

МЕДВІДЬ МІЛІТАРІ-ТУРИЗМ ЯК ПЕРСПЕКТИВА ІННОВАЦІЙНОГО НАПРЯМКУ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТА ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	42
Микола КАРЛІН ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ «ЗЕЛЕНИХ ФІНАНСІВ» В УМОВАХ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	45
Ганна КАШИНА, Яна ДЕРБЕНЬОВА ШЛЯХИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ	47
Maryna KLYMSHUK, Tetyana IVANOVA, Anna KUKHARUK, Kateryna REDKO INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE POST-WAR ECONOMIC RECOVERY OF UKRAINE	49
Дмитро КОТЕЛЕВЕЦЬ ПОНЯТТЯ «ЦИФРОВА ЕКОНОМІКА» В СУЧАСНОМУ ТЕРМІНОЛОГІЧНОМУ ПРОСТОРІ	52
Сергій КРАМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ РИНОК ЯЄЦЬ ТА ЯЄЧНИХ ПРОДУКТІВ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ	54
Руслан КУБАНОВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПОТРЕБИ ТА ВИМОГИ ДО МЕНЕДЖЕРІВ БУДІВЕЛЬНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	58
Тарас КУШНІР ОЦІНКА ВТРАТ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ В УКРАЇНІ	61
Тарас МАЛИШІВСЬКИЙ, Володимир СТЕФІНІН ШЛЯХИ РОЗВИТКУ МІСЦЕВОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	63
Ірина МАРКОВИЧ ПОДАТКОВІ ІНСТРУМЕНТИ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	66
Наталія МАРТИНОВИЧ МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗБУДОВИ ТЕРИТОРІЙ ПРІОРИТЕТНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	67
Марія МАХСМА, Вероніка МОРОЗ ПРОБЛЕМИ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ	70
Марія МАХСМА, Ольга НАСТАУЛОВА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД УДОСКОНАЛЕННЯ МАТЕРІАЛЬНОГО СТИМУЛЮВАННЯ	73
Вікторія МАЦУКА ЧИННИКИ ТА ЗАГРОЗИ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	75
Микола МИРОНЕНКО РОЗВИТОК ГАЛУЗЕВОЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ УСТАНОВИ ДЕРЖАВНОЇ ФОРМИ ВЛАСНОСТІ У 2017-2021 РОКАХ (до 85-річчя з часу заснування)	78
Vitaliia MISHCHENKO FEATURES OF THE FUNCTIONING OF PUBLIC FINANCE OF UKRAINE IN WARTIME	81
Оксана НІКІШИНА, Оксана ЗЕРКІНА, Наталія ЧЕБОТАРЬОВА СТІЙКІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ СИСТЕМ ТОВАРНИХ РИНКІВ У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	83

Світлана НІКОЛАЄВА ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ЗА УМОВ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ	86
Олександр НОСИРЄВ ВІДНОВЛЕННЯ ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ У ПОСТВОЄННІЙ ЕКОНОМІЦІ	88
Юрій ПАСІЧНИК МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	91
Ірина ПЕНЬКІВСЬКА, Сергій ПОБІГУН МОТИВАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР В СУЧАСНИХ УМОВАХ	95
Ірина СКОРОХОД, Дарина СКОРОХОД ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	96
Ольга СЛОБОДЯНЮК ВІДРОДЖЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	98
Yevheniia SRIBNA, Nataliia KRAVCHUK POSSIBILITIES AND EFFICIENCY OF DIGITALIZATION COMMUNICATIONS	100
Віктор СТУПНИЦЬКИЙ, Ніна СТУПНИЦЬКА ТОРГОВІ КОНФЛІКТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	102
Олена СУКАЧ РЕАЛІЇ ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ	103
Юлія ТАТАРИНЦЕВА, Олександр ПУШКАР, Тетяна НАЗАРОВА, Тетяна КОЧЕТОВА СУЧАСНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЗА УМОВ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ	106
Олена ТУР АНТИКРИЗОВА ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	108
Володимир УСТИМЕНКО, Руслан ДЖАБРАІЛОВ, Веста МАЛОЛІТНЕВА, Тетяна ГУДІМА ДЕЯКІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ЗАСАД УТВЕРДЖЕННЯ ІДЕОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В СУСПІЛЬСТВІ У ПЕРІОД ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ	110
Роман ЧОРНИЙ, Михайло КОВАЛЬ EMPLOYMENT OF THE POPULATION AS A FACTOR OF THE DEVELOPMENT OF UKRAINE AND ITS REGIONS	113
Павло ШВЕЦЬ ВІДПОВІДНІСТЬ ЗМІН У СФЕРІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ НОРМАМ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ З ЄС	118
Владислава ШЕВЧУК РИНОК ПРАЦІ ПІД ВПЛИВОМ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ВІЙНИ	120
Анатолій ЩЕРБАК ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РОЗДРІБНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ МЕРЕЖ В УКРАЇНІ	124
Лариса ЮЩИШИНА ОСОБЛИВОСТІ КРИПТОРИНКУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ	127
Інна ЯЦКЕВИЧ ІНВЕСТИЦІЙНА СТРАТЕГІЯ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	128

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ТRENДИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА ЗА УМОВ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ

Анатолій АНЦИБОР ТИПОЛОГІЯ АУТСАЙДЕРСТВА ЯК ПІЗНАННЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	131
Вікторія АРТЮШОК ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ	133
Ірина БАБІЙ, Ольга ОСТАПЧУК, Анастасія БАКОВЕЦЬ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА (НА ПРИКЛАДІ ТОВ «БУДІВЕЛЬНИЙ АЛЬЯНС ГРУП»)	135
Роман БАБІЦЬКИЙ ВІДМІННОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ТА ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМІВ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	138
Ольга БАКСАЛОВА, Каріна АНДРУСІВА ТЕХНОЛОГІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ БІЗНЕС-ПЛАНУВАННЯ	141
Ольга БАКСАЛОВА, Юлія КОРОТУН МАРКЕТИНГОВЕ АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МЕДОВОЇ СФЕРИ В УМОВАХ КРИЗИ	144
Єгор БЕЛЯЄВ, Наталія СКРИПНИК ІТ-ГАЛУЗЬ, ЯК НАЙСТІЙКІША СФЕРА ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	148
Надія БИЧКОВА, Сергій НАЗАРЕНКО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПЕРСОНАЛУ У ПРОЦЕСАХ СТВОРЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ КАДРОВИХ СТРАТЕГІЙ ОРГАНІЗАЦІЙ	150
Вікторія БОЙКО, Ольга СКЛАДАНІВСЬКА МОНІТОРИНГ ЯК СКЛАДОВА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЮ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	151
Григорій БОЙЧЕНЮК, Ольга БЕЛЕНКОВА ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ – ПРОВІДНИЙ ТРЕНД РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	154
Вікторія БОНДАРЕНКО, Назарій ПОПАДИНЕЦЬ, Данієлла МУШКА, Владислава ОЛЕНЬ ПОНЯТТЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВИМИ КОМУНІКАЦІЯМИ ПІДПРИЄМСТВА	156
Олена БОРИСЮК КІБЕР-РИЗИКИ ТА ЇХ СТРАХУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	159
Світлана БОРТНІК, Ольга ЛЕВЧУК ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЙ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	161
Інна БОСА ОПТИМІЗАЦІЯ ЛОГІСТИКИ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ	164
Анна ВЕРБИЦЬКА ACTUAL INTERNET-MARKETING INSTRUMENTS IN THE CONDITIONS OF WAR	165
Карина ГАДЖИЄВА, Костянтин ПАВЛОВ ДІЯЛЬНІСТЬ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ	167
Юлія ГОЛОВЧУК, Людмила ДИБЧУК ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СТИМУЛЮВАННЯ ПРОДАЖУ ЯК СКЛАДОВА	

МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	169
Вікторія ГОЛОДЕНКО, Олена БАКУЛІЧ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА: ОСОБЛИВОСТІ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ	172
Алла ГРЕЧАН, Артем КОБА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТРАНСПОРТНОГО СЕКТОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	175
Ruslan DANYLEICHUK BUSINESS INFRASTRUCTURE SUPPORT POLICY: REGIONAL ASPECT	177
Інна ДОЦЕНКО ФІНАНСОВА ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВІЙНИ	179
Андрій ДРАГУН ХАРАКТЕРИСТИКА ПІДПРИЄМСТВ, ЩО АДАПТУЮТЬСЯ ДО НОВИХ ЗМІННИХ УМОВ ДІЯЛЬНОСТІ	182
Вікторія ДЯЧЕНКО ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ В ПІДПРИЄМНИЦТВІ	185
Ольга ЖАБИНЕЦЬ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН СВІТОВОЇ ТОРГІВЛІ ТА ВІЙНИ З РОСІЄЮ	189
Катерина ЗАЙЧЕНКО, Анна БОЛХОВСЬКА ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ НА ПІДПРИЄМСТВАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	190
Іван ЗАЮКОВ, Олена БАБЧИНСЬКА ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО БІЗНЕСУ В СУЧАСНИХ ВІЙСЬКОВИХ УМОВАХ	192
Ірина КАЛІНЬКО, Людмила ЛАДОНЬКО СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК МЕТОД РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ЗА УМОВ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ	195
Анатолій КАРМАЛІТА, Віталій КАРПЕНКО, Ірина ЗАКРИЖЕВСЬКА ВАЖЛИВІСТЬ ЯКІСНОГО ФОТО У РЕКЛАМІ ТОВАРІВ ТА ПОСЛУГ	197
Maryna KLYMSHUK FEATURES OF COMPENSATORY FINANCING OF INFRASTRUCTURE RECONSTRUCTION IN THE POST-WAR PERIOD	200
Олексій КОВАЛЬ, Наталія ЗАЧОСОВА СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ІНДУСТРІЇ 4.0 ТА РЕАЛІЙ ВОЄННОГО ЧАСУ	202
Олег КОВАЛЬЧУК ОСОБЛИВІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	204
Svitlana KRAVCHENKO PROBLEMS OF FUNCTIONING OF FAMILY DAIRY FARMS IN UKRAINE IN WARTIME CONDITIONS	205
Igor KRIVOV'YAZIUK ТРАНСФОРМАЦІЯ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ ЗА УМОВ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ	208
Lesya KRUPIAK, Oleh YATSIUK REGARDING THE	

DEVELOPMENT OF A PROJECT TO STIMULATE THE DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES IN THE REGIONS OF UKRAINE DURING THE WAR	210
Олександра КУПЧИК, Костянтин ПАВЛОВ ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА	212
Павло КУШКА КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	214
Євгеній ЛАНЧЕНКО НАПРЯМИ РОЗВИТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	215
Наталія ЛЕВКОВЕЦЬ ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА	218
Iryna LYTVYN, Mariia UDYMOVYCH MODERN TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP IN WARTIME IN UKRAINE	220
Олександр ЛИТВИНЕНКО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ БУДІВНИЦТВА ЗАСОБАМИ ВІМ-МОДЕЛЮВАННЯ	223
Любов ЛПІЧ, Оксана ХІЛУХА, Мирослава КУШНІР ГЕНЕЗИС ВІЙСЬКОВОЇ ЛОГІСТИКИ	224
Алла ЛЯЛЮК ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІНОВОЇ ОБІЗНАНОСТІ ПОКУПЦІВ	227
Оксана МАКОВОЗ СТРАТЕГІЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ІТ-КОМПАНІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	231
Роман МАКСИМЕЦЬ, Ігор КИРИЛОВ, Ольга БЄЛЕНКОВА ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	232
Леся МАТВІЙЧУК УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	234
Аліна МЕДВІДЬ, Ганна САМУСЬ ПІДТРИМКА МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	235
Наталія МЄШКОВА-КРАВЧЕНКО, Лілія КОБЗЄВА ОБҐРУНТУВАННЯ ВИБОРУ НАПРЯМУ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА	238
Світлана МІНАКОВА, Євген ВОЛОШИН ПІДТРИМКА БІЗНЕСУ ДЕРЖАВОЮ ЗА УМОВ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ	239
Тетяна НЕБОГА, Ольга ГОЛІКОВА РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БІЗНЕСУ В КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ МОДЕЛІ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ	242
Євгенія НОВАК ТЕОРЕТИЧНІ, МЕТОДИЧНІ І НОРМАТИВНІ ПЕРЕДУМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ БУДІВНИЦТВА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ	245
Олена ОЛІЙНИК МЕТОДИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ РИЗИКІВ В БІЗНЕСІ	247
Наталія ОЛІЙНИК, Сергій МАКАРЕНКО, Олександр ОЛІЙНИК ОРГАНІЗАЦІЯ ТА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА УМОВ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ	248
Олена ОРЛОВА ЦИФРОВІЗАЦІЯ КОНСАЛТИНГУ – ВІД	

ДАНИНИ ТЕНДЕНЦІЯМ ТА РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ ДО НЕОБХІДНОСТІ У ВОЄННИЙ ЧАС	251
Ніна ПАВЛШИНА МОЛОДІЖНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВА У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС	253
Вадим ПАВЛОВСЬКИЙ, Костянтин ПАВЛОВ ГОТЕЛЬНА ГУЛУЗЬ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМАТИКА, ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ	255
Ігор ПЕЛИХ, Майя ГОЛОВАНОВА, Зоя КАМЕНЄВА МОДЕРНІЗАЦІЯ ТА ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ОБОРОННОГО СЕКТОРУ ЧЕРЕЗ ЦИРКУЛЯРНУ ЕКОНОМІКУ	257
Оксана ПОЛІНКЕВИЧ, Віктор ТРИНЧУК, Юрій КЛАПКІВ ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ	260
Віталій ПОТАПОВ СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ЗА УМОВ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ В УКРАЇНІ	263
Тетяна САК МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ЗАПОЧАТКУВАННЯ БІЗНЕС-ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	266
Надія СИНЮРА-РОСТУН РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ	267
Ірина СОЛОВЕЙ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	271
Ангеліна СПИЦІНА УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В УМОВАХ АНТИКРИЗОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСПОРТНОЇ ГАЛУЗІ	274
Алла ТАРАСЮК, Анастасія УХАНОВА КАДРОВА БЕЗПЕКА В ПІДПРИЄМНИЦТВІ	278
Юлія ТАТАРИНЦЕВА, Олександр ПУШКАР, Тетяна НАЗАРОВА, Тетяна КОЧЕТОВА СУЧАСНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЗА УМОВ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ	281
Mariia TERLIUK, Oleksandr SHAPRAN CRISIS MANAGEMENT IN ACADEMIC ENTERPRISE: THE ISSUE IS NOT "IF", BUT "WHEN"	283
Георгій ТЕРЕЩЕНКО, Наталія СКРИПНИК ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ ЗА УМОВ ЗАГРОЗ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ	286
Юрій ТЮТЮННИК, Світлана ТЮТЮННИК ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	289
Наталія ХОМЮК ДІЯЛЬНІСТЬ ФОНДОВИХ БІРЖ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	291
Сергій ШЕЛУДЬКО ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ЧИННИК СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В ЧАСИ ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ ШОКІВ	293
Вероніка ЩЕРБИНА ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК	

ЛОГІСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	296
Яна ЩУР, Олександр ПОПРОЗМАН СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІТ-СФЕРИ В УКРАЇНІ	298
Аліна ЯКИМЧУК, Юрій ЯКИМЧУК БЮДЖЕТ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ У ВОЄННИЙ ЧАС	300
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ ЗА УМОВ ЗАГРОЗ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ	
Максим АЛЕКСЕЄНКО, Микола СТЕЦЬКО РОЗВИТОК ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ	302
Lyudmyla ALEKSEYENKO, Oksana TULAI FINANCIAL ASPECTS OF CONFRONTING THE CHALLENGES OF WAR IN THE CONTEXT OF GLOBAL MODERNIZATION OF ECONOMIC RELATIONS	304
Катерина КЛИМЕНКО, Максим САВОСТЬЯНЕНКО АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПІДТРИМКИ УКРАЇНИ ЄБРР В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	306
Богдан-Петро КОШОВИЙ, Ганна ПАВЛИШИН-КОШОВА СТАЛИЙ РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОЇ СИСТЕМИ ЕКОНОМІКИ ОСВІТИ В ЧАС ВІЙНИ	309
Зоя ПІЧКУРОВА РИЗИКИ ТА ЗАГРОЗИ ВІЙНИ В УКРАЇНІ ДЛЯ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ	311
Катерина ПОПОВИЧ, Наталія СКРИПНИК СТАБІЛІЗАЦІЯ НАВАНТАЖЕННЯ НА ЕКОНОМІКИ КРАЇН ЄВРОСОЮЗУ ТА ЄВРОПИ ЧЕРЕЗ МІГРАЦІЙНІ РУХИ, СПРИЧИНЕНІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЮ ВІЙНОЮ	314
Наталія ТАРАСЕВИЧ ТРАНСФОРМАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ	317
Tatyana KHARCHENKO, Ziming LIU THE IMPACT OF SPORTS INDUSTRY ON ECONOMIC DEVELOPMENT	319
РОЗДІЛ 4. ЕНЕРГЕТИЧНА ТА ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА В СИСТЕМІ ВІДТВОРЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ МІСТ	
Катерина БАГАЦЬКА ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ КОМУНАЛЬНОГО СЕКТОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	322
Марина БАЛДЖИ ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ЧАС	325
Володимир ГАВРИЛЮК, Інна ОСТАПЕНКО МІСЦЕ БУДІВНИЦТВА У СИСТЕМІ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ	326
Денис ДУБІНІН ЛОГІСТИЧНА СКЛАДОВА ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ МІСТА	328
Роман ЗАНИХАЙЛО, Ольга БЕЛЕНКОВА ПРОБЛЕМИ ПРОСТОРОВОГО ПЛАНУВАННЯ ЗРУЙНОВАНИХ МІСТ ПІД ЧАС ВІЙНИ	329
Марія ІГНАТКО ВПЛИВ ВІЙНИ НА АГРОПРОМИСЛОВЕ ВИРОБНИЦТВО УКРАЇНИ ТА ПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ СВІТУ	331

Давид КАЛАШНИКОВ, Олександр ГРИЦЕНКО НАПРЯМКИ ТЕРМОМОДЕРНІЗАЦІЇ ЖИТЛОВИХ КВАРТАЛІВ МІСТ	333
Галина КОШЕЛЬОК, Вікторія ЧЕРНОВА ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЕНЕРГЕТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ	334
Любомир МАТІЙЧУК, Костянтин ПАВЛОВ STRUCTURE OF THE FUEL AND ENERGY COMPLEX OF UKRAINE	337
Любомир МАТІЙЧУК, Оксана НОВОСАД POTENTIAL OF THE FUEL AND ENERGY COMPLEX OF UKRAINE	343
Любомир МАТІЙЧУК, Олена ПАВЛОВА, Олександр ШАБАЛА RENEWABLE ENERGY SOURCES - THE WAY TO ACHIEVE UKRAINE'S ENERGY SECURITY	350
Інна ОСТАПЕНКО ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ ЯК ІМПЕРАТИВ РОЗВИТКУ МІСТ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	359
Василь ПАСКАР, Ольга БЄЛЕНКОВА ВІДНОВЛЕННЯ ЗРУЙНОВАНОГО ЖИТЛОВОГО ФОНДУ МІСТ НА ЗАСАДАХ РЕЦИКЛІНГУ БУДІВЕЛЬНИХ ВІДХОДІВ	360
Олексій ПРОШКУРАТОВ, Ольга БЄЛЕНКОВА НОРМАТИВНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ БУДІВНИЦТВА	362
Артем СТРАХОВ, Олександр ГРИЦЕНКО МОДЕЛІ ВИБОРУ ПРОЕКТНИХ РІШЕНЬ ІЗ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ	363
Роман ЯКОВЕНКО, Ольга БЄЛЕНКОВА ПРИНЦИПИ ПРОСТОРОВОГО ПЛАНУВАННЯ ВУЛИЧНИХ МЕРЕЖ ЗРУЙНОВАНИХ ВІЙНОЮ МІСТ	365
РОЗДІЛ 5. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
Марта БАЗАРНИК ПРОФЕСІЙНА ПРАВОСВІДОМІСТЬ СУДДІ: МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ З УРАХУВАННЯМ СУЧАСНИХ УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ	367
Олександр ГЛАЗОВ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ	369
Марина ГЛУХ, Наталія КОВАЛКО ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКОВИХ ЗМІН ЯК СПОСІБ ПІДТРИМКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	372
Роман КІРІН ЦИФРОВІЗАЦІЯ СФЕРИ УРБОЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВОВІДНОСИН	375
Дмитро КІЩАК ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕДУРИ БАНКРУТСТВА ЮРИДИЧНОЇ ТА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	378
Роман КОЗЯР ЕФЕКТИВНА СУДОВА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ЗАПОРУКА ПРОТИДІЇ ВТРУЧАННЮ У ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ СУДДІВ В УМОВАХ ВІЙНИ	381

Анна КУЗЬМИЧ, Людмила КУЗЬМИЧ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ ВОДНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ	382
Андрій ЛУЖАНСЬКИЙ ВСТАНОВЛЕННЯ СУДОМ ФАКТУ СМЕРТІ НА ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО СПРАВЛЯННЯ СУДОВОГО ЗБОРУ	385
Галина МАРТИНЮК, Світлана АНТОНОВА ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	388
Олександр НОСИРЄВ СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ПОСТКРИЗОВОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТУРИЗМУ ТА ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ УКРАЇНИ	392
Поліна ОРЛОВА ДЕЯКІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ	395
Оксана ПАРХОМЕНКО-КУЦЕВІЛ ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ПОСАД СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	397
Олександр САВЧЕНКО ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ	400
Олена САСКО ВИКОРИСТАННЯ ОЦІНОЧНИХ ПОНЯТЬ У ТЕКСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ	403
Аліна СВДЕНКО ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	405
Євгеній ШАПОВАЛОВ НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АНТИМОНОПОЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У РАМКАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	407
Петро ШПИГА ПІДГОТОВКА ПОРІВНЯЛЬНИХ ТАБЛИЦЬ ДЛЯ ЗАКОНІВ «ПРО НАЦІОНАЛЬНУ ПРОГРАМУ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ»: ЕЛЕМЕНТИ МЕТОДИКИ	409
Ольга ЮХИМЮК, Володимир КРАВЧУК, Микола КРАВЧУК НОВЕЛІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО РОЗШИРЕННЯ ПЕРЕЛІКУ ОСІБ, ЯКІ МАЮТЬ ПРАВО НА БЕЗОПЛАТНУ ВТОРИННУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ, ПОВ'ЯЗАНА З ВОЄННИМИ ДІЯМИ	414

РОЗДІЛ 1. ЗМІНА РОЛІ ДЕРЖАВИ Й РИНКУ ЗА УМОВ ЕКОНОМІКИ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ: ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ПРАКТИКА

УДК 338.2

Дмитро БАГАТЮК

аспірант

Київський національний університет будівництва і архітектури, м. Київ

bahatiuk_dv@knuba.edu.ua

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК КАТАЛІЗАТОР ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ У БУДІВНИЦТВІ

Ділова активність у будівництві може оцінюватись за безліччю показників і критеріїв. Критеріями виміру можуть бути [1-5]: кількість суб'єктів господарювання, обсяги будівельних робіт, інвестиційна активність, кількість трансакцій між учасниками інвестиційно-будівельного процесу, рівень безробіття, збільшення або зменшення обсягів випуску будівельних матеріалів, виробів і конструкцій тощо.

Але для того, щоб ділова активність залишалась на достатньому для розвитку галузі рівні, потрібно сформуванню достатньо сприятливе для розвитку інституційне середовище. Як зазначається у статті [1, с.216]: «Поняття «економічний інститут» включає конкретні форми організації виробництва, обміну, розподілу і споживання, юридичні норми, що склалися, звичаї, характер мислення економічних суб'єктів, правила поведінки, мотиви і стимули, втілені в структурі та функціональні особливості інституційної системи. Економічні інститути складають інституційне середовище». Отже, для того, щоб інституційне середовище сприяло розвитку ділової активності у будівництві, мають бути сформовані інститути права, освіти, держави, економічних відносин тощо. Основна мета таких інститутів - сприяти стабільному розвитку суспільства, оскільки головні функції інститутів полягають у задоволенні вимог суспільства та контроль процесів розвитку.

Наприклад, посилення інституту самоврядування в Україні дозволило сформуванню дієву структуру адміністративно-територіального устрою, який складається із трьох рівнів: область, район, громада, перенести ряд функцій щодо забезпечення населення житлом на рівень громад та у результаті посилило розвиток будівництва у регіонах. Також це дозволило усунути ряд бар'єрів для будівництва на рівні оформлення дозволів на початок будівництва і здачу об'єктів в експлуатацію для об'єктів класу наслідків (відповідальності) СС1 (незначні), СС2 середні (СС2), значні (СС3), оскільки для об'єктів класу СС1 сформовано декларативний принцип початку робіт, коли для отримання дозволу достатньо просто подавати повідомлення про початок виконання будівельних робіт.

У перспективі зміна інституційного середовища сприятиме розвитку та прискоренню будівництва, оскільки зараз термін проходження експертизи, погодження проектної документації, отримання дозволів на будівництво і введення об'єктів в експлуатацію може займати декілька років. Це виправдано для об'єктів класу наслідків СС3, коли від помилок на етапах проектування може постраждати велика кількість людей або державі буде завдано значних економічних збитків, але для об'єктів нижчих класів відповідальності така

тривала процедура узгоджень просто призводить до затримки будівництва, і у перспективі – до зменшення ділової активності сектору.

Як зазначається у статті [2]: «Ефективна інституційна система, реалізуючи суспільні інтереси, організовує та гармонізує їх у напрямку забезпечення національних інтересів вищого порядку, у тому числі національної безпеки. Цим досягається ефективність суспільного розвитку країни в умовах модернізації її економіки». Тому розвиток інституційного середовища може слугувати каталізатором ділової активності у будівництві та інших секторах економіки.

Список літератури

1. Беленкова О. Ю., Титок В.В. Вплив розвитку інституційного середовища на конкуренцію у житловому будівництві. Український журнал прикладної економіки. 2020. Том 5. № 2. С. 214 – 221.
2. Стеценко С.П. Закономірності формування мезоекономічного рівня економічної безпеки. Ефективна економіка. 2013. № 3. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2495>
3. Стеценко С.П. Формування інституційного середовища забезпечення економічної безпеки регіону. Агросвіт. 2013. № 23. С. 69-72.
4. Сорокіна Л. В., Гойко А. Ф. Дослідження економічних важелів забезпечення розвитку будівельної галузі. Будівельне виробництво. 2015. № 58. С. 88-96.
5. Міхельс В.О., Шилюк П.С., Гойко А.Ф., Бондар В.П. Економіко-математичні методи та моделі у будівництві. К.: Міленіум, 2006. 380 с.

УДК 65.016

Ольга БАЗАРНА

к.е.н.

Експерт, Всеукраїнська асоціація громад

nadezda_pisarenko@ukr.net

Владислав ТІТОВ

аспірант кафедри маркетингу імені А.Ф. Павленка,

Київський національного економічний університет

імені Вадима Гетьмана

gromozdovag@gmail.com

УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВОЮ ПОЛІТИКОЮ ПІДПРИЄМСТВА З МЕТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЗА УМОВ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ

В умовах сучасного розвитку ринкової економіки все актуальнішим стає управління розвитком підприємства на засадах сталого розвитку. У основу такого управління покладено усвідомлення можливостей та необхідності при реалізації господарських цілей діяльності підприємства враховувати потреби та інтереси ключових стейкхолдерів, орієнтувати усі бізнес-процеси на SDG. Такий підхід дозволяє комплексно підходити до процесу управління та взаємодії різних підсистем підприємства як складної відкритої системи, забезпечуючи відповідну її стійкість, мінімізацію фінансових та репутаційних ризиків, довгострокову лояльність споживачів та персоналу тощо.

Не виключенням виступає і маркетинг. Його роль у діяльності промислового підприємства полягає у формуванні сукупності умов,

інструментарію, підходів до забезпечення реалізації виробленого продукту, адаптації до умов ринкової кон'юнктури та забезпечення тісних інформаційнокомунікаційних зв'язків у ланцюгу створення доданої вартості (від входу до виходу в системі підприємства). Він дозволяє трансформувати потреби споживачів у прибуток підприємства та забезпечує досягнення визначених стратегією розвитку підприємства цілей розвитку, кругообіг капіталу та налагодження стійких взаємовідносин між підприємством та зацікавленими сторонами навіть у кризових ситуаціях.

Тобто, для успішного господарювання за умов воєнного стану потрібно мати та практично використовувати знання ринкових механізмів, принципів та методів дослідження ринку і економічної кон'юнктури, комплексу заходів ефективного впливу на конкурентні позиції підприємства, способів управління якістю та конкурентоспроможністю товару, методів формування попиту та стимулювання збуту, реалізації товарної, асортиментної, цінової, комунікаційної складових маркетингової політики підприємства, уведення інновацій. Отже, управління усіма складовими маркетингової політики є однією з складових ефективного управління сталим розвитком підприємства.

Одним з основних аспектів сталого розвитку вітчизняних промислових підприємств є розробка та реалізація ефективної маркетингової політики, що нині трактується як багаторівнева цілеспрямована система заходів, планів, програм маркетингу, що забезпечує загальну спрямованість на споживачів, досягнення цілей розвитку компанії за допомогою реалізації ефективних маркетингових стратегій [2, с. 257]; план (система планів), орієнтований (их) на раціональне та результативне забезпечення виконання завдань маркетингової діяльності у системі цілей діяльності підприємств.

Складність маркетингової політики робить її об'єктом цілеспрямованого управлінського впливу на підприємстві. У науковій літературі сформувався розуміння процесу управління маркетинговою політикою промислового підприємства як логічної послідовності чотирьох основних етапів [1, с. 536]: визначення цільової ринкової орієнтації; маркетингове планування стратегічних завдань; вибір цільового сегменту ринку; формування портфелю маркетингових стратегій; формування та реалізація комплексу маркетингу.

З позицій менеджменту, який здійснює управління маркетинговою політикою (формування, реалізацію, внесення змін тощо), доцільно говорити про перехід до проєктно-орієнтованого підходу до управління на засадах SDG, запровадження комплексного аналізу та подальшої включеності стейкхолдерів у процес маркетингу.

В умовах усвідомлення бізнесом кризових ситуацій пов'язаних із воєнними діями на території країни варто враховувати обмеженість економічних ресурсів, необхідність пошуку нових способів забезпечення конкурентоспроможності, зростання прибутковості саме удосконалення концептуальних основ управління маркетинговою політикою здатне забезпечити перехід у зону «блакитних океанів», стимулювання інновацій не лише у маркетингу, а і інших зовнішніх та внутрішніх процесах господарської діяльності. На сьогодні концепція стійкого маркетингу є логічною і більш затребуваною суб'єктами ринкових відносин. Нині споживачі, посередники, виробники проявляють все більший інтерес до споживання корисних продуктів та підвищення загальної соціально екологічної свідомості, прозорості відносин та достовірності інформації. Саме тому концепція стійкого (соціально відповідального) маркетингу має бути адаптована як на рівні управління політикою маркетингу, так і на рівні бізнесу загалом. Це дозволить

оптимізувати комплекс маркетингу та удосконалити (модернізувати) управління маркетинговою політикою, що, в кінцевому результаті, стане основою зростання лояльності стейкхолдерів та посилення власних конкурентних позицій, стійкості підприємств, зростання іміджу та мінімізації ризиків їх діяльності у довгостроковій перспективі.

Список літератури

1. Гузенко Г.М. Управління та вдосконалення маркетингової діяльності на підприємстві. Економіка і суспільство. 2017. Вип. 12. С. 227–234.
2. Чайка І.П. Сучасна концепція маркетингового управління діяльністю підприємства. Економічний аналіз: зб. наук. праць. Тернопільський національний економічний університет. 2017. Том 27. № 1. С. 257–262.
3. Ottman J. A. Green marketing: challenges and opportunities for the new marketing age. 1994. 287 с.

УДК 314.1(7.044)

Світлана БЕГУН

к.е.н., доцент,

доцент кафедри економіки та природокористування,
Волинський національний університет ім. Лесі Українки,
begun.svitlana@vnu.edu.ua

ВПЛИВ МІГРАЦІЙНОЇ КРИЗИ НА ДЕМОГРАФІЧНУ СИТУАЦІЮ В УКРАЇНІ

Чисельність населення України з початку 1990-х років скорочувалась щорічно до теперішнього часу. Так, чисельність наявного населення на початок 1992 року становила 52,1 млн. осіб, на 1 січня 2014 зменшилась до 45,2 млн. осіб [1]. Депопуляція населення в цей період мала такі великі темпи та масштабність, стала яскравим проявом демографічного неблагополуччя, що вітчизняні демографи тривалий час ототожнювали її з демографічною кризою. Початок 2000-х років характеризується поступовим зростанням рівня народжуваності та уповільненням скорочення природного убутку населення.

Внаслідок анексії Криму в лютому 2014 року чисельність населення України зменшилась на 2 млн. осіб, в зоні окупації в Донецькій та Луганській областях опинилися майже 3,6 млн. До підконтрольної території переїхало 1,5 млн. осіб, до 500 тис. осіб переїхали, але не отримали статус переселенця. Отже, до України повернулося до 30% втраченого населення. Ще до 100 тис. осіб емігрувало, в багатьох випадках – без оформлення міграції певним чином [2]. Таким чином, в 2014-2022 роках зменшення населення відбувалось не лише за рахунок депопуляції, але і за рахунок окупації частини території України, і на початок 2022 року становило 41,2 млн. осіб. Таким чином, загальний убуток населення становив за роки розбудови держави 10,9 млн. осіб або 20,9 %, з них за останні вісім років – 4,2 млн. осіб або 8 % від чисельності на початку 1992 року.

Повномасштабна військова агресія росії, що розпочалася 24 лютого 2022 року, призвела до масової міграції населення України та появи багатомільйонних вимушених мігрантів, внутрішньо переміщених осіб (ВПО), біженців тощо. Вимушена українська міграційна криза не має аналогів і значно перевершує міграцію за останні вісім років [3]. Згідно з даними Управління Верховного комісара у справах біженців Організації Об'єднаних Націй (УВКБ ООН), за перші півтора місяця від початку гарячої фази війни

11,4 млн осіб залишили свої домівки, з них виїхало за кордон 4,4 млн. За даними ООН, жінки, діти, літні люди становлять 90% тих, хто виїхав [4]. У Міністерстві освіти і науки України (МОНУ) повідомили, що близько 25% всіх переселенців є школярами чи студентами [3]. Біля 7 млн осіб залишилися в країні, але були змушені покинути власне житло, тобто вважаються ВПО [4].

На думку Е. Лібанової, директорки Інституту демографії та соціальних досліджень, внаслідок війни з росією чисельність українців ще скоротиться на мільйони. Це пов'язано з тим, що війна провокує як підвищення рівня смертності і зниження народжуваності, так і погіршення стану здоров'я, зокрема через стреси, неможливість своєчасного лікування та обмеженість або недоступність якісної медичної допомоги, що призведе до втрат тисяч українців. Основною причиною є міграція. Продовження війни змусить біженців знайти стабільну роботу і залишатися за кордоном, що може привести до втрат від 600 тис. до 5 млн українців [5].

Таким чином, в найближчий час нашу країну очікує значне скорочення загальної чисельності населення, а також частки працездатних контингентів, що обмежує трудоресурсне забезпечення соціально-економічного розвитку на майбутнє. Основними чинниками є: вимушена еміграція молодшої частини населення України (насамперед жінок дітородного віку) за кордон; відсутність підвищення компенсаторної народжуваності після закінчення війни [5], подальше зростання статевого дисбалансу населення у зв'язку з великими втратами чоловіків у працездатному віці. Все це негативно позначиться як на генофонді українського народу, так і на економіці країни, змусить вирішувати низку соціальних та економічних протиріч.

Список літератури

1. Держстат України : веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 13.06.2022).

2. Пономаренко С. Вимушена міграція. Скільки людей залишилось в Україні після повномасштабного вторгнення росії. Сьогодні : веб-сайт. URL: <https://ukraine.segodnya.ua/ua/ukraine/vynuzhdennaya-migraciya-skolko-chelovek-ostal-os-v-ukraine-posle-polnomasshtabnogo-vtorzheniya-rossii-1614182.html> (дата звернення: 13.06.2022).

3. Рендюк Т. Вимушена міграція в умовах російсько-української війни та її негативні наслідки для генофонду України. Національна академія наук України: веб-сайт. URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=9149> (дата звернення: 13.06.2022).

4. Через війну свої домівки покинули 11,4 млн. українців, – ООН. РБК-Україна : веб-сайт. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/voyny-svoi-doma-rokinuli-11-4-mln-ukraintsev-1649511897.html>.

5. Як скоротиться чисельність населення України через війну – прогноз соціолога. Слово і діло : веб-сайт. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/06/07/novyna/suspilstvo/yak-skorotytsya-chyselnist-naselennya-ukrayiny-cherez-vijnu-prohnoz-soczioloha> (дата звернення: 13.06.2022).

Світлана БОЛЛА,
к.с.-г.н. доцент,
доцент кафедри менеджменту та інформаційних технологій
Херсонський державний аграрно-економічний університет
bolelayasu@gmail.com

ЗАДАЧІ ТА ОРІЄНТИРИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ ПОЛІТИЧНИХ РЕАЛІЙ

Призначення публічного управління сучасної держави відкритого демократичного типу, якою за останні роки стала наша країна, реалізовувалося в довоєнні часи через його головні функції шляхом втілення державної внутрішньої та зовнішньої політики, спрямованої на створення безпечного існування та подальшого сталого розвитку громадянського суспільства .

Військові події останніх місяців внесли значні корективи в завдання та орієнтири, які встали перед нашою країною. На даному етапі Україна знаходиться в дуже складному становищі, в стані війни, та зіштовхнулася з серйозними викликами, які стосуються військової, економічної та гуманітарної сфери. За цих умов принципово змінюється місце, роль та функції держави: політична, ідеологічна, економічна, соціальна; все майже переводиться в так би мовити “ручний” формат управління, щоб забезпечити в першу чергу безпекову оборонну функцію, коли всі зусилля спрямовані на військові потреби. Але в той же час, базисом міцності держави виступає економічна площина, що забезпечує найшвидший перехід на воєнні рейки. На сьогодні необхідно максимально залучити до економічної діяльності той бізнес, що ще залишився життєздатним, необхідно трансформувати регуляторну та податкову систему в напрямку спрощення всіх економічно важливих процедур для стимулювання та підтримки виробника, в тому числі і малого. Відносини слід будувати на принципах трипартизму, чітко визначити ряд мобілізаційно- партнерських завдань, які є сьогодні на часі, скористатися підтримкою волонтерського руху, що на сьогодні набув масштабного характеру на патріотичній хвилі і таким чином охопити як можна більше працездатного населення, яке залишилося в Україні. Внаслідок військової дій бізнес зазнав значних збитків. Чимало підприємств опинилися в районах активних бойових дій і змушені були евакуюватися в більш безпечні регіони або припинити роботу. Однак навіть ті бізнеси, які відносно далеко від обстрілів, потерпають через проблеми з логістикою та нестачу сировини. Як свідчить опитування ЄБА, лише 17% компаній працюють у повному обсязі, а кожна третя не працює, до того ж аграрії, виробничі та логістичні підприємства мають територіальну прив'язку, тож вони обмежені в мобільності [1]. Зважаючи на це, потрібно структурувати економіку воєнного часу згідно з безпековим ризиком. Необхідно у випадку загрози допомогти бізнесу в питаннях евакуації в відносно безпечні та доцільні з військової точки зору райони, забезпечити технічну підтримку виробництв, що були переміщені, вирішити питання логістики, цифрової мобільності, питання забезпечення роботою, житлом переміщених людських ресурсів. На особливу увагу заслуговують виробники, що є експортно-орієнтованими, та можуть дати надходження валютної виручки для країни. Необхідно співпрацювати з міжнародними партнерами та залучати інвестиції в країну, але не слід забувати і про місцевого виробника, наголошувати на тому, що купувати українське – це патріотично і соціально

відповідально зі сторони споживача. Незважаючи на військові дії, вже сьогодні слід думати про майбутнє, вирішення демографічних проблем та економічне відродження України.

Тому перехід до інноваційної моделі розвитку, до політики “технологічного стрибка”, формування енергетичної та цифрової стійкості держави у відповідності з новітньою європейською політикою та стандартами дозволить подолати важкі наслідки для економіки та створить перспективи для повернення біженців на кваліфіковану працю до власної країни. Як зазначають фахівці, потрібно узгодити новий суспільний договір, чесний, побудований на довірі, що має збалансувати інтереси і держави, і бізнесу, і громадянина, чітко визначити права, зони відповідальності та обов'язки на принципах прозорості [2]. Необхідно продовжувати модернізацію публічних інституцій з метою поглиблення економічної та соціальної інтеграції України в європейський простір для забезпечення якісного управління й поваги верховенства права, надання адміністративної підтримки та технічної допомоги, включаючи регіональний та місцевий рівень, що допоможе відродити країну.

Список літератури

1. Рихлицький. В Бізнес в умовах війни: хто зазнав найбільших втрат та як відновлюються підприємства. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/23/684549/>.
2. Юрків Ю. Від руїн до світового лідерства в економіці. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/06/27/688588>.

УДК 351

Віктор БОРЩЕВСЬКИЙ

д.е.н., доцент,
провідний науковий співробітник,
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М.І. Долішнього НАН України»,
borshchevsky@ukr.net

Мирослава ЧЕХ

к.е.н., доцент
доцент кафедри державного управління,
ЗВО Український католицький університет,
mirachekh@gmail.com

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЕКОНОМІЧНІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Державний сектор України протягом тривалого періоду перебуває у стані своєї трансформації, поступово наближуючись до інституційних, організаційних та етичних стандартів розвинутих держав світу, зокрема країн-членів ЄС. Проте в умовах воєнного стану перед ним постала низка нових викликів і проблем, які вимагають прискорення реформ, започаткованих протягом попередніх років. Передусім це стосується підвищення ефективності управління державною власністю, удосконалення процесів її приватизації, а також продовження адміністративно-територіальної, освітньої та медичної

реформ. Крім того, існує потреба у поглибленні змін, започаткованих в антикорупційній сфері з метою наближення України та її державного сектора до організаційних та етичних стандартів ЄС та інших розвинених держав світу.

Успішному проведенню вказаних реформ протягом усього періоду їх здійснення традиційно перешкождала низька якість їх інституційного та кадрового забезпечення, що виливалося в недостатню підтримку з боку населення. Нерідко зміни, що передбачали реформування одних ланок державного сектору, негативно впливали на розвиток інших. Наприклад, посилення адміністративної та фінансової самостійності органів місцевого самоврядування зменшувало бюджетний потенціал їх розвитку. А спроби залучати до управління державними і комунальними підприємствами ефективних менеджерів оберталися обуренням значної частини населення з приводу високих зарплат керівників цих підприємств.

Таким чином, розвиток державного сектору в Україні залежить не тільки від успішного вирішення актуальних організаційних чи економічних проблем. Значною мірою він також визначається етичними чинниками. Особливо гостро це виявляється в умовах воєнного стану.

Відтак сьогодні виникає потреба в пошуку шляхів подальшого розвитку державного сектору в Україні на нових етичних засадах. З одного боку, це вимагає впровадження таких змін, які мають враховувати найактуальніші потреби держави в умовах воєнного стану, а з іншого, забезпечувати формування інституційного базису для довгострокового розвитку державного сектору, починаючи з етапу його повоєнної відбудови.

Насамперед у цьому контексті варто відзначити необхідність зміни пріоритетів бюджетної політики держави: замість традиційної орієнтації на виконання соціальних функцій, першочергова увага має бути переорієнтована на безпекову сферу. По-перше, це дасть змогу оптимізувати бюджетні видатки, а, по-друге, зніме давню етичну дилему: чи не заохочує держава своїх громадян до соціального утриманства, надаючи величезній їх кількості різного роду соціальні дотації, субсидії та пільги?

Одночасно слід змінити парадигму розвитку державних підприємств. Вона має ґрунтуватися на відмові від стереотипів управління державною власністю, успадкованих з часів планово-адміністративної економіки. Це означає, що підприємства та організації державної форми власності повинні бути позбавлені будь-яких привілеїв у порівнянні з суб'єктами приватного бізнесу. Щобільше, в разі збитковості таких підприємств вони мають виставлятися на відкритий продаж, навіть якщо їх ціна при цьому буде символічною (звичайно ж за умови запобіганням ризикам, пов'язаним з фінансовими зловживаннями та штучним доведенням державних підприємств до банкрутства з метою викупу їх активів за відверто заниженою ціною).

Важливим аспектом впровадження нової парадигми управління державними підприємствами в умовах воєнного стану має стати організаційна трансформація та подальше переведення на ринково-конкурентні засади функціонування Державного концерну «Укроборонпром». Адже, як зазначають дослідники, 60% підприємств Укроборонпрому це малі та середні підприємства, половина з яких, до того ж, втратили своє значення для потреб ЗСУ. На додаток, до 70% у структурі Концерну складають підприємства зі зношеністю основних засобів на понад 50%, а 25% зі зношеністю понад 80%. До складу Концерну також входить велика кількість фінансово нестабільних

підприємств, включаючи підприємства, які вже перебувають у стані банкрутства. Основний контингент працівників підприємств Укроборонпрому – люди віком понад 60 років. Дохід на 1 працівника його підприємств у 20 разів менший ніж по галузі у світі, насамперед через надлишковий персонал та низьку культуру виробництва. До того ж не можна оминати увагою того беззаперечного факту, що концентрація в одних руках функцій замовника, виконавця і контролера завжди приводить до інституційної деградації та морально-етичних деформацій, зокрема корупції. [1]

Доцільно також налагодити системний розвиток інститутів, покликаних сприяти ефективному функціонуванню державного сектору в енергетичній сфері. Це стосується як упорядкування процесів стимулювання «зеленої енергетики» в напрямі суттєвого зниження наявних у ній корупційних ризиків, так і прозорих механізмів функціонування підприємств атомної, теплової та гідроенергетики, а також енергосервісних компаній.

Вказані та інші пов'язані з ними кроки, спрямовані на підвищення ефективності функціонування державного сектору України та на впровадження в ньому сучасних стандартів ділової етики і професійної поведінки дасть змогу удосконалити організаційно-економічні механізми взаємодій в умовах воєнного стану, а також сприятиме прискореному відновленню України на повоєнному етапі її розвитку.

Список літератури

1. Сорока С. Укроборонпром: реформа або смерть. Українська правда. Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/columns/2021/06/17/7297590>.

УДК 338

Оксана БУТКЕВИЧ

к.е.н, доцент,

доцент кафедри математики, статистики

і інформаційних технологій

Центральноукраїнський державний педагогічний університет ім. В.

Винниченка,

butkevuch.1975oksana@gmail.com

ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ КРИЗОВОГО СТАНУ ДЕРЖАВИ

Нині питання забезпечення умов фінансового благополуччя підприємств висувуються на перший план.

На розвиток підприємства впливають такі чинники, як військові дії на території держави, нестабільна політична та соціально-економічна ситуація в країні, міжнаціональні, регіональні, територіальні конфлікти, недосконалість законодавства, криміналізація суспільства, шахрайство, корупція.

В сучасних умовах проблема економічної безпеки є актуальною, оскільки підприємства працюють в умовах різних зовнішніх та внутрішніх ризиків, а конкурентне середовище приховує численні погрози. Ця обставина вимагає від суб'єктів управління підприємством побудови комплексної системи, спрямованої на підвищення рівня економічної безпеки. Сучасна кризова ситуація та процеси модернізації країни обумовлюють ведення

цілеспрямованої діяльності у сфері забезпечення економічної безпеки підприємств.

Забезпечення економічної безпеки – це гарантія незалежності країни, умова стабільності та ефективної життєдіяльності суспільства, досягнення успіху. Це пояснюється тим, що економіка є однією з найважливіших сторін діяльності суспільства, держави та особистості, отже, поняття національної безпеки буде порожнім словом без оцінювання життєздатності економіки, її міцності за можливих зовнішніх і внутрішніх загроз. Отже, забезпечення економічної безпеки належить до найважливіших національних пріоритетів.

Економічна безпека – це:

- стан економіки, що забезпечує достатній рівень соціального, політичного та оборонного існування й прогресивного розвитку України, невразливість і незалежність її економічних інтересів до можливих зовнішніх та внутрішніх загроз і впливів [6, с. 14];

- стан юридичних, економічних відносин, організаційних зв'язків, матеріальних та інтелектуальних ресурсів підприємства, за якого гарантуються стабільність його функціонування, фінансово-комерційний успіх, прогресивний науково-технічний та соціальний розвиток [4, с. 20].

Для оцінювання стану економічної безпеки застосовується система показників, за пороговим значенням яких визначають стан економічної безпеки розглянутого об'єкта. За невідповідності допустимим значенням відбувається формування негативних, руйнівних тенденцій щодо економічної безпеки.

Поняття «безпека підприємства» нерозривно пов'язане з поняттями «стійкість», «розвиток», «вразливість», «керованість».

Економічна безпека підприємства – це його спроможність розвиватися та працювати в умовах постійно мінливого внутрішнього та зовнішнього середовища, що характеризує її стійкість [7, с. 264]. Інакше кажучи, під терміном «економічна безпека підприємства» розуміється стан захищеності його важливих інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз для забезпечення стабільності та прогресування в сьогоденні та майбутньому.

Забезпечення функціонування підприємства в перспективі вимагає розгляду кризового стану як об'єкта управління. Завданням антикризового управління є вплив на проблеми, а також окремі чинники, що приводять до появи кризових явищ та процесів. Будь-яке управління має бути антикризовим. Процеси та технології антикризового управління характеризуються такими ознаками:

- мобільність та динамічність використання ресурсів;
- використання програмно-цільового підходу у розробленні та реалізації управлінських рішень;
- посилення чинників часу в процесі управління;
- оцінювання наслідків за кожним з можливих до прийняття управлінських рішень тощо [8, с. 328].

Структура економічної безпеки підприємства повинна розглядатись як сукупність взаємопов'язаних організаційних, фінансово-економічних та адміністративно-правових складових цілеспрямованого впливу на об'єкт управління, результатом якого має бути керована динаміка, що не допускає затяжних кризових явищ та банкрутства підприємства. Цьому мають сприяти прогнозування та планування діяльності, регулярний моніторинг та аналіз рівня економічної безпеки в поточному та перспективному періодах. В рамках моніторингу та аналізу рівня економічної безпеки підприємства необхідне

використання системи показників та критеріїв як єдиної інформаційної бази для прийняття управлінських рішень щодо зміцнення економічної безпеки підприємства.

Структура економічної безпеки підприємства виражається забезпеченістю підприємства якісними ресурсами, їх оптимальними запасами з урахуванням можливих ризиків господарської діяльності. При цьому всі ресурси повинні бути ефективно задіяні в рентабельне виробництво для забезпечення отримання прибутку та підтримки ліквідності підприємства. Це дасть змогу витримати цільові установки розвитку підприємства щодо економічної безпеки.

Надійна економічна безпека підприємства є можливою лише за комплексного та системного підходу, що дає змогу забезпечити стратегічний розвиток підприємства, розробити тактичні та оперативні дії для мінімізації наслідків кризи, негативного впливу загроз.

Список літератури

1. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия. Киев : Ника-центр ; Эльга, 2004. 784 с.
2. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект : навчальний посібник. Київ : Атіка, 2005. 432 с.
3. Шкарлет С.М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект : монографія. Київ : книжкове вид-во НАУ, 2007. 436 с.

Ольга ВОЙТЕНКО

аспірант,

відділу регіональної економічної політики

ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України»

Voytenko1209@gmail.com

РЕГІОНАЛЬНІ РИНКИ СПОЖИВЧИХ ПОСЛУГ: СТАН ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ

Ринок споживчих товарів є узагальнюючим індикатором стану розвитку її економіки, оскільки від його розмірів та ефективності залежить продуктивність інших секторів економіки та забезпечення рівноваги між попитом та пропозицією. Пандемія COVID-19 призвела до значних змін на регіональних ринках споживчих товарів у світі, та в Україні зокрема. В 2021 році спостерігалась поступова адаптація до нових умов та відновлення економічної активності. За свідченнями британської невідомчої експертної організації Управління бюджетною відповідальністю, друга половина 2021 року позначилась появою дисбалансів між попитом і пропозицією на багатьох ринках, зокрема продуктових [1]. Ситуацію погіршила розпочата наприкінці лютого 2022 року Російською Федерацією агресивна війна проти України. В цьому контексті важливо зауважити, що досвід подолання економічних наслідків запровадження карантинних заходів у 2020-21 рр. може стати для України частиною нової державної політики щодо регулювання споживчих ринків в умовах воєнного стану, оскільки бойові дії та вимушене переміщення значної кількості населення вимагає, першочергового подолання вузьких місць економіки для забезпечення доступу населення до всіх необхідних споживчих товарів і послуг.

Регіональний споживчий ринок – це підсистема товарно-грошових та організаційно-економічних відносин, що формуються у процесі купівлі- продажу товарів і послуг, для розвитку яких у межах відповідної території склалися сприятливі соціально-економічні умови для здійснення господарської діяльності задля задоволення потреб населення. Найбільше на розвиток цього ринку впливають такі чинники, як грошові доходи населення (платоспроможний попит), ціни на товари і послуги, виробництво товарів і надання послуг [2].

В цьому контексті важливими є дані останнього звіту Національного банку України, де вказується, що внаслідок повномасштабної війни добробут домогосподарств в країні впав на третину. Населення втратило доходи, а частина – ще й майно [3]. Різні опитування та експертні оцінки показують, що в понад 30–40% населення доходи впали або повністю, або скоротились на 70–80% [4]. Враховуючи те, що у 2021 р. 92% грошових доходів населення спрямовувалось на потреби споживання, в структурі якого 70% становили товари та послуги першої необхідності такі як продовольчі товари, оплата комунальних послуг, медицина, то падіння доходів через війну значно позначається на регіональних споживчих ринках. Держава у свою чергу надає фінансову допомогу внутрішньо переміщеним особам, ФОП 1-4 груп та усім найманим працівникам, за яких роботодавці сплачують ЄСВ, окрім працівників бюджетних установ, фондів загальнообов'язкового державного страхування та державної служби, які подали відповідні заявки до кінця березня. Такі заходи покликані пом'якшити наслідки війни на платоспроможність населення, однак з іншого боку значно вичерпують державний бюджет України, який втратив багато джерел доходів.

Щодо рівня цін, то за даними ДССУ в травні 2022 року споживча інфляція в річному вимірі пришвидшилася до 18%. Споживчі ціни на товари та послуги у період січень–травень 2022 р. у порівнянні до січня–травня 2021р. зросли на 13,8% [5]. У зв'язку з тим, що різні світові організації, зокрема Європейський банк реконструкції та розвитку та Світовий банк прогнозують падіння української економіки на 30% [6] і 45% [7] відповідно, немає підстав очікувати, що інфляція і зростання цін на споживчі товари зупиняться, особливо за умов продовження активних бойових дій та відсутності доступу до важливих аграрних та індустріальних районів країни, а також унеможливлення користування морськими портами Україною для експорту та імпорту товарів.

Виробництво товарів і послуг та можливості їх доставки до споживача значно зменшилися в умовах пандемії COVID-19, а війна тільки погіршила становище у виробництві та логістиці. Складною є ситуація, у першу чергу, з продуктами харчування. Дослідження показували, що обсяги виробництва рослинних продуктів відповідно до потреб населення регіону у споживанні значно різняться [8], а у зв'язку з війною та порушенням ланцюгів поставок внаслідок руйнування транспортних шляхів та безпекової ситуації загалом, на деяких регіональних споживчих ринках виникає нестача таких товарів, тоді як виробники, зокрема на непідконтрольних Україні територіях, вимушені викидати значні обсяги вирощеної продукції.

В той же час держава запустила платформу для релокації бізнесу в безпечні регіони: українські підприємства, які знаходяться у зоні активних бойових дій, можуть отримати державну допомогу в переміщенні своїх потужностей до західних областей України. Цей крок покликаний допомогти підприємцям відновити роботу і, відповідно, знову насичувати споживчі

ринки товарами, на які є попит населення. В той же час, Європейська бізнес асоціація в Україні вказує, що згідно з результатами останнього проведеного ними опитування, у повному обсязі працюють вже 47% компаній (тоді як у квітні таких було 28%). Ще 50% підприємств працюють з певними обмеженнями або частково: з них 37% обмежили географію присутності, 17% працюють онлайн, а 16% були вимушені закрити частину офісів, торгових точок чи відділень [9].

В контексті спроможності виробляти та доставляти товари і до споживача важливу роль відіграє стан транспортної інфраструктури. В травні міністр інфраструктури України повідомляв про втрату 6,3 тис. км головних колій, пошкодження 23 573 км автодоріг, пошкодження 289 автомобільних та 41 залізничного мостів [10]. Ці руйнування значно ускладнюють логістику, що впливає не лише на ціну споживчих товарів, але також і на саму можливість їх транспортування між регіонами, внаслідок чого знижується доступність та якість представленої до споживання продукції.

Як висновок, можна сказати, що стан споживчих ринків регіонів України сьогодні є непередбачуваним внаслідок кількох фактів. В першу чергу через те, що ринки на момент початку війни тільки починали відновлення від стресу спричиненого карантинними заходами проти COVID-19, а тому перебували у скрутному положенні. Війна також призвела до руйнування логістичних мереж, що позначилось на доступності товарів на різних споживчих ринках, ціні споживчих товарів і послуг та поглибленню нерівномірності розподілу попиту та пропозиції. Тим не менше, відзначається поступова адаптація виробників та дистриб'юторів до нової безпекової та економічної ситуації: відбувається розширення співпраці з імпортерами, налагодження нових маршрутів поставок, пошук локальних виробників продукції тощо. Однак, існує загроза зниження якості споживчих товарів і послуг та порушення, як наслідок, прав споживачів, якщо військові дії не будуть зупинені найближчим часом. Важливо, щоб держава вживала заходів для пом'якшення ситуації, наприклад через запровадження регулювання цін на певні групи товарів тощо.

Список літератури

1. The impact of bottlenecks in global product markets. 2022. Office of budget responsibility. URL: <https://obr.uk/box/the-impact-of-bottlenecks-in-global-product-markets/> (дата звернення: 20.06.2022)
2. Безпарточний М. Г. Розвиток регіонального споживчого ринку в системі ефективного функціонування торговельних підприємств. Регіональна економіка. 2015. № 4. С. 43-50.
3. Звіт про фінансову стабільність: червень 2022. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/report> (дата звернення: 20.06.2022)
4. Войтюк Т. Як почуватється бізнес під час війни — розповідає економічний експерт. Суспільне новини: вебсайт. URL: <https://suspilne.media/252189-ak-pocuvaetsa-biznes-pid-cas-vijni-rozpovidae-ekonomichnij-ekspert/> (дата звернення: 20.06.2022)
5. Експрес-випуск: індекси цін. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.06.2022)
6. Warren M. War in Ukraine and inflation slow growth in EBRD regions. European Bank for Reconstruction and Development : website. URL: <https://www.ebrd.com/news/2022/war-in-ukraine-and-inflation-slow-growth-in-ebrd-regions.html> (дата звернення: 20.06.2022)

7. Russian Invasion to Shrink Ukraine Economy by 45 Percent this Year : press release. The World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/04/10/russian-invasion-to-shrink-ukraine-economy-by-45-percent-this-year> (дата звернення: 21.06.2022)

8. Губарева В. Продовольча безпека: як захистити себе та свою сім'ю від голоду восени. URL: <https://rubryka.com/article/food-safety/> (дата звернення: 21.06.2022)

9. Дерев'яно А. Головна задача – вистояти. Що турбує бізнес в Україні під час війни. Європейська бізнес асоціація. URL: <https://eba.com.ua/golovna-zadacha-vystoyaty-shho-turbuye-biznes-v-ukrayini-pid-chas-vijny/> (дата звернення: 21.06.2022)

10. В Україні пошкоджено 23,5 тис. км доріг та 289 автомобільних мостів. URL: <https://ck-oda.gov.ua/novyny-cherkaskoyi-oblasti/v-ukrayini-poshkodzheno-235-tis-km-dorig-ta-289-avtomobilnix-mostiv/> (дата звернення: 21.06.2022)

Тези підготовлені в межах виконання наукового проєкту «Регулювання регіональних ринків споживчих товарів в умовах пандемії COVID-2019».

УДК 332.1

Павло ВУГЕЛЬМАН

здобувач Phd

Національний університет «Одеська політехніка»

оaa.onpu@gmail.com

ЗМІНИ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ МІСТ УКРАЇНИ ЗА УМОВ ЕКОНОМІКИ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Стратегії розвитку міст України, зокрема Стратегія економічного та соціального розвитку міст м. Одеси до 2022 р., затверджена рішенням Одеської міської ради від 16 квітня 2013 року № 3306-VI [1], виступають головним довгостроковим послідовним планом їх розвитку та визначають його основні напрямки, цілі та завдання. Однак Стратегія як механізм не може бути незмінною, оскільки ряд суттєвих змін зовнішніх та внутрішніх умов для розвитку регіонів та міст України, які відбулись протягом останніх років, обґрунтовує необхідність її актуалізації – йдеться про діючі Стратегії всіх міст України.

Міста у всьому світі, особливо в країнах, що розвиваються, часто мають властивості, що роблять їх і їхніх жителів особливо уразливими до наслідків зміни клімату та інших стихійних і антропогенних лих (землетруси, екстремальні погодні явища, повені, осідання ґрунту, бурі, в т.ч. пилові і піщані, аномальна спека, нестача води, посуха, забруднення води і повітря, трансмісивні захворювання і підвищення рівня моря, яке впливає на прибережні райони, області дельти і малі острівні держави, що розвиваються, й інші території) [2, с.24].

На прикладі Стратегії економічного та соціального розвитку міста Одеси «5Т» [1], яка фокусує основні напрямки інвестиційного розвитку міста: технології, туризм, транспорт, торгівлю та trust (англ. «довіра») – фінанси та безпеку, можна продемонструвати зміни, які обумовлені форс-мажором «військовий стан» та його економіки.

Потрібні такі зміни стратегії в умовах військового стану та після нього по складовим «5Т»:

1) туризм – зовнішній туризм відсутній, готелі, аеропорт і морський порт не працюють зовсім. Для збільшення доходів бюджету міста потрібне послаблення продажу алкоголю, що також активізувало б роботу ресторанного бізнесу;

2) транспорт – доцільне надання пільг зі сплати земельного податку непрацюючим транспортним підприємствам, забезпечення безперебійної роботи міського транспорту в т.ч. електротранспорту;

3) торгівля – забезпечення максимальної кількості працюючих суб'єктів підприємницької діяльності в сфері вуличної торгівлі, також управління торгівлі безпосередньо займається формуванням продовольчого складу міста.

4) технології – партнерство в Дії в напрямку створення розумних міст. Створення електронних моделей допомагатиме вирішувати нагальні проблеми кожного міста: інтегровані інформаційні системи розв'язують проблеми з транспортом, впроваджуються «зелені» технології, роблять та унаочнюють доступний план забудови, розвитку промислового й природного капіталу;

5) траст – поточне утримання дорожньої інфраструктури міста.

Після завершення військового стану та бойових дій в залежності від поточної ситуації необхідно буде запровадження індивідуального підходу до кожного напрямку для досягнення довоєнних результатів та подальшого розвитку міста.

Рисунок 1 – Стратегічне бачення векторів змін Стратегії міста Одеса [1, с.40]

Водночас, виникає більш складна проблема – це проблема концептуальних змін та їх усвідомлення суспільством. Вона вимагає науково-методологічних змін Стратегії, які віддзеркалюватимуться у для всіх її блоках [3]. Змінитися повинні: мета, принципи, заходи із забезпечення реалізації, процеси та життєвий цикл стратегії.

Реалізація Стратегій міст [1, 4] здійснюватиметься за рахунок використання наявного ресурсного потенціалу міста (матеріальних, фінансових, людських, інтелектуальних, наукових, освітніх, інформаційних ресурсів тощо), залучення провідних українських та міжнародних експертів, а також міжнародних організацій, таких як Європейська Економічна Комісія ООН, Світовий банк, Міжнародна Фінансова Корпорація, Європейський банк реконструкції та розвитку тощо.

Фінансовими джерелами реалізації Стратегій будуть:

- а) кошти місцевого та державного бюджетів,
- б) залучені кошти донорів в рамках проектів міжнародної технічної допомоги,
- в) кошти вітчизняного та міжнародного приватного бізнесу, що будуть спрямовані на реалізацію проектів державно-приватного партнерства з відбудови країни та/або певних регіонів, міст, галузей і сфер економіки,
- г) кредити міжнародних фінансових організацій.

Список літератури

1. СТРАТЕГІЯ економічного та соціального розвитку м. Одеси до 2022 року затверджена рішенням Одеської міської ради №1321-VII від 07.12.2016 р. URL: <https://www.omr.gov.ua/ua/open-city/strategy/> .

2. Нова програма розвитку міст (New Urban Agenda) // Конференція ООН з житла і сталого міського розвитку. Хабітат-III, Кіто, Еквадор, жовтень 2016 року. URL:

<https://web.archive.org/web/20190714183341/https://mistosite.org.ua/ru/articles/nova-prohrama-rozvytku-mist-pereklad-ukrainskoiu-poiasnennia>

3. Методологія планування регіонального розвитку в Україні. Інструмент для розробки стратегій регіонального розвитку і планів заходів з їх реалізації. URL: <http://strategy.kharkiv.ua/materials.html>.

4. Стратегія Дніпра 2030 URL: https://dniprorada.gov.ua/upload/editor/prezentaciya_strategii_dnipra_2030.pdf

УДК 336.74

Юлія ГАРКУША

к.е.н., доцент

доцент кафедри банківської справи

Одеський національний економічний університет

yulyaharkusha@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЯ ГОТІВКОВОГО ОБІГУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Готівковий грошовий обіг є невід'ємною частиною грошового обігу в рамках національної економіки. Готівковий грошовий обіг належить до важливих характеристик рівня розвитку економіки держави, які значною мірою впливають на ефективність економічного розвитку країни, збалансування попиту та пропозиції товарів і послуг, рівень життя населення, соціальну стабільність тощо [1, с. 159].

Безпосередньо за організацію готівкового грошового обігу в системі Національного банку України відповідає Департамент грошового обігу, який є замовником грошових знаків від імені регулятора.

Основні функції Департаменту грошового обігу НБУ:

- забезпечення потреб економіки регіонів банкнотами й монетами усіх номіналів і побудова ефективної структури готівки в обігу;
- забезпечення надійного зберігання цінностей у грошових сховищах, оборотних касах та банкоматах;
- здійснення обліку банкнот і монет у резервних фондах, запасах готівки та їх руху за операціями;
- оброблення банкнот на автоматизованих системах та здійснення утилізації зношених банкнот у відділах (управлінні) грошового обігу в регіонах;
- контроль за якістю готівки [2].

Механізм емісійно-касового регулювання центрального банку грошової маси передбачає алгоритм введення та вилучення грошей з обігу, а також їх перерозподіл між регіонами країни залежно від потреб економіки. Випуск грошей в обіг є комплексом заходів, який складається з етапів:

- прогнозування потреби у готівковій масі;
- виготовлення грошей;
- створення резервного фонду готівки у центральному сховищі;
- безпосереднє введення грошей в обіг [3, с. 41].

В ході оцінки стану готівкового грошового обігу в Україні, необхідним є аналіз динаміки грошових агрегатів M0, M1, M2, M3, а також визначення частки грошового агрегату M0 в грошовій масі M3. У табл. 1 наведена динаміка грошових агрегатів станом на 31.12.2012-31.03.2022 рр.

Таблиця 1

Динаміка грошових агрегатів M0, M1, M2, M3
станом на 31.12.2012-31.03.2022 рр., млн. грн.,%

Роки	Грошові агрегати, млн. грн.				Питома вага M0 у M3, %
	M0	M1	M2	M3	
2012	203245	323225	771126	773199	26,3
2013	237777	383821	906236	908994	26,2
2014	282947	435475	955349	956728	29,6
2015	282673	472217	993812	994062	28,4
2016	314392	529928	1102700	1102700	28,5
2017	332546	601631	1208557	1208859	27,5
2018	363629	671285	1273772	1277635	28,5
2019	384366	770043	1435221	1438311	26,7
2020	516081	1050631	1847375	1850012	27,9
2021	581012	1281245	2069613	2071361	28,0
2022*	636017	1358182	2077811	2079383	30,5

* станом на 31.03.

Складено автором за матеріалами [2]

За даними табл. 1 можна зробити висновок про розмір питомої ваги грошового агрегату M0, тобто готівки в обігу поза депозитними корпораціями у структурі грошової маси M3. Зокрема, найнижча питома вага готівки у структурі M3 була протягом 2012-2013 рр., у період відносної економічної стабільності. У 2014 р., під тичком соціально-політичної кризи, рівень готівки в обігу зріс до 29,6%. Помітне зниження питомої ваги агрегату M0 відбулося лише у 2019 р. за увесь досліджуваний період. Однак, світова пандемія внесла корективи в економічний розвиток як України, так і інших країн світу, тож невизначеність населення у ці роки стала фактором зростання заощаджень у готівці. Зростання готівкової маси спостерігається у період нестабільності економіки та соціальної напруги в країні. Станом на 31.03.2022 р. рівень

частки готівки у загальній масі грошей зріс до 30,5%, що пояснюється негативним впливом на економічні процеси військової агресії проти України.

З метою стабільної роботи банківської системи України з готівкою в умовах особливого періоду; безперебійного забезпечення економіки готівковими коштами; удосконалення подальшої роботи банків з урахуванням набутого практичного досвіду ведення емісійних та касових операцій під час дії воєнного стану в Україні у період військових дій НБУ здійснив значну кількість заходів, а саме:

- розширення повноважень керівників підрозділів НБУ, уповноважених та залучених банків для оперативного прийняття управлінських рішень щодо роботи з готівкою. З урахуванням ситуації, що склалася, вони прийматимуть рішення щодо лімітів запасів готівки, особливостей зберігання, інкасації та вивезення таких запасів, а також дій у разі загрози їх належному зберіганню та неможливості вивезення;

- унормування порядку роботи підрозділів НБУ та банків України з готівкою та здійснення касових операцій;

- надання можливості для залучених банків (банків, уповноважених для роботи (здійснення операцій) в особливий період) здійснювати оброблення банкнот на обладнанні для автоматизованого оброблення готівки в режимі суцільного перерахування, без сортування на придатні та зношені, із забезпеченням контролю їх справжності;

- зобов'язав залучені банки приймати банкноти, значно пошкоджені внаслідок дії хімічних речовин, води та вогню, для їх подальшого передавання як сумнівних на дослідження та обмін до підрозділів НБУ в регіонах [4; 5].

НБУ продовжує активний діалог із центробанками країн ЄС, щодо забезпечення можливості обміну готівкової гривні на місцеву валюту в межах установлених лімітів на період військових дій в Україні. Наразі є така можливість в Німеччині, Бельгії, Швеції [2].

Також регулятор оновив порядок видачі юридичним особам ліцензії на надання банкам послуг з інкасації. Такі зміни спрямовані на осучаснення процедури ліцензування та уточнення вимог до юридичних осіб, що мають намір надавати банкам послуги з інкасації та розширювати діяльність на здійснення операцій з оброблення та зберігання готівки.

Список літератури

1. Ігнатишин М.В., Ігнатишин М.І. Аналітика готівкових обмежень в Україні та міжнародна практика регулювання грошового обігу. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015. Вип. 3. С. 159-163.

2. Офіційний сайт Національного банку України URL: <https://www.bank.gov.ua>

3. Центральний банк і грошово-кредитна політика. Підруч. / А.В. Сілакова, Г.І. Лановська, Н.І. Климаш, [та ін.] за заг. ред. Т.А. Говорушко.– Львів «Магнолія 2006», 2015. – 224 с.

4. Актуалізовано порядок касових операцій та роботи з готівкою банківської системи в особливий період. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/aktualizovano-poryadok-kasovih-operatsiy-ta-roboti-z-gotivkoyu-bankivskoyi-sistemi-v-osobliviy-period>

5. Про внесення змін до Положення про організацію готівкового обігу і ведення емісійно-касових операцій у банківській системі в особливий період: постанова Правління НБУ від 23.05.2022 р. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_23052022_104

Лариса ГРОМОЗДОВА

к.е.н, професор,

професор кафедри регіоналістики і туризму,

Київський національний економічний університет

імені Вадима Гетьмана

gromozdovag@gmail.com

Віктор МАЛЯРЕВСЬКИЙ

аспірант кафедри регіоналістики і туризму,

Київський національний економічний університет

імені Вадима Гетьмана

gromozdovag@gmail.com

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ЗА УМОВ ВОЄНОГО СТАНУ

Продовольчій безпеці належить ключова роль у соціально-економічному розвитку держави. Найбільш пріоритетними стратегічними завданнями забезпечення продовольчої безпеки є стабільне і надійне забезпечення населення країни безпечними й якісними продуктами харчування. Найважливіші стратегічні цілі гарантування продовольчої безпеки полягають у підтриманні достатності власного виробництва та імпорту високоякісних продуктів харчування, стабільності постачання продовольчих товарів у країні, бюджетної доступності продовольства для громадян і надання можливості підтримувати раціональну структуру споживання.

Вирішення продовольчої проблеми на всіх рівнях та запобігання їй виникненню завжди було стратегічним пріоритетом розвинутих країн світу. Провідна роль у цьому завданні покладена на підтримання продовольчої незалежності та самозабезпеченості, що реалізуються шляхом методів і механізмів стратегічного управління, формування балансів продовольства, ціноутворення на внутрішньому ринку, напрямів та інструментів підтримки аграрного сектору економіки, забезпечення якості та безпечності продовольства та його доступності для населення.

Продовольча незалежність потребує особливої уваги в умовах реалізації державної стратегії продовольчої безпеки у період воєнних дій, оскільки реалізація державної зовнішньоекономічної політики, спрямованої на підтримання відкритості внутрішніх ринків в умовах інтеграції України в систему багатостороннього регулювання в СОТ, сприяє виникненню нових загроз продовольчій безпеці держави та певному тиску з боку іноземних торгових партнерів в умовах заблокованих українських портів і порушенні транспортної логістики. Тому пріоритетними стратегічними завданнями повинні бути забезпечення національної продовольчої безпеки шляхом самозабезпечення та продовольчої незалежності. Актуальність дослідження даних питань під впливом сучасних глобалізаційних процесів та інтеграції держави у світову економічну систему не викликає сумнівів.

У дослідженнях західних економістів проблема продовольчої безпеки часто розглядається лише на міжнародному рівні, не враховуючи національний або регіональний аспекти [1]. Продовольча безпека визначається, перш за все, як «стан економіки, який забезпечує досягнення гарантованого доступу всіх жителів і в будь-який час до продовольства в кількості, необхідній для активного здорового життя» [2], або як «залежність

споживання людини, сім'ї, соціальної групи від того, що вони можуть придбати для задоволення своїх потреб у харчуванні» [3]. Зарубіжними фахівцями не повною мірою розкрито питання сутності продовольчої безпеки та способів вирішення проблеми її незадовільного стану, що пояснюється загальним підходом до вивчення даного явища та неврахуванням специфіки національного виробництва окремих країн. Таким чином, зарубіжні науковці переважно досліджують питання продовольчого забезпечення та доступності продовольства у глобальному масштабі, залишаючи відкритими питання національної продовольчої безпеки.

Українські вчені схильні характеризувати продовольчу безпеку як спроможність держави гарантовано задовольняти потреби громадян у продуктах харчування за будь-яких умов. Окрім того, що продовольча безпека має гарантовано і достатньо забезпечувати жителів країни високоякісними харчовими продуктами, вона, в свою чергу, обумовлює як стабільність і якість генофонду нації, визначається рівнем розвитку національного аграрного сектору та його державною підтримкою, станом земельного законодавства, форм власності і господарювання, а також доходами населення [4].

Продовольча безпека повинна визначатися з позиції гарантованого задоволення державою попиту у продовольстві на рівні, достатньому для забезпечення нормального фізіологічного та інтелектуального рівня життєдіяльності населення враховуючи кризові стани та військові події у країні. Продовольча безпека має бути однією з важливих складових економічної політики держави. Вона полягає у можливості держави гарантувати задоволення попиту в продовольстві на рівні, що дозволяє підтримувати нормальний фізичний та інтелектуальний рівень життєдіяльності населення. Рівень продовольчої безпеки вважається достатнім, якщо всі громадяни в будь-який час забезпечені фізичним та економічним доступом до безпечних і поживних харчових продуктів для задоволення власних потреб у їжі для здорового та активного способу життя [5].

Список літератури

1. Крамон-Таубадель Ш., Зоря С., Штрівє Л. Політика та розвиток сільського господарства в Україні. Київ : Альфа-Принт, 2001. 312 с.
2. Conway G., Barber E. After the Green Revolution. Sustainable Agriculture for Development. London : Earthscan Publication Ltd., 1990. 205 p.
3. Sen A. Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation. ClarendonPress, Oxford, 1981.
4. Михасюк І., Мельник А., Крупка М., Залога З. Державне регулювання економіки. Київ : Атіка, Ельга-Н, 2000. 529 с.
5. Сеперович Н., Шевцов О. Продовольча безпека в Україні: стан, проблеми, шляхи вирішення. Актуальні питання аграрної політики. Київ, 2002. С. 254-300.

Яна ДОВГЕНКО

к.е.н, доцент,

доцент кафедри прикладної математики,

статистики та економіки

Центральноукраїнський державний педагогічний

університет ім. В. Винниченка,

dovgenko.y11@gmail.com

СТАН ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Система економічної безпеки держави розглядається як цілісність, що виникає в результаті взаємодії таких складних процесів, як узгодження національних інтересів, протистояння загрозам і ресурсне забезпечення в межах наявних об'єктивних і суб'єктивних обмежень, властивих даній системі.

Актуальність пошуку нових ідей з метою створення умов економічної безпеки стає пріоритетним напрямком державної економічної політики в умовах воєнного стану. В цьому аспекті авторська ідея проектування умов економічної безпеки, заходів щодо її забезпечення та впливу на економічну злочинність є необхідною вимогою теперішнього часу.

Створення умов економічної безпеки - найважливіший пріоритет будь-якої країни. Поняття економічної безпеки має альтернативним поняття економічних загроз, до яких відноситься економічна злочинність, що виникає в умовах можливості конкурувати з легальною економікою та відображає недоліки її стану [1].

Сучасна наука володіє значним арсеналом методів і способів, що передують вивченню сучасного стану економічної безпеки в кризових умовах, серед яких найбільш поширеним є моніторинг, який розглядається науковцями як метод наукового пізнання, як технологія проведення досліджень, як спосіб спостереження за процесами чи явищами.

У вітчизняній економічній теорії та практиці проблема моніторингу стану економічної безпеки, вдосконалювання й оптимізації системи забезпечення представлена досить обмежено, що й обумовило необхідність розробки в даному дослідженні нових підходів до вивчення проблеми вдосконалювання системи забезпечення економічної безпеки на підставі створення системи моніторингу рівня безпеки у державі.

Економічною безпекою вважається це здатність і можливість для економіки країни розвиватися в умовах конфліктів, невизначеності, ризиків стосовно умов існуючої дійсності. С точки зору класифікації на зовнішні та внутрішні фактори, необхідний рівень економічної безпеки України можуть забезпечити тільки внутрішні системні фактори, що формують її цілісність і адаптивність до змін.

Однією із засадничих складових економічної безпеки України є продовольча безпека. Сьогодні в Україні найактуальнішою стає вимога підвищення рівня продовольчої безпеки, оскільки, переживши підрип такої безпеки ще в 90-ті рр. ХХ ст., країна не вийшла з віражу продовольчої небезпеки дотепер. Навпаки, ситуацію можна вважати такою, що погіршилась як за кількісними, так і за якісними ознаками. Якщо першопричиною втрати продовольчої безпеки понад 20 років тому була неспроможність власного сільськогосподарського виробництва забезпечити населення продуктами харчування та нестача державних коштів для закупівлі продовольства в

необхідній кількості, то наразі ситуація стала ще скрутнішою через воєнні дії на території України і значну втрату врожаїв і родючих територій, блокування портів та порушення логістики доставок продовольства.

Система економічної безпеки України має будуватися з огляду на світовий науковий і практичний досвід. Проте Україна, економіка якої є транзитивною і має свої особливості, не може покладатися на автоматичне розв'язання проблем економічної безпеки через механізми, напрацьовані розвиненими країнами. Досвід свідчить, що декларовані цілі міжнародного співробітництва часто не підкріплені реальними діями. Це виявляється в надмірній диференціації економічних показників розвинених і транзитивних країн, дискримінації останніх у зовнішній торгівлі і міжнародному інвестуванні. Так, ООН декларує такі благородні цілі людства, як подолання бідності, поширення загальної освіти, розвиток глобального партнерства. За рішеннями конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро) і Всесвітнього саміту зі сталого розвитку (Йоганнесбург) проголошено перехід людства до етапу сталого розвитку, щоб спрямувати зусилля світового співтовариства на системну нейтралізацію соціальних, економічних та екологічних диспропорцій [2].

Сутність економічної безпеки визначається складним і багатоплановим суспільним явищем, яке характеризується різними сутнісними ознаками та формами прояву і нерозривно пов'язане з такими поняттями, як:

- інтереси – національні, державні, суспільні, корпоративні, індивідуальні;
- стійкість – національної економіки, економічного розвитку, соціально-економічної системи;
- незалежність – економіки від зовнішніх ринків, вироблення національної економічної стратегії без зовнішнього впливу;
- відтворення – головним життєво-важливим інтересам в економічній сфері для суб'єкта будь-якого рівня – від особи до держави [3].

Серед більшості закордонних експертів, які займаються проблемами національної продовольчої безпеки, переважає точка зору, що конкретна держава має прагнути забезпечити споживання продовольства в країні на рівні 70-75% за рахунок виробництва основних життєво важливих продуктів харчування на базі власного національного агропромислового комплексу.

Слід підкреслити наявність такого явища як «дилема безпеки», що можна представити як протиріччя між коротко і довгостроковими цілями забезпечення безпеки, а також між окремими завданнями по її забезпеченню.

Дилема безпеки в Україні полягає в мінімізації протиріччя між двома завданнями: інтегруванням у світове господарство та створенням свого власного внутрішньо цілісного господарчого комплексу на ринкових принципах; це протиріччя між зовнішньою і внутрішньою інтеграцією, між зовнішньою і внутрішньою лібералізацією, як воно органічно присутнє країні перехідного періоду.

На даний час стан економічної безпеки потребує постійного моніторингу, створення нових або трансформації існуючих організаційних структур, що відповідають за підтримання належного рівня економічної безпеки, розгляду питань її забезпечення на підставі впровадження сучасних управлінських методологій, що мають створювати базу для удосконалення умов економічної безпеки через реалізацію відповідних проектів і програм.

Розробка стратегії економічного зростання повинна здійснюватись на підставі розробки програми національної безпеки, що складається з сукупності

ряду проектів, які мають забезпечити: відповідність стратегії зростання принципам надактуальної концепції ноосферизму - гармонійної взаємодії усіх видів діяльності людей та Природи; врахування принципу енергетичної вартості при розробці пріоритетів економічного зростання країни; створення сприятливих для усіх макроекономічних агентів змін законодавчого та адміністративного оточення діяльності.

Моніторинг та управління ризиками на підставі створення незалежної служби економічної безпеки - це придбання конкурентної переваги, що має не тільки тактичну, але і стратегічну перспективу. При прогнозуванні економічного зростання та його моделюванні практично не приймається до уваги фактор тіньової економіки, хоча автори, що аналізують досвід країн ринкової економіки, підкреслюють необхідність прийняття до уваги проблем достовірності та проблеми відповідності часу в прогнозуванні та розробці ефективної економічної політики держави.

Список літератури

1. Ярова Ю.О. Структура економічної безпеки підприємства в умовах кризи. Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». 2016. № 13. С. 257–263.
2. Пуйда Г.В. Комплексний аналіз філософсько-економічної дефініції «інтелектуальна безпека підприємства». Економічний аналіз. 2017. Т. 27. № 4. С. 264.
3. Дьяченко О.А. Інноваційна складова економічної безпеки підприємства. Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». 2015. № 12. С. 175.

Артур ЖАВОРОНОК

к.е.н., доцент,

Чернівецький національний університет

імені Юрія Федьковича,

м. Чернівці, Україна

ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ УЧАСНИКІВ КРЕДИТНОГО РИНКУ В СУЧАСНИХ ТУРБУЛЕНТНИХ УМОВАХ

Цифрова економіка передбачає створення умов для розвитку електронної взаємодії учасників економічної діяльності, серед яких кредитні організації та органи державного управління, забезпечення дистанційного доступу до банківських послуг на основі єдиних підходів до перевірки відомостей, наданих під час банківського обслуговування в електронній формі.

В даний час науковцям вдалося виявити та оцінити позитивний вплив цифровізації економіки на макроекономічні показники розвитку країни [1, с. 112], що дає підставу розглядати подальший розвиток цифровізації кредитного ринку як один із факторів економічного зростання.

Загалом, цифрова економіка представлена трьома рівнями: галузі економіки, ринки, сфери діяльності, де взаємодіють економічні суб'єкти; технології та платформи, що створюють компетенції, що дозволяють розвивати ринки, галузі економіки, сфери діяльності; інституційне середовище, що формує умови, необхідні для ефективного розвитку технологій та платформ, а також взаємодії галузей економіки, суб'єктів ринків та сфер діяльності [2, с.31].

Відповідно до даного методологічного підходу формування цифрового середовища для учасників кредитного ринку передбачає два рівні цифрового розвитку: платформи та технології; інституційне середовище, що забезпечує ефективна взаємодія суб'єктів кредитного ринку за умов цифрової економіки.

Платформи та технології застосовуються учасниками кредитного ринку з метою зниження транзакційних витрат, розширення доступності банківських послуг для диференційованих клієнтських груп, підвищення прибутковості банківського бізнесу з допомогою збільшення комісійних доходів.

Цифрові інновації змінюють традиційні підходи до банківського обслуговування, створюючи інноваційні продукти та персоніфіковані сервіси для клієнтів. У цих умовах конкуренція між кредитними організаціями дедалі більше переміщується у технологічну сферу. Великим кредитним організаціям – лідерам ринку вдається не лише відповідати потребам клієнтів, а й, значно випереджаючи поточні потреби, формувати нові моделі банківського обслуговування. В результаті створюється непереборний бар'єр між великими кредитними організаціями, які мають розвиненими цифровими технологіями, з однією сторони, та малими банками, які не мають достатньої матеріальної бази для сучасного технологічного розвитку, з іншого боку.

Вагомий внесок у подолання цього бар'єру вносить Національний банк України, створюючи технології та платформи для підвищення ефективності регулювання кредитного ринку та нагляду, а також забезпечуючи учасникам ринку рівний безпечний доступ до необхідної для сучасної банківської діяльності інформації. Для цифрового розвитку кредитного ринку найбільш значущими, на нашу думку, є наступні наступні технології та платформи: технології регулювання та нагляду (regulatory technology — RegTech, supervision technology - SupTech); «великі» дані; «розумні» дані (Big Data, Smart Data); біометрія; наскрізний ідентифікатор клієнта; торговий майданчик (платформа маркетплейс) для кредитних товарів; платформа на основі технології розподілених реєстрів, призначення та зміст яких в даний час добре відомо [3, с. 117].

Позитивно оцінюючи діяльність Національного банку України, спрямовану формування цифрового простору фінансового і кредитного ринків, слід, проте, відзначити, що вона обмежується окремими рішеннями, в той час як необхідно спочатку ставити завдання та формувати екосистему кредитного ринку, центром якої має стати нова технологічна платформа Національного банку України, яка забезпечує контроль та безпечна цифрова взаємодія професійних та непрофесійних учасників кредитного ринку, а також прозорість та доступність організацій, що формують його інфраструктуру.

Список літератури

1. Djakona A., Kholiavko N., Dubyna M., Zhavoronok A., Fedyshyn, M. Educational dominant of the information economy development: a case of Latvia for Ukraine. *Economic Annals-XXI*. 2021. №192(7-8(2)). P. 108-124. <https://doi.org/10.21003/ea.V192-09>
2. Fedyshyn M., Abramova A., Morozova L., Lavrov R., Kovalova O., Malin O. Development Fintech Ecosystem: Evidence of European Countries for Ukraine. *International Journal of Computer Science and Network Security*. №22(2). P. 29-38.

З. Холявко Н., Колоток М., Островська Н. Regtech і Suptech: переваги та напрями використання. Науковий вісник Полісся. 2021. №1(22). С. 114–126. [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2021-1\(22\)-114-126](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2021-1(22)-114-126)

УДК 351.851

Юлія ЖУРАВЕЛЬ

к. е. н., кандидат економічних наук,
докторант Національного університету «Львівська політехніка»,
викладач Львівського державного коледжу
харчової та переробної промисловості
Національного університету харчових технологій
jul.zhuravel@gmail.com

Назарій ПОПАДИНЕЦЬ

д.е.н., старший дослідник
доцент кафедри економіки та маркетингу Навчально-наукового
Інституту підприємництва та перспективних технологій
Національного університету «Львівська політехніка»
popadynets.n@gmail.com

БРЕНДИНГ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ ЯК ОСНОВА ЙОГО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Сьогодні в умовах глобальних і локальних впливів діяльність закладів освіти та забезпечення їх конкурентоспроможності, в системі пріоритетів покращення їх змістовної складової варто виокремити формування бренду закладу освіти. Брендинг закладів освіти є системою заходів і методів формування їх позитивного образу (іміджу) загалом та науково-педагогічних кадрів зокрема з застосуванням відповідної стратегії розвитку (управління) [1]. Роль держави в даному аспекті полягає, знову ж таки, у створенні конкурентного ринкового середовища надання освітніх послуг з формуванням цінностей та архетипів щодо освіти, знань, розвитку інтелекту, професіоналізму, результатів праці та ін. Серед визначальних цінностей, які забезпечують прогрес людства, фахівці визначають цінність сталості розвитку (пріоритет сталості і справедливості супроти споживацтва), цінність демократії (бажання і можливості захисту прав і свобод з ставленням суспільством відповідних вимог перед владою), а також цінність конкурентоспроможності з розвитком суспільства й економіки знань [2, с. 8]. Звідси випливає, що цінності й архетипи в сфері освіти, які формують ментальний освітній простір, є ідеологічною основою для брендингу закладу освіти з пошуком оригінальної його ніші та можливостей маркетингового позиціонування (рис. 1).

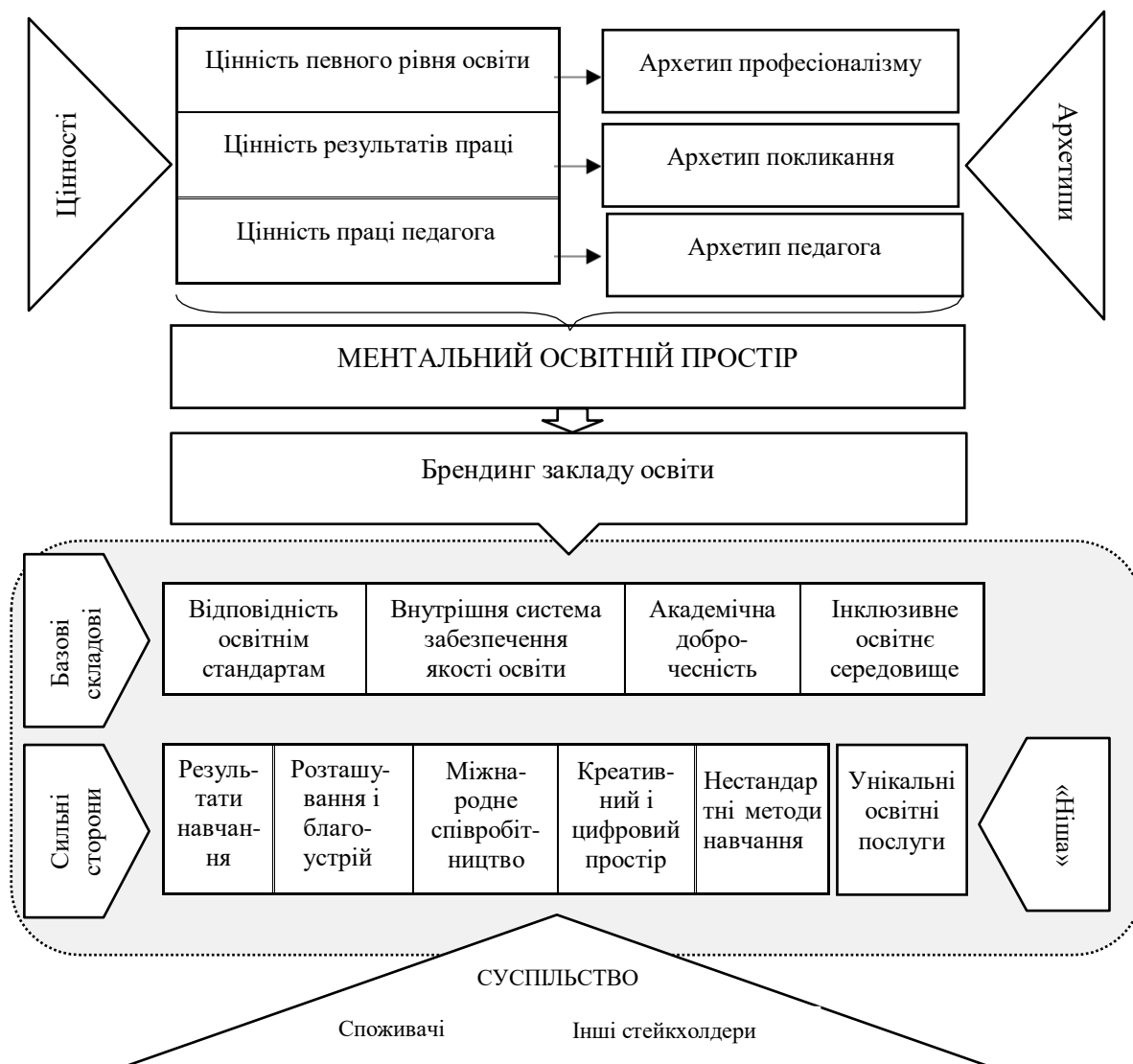

Рис. 1. Ціннісна площина брендингу закладу освіти

Джерело: розроблено авторами

Ментальний освітній простір детермінується загальними ментальними характеристиками суспільства, що, своєю чергою, визначаються сукупністю думок, традицій, вірувань та ін., є глибинним проявом як індивідуальної, так і колективної свідомості [3, с. 175]. Ментальні характеристики є складними за суттю формування і проявами, зокрема щодо сфери освіти, оскільки поєднують когнітивні, комунікативні, ціннісні (аксіологічні), екзистенційні й праксеологічні (діяльнісні) площини [4, с. 220].

Ціннісна площина брендингу закладу освіти дозволяє апелювати до цінності певного рівня освіти та освіти взагалі. Такий індикатор часто є об'єктом соціологічних досліджень. В одному з останніх опитувань в Україні (осінь 2021 року), проведеного Інститутом соціальної та політичної психології НАПНУ, українське суспільство вкотре підтвердило підвищену цінність освіти, але й вказало на основні проблеми забезпечення її якості [5]:

- для 52,3 % освіта є великою цінністю;
- для 9,7 % якість освіти в Україні є високою;
- для 67 % сфера освіти в Україні потребує реформування;
- для 40,1 % поточне реформування сфери освіти в Україні здійснюється неефективно;

- для 34,8 % сфера освіти в Україні розвивається в правильному руслі;
- для 55,5 % якісна освіта в Україні є неоднаково доступною для всіх громадян;
- рівень довіри до Міністерства освіти і науки України підтвердило 34,0 % опитаних (27,6 % у 2020 році).

Ціннісна площина брендингу закладу освіти дозволяє апелювати до цінності певного рівня освіти та освіти взагалі. Такий індикатор часто є об'єктом соціологічних досліджень. В одному з останніх опитувань в Україні (осінь 2021 року), проведеного Інститутом соціальної та політичної психології НАПНУ, українське суспільство вкотре підтвердило підвищену цінність освіти, але й вказало на основні проблеми забезпечення її якості [5]:

- для 52,3 % освіта є великою цінністю;
- для 9,7 % якість освіти в Україні є високою;
- для 67 % сфера освіти в Україні потребує реформування;
- для 40,1 % поточне реформування сфери освіти в Україні здійснюється неефективно;
- для 34,8 % сфера освіти в Україні розвивається в правильному руслі;
- для 55,5 % якісна освіта в Україні є неоднаково доступною для всіх громадян;
- рівень довіри до Міністерства освіти і науки України підтвердило 34,0 % опитаних (27,6 % у 2020 році).

Низький рівень задоволення якістю й доступністю освіти в Україні укорінює формування в громадян України «моди на навчання й освіту за кордоном» [6]. Це розширює конкурентне середовище для вітчизняних закладів освіти та змушує їх до покращення освітнього процесу з врахуванням прогресивних тенденцій провідних іноземних закладів освіти. У контексті конкурентної боротьби важливу роль відіграє брендинг закладів освіти. Одночасно він є умовою їх доброчесності та орієнтації на якісні результати, адже без відповідності таким критеріям брендинг буде недоцільним.

Формування бренду закладу освіти є довгостроковим завданням, виконання якого не допускає недобросовісної освітньої діяльності, інертності в організації освітнього процесу та ігнорування вимог часу. Успішний менеджмент закладу освіти в частині брендингу формує традиції освітньої діяльності, впізнаваність закладу та підвищує кадрову й управлінську відповідальність у ході плинності кадрів за якість освітніх послуг.

Отже, визначені пріоритети покращення освітнього процесу в контексті здобуття конкурентних переваг вітчизняних закладів освіти в глобальному мобільному просторі поєднують різні заходи за педагогічним, кадровим, матеріально-технічним, організаційним та інституційно-управлінським напрямками. Розглянуті пріоритети є найбільш актуальними для закладів освіти України з універсалізацією застосування на різних рівнях освітньої підготовки. Визначення таких пріоритетів дозволяє відійти від проблемно-орієнтованого підходу до регулювання розвитку закладів освіти, а зосередити зусилля на покращенні сильних сторін освітнього процесу, від організації якого безпосередньо залежить формування конкурентоспроможності сфери освіти.

Список літератури

1. Здор О. Як запровадити брендинг – новий механізм забезпечення якості освіти: перші два кроки. Практика управління закладом освіти. 2021. № 2. URL: <https://edirshkoly.mcfr.ua/870729>

2. Балакірева О. М., Левін Р. Я., Ноур А. М. Цінності освіти і праці як передумови сталого розвитку українського суспільства. Український соціум. 2012. № 3. С. 7-30.

3. Бондаренко О. В. Українська національна ментальність та освітня культура: точки стикання. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2008. Вип. 34. С. 173-180.

4. Реброва О. Є. Методологічні основи педагогічної ментальності: культурологічний та професійний аспекти : монографія. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. 283 с.

5. Прес-реліз – «Понад половину українців не вважають себе добре поінформованими про реформи в освіті» : Інститут соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України (28.10.2021). URL: <https://ispp.org.ua/2021/10/28/pres-reliz-ponad-polovinu-ukra%D1%97nciv-ne-vvazhayut-sebe-dobre-poinformovanimi-pro-reformi-v-osviti/>

6. Більшість щиро вірить, що деінде жити краще, – Елла Лібанова про українську моду на еміграцію : Укрінформ (18.09.2021). URL: https://zakordon.24tv.ua/bilshist-shhiro-virit-shho-deinde-zhiti-krashhe-ella-libanova_n1740671

УДК 332.02 : 332.1

Валентина ЗАСАДКО

к.е.н., с.н.с.,

директорка Школи публічного управління,
ЗВО Український католицький університет,

zasadko_vv@ucu.edu.ua

Оксана ВАСИЛИЦЯ

к.е.н., доцент кафедри державного управління,

Український католицький університет,

vasylytsya@ucu.edu.ua

ДЕРЖАВА, РЕГІОНИ І ГРОМАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНИХ СТАНДАРТІВ ЄС

Сучасний етап розвитку України відбувається в умовах воєнного стану, що значно загостило виклики, пов'язані з забезпеченням ефективності державного управління. Частина українських регіонів потрапила сьогодні до зони бойових дій, частина – перебуває у прифронтовій зоні, а всі інші – зіткнулися з напливом внутрішньо переміщених осіб та релокалізацією підприємств, що спричиняє додаткове навантаження на місцеву владу. Така ситуація зумовлює необхідність зміни підходів до управління державою, її регіонами та окремими територіальними громадами, насамперед у контексті удосконалення стратегічного планування на загальнодержавному, регіональному та локальному рівнях, включаючи коректування вже затверджених стратегій.

Першочергового значення у цьому контексті набуває взаємоузгодження Державної стратегії регіонального розвитку України зі стратегіями розвитку її окремих областей, районів і громад. З іншого боку, всі ці стратегії мають узгоджуватися між собою та зі стратегіями розвитку сусідніх регіонів і громад з країн-членів ЄС, із якими межує Україна (особливо якщо мова йде про

західноукраїнські області). При цьому важливо враховувати ті реалії, з якими Україна стикнулася після 24 лютого 2022 року, включаючи відкриття нових євроінтеграційних перспектив.

Так, за період з початку широкомасштабного військового вторгнення, понад 600 бізнесів переїхали до нових громад, майже 400 із них вже відновили свою роботу, а понад 250 знаходяться у стані переїзду. Багатьом релокованим підприємствам надається можливість оренди об'єктів державної власності під розміщення своїх виробничих потужностей за ціною 1 грн за м², створюються максимально сприятливі умови для оперативного підключення мереж газо-, електро- та водопостачання. Також здійснюється їх інформаційна підтримка, сприяння в налагодженні комерційних зв'язків, допомога при виході на нові ринки збуту, в тому числі іноземні, перебудові логістичних ланцюгів тощо. [1]

Зважаючи на це, сьогодні актуалізується потреба в адаптації стратегічних документів, пов'язаних з окресленням пріоритетів розвитку держави, а також її окремих галузей, регіонів і громад, до соціально-економічних реалій сучасності. Передусім у цьому контексті варто відзначити поступове наближення України до інституційних стандартів ЄС у сфері стратегічного планування просторового розвитку.

Наприклад, нашій державі слід більш активно застосовувати поширену в ЄС практику поєднання стратегій розвитку регіонів з транскордонними і секторальними стратегіями. До того ж кожна з таких стратегій має спиратися на відповідне бюджетне фінансування та співфінансування за різними міжнародними та європейськими програмами, доступ до яких поступово покращуватиметься після отримання Україною статусу кандидата на вступ до ЄС. [2]

Важливим напрямом стратегічного планування просторового розвитку, який в умовах воєнного стану дасть Україні змогу краще використовувати свій євроінтеграційний потенціал і впроваджувати інституційний досвід ЄС у сфері регіонального та місцевого розвитку, є посилення співпраці органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства і з європейськими партнерами, зокрема з благодійними фондами та міжнародними донорськими організаціями. Передусім це має на меті сприяти залученню додаткових фінансових ресурсів і людського капіталу в розбудову та модернізацію інституційної, маркетингової, інформаційної та інших видів інфраструктури, включаючи підготовку кваліфікованих кадрів для реалізації проектів повоєнного соціально-економічного розвитку держави та її окремих регіонів і громад.

Експерти відзначають, що отриманий статус кандидата на членство дозволить Україні отримати більшу фінансову допомогу, поліпшити інвестиційний клімат, допоможе повоєнній відбудові країни та триматиме євроінтеграцію в центрі політичного життя країни. Воно також стане поштовхом до поглиблення реформ, започаткованих у попередні роки, включаючи більш активне залучення інститутів громадянського суспільства до проведення цих реформ. [3]

Відтак, вже сьогодні Україні слід посилювати співпрацю з європейськими партнерами (як із владними інституціями, так і з інститутами громадянського суспільства) в напрямі розгортання низки нових програм та проектів, спрямованих на підготовку регіонів і громад до повоєнного етапу соціально-економічного відновлення. І саме в площині стратегічного планування слід здійснювати перші кроки в напрямі інституціоналізації

процесу відбудови економіки держави з орієнтацією на інституційні стандарти ЄС.

Список літератури

1. Свириденко Ю. Другий фронт великої війни: Як Україна перейшла до воєнної економіки. НВ. Режим доступу: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/shcho-vidbuvayetsya-z-ukrajinskoju-ekonomikoju-zaraz-pid-chas-viyni-ministr-ekonomiki-sviridenko-50248351.html>.

2. Софій О. Стратегія «Європа-2020»: у центрі – людина. Європейський діалог. Режим доступу: <http://dialog.lviv.ua/strategiya-yeuropa-2020-u-tsentri-lyudina>.

3. Ерман Г. Статус кандидата в ЄС для України. Що він дасть і чи будуть його блокувати. BBC News Україна. Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61829626>.

УДК 338

Інна ІЛЛЯШЕНКО

к.е.н, доцент, доцент кафедри регіоналістики і туризму,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
nadezda.pisarenko@ukr.net

Лариса ГРОМОЗДОВА

к.е.н, професор, професор кафедри регіоналістики і туризму,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
gromozdovag@gmail.com

Ганна МЕДВІДЬ

асистент кафедри регіоналістики і туризму,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
gromozdovag@gmail.com

МІЛІТАРІ-ТУРИЗМ

ЯК ПЕРСПЕКТИВА ІННОВАЦІЙНОГО НАПРЯМКУ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТА ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Туризм – одна з найбільших сфер світової економіки, яка динамічно розвивається і в своєму розвитку орієнтується на споживача. Протягом останніх десятиліть туризм перетворив рекреаційні поїздки з розкоші для деяких на товар для багатьох. Постійно зростаючий попит на індивідуальність, розвиток інформаційних технологій, широке використання мережі Інтернет породило численні пропозиції відпочинку.

Потреби в пригодах, пошук нових відчуттів, прагнення відкрити для себе нові світи підштовхнули розвиток пригодницького, екстремального й екзотичного туризму. На сьогоднішній день вельми популярним у світі стає військовий туризм, або мілітарі-туризм.

І якщо військовий туризм в Україні тільки починає розвиватися, то в багатьох країнах він вже давно користується попитом. У першу чергу там, де армія має багату історію, а також гарну технічну базу. Тільки в Європі існують

14 асоціацій військового туризму, в Парижі міститься штаб-квартира Всесвітньої асоціації військового туризму. У США, військові формування яких знаходяться в різних частинах світу і час від часу проводять бойові дії, туристичні фірми навіть надають путівки в місця реальних військових конфліктів. Китай купує списані іноземні військові кораблі і влаштовує в них музеї. У В'єтнамі військовий туризм вважається кращим чоловічим засобом для схуднення. На сьогодні у Польщі, Чехії, Німеччини, Франції та в інших європейських країнах активний інтерес викликають пам'ятки військово-інженерного мистецтва. Багато країн переживають справжній бум: вивчення і використання фортифікаційних пам'яток у туристських і виховних цілях стало модно [1].

В нашій країні мілітарі-туризм набирає прискорених обертів і має великі перспективи. Як правило, основна мета будь-якого мілітарі-туриста – отримати максимум інформації про той чи інший період історії, відмічений військовими діями. Туристи-мілітарі – активні, пристрасні, захоплені ідеєю, допитливі люди, які хочуть краще розуміти власну історію, відчувати зміни епох, вжитися в образи бойових генералів минулих років.

Автори поділяють військовий туризм на такі підвиди [2]:

- відвідування історичних місць і музеїв – військово-історичний туризм;
- стрільба з різних видів зброї, стрітбол чи пейтбол, відвідання магазинів зброї та ножів – зброярський туризм;
- життя в армійських умовах і участь у програмах військової підготовки, скаутинг, відвідання різних об'єктів і полігонів, катання на військовій техніці, польоти на військових літаках і вертольотах – мілітарі-туризм;
- відвідування «гарячих» точок планети та місць бойових дій – воєнний туризм.

Військовий туризм в останні десятиліття набуває все більшої популярності у світі. Багато країн з розвиненим військово-промисловим комплексом вже давно навчилися заробляти на людський тязі до пригод.

Найбільш динамічно мілітарі-туризм розвивається у таких країнах як США, Росія, Ізраїль, Франція, Чехія, Латвія, Німеччина, Фінляндія, Велика Британія, Китай, Польща, Швеція. У багатьох країнах створюються спеціальні асоціації військового туризму, які беруть на себе контроль за координуванням дій у розвитку мілітарі-туризму. За недостеменними джерелами існує Всесвітня асоціація військового туризму, штаб-квартира якої знаходиться в Парижі [1].

Великою популярністю у туристів користуються лінії оборони, створені в основному в XIX–XX ст. Так, у Франції успішно експлуатується оборонна Лінія Мажино – система французьких укріплень (будувалася в 1929–1934 р.; удосконалювалася до 1940 р.) на кордоні з Німеччиною. Загальна довжина становила близько 400 км. Названа іменем військового міністра генерала Андре Мажино. До складу Лінії Мажино входили 39 дотів, 70 бункерів, 500 артилерійських і піхотних блоків, 500 казематів, а також бліндажі та пункти спостереження.

У Німеччині пропонуються тури Лінією Зігфрида. Це лінія захисних споруд (дзотів, протитанкових споруд), що простягалася більш ніж на 630 км з більш ніж 18 т. бункерів, тунелів та танкових пасток. Вона простягалася з Клеве аж до Нідерландів, проходячи по західному кордону старої Німецької Імперії

до кордону зі Швейцарією. Адольф Гітлер планував побудувати лінію у 1936 р., однак закінчили її тільки у 1940 р.

Лінія Густава – основна оборонна лінія у системі німецьких фортифікаційних споруд під загальною назвою Зимова лінія в Центральній Італії в роки Другої світової війни. Основу оборонної лінії Густава створювала система фортифікаційних споруд, побудована навкіл стародавнього монастиря Монте-Кассіно, який розташовувався поблизу міста Кассіно.

У Фінляндії користується популярністю Лінія Маннергема – смуга фортифікаційних укріплень, яка була побудована на Карельському перешийку у двадцяті-тридцяті роки 20 століття на випадок війни із Радянським Союзом.

У Хорватії за рішенням управління з туризму півострів Превлака, який не так давно був ареною військових дій, перетворюють на туристський центр, 560 закинутих військових об'єктів переобладнують у комфортабельні готелі, а два великих ангара – в конгрес-зал. Для туристів також відкрита велика фортеця на мисі Оштра, збудована в ХІХ ст.

В Латвії, під час туру північним регіоном Латвії – Курземе, туристам надається можливість познайомитися з секретною базою, що залишилася з радянських часів. Під час холодної війни потрапити сюди без спеціального дозволу уряду було неможливо. Туристів возять на радянському військовому вантажному автомобілі ГАЗ 66, щоб обстежити майже 90-кілометрову площу.

Вони відвідують різні надсекретні військові об'єкти, включаючи і самий секретний – Старлет, який служив перехоплювачем радіосигналів і телефонних розмов країн НАТО і являється восьмим за величиною радіотелескопом у світі.

Польща теж пропонує військові тури. Наприклад, фортецю Осовець щорічно відвідують більше 47 тис. туристів. Колишні радянські доти, що опинилися після 1945 р. на території країни, реставруються і використовуються як туристські об'єкти.

В Ізраїлі пропонують усім бажаючим трішки інший спосіб розважитись – життя в армійських умовах і участь у програмах військової підготовки. Будь-який бажаючий може за тиждень пізнати усі реалії солдатського життя. В Хевроні самим відчайдушним туристам-добровольцям навіть пропонують взяти участь у контр-терористичній операції. Для початку екстремали освоюють ази управління бойовою технікою, зокрема танком «Меркано» і винищувачем F-15, потім проходять вогневу підготовку з «Узі» і М-16. Нарешті, закріплюють пройдений матеріал в навчальних боях – у змодельованих ситуаціях «новобранці» діляться на два ворожих табори і ведуть перестрілку зі зброї для пейнтболу. І вже після цього зі справжньою зброєю відправляються в нічний патруль по арабській території.

Через військово-туристичні об'єкти, яких на території України є надзвичайно багато, є можливість формувати у туристів почуття зацікавленості до історії України і її минулого. Також в Україні існують компанії, які можуть запропонувати життя в армійських умовах і нові туристичні продукти.

Список літератури

1. Eade J., Katić M. (Eds.). *Military Pilgrimage and Battlefield Tourism: Commemorating the Dead* (Routledge Studies in Pilgrimage, Religious Travel and Tourism). 1st Edition. 2017. Pp. 5–23; 34–39; 45–72.

2. Hrusovsky, M., Noeres, K. *Military tourism. The Long Tail of Tourism: Holiday Niches and their Impact on Mainstream Tourism*. 2011. P. 87-94.

Микола КАРЛІН,
д. е. н., професор,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
karlin.lutsk@gmail.com

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ «ЗЕЛЕНИХ ФІНАНСІВ» В УМОВАХ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Війна Росії проти України призвела до значного зростання цін на енергоносії у всьому світі. Відповідно, більшість країн світу починає активніше використовувати відновні джерела енергії (ВДЕ), що вимагає додаткових коштів від держави та бізнесу на реалізацію таких проектів. Водночас, у багатьох країнах ресурс таких коштів обмежений, оскільки у всьому світі зросли ціни на продовольство, що вимагає від держав додаткових витрат на субсидування цін на продовольство. Розвинуті країни, крім того, субсидують ціни на енергію для домогосподарств та бюджетних організацій. Всі ці додаткові витрати ведуть до зростання дефіциту бюджету та зростання державного боргу, обмежуючи можливість держав фінансувати «зелені проекти», які є досить дорогими, а в багатьох випадках й збитковими для більшості країн. Все це ставить на порядок денний пошук нових механізмів державного «зеленого фінансування», який би враховував довготривалі наслідки війни Росії проти України (а фактично, проти всього цивілізованого світу).

Для України вказану проблему не можна вирішити без міжнародної фінансової допомоги, оскільки дефіцит бюджету та державний борг нашої країни вже перевищує відповідні стандарти ЄС. Зокрема, на кінець 2022 р., за прогнозами експертів, державний борг України складе 85 % від ВВП країни при нормативі ЄС на рівні 60 %. Ускладнює фінансування «зелених проектів» в Україні й надмірний випуск в обіг Національним банком України (НБУ) готівкової валюти для забезпечити основних витрат під час війни з Росією, що провокує зростання інфляції. Крім того, різке підвищення облікової ставки НБУ з 10 до 25 % для зменшення інфляції практично зупинило фінансування «зелених проектів» з боку бізнесу. Також негативно позначилося на реалізації вказаних проектів й часткове фінансування Українською державою вітчизняних та іноземних інвесторів за програмою «зеленого тарифу», що ще до війни призвело до їх масового виходу із «зелених проектів» насамперед в енергетиці.

Виходом із вказаної ситуації могло б стати стимулювання Українською державою розвитку домашніх сонячних (СЕС) та вітрових (ВЕС) електростанцій, як це робиться у провідних країнах світу. Водночас, нашій державі треба суттєво знизити вартість підключення домашніх господарств до державних ліній електропередач. Подібне слід застосувати й для підприємств малого й середнього бізнесу. Все це є можливим навіть в умовах війни Росії проти України, оскільки, за різними оцінками, до війни вдома українці тримали до 50-70 млрд дол вільних коштів. Навіть враховуючи втрати домогосподарств під час цієї війни, певні вільні кошти у домогосподарств та малого бізнесу ще залишилися. Про це, зокрема, може свідчити й масовий завіз транспортних засобів із-за кордону у попередні місяці 2022 р., коли на них було відмінено митні та інші платежі на кордоні. За попередніми даним таким чином українці завезли більше 100 тисяч автомобілів, а втрати держави склали кілька мільярдів гривень.

Взяти вільні кошти населення та бізнесу для реалізації «зелених проєктів» можна й за рахунок випуску «зелених облігацій», як це практикується у провідних країнах світу, насамперед на місцевому рівні. Так, в 2007 р. «зелені» облігації вперше емітували Світовий банк та Європейський інвестиційний банк на суму майже 807 млн дол. США. У той же час треба взяти до уваги й той факт, що «зелені облігації» розміщуються не тільки банками та приватними компаніями, а й муніципальними та місцевими органами влади, що важливо взяти до уваги в Україні. Зокрема, перші регіональні «зелені облігації» були емітовані американським штатом Массачусетс, а муніципальні – містом Гетеборг (Швеція). Їх приклад наслідували канадська провінція Онтаріо, штат Нью-Йорк, місто Йоганнесбург (ПАР). У липні 2018 р. в Україні за допомогою Європейського інвестиційного банку була розпочата робота щодо запуску механізму використання «зелених» облігацій для фінансування відновної енергетики. Разом з тим, треба мати на увазі, що олігархічна модель економіки, побудована в Україні, не сприяє залученню до країни інвестицій, зокрема прямих іноземних інвестицій. Відповідно, українські виробники не залучені активно в глобальні мережі створення доданої вартості, які зараз активно впроваджуються при реалізації «зелених» проєктів. Вихід вбачаємо, крім всього іншого, у посиленні впливу структур громадянського суспільства на підвищення ефективності діяльності правоохоронних структур у боротьбі з корупцією на всіх рівнях.

Важливою умовою сталого розвитку є збереження лісів та розширення лісових насаджень, які поглинають значну частину викидів вуглекислого газу. Але це вимагає значних кліматичних інвестицій в лісову галузь, яких у багатьох бідних країнах не вистачає. Тому ці країни стараються отримати вказані кошти за рахунок експорту лісу-кругляку. Одним із шляхів вирішення проблеми в Україні, пов'язаної із вивезенням (часто – незаконним) необробленої деревини з нашої країни, могло б стати створення в Україні спеціальних експортних зон для переробки необробленої деревини в окремих регіонах за прикладом Туреччини. В цих зонах інвестори не сплачують податок на додану вартість та мито при ввозі обладнання. Далі, в процесі операційної діяльності, вони звільняються від сплати корпоративного податку і від соціальних відрахувань. Передусім подібні зони доцільно створити на Поліссіта в Карпатському регіоні, що допомогло б вирішити й таку соціальну проблему, як проблему зайнятості в них та зменшення міграції з них до Польщі, інших зарубіжних країн. В плані ефективного використання лісових ресурсів та збереження клімату заслуговує на увагу й досвід країн Балтії, де використовують біржі з продажу деревини, що робить вигідною діяльність з вирощування лісу.

Загалом, науковці виокремлюють три альтернативні підходи до забезпечення сталого розвитку: 1) охоронний, 2) модернізаційний, 3) структуралістський. Перший полягає у збереженні нинішньої моделі розвитку світової економіки та верховенства великого капіталу. Зміст другого підходу характеризується необхідністю трансформувати соціальні системи й інститути під екологічні вимоги без радикальної перебудови суспільства, але з посиленням державного регулювання. Третій підхід базується на визнанні згубності самого індустріального розвитку та відмови від будь-яких спроб модернізації промисловості та підвищення ефективності використання енергоресурсів. Хоча в Паризькій кліматичній угоді записано, що стратегічною ціллю розвитку людства є прискорення переходу до суспільства та економіки, які споживають мало вуглецеві технології, реальний стан виробництва та

споживання поки не дозволяє стверджувати, що це може реалізуватися у найближчі 20-30 років.

На наш погляд, важливо знайти перехідні механізми, що дозволять поєднати концепцію сталого розвитку з концепцією «зеленої» економіки з метою досягнення цілей сталого розвитку. Однією з ланок поєднання вказаних концепцій може стати використання кліматичних інвестицій, направлених на гармонізацію взаємовідносин людини та природи, насамперед на збільшення «зелених» робочих місць у всіх країнах світу, зокрема й в Україні під час відбудови після війни з Росією.

УДК 65.016

Ганна КАШИНА

д.п.н., провідний спеціаліст

Інститут законодавства Верховної Ради України,

nadezda_pisarenko@ukr.net

Яна ДЕРБЕНЬОВА

к.е.н., асистент кафедри

міжнародної економіки і маркетингу

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

gromozdovag@gmail.com

ШЛЯХИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Орієнтиром розвитку України в сучасних умовах є країни-члени Європейського Союзу, які мають ефективнішу систему державного управління, де громадяни є більш захищеними у своїх правах, мають вищий рівень життя та впевненість у майбутньому. Шлях до цього орієнтиру пролягає для України через процес європейської інтеграції – внутрішні реформи, викоринення корупції, адаптацію до європейських стандартів, економічну інтеграцію та політичну асоціацію з ЄС. Тому актуальними є питання формування та реалізації нової державної політики у сфері європейської інтеграції, яка відповідає існуючим викликам сьогодення.

Динаміку ставлення громадян України до Європейського Союзу та специфіку процесів європейської самоідентифікації населення нашої країни можна проаналізувати за результатами соціологічних опитувань Центру Разумкова [1], згідно з якими кількість прихильників євроінтеграції постійно переважала над її противниками.

Сьогоднішній рівень і характер проєвропейських симпатій українського суспільства відмічається якісно новим характером мотивації [2]. Громадяни, з одного боку, вже більш реально усвідомлюють складнощі і тривалість євроінтеграції, а з іншого усвідомлюють природність для України саме європейського шляху, й у т.ч. як засобу збереження національної державності у протистоянні агресивному російському впливу.

Ефективність та результативність державної політики у сфері європейської інтеграції України значною мірою залежить від вчасного виконання нашою державою Угоди про асоціацію з ЄС (далі – УА), яку в частині секторальної інтеграції Україна має завершити не пізніше кінця 2023 р., а

загалом всі положення Угодимають бути виконані не пізніше 31 грудня 2025 р. [3].

За результатами виконання УА, 28 січня 2020 р. в Брюсселі пройшло вже Шосте засідання Ради асоціації Україна – Європейський Союз (спільне засідання українського Уряду та Європейської Комісії), на якому сторони обговорили низку важливих питань та ухвалили спільну заяву, у якій ЄС відзначив суттєвий прогрес реформ в Україні.

Окрему увагу в контексті виконання УА приділено співпраці у сфері охорони навколишнього природного середовища та боротьбі з наслідками змін клімату. Зокрема, сторони домовилися про подальші кроки задля захисту довкілля та зниження рівнів викидів вуглецю у рамках Європейської зеленої угоди та погодилися надалі спільно впроваджувати амбітну політику із захисту довкілля, зокрема, для виконання зобов'язань за Паризькою кліматичною угодою.

Рада асоціації звертає увагу на важливість залучення регіонів України до євроінтеграції та ініціативу Уряду з відкриття регіональних офісів євроінтеграції, які сприятимуть зв'язкам українських регіонів з ЄС. Сторони також підтвердили спільний намір продовжити роботу над відкриттям курсів Коледжу Європи для українських державних службовців.

Європейський Союз змінює правила приєднання країн, які дещо ускладнюють цю процедуру. Нові правила мають велике значення і для України, адже якщо країна робить крок назад у реформах чи зупиняє їх, ЄС може не просто призупинити переговори, а розпочати все спочатку або знову повернутися до тих глав, які вже були закриті. Водночас, за новими правилами країна, яка результативно працює, має шанс завершити переговори про приєднання навіть швидше, аніж це відбувалося за правилами вступу, які діяли раніше.

Тобто Європейський Союз не закриває двері для вступу нових країн-членів із впровадженням нової процедури, і та країна, яка насправді бажає та наполегливо працює отримує відповідні можливості, хоча шлях стає дещо складнішим, що потрібно враховувати Україні при формуванні та реалізації державної євроінтеграційної політики в середньостроковій перспективі.

І лише від України значною мірою залежить, коли саме вона зможе стати повноправним членом Європейського Союзу, тим більше, що у цьому питанні у нашої країни є чимала підтримка від населення країн ЄС. А за умов воєнного стану для України процес євроінтеграції надзвичайно важливий.

В умовах воєнного стану державна політика у сфері європейської інтеграції України має зазнати певної трансформації, яка передбачає відповідну зміну вектору вирішення політичних, правових, економічних, соціальних, екологічних, гуманітарних питань з урахуванням змін у процедурі вступу для країн-претендентів та у відповідності з існуючими європейськими стандартами. А можливість членства України в Європейському Союзі має стати стратегічним напрямом модернізаційних перетворень в державі, спрямованих на побудову демократичної соціальної держави з міцною економікою та розвинутим громадянським суспільством, що й буде предметом подальших наукових досліджень.

Список літератури

1. Якименко Ю., Пашков М. Україна на шляху до ЄС: оцінки, думки і сподівання громадян. / Центр Разумкова. URL: <http://razumkov.org.ua/statti/ukraina-na-shliakhu-do-yesotsinky-dumky-i-spodivannia-hromadian> (дата звернення: 20.06.2022).

2. Україна виявилася найдоброзичливішою до Євросоюзу країною. / UA.NEWS URL : <https://ua.news/ua/ukrayna-okazalas-samoj-bлагоzhelatelnoj-k-evrosoyuzu-stranoj/> (дата звернення: 20.06.2022).

3. Шульга Д. Євроінтеграція-2020: що має стати пріоритетом у виконанні Угоди з ЄС. / вебпортал Євроінтеграція.URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2020/01/13/7104931/> (дата звернення: 20.06.2022).

UDK 330.101:620.91-027.236

Maryna KLYMCHUK

Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor, Department of Organization and Construction Management, Kyiv National University of Construction and Architecture;
klimarinchuk@gmail.com

Tetyana IVANOVA,

Ph. D. in Economics, Associated Professor, Department of International Economics, Faculty of Management and Marketing, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute";

Anna KUKHARUK

Ph. D. in Economics, Associated Professor, Department of International Economics, Faculty of Management and Marketing, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute";

annakukharuk@gmail.com

Kateryna REDKO,

Ph. D. in Economics, Senior Researcher, State Institution «G. M. Dobrov Institute for Scientific and Technological Potential and Science History Studies NASU», Center for Innovations and Technological Development

katredko@gmail.com

INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE POST-WAR ECONOMIC RECOVERY OF UKRAINE

The creation of comfortable innovative environment in conditions of economic crisis is connected with the problem of human capital accumulation in the science, education, technology and innovation sphere. In cognitive economics, fast analysis of situations, critical thinking about large amounts of information, and professional mobility are in high demand. The subject of innovative transformations is a «person capable and ready for continuous education, constant improvement, retraining and self-learning, professional mobility, striving for new things; capable of critical thinking, using systemic and synergetic approaches in business; ready for reasonable risk, showing creativity and entrepreneurial spirit, able to work independently and in teams in various professional communities [7-8].

In the formation of a cognitive economy there is a significant and unique value of the creative personality of the economist as a self-organizing subject, capable of transformative innovation-intellectual activity in the process of professional formation and development. A competitive product is created by innovation-active professionals in a competitive business environment.

Our studies made it possible to identify the following tendencies of the future specialists' professional training in the sphere of economy by humanization, fundamentalization, informatization, computerization, interdisciplinarity, integrativity, continuity and others. Humanization is oriented on the priority of educational needs, opportunities, and peculiarities of students-economists; besides, it creates optimal conditions for their all-round development, forms subject-subjective relations in educational and professional activity, and activates reflection and personal actualization skills.

Special NBIC based social development programs have been adopted in America and Europe. The American program «Converging Technologies for Improving Human Performance» and the European Union program «Converging Technologies for European Knowledge Society» [1]. The main purpose of these programs is to improve the quality of life and protect human rights, in particular using cognitive technologies.

Nowadays, the NBIC-technology components synergy is seen as a basis for social progress, while the cognitive technology one is the most important component of it. For example, one of the most important applications of cognitive technologies to improve quality of life is medicine and education. When risks increase, it is especially important to have an adequate application of knowledge and knowledge management. In cognitive science, the task of developing technology to obtain and use the knowledge is set.

Interdisciplinary scientific direction - cognitive science emerged as a result of synthesis of research in the field of theory of synergy (self-organization), cognitive psychology, artificial intelligence, neurophysiology, knowledge engineering, psycholinguistics and psychosemantics [8].

«Cognitio» is a Latin word which means knowledge. Cognitive technologies are ways of transforming the cognitive behavior of human, organizations, and nations through improving their intellectual potential or contributing to modern information systems. It should be noted that a separate type of cognitive technology is formed by those that change social behavior of people and certain societies [2]. In general, cognitive technologies relate to methods and algorithms of achieving different goals by people, companies, political parties through the tools of knowledge of the world, communication, information processing [4].

Cognitive economics is one of the basic concepts of modern social and economic development. The Italian scientific school is actively developing this direction. A special mention should be made of Bernard Wallise's work «Cognitive Economics», which is the first fundamental work, devoted to the development of cognitive science and contains a structured description of the main trends in cognitive economics.

Cognitive economics is one of the perspective directions of economics and applied cognitive science development. It studies the processes of assessment, selection and individual decision making in economic activity by explaining the evolution of organizations and social institutions under conditions of structural uncertainty. As in psychology, neurobiology and philosophy, it studies human mental activity and offers its models with these sciences as a foundation [7-8].

The term «cognitive technologies» means information technologies that describe the basic thinking processes of a person, which is one of the most complex «intellectual» sections of the theory of artificial intelligence, contributing to the increase of human learning (cognitive) abilities. Thus, cognitive technologies directly affect the intellectual capital and knowledge economy concept's assets attracted to the economy [3].

Examples of practical application of cognitive technology tools in the higher education system in his work «Cognitive Economics» were presented by American scientist Miles S. Kimball. Where the following specifics of this process were determined, in particular [5]:

1. Intelligence tests are used in one way when intelligence tests are seen as one input into earning ability.

2. Survey measurement of expectations at the individual level has a long and distinguished history. For example, many macroeconomists, including many macroeconomists in central banks, take survey measures of inflation expectations seriously. The University of Michigan's Survey of Consumers, the University of Michigan's Health and Retirement Study and RAND's American Life Panel have many other types of expectations data—for example personal mortality expectations and stock market return expectations. Techniques for dealing with expectations data have become quite sophisticated.

3. If one is willing to give some credence to hypothetical choices, it is possible to design survey measures of a wide range of preference parameters.

4. There is now a vast literature in economics using self-reported happiness or other subjective well-being measures such as life satisfaction, or one's rank on a ladder of life [9].

5. Data on the personality psychologists' big five personality traits—openness to experience, conscientiousness, extraversion, agreeableness and neuroticism—are available on many surveys.

According to the results of the study, the role and place of cognitive technologies in the development of the higher education system are highlighted, taking into account the experience of leading countries. The theoretical analysis of the concepts of «cognitive economics» and «cognitive technologies» provided an opportunity to propose the use of an interdisciplinary approach to the study of these categories, where cognitive science is a synthesis of research in the theory of synergy (self-organization), cognitive psychology, artificial intelligence, neurophysiology, engineering and psychosemantics.

The proposed theoretical and methodological basis for the formation of cognitive economy provided an opportunity to develop an information-analytical model of the introduction of cognitive technologies in the system of higher education in terms of post-industrial development, which takes into account an important component of human resource management on the basis of cognitive technologies.

Literature

1. Bates, T., Cobo, C., Mariño, O. et al. (2020) Can artificial intelligence transform higher education?. *Int J Educ Technol High Educ* 17, 42 . <https://doi.org/10.1186/s41239-020-00218-x>

2. Bainbridge, W., Roco, M. (2005) *Managing Nano-Bio-Info-Cogno innovations: converging technologies in society*. The Netherlands, p. 37.

3. Bostrum, N. (2017). *Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies*. Oxford: Oxford University Press.

4. Klutka, J., et al. (2018). *Artificial Intelligence in Higher Education: Current Uses and Future Applications*. Louisville: Learning house.

5. Kimball, M. (2015) *Cognitive economics*, *The Japanese Economic Review*, 66 iss. 2, pp. 167-181 <http://doi.org/10.1111/jere.12070>

6. Kuzior, A., Zozulak, J. (2019). Adaptation of the idea of phronesis in contemporary approach to innovation, *Management Systems and Production Engineering*, 27 iss. 2, pp. 84-87. <http://doi.org/10.1515/mspe-2019-0014>

8. Tkachenko V., Klymchuk M. (2020) Theoretical and methodological basis of cognitive economics formation, Abstracts of V International Scientific and Practical Conference. Oslo, Norway, 25-27 pp. <http://doi.org/10.46299/ISG.2020.II.V>

9. Tkachenko, V., Klymchuk, M., Tkachenko, I., Kwilinski, A. (2019) The economic-mathematical development of buildings construction model optimization on the basis of digital economy, Management Systems and Production Engineering, 27 iss. 2, pp. 119-123. <https://doi.org/10.1515/mspe-2019-0020>

10. Watts, E. (2018). «9 ways to use Artificial Intelligence (AI) in education». Bigdata-madesimple. Retrieved September 10, 2019, [Electronic resource]. — <https://bigdata-madesimple.com/9-ways-to-use-artificial-intelligence-in-education>

Дмитро КОТЕЛЕВЕЦЬ

к.е.н., докторант,
Міжнародний науково-технічний університет
імені академіка Юрія Бугая,
м. Київ, Україна

ПОНЯТТЯ «ЦИФРОВА ЕКОНОМІКА» В СУЧАСНОМУ ТЕРМІНОЛОГІЧНОМУ ПРОСТОРИ

Динамічний розвиток глобальної економіки відбувається під впливом низки чинників, одним із найпотужніших серед яких є діджиталізація. Сучасні інформаційні технології трансформують діяльність економічних суб'єктів, змінюють способи їх комунікації з клієнтами та партнерами. Сьогодні можемо говорити про формування нового виду економічної системи – цифрової економіки. Дослідження тенденцій розвитку й особливостей такої економіки потребує першочергового визначення її сутності, а, відповідно, вивчення існуючих наукових підходів до трактування. Окрім цього, актуальним є виокремлення терміну цифрової економіки із усієї сукупності дефініцій аналогічного (синонімічного) змісту.

У наукових колах [1; 2; 3] в обігу перебуває кілька категорій, що описують сучасний етап розвитку національних економік провідних країн світу («цифрова економіка», «інформаційне суспільство», «інформаційна економіка», «інноваційна економіка», «нова економіка», «Інтернет-економіка», «інноваційна економіка», «діджитал-економіка» та ін.). У переважній більшості відмінності в існуючих дефініціях полягають у тому, які фактори чи передумови розвитку автори виокремлюють у якості визначальних. З огляду на високий інтерес учених до питань динаміки і трансформації сучасних економічних систем, у науковій літературі з'явилось чимало визначень, які потребують систематизації та критичного аналізу. Це дозволить усунути дублювання в дефініціях та чітко визначити сутність і головні риси цифрової економіки як самостійної економічної категорії.

1. Поняття цифрової економіки нерідко пов'язують з концепцією інформаційного суспільства [3, с. 172]. Однак ототожнювати ці категорії неправомірно, так само як і зводити розуміння цифрової економіки лише до рівня елементу інформаційного суспільства. Узагальнюючи підходи іноземних учених, можна виокремити еволюційний (поступальний, історичний, закономірний перехід) і революційний (стрімкий, кардинальний перехід)

підходи до формування інформаційного суспільства. Аналіз публікацій вітчизняних учених дозволяє виокремити кілька підходів до визначення інформаційного суспільства: суспільство нового типу, нова історична фаза розвитку цивілізацій, базоване на знаннях суспільство, суспільство з високорозвиненою інформаційною культурою. Систематизуючи, основними ознаками інформаційного суспільства можемо визначити наступні: зростання ролі інформації в соціально-економічному розвитку, активне впровадження інформаційних технологій у всі сфери життя людей, розширення доступу до інформаційних ресурсів, зростання попиту і пропозиції інформаційних продуктів, прискорення інформаційного обміну, розвиток глобального інформаційного простору. Підсумовуючи, наголошуємо, що, на нашу думку, поняття інформаційного суспільства та цифрової економіки не є синонімічними; за своєю суттю категорія «інформаційне суспільство» є ширшою і може включати в себе цифрову економіку. Останнє, однак, не означає, що термін «цифрова економіка» варто інтегрувати у визначення інформаційного суспільства, оскільки це призведе до зниження ефективності та практичної цінності результатів релевантних досліджень. Отже, наполягаючи на самостійності терміну «цифрова економіка» та актуальності його обігу в науковому середовищі, перейдемо до визначення його особливостей задля розмежування з іншими економічними категоріями.

2. Нині у наукових колах точаться суперечності щодо термінів «цифрова економіка» та «інформаційна економіка» [2, с. 112]. Аналіз низки дефініцій поняття «інформаційна економіка» засвідчує, що в більшості випадків за своїм змістовним наповненням вони перекликаються із визначеннями цифрової і знанневої економіки. Відповідно, доходимо таких умовиводів: по-перше, поняття цифрової та інформаційної економіки за переважною більшістю аспектів є тотожними; по-друге, необхідно проаналізувати наукові підходи до трактування сутності знанневої економіки (економіки знань, економіки, заснованої на знаннях тощо – knowledge-based economy).

3. Попри відмінності в підходах і відсутність єдиної, погодженої дефініції у наукових публікаціях, більшість учених погоджується на думці, що основними складовими елементами економіки знань є якісна освіта, розвинена інноваційна інфраструктура, наукові розробки, економічні стимули, сучасні інформаційні технології, ефективна інноваційна система та ін. Категорії цифрової економіки та економіки знань не є синонімічними, оскільки містять відмінні риси різних видів економічних систем. Зокрема, цифровій економіці властива широка комп'ютеризація бізнес-процесів, активне збільшення обсягів інформаційних ресурсів, масштабна автоматизація виробництва, суттєве скорочення тривалості процесів збору, обробки, аналізу, інтерпретації та передачі інформації. Інтелект і знання здійснюють вирішальний вплив на розвиток цифрової економіки, оскільки лежать в основі інноваційних інформаційних технологій, забезпечують їх оновлення та ефективно використання в діяльності економічних суб'єктів. При економіці знань спостерігається зростання питомої ваги високотехнологічного сектору в національній економіці, стрімко зростає роль знань та інтелектуальних ресурсів у її розвитку, а також відбувається розширення наукомістких галузей виробництва. Іншими словами, фундамент цифрової економіки становить інформація, базована на знаннях, та інноваційні інформаційні технології; а економіки знань – знання та наукомісткі виробництва.

4. Ретельне вивчення поглядів різних учених на сутність даної дефініції дозволяє констатувати, що поняття цифрової й інноваційної економіки не є

тотожними, хоча не позбавлені певних спільних рис і взаємозв'язків. Так, цифрова економіка перебуває у залежності від темпів, інтенсивності й ефективності інноваційного розвитку.

Підсумовуючи, хочемо відмітити, що недоречним вважаємо зведення сутності цифрової економіки виключно до техніко-технологічних аспектів її функціонування (інформаційні технології, діджитал-платформи, програмне забезпечення та їх підтримка). Поняття цифрової економіки пропонуємо розуміти як новий тип економічної системи, у межах якої процеси виробництва, обміну, розподілу і споживання базуються на сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, а основні суб'єкти якої спроможні до генерації, трансферу й ефективного використання інформаційних ресурсів.

Список літератури

1. Cosmulese C.G., Grosu V., Hlaciuc E. & Zhavoronok A. The Influences of the Digital Revolution on the Educational System of the EU Countries. *Marketing and Management of Innovations*. 2019. №3. P. 242-254. <http://doi.org/10.21272/mmi.2019.3-18>
2. Djakona A., Kholiavko N., Dubyna M., Zhavoronok A., Fedyshyn, M. Educational dominant of the information economy development: a case of Latvia for Ukraine. *Economic Annals-XXI*. 2021. №192(7-8(2)). P. 108-124. <https://doi.org/10.21003/ea.V192-09>
3. Dubyna M., Kholiavko N., Zhavoronok A., Safonov Yu., Krylov D., Tochylyna Yu. The ICT sector in economic development of the countries of Eastern Europe: a comparative analysis. *WSEAS Transactions on Business and Economics*. 2022. №19. P. 169-185. <https://doi.org/10.37394/23207.2022.19.18>

УДК 005.8.654

Сергій КРАМСЬКИЙ

к.т.н., доцент,
старший науковий співробітник відділу ринкових механізмів і структур,
ДУ «ІРЕЕД» НАН України
morsubs@i.ua

НАЦІОНАЛЬНИЙ РИНОК ЯЄЦЬ ТА ЯЄЧНИХ ПРОДУКТІВ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Продовольча безпека у військовий період є важливою компонентою соціально-економічної політики держави з позицій локального та глобального вимірів, адже, поряд із незаперечною місією забезпечення національного суверенітету, вона визначає її статус на міжнародній агропродовольчій арені. Продовольча безпека передбачає «стан економіки держави, при якому гарантується стабільне забезпечення переробної промисловості сільськогосподарською сировиною, населення – достатньою кількістю безпечних і повноцінних продуктів харчування, а також відносна незалежність від імпорту сировини і продовольства. В широкому розумінні, поняття «продовольча безпека» прийнято використовувати для характеристики стану продовольчого ринку на прикладі ринку яєць, окремих людей, домогосподарств, об'єднаних територіальних громад, країни, групи країн або світового ринку в цілому.

Метою даного дослідження є обґрунтування та поглиблення теоретико-методичних засад й розробки практичних рекомендацій щодо формування системи ринку яєць та яєчних продуктів у воєнний і повоєнний час.

Це зумовило актуальність вибору теми дослідження, її теоретичну і практичну значимість. Відповідно до означеної теми НДР №0122U000825 «Теоретико-методичні засади селективного регулювання та стратегічні пріоритети розвитку товарних ринків в умовах нестабільності», а також «Стратегічні пріоритети розвитку Українського ринку яєць та яєчних продуктів в умовах нестабільності».

Такий важливий і водночас різновекторний контекст формування продовольчої безпеки України у воєнний і повоєнний час передбачає, по-перше, планомірні кроки у напрямі вироблення та прийняття управлінських рішень у площині активного пошуку можливостей нарощування потенціалу продовольчої безпеки для суспільного зростання;

по-друге, стимулює потребу системного моніторингу рівня самозабезпеченості продовольством на прикладі ринку яєць та яєчних продуктів та постійної ідентифікації споживчих потреб населення у доступних, якісних, екологічних харчових продуктах;

по-третє, зумовлює необхідність розробки індикаторів оцінки рівня продовольчого забезпечення ринку яєць у контексті формування їх окремих груп відповідно до стратегічного розвитку сфери продовольчої безпеки у воєнний та повоєнний період.

Відтак, обґрунтування та удосконалення теоретико-методичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо формування системи продовольчої безпеки України на прикладі ринку яєць та яєчних продуктів набувають принципово нової актуальності за сучасних умов інтернаціоналізації світового ринку яєць та яєчних продуктів посилення відкритості національної економіки. Дослідженню фундаментальних базисів формування продовольчої безпеки у тому числі ринку яєць країни присвячено праці відомих вітчизняних учених-економістів, серед яких С. Колодинський [3, с.49], М. Бабич, Б. Пасхавер, М. Сичевський, В. Третьак, Р. Тринько, О. Ходаківська та ін. Механізми й особливості управління продовольчою безпекою у контексті державної аграрної політики розкрито у роботах М. Тараканова [2, с.94], М.Гладія, Є. Данкевича, П. Саблука, П. Скрипчука, В. Ткачука та ін.

Поглибленого дослідження водночас потребують питання, пов'язані із механізмами формування ефективної системи продовольчої безпеки України у тому числі ринку яєць, комплексним оцінюванням її сучасного стану, виявленням трендів продовольчого самозабезпечення й ідентифікації ризиків щодо продовольчої безпеки у воєнний та повоєнний час.

У зв'язку з несприятливими трендами в економіці та початком бойових дій і агресією Росії щодо України, дуже стрімко скоротився ринок яєць і яєчних продуктів на 70 % від показників цього нішового ринку попередніх до воєнних років. Таким чином здійснився злам та розрив ланцюгів виробництва на нішовому ринку яєць і яєчних продуктів. Статистика свідчить, що в Україні поголів'я птиці до війни становила з 1 жовтня 2020 року по 1 жовтня 2021 року зменшилося на 1,8% – до 234,03 млн голів: у сільськогосподарських підприємствах воно зменшилося на 1,7% (до 118,36 млн голів), у господарствах населення – на 2,0% (до 115,67 млн голів). Наприклад, в Японії щорічно вирощують більше 120 млн. голів. Динаміка свійської птиці поголів'я в Україні наведена нижче в табл. 1. [1, с.209].

З 2010 р. по 2014 р. поголів'я свійської птиці в Україні росло, хоча з кожним роком меншими темпами. Це обумовлено ефектом насичення ринку яєць. Політичні, військові події 2014-2015 років відобразилися на галузі птахівництва різким спадом у 11,7%. З 2015 р. по 2019 р. відбувалось відновлення і стабілізація ринку. З кожним роком темп спаду ринку яєць зменшувався, а у 2019 р. вперше був позитивний у розмірі 4,1%.

Таблиця 1.

Динаміка поголів'я птиці в Україні за 2011 – 2020 рр., млн. шт.

Рік	Поголів'я в Україні, млн. шт.	Темп росту, %
2011	1,96	-
2012	2,22	113,3
2013	2,48	111,7
2014	2,74	110,5
2015	3,00	109,5
2016	3,26	108,7
2017	2,88	88,3
2018	2,71	94,2
2019	2,70	99,6
2020	2,81	104,1

Об'єм виробництва яєць прямо пропорційно відображає поголів'я птиці та яєць. У період з 2011 – 2020 рр. спостерігалось збільшення об'єму виробництва яєць та яєчних продуктів. Основними причинами зростаючого попиту у проміжок 2011 – 2021 рр. стали:

- простота утримання та годівлі птиці, порівняно дешеві енергоресурси;
- високі смакові якості м'яса та яєчних продуктів індюшиних, перепелиних, страусиних яєць і продуктів у порівнянні з курячими;
- невеликий інвестиційний поріг і малий період окупності проєкту [4, с.130].

Обсяг виробництва куриних яєць в Україні перевищує 850 млн. При цьому, за підсумками 2021 року очікується подальше зростання показників виробництва, не дивлячись на війну в країні та кризу, яка була присутня в економіці України. Але свої корективи внесла війна яка почалася 24 лютого 2022 року, між Україною і Росією. Таким чином прогнозувати розвиток ринку яєць на теперішній час дуже складно в умовах перманентної невизначеності даного ринку.

Структуру релевантного ринку яєць та яєчних продуктів можна представити як сукупність чотирьох секторів відповідно стадіям утворення, додавання, трансформації та споживання якісних параметрів товару, а саме: аграрного (птахівництва), виробничого, торговельного та споживчого (надано на рис. 1).

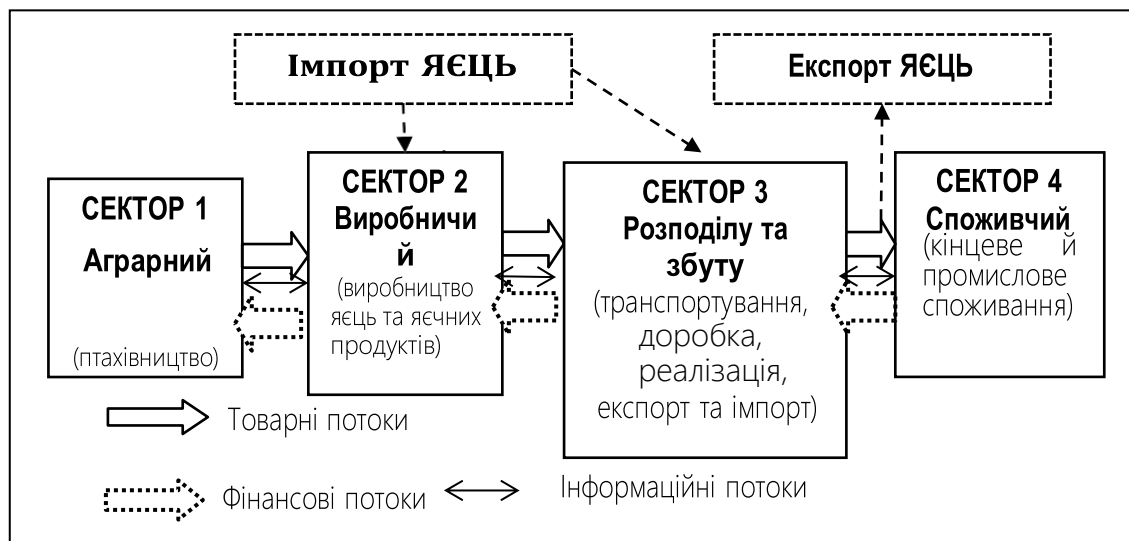

Рис. 1. Відтворювальна структура державного ринку яєць і яєчних продуктів*

*Авторська розробка

Ринок яєць та яєчних продуктів в Україні зараз знаходиться на етапі стагнації. Об'єм станом на 2021 р. – 853,3 млн. шт., що у 20 разів перевищує об'єми 2010-х років. Війна в Україні події 2022 року негативно відобразилися на ринку та спричинили спад на 70%, адже до цього спостерігалася позитивна тенденція розвитку ринку яєць та яєчних продуктів. Експортно-імпортне сальдо в Україні було досить позитивне за весь проаналізований період. Отже, сприяння надійному забезпеченню населення України продовольством, недопущенню зривів експортних контрактів сільгосппродукції, підвищенню економічної і фізичної доступності харчових продуктів, дефіциту на ринку яєць та яєчних продуктів в умовах невизначеності.

Список літератури

1. Буркинський Б.В., Нікішина О.В., Тараканов М.Л. Інституціональні механізми регулювання розвитку логістики товарних ринків. Монографія. Одеса: ДУ «ІРЕЕД» НАНУ. 2022. – 275с.
2. Kramskiy S.O., Tarakanov M.L., Antonyuk P.O. Organizational forms of integration of agricultural markets to global value chains. Innovations economics. «Інноваційна економіка». Одеса: ДУ ІРЕЕД НАНУ, 2022. Т.23. №4(82). – С.90-98.
3. Колодинський С.Б., Дубницький В.І. Інфраструктурна підтримка регіональних інноваційних процесів. Монографія. Одеса: ОДАБА. «Екологія», 2021. – 256 с.
4. Крамський С.О., Ширяєва О.В., Захарченко О.В. Концептуальна модель управління змістом програм розвитку проектно-орієнтованих організацій. Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. Т. 20, Вип. 2 (48): Одеса: ОНУ ім. І.І. Мечникова, 2021.– С.128-144.

Руслан КУБАНОВ

к. пед. н., доцент,
доцент кафедри економіки,
менеджменту та управління територіями
Відокремлений структурний підрозділ
«Інститут інноваційної освіти Київського національного університету
будівництва і архітектури»,
kubanov12@rambler.ru

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПОТРЕБИ ТА ВИМОГИ ДО МЕНЕДЖЕРІВ БУДІВЕЛЬНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Сучасний етап розвитку суспільства вимагає від менеджерів наявності не лише достатнього багажу знань у межах певної галузі, але й таких навичок і вмінь, які дозволять використати ці знання в умовах постійних змін, пов'язаних із політичними, соціальними та економічними тенденціями, що проявляються в активній динаміці, швидкому розвитку технологій, а разом з ними і сфер, що їх обслуговують. При цьому мобільність, лідерський потенціал і конкурентоспроможність стають тими якостями особистості, що дають змогу суб'єкту успішно реалізувати себе в контексті професійної діяльності, зокрема в будівельній сфері.

Мета дослідження – визначити соціально-економічні потреби та вимоги до менеджерів будівельних організацій.

Соціологічні дослідження Н. Шевченко [3, с. 15] професійної мобільності зосереджують основну увагу на якісних переміщеннях індивідів у межах професійної спільноти, шансах на кар'єру та їх усвідомленні, на цілях і мотивах професійної мобільності та соціальної адаптації.

Здебільшого в сучасних дослідженнях кар'єри фіксується зміщення від парадигми планування її до парадигми управління нею.

«Сучасний погляд на професійне просування працівників полягає у ставленні до кар'єри як до сукупності багатьох кар'єрних циклів динамічного походження. У самому визначенні кар'єри використовуються терміни «переміщення», «мобільність», «просування» [1, с. 24].

На думку Н. Шевченко, «кар'єра являє собою суб'єктивно усвідомлені судження працівника про своє трудове майбутнє, виступає як індивідуально усвідомлені позиції і поведінка, пов'язані трудовим досвідом і діяльністю протягом робочого життя людини. У результаті вона має вигляд сукупності очікуваних шляхів самовиявлення і задоволення від праці» [3, с. 16].

Утім Л. Пілецька зазначає, що «співзвучним у психології кар'єриє поняття «кар'єрна мобільність», під яким розуміється швидкість проходження працівником кар'єрних щаблів» [2, с. 206] (європейські компанії кар'єрну мобільність вважають високою, якщо працівник на одній посаді перебуває приблизно 2,5–3 роки).

Значення сучасного менеджменту в тому, що він дозволяє перетворити людські знання, досвід і досягнення науково-технічного прогресу у виробничу силу, а також у творчому застосуванні інформаційних технологій, сприянні інноваційним процесам.

Ефективна професійна діяльність менеджера, очевидно, передбачає наявність у нього певних особистісно-професійних якостей. Серед них найбільш важливими є: вміння керувати, взаємодіяти з людьми, що передбачає: високий рівень розвитку комунікативних здібностей, емпатію, об'єктивність, толерантність, лідерські якості, креативність; здатність створювати цілісну картину навколишньої дійсності, що передбачає: вміння відчувати політичний клімат та економічну ситуацію, вміння формувати позитивну громадську думку, прогнозувати розвиток; здатність мислити чітко і ясно, що передбачає: творчу уяву, цілісність та аналітичність мислення, інтуїцію, відчуття реальності, здатність приймати правильні рішення; здатність успішно завершувати справу, що передбачає: високий рівень саморозвитку і самомотивації, ентузіазм, амбіційність, здоровий глузд, адаптивність; особистісна зрілість, що передбачає: професійність, адекватну самооцінку, чітке усвідомлення сильних і слабих сторін, прагнення до самовдосконалення, етичну поведінку, лояльність, стресостійкість [4, с. 137].

Зокрема, наукові дослідження кінця XX – початку XXI ст. у галузі управління засвідчують формування нової управлінської парадигми – лідерства, яка проявляється через утвердження нових організаційних структур, моделей поведінки, процедур, принципів і цінностей як основи управлінської діяльності. Результатом актуалізації лідерства є зростання суспільного попиту на керівників-лідерів, що породжує завдання модернізації параметрів сучасної професійної підготовки управлінських кадрів» [6, с. 3]. На наше переконання, менеджер будівельної організації без наявного лідерського потенціалу в сучасних умовах нестабільності не може бути успішним керівником.

На думку А. В. Холодницької, лідерство, на відміну від управління – це процес впливу на людей, породжений системою неформальних відносин, формується спонтанно, стихійно, на рівні напівусвідомлених психологічних переваг [7, с. 290].

Лідерство може розглядатися як: провідне положення особистості чи соціального утворення, що обумовлене наявністю відповідних якостей (лідерських компетенцій), які спричиняють якісну та ефективну діяльність (у тому числі й управлінську); процес впливу особистості чи соціального утворення на власну діяльність або діяльність інших на основі особистих якостей (лідерських компетенцій).

В. Р. Міляєва зауважує, що лідерський потенціал є соціально-психологічною властивістю особистості, яка відображує як ситуаційно обумовлену, так і незалежну від ситуації здатність індивіда до успішного здійснення лідерства. Рівень лідерського потенціалу визначається ступенем розвитку його індивідуальної (здібності, особистісні риси, цінності) та універсальної (досвід, навички, стилі лідерства, рольовий репертуар) складових [5, с. 5].

До базових понять теоретико-методологічних засад розвитку лідерського потенціалу належать: професіоналізація управління, лідерство; компетентність, професійна, фахова, управлінська компетентність, розвиток управлінської компетентності; компетенції знаннєві, вміннєві, поведінкові; профіль компетентності керівника-

лідера; лідерський потенціал, діагностика лідерського потенціалу; психологічне забезпечення розвитку лідерського потенціалу й управлінської компетентності керівника [6, с. 4].

На нашу думку, лідерський потенціал є соціально-психологічною властивістю особистості, яка відображає як ситуативно обумовлену, так і незалежну від ситуації здатність менеджера до успішного здійснення лідерства. Рівень лідерського потенціалу визначається мірою розвитку його індивідуальної (здібності, особистісні риси, цінності) та універсальної (досвід, навички, стилі лідерства, рольовий репертуар) складових.

Отже, трансформація сучасного суспільства передбачає формування соціально-мобільної кваліфікованої особистості менеджера будівельної організації з наявним лідерським потенціалом, яка готова до постійного пошуку, динамічності, прагне до перетворень як особистісних, так і професійних.

Список літератури

1. Вороновська Л. П. Формування професійної мобільності майбутніх фахівців комунального господарства: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Харків, 2016. 267 с.

2. Пілецька Л. С. Професійна мобільність особистості: психологічний аспект аналізу. Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2013. № 3(32). С. 205-210.

3. Шевченко Н. В. Вища освіта як механізм формування кар'єрного ресурсу спеціаліста: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. соціол. наук: 22.00.04. Харків, 2007. 20 с.

4. Палінчак В. М. Наукові підходи до визначення професійних якостей менеджера в США. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. 2015. Вип. 35. С. 136-137.

5. Міляєва В. Р. Розвиток лідерського потенціалу в процесі формування управлінської компетентності керівників навчальних закладів. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2014. Вип. 1. Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/33688678.pdf>

6. Калашнікова С. А. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки управлінців-лідерів в умовах сучасних суспільних трансформацій: автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.06 ; ДВЗН «Університет менеджменту освіти». Київ, 2011. 36 с.

7. Холодницька А. В. Формування ефективного лідерства в умовах структурних змін в економіці. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. 2014. Вип. 149. С. 289-295

Тарас КУШНІР

к.е.н., доцент,
доцент кафедри маркетингу,
Львівський національний університет ім. І. Франка
taras_kushnir@ukr.net

ОЦІНКА ВТРАТ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Військова агресія росії проти України спричинила істотні соціальні та демографічні зрушення. Ще в листопаді 2021 р. фахівці прогнозували скорочення населення України до 35 млн. осіб до 2050 р., однак в червні 2022-го р. прогнози вже зовсім інші, зокрема, за словами Елли Лібанової (директорки Інституту демографії та соціальних досліджень) «до 2030 року скоротиться у кращому випадку до 35 мільйонів осіб, у найгіршому – до 30 мільйонів» [5].

Чим зумовлені такі прогнози? Спробуємо розібратись. Першим чинником скорочення чисельності населення є висока смертність під час війни та зростання смертності в післявоєнний час внаслідок травм та поранень, отриманих на війні, а також внаслідок пережитих стресів та психологічних проблем. Ніхто не готовий сьогодні оцінювати масштаби таких втрат. Ми маємо власне кількісне уявлення таких втрат, але сьогодні не вважаємо за доречне його озвучувати. Ще одним чинником зменшення чисельності населення буде скорочення середньої тривалості життя, зумовлене швидким поширенням інфекційних хвороб та антисанітарією, яка стрімко розвивається в зонах ведення активних бойових дій. До прикладу «7 червня в Об'єднаному ефірі українських телеканалів радник мера Маріуполя Петро Андрющенко розповів, що у місті почалася епідемія» (імовірно холери) [4]. Також стверджує Андрющенко, що «Азовське море та джерела питної води забруднюються через неглибокі могили та сміття, яке гниє на вулицях зруйнованого Маріуполя. У місті різко зросла смертність» [4].

Наступним важливим чинником скорочення населення є фактично здійснюване російською федерацією викрадення людей. Зокрема на брифінгу 20 червня 2022 року «Віцепрем'єр Ірина Верещук заявила, що Росія депортувала на свою територію близько 1 млн 200 тисяч українських громадян, з яких 240 тисяч дітей» [3]. Сумнівно, що в багатьох із насильно вивезених до росії українців, буде можливість у найближчий час повернутись на батьківщину.

Крім цього, мабуть, найбільш вагомі втрати населення зумовлені міграцією українців за кордон (переважно до країн Західної Європи). Наприкінці травня заступниця міністра внутрішніх справ Мері Акоюн повідомила, що «понад 6 млн 200 тисяч (6 223 821) українців тікали від війни, а понад 5 мільйонів (5 358 079) переїхали до країн ЄС. Понад 1,2 мільйона громадян України вже зареєструвалися на тимчасовий захист у країнах ЄС» [2]. Водночас зустрічаємо й інформацію про те, що близько 1 млн. осіб вже повернулося в Україну з початку гарячої фази війни росії проти України. Сьогодні у ЗМІ існує оптимістичний наратив про те, що понад 90% українських біженців повернуться до України по закінченні війни. Вважаємо, цей наратив маніпулятивним, оскільки все залежить від того, коли і як війна закінчиться. Адекватно, оцінюючи ситуацію сьогодні бачимо, що до кінця 2022 року, швидше за все, гаряча фаза війни не закінчиться. Таким чином, станом на 31 грудня 2022 року люди, які виїхали наприкінці лютого – на початку березня,

перебуватимуть за кордоном вже 10 місяців. Очевидно, що більшість з них вже зможе адаптуватись до середовища чужої країни, знайти роботу, влаштувати дітей до закладів освіти, винайняти житло тощо. Наша думка полягає в тому, що тривалість війни понад 6 місяців зумовить те, що більшість українських біженців моделюватимуть своє життя вже не з погляду «коли я зможу повернутись», а з погляду «будую своє життя тут, де я зараз живу». І, якщо у травні відсоток бажаючих повернутись був 90, то після серпня прогнозуємо стрімке зниження цього відсотка. Також, цілком імовірно (про що також говорить багато фахівців) нас чекає ще одна хвиля еміграції після того як закінчиться військовий стан та буде знято обмеження на виїзд для чоловіків. Вочевидь, що значна частина сімей, жінки і діти з яких вже адаптуються за кордоном, будуть об'єднуватись, але не в Україні.

Ще одним чинником скорочення населення бачимо зниження народжуваності під час війни та після її закінчення. Після війни нас очікує не бебі-бум, а скорочення народжуваності (порівняно з довоєнними показниками). Це буде зумовлене як, імовірно, нестабільною військово-політичною ситуацією (себто загрозою повторної агресії), так і економічною кризою.

Зрозуміло, що найбільш загрозливими для країни є безповоротні втрати – ті, хто гине на війні (як військові, так і цивільні). На разі, ми не маємо адекватних даних для аналізу цієї категорії втрат населення. Інші категорії населення не є втраченими безповоротно, їхнє повернення залежатиме від багатьох чинників. Однак, сьогодні маємо можливість аналізувати категорію тих, хто втік від війни за кордон. Ми вже згадали про те, що близько 1 млн. осіб повернулось до України. Ключове питання: «Хто повертається?». За результатами дослідження Центру Разумкова (проведеного у квітні-травні 2022 р.) [1], можна побачити, що серед тих, хто покинув Україну найбільше людей із вищою та незакінченою вищою освітою. Однак, вони повертаються повільніше, ніж люди із незакінченою середньою, середньою та середньою спеціальною освітою. Також з цього опитування бачимо, що не поспішають повертатись до України підприємці, керівники підприємств, керівники підрозділів підприємств та фахівці природничого профілю (кваліфікація яких є більш універсальною у світі, ніж, до прикладу, гуманітаріїв). Натомість, активніше повертаються до України пенсіонери, робітники сільського господарства, некваліфіковані працівники, службовці та фахівці-гуманітарії. З огляду на означені тенденції можемо говорити про неминучі втрати людського потенціалу, зниження підприємницької активності та поглиблення кваліфікаційної кризи в Україні. Однак, маємо сподівання на те, що незламність духу української нації, ефективні державні програми підтримки підприємництва та подолання економічної кризи та й, зрештою, підтримка міжнародного співтовариства дозволять досить швидко Україні оговтатись від нашестя північної орди.

Список літератури

1. Настрої та оцінки українських біженців, що повертаються на Батьківщину (квітень–травень 2022р.). URL: <https://cutt.ly/LKUSNK0>.
2. Понад 6 млн 200 тис. українців були змушені тікати від війни за кордон, — Мері Акоюн. URL: <https://cutt.ly/CKUS1YA>.
3. Тищенко К. В уряді повідомили, скільки українців уже депортовано до Росії. URL: <https://cutt.ly/NKUS0aY>.
4. Хвороби війни: як з ними справляється Україна. URL: <https://cutt.ly/eKUS2e4>.

5. Як скоротиться чисельність населення України через війну – прогноз соціолога. URL: <https://cutt.ly/jKUS3b2>.

Тарас МАЛИШІВСЬКИЙ

аспірант,

кафедра управління та бізнес-адміністрування
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Володимир СТЕФІНІН

к.е.н., доцент,

доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ МІСЦЕВОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Починаючи із 24 лютого 2022 року Україна веде відкриту війну проти російської федерації. В економічному плані втрати України оцінюються в прогнозованому падінні ВВП від 35 до 50% [6]. Це в свою чергу означає, що очікується зростання безробіття, падіння купівельної спроможності, інфляція та низка інших кризових явищ.

В будь-якому випадку, криза матиме місце. Проте, необхідно застосовувати усіх заходів щодо її пом'якшення, зокрема і на рівні органів місцевого самоврядування. Адже частка місцевих бюджетів у структурі зведеного бюджету за підсумками 2021-го року становила 24% за доходами та 30% за витратами [5]. Відповідно, місцеве самоврядування також володіє певним ресурсом, за допомогою якого має можливість впливу на соціально-економічну.

Саме тому, ми вважаємо, що органи місцевого самоврядування повинні брати активну участь у процесах підтримки та збереження рівня ділової активності. У першу чергу це стосується тих територіальних громад, на територіях яких не ведеться активних бойових дій та які розташовані на значній відстані від лінії фронту. Зокрема, мова йде про Західну, Північно-Західну та Центральну частини України. Саме ці регіони на дану мить є форпостом підтримки економічної активності, та регіоном, куди підприємства зі Сходу переносять свою економічну активність.

Будучи прихильниками інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки, перш за все за рахунок активного залучення прямих іноземних інвестицій, ми чудово розуміємо, що в найближчій перспективі іноземні інвестори не вкладатимуть капітал у виробничий сектор та сферу послуг в Україні. Відповідно, необхідно використовувати власні резерви та потенціал для того, щоб стимулювати відновлення економіки.

Зокрема, ми вважаємо, що розвиток економіки має відбуватися на засадах концепції “Місцевого економічного розвитку МЕР”, оскільки в результаті реформи децентралізації саме територіальні громади стали ключовими суб'єктами формування та імплементації економічної політики [3].

Відповідно до ключових положень МЕР, саме орган місцевого самоврядування є основним архітектором процесу економічного розвитку, який водночас є і суб'єктом і об'єктом економічної політики [3].

Вважаємо, що перш за все, органам місцевого самоврядування необхідно розробити нові, або ж переглянути уже наявні стратегії свого розвитку, враховуючи нові виклики та наявну військову ситуацію.

Варто розуміти, що попередні десятиліття Україна рухалась в напрямку розбудови економіки сировинного типу: зростання частки сировинного та квазі-сировинного експорту, падіння в рейтингу глобальної конкурентоспроможності, відсутність значних потоків залучення прямих іноземних інвестицій тощо [2]. Сьогодні ж, Україна отримала унікальний, в економічному плані, шанс змінити структуру своєї економіки із сировинно-орієнтованої на промислово-розвинену економіку виробничого типу. Саме тому важливо, щоб в оновлених стратегіях громад було задекларовано такий перехід та прописано перелік механізмів та стимулів, які б дозволили втілити такий план в життя.

Ключовим етапом перегляду / формування стратегії повинна стати оцінка ресурсів. На наш погляд, в час, коли цінність кожного ресурсу перебуває на піку, надзвичайно важливим є проведення коректної оцінки того ресурсного потенціалу, яким володіє кожна громада окремо, а також - оцінка тієї синергії, яка з'являється від сумування ресурсних потенціалів в межах об'єднання громад, регіону та на субрегіональному рівні.

Щодо оцінки ресурсного потенціалу, в Україні не існує єдиного підходу, який би уніфікував даний процес. Вважаємо за доцільне розробку такого підходу, адже тоді буде можливим порівняння та сумування ресурсних потенціалів між громадами, а відповідно - покращиться як ефективність планування, так і ефективність використання ресурсів.

Також, ми вважаємо, що в тих кризових умовах, які склалися сьогодні, велику роль у стабілізації економічної ситуації та підтримці економічної активності повинні відігравати комунальні підприємства.

Ще у 70-х - 80-х роках ХХ століття, видатний економіст Гайман Мінський запропонував концепцію "роботодавця останньої інстанції (POI)". Відповідно до даної концепції, в часи криз, коли попит на робочу силу зменшується та зростає безробіття, держава замість того, щоб просто надавати допомогу із безробіття чи інші соціальні виплати, повинна створювати нові робочі місця та виплачувати зарплату. У такому випадку, підтримується рівень виробництва та платоспроможного попиту, а також - відсутній інфляційний тиск (оскільки грошова маса підкріплюється виробленими товарами / наданими послугами) [4].

Ми дотримуємося погляду, що в сучасних умовах, комунальні підприємства можуть і повинні виконувати функції роботодавця останньої інстанції. Вважаємо, що зараз надзвичайно сприятливий момент для того, щоб розвивати саме сектор комунальних підприємств. Зокрема, ключові фактори виглядають наступним чином:

- девальвація гривні (-25% по відношенню до долара США на оптовому ринку) призвела до того, що відбулося стрімке зростання цін на імпорт. Відповідно, враховуючи різницю у цінах, можна виробляти аналоги імпортних продуктів та конкурувати на вітчизняному ринку;

- закриття підприємств та зростання безробіття, що вплине на збільшення пропозиції робочої сили. Як результат, зростатиме частка людей, які шукають роботу та будуть готові йти на зниження заробітної плати;

- зростання потоків фінансової допомоги, що може перетворитися на інвестиції. Так, відповідно до пункту 33 статті 26 Закону України "Про місцеве самоврядування", органи місцевого самоврядування мають право вирішення

відповідно до законодавства питань про створення підприємствами комунальної власності спільних підприємств, у тому числі з іноземними інвестиціями [1]. Тобто, громади можуть не тільки просити в іноземних партнерів допомогу, але й пропонувати іноземним партнерам можливість перетворення такої допомоги в інвестиції, в результаті яких можливе отримання прибутку.

Беручи до уваги вищенаведені фактори, ми вважаємо що саме розвиток та створення нових комунальних підприємств (в тому числі і з іноземними інвестиціями) цілком може стати одним із драйверів післявоєнного економічного відновлення, а також виконуватиме роль роботодавця останньої інстанції під час війни, чим дозволить тримати соціальну напругу в суспільстві у допустимих межах, та пом'якшить негативні ефекти економічної кризи.

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що незважаючи на те, що Україну очікує важка економічна криза, викликана війною проти російської федерації, ми усе ще можемо пом'якшити її наслідки, та навіть отримати деякі переваги. Зокрема, один зі шляхів післявоєнного розвитку - це адаптація територіальними громадами концепції МЕР, та планування майбутнього розвитку на її основі. Для цього, громадам необхідно провести якісну переоцінку власних ресурсів та сформувані якісні стратегії розвитку, в основі яких було б будівництво не сировинно-орієнтованої економіки, а промислово-розвиненої економіки із довгими ланцюгами доданої вартості.

Важливим елементом даного шляху розвитку є розвиток сфери підприємств комунальної власності, які б не тільки надавали класичні комунальні послуги (вивіз сміття, догляд за територією громади тощо), але й ще б стали важливою виробничою одиницею, залучали б іноземні інвестиції та виконували роль роботодавця останньої інстанції (передумови для такого розвитку сектору комунальних підприємств присутні).

Список літератури

1. Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97%D0%B2%D1%80#n166>
2. Малишівський Т.В., Стефінін В.В. Залучення іноземного капіталу як чинник забезпечення економічного зростання країни. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр. 2020. Вип. 5(145). С. 34-41.
3. Малишівський Т.В., Стефінін В.В. Управління економічним розвитком громади крізь призму концепції «місцевого економічного розвитку». Науковий вісник Одеського національного економічного університету: зб. наук. пр. 2021. N1-2 (278-279). С. 66-75.
4. Рендал Р. Я ж вам казав! Сучасна економіка за Гайманом Мінськи: Київ: Наш Формат, 2018. 288 с.
5. State Budget 2021. Infographic. Swedish Association of Local Authorities and Regions. URL: <http://sklinternational.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/StateBudget2021.pdf>
6. Ukraine economy could shrink by up to 35% in 2022, says IMF. The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/business/2022/mar/14/ukraine-economy-shrink-2022-imf-russia-war>

Ірина МАРКОВИЧ
к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки та фінансів,
Тернопільський національний технічний університет
імені Івана Пулюя,
soriraa@gmail.com

ПОДАТКОВІ ІНСТРУМЕНТИ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Початок широкомасштабної війни, яку веде росія проти України з лютого 2022 року, різко змінила вітчизняну підприємницьку архітектуру. Багато суб'єктів підприємництва були фізично знищені або опинилися в таких умовах, в яких продовжувати ефективно функціонувати стало практично неможливо.

За таких умов держава повинна була терміново приймати протекціоністські заходи з метою підтримки бізнесу, особливо малого, який зазвичай, не володіє значним запасом фінансових ресурсів.

Перші зміни у цій сфері зробили Закони України від 3 березня 2022 року «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» [1] та «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» [2].

Радикальні податкові зміни ухвалено 15 березня 2022 р. Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» [3].

Згідно із цими змінами на період воєнного стану:

- Підвищено ліміт доходу для використання умов спрощеної системи оподаткування та сплати єдиного податку до 10 млрд. грн.
- Запроваджено нову ставку єдиного податку з обороту 2 %, на застосування якої можна перейти добровільно. Для цих суб'єктів господарювання знято обмеження щодо кількості осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах. Також знято обмеження щодо видів діяльності (крім діяльності з підакцизними товарами, грального бізнесу, обміну валют та видобутку та реалізації корисних копалин).
- Встановлено нульову ставку акцизу на пальне.
- Знижено ставку податку на додану вартість на пальне до 7 %.
- За бажанням протягом 12 місяців з 1 березня ФОПи можуть не сплачувати ЄСВ за себе (правда, цей період не буде враховуватися у страховий стаж), а ЄСВ за мобілізованих осіб сплачуватиметься з бюджету.
- Скасовуються нарахування штрафів та пені за несплату ЄСВ.
- Не сплачується ПДВ за товари, що були знищені в результаті бойових дій, або передані на потреби оборони
- Призупинено порядок реєстрації податкових накладних, а податковий кредит може накопичуватися на основі даних первинних документів.

Такі зміни були визначні як тимчасові і вже сьогодні частина з них втрачає актуальність – наприклад, відновлено реєстр податкових накладних, повертається акциз та ПДВ за імпорту транспортних засобів, відновлюється відповідальність за порушення податкового законодавства.

Такі кроки є логічними та виправданими, адже бізнес повинен адаптуватися до нових умов та сплачувати податки для наповнення бюджетів різних рівнів в таких загрозливих умовах роботи.

Список літератури

1. Закон України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» від 3 березня 2022 р. № 2115-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text>

2. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» від 3 березня 2022 р. № 2118-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#n5>

3. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» № 2120 – IX від 15.03.2022 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>

УДК 64.011.44/332.122.6+338.246.88

Наталія МАРТИНОВИЧ

к.е.н., доцент,

старший науковий співробітник відділу проблем міжрегіонального співробітництва,

ДУ «Інститут економіко-правових досліджень

ім. В.К. Мамутова НАН України»,

vasilchuk_80@ukr.net

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗБУДОВИ ТЕРИТОРІЙ ПРІОРИТЕТНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

На тлі останніх подій, що відбуваються в Україні, очевидним стає факт, що держава перебуває в стані кардинальних політичних, економічних, соціальних, ринкових та ін. змін, які потребують пошуку принципово нових теоретичних, методичних і прикладних підходів побудови майбутнього. Російська агресія, суттєво вплинула на звичні темпи соціально-економічного розвитку не тільки в Україні, додавши тим самим нових і не завжди негативних, забарвлень та проявів сучасних вимірів. Про що зокрема було сказано Генеральним секретарем НАТО Єнс Столтенбергом, в рамках конференції з «війни в Україні», що відбулася 26 квітня 2022 року на авіабазі США Рамштайн. Де він зазначив, «...війна дає суспільству спірну, але все ж таки не порівнянну ні з чим за ефективністю систему стабілізації та управління національними економіками; забезпечує будь-якому уряду відчуття його потреби; стає основною спонукальною силою у розвитку науки...» [1]. Про настання посткризового пошавлення та підйом, ще у 1920-ті роки, писав у своїх трудах Микола Кондратьєв, в рамках відомої праці «Світове господарство та його кон'юнктура під час та після війни» [2].

Не зважаючи на неминучість закінчення війни, слід зазначити, що повоєнні часи розбудови України можуть видатися складнішими за воєнні. Про це свідчить узагальнений досвід розбудови Європи, після завершення Другої світової війни [3], коли вона опинившись в руїнах повинна була

подолати розвал економіки, велику політичну нестабільність, численні особисті психологічні страждання, захворювання населення тощо. А відтак, аби уникнути прорахунків «Маршалівського плану» українському суспільству вартопочинати діяти не тільки на передовій, а й в тилу вже сьогодні.

З огляду на це, науковими співробітниками ДУ «Інститут економіко-правових досліджень ім. В.К. Мамутова», в рамках відомчої тематики: «Розбудова територій пріоритетного розвитку в умовах збройного конфлікту: оцінка результативності та ефективності», розпочато формування науково-методичних положень, зокрема проведено систематизацію показників оцінювання ефективності /результату розбудови територій пріоритетного розвитку (далі ТПР), за економічною та соціальною ознаками. Запропонована авторська розробка спирається на ряд попередньо проведених та опублікованих результатів досліджень, в тому числі [4].

Декомпозиція показників оцінювання ефективності /результату розбудови ТПР передбачає групування за 38 економічними та 44 соціальними показниками що мають найбільший вплив на соціально-економічний результат; за 8 критеріями, а критеріїв за 2 ознаками. Ознака дозволяє сформувати загальну групу критеріїв, які в свою чергу забезпечують деталізацію показників.

В основу групування показників за економічною ознакою покладено в адаптованому вигляді запропоновану О. Чмир структуру [5, с. 177-179], що складається з наступних критеріїв:

- 1) економічна діяльність території (6 показників, 5 індикаторів)
- 2) інвестиційна діяльність території (3 показника, 3 індикатора);
- 3) інноваційна діяльність території (6 показників, 5 індикаторів);
- 4) діяльність підприємств території (5 показників, 6 індикаторів);
- 5) зовнішньоекономічна діяльність території (5 показників, 5 індикаторів);
- 6) інфраструктура території (7 показників, 5 індикаторів);
- 7) розрахунки з бюджетами та державними цільовими фондами території (6 показників, 5 індикаторів);
- 8) ризики території в умовах збройного конфлікту (6 показників, 8 індикаторів).

До базової структури О. Чмир було додано інфраструктурний критерій, оскільки це важливо для інвесторів та дозволяє уникнути допущених у попередній реформі 1998-2015 рр. прорахунків [6]. Крім того, критерій «загальні відомості» поміняли на «економічну діяльність» з огляду на те що для формування ґрунтовних висновків відносно ефективності розбудови ТПР вкрай важливим є відображення економічних результатів, а не загальних відомостей. Підбір показників здійснювався таким чином, щоб охопити основні сфери економічного розвитку. Розрахунок індикаторів спирається на загальноприйняті показники Державної служби статистики України, що характеризують розвиток ТПР та дозволяють виявити диспропорційність на різних рівнях її прояву.

В основу оцінки соціальної ефективності розбудови ТПР покладено напрацювання Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи, зокрема систему показників та індикаторів якості життя [7] й регіонального людського розвитку в адаптованому вигляді з огляду на мету дослідження. В якості оціночних показників взято тільки об'єктивні (Державна служба статистики), на засадах яких в процесі практичної апробації, буде

сформовано висновки, шляхом зіставлення їх із суб'єктивною самооцінкою (Державна служба статистики у поєднанні з експертними оцінками).

В якості оціночних критеріїв виділено:

- 1) трудову діяльність населення території (5 показників, 7 індикаторів);
- 2) умови життя населення території (9 показників, 5 індикаторів);
- 3) здоров'я населення та система охорони здоров'я території (6 показників, 6 індикаторів);
- 4) освіта населення та система освіти території (3 показники, 4 індикатори);
- 5) відтворення населення території (4 показники, 3 індикатори);
- 6) доходи населення території (7 показників, 7 індикаторів);
- 7) витрати та заощадження населення території (7 показників, 7 індикаторів);
- 8) соціальні ризики території в умовах збройного конфлікту (3 показники, 3 індикатори).

Цінність запропонованої декомпозиції показників оцінювання ефективності/результату розбудови ТПР за економічною та соціальною ознаками полягає в її універсальності та можливості ранжувати ТПР за відповідними критеріями для подальшого зіставлення їх в отриманій системі підсумкових результатів, шляхом виведення інтегральних індексів та розподілу ТПР за рейтингом.

Відмітимо, що рейтингова оцінка розбудови ТПР дає можливість відобразити ступінь квантифікації досліджуваних об'єктів і явищ та широко використовується різними світовими об'єднаннями. Так зокрема міжнародними організаціями ведуться рейтингові оцінки глобальної конкурентоспроможності ІГК ВЕФ (IMD World Competitiveness Rankings), Бостонської консалтингової групи (SEDA), економічної свободи ІЕС (The Heritage Foundation Index of Economic Freedom), розвитку людського потенціалу ІПЛІ (Human Development Index), Ведення бізнесу (Doing Business), якості життя (Quality of Life Index) тощо.

Запропонована систематизація показників складає основу науково-методичного забезпечення оцінювання ефективності/ результату розбудови ТПР яка наразі знаходиться в стані практичної апробації.

Список літератури

1. Вступительное слово. Годовой отчет Генерального секретаря за 2021. URL: https://www.nato.int/cps/ru/natohq/opinions_193590.htm (дата звернення: 25.06.2022).
2. Кондратьев Н. Д. Мировое хозяйство и его конъюнктура во время и после войны. Вологда: Областное отделение Государственного издательства, 1922. 275 с. URL: <https://www.booksite.ru/fulltext/1014955/text.pdf> (дата звернення 25.06.2022).
3. Крушинський В. Ю. Маршалла план // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. Київ : Знання України, 2004. Т.2. 812с.
4. Мартинович Н.О., Лешенко П.А. Розбудова територій пріоритетного розвитку: методичний концепт. Економіка та суспільство. 2022. № 36. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1147> (дата звернення: 25.06.2022).

5. Чмир О.С., Пила В.І., Хілько В.М. Аналіз результатів функціонування вітчизняної системи СЕЗ і ТПР та перспективи її подальшого розвитку. Формування ринкових відносин в Україні. 2011. № 10. С. 173-185.

6. Ляшенко В.И., Толмачева А.Ф. Специальные режимы хозяйствования на территориях приоритетного развития Донбасса: вопросы теории и практики: монография. Донецк, ООО «Юго-Восток, Лтд», 2005. 221 с.

7. Лібанова Е., Осауленко О., Черенько Л. Оцінка якості життя в Україні на основі суб'єктивних показників добробуту: монографія. Warsaw. RS Global Sp. z O.O., 2020. 361 p.

УДК 331.55:314.15](477)

Марія МАХСМА

д.е.н., доцент,

доцент кафедри соціоекономіки та управління персоналом,

Вероніка МОРОЗ

студентка, 3 курс

ДВНЗ “Київський національний економічний університет

імені Вадима Гетьмана”

mahsmam@ukr.net

ПРОБЛЕМИ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ

Трудова міграція в Україні традиційно вважається економічною проблемою суспільства. Десять років тому проблемою був відтік інтелекту з України, нині на заробітки за кордон виїжджають переважно вітчизняні робітничі кадри [3]. Такий широкомасштабний міграційний рух населення має значний вплив на українську економіку, приносячи як вигоди, так і втрати. Зокрема, грошові перекази покращують добробут сімей мігрантів та стимулюють внутрішній попит. Стабільний приплив переказів трудових мігрантів відіграє контрциклічну роль у поточній економічній кризі та є одним з основних джерел валютних надходжень для країни. З іншого боку, еміграція зменшує пропозицію робочої сили на українському ринку праці, а отже, і потенційний ВВП [1]. Якщо робоча сила використовується в країні призначення не за фахом, це призводить до втрати кваліфікації. Тому політика щодо використання позитивних наслідків трудової еміграції та мінімізації її вад є актуальною для України. Така політика має бути зосереджена на сферах зайнятості, соціальній й податковій політиці, на покращенні ділового середовища.

В Україні трудова міграція отримала нову хвилю популярності із підписанням безвізового режиму з Євросоюзом. Згідно даних Звіту про міжнародну міграцію (World Migration Report 2022), Україна посідає 8 місце у списку країн, громадяни яких виїжджають на роботу за кордон, із показником 5,5-6 млн. осіб [3].

Слід зауважити, що експертна спільнота всередині країни оцінює еміграцію у 3 млн. осіб. Різниця у 2,5 млн. осіб свідчить про існуючу проблему нелегального виїзду із сумнівними можливостями працевлаштування. На жаль, практика нелегального працевлаштування українців в країнах ЄС досі процвітає [4].

Одним з найбільш популярних напрямків для трудової міграції українців залишається Польща. Так, більше 1,5 млн. українців працювало в Польщі

минулого року. Основними причинами цього є її близькість, членство у ЄС, кращі умови праці заробітної плати та, в цілому, вищий рівень життя. Згідно з даними кадрового порталу grc.ua, середня пропонована зарплата у Польщі – 78100 грн. Близько 50% роботодавців пропонують зарплату трудовим мігрантам від 44100 грн до 103500 грн. Майже третина - від 103500 до 123300 грн. Кожний п'ятий – від 123300 грн [3]. В той час, як в Україні середня зарплата становить від 12606 до 33902 грн за резюме на work.ua.

Попри підвищення середньої номінальної зарплати в Україні у минулому 2021 р. реальні заробітки працівників не збільшилися, оскільки рівень інфляції в цей період сягнув 10,9% [3]. Враховуючи те, що Світовий банк погіршив прогноз економічного зростання для усіх країн світу, а в Україні дана обставина ускладнюється війною, можна прогнозувати, що відчутного зростання середньої номінальної і, тим більше реальної заробітної плати найближчим часом не відбудеться.

Слід зазначити, що важливою передумовою збільшення кількості трудових мігрантів є те, що закордонні роботодавці зацікавлені у залученні українських трудових кадрів у свої компанії. Так у Польщі задля утримання іноземних працівників, родини яких залишилися в Україні, компанії-роботодавці сприяють об'єднанню родин. Є практики того, що компанії-роботодавці допомагають у працевлаштуванні та влаштуванні на навчання членам родин своїх іноземних працівників. Крім того, наприкінці 2021 р. польський сейм вніс поправки до законів та спростив трудовим мігрантам перебування та працевлаштування у країні. Якщо раніше польські роботодавці відчували ризики у працевлаштуванні українських заробітчанин на короткий строк, адже далі їм потрібно було оновлювати дозвіл на роботу та перебування у країні, то нові положення дають більші можливості як для роботодавців, так і для іноземних працівників. Є всі підстави вважати, що нові положення закону стануть причиною зміни характеру та терміну перебування трудових мігрантів з короткострокового на середньо- та довгостроковий, мотивуватимуть польських роботодавців працевлаштовувати іноземних працівників, а також спричинить збільшення обсягів української трудової міграції у Польщі [3].

Не дало прогнозованого ефекту впровадження на початку минулого року урядової ініціативи щодо реінтеграції заробітчанин в українську економіку, згідно якої ті, хто повернувся в Україну можуть отримати від держави 5 000 євро на заснування бізнесу. Згідно офіційних статистичних даних протягом минулого року в Україну повернулися 400-500 тис. осіб, але переважно через пандемію коронавірусу. Країни Євросоюзу закривалися на локдаун, мігранти втрачали роботу і змушені були повертатися. У 2021 р. обсяги трудової міграції швидко відновилися та перевершили доковідні показники. Тільки за перше півріччя 2021 р. до Польщі видано понад 400 тис. робочих віз, тоді як за весь 2020 р. – лише 500 тис [3].

Проте треба зазначити, що явище трудової міграції має й позитивні сторони. Щороку в Україну надходять кошти грошових переказів трудових мігрантів. Понад 12 млрд дол. щорічно повертаються в країну. Нацбанк наприкінці 2021 р. підвищив прогноз зростання переказів трудових мігрантів з 13 до 14 млрд дол [3]. Ці кошти є одним з основних джерел валютних надходжень, покращують внутрішній попит та відіграють важливу роль у розвитку економіки України.

За даними соціологічних досліджень, понад третина опитаних українців розглядають можливість виїзду за кордон. У 2019 р., за даними опитування

групи «Рейтинг», таких було 35%. Найбільше були схильні до міграції люди у віці 18-29 і 30-39 років. Серед головних причин – задоволення мінімальних потреб сім'ї (50% опитаних). 27% хотіли полишити країну заради самореалізації, 17% – через відсутність перспектив в Україні. У 2020 р., за тим же опитуванням, уже 38% думали над тим, щоб виїхати з України. Трохи змінилися мотиви: 45% – для задоволення потреб сім'ї, 23% – для самореалізації 25% – через відсутність перспектив [2].

Найчастіше причинами для пошуку роботи за кордоном є невдоволення рівнем заробітку чи неможливість знайти роботу в Україні, відсутність відчуття безпеки та невпевненість у завтрашньому дні, бажання забезпечити краще майбутнє своїм дітям. А зараз, зважаючи на війну, кількість трудових мігрантів збільшиться ще відчутніше.

З початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну велика кількість підприємств постраждали від бойових дій, а багато працівників змушені були евакуюватися до іншої місцевості, перебувають у відпустках, простої, тимчасово втратили працездатність. Вже зараз з країни виїхало понад 5,5 млн. осіб. Серед цих людей велика кількість трудових мігрантів, значна частина яких вже ніколи не повернеться в Україну. Саме це зараз є великою проблемою для нашої країни. Для того, щоб підтримувати економіку України у воєнний час, а згодом відбудувати зруйновані міста та будувати нове майбутнє Україні потрібна значна кількість висококваліфікованих працівників. Люди – найцінніший скарб нашої країни, тому мають бути створені усі умови для реінтеграції трудових мігрантів, їх комфортного життя та розвитку в Україні.

Список літератури

1. Вплив трудової міграції на українську економіку | VoxUkraine. VoxUkraine | «Вокс Україна» – більше ніж найкраща аналітика про Україну. URL: <https://voxukraine.org/vpliv-trudovoyi-migratsiyi-na-ukrayinsku-ekonomiku/> (дата звернення: 06.05.2022).

2. Трудова міграція: скільки українців працювали за кордоном в 2019-2021 роках. Слово і Діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/18/infografika/suspilstvo/trudova-migratsiya-skilky-ukrayincziv-pracyuvaly-kordonom-2019-2021-rokakh> (дата звернення: 06.05.2022).

3. Трудова міграція: чи побільшає українських заробітчан у 2022 році - European Business Association. European Business Association. URL: <https://eba.com.ua/trudova-migratsiya-chy-pobilshaye-ukrayinskyh-zarobitchan-u-2022-rotsi/> (дата звернення: 06.05.2022).

4. Экономическая правда. Трудовая миграция: мировые стандарты и практики. Экономическая правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2021/11/15/679762/> (дата звернення: 06.05.2022).

Марія МАХСМА
д.е.н., доцент,
доцент кафедри соціоекономіки та управління персоналом,
Ольга НАСТАУЛОВА
студентка, 3 курс
йДВНЗ “Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана”
mahsmam@ukr.net

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД УДОСКОНАЛЕННЯ МАТЕРІАЛЬНОГО СТИМУЛЮВАННЯ

Прискорення процесу євроінтеграції й необхідність скорої повоєнної відбудови країни, потребують підвищення конкурентоспроможності економіки України. Остання великою мірою залежить від ефективності і дієвості системи матеріального стимулювання працівників. Існуюча вітчизняна система матеріального стимулювання має численні недоліки. Водночас, чи не найбільшим з них, є вкрай низька ціна робочої сили, що проявляється у низькому рівні заробітної плати переважної більшості працездатного населення. Негативним наслідком цього є низький попит на споживчі товари та послуги, який соєю чергою стримує подальший розвиток підприємницького сектора. В цих умовах важливим є вивчення зарубіжного досвіду з метою його адаптації та імплементації до української господарської практики для удосконалення існуючої системи матеріального стимулювання.

Слід відмітити, що в Україні за останній рік середні зарплати зросли більш ніж на 10%. Найшвидшим був приріст у деяких регіонах на Заході України, але найвищою залишається оплата праці в Києві. Офіційні зарплати зростають трохи швидше, ніж інфляція. Разом з тим позитивна статистика не відображає реальної ситуації з трудовими доходами українців.

Найбільш високооплачуваною галуззю економіки України є добувна промисловість, де середня заробітна плата одного штатного працівника складає 44 346 грн, що значно перевищує середню заробітну по економіці. Найнижчий рівень матеріального стимулювання праці спостерігається завидом діяльності «Тимчасове розміщування й організація харчування», де середньомісячна заробітна плата складає лише 10 837 грн. В цілому по економіці середня заробітна плата у 2022 р. за даними Державної служби статистики України становила 14 577 грн [1].

Слід зазначити, що рівень заробітної плати працівників в Україні значно відстає від рівня оплати в розвинутих економіках. Особливо це відставання помітно у порівнянні з економікою США, де річна зарплата до оподаткування складає від 70 000 до 78 000 дол. США, або 5800 – 6500 дол. на місяць. Така зарплата вважається хорошою в будь-якому штаті Америки. Такий рівень зарплати у середньому американському місті, як наприклад, Портленд, дозволяє орендувати квартиру з двома спальнями неподалік від центру міста, автомобіль, харчування, задоволення інших матеріальних потреб та подорожю вихідні дні [2]. У перерахунку у гривні середня американська зарплата складає приблизно 210 000 грн на місяць, що більш ніж у 14 разів перевищує рівень середньої зарплати в нашій країні.

Щодо диференціації оплати праці в США за видами економічної діяльності, потрібно зазначити, що найвищі заробітні плати в Америці мають

лікарі. Наприклад лікар анестезіолог у рік отримує 331 190 дол. США, хірурги заробляють у рік 331 460 дол. США. Це у 4 рази більше порівняно з середньою зарплатою по економіці, і значно більше заробітної плати лікарів в Україні, хоча рівень кваліфікації українських лікарів не поступається рівню їх американських колег.

До високооплачуваних професій у США належать також пілоти, які заробляють приблизно 198 190 дол. США на рік та архітектори, річна заробітна плата яких становить приблизно 170 000 дол. США. Вище за середню зарплату мають адвокати (120 тис. дол. США), нафтовики та менеджери з маркетингу (115 тис. дол. США). Середні зарплати мають чиновники, поліцейські та вчителі, викладачі – 40-80 тис. дол. США. Нижче за них, у межах 17-20 тис. дол. США, заробляють лише бармени, кухарі, швачки, круп'є та швейцари, тобто не кваліфіковані працівники на простих роботах [3].

Державне регулювання оплати праці у США здійснюється за допомогою встановлення мінімальної заробітної плати. Згідно Федеральному законодавству США мінімальна заробітна плата по країні складає 7,25 дол. США за годину. Слід відмітити, що дана гарантія переглядається не часто. Востаннє розмір мінімальної заробітної плати переглядався у 2009 р., що відображено в Законі "Про справедливі трудові основи". Водночас, звернімо увагу, що кожен штат має право встановити свій мінімум за заробітною платою. Так, наприклад, мінімальна годинна ставка у Майамі становить 8,46 дол. США за годину, а в Нью-Йорку в 2022 р. дана ставка майже у двічі вища і сягає 15 дол. за годину.

Спостерігається також істотна регіональна диференціація рівня оплати праці у США. Так, наприклад, працівники на Західному узбережжі (як, наприклад, в штаті Каліфорнія) отримують зарплати вище, ніж працівники на Східному узбережжі країни.

Отже порівнявши рівень матеріального стимулювання в Україні та США очевидно, що в Україні робоча сила залишається недооціненою та низькооплачуваною. В цьому зв'язку важливо вжити заходи спрямовані на підвищення ефективності використання робочої сили й, відповідного підвищення рівня середньої заробітної плати. В сучасних умовах не припустимо щоб праця в Україні й надалі залишалася дешевим товаром.

Список літератури

1. Головне управління статистики м.Києва - Середня заробітна плата штатних працівників за видами економічної діяльності (щомісячна інформація). Головне управління статистики м.Києва - Головна. URL: <http://www.kiev.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=1139&lang=1>

2. Salary in USA - Average Salary. Talent.com. URL: <https://www.talent.com/salary> (date of access: 22.06.2022).

3. Hong E. 25 Highest Paid Occupations in the U.S. Investopedia. URL: <https://www.investopedia.com/personal-finance/top-highest-paying-jobs/>

Вікторія МАЦУКА

к.е.н., доцент,
доцент кафедри загального менеджменту,
Маріупольський державний університет,
v.matsuka@mdu.in.ua

ЧИННИКИ ТА ЗАГРОЗИ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Розглядаючи природу інноваційно-інвестиційної безпеки за умов економіки військового часу наголосимо на існуванні її передумов (а саме, наявність інвестиційних ресурсів; реальних інноваційних намірів, механізмів спрямування інвестицій до високотехнологічних секторів економіки; інвестицій; розвиненого інституціонального середовища для здійснення капітальних інвестицій (нормативно-правового забезпечення, інвестиційно-інноваційної інфраструктури (банків, фондового ринку, інститутів спільного інвестування тощо)).

На наш погляд, детермінантами інноваційно-інвестиційної безпеки є: масштаби національної економіки й місткість ринку, рівень інфляції, кількість податків і податкові ставки, потреба в іноземних інвестиціях і валюті; наявність/відсутність зважених адаптивних інвестиційно-інноваційної політики (державної, галузевої, регіональної, суб'єктів господарювання) і інвестиційної поведінки домогосподарств та сприятливого інвестиційного клімату.

Розглянемо класифікацію чинників інноваційно-інвестиційної безпеки (табл. 1.1).

Для розбудови системи забезпечення інноваційно-інвестиційної безпеки, поряд з визначенням її чинників, необхідне чітке уявлення про загрози в цій сфері.

Поняття «загроза» має цілу низку значень. Одні автори ототожнюють його з поняттям «небезпека» або вважають, що різниця між ними настільки незначна, що нею можна знехтувати. Інші ж – протиставляють їх одне одному.

Ближчою до істини є думка, що загроза є найвищим ступенем імовірності перетворення небезпеки з можливості на дійсність, висловленим наміром одних суб'єктів завдати шкоди іншим, демонстрацією готовності здійснити насилля для заподіяння шкоди [2, с.326].

Загрози виділяють за кількісними й якісними характеристиками, джерелами виникнення, рівнем інтенсивності впливу тощо.

Таблиця 1.1

Класифікація чинників інноваційно-інвестиційної безпеки

Класифікаційна ознака	Види чинників інноваційно-інвестиційної безпеки
Джерело походження	зовнішні (глобальні, міжнародні, міжрегіональні) і внутрішні
Рівень управління	мега-, мета-, макро-, мезо-, мікро-, нанорівня
Характер	соціально-економічні, фінансові, політичні, правові, ринкові, науково-технічні, технологічні, природно-кліматичні, екологічні, демографічні, криміногенні, психологічні

Прогнозованість	прогнозовані, важкопрогнозовані, непрогнозовані і штучно створювані
Вплив	позитивні й деструктивні
Виявлення	визначені, невизначені
Тривалість дії	незмінні, повільно змінні, швидко змінні
Напрямок впливу	інвестиційного потенціалу, інвестиційного некомерційного ризику й інвестиційної активності; стимулятори, дестимулятори
Тип взаємодії	адитивні (відсутність будь-якої взаємодії), синергетичні (ефект суми ефектів перевищує суму ефектів), витиснюючі (ефект суми менше суми ефектів)
Ступінь централізації	централізовані, відцентрові
Джерела інвестиційних ресурсів	інфляційні (емісійні), неінфляційні (накопичення підприємств і заощадження населення, дольові(ДПП))
Методи оцінки	оцінювані поелементно, оцінювані комплексно, оцінювані за допомогою інтегрального показника, оцінювані експертно
Статичність	поточного стану, розвитку

Джерело: [1, с. 47]

Таблиця 1.2

Класифікація загроз інноваційно-інвестиційної безпеки

Класифікаційна ознака	Види загроз інноваційно-інвестиційної безпеки
Джерело	внутрішні (макро-, мезо-, мікроекономічні), зовнішні (геополітичні, геоекономічні)
Характер прояву	залежності, втрати, недостатнього використання можливостей, обмеженості доступу, виникнення диспропорцій і деформацій
Характер спрямування	прямі, опосередковані
Реалізованість	наявні, ймовірні, потенційні
Термін дії	коротко-, середньо-, довгострокові
Рівень збитків	помірні, великі, аномальні, руйнівні, критичні, катастрофічні
Зумовленість	об'єктивні, суб'єктивні
Причинно-наслідкові зв'язки	первинні, вторинні
Режим	спорадичні, постійні, мінливі, поновлювальні
Передбачуваність	передбачувані, непередбачувані
Прогнозованість	прогнозовані, непрогнозовані
Контроль	контрольовані, неконтрольовані
Характер впливу	активні, пасивні

Складність	однорідні, різнопланові
Ступінь очевидності	видимі, латентні
Стадії розвитку	що зароджуються, проявляються, загострюються, спадають
Об'єкти впливу	інвестиційно-інноваційній сфері, інвестиційно-інноваційному процесу, інвестиційному проекту

Джерело: [1, с. 55].

Враховуючи, що масштаби загроз визначаються спектром їх поширення (кількісні показники територій, населення, торгівлі, виробництва), а інтенсивність – темпами деструктивних змін. При тому слід ураховувати, що загрози діють головним чином у відповідній сфері національних інтересів, але негативний вплив їх поширюється на інші національні інтереси. Проте існують і такі загрози, які можуть одночасно впливати на значну кількість національних інтересів.

На наш погляд, класифікація загроз інноваційно-інвестиційної безпеки держави повинна мати такий вигляд (табл. 1.2.).

Для дотримання інноваційно-інвестиційної безпеки держави за умов економіки військового часу необхідне формування дієвої системи її забезпечення, яка має розв'язувати такі завдання [1; 3]: розвиток інвестиційного потенціалу, створення сприятливого інвестиційного клімату, формування механізмів стабільної і стійкої інвестиційної діяльності, досягнення довгострокового, стабільного економічного зростання національної економіки.

Інноваційна та інвестиційна безпеки забезпечують як державні органи, так й інші суб'єкти інвестиційної діяльності – підприємства і домашні господарства. Головна умова забезпечення інноваційно-інвестиційної безпеки – інвестиційний контроль, через різні форми якого здійснюється взаємодія суб'єктів інвестиційної діяльності. З боку держави – це податковий, фінансовий, адміністративний контроль [4]. Недержавні суб'єкти здійснюють контроль через спеціальні установи і об'єднання.

Можна вважати, що інвестиційна безпека показує спроможність системи господарювання чинити вплив на інвестиційну діяльність, сприяє сталому розвитку та підвищенню конкурентоспроможності національної економічної системи.

Список літератури

1. Мороз М. О. Інвестиційна безпека України. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності: 08.00.08. ДВНЗ «Університет банківської справи». Київ, 2019. 252 с.
2. Барановський О. І. Філософія безпеки: монографія у 2 томах. К.: УБС НБУ, 2014. Т.1. 831 с.
3. Индекс инвестиционной безопасности. URL: <https://inventure.com.ua/analytics/security/invsecurity#sthash.LJ8iXguj.dpuf> (дата звернення: 24.06.2022).
4. Управління фінансово-економічною безпекою держави та шляхи запобігання зовнішнім і внутрішнім загрозам: монографія/ А.В Балабаниць, О.І. Гапонюк, М.О. Горбашевська, Л.А. Кислова, В.Я. Омельченко, Л.В. Семкова, В.М. Мацука, К.В. Осипенко, Ф.Л. Перепада. М., 2020. 223 с.

Микола МИРОНЕНКОк.т.н., доцент,
учений секретар ДП «НДТІ»,
mironik2004@i.ua**РОЗВИТОК ГАЛУЗЕВОЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ УСТАНОВИ
ДЕРЖАВНОЇ ФОРМИ ВЛАСНОСТІ У 2017-2021 РОКАХ
(до 85-річчя з часу заснування)**

Державне підприємство «Науково-дослідний та конструкторсько-технологічний інститут трубної промисловості ім. Я.Ю. Осади» (скор. ДП «НДТІ») було створено шляхом реорганізації Дніпропетровського науково-дослідного інституту чорної металургії 29 грудня 1937 року і цього рік буде відзначати своє 85-річчя.

ДП «НДТІ» є розробником технологій виробництва усіх видів труб та балонів, що впроваджені на заводах колишнього СРСР та деяких інших країн [1].

Підприємство визначено як головний інститут в Україні за напрямком «Розроблення нових матеріалів, технологій і обладнання для виробництва труб і трубної заготовки».

Виконує функції спеціалізованої галузевої матеріалознавчої організації в напрямку виробництва металопрокату (труб, дроту, сортового і листового прокату, трубної заготовки), що використовується як напівфабрикат при виготовленні деталей та вузлів в конструкціях АЕС.

ДП «НДТІ» – головна організація за напрямком «Матеріалознавство в напрямку виробництва металопрокату (труб, дроту, сортового та листового прокату, трубної заготовки), що використовується як напівфабрикат при виготовленні деталей та вузлів в конструкціях АЕС».

Також інститут очолює технічні комітети «Труби сталеві та балони» та «Стандартизація методів контролю механічних, металографічних и корозійних випробувань металопродукції».

Підприємство є госпрозрахунковим, при цьому бюджетне фінансування в загальному об'ємі виконаної науково-технічної продукції в 2016-2017 роках склало лише 4%, а за 2018-2021 р. відсутнє повністю.

Згідно з даними фінансово-господарської звітності ДП «НДТІ» має наступні результати економічної діяльності у 2017 - 2021 роках (табл. 1).

Аналіз показників із вищенаведеної таблиці наочно доводить той факт, що підприємство є сумлінний платником податків як місцевого, так і державного рівня. Тож державна форма власності у випадку з ДП «НДТІ» є ефективною.

Таблиця 1. Деякі результати фінансово-господарської звітності ДП «НДТІ» у 2017-2021 рр.
(станом на 31.12 поточного року)

Показники господарської діяльності, тис. грн.	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік
Чистий дохід від реалізації продукції	6543	6918	8537	5469	6627
Всього доходів	10230	11231	16171	9741	9184
Обсяг сплачених податків	3800	4012	5855	3582	3906

В т.ч. податок на землю	884	616	1544	235	437
В т.ч. ПДВ	1090	1289	1699	1228	1298
Середня з/плата наукових працівників ДП «НДТІ»	4,560	5,495	6,925	6,163	6,937

Деяке зниження обсягу доходів, а відповідно і сплати податків науково-дослідною установою у 2020 та 2021 роках пов'язане із впливом пандемії коронавірусу COVID-19. Опосередковано це доводить показник витрачених сум на відрядження у ті самі роки (табл. 2).

Таблиця 2. Суми виплат на відрядження співробітникам ДП «НДТІ» за період 2017-2021 років

Роки	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік
Сума виплат на відрядження, тис. грн.	86	122	63	60	19

Пандемія примусила перебудувати систему комунікації між науково-дослідною установою та замовниками її послуг. Завдяки пришвидшеній діджиталізації за останні два роки звичною стала практика дистанційних інтернет-конференцій на яких вирішуються нагальні питання взаємодії між суб'єктами ринкових відносин – виконавцями та замовниками науково-технічної продукції та послуг.

Цю думку підтверджують деякі показники виконання співробітникам ДП «НДТІ» науково-дослідних робіт (НДР) за період 2017-2021 років (табл. 3).

Таблиця 3. Деякі показники виконання співробітникам ДП «НДТІ» НДР за період 2017-2021 років

Роки	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік
Загальна сума коштів за виконанні НДР, тис. грн.	6543	6918	9002,6	7681	8591
Загальна чисельність наукових працівників, чол.	28	25	27	28	23
Кількість впроваджених НДР, одиниць	68	117	149	57	111
Проведені наукові та науково-технічні експертизи, одиниць	2	5	21	35	43
Продуктивність праці в розрахунку на одного наукового працівника, тис. грн.	233,68	276,72	333,43	274,33	373,53

Як впливає з даних, наведених у таблиці 3, загальна чисельність наукових працівників ДП «НДТІ» за 5 років зменшилась на 5 чоловік із 28 до 23, або ж на 17,85 %. Водночас, продуктивність праці в розрахунку на одного наукового працівника за той же період часу збільшилась з 233,68 тис грн. до 373,53 тис. грн., або ж на 59,85 %.

Одним з кроків на шляху подальшого розвитку науково-дослідної установи є успішне проходження колективом ДП «НДТІ» процедури атестації в Міністерстві освіти і науки України, яким підтверджено статус установи як

наукової на період до 26 травня 2025 року. Таку процедуру працівники науково-дослідного інституту пройшли вже вдруге за останні п'ять років від початку її розробки у 2017 році. Це підтверджує життєздатність трудового колективу, незважаючи на складні реалії сьогодення.

Одним з важливих факторів подальшої стабільної роботи ДП «НДТІ» є збереження кадрового потенціалу установи. У таблиці 4 наведено динаміку прийняття/звільнення співробітників науково-дослідної установи за період 2017-2021 років. Як випливає з цих даних, середньосписочна кількість співробітників ДП «НДТІ» за 5 років зменшилась на 9 чоловік із 63 до 54, або ж на 14,28 %.

Подальший розвиток науково-дослідної установи можливий лише на засадах обопільно вигідного державно-приватного партнерства з метою ефективнішого використання статусу державного підприємства в умовах мінливих ринкових відносин.

Таблиця 4. Динаміка прийняття/звільнення співробітників ДП «НДТІ» за період 2017-2021 років

Роки	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік
Прийнято, чол.	11	4	11	3	2
В т.ч. жінок, чол.	3	2	3	3	1
Звільнено, чол.	11	9	10	6	6
В т.ч. жінок, чол.	3	3	5	1	3
Середньосписочна кількість співробітників ДП «НДТІ», чол.	63	60	61	58	54
В т.ч. жінок, чол.	39	39	37	39	34

Власне налагодження ефективних державно-партнерських відносин можливе із дотриманням ключових елементів останніх:

- державна підтримка інституту через залучення в якості виконавця чи співвиконавця робіт за державними цільовими програмами (ДЦП), які фінансуються із Держбюджету України (наприклад, такою була Програма робіт з національної стандартизації на 2019 рік, код ДЦП «Стандарт ЄС-4»);

- законодавче розширення можливостей зі здачі в оренду приміщень, що перебувають на балансі інституту з метою отримання додаткових обігових коштів для фінансування інвестиційних проектів, які мають на меті розширення можливостей ДП «НДТІ» на ринку профільних послуг;

- розширення виробничої ділянки та виготовлення на ній продукції з високим відсотком доданої вартості;

- активний пошук нових замовників на ринку з метою пропозиції науково-технічних послуг ДП «НДТІ» в якості відповідального і надійного партнера.

Втілення вищезазначених кроків дозволить колективу ДП «НДТІ» гідно зустріти 85-літній ювілей від моменту створення й упевнено продовжувати крокувати у майбутнє, чітко розуміючи власні перспективи.

Список літератури

1. Офіційний сайт ДП «НДТІ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vniti2016.dp.ua/>

УДК: 336.11

Vitaliia MISHCHENKO

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance,
State Biotechnological University
vitaliya23mishchenko@gmail.com

FEATURES OF THE FUNCTIONING OF PUBLIC FINANCE OF UKRAINE IN WARTIME

During the martial law, accompanied by limited opportunities to ensure revenues to state and local budgets, the Government and the Verkhovna Rada of Ukraine continue to work to optimize the provision of financial resources of the state's primary needs in national security and defense, entrepreneurship, social support affected by military aggression. Therefore, the need to pay taxes is extremely important for Ukraine now.

Thus, according to the Ministry of Finance of Ukraine on the state of execution of the State Budget in January-May 2022 and according to the operative information of the Treasury, in January-May 2022 the cash expenditures of the state budget amounted to UAH 783,6 billion. The state budget for 5 months of 2022 was executed with a deficit of UAH 263,2 billion. In May, the actual deficit of the general fund of the state budget amounted to UAH 113,4 billion, against the projected deficit for May in the amount of UAH 209 billion [1].

According to the operative data of the State Treasury Service, in April 2022 the general fund of the state budget received UAH 76,2 billion.

Among the payments, the collection of which is controlled by the tax and customs authorities, the main revenues were received from:

- value added tax on goods produced in Ukraine – UAH 15,6 billion;
- personal income tax and military duty – UAH 9,7 billion;
- value added tax on goods imported into the customs territory of Ukraine - UAH 7,9 billion;
- rent for subsoil use – UAH 6,5 billion;
- corporate income tax – UAH 5,7 billion;
- excise tax on goods imported into the customs territory of Ukraine – UAH 4,2 billion.

Receipts of the single contribution for compulsory state social insurance to the Pension Fund and social insurance funds in April 2022 amounted to UAH 29,7 billion [2].

In total, in January-April 2022, the state budget received UAH 412,5 billion, including the general fund – UAH 365,9 billion [2].

Undoubtedly, the military invasion of the Russian Federation into the territory of Ukraine and the further deployment of hostilities dealt a serious blow to the Ukrainian economy, which was reflected in the implementation of budget indicators for the current year.

The government immediately took urgent measures to reorient the country's budget for military purposes and to implement the most necessary social expenditures aimed at supporting the livelihoods of the population.

Thus, according to the operative information of the SCSU for January-April 2022, the cash expenditures of the state budget amounted to UAH 558,1 billion, including the general fund of the state budget – UAH 523,3 billion, or 77,7% of the reporting period.

For the first 4 months of 2022 the state budget was executed with a deficit of UAH 146,6 billion, including the general fund - with a deficit of UAH 157,2 billion with a planned deficit for January-April 2022 in the amount of UAH 317,1 billion. Actual government borrowings to the general fund of the state budget for January-April 2022 amounted to UAH 267,0 billion or 156,2% of those planned for this period. UAH 143,8 billion was attracted from the placement of IGLBs to finance the state budget, including UAH 13,1 billion in foreign currency (\$ 252,0 million and € 182,0 million). UAH 123,2 billion was attracted from external sources. At the same time, payments on public debt repayment in January-April 2022 amounted to UAH 135,2 billion (101,5% of the plan), service payments – UAH 47,5 billion (94,2% of the plan).

Actual government borrowings to the general fund of the state budget for January-April 2022 amounted to UAH 267,0 billion, or 156,2% of the planned. UAH 143,8 billion was attracted from the placement of IGLBs to finance the state budget, including UAH 13,1 billion in foreign currency (\$ 252,0 million and EUR182,0 million). UAH 123,2 billion in equivalent came from external sources. It is noted that payments on public debt repayment for January-April 2022 amounted to UAH 135,2 billion (101,5% of the plan), service payments - UAH 47,5 billion (94,2% of the plan) [3].

The state finances only three areas of expenditure, but there are still problems with funds. Before the war, the budget was mostly filled with revenues from the payment of taxes on imports of goods. In 2022, the Ministry of Finance planned to collect UAH 405 billion in VAT, UAH 76 billion in excise duty (alcohol, cigarettes, energy), and UAH 37,5 billion in customs duties.

In general, only indirect taxes on imported goods were to amount to almost UAH 520 billion – 40% of all budget revenues.

In times of war, the state is heavily dependent on external financing and internal borrowing. In March, borrowings helped the government finance expenditures, according to KSE [3].

Currently, the state borrows funds in three ways.

First, through the issue of IGLBs. During the war, the government decided to introduce military bonds. Rates and terms on them are fixed – 11% per annum and year of circulation. During March, this instrument managed to raise UAH 27,7 billion. The NBU bought another UAH 20 billion in military bonds, in fact printing this money. This right was granted by the state to the NBU during martial law. The regulator promises to print hryvnias for the government in exceptional cases and provided that it does not significantly affect inflation.

Secondly, borrowing from international financial organizations and the EU.

In the first three months of 2022, the state received soft loans in the amount equivalent to UAH 96,7 billion. In particular, from the IMF – 41,3 billion UAH (1,4 billion dollars), from the European Commission – 19,5 billion UAH (600 million euros) [3].

Third, Ukraine is negotiating with other countries to attract grant funding. Governments provide these funds on a non-refundable basis to support the budget in times of war. Ukraine will use part of the received loans and grants to repay debts.

The government assures that they will be able to pay creditors on time and in full. Thus, despite the beginning of active hostilities, the Ministry of Finance on March 1 paid \$ 292 million coupon on Eurobonds.

It is thanks to the government's responsibility to creditors that for the first time in history Ukraine has higher credit ratings than terrorist Russia. The latter

has repeatedly hinted that it may default to «revenge» the West, which has blocked much of its gold and foreign exchange reserves.

In the future, accountability to creditors will allow Ukraine to raise enough funds for post-war reconstruction. At present, a good debt image allows us to receive from Western partners the necessary funds for the functioning of government spending in wartime.

Literature:

1. Фінансування державного бюджету України з початку повномасштабної війни. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/ukraines_state_budget_financing_since_the_beginning_of_the_full-scale_war-3435 (дата звернення 13.06.2022).

2. Мінфін: У квітні 2022 року до загального фонду державного бюджету надійшло 76,2 млрд грн. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-u-kvitni-2022-roku-do-zagalnogo-fondu-derzhavnogo-byudzhetu-nadijshlo-762-mlrd-grn#:~:text=%D0%97%D0%B0%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%88%D1%96%204%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%8F%D1%86%D1%96%202022,%D1%81%D1%83%D0%BC%D1%96%20317%2C1%20%D0%BC%D0%BB%D1%80%D0%B4%20%D0%B3%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%8C> (дата звернення 12.06.2022).

3. Що з державними фінансами та чи вистачить Україні грошей. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/04/5/685230/> (дата звернення 12.06.2022).

4. Бізнес під час воєнної економіки. Дослідження KSE. Висновки. URL: <https://kse.ua/about-the-school/news/biznes-pid-chas-voyennoyi-ekonomiki-doslidzhennya-kse-visnovki/> (дата звернення 12.06.2022).

УДК 338.242

Оксана НІКІШИНА,

д.е.н., с.н.с.

завідувачка відділом ринкових механізмів та структур,

ksekych@gmail.com

Оксана ЗЕРКІНА,

к.е.н., доц.,

здобувачка відділу ринкових механізмів та структур,

oksana_27@i.ua

Наталія ЧЕБОТАРЬОВА

chebotarovan@ukr.net

аспірантка відділу ринкових механізмів та структур,

ДУ «Інститут ринку і економіко-

екологічних досліджень НАН України»

СТІЙКІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ СИСТЕМ ТОВАРНИХ РИНКІВ У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Сучасний етап функціонування систем вертикально суміжних товарних ринків в Україні характеризується нестабільністю та невизначеністю. Американські військові для ідентифікації таких умов функціонування використовують спеціальний термін – «VUCA світ», який об'єднує цілий спектр сучасних трансформацій та явищ: (1) Volatility – мінливість, нестабільність; (2) Uncertainty – невизначеність; (3) Complexity – складність; (4) Ambiguity – багатозначність.

Мінливість і невизначеність зовнішнього середовища стають перманентними умовами функціонування систем товарних ринків, до яких необхідно швидко адаптуватися. Відтак, завдання формування ефективної системи нових адаптивних інструментів та заходів регулювання ринкових товарно-фінансових потоків, здатних як протидіяти, так і попереджувати певні збурення (кризові явища), набуває особливої актуальності, значимості та масштабності в сучасних умовах нестабільності. Забезпечення відтворювального розвитку систем вертикально суміжних товарних ринків передбачає набуття ринковою системою певної стійкості, обумовлюючи необхідність дослідження сутності цієї категорії в ринковому вимірі.

Сьогодні в економічній науці існує чотири наукових підходи до дослідження поняття «стійкість», а саме [1]: (1) у площині концепції стійкого розвитку («sustainable development»); (2) розгляд питання на мікрорівні (ототожнення економічної стійкості підприємств з їх фінансовим станом); (3) у площині рівноваги, стійкого стану («steady state») економічної системи; (4) у контексті економічного зростання. Слід зазначити, що поняття «стійкість» характеризує процес, пов'язаний із досягненням рівноваги системи, але не є тотожним їй. Для виокремлення специфічних рис розглянемо основні теоретичні аспекти стійкості (табл. 1).

Таблиця 1

Категорійна сукупність визначення змісту дефініцій
«стійкість» та «економічна стійкість»*

Категорія	Автори	Сутність
Стійкість	Козловський С.В., Мазур Г.Ф. [1]	1. Здатність системи зберігати свою якість в умовах мінливого середовища і внутрішніх трансформацій 2. Якість, яка дозволяє системі витримувати зміни параметрів зовнішнього середовища, відмінні від розрахункових
Економічна стійкість	Бойко А.В. [2, с. 13-14]	Комплексна властивість складної, відкритої, динамічної економічної системи, що розвивається, залишатися відносно незмінною впродовж певного інтервалу часу під дією зовнішніх і внутрішніх шоків впливів, а також реагувати на них та пристосовуватися до нових обставин
Економічна стійкість	Козловський С.В. [3]	Здатність економічної системи після деякого збурення (зміни параметрів економічної системи, її показників) швидко повертатися у стан, не гірший попереднього, зберігати свій стан як завгодно довго, а також поліпшувати свій стан до величини збурення за умови позитивної зміни параметрів системи
Економічна стійкість	Кириленко В.І. [4]	Здатність економіки вистояти в умовах воєнного протистояння, забезпечити надійне задоволення воєнно-економічних потреб збройних сил і потреб господарства країни в інтересах досягнення перемоги
Стійкість (в контексті воєнної безпеки)	Стратегія воєнної безпеки України [5]	Здатність системи управління державою, сил оборони, національної економіки, інфраструктури та суспільства швидко відновлюватися та адаптуватися до змін у безпековому середовищі й до тривалого протистояння в наданні відсічі і стримування збройної агресії проти України

Резильєнтність (національна)	Пирожков С.І., Божок Є.В, Хамітов Н.В. [6]	1. Стратегія існування країни, коли вона здатна зберігати збалансованість розвитку та успішно протистояти зовнішнім і внутрішнім викликам та загрозам
------------------------------	---	---

*Укладено авторами на основі джерел [1-6].

Найбільш поширеним визначенням категорії «стійкість» є здатність системи зберігати свою якість в умовах мінливого середовища і внутрішніх трансформацій [1]; здатність довго зберігати і виявляти свої властивості, витримувати зовнішній вплив, не піддаватися руйнуванню тощо [2, 3].

В теорії учені виокремлюють два основних види стійкості економічної системи: стійкість функціонування та стійкість розвитку. Стійкість функціонування – це здатність системи зберігати свої властивості й параметри в умовах впливу зовнішніх і внутрішніх збурень, стійкість розвитку – це не тільки збереження, а й вдосконалення параметрів системи з урахуванням зовнішніх впливів і внутрішніх змін протягом довгострокового періоду (багатьох етапів функціонування) [1, 2, 3]. На наш погляд, найбільш повне визначення вихідної категорії, що органічно поєднує стійкість функціонування та стійкість розвитку економічної системи, надав проф. С.В. Козловський [3].

В умовах воєнного стану та повоєнного відновлення економіки актуалізується дослідження стійкості в контексті воєнної безпеки (див. табл. 1). Так, у Стратегії воєнної безпеки України зазначено, що її головною метою є завчасно підготовлена та всеохоплююча оборона держави на засадах стримування, стійкості та взаємодії. При цьому стійкість досягається здатністю системи управління державою, сил оборони, національної економіки, інфраструктури та суспільства швидко відновлюватися та адаптуватися до змін у безпековому середовищі [5]. Нові потужні зовнішні загрози в формі військової агресії обумовили необхідність розширення властивостей категорії «стійкість» та вимог до інструментарію селективного регулювання розвитку ринкових систем в таких умовах. Окрім здатності економічних систем зберігати свою якість і головні параметри, а також адаптуватися до умов мінливого середовища, сутність стійкості поповнилася терміном «відновлення», що наблизило вихідну дефініцію до категорії «резильєнтність» (від. англ. resilience – життестійкість, спроможність відновлюватись) [6].

Академік НАН України С.І. Пирожков визначає національну резильєнтність не тільки як здатність, а й як стратегію існування країни, коли вона «здатна зберігати збалансованість розвитку та успішно протистояти зовнішнім і внутрішнім викликам та загрозам». Учений наголошує, що в умовах нестабільності резильєнтність «постає доволі ефективною стратегією та фундаментальною запорукою національної безпеки» [6].

На підставі проведеного аналізу змістовного наповнення категорії «стійкість» за різними науковими підходами (див. табл. 1), запропоновано авторське визначення основних дефініцій у ринковій площині. Стійкість функціонування – це здатність системи суміжних товарних ринків відновлювати й зберігати параметри товарно-фінансових потоків в умовах впливу зовнішніх і внутрішніх збурень. Стійкість розвитку – це здатність системи суміжних товарних ринків відновлювати й зберігати свою цілісність, покращувати (вдосконалювати) параметри товарно-фінансових потоків, забезпечувати розширене відтворення ресурсів в умовах зовнішніх впливів і внутрішніх змін протягом довгострокового періоду.

Запропоновано таке гіпотетичне твердження: в умовах нестабільності та змін у безпековому середовищі відбувається зниження функціональної стійкості систем суміжних товарних ринків та збільшення міжсекторних «розривів» товарно-фінансових потоків у їх межах, що обумовлює необхідність розробки адаптивних механізмів і заходів регулювання, орієнтованих спочатку на відновлення стійкості функціонування ринкових систем, а потім на забезпечення стійкості їх відтворювального та збалансованого розвитку. Тобто важливо забезпечити поетапність впровадження заходів регулювання, орієнтованих на досягнення стійкості функціонування систем суміжних товарних ринків, яка є фундаментом для їх подальшого розвитку та забезпечення національної безпеки.

Список літератури

1. Козловський С.В., Мазур Г.Ф. Забезпечення стійкості сучасної економічної системи – основа економічного розвитку держави. Інвестиції: практика та досвід. 2017. №1. С.5-12.
2. Бойко А.В. Концептуалізація стійкості національної економіки. Вісник КНТЕУ. 2014. № 1(93). С. 5-19.
3. Козловський С.В. Управління сучасними економічними системами, їх розвитком і стійкістю: монографія. Вінниця: «Меркьюрі-Поділля», 2010. 423с.
4. Теорія і практика воєнної економіки. За ред.. В.І. Кириленка. К.: ВГІ НАОУ, 2001. Ч.1. 190 с.
5. Стратегія воєнної безпеки України: затверджено Указом Президента України від 25.03.2022 р. №121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>
6. Пирожков С.І., Божок Є.В., Хамітов Н.В. Національна стійкість (резильєнтність) країни: стратегія і тактика випередження гібридних загроз. Вісник НАН України. 2021. №8. С. 74-82.

УДК 336

Світлана НІКОЛАЄВА

к.е.н, доцент,

Центральноукраїнський державний педагогічний університет ім. В.

Винниченка,

nadezda_pisarenko@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ЗА УМОВ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ

Для будь-якої держави наявність ефективної фінансової системи є важливою умовою функціонування її економіки. Фінансова система є достатньо складною за своєю будовою. За допомогою фінансової системи держава накопичує та використовує ресурси для утримання свого апарату, а також направляє їх на виконання своїх функцій й під час війни.

Пошук найбільш дієвих підходів до формування ефективної фінансової системи на основі аналізу особливостей функціонування фінансової системи в країні під час воєнного стану є важливим завданням в умовах постійної

мінливості зовнішнього та внутрішнього середовищ, які нині відбуваються у економіці [1].

Задля забезпечення надійного та стабільного функціонування фінансової системи країни під час війни виконавчі на законодавчі органи влади внесли ряд змін та правила надання окремих фінансових послуг, ведення певних обмежень, спрощення ряду процедур, зменшення податкових тягарів тощо. Наразі в країні все робиться для перемоги, однак, згодом Україні буде потрібний широкомасштабний план відновлення економіки на кшталт плану Маршала. Виклики сьогодення диктують нові вимоги функціонування фінансової системи, що й почали реалізовувати законодавчі та виконавчі органи влади.

В умовах воєнного стану надзвичайно важливо забезпечити оперативне, належне та безперервне виконання місцевих бюджетів. Для забезпечення ефективного функціонування бюджетної сфери та життєвонеобхідних потреб жителів територіальних громад у період дії воєнного стану уряд з центральними органами виконавчої влади прийняли низку швидких, ефективних, оперативних рішень. В бюджетне законодавство внесено низку змін, які були прийняті у період дії воєнного стану.

Серед таких змін є: зміни до місцевих бюджетів; перерозподіл видатків бюджету і надання кредитів з бюджету за бюджетними програмами; встановлена пріоритетність здійснення видатків Казначейством та органами Казначейства (постанова КМУ від 9 червня 2021 р. № 590 «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану»); скасування обмежень щодо максимального розміру резервного фонду; не застосовується дотримання термінів подання звітності про виконання місцевих бюджетів та річного звіту; скасована норма щодо складання Бюджетної декларації та прогнозів; кошти державного дорожнього фонду спрямовуються на розвиток та утримання автомобільних доріг; випуск облігацій внутрішньої державної позики; передачу коштів між бюджетами здійснюється без укладення договорів; перерахування коштів з місцевого бюджету до державного бюджету для здійснення згідно із законом заходів загальної мобілізації та з метою відсічі збройної агресії Російської Федерації.

Усі тимчасові зміни в бюджетному законодавстві спрямовані на оперативне фінансування територіальної оборони, ЗСУ, захисту населення, підтримки бюджетної сфери та функціонування економіки країни [3].

Окрім воєнного фронту у межах нашої країни утворився економічний фронт і одним із його посередників є банки. Банківську систему слушно називають кровоносною системою економіки. Перш за все, банки забезпечують платежі населення та бізнесу. По-друге, вільні кошти бізнесу та значна частка заощаджень населення зберігаються на рахунках у банках. Ці кошти банки використовують для кредитування. Злагоджена і безперебійна робота банків в умовах війни є важливішою, ніж у мирний час. Банківська система України залишається стійкою і ліквідною навіть в умовах воєнного стану. Саме тому НБУ як частина економіки, яка здатна проводити більшість операцій з населенням, та працює разом з українськими банками, маючи при цьому банківські резерви та запаси високоліквідних активів для розрахунків з населенням та їх депозитами [2].

Виходячи зі становища нашої країни можна зробити висновки, що на велику діяльність центральних та виконавчих органів, припадають великі задачі зв'язані з воєнною кризою. Попри те, що йде війна, економіка працює.

Не стало б нашої економіки – не було б того тилу для військових, які захищають Україну. Фінансування армії, соціальна допомога, державні виплати – це все стимул для громадян аби надалі залишатись та працювати в країні. Наразі пропозиція для покращення економіки тільки одна – багато працювати і тільки на державу, мета наша має бути взаємна – зберегти державні цінності, а нам допоможе армія, а ми їй. Тому все залежить від нас.

Список літератури

1. Тімашов В. О., Севастьяненко О. В. Фінансова система України: правова характеристика та законодавче регулювання. Право і суспільство. 2021. № 2. С. 134–139.
2. Офіційний сайт Національного Банку України. URL: <https://bank.gov.ua>.
3. Особливості бюджетного процесу в умовах воєнного стану (2022). URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14654>.

УДК 338.2

Олександр НОСИРЄВ

к.г.н., доцент, доцент кафедри туризму і готельно-ресторанного бізнесу, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
nosyriev.bf@khp.edu.ua

ВІДНОВЛЕННЯ ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ У ПОСТВОЄННІЙ ЕКОНОМІЦІ

Економічна ситуація, що склалася в Україні у 2022 році, потребує невідкладних заходів, які б надали можливість виходу на траєкторію економічного відновлення. Першорядною метою державних політик розвитку має стати формування бракуючої "тканини" економіки, необхідної для поєднання існуючих економічних потенціалів, сприяючи, таким чином, побудові життєздатної економічної системи, що генерує ресурси для відродження та розвитку у довгостроковій перспективі.

Науковиця Ю. Підоричева [1] зазначає, що «для створення економіки індустріально-інноваційного типу шляхом технологічно-цифрової трансформації на засадах Індустрії 4.0. Україна має сама ініціювати такий сценарій післявоєнного розвитку, розробивши концепцію комплексного плану повоєнної відбудови країни (План) на нових технологічних засадах. Серед першочергових завдань Плану мають стояти питання відбудови житла та реконструкції промисловості для підтримки внутрішньо переміщених осіб та спонукання українців, які виїхали за кордон, повертатися на Батьківщину» [1].

Схожу думку висловлює В. Ємець [2], який справедливо зауважує, що «результатом побудови інтегрованої промислової організації має стати підвищення ефективності та посилення позицій на зовнішніх та внутрішніх ринках. На першому етапі (до 2025 року) держава має розробити та запропонувати дієвий механізм залучення наявних у її розпорядженні виробничих потужностей та наукових установ до промислового відновлення, а також запропонувати у форматі державно-приватного партнерства долучення приватних підприємств, що можуть бути інтегровані до виробничих ланцюгів. Такий механізм промислового відновлення має передбачати максимальне залучення українських підприємств до виготовлення товарів, матеріалів, сировини та обладнання» [2].

Суттєвих економічних змін та відродження Україна зможе досягти лише за допомогою світової спільноти. Тому у повоєнний період надважливим завданням, що стоятиме перед владою, громадськими організаціями, волонтерами та іншими учасниками суспільних процесів в Україні буде пошук та залучення різноманітних ресурсів, які можуть бути використані для економічного відновлення, побудови нових виробничих та науково-освітніх потужностей, виведення економіки країни на новий якісний рівень, тощо [2].

Як зазначив у своїй доповіді В. Геєць [3], «незворотні втрати промислового потенціалу сягають 30 %. Значна кількість підприємств, на які припадає близько третини промислового потенціалу, скоротили свою діяльність через втрату чи ускладнення доступу до сировинних ресурсів та ринків збуту, через вимушену міграцію промислово-виробничого персоналу. Загострилися проблеми ринку праці та кадрового забезпечення промисловості, є значний дисбаланс у зайнятості та нестача місць прикладання праці. Важливою складовою економічної політики України воєнного часу має стати розроблення стратегічного плану заходів з реконструкції галузевої інфраструктури та відновлення нормального функціонування енергетики в умовах післявоєнного соціоекономічного розвитку» [3].

Науковці [4] підкреслюють, що «після завершення війни життєво важливим для України стане питання відновлення промисловості шляхом реіндустріалізації та технічного оновлення промислового виробництва на якісно новому рівні з використанням новітніх досягнень науки і техніки. Актуальність проблеми реіндустріалізації економіки України зумовлює необхідність трансформації державної економічної політики у напрямку комплексної підтримки інноваційної діяльності, яка має стати запорукою швидкого повоєнного відновлення вітчизняної економіки» [4].

Слід погодитись з думкою аналітика Н. Резнікової [6], що «в українському експертному середовищі точаться активні дискусії щодо плану післявоєнного відновлення економіки. Все частіше для визначення вектору відбудови на користь реіндустріалізації та інтеграції української економіки в глобальні ланцюги створення вартості, а відтак розвитку технологічної та інноваційної складових економічної безпеки у нас і за кордоном як історичну аналогію називають поняття «план Маршалла» [6]. Дослідниця зазначає, що «в українському експертному середовищі є і ті, хто підтримує такий підхід, але також і ті, хто, посилаючись на історичні, інституційні, правові і культурні відмінності України від післявоєнної Європи та Японії, здійснюють як емоційну, так й аналітичну атаку навіть на спроби обговорення можливості надання масштабного пакета допомоги» [6].

Варто згадати, що після II світової війни найбільш важливим аспектом **плану Маршала** для Європи була економічна реконструкція виробничого сектора. За "планом Маршала" фінансувалося 143 програми постачання промислового обладнання до європейських країн. Крім того, надходження до "зустрічних фондів" у Європі використовувалися на здійснення державних інвестицій і програм розвитку промисловості. Зокрема, Інвестиційна програма, представлена у Парижі, передбачала закупівлю машин і обладнання для залізничних і сталеливарних підприємств, вугільних шахт, нафтопереробних підприємств, електростанцій, сільського господарства [7].

У період гострого військового конфлікту країна втрачає суттєву частку ВВП та бюджетних надходжень, що неминуче спричиняє скорочення державних видатків та потребу визначення пріоритетних напрямків їх спрямування, а також додаткових заходів, спрямованих на підсилення

економіки в цілому. Під час війни, держава, як елемент економічної системи, стає головною дійовою особою в площині економічних, політичних та оборонних завдань. Це час активних бойових дії у шести регіонах, скорочення бізнес активності на третину, дефіциту палива, гуманітарної та продовольчої кризи, дефіциту держбюджету, тощо. Такі економічні результати потребують переходу до практично ручного управління економікою [5].

Стратегічно важливими для національної економіки в поствоєнний період є такі галузі промисловості як: машинобудування (зокрема, в частині обладнання для паливно-енергетичного комплексу, транспортного машинобудування та виробництва озброєнь); залізорудна і металургійна промисловість; добування нафти і газу; нафтопереробка; хімічна і фармацевтична промисловість. Для відродження та посилення цих галузей вкрай важливо включити до Плану відбудови України компоненти кредитного та пайового фінансування підприємств (як діючих і пошкоджених під час війни, так і нових підприємств). Ключовими цілями післявоєнної відбудови економіки мають стати:

- відбудова знищених або пошкоджених унаслідок війни майна та інфраструктури;
- швидке відновлення економічної діяльності;
- повернення в Україну біженців, внутрішньо-переміщених осіб та їх включення до економічних процесів;
- формування засад для стійкого економічного зростання [7].

Голова ради НБУ Богдан Данилішин [8] підкреслює, що «принциповими у програмі післявоєнної відбудови мають бути безповоротність (грантовість) переважної частини міжнародної допомоги та акцент програми на безпосередньому відновленні виробничих потужностей і робочих місць, а не на створенні умов для ринкового залучення інвестицій [8].

Список літератури

1. Підоричева І. Ю. Подолання наслідків війни в Україні: уроки повоєнного відновлення Франції. Менеджмент і безпека в умовах війни: теоретичні та прикладні аспекти: матеріали-науково-практичної інтернет-конференції (м. Львів, 13 травня 2022 року). Львів : ЛьвДУВС, 2022: С. 94-97.
2. Ємець В.В. Економічний розвиток у повоєнний період в Україні: загальні аспекти. Інвестиції: практика та досвід. 2022. № 7-8. С. 51-56.
3. Геєць В. М. Про оцінку економічних втрат України внаслідок збройної агресії РФ: Стенограма доповіді на засіданні Президії НАН України 30 березня 2022 року. Вісник Національної академії наук України, 2022. № 5, С. 30–38. <https://doi.org/10.15407/visn2022.05.030>
4. Вірченко В., Вірченко В. Пріоритети розвитку інноваційної діяльності в контексті реіндустріалізації економіки України. Економіка та суспільство. 2022. №38. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-10>
5. Гошовська О., Тревого О. Механізми публічного управління для відновлення військової економіки. Економіка та суспільство, 2022. № 38. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-24>
6. Резнікова Н. Політекономія допомоги в контексті повоєнного відновлення економіки України. Міжнародна економіка в умовах кліматичних змін: пандемічний та пост пандемічний період». Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених (11 квітня, 2022 р.). Тернопіль. 2022. С.17-21.
7. Богдан Т. Відбудова економіки: напрямки, важелі, інститути. Інтернет-видання «Економічна правда». 25 квітня 2022 р. URL:

<https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/25/686208/> (дата звернення: 14.06.2022).

8. Данилішин Б. Поствоєнна економіка переможця. Інтернет-видання «Главком». 23 квітня 2022 р. URL: https://glavcom.ua/columns/b_danilishyn/postvojenna-ekonomika-peremozhcya-840268.html (дата звернення: 16.06.2022).

Юрій ПАСІЧНИК

д.е.н., професор,
головний науковий співробітник відділу
соціально-економічного розвитку сільських територій
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
y.v.pasich@gmail.com

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Віроломний напад росії на Україну 24 лютого 2022 р. зумовив надзвичайно складну суспільну ситуацію, що особливо болісно відобразилось на доходах всього населення, але суттєво це відчули у сільській місцевості. Особливо це торкнулось тих сільських жителів, які перебували або і тепер перебувають під окупацією. Зважаючи на сукупність теперішніх проблем, запропоновано відповідні методологічні засади, суть яких полягає у таких положеннях.

Врахування умов воєнного часу. Характеристика цих умов визначає відповідну специфіку обмежувальних ознак щодо формування зазначених доходів. У цьому контексті Б. Данилишин зауважує: «Аналогічні оцінки втрат економіки на основі «територіального вилучення» областей України із нормального процесу економічного відтворення свідчать, що економічні втрати України у річному розрізі можуть сягати: виробництво ВВП – 46%; експортні надходження – 48%; капітальні інвестиції – 45%» [1]. Фахівці Фінансового клубу також здійснили розрахунки за двома сценаріями та виявили, що згідно найгіршого з них передбачається падіння сільського господарства на 45%, експорту – на 52%. Зменшення ВВП України за цим сценарієм може становити 31% [2]. Також обумовимо, що війна в Україні продовжується і збитки по її закінченні будуть уточнюватись. Станом на початок червня 2022 р. в Україні було зареєстровано 881 територіальну громаду які розташовані у сільській місцевості і там на 1 січня 2022 р. проживало 12 474 тис осіб, або 30,3 % від усього населення [3, с.7]. Станом на 15 червня 2022 р. орієнтовно 260 сільських територіальних громад перебувають у тимчасовій окупації [4].

Ці умови та характеристики суттєво впливають на обсяги доходів населення.

Оцінка прагматики правового регулювання. Відповідні регулятивні механізми та схеми доходів населення формувались протягом всього періоду Незалежності України і тепер це є розлога система із видів доходів, категорій населення, юридичної бази та фінансових ресурсів. Подамо цю прагматику в оцінках фахівців: «В рамках дослідження проаналізовано 113 нормативних актів, зокрема, 38 Законів та 75 постанов Кабінету Міністрів, що охоплюють регулювання доходів населення, зокрема: осіб з інвалідністю; малозабезпечені

родини; особи, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; сім'ї з дітьми. Дослідження не розповсюджувалась на соціальне страхування (безробіття, тимчасова втрата працездатності тощо), а також на надання податкових пільг. Як свідчить аналіз, найбільшу кількість видів доходів законодавство передбачає для осіб з інвалідністю, родин з дітьми та громадян, які постраждали внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС. Особи з інвалідністю мають право майже на 100 видів соціальної підтримки: орієнтовно на 50 видів пільг, 30 видів грошових виплат та 17 типів соціальних послуг. Малозабезпечені сім'ї та особи, яким допомога розраховується від сукупного доходу родини мають право на 16 видів допомог. Допомога малозабезпеченим сім'ям є загалом єдиною, яка справді орієнтована допомогти біднішим родинам, але має надзвичайно низьке покриття домогосподарств. Громадяни, постраждалі внаслідок Чорнобильської катастрофи, мають право на 42 види допомог, зокрема 16 видів грошових виплат, 26 пільг та соціальних послуг (в т. ч. 10 щодо сплати податків та зборів). Родини з дітьми за різних обставин мають право загалом на 54 види допомог, зокрема 31 видів грошових виплат, 8 соціальних послуг та 39 пільг (в т. ч. 10 - щодо сплати податків та зборів). Суми виплат у даній категорії у порівнянні з іншими є значно вищими» [5].

Оцінюючи ці нормативні акти, зробимо висновок, що вони є доволі громіздким, особливо в частині соціальних виплат і потребують відповідного удосконалення.

Вплив чинників зовнішнього і внутрішнього середовища. Якщо ареал, в якому формуються доходи сільського населення, розглядати як суспільну систему, то на неї будуть мати вплив як позитивні так і негативні чинники відповідних середовищ. Подамо оцінку найбільш вагомим із них.

1. Позитивні

консолідація всіх видів зусиль сільського населення у напрямі боротьби із російською ворожою агресією, зокрема ініціювання прогресивного руху «Сади перемоги» тощо;

соціальні державні виплати, зокрема пенсії, допомоги, пільги тощо, які протягом 2022 р. мають тенденцію до зростання;

бюджетна підтримка домогосподарств, сімейних господарств, фермерів щодо налагодження та розширення господарства;

зростання цін та рентабельності на продукцію сільських товаровиробників, що для окремих сільських жителів є позитивним чинником;

можливість отримання міжнародної допомоги як поворотної, так і безповоротної від іноземних надавачів.

2. Негативні.

суттєві збитки, які отримали сільські жителі у тих місцевостях, які постраждали від російської агресії, не сприяють поповненню доходів;

проблеми із логістичними мережами, як зовнішніми так і внутрішніми, суттєво зменшують активність господарюючих структур, що не поповнює їх доходи;

демографічна ситуація, яка коригує чисельність населення. У цьому контексті Елла Лібанова резюмує: «Люди, які довго перебувають за кордоном, так чи інакше адаптуються. Освіта, досвід говорить нам про те, що ці люди виявляться конкурентоспроможними на місцевих ринках праці, і якщо війна триватиме ще кілька місяців (а на мою думку, до кінця року) більшість біженців знайде роботу і зможе зняти прийнятне для себе та своїх дітей житло. Чим довше вона продовжуватиметься, тим менше українців повернеться на Батьківщину. Якщо війна закінчиться швидко, то говоримо про 500-600 тисяч.

Якщо триватиме довго, то це може бути і 5 мільйонів» [6]. Зазначимо, що у цих цифрах є певна частка сільських жителів.

Робочі пропозиції. З врахуванням попередніх положень запропоновано такі заходи:

на рівні сільських територіальних громад організація оперативного дистанційного зв'язку з дотриманням умов безпечності для надання необхідних консультацій по можливим доходам жителям сільських територій;

на рівні адміністративних районів уточнити інноваційні плани розвитку з врахуванням: їх господарського стану; специфіки розташування; потенційних природних, трудових, кліматичних, технічних, логістичних тощо можливостей для створення нових схем господарювання із акцентом на створення нових робочих місць, що є основою збільшення цих доходів;

на рівні областей розпочати практичну реалізацію задекларованого у Стратегічному плані діяльності Міністерства соціальної політики України положення, де передбачено, що протягом 2022–2024 років мають повернутися на ринок праці або відкрити власну справу 20 відсотків непрацюючих працездатних осіб із числа членів малозабезпечених сімей [7], що забезпечуватиме динамічне зростання доходів в тому числі і у сільській місцевості. Позитивна практика застосована при реалізації бізнес-ідей «Роби своє» у Дніпропетровській області [8].

Пропоновані методологічні засади, в контексті отримання статусу України як кандидата в члени Європейського Союзу, акцентують зусилля всього українського народу, зокрема за активної участі сільських територіальних громад на підвищення рівня доходів жителів сільської місцевості.

Список літератури

1. Данилишин Б. Витиснути максимум з Росії та залучити кошти партнерів. Економічна правда. 13 квітня 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/13/685656/>

2. Економісти пояснили 45% потенційних втрат ВВП України. Финансовый клуб. 11 квітня 2022. URL: <https://finclub.net/ua/news/ekonomisty-poiasnyly45protsent-potentsiinykh-vtrat-vvp-krainy.html>

3. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2022 р. Державна служба статистики України. За редакцією Марії Тімоніної. К. 2022. 84 с.

4. Кількість громад, розташованих в районах проведення бойових дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні. Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/15093>

5. Ієрусалимов В, Марчак Д. Аналіз ефективності законодавчого регулювання надання соціальної допомоги в Україні для основних цільових груп. Центр аналізу публічних фінансів та публічного управління при Київській школі економіки. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/07/Sotsialni-dopomogi_doslidzhennya-1.pdf.

6. Элла Либанова Из-за войны из Украины могут эмигрировать до 5 миллионов человек. Экспресо. 9 июня 2022 г. URL: <https://ru.espresso.tv/iz-za-voyny-iz-ukrainy-navsegda-mogut-emigrirovat-do-5-millionov-chelovek-ella-libanova>

7. Про затвердження Стратегічного плану діяльності Міністерства соціальної політики України на 2022 бюджетний рік і два

бюджетні періоди, що настають за плановим (2023–2024 роки). Наказ Міністерства соціальної політики України. № 90 від 11.02.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0090739-22#Text>

8. Конкурс бізнес-ідей «Роби своє» для підтримки малого підприємництва в умовах війни. Дніпропетровське інвестиційне агенство. URL: <https://dia.dp.gov.ua/konkurs-biznes-idej-robi-svoje-dlya-pidtrimki-malogo-pidpriyemnictva-v-umovax-vijni/>

Ірина ПЕНЬКІВСЬКА
Студент групи ПТм-21-1
Сергій ПОБІГУН

К.е.н., доцент
Доцент кафедри підприємництва та маркетингу
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

МОТИВАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Конкуренція на ринку праці з кожним днем посилюється, все більше кваліфікованих працівників надають перевагу підприємствам, не тільки з конкурентною заробітною платою, а ще й з можливістю задовільнити свої емоційні потреби, такі як повага, статус, гідна похвала, визнання тощо.

Особливу увагу вивченню цієї теми приділили автори М. П. Мартіянова, Т. А. Костишин, О. В. Усатенко, Армстронг П. у свої наукових виданнях. Однак у їх наукових роботах менше уваги приділяється «емоційній» мотивації персоналу.

Світовий досвід доводить, що висока конкурентоспроможність підприємств в цілому визначається цілеспрямованою мотивацією до продуктивної та ефективної праці.

Розглянемо це на прикладі двох конкуруючих дистриб'юторських компаній: ТОВ «Візаж Дістрібусьйон» та ТОВ «Егзагон».

ТОВ «Егзагон» має низку переваг: вища заробітна плата та наявність соціального страхування. Однак, варто зазначити, що зараз кваліфіковані фахівці в усіх сферах під час пошуку роботи керуються не тільки величиною заробітної плати, наявністю матеріальних заохочень, багатом замало і повного соціального пакету. Тому більшість вважають правильним влаштуватись на роботу, де можна задовільнити свої емоційні потреби. Адже продуктивність таких працівників не завжди залежить від їх знань та умінь.

Завдання мотивації полягає саме у тому, щоб співробітник виконував свої трудові обов'язки на совість, а для цього потрібно створити сприятливі та комфортні умови.

Гроші приємно отримувати, але набагато важливіше атмосфера на роботі, роль у колективі. Емоційний дискомфорт обов'язково негативно позначиться на продуктивності працівників.

Тому варто виділити основні мотиви стимулювання персоналу, що включають не просте бажання заробити, а отримати емоційне задоволення та бажання працювати краще:

- Соціальна мотивація. Співробітник розуміє, що він частина команди, і якщо його завдання не буде виконано добре, він підведе інших;

- Психологічна мотивація. Якщо в колективі панує дружня атмосфера, людина буде охоче приходити на роботу і виконувати свої обов'язки;
- Мотивація кар'єри. Перспективи кар'єрного розвитку для багатьох працівників є чи не основним стимулом, тому необхідно створити найкращі умови для здорової конкуренції;
- Навчальна мотивація. Деякі люди працюють не тільки для того, щоб заробляти гроші, але й розвиватися в галузі та отримувати нові знання.

В більшості підприємств підтримку дружньої атмосфери та командного духу покладають на керівника HR-відділу. Саме вони займаються підбором персоналу, розробкою тимблдингів та заохоченням персоналу методами нефінансової мотивації.

Варто зазначити, що нематеріальне стимулювання працівників значно знижує витрати підприємства.

Можна визначити декілька ефективних методів нефінансової мотивації, спрямованих на підвищення ефективності праці та лояльності співробітників до підприємства в цілому.

1. Мотиваційні наради. Крім традиційного інформування про плани на тиждень, до прикладу, обміну планами та ідеями, керівник повинен зарядити своїх співробітників на плідну роботу впродовж тижня.

2. Можливість підвищення кваліфікації. Зараз тема професійного зростання є дуже актуальною і корисною як для співробітників, так і для компанії. Багато компаній пропонують своїм співробітникам навчання, стажування та різноманітні курси в якості мотивації.

3. Публічна похвала. Кожному з нас приємно отримувати заслужену похвалу за добре виконану роботу. Такий простий засіб допоможе підтримати ентузіазм та спонукати на кращі результати інших працівників компанії.

4. Комфортні умови праці. Прикладом можуть слугувати такі великі компанії, як Google та Facebook, вони давно дійшли висновку, що ефективність працівників напряму залежить від комфортних та приємних умов праці. Зрозуміло, що досвід компаній-гігантів буде важко повторити малим та середнім компаніям, але іноді буде достатньо затишного куточка, безкоштовної кави і подібних дрібниць.

5. Командний дух. Дуже важливо, щоб співробітники почували себе комфортно зі своїми колегами, а цього можна досягти, будуючи правильний командний дух у колективі. Спільні поїздки, корпоративи, інтерактивні ігри, спортивні змагання тощо. Спільне проведення часу, підвищує командний дух та здорову атмосферу в колективі.

6. Додаткові дні відпочинку. Одним із найпростіших способів отримати нематеріальну мотивацію є оплачуваний відгул. У працівників є ще один стимул продуктивно працювати на додаткові вихідні.

Отже, можна зробити висновок, що фінансова мотивація відіграє значну роль для більшості кадрів, при прийомі на роботу, саме це допомагає найманому працівнику зробити вибір на користь вашого підприємства. Однак, більшість з них побачивши нездорову атмосферу в колективі та відсутність можливості кар'єрного росту зовсім скоро займуться пошуком нової роботи. Тому варто приділяти значну увагу та фінансування на стимулювання працівників морально. Під час розробки мотиваційних методів варто ретельно вивчити кожного співробітника, щоб визначити, які чинники будуть його стимулювати до ефективного виконання роботи.

Використана література

1. Мартіянова М. П. Мотивація персоналу підприємства / М. П. Мартіянова, К. М. Гончаренко // БІЗНЕС ІНФОРМ. – 2011. – № 7 (2). – С. 151–152.
2. Костишина Т. А. Моніторинг мотиваційного механізму на підприємствах споживчої кооперації України / Т. А. Костишина // Україна: аспекти праці. – 2009. – № 3. – С. 25–31.
3. Усатенко О. В. Оцінка мотивації виробничого персоналу підприємства / О. В. Усатенко, О. Є. Рябцева // СХІД. – 2010. – № 1 (101). – С. 24–27.
4. Армстронг П. Практика управління людськими ресурсами. м. Петербург, 2012, 848с

УДК 338.432:631.14

Ірина СКОРОХОД

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародних економічних відносин
та управління проектами,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
Iryna.Skorohod@vnu.edu.ua

Дарина СКОРОХОД

студентка факультету економіки та управління,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Skorokhod.Daryna2021@vnu.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Нині актуальності набуває екологізація як процес безупинного і послідовного розроблення та впровадження у виробничі процеси нових технологічних і управлінських заходів, які дають змогу підвищувати ефективність використання природних ресурсів зі збереженням чи поліпшенням якості довкілля. Окрім того, підвищення рівня безпеки продукції, перехід до врахування екологічних параметрів технологій виробництва є одним з важливих напрямків забезпечення сталого розвитку.

Органічну продукцію слід розглядати як вид екологічної продукції, яка отримана в результаті сертифікованого сільськогосподарського виробництва та виробництва харчової промисловості на основі кращих практик з огляду збереження довкілля, природних ресурсів, виготовлена відповідно до затверджених стандартів, які передбачають мінімізацію використання пестицидів, синтетичних мінеральних добрив, штучних харчових добавок та забороняють використання генетично модифікованих організмів.

Найбільш характерними ознаками органічного виробництва є: інноваційний підхід до розв'язання екологічних проблем протягом життєвого циклу продукції, а також усіх параметрів, що входять до системи виробництва; покращення екологічних параметрів, які інтегруються в базових показниках продукції, технології та послуг; оптимізація виробництва з метою зменшення обсягів споживання сировини, матеріалів та енергоносіїв, рециркуляції та ефективного використання ресурсів.

За темпами росту сертифікованих органічних земель Україна входила до топ-10 в країнах Європи, але це було до війни. Сьогодні третина органічних підприємств не працюють, решта - на межі існування. Повномасштабні активні військові дії російської федерації на всій території України згубно впливають на сільськогосподарське виробництво загалом та на органічний сектор зокрема. Значна частина господарств, що зайняті під органічним виробництвом, окуповані або знаходяться в областях ведення бойових дій. Проте, незважаючи на військові дії та загрози, Україна продовжує робити значний внесок у забезпечення світової продовольчої безпеки.

Успішна реалізація впровадження органічного виробництва на вітчизняних підприємствах сприятиме: удосконаленню організаційних заходів та створенню систем екологічного менеджменту; створенню постійного економіко-екологічного моніторингу проектів органічного виробництва; мобілізації фінансових та матеріальних ресурсів для впровадження органічного виробництва; створенню та розвитку сучасних систем екологічної сертифікації за вітчизняними та міжнародними стандартами.

Сьогодні розвиток органічного виробництва в Україні пов'язаний з орієнтацією на експорт в країни ЄС органічної зернової продукції сільськогосподарськими підприємствами. Проте органічний сектор сільськогосподарського виробництва потребує значної фінансової підтримки з боку держави та міжнародних фондів.

Основними пріоритетними напрямами розвитку органічного виробництва в Україні умовах воєнного стану є: розвиток інституційного забезпечення шляхом формування належного інституційного середовища для функціонування та розвитку регіонів з найбільшими площами органічних сільськогосподарських угідь; реалізація проектів з модернізації вітчизняних підприємств, запровадження екологічно чистих технологій; розвиток системи партнерських зв'язків та ділових комунікацій між владою та бізнесом; формування механізмів фінансової підтримки з боку держави підприємств органічного сектора.

Список літератури

1. Скороход І. С. Гринчук Л. В. Вплив європейської інтеграції на розвиток екологічного підприємництва в Україні. Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярощук (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр ТНЕУ «Економічна думка», 2017. Том 27. № 3. С. 100-104.
2. Скороход І. С. Оцінка соціально-економічної ефективності органічного землекористування. Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. 2020. № 4. Том 2. С. 188–194. [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2020-284-4\(2\)-32](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2020-284-4(2)-32).
3. Скороход І. С., Скороход Д. В. Формування ефективної системи управління ринком органічної продукції в Україні в контексті євроінтеграції. Актуальні проблеми теорії і практики менеджменту в контексті євроінтеграції : збірник матеріалів XI Міжнародної науково-практичної конференції 12 травня 2022 р. [Електронне видання]. – Рівне : НУВГП, 2022. С. 104-107.
4. Skorokhod I., Hrytsiuk N. Organic Production Exports Crediting in Ukraine. Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, 2020. Вип. 3. №23. С. 44-50. (Index Copernicus). <https://doi.org/10.29038/2411-4014-2020-03-44-50>

Ольга СЛОБОДЯНЮК,

доктор економічних наук, професор
професор кафедри національної економіки
Національний університет «Одеська юридична академія», Україна
--2008@ukr.net

ВІДРОДЖЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

24 лютого 2022 року Росія вторглася до України. Убито тисячі цивільних. Понад чверть населення були змушені покинути домівки, із них понад 6 млн переїхали до країн ЄС. Маріуполь та багато інших міст України фактично зруйновані. Руйнування та криза біженців такого масштабу не бачені у Європі з часів Другої світової війни.

Генасамблея ООН засудила агресивну російську війну проти України. Багато країн та міжнародних організацій закликали Росію зупинити агресію. Україна отримує допомогу, включно зі зброєю, від багатьох країн.

Економіка втратила 30-50% виробничих потужностей, переважно на Сході України. Людські втрати (вбиті та поранені) зростають. Фабрики й заводи зруйновано. Порти, залізниці, елеватори, склади, логістичні центри, лінії електропостачання та телекомунікацій значно пошкоджені або зруйновані. Житловий фонд та комерційну нерухомість у багатьох великих містах (Харків, Маріуполь, Чернігів) фактично знищено, тоді як багато інших міст також зазнали значних руйнувань. Соціальна інфраструктура (школи, дитсадки, лікарні тощо) також зруйнована. Близько 30% сільгоспкультур не були посіяні. Переміщені близько 30% працівників (включно з професіоналами, такими як лікарі, інженери, механіки тощо). За перший місяць війни економічна активність знизилася на 30-50%. Опитування керівників підприємств свідчать, що головними перешкодами для бізнесу є логістичні складнощі та брак ресурсів, включно з робочою силою. Лише 1% компаній повідомили, що не понесли збитків. Враховуючи, що війна триває, оцінки втрат неточні, однак вони імовірно сягнуть сотень мільярдів доларів. [1]

Якщо економіку країни після війни не відновити, її потрібно буде постійно дотувати. 21 квітня Президент України підписав наказ про утворення Національної ради з відновлення України від наслідків війни. Це консультативно-дорадчий орган, на який поклали обов'язок власне розробити план відновлення.

Згідно з повідомленнями очільника Офісу Президента, цей план уже розробили і презентували у Комітеті з питань економічного розвитку Верховної Ради 2 травня. Чого ще не оприлюднили. Але Андрій Єрмак поділився принципами, на яких він побудований: повний доступ до ринків ЄС та Великої сімки; отримання статусу кандидата, а потім повноправне членство в ЄС; побудова економіки на принципах дерегуляції та лібералізації; налагодження логістичних маршрутів в західному напрямку; перехід від експорту сировини до переробки в тих галузях, які дають найбільшу експортну виручку; розвиток вітчизняного військово-промислового комплексу; самодостатність в енергетиці дотягатиметься збільшенням видобування власного газу та розвитком атомної енергетики; кліматична модернізація; локалізація не менше 60% тощо. [2]

Питання відбудови українських міст як ніколи актуальне сьогодні. Відбудова та розвиток міст – це не лише про забудову новими багатоповерхівками. А про те, як поєднати житло з інтересами людей та давати можливість для ведення і розвитку бізнесу. Звісно, питання нового житла для

тих, хто його не має, стоїть дуже гостро. Після перемоги над окупантом Україна зможе будувати та відновлювати міста з врахуванням потреб людини, де на першому місці буде комфорт усіх мешканців. Війна дала потужний поштовх до змін і розуміння, що варто відходити від застарілих стандартів будівництва та впроваджувати справді нові європейські технології. Оновлювати та будувати комфортні міста і ставити у центр саме людину та її потреби. Будувати суспільство без бар'єрів - це майбутнє для розвитку української держави.

Відновлення та технологічне оновлення виробничого потенціалу України повинне стати ключовим середньостроковим завданням програми відбудови. Відновлення виробничих секторів з високою доданою вартістю створить надійну основу для стабільного розвитку економіки та сприятиме підвищенню рівня національних заощаджень і внутрішніх інвестицій.

Структурні реформи слід проводити із достатнім рівнем видатків на фінансування реструктурованих секторів економіки. Пріоритетом має бути збереження або перепрофілювання робочих місць, а не їх стихійне вивільнення на розсуд ринкових сил. Відновлення або створення нового виробничого потенціалу економіки, як і формування сприятливого ділового клімату, дозволять залучати інвестиції та підтримувати економічне зростання в майбутньому в умовах скорочення офіційної міжнародної допомоги. [3]

Відновлення України після війни не має фінансуватися за рахунок кредитів. Країні і так буде непереливки, і її можливості з обслуговування своїх боргів будуть обмеженими. Це має бути допомога, гранти, щось безоплатне. Варто створити агенцію, яка б координувала всіх, хто надаватиме допомогу Україні, щоб уникнути дублювання чи даремного витрачання коштів. Водночас основою успіху України у довгостроковому періоді є залучення іноземного капіталу та технологій, щоб радикально модернізувати країну.

Головною метою відбудови інфраструктури України має бути інтеграція країни у ринок Євросоюзу, щоб скористатися економією на масштабі та конкурентними перевагами ринку. Зокрема, треба зміцнити зв'язок з ЄС у транспортній галузі. Блокада українських портів Росією виявила вразливість українських торговельних маршрутів. Щоб унеможливити наступну блокаду, Україна повинна мати стійкіший транспортний зв'язок із ЄС (залізниця, автомагістралі, трубопроводи, мости), можливість експортувати до Європи чи європейських транспортних хабів. Використання концесій та спільних підприємств із європейськими транспортними компаніями може пришвидшити прогрес у цьому. [4]

В Україні запрацювали чотири фонди відновлення економіки післявійни. Кошти з цих фондів використовуватимуть залежно від спеціалізації :на бізнес, інфраструктуру тощо. Кошти збиратимуть за такими напрямками: відбудова знищеної інфраструктури (Фонд відновлення майна та зруйнованої інфраструктури); трансформація економіки (Фонд відновлення та трансформації економіки); відновлення роботи малого та середнього бізнесу (Фонд підтримки малого та середнього бізнесу); обслуговування міжнародних фінансових зобов'язань України (Фонд обслуговування та погашення державного боргу).

Джерела фінансових ресурсів – це дуже важлива складова міжнародних фінансів, а останнім часом дуже багато питань приділяється як вітчизняними так і міжнародними партнерами у післявоєнній відбудові України. За їх оцінками втрати ВВП України у 2022 році внаслідок військової агресії можуть становити від 30% до 50%. В абсолютних цифрах у цінах 2021 року це

відповідатиме 1,6-2,7 трильйонів гривень (56-92 млрд доларів США) "невиробленої" продукції упродовж року. Окрім того, матеріальні збитки внаслідок масштабних руйнувань інфраструктурних та цивільних об'єктів оцінюють від 500 до 1000 млрд доларів США. Відновлення ВВП України до докризового рівня потребуватиме залучення міжнародного фінансування фондів з відбудови економіки України та активізації фіскального та монетарного інструментарію з метою відновлення інвестиційних процесів в Україні. [5]

Повоєнна відбудова країни скоро стане першочерговим завданням. Президент Володимир Зеленський публічно пообіцяв, що «після нашої перемоги ми відбудуємо усе, що зруйнував ворог, – дуже швидко й дуже якісно».

Таким чином Україна має забути про довоєнний устрій, попередні здобутки та скористатися історичним шансом побудувати нову, сучасну, просунуту економіку.

Список літератури

1. Економіка звикає до воєнного часу : Інтернет-ресурс. URL: <http://https://forbes.ua/inside/ekonomika-zvikaє-do-voennogo-chasu-zastupnik-golovi-nbu-sergiy-nikolaychuk-pro-padinnya-vvp-dopomogu-partneriv-ta-ukrainskiy-plan-marshalla-18032022-4800> (дата звернення: 30.06.2022).
2. Відбудова України після війни: хто, як і за чий гроші. Інтернет-ресурс : URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/19/687200/> (дата звернення: 30.06.2022).
3. Відбудова українських міст — шанс зробити їх кращими : Інтернет-ресурс. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/06/29/688676/> (дата звернення: 30.06.2022).
4. Як відновлювати економіку після війни. Програмна відбудова Боснії та Герцеговини: уроки для України Інтернет-ресурс. URL: https://rus.lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/510994_yak_vidnovlyuvati_ekonomiku_pislya.html (дата звернення: 30.06.2022).
5. Ресурси України для фінансової стабільності під час війни та відбудови : веб-сайт. URL: <http://https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/22/686099> (дата звернення: 27.05.2022).

УДК 338.28:316.772.4

Yevheniia SRIBNA

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Department of Business Economics and International Business
National University of Water and Environmental Engineering
e.v.sribna@nuwm.edu.ua

Nataliia KRAVCHUK

Higher education applicant at the second (master's) level
National University of Water and Environmental Engineering
yashchuk.n_em21@nuwm.edu.ua

POSSIBILITIES AND EFFICIENCY OF DIGITALIZATION COMMUNICATIONS

During the quarantine, everyone realized that many people underestimated the digital component in their activities, and therefore were unprepared for active

communication in a social distance. We are all facing new challenges, but on the other hand, we are also facing new opportunities. Majority NGOs have shown their flexibility and adaptability and switched to an online format of work, using all possible digital tools and applications. Unfortunately, the implementation of these tools began chaotically and unreasonably. Each organization has its own characteristics, needs and capabilities, areas of work and target audience, which is why the implementation of digital solutions requires analysis and individual approach. Modern information technologies expand opportunities in access to information, development of personal competencies, interaction and communication, as well as for expressing one's own opinion, for creativity, self-realization, protection of one's rights and manifestation of civic activity. It is not only about messages on social networks, but also about the adaptation of traditional formats to new realities. Here it is important to "let go" of old habits, proven methods, stereotypes and not be afraid to experiment.

Digital communication strategy can be defined as planning the most effective use of information and digital technologies in the organization to improve the visibility of the organization, change the behavior and thinking of a specific target audience, solve a problem or bring to the public certain topics and more. Organizations that have made the use of digital technologies a or part of their development strategy tend to assess their future more confidently.

The digital communication strategy allows you to give reasonable answers to the questions why, to whom, when, what, where and how to tell about your organization, its activities, a new project or initiative. Based on objective data - about the trends and attitudes of civil society, partners, target audience, stakeholders, etc. As a rule, it is developed simultaneously with the communication strategy and covers issues related to the ways of disseminating information about the organization and its activities on the Internet.

In modern conditions, the digital transformation of business has a number of advantages:

1. Flexibility and acceleration of business processes. There is a saying: "Companies are fast or dead." In the digital economy, this phrase is becoming increasingly relevant: if the company does not use the capabilities of modern technology, does not adapt to the crazy pace and peculiarities of doing business, it will not be able to compete with those who already do.

2. Innovative opportunities for business development. Digitalization of business opens the way to innovative ways of enterprise development: cloud technologies allow several teams to work on one project simultaneously and efficiently use the company's resources; ready-made solutions save time on tasks.

3. Use of modern technologies to work with data. Information is a key resource in today's world. Every second, humanity generates vast amounts of digital data that not only need storage space, but also help companies do business. To take full advantage of the information available, it is necessary to accumulate structure and analyze it. The digital transformation of the enterprise contributes to this thanks to advanced technologies, such as Big Data or Artificial Intelligence (AI). They are aimed at processing information flows, on the basis of which you can make decisions, adapt proposals to specific customers and predict their behavior.

4. Partnership and cooperation. It is difficult to imagine a successful modern business without partners. Digitalization creates new opportunities for collaboration with other companies - and these opportunities are truly amazing. For example, thanks to modern technology, geography is no longer an obstacle to work: you can do business and look for partners anywhere in the world.

Thus, without digitalization it is impossible to become the best or work with the best. Leading companies are already implementing strategies for digital transformation and want to work with those who meet their level of development and share their values. Digitalization has affected every branch of business to one degree or another, and this is just the beginning. Success and development companies must meet the challenges of today's economy - only then will they be able to become leaders.

УДК 339.548

Віктор СТУПНИЦЬКИЙ

к.е.н., доц.

кафедра обліку і фінансів

Дубенська філія Університету «Україна»

rantver@gmail.com

Ніна СТУПНИЦЬКА

старший викладач

Рівненський інститут Університету «Україна»

n.i.stupnytska@gmail.com

ТОРГОВІ КОНФЛІКТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У наш час тотальної глобалізації почалися загострення політичних та економічних відносин. Це виявляється у значному посиленні воєн, як військових (із застосуванням зброї), так і економічного та економіко-політичного плану. Одним із видів останніх є торгові війни, які завдають серйозного удару фінансовій та торговій системі світової економіки та держав.

У цьому випадку сильні держави з власною виробничою базою можуть перейти до самообороту, хоча і з великими фінансовими втратами, і повністю існувати самостійно. У слабких неминуче настане економічна криза (якщо вони повністю залежать від торгових відносин), що призведе до технологічного або продовольчого голоду.

Термін «торгові конфлікти» став звичним висловом для преси та телебачення: так звані тертя між державами у сфері взаємної торгівлі, часто дуже незначні. Метою торгового конфлікту є забезпечення інтересів національних монополій, створення для них сприятливих умов для боротьби з монетарними конкурентами на внутрішньому та зовнішньому ринках. Інструментом торгового конфлікту є система торгової політики та правових заходів, що вживаються на державному рівні. Отже, торговий конфлікт - це зовнішньополітична дія країни, спрямована на підтримку її економічного становища або їх посилення шляхом суворої торгової політики щодо інших країн.

З часу утворення держав та активізації міжнародної торгівлі централізований уряд всіляко намагався захистити своїх виробників та завоювати нові ринки збуту. З точки зору сучасної економічної теорії, причиною розгортання торгових конфліктів стають різноманітні фактори: митні, цінові, санітарні, екологічні. Результатом торгового конфлікту є або втрата економічного статусу країнами, або їх повне розорення (якщо війна успішна - для конкурентів, якщо невдала - для країни, яка розпочала торгову війну, або для обох країн). Іноді країни, виснажені та спустошені торговими конфліктами, припиняють їх і приходять до згоди і навіть примирення. Це

пов'язано з тим, що економічна ситуація в них настільки погіршилася, що вони вже не в змозі вийти з неї і зайняти свої попередні позиції на світовій арені.

Невід'ємними характеристиками міжнародної торгівлі є протекціонізм та вільна торгівля. Одним із центральних питань теорій міжнародної торгівлі була і залишається дилема, що є більш ефективним для національної економіки - протекціонізм чи вільна торгівля, і як створити позитивний баланс між ними. На практиці зовнішньоторговельна політика держав будувалася на основі протекціонізму або лібералізації торгівлі залежно від конкретних соціально-економічних та політичних умов країн. У сучасній світовій економіці одночасно взаємодіють два напрямки міжнародної торгівлі: неопротекціонізм неовільна торгівля, які реалізуються на якісно новому - глобальному - рівні. А свобода торгівлі та протекціонізм як види зовнішньоторговельної політики не залишаються незмінними, вони еволюціонують разом із розвитком світової економіки.

В умовах напруженої конкуренції на світових ринках, коли в країнах спостерігається дисбаланс інтересів, порушується раціональне поєднання цих двох напрямків, виникають торгові суперечності. Можна виділити внутрішні та зовнішні протиріччя зовнішньої торгівлі. Суть внутрішніх протиріччя зовнішньої торгівлі полягає в подвійності національних інтересів (з одного боку, у зовнішньоторговельній політиці держав є прагнення до вільної торгівлі, відкриття ринків, з іншого боку, є протекціоністська тенденція, що свідчить про наявність глибоких політичних та економічних інтересів, прагнення всіляко захищати вітчизняних виробників, зберігати робочі місця, підтримувати конкурентоспроможність національних товарів та галузей). Зовнішні суперечності у світовій торгівлі виявляються у зовнішньоторговельних конфліктах.

Аналіз різних торгових конфліктів показує, що будь-які конкретні причини (захист навколишнього середовища, турбота про здоров'я споживачів, складні митні процедури в країні-торговому партнері тощо) не лягли в основу поведінки ворогуючих сторін, в кінцевому рахунку вони відображають їх інтереси, які у разі конфлікту виявляються несумісними або протилежними.

Олена СУКАЧ

к.е.н, доцент,

декан факультету економіки і менеджменту,
Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова

РЕАЛІЇ ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ

Євроінтеграційні процеси, які останнім часом відбувались в Україні, визначили певні напрями реформ практично в усіх галузях. Одним із напрямів таких трансформацій є децентралізація: у сфері державного управління, фінансовій та бюджетній політиках тощо.

Варто зазначити, що значна увага була зосереджена саме на управлінських аспектах – децентралізації органів місцевого самоврядування. Даний напрям реформи був спрямований на формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого

народовладдя, узгодження інтересів держави та територіальних громад [1]. Тобто, органи місцевого самоврядування, наразі, звітують перед громадою – про результати роботи, а про законність своїх дій – перед державою.

Основним інструментом реалізації даних заходів є фінансові ресурси місцевих органів влади, а саме – місцеві бюджети. Бюджетна децентралізація стала основним питанням місцевої та державної влади, адже саме від її ефективності залежить результат розпочатих реформ. Уже на перших етапах в Україні сформовано європейську форму місцевого самоврядування в частині фіскальної децентралізації – місцеві влади мають широкі повноваження щодо наповнення своїх бюджетів та фінансування видатків. Так, за 2016-2021 рр. ресурсна база органів місцевого самоврядування збільшилась майже у 4 рази.

Проте, фінансова криза, яка охопила світову спільноту, підсилена коронавірусом SARS-CoV-2, негативно вплинула й на виконання планових показників місцевих бюджетів України (табл. 1).

Зокрема, фінансування видатків, за період пандемії, не перевищувало 93% від запланованих показників. Проте, 2021 р. спостерігалось перевиконання на 0,64 п. запланованих надходжень, що, в основному відбулось за рахунок збільшення податкових та неподаткових доходів, у той час, як інші статті значно недовиконано: від органів управління (-4,92 п.), цільових фондів (-23,88 п.) та ін.

Таблиця 1 – Виконання місцевих бюджетів України за 2018-2021 рр., млрд грн

Рік	Доходи			Видатки		
	Уточнений річний план	Виконано за період	Виконання, %	Уточнений річний план	Виконано за період	Виконання, %
2021	577,0	580,7	100,64	619,9	569,4	91,8
2020	480,3	471,5	98,16	522,5	478,1	91,5
2019	569,9	560,5	98,35	611,1	566,2	92,7
2018	566,9	562,4	99,2	612,2	570,6	93,2

Джерело: побудовано автором за даними <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes>

Але, не лише криза та пандемія вливають на рівень бюджетної децентралізації. Військове вторгнення та воєнні дії, які наразі ведуться на значній території України негативно відобразились на стані територіальних громад та їхньому фінансовому забезпеченні.

Так, станом на 01.05.2022 р. місцеві бюджети виконано на 29,82%, від запланованих показників. У той час, як за аналогічний період 2021 р. даний показник становив 31,01%, надходження, в основному, формувались за рахунок податкових (33,2 %) та неподаткових (41,21%) платежів. Поточного року наповнення бюджетів відбулось шляхом отримання надходжень від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ (78,72%).

В умовах воєнного стану надзвичайно важливо забезпечити оперативне, належне та безперервне виконання місцевих бюджетів [2]. А відтак, виникає потреба швидкого прийняття рішень щодо регулювання дохідної та видаткової складових бюджетів.

Наразі урядом прийнято низку положень, що спростують процедуру управління бюджетом. Так, внесення змін до місцевого бюджету приймається виконавчими комітетами відповідних місцевих рад, місцевими державними адміністраціями, військово-цивільними адміністраціями або військовими

адміністраціями за поданням місцевих фінансових органів без ухвалення відповідного рішення місцевою радою [2]. Дана теза допоможе уникнути бюрократизму під час прийняття пріоритетних програм регіонального рівня, а відповідно й забезпечити швидке коригування видатків за пріоритетними напрямками.

Варто зазначити, що урядом дозволено перевищення обсягу резервного фонду бюджету понад 1% обсягу видатків загального фонду відповідного бюджету [3]. За наявності додаткових ресурсів, органи місцевого самоврядування можуть сформувати достатній фонд для фінансування непередбачених витрат, особливо в умовах військового стану, як то: допомога внутрішньо переселеним особам, відбудова зруйнованої інфраструктури, забезпечення правопорядку тощо. Відповідно, виділення коштів з даного фонду відбувається за рішенням місцевої державної адміністрації, військової адміністрації, виконавчого органу відповідної ради [4].

Ще одним спрощення процедури перерозподілу коштів місцевих бюджетів є скасування вимогу Бюджетного кодексу України щодо передачі коштів між загальним та спеціальним фондами бюджету виключно в межах бюджетних призначень шляхом прийняття рішення про місцевий бюджет або про внесення змін до нього [3]. Також, відповідно до Постанови КМУ від 17 червня 2022 р. № 693, виконкоми, місцеві державні (військові) адміністрації здійснюють управління коштами місцевих бюджетів без оприлюднення відповідних нормативно-правових документів [5].

Проте, окремі рішення мали й негативний вплив на виконання місцевих бюджетів. Зокрема, Законом України від 15.03.2022 № 2120-IX, передбачено, що «Фізичні особи – підприємці – платники єдиного податку першої та другої групи, мають право не сплачувати єдиний податок», а також не нараховується та не сплачується плата за землю та податок на нерухомість [6]. Запровадження цих норм мало «благі» наміри, проте негативно відобразились на результатах виконання бюджету, адже саме ці статті були бюджетоутворюючим на відповідних рівнях бюджетної системи.

Відповідно виникає потреба щодо врегулювання окремих питань наповнення бюджету та використання коштів, як на рівні уряду, так і на місцях. Також, гостро постає питання щодо пошуку нових джерел наповнення місцевих бюджетів, враховуючи низку пільг та скасування окремих платежів, що, у свою чергу, не лише зменшує доходи, а й унеможливорює якісно фінансувати соціальні виплати.

Список літератури

1. Реформа децентралізації: Урядовий портал. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi>
2. Особливості бюджетного процесу в умовах воєнного стану [Електронний ресурс]. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14654>
3. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року № 2456-VI, у редакції від 01.05.2022, підстава - 2042-IX. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#n504>
4. Тимчасовий порядок виділення та використання коштів з резервного фонду бюджету в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 01 березня 2022 р. № 175. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/timchasovij-poryadok-vidilennya-ta-vikoristannya-koshtiv-z-rezervnogo-fondu-byudzhetu-v-umovah-voynennogo-stanu-175>

5. Про внесення змін до пункту 1 постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2022 р. № 252: Постанова Кабінету Міністрів України Про внесення змін до пункту 1 постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2022 р. № 252 [Електронний ресурс]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-punktu-1-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-11-berезnya-2022-r-252-693-170622>

6. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 року № 2120-IX [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-%D0%86%D0%A5#Text>

Юлія ТАТАРИНЦЕВА

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і фінансів,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
7518618@gmail.com;

Олександр ПУШКАР

д.е.н., професор,
завідувач кафедри комп'ютерних систем і технологій,
Харківський національний економічний університет ім. С.Кузнеця
aipvt@ukr.net;

Тетяна НАЗАРОВА

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і фінансів,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
Tetiana.Nazarova@khpі.edu.ua

Тетяна КОЧЕТОВА

доцент, доцент кафедри обліку і фінансів,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
kocheti.tat@gmail.com

СУЧАСНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЗА УМОВ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ

Пандемія, а за нею введення воєнного стану в Україні викликали кардинальні зміни у суспільстві, виробництві, економіці. Введений воєнний стан унеможливив бізнес діяльність багатьох підприємств, були зруйновані ланцюги постачань, постраждали виробничі фонди. Воєнний стан зумовив зупинку діяльності багатьох підприємств України, що пов'язано із багатьма чинниками:

- зруйновані площі для виробництва;
- втрата сировини для виробництва;
- втрата персоналу (в зв'язку із переміщенням населення за межі бойових дій);
- втрата попиту на продукцію в зв'язку із переміщенням населення та зміною цінностей покупців (наприклад, купівля іміджевих високовартісних товарів не актуальна на територіях бойових дій);

- руйнація ланцюгів постачань: втрата постачальників, перевізників, зруйновані автошляхи, доставка із закордону стає високовартісною та тривалою у часі (іноді не можливою).

Проте багато вітчизняних підприємств здійснюють свою діяльність, використовуючи ті можливості, які виникли за умов воєнного часу. До таких підприємств відносяться інфраструктурні підприємства та підприємства військової промисловості у всіх регіонах України; виробничі підприємства, що не постраждали у регіонах, де не ведуться бої; підприємства, що працюють на закордонних замовників; підприємства, які перейшли на дистанційний формат роботи.

Підприємства, які підтримують бізнес-діяльність і отримують дохід мають змогу інвестувати у подальший розвиток власного бізнесу. Необхідність відновлювати країну вимагає інвестиційно-інноваційної активності підприємств. Здійснення інновацій неможливе без вкладання інвестицій, і навпаки, капітальні вкладення мають мати інноваційний характер, оскільки недоцільно відтворювати основні засоби, що не відповідають сучасним технологічним вимогам.

Розраховувати на приток іноземних інвестицій стратегічних інвесторів (міжнародних корпорацій) за умов воєнного часу не доцільно, не зважаючи на спрощеною процедурою купівлі цінних паперів на фінансовому ринку. Перехід на агрегований облік цінних паперів іноземних інвесторів замість сегрегованого, максимально спростив процедуру обслуговування на території

України. Іноземним інвесторам не потрібно відкривати окремі рахунки в депозитарії НБУ. Це полегшить адміністрування операцій і мінімізує залучення фахівців до ведення кожного окремого іноземного клієнта [1]. Інвестування процесів оновлення (розширеного відтворення) можна здійснювати лише за рахунок реінвестицій найближчим часом. В той же час, деякі науковці вбачають протилежну тенденцію відповідно якій незабаром Україна стане центром спрямування світової фінансової підтримки, метою якої є протидія країні-агресору та відновлення нашої держави після нищівної діяльності окупанта [2]. Проте, іноземні інвестиції мають відповідати принципам стійкості та критеріям ESG, адже зосереджені на розвиток і підтримку країни.

Зараз, в умовах війни та після неї, на думку провідних фахівців інвестиційна діяльність підприємств має ґрунтуватись на основі світового підходу за критеріями сталості — ESG (environmental, social and governance).

Мається на увазі те, що інвестування має відбуватись у проекти, що відповідають екологічності та соціальним потребам суспільства. Формування і трансформація бізнес-рішень має здійснюватися відповідно до нових реалій, а окрема увага має зосереджуватися на реалізації критеріїв сталості, тобто ESG критеріїв (environmental, social and governance). Адже показники сталості відображають, наскільки ті чи інші компанії спрямовані на стратегічний розвиток [4]. Світовою практикою інвестування вважається розгляд рейтингу ESG, як одного з провідних у даний час.

В Україні останнім часом відмічається низький темп притоку прямих іноземних інвестицій, який і так був низьким (лише 0,5% у 2019 р. порівняно з 3,0% у 2015 р.). Стабільним джерелом фінансування лишається самофінансування, розмір якого останні десять років становить у середньому 70% від загального обсягу інвестицій [3].

Багато вітчизняних підприємств інвестують в цифровізацію виробничих процесів. В результаті неминучого сплеску потреби використання мережі «Інтернет», як основного засобу роботи та життя підсилюється тенденція до

цифровізації бізнес-середовища. Організаціям у всьому світі прийшлося адаптуватись до нових способів роботи. Локдаун змусив більшість робітників перевести співробітників на віддалений формат роботи, а після зняття обмежень багато підприємств зберегли цей режим.

Під цифровізацією мається на увазі переведення діяльності з офф-лайн формату в он-лайн формат [4а]. Процеси цифровізації у воєнний час дозволяють підприємствам виживати, підтримувати продажі шляхом інтернет-торгівлі. Створення інтернет-магазинів, підтримка роботи бек-офісуу дистанційному форматі, створення цифрових ланцюгів поставок, комунікація із постачальниками он-лайн, ведення документації та обліку у цифровому форматі, використання цифрових документів та можливість ділитися ними із партнерами через QR-код – це все елементи цифровізації бізнесу у воєнний час. Цифрові технології та сервіси вже довели, що цілком можуть забезпечити комфортні умови для роботи з максимальною віддачею на дистанційному режимі.

Список літератури

1. Україна намагається залучити іноземних інвесторів в умовах війни. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/investiciji-pid-chas-viyni-ukrajina-sprostila-proceduru-kupivli-cinnih-paperiv-dlya-inozemnih-investoriv-novini-ukrajina-11801436.html>
2. Інвестиції для бізнесу в умовах війни. Як вижити і бути сталими. URL: <https://focus.ua/uk/opinions/510934-investiciji-dlya-biznesu-v-umovah-viyni-yak-vizhiti-i-buti-stalimi>
3. Чернікова Н.М. Інноваціна-інвестиційна політика підприємств в умовах цифровізації. Причорноморські економічні студії. 2021. № 64. С.108- 112
4. Федоров М. Цифровизация Украины: до, во время и после полномасштабной войны. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/columns/2022/05/27/7348844/>

УДК 338.245.6

Олена ТУР,

к.е.н.,

старший науковий співробітник

відділу макроекономічної

політики та регіонального розвитку,

Науково-дослідний центр індустріальних

проблем розвитку НАН України

ellenn@ukr.net

АНТИКРИЗОВА ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Усунення руйнівних наслідків, спричинених російською військовою агресією, є вельми актуальним питанням сьогодення, що, передусім, потребує визначення ролі держави щодо виходу українського суспільства та економіки з кризового стану у повоєнний період.

Як свідчать оцінки експертів, зниження ВВП України в 2022 році складатиме 35-50%, майже половина підприємств не матиме можливості відновити свою роботу [1]. За таких умов значно підвищується визначення

заходів антикризової державної політики, які мають здійснюватися за такими основними напрямками [1]:

- забезпечення достатніх обсягів державного замовлення у стратегічних галузях промисловості, зокрема зростання прямих державних інвестицій в оборонно-промисловий комплекс та постійне збільшення витрат держави на його розвиток;
- захист вітчизняних товаровиробників та обмеження імпорту;
- відновлення обсягів експорту залізничним транспортом (в умовах блокади українських морських портів) низки важливих товарів, зокрема пшениці та кукурудзи, запаси яких наразі значно перевищують потребу в них у середині країни;
- підтримка виробників харчових продуктів за рахунок придбання продуктових наборів за державні кошти та підвищення попиту населення на основі здійснення грошової допомоги для громадян, що втратили робочі місця;
- подолання безробіття шляхом розробки та застосування програм працевлаштування з метою запобігання зростанню злочинності, міграції та депопуляції;
- відновлення та розбудова об'єктів критичної інфраструктури у звільнених регіонах;
- забезпечення житлом населення, що втратило його внаслідок бойових дій, та внутрішньо переміщених осіб, що не мають змоги повернутися у місце звичного проживання. Цей напрям полягає, перед усім, у реалізації програми придбання у забудовників квартир для внутрішньо переміщених осіб у безпечних регіонах Центральної і Західної України та забезпечення об'єктами соціальної інфраструктури. Слід зазначити, що за результатами опитування Міжнародної організації з міграції станом на 23.05.2022 чисельність внутрішньо переміщених осіб в Україні складала 7,134 млн. (16,2% загального населення). Цей показник постійно збільшувався з 16.03.2022 по 03.05.2022 (з 6,5 млн. осіб до 8 млн. осіб). Також у 2 рази зросла чисельність осіб, що повернулися у місце звичного проживання. Проте, згідно з опитуванням питома вага внутрішньо переміщених осіб, які розглядають можливість подальшого переміщення, збільшилася з 18% до 45% [2,3];
- підтримка сільськогосподарських товаровиробників на основі стимулювання технічної модернізації виробництва та активізації експорту продукції з високою доданою вартістю;
- модернізація систем теплозабезпечення територій, що мають відбудовуватися, заміна зруйнованих теплових електростанцій на сучасні з системами очищення викидів;
- зростання обсягу державних інвестицій в ІТ-освіту, забезпечення зручного податкового законодавства, підтримка стартапів у сфері інформаційно-комунікаційних технологій.

Список літератури

1. Україна 2022. Як не втратити свій шанс стати сильною державою. Український інститут майбутнього. Доповідь. 2022. 114 с. URL: <https://uifuture.org/publications/ukrayina-2022-yak-ne-vtratyty-svij-shans-staty-sylnoyu-derzhavoyu/>
2. Міжнародна організація з міграції (МОМ). Звіт про внутрішнє переміщення в Україні, раунд 5, травень 2022 року» 2022. 12 с. URL: <https://displacement.iom.int/reports/zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya-raund-5-23>

3. Філіпчук Л., Ломоносова Н., Сирбу О., Кабанець Ю. Вимушена міграція і війна в Україні 24 лютого - 24 березня 2022 року URL: <https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-lyutogo-24-bereznaya-2022/>

УДК 364.4:346.5

Володимир УСТИМЕНКО

член-кореспондент НАН України,
член-кореспондент НАПрН України,
д.ю.н., професор,
Заслужений юрист України,
директор Державної установи
«Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова НАН України»,
v.a.ustymenko@gmail.com

Руслан ДЖАБРАЛОВ

д.ю.н., професор,
заступник директора з наукової роботи
Державної установи «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Мамутова НАН України»,
ruzaaur13@gmail.com

Веста МАЛОЛІТНЕВА

д.ю.н., учений секретар
Державної установи «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Мамутова НАН України»,
vestamalolitneva@gmail.com

Тетяна ГУДІМА

д.ю.н., старший дослідник,
заступник завідувача відділу
проблем модернізації господарського
права та законодавства
Державної установи «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Мамутова НАН України»,
gudima.t@ukr.net

ДЕЯКІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ЗАСАД УТВЕРДЖЕННЯ ІДЕОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В СУСПІЛЬСТВІ У ПЕРІОД ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ

Теоретичний базис для формування уявлень про інституціональні засади утвердження ідеології соціальної справедливості в суспільстві, особливо в умовах повоєнного відновлення держави, може скласти концепція сталого розвитку, основні постулати якої знаходять втілення у підходах до оцінки ступеня забезпечення рівності у різних сферах життєдіяльності людини.

Доцільність обраного методологічного підходу знаходить підтвердження у національній доповіді «Сталий людський розвиток: забезпечення справедливості», у якій акцентовано увагу на те, що «...сьогодні світоваспільнота розуміє нерівність у контексті сталого людського розвитку як відсутність рівних можливостей, зміщуючи тим самим акценти з нерівності у

доходах до нерівності у доступі до послуг соціальної сфери (насамперед, охорони здоров'я і освіти) та розширення політичних свобод. Принципово важливим моментом концепції є розширення можливостей людей, які живуть сьогодні, у тісному взаємозв'язку з зусиллями по недопущенню звуження можливостей майбутніх поколінь.» [1, с. 194].

Попередній аналіз даних про стан реалізації Цілі сталого розвитку № 10 «Скорочення нерівності», представлених у Добровільному огляді щодо Цілей сталого розвитку в Україні, свідчить про відсутність істотного прогресу у досягненні ЦСР № 10. Додатково така сама оцінка представлена у тексті зазначеного Добровільного огляду. Зокрема, з 8-ми індикаторів, що вимірюють прогрес досягнення амбітної національної Цілі № 10, за 1-м з індикаторів наразі не має можливості відслідкувати прогрес через відсутність даних. З 7 лише за 2-ма має місце позитивна динаміка, у тому числі за 1-м вона є слабкою [2, с. 71].

Привертає увагу той факт, що у Добровільному огляді відсутня оцінка стану виконання завдання 10.4 «Проводити політику оплати праці на засадах рівності та справедливості», індикатором якого визнано «10.4.1. співвідношення середньомісячної заробітної плати (доходів) десятої та першої децильних груп працівників (децильний коефіцієнт), рази». Як зазначається у наукових джерелах, у 2015 р. цей індикатор складав 31,2, хоч у 2020 р. мав би скласти 23,0 із подальшим зниженням, до 18,0 у 2025 р. та 15,0 у 2030 р. [2, с. 72].

Хоч статистичні відомості Євростату переконують в тому, що навіть показник у 15 разів є занадто високим та таким, що не відповідає політиці доходів країн-членів ЄС. Так, у країнах-членах ЄС у 2018 році коефіцієнт співвідношення D9/D1 становив від 2,1 у Швеції до 4,1 у Болгарії, Румунії та Латвії [3].

Відповідно, Україна, обравши курс на набуття статусу країни-кандидата на вступ до ЄС, має вживати більш системних заходів та обирати значно ефективніші інструменти для наближення законодавства, що визначає механізм первинного розподілу та перерозподілу доходів, до вимог права ЄС у зазначеній сфері.

Особливу увагу доцільно також приділити ролі та значенню економічної тактики та стратегії держави у формуванні комплексних заходів, здатних прискорити відновлення національної економіки та збереження людського капіталу у повоєнний період, що матиме безпосередній позитивний вплив на досягнення цілей утвердження в суспільстві ідеології соціальної справедливості.

Очевидним постає завдання розробки найближчим часом плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України, що зокрема віднесено докола завдань Національної ради з відновлення України від наслідків війни, утвореної згідно з Указом Президента України від 21.04.2022 р. № 266/2022.

Варто наголосити, що певними орієнтирами для виконання наукових пошуків щодо формування інституціональних засад утвердження ідеології соціальної справедливості в суспільстві в умовах повоєнної економіки можуть стати наукові висновки, висловлені провідними науковцями під час проведення експертної дискусії «Стратегія повоєнного відновлення України», яка відбулася 19.05.2022 р. на базі Національного інституту стратегічних досліджень особливо у частині використання досвіду індикативного планування та забезпечення справедливих умов трудової діяльності громадян на території України [4].

Зокрема, актуалізується потреба вирішення низки проблем, які набули хронічного характеру та загострилися в умовах воєнного часу, а саме: невиконання прожитковим мінімумом гарантійних функцій у частині задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості; значне перевищення фактичного розміру прожиткового мінімуму порівняно із нормативно визначеним; відсутність реальних кроків з боку центральних органів державної влади щодо перенесення основного податкового навантаження з груп населення з низьким і середнім доходом на заможні прошарки суспільства, що було передбачено ще Стратегією подолання бідності: затвердженою Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.03.2016 р.; недотримання принципів податкового законодавства, а саме принципів стабільності та соціальної справедливості, що, зокрема, знайшло вияв у Законі України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році» від 24.12.2015 р.; відхилення від підходу щодо встановлення мінімальної заробітної плати у розмірі 60% від розміру медіанної зарплати або 50% від розміру середньої зарплати, що знайшов поширення у країнах-членах ЄС (індекс Кейтца) [5, с. 8] тощо.

Напевно повоєнне відновлення економіки потребуватиме визначення особливостей реалізації окремих правових засобів, спрямованих на досягнення пріоритетних соціально-економічних цілей. Серед таких правових засобів на окрему увагу, зокрема, заслуговуватимуть публічні закупівлі, адже у нещодавно опублікованому повідомленні про план відновлення України після війни, над яким працює Кабінет Міністрів України, одним із заходів виступає запровадження локалізації не менше 60% у процесі відбудови – будматеріалів, цементу, металу [6].

Список літератури

1. Сталий людський розвиток: забезпечення справедливості: Національна доповідь / кер. авт. колективу Е.М. Лібанова / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи. Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2012. 412 с.

2. Добровільний національний огляд щодо Цілей сталого розвитку в Україні. Офіційний веб-портал Міністерства економіки України. URL: <https://ukraine.un.org/uk/151096-dobrovilnyy-natsionalnyy-ohlyad-shchodo-tsiley-staloho-rozvytku-v-ukrayini>.

3. Earnings statistics. European Commission. Eurostat. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Earnings_statistics#General_overview.

4. Експертна дискусія «Стратегія повоєнного відновлення України». Офіційний веб-сайт Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/novyny-nisd/ekspertna-dyskusiya-stratehiya-povoyennoho-vidnovlennya-ukrayiny>.

5. IMF Working Paper. European Department. A European Minimum Wage: Implications for Poverty and Macroeconomic Imbalances. Prepared by Enrica Detragiache, Christian Ebeke, La-Bhus Fah Jirasavetakul, Koralai Kirabaeva, Davide Malacrino, Florian Misch, Hyun Woo Park, and Yu Shi. Authorized for distribution by Enrica Detragiache. May 2020. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2020/05/22/A-European-Minimum-Wage-Implications-for-Poverty-and-Macroeconomic-Imbalances-49453>.

6. Вступ до ЄС у 2024 році, військові технології та ставка на переробку: план уряду з відновлення України. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/04/21/686094/>.

Роман ЧОРНИЙ

доктор економічних наук, професор, директор Нововолинського навчально-наукового інституту менеджменту, професор кафедри фундаментальних та спеціальних дисциплін Західноукраїнського національного університету
roman.nv79@gmail.com

Михайло КОВАЛЬ

аспірант кафедри економіки та природокористування Волинського національного університету імені Лесі Українки, 051 Економіка
naukoviy@icloud.com

EMPLOYMENT OF THE POPULATION AS A FACTOR OF THE DEVELOPMENT OF UKRAINE AND ITS REGIONS

The relevance of the topic is because today, one of the most important indicators of the efficiency of economic systems is the state and dynamics of the labor market, the level of employment, and unemployment. The market mechanism of the economy shapes the employment conditions of the population, and unemployment is one of the attributes of the region's labor market.

Excessive unemployment is simultaneously a defect or a violation of the labor market mechanism. Therefore, a comprehensive study of the problems of the labor market of the region and the mechanisms of its regulation is an essential task in both the theoretical and practical sense.

In addition, the situation that has developed in the labor market is characterized by tension mainly in those regions where employment opportunities and the choice of vacancies are minimal, and the growth rates and duration of unemployment are higher than in the country. This is facilitated by the instability of the economy, the low standard of living of the population, the imbalance between the demand and supply of labor, and unemployment, which is a consequence of the socio-economic problems of all market participants. All this leads to the need to develop and improve the regulation mechanism of a high-quality and uninterrupted mechanism in the regional labor market.

The analysis of scientific research and publications shows that many well-known scientists have given the study of the peculiarities of regulating employment centers considerable attention. N. Barth, J. Keynes, K. Marx, A. Marshall, B. Shiller, A. Smith, and other scientists contributed significantly to forming the theoretical and methodological foundations of the labor market, employment, and unemployment. The works of E. Libanova, L. Marmul, Y. Marshavin, V. Petyukha, O. Strishenets, K. Pavlov, and Peculiarities of state regulation on regional labor markets are highlighted by L. Shchetynina and others [5, 11, 12, 14].

However, despite the fundamental research of scientists in this field, it is impossible to sufficiently answer all the questions related to the effective functioning of employment centers to regulate the necessary proportions of the regional labor market. Therefore, the outlined problem requires further comprehensive research, generalization, and development.

D. Ricardo, D. Mill, A. Marshall, and A. Pigou are considered the most prominent. Modern followers of the classical school created the neoclassical school.

It includes J. Perry, M. Feldstein, and R. Hall, and in the 80s of the last centuries, it was supported by supporters of the "concept of supply" D. Gilder, A. Laffer, P. Heine, and others. Proponents of the mentioned direction proceed from the market self-regulation of employment and unemployment. In their opinion, the primary market regulator is the price, in particular the price of the labor resource - wages. With the help of a flexible price of labor resources, the supply and demand of labor are regulated, and the balance is maintained [1].

According to neoclassicists, investments in education and qualifications (human capital) are similar to investments in material factors of production and play an essential role in ensuring market equilibrium [11].

The concept of the neoclassical school excludes forced unemployment, provided that external factors do not disturb the market equilibrium. External factors mean state intervention in the economy, for example, the establishment of a minimum wage, the activities of trade unions, wars, droughts, and other anomalies in social development. The emergence of real unemployment is also explained by the "deformation" of the market, lack of information, and psychological motives of individuals' behavior. Thus, representatives of the neoclassical direction claim that full employment is the norm of a market economy, and the best economic concept is the liberal views of the state. [7].

Unlike neoclassicists, Keynesians consider the labor market a permanent and general equilibrium phenomenon. In their opinion, wages cannot be a regulator between supply and demand in the labor market due to its chaotic nature. The demand for labor is usually regulated not by fluctuations in market prices but by aggregate demand, which in turn is regulated by the volume of production [7].

The limitation of effective demand (according to J. Keynes) is explained by the desire of individuals to accumulate and save. Thus, the market by itself is not capable of self-regulation. In order to increase effective demand and maintain market equilibrium, the intervention of external factors is necessary, primarily the state, which must use monetary, tax, and other instruments to regulate the labor market and employment.

Keynesians recognize the inevitability of not only voluntary but also forced unemployment and consider full employment, not the regularity of the market economy but a random phenomenon [11].

Two main theories of employment, the labor market and unemployment are outlined, often intertwined, complementing each other, giving rise to new scientific approaches. Thus, the monetarist school has recently developed (M. Friedman, F. Hayek, etc.). Adhering mainly to the neoclassical approach, which rejects direct state intervention in the mechanism of the labor market, monetarists at the same time apply the Keynesian principle regarding the chaotic nature of wages and the impossibility of using them as a regulation of labor market and employment. The lack of flexibility in labor prices, according to monetarists, disrupts the market equilibrium and causes an increase in excess unemployment [9].

From the end of the 80s - the beginning of the 90s of the XX century. The problems of the human factor and effective employment were thoroughly investigated. The well-known Ukrainian scientist L. Libanova, noting the unreasonableness of the total involvement of labor resources in production, asserts the need to create "a model of effective employment with a humanistic focus."

The primary orientation of the specified model is the social orientation of a person's life as an employee, the creation of material incentives to increase labor productivity, "interest in achieving high economic results," and social recognition [6].

It should be noted that unemployment has both an economic and a socialeffect. In the economic paradigm of modern domestic research, many economic approaches have been formed that are used in socio-economic investigations of employment and labor market problems. Economic and sociological scientific schools have conducted the most significant number of studies on employment and labor market problems [2].

In particular, representatives of the legal and scientific direction (N. Bolotina, B. Degot, O. Silna, P. Morozov, etc.) recognize legal relations and legal norms in the field of employment as necessary in the form of protection of the labor rights of employees and solving unemployment problems [3].

T. Belova, Ya, presents the psychological school of studying employment problems. Golubeva, A. Goncharova, O. Demin, and others reveal the psychological consequences of unemployment, study the impact of its duration on the employee's motivation to work, and the ability of the population to adapt to the conditions of the labor market, etc.

A. Onyshchenko, O. Pukhova, O. Sushkova, O. Firstova, and others investigate the geographical direction; they study employment within the limits that determine the consideration of population employment, the labor market, and unemployment in a specific territory and the natural and climatic conditions of the region.

The historical direction of the study of employment and labor market problems is presented by S. Bogdanov, O. Dineeva, S. Lysenko, A. Lyutov, and others: the work of scientists of this school is distinguished by the study of the peculiarities of the development of the stated subject in a specific period of its development [10].

In general, it can be stated that the evolutionary development of theoretical concepts and versatile approaches regarding the role and employment in the labor market is determined by the diversity, dynamism, and differentiated proposals of its practical application. Modern trends of regional labor markets allow solving the defined tasks in different ways, based on those theories and individual provisions that are most acceptable under these conditions.

Employment in its content is a complex socio-economic form that depends on certain factors or main components:

- an employer (employer) who creates a need for labor (of a certain quality and quantity);
- an employee (employee) who ensures the satisfaction of personal needs for self-realization and reproduction.

The interpretation of the concept of "regional employment market" from the point of view of the researcher S.A. Kartashov is the most acceptable for current conditions. The author considers the mentioned market a complex systemic interaction between employees, employers, the state, and organizations that train future employees and regulate the labor relations of those already engaged in work.

In countries of the regulated market type, the role and significance of the state are exceptionally domestically huge, as it, directly and indirectly, affects all socio-economic relations, including the regional labor market. Direct state influence on the labor market is manifested in adopting the necessary regulatory decisions at the regional and local levels.

This is implemented through the creation of budgetary and extra-budgetary funds that ensure the reproduction and development of the workforce and redistribute national income through various financial and social mechanisms

(provision of loans, subsidies, grants, targeted funding, allocation of budgetary places in the field of higher and secondary professional education, etc.) [4].

Since the population employment process is one of the components of the labor market, it is necessary to find its leading indicators. Applying the approaches of the researcher N. Bolotina, a set of employment criteria should be summarized, namely:

- material, which stimulates and enlivens the market mechanism. The results of its activity are forming a commodity policy with automatic regulation of the seller and buyer of the labor factor.

- economic and economical, which ensures the functioning of the market as an economic structure. The primary prerequisite is the presence of commodity-money relations in society, which are based on competitive principles between business entities (market participants or entities).

- social and personal, which form the appropriate social environment, united by the desire to realize (sell) and acquire (buy) specific and market products.

- normative and legal, which guarantee the functioning of self-regulation mechanisms under the conditions of compliance with specific rules and norms of behavior by all participants in the market process [7].

The purpose of the market organization and functioning is the promotion of the market product to the consumer, that is, the process of meeting the needs of people who act on the market as consumers (buyers) of market products.

This process occurs within the framework of certain activities of people - participants or market subjects who interact naturally, entering into relations for the implementation of consumption (buying and selling) of a market product. From this point of view, the content of the market forms socio-economic relations, with the help of which the realization of the market product is carried out and its socio-economic usefulness, i.e., the ability to satisfy consumer demand, is thereby recognized.

The relations of market participants in everyday society are subject to specific rules and are organized in this way, which allows us to talk about the mechanism of relations between market participants and, accordingly, determine the last institution that connects consumers and suppliers of a market product.

The object of the labor market is specific hired labor, which is an intangible good, essentially consisting of service, the content of which is represented by human activity of a specific type. Such work has all the necessary characteristics to act as an object of value turnover. In particular, although it is not endowed, like many material goods, with an exchange value and a consumer value.

In turn, having a value, labor can also have a price, which is influenced, of course, by the demand and supply for it, in addition to the qualitative characteristics of the labor itself. Therefore, hired labor is, in principle, endowed with those features that make it possible to count it among goods, and it is they that allow it to act as an object of the labor market [2].

Consideration of the entire economically active population, which is in the labor market, makes it possible to theoretically substantiate the possibility of harmonizing the policy on the labor market and the employment policy of the population [2].

In general, it should be summarized that:

- the labor market - is a complex of interconnected and complementary components of a socio-economic and institutional nature with a systematic combination of employees, employers, and the state regarding employment conditions, and the use of labor in order to ensure the interests of each of the

parties, which include the economic space as a means of functioning of sub labor market entities by agreeing on the price and working conditions between employers and employees, regulation of labor demand and labor supply;

- regulation of the labor market is a complex system of organizational, economic, and normative measures. Means of state regulation are divided into two groups: direct and indirect state influence.

- processes of regulation of employment of the population reflect regional socio-economic features. When developing and implementing means of improving the regulation of the regional labor market, it is necessary to consider the following factors that directly affect it: organizational, economic, legal, and resource.

The conclusion of the conducted research. So, summarizing the above, it is possible to define the essential characteristics of the concept of a "regional employment market," which is a system of established socio-economic relations and interactions that form a suitable environment between the state, educational and social institutions, employers and the workforce in the spheres of effective interaction of critical factors of production (means of production and workforce) and sustainable reproduction of the workforce (motivation to work, training, and retraining, pension provision, implementation of social guarantees, etc.).

Список літератури

1. Брич В. Я. Трансформація ринку праці та її вплив на життєвий рівень населення (теорія, методологія, тенденції розвитку): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.09.01 «Економічна теорія та історія економічної думки». Львів, 2004. 36 с.

2. Васильченко В. С. Ринок праці та зайнятість. Київ: НЦ ЗРП, 1996. 138 с.

3. Веблен Т. Теорія праздного класу. Москва: Прогресс, 1984. 367 с.

4. Заяць Т. А. Модернізація соціально-трудоу відносин України: пріоритетні напрями та принципи реалізації. Демографія та соціальна економіка. 2013. №2. С. 179-192.

5. История экономики / Под общ. ред. проф. О. Д. Кузнецовой и проф. И. Н. Шапкина. Москва. ИНФРА-М, 2002. 384 с.

6. Лібанова Е. М. Модернізація економіки України в контексті соціальних викликів. Демографія та соціальна економіка. 2011. №1(15). С. 24-38.

7. Мазурок П. П. Еволюція сучасних методологічних підходів дослідження ринку праці (мікро- та макроекономічні аспекти). Банківська справа. 2003. №3. С. 43-60.

8. Мазурок П. П. Еволюція сучасних методологічних підходів дослідження ринку праці (мікро- та макроекономічні аспекти). Банківська справа. 2003. №3. С. 43-60.

9. Павлов К.В., Павлова О.М. Формування та регулювання конкурентних відносин на регіональних ринках житла України : монографія. Луцьк: Видавництво «Терен», 2019. 542 с. Режим доступу: <http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/15852>.

10. Петрова І. Л. Сегментація ринку праці: теорія і практика регулювання. Київ: Ін-т економіки, управління та господарського права, 1997. 298 с.

11. Стрішенець М. М., Павлова О. М., Павлов К. В. Просте товарне виробництво і зародження мануфактур в Україні : монографія. Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк: Терен, 2019. 292 с.

12. Стрішенець О.М. Історія економічних вчень: Навчальний посібник / за ред. В. В. Кириленка. Тернопіль: „Економічна думка”, 2007. 233 с.

13. Стрішенець О.М., Павлов К.В. Особливості конкурентних відносин на регіональних ринках нерухомості. Науковий вісник ужгородського університету. Серія «Економіка». Збірник наукових праць. Випуск 1 (47). Том 2. Ужгород, 2016. С. 35-38.

14. Стрішенець. О.М. Історія економічних вчень: навчальний посібник / За ред. В. В. Кириленка. Тернопіль: „Економічна думка”, 2007. – 233 с.

УДК 331.104

Павло ШВЕЦЬ

к.е.н., с.н.с.,

провідний науковий співробітник

Інституту демографії та соціальних досліджень

ім. М.В. Птухи НАН України,

pavelshvets@ukr.net

ВІДПОВІДНІСТЬ ЗМІН У СФЕРІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ НОРМАМ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ З ЄС

Загальний прогрес виконання напряму «Соціальна політика та трудові відносини» Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом станом на початок 2022 року оцінювався тільки на 45% [1, с. 7]. Намагання законодавців в Україні узгодити трудові відносини з реаліями воєнного часу привнесли диспозитивні елементи у цю сферу. Так звана дерегуляція трудових відносин в Україні призводить до звужування обсягів трудових прав та соціальних гарантій працівників у порівнянні з чинним національним законодавством, що суперечить зобов'язанням України відповідно до Угоди про асоціацію, та не відповідає праву Європейського Союзу. Особливе занепокоєння викликають такі зміни, якими доповнюється КЗпП:

- збільшення нормальної тривалості робочого часу до 60 годин на тиждень та до 50 годин на тиждень для працівників, яким законодавством встановлена скорочена тривалість робочого часу (згідно ст. 51 КЗпП). Відповідно скорочується тривалість щотижневого безперервного відпочинку. Встановлені норма тривалості робочого часу суперечать Конвенціям МОП й не відповідають нормам трудового права ЄС. Зокрема, не відповідає стандартам Конвенції МОП № 1 і № 30 [2; 3], які встановлюють загальний стандарт – нормальну тривалість робочого часу 48 годин на тиждень, максимум вісім годин на день. Також суперечить основним правовим актам Європейського Союзу, які закріплюють стандарти робочого часу, – Хартії основоположних прав ЄС [4] і Директиві 2003/88/ЄС [5] від 4 листопада 2003 р. про деякі аспекти організації робочого часу. Зокрема, ст. 31 Хартії закріплює право кожного працівника на здорові, безпечні та гідні умови праці, що повинні встановлювати максимальну кількість робочих годин, мінімальну норму щоденного та щотижневого відпочинку, а також щорічну оплачувану відпустку. Відповідно до ст. 6 Директиви 2003/88/ЄС середня тривалість робочого часу впродовж кожного семиденного періоду, включаючи надурочні години, не повинна перевищувати 48 годин при обліковому періоді не більше 4 місяців. Щоправда, держави-члени можуть не застосовувати ці граничні терміни, якщо працівник добровільно погодився на такі умови праці. У разі відсутності згоди роботодавець не може вимагати від працівників виконувати роботу більше 48 годин на тиждень;

- зміни щодо укладання та розірвання трудового договору. Зокрема, визначення умов праці та умов звільнення у трудовому договорі, який матиме перевагу в регулюванні трудових відносин, що може призвести до встановлення роботодавцями таких умов у трудових договорах, на які працівники вимушені будуть погоджуватися для влаштування на роботу в умовах збільшеного рівня безробіття в Україні. Зростання рівня безробіття в країні може призвести до зловживання роботодавцями своїми правами, тому без імперативно встановлених чітких мінімальних соціальних і трудових гарантій в новому Трудовому кодексі неможливо забезпечити захист трудових та соціальних прав працівників.

Згідно ст. 30 Хартії основних прав ЄС кожен працівник має право на захист від невинуватого звільнення відповідно до законодавства та національних законів та практик. Ця засаднича норма порушується правом роботодавця безперешкодно звільнити будь-якого працівника. Вбачаються розбіжності і в інших питаннях. Директива ЄС 2003/88/ЄС у статті 4 передбачає, що надання перерв має регулюватися колективним договором, галузевою угодою або законом, але не трудовим договором чи актом роботодавця.

Також у статті 7 Конвенції МОП № 158 зазначено, що трудові відносини з працівником не можуть припиняються з причин, пов'язаних з його поведінкою або роботою, доти, доки йому не нададуть можливість захищатися зв'язку з висунутими проти нього звинуваченнями, окрім випадків, коли від роботодавця не можна обґрунтовано чекати надання працівникові такої можливості. У параграфі 8 Рекомендації МОП № 166 зазначається, що трудові відносини з працівником не повинні припинятись у зв'язку з незадовільним виконанням ним професійних обов'язків, якщо тільки роботодавець відповідним чином не вказав йому на це й письмово не попередив його і якщо тільки працівник надалі незадовільно виконує свої обов'язки після закінчення розумного строку, встановленого для виправлення становища;

- зміни істотних умов договору, а саме – право роботодавця не повідомляти працівника за два місяці про зміну істотних умов праці (так як вимагає ст. 32 КЗпП) та переводити на іншу роботу або в іншу місцевість без згоди працівника для відвернення або ліквідації наслідків бойових дій за умови переведення в місцевість, де не ведуться бойові дії, немає протипоказань по стану здоров'я з оплатою не нижче середньої заробітної плати за попередньою роботою (ст.3.1 Закону). Тобто роботодавець може повідомити працівників відразу після прийняття рішення про зміни істотних договору.

Ці норми звужують імперативну норму щодо інформування працівників про будь-які зміни умов праці, що протирічить ст. 3-6 Директиви 2019/1152 [6], згідно з якими у випадку будь-яких змін в основних аспектах трудових відносин (а не тільки такої, «яка тягне за собою погіршення умов праці»), роботодавець має інформувати працівника. Так, відповідно до статті 4 Директиви 2019/1152 держави-члени забезпечують, щоб роботодавці були зобов'язані інформувати працівників про основні аспекти трудових відносин. При цьому визначається мінімальний обов'язковий перелік відомостей. Також у Директиві 2019/1152 визначаються строки та засоби надання такої інформації. Згідно зі статтею 3 Директиви 2019/1152 роботодавець надає кожному працівникові необхідну інформацію у письмовій формі на папері або, за умови, що інформація є доступною для працівника, що вона може бути збережена і роздрукована і що роботодавець зберігає доказ її передачі або отримання, – у електронній формі. Строки надання інформації передбачені у

частині першій статті 5 Директиви 2019/1152, а у випадку будь-яких змін в аспектах трудових відносин – у частині першій статті 6 Директиви 2019/1152.

Крім того, не виконується обов'язок роботодавця надавати працівникам інформацію про професійні ризики для їхньої безпеки і здоров'я та про відповідні запобіжні й захисні заходи, а також про заходи, що повинні вживатися щодо першої допомоги, боротьби з пожежами та евакуації працівників, включаючи дані працівників, призначених для виконання цих заходів, як це передбачено у статтях 8 і 10 Директиви Ради 89/391/ЄЕС [7]. Ці положення послаблюють рівень охорони праці, звужує обсяг трудових прав та соціальних гарантій працівників, що суперечить зобов'язанням України відповідно до Угоди про асоціацію, та не відповідає праву Європейського Союзу.

Список літератури

1. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2021 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/euua_report_2021_ukr-2.pdf
2. Конвенція про обмеження тривалості робочого часу на промислових підприємствах до 8 годин на день та 48 годин на тиждень – https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_155#Text
3. Конвенція про регулювання робочого часу в торгівлі та установах № 30 – https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_152#Text
4. Хартія основоположних прав Європейського Союзу – https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524#Text
5. Директива 2003/88/ЄС від 04.11.2003 Про деякі аспекти організації робочого часу – https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---lab_admin/documents/genericdocument/wcms_749612.pdf
6. Директива (ЄС) 2019/1152 від 20 червня 2019 року про прозорі та передбачувані умови праці в Європейському Союзі – https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/genericdocument/wcms_748901.pdf
7. Директива 89/391/ЄЕС від 12 червня 1989 року про запровадження заходів, покликаних заохочувати до покращення безпеки та охорони здоров'я працівників на роботі – https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b23#Text

УДК 339.9:331.556.4

Владислава ШЕВЧУК

к.е.н., доцент,
доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки,
Державний університет інфраструктури та технологій,
wladka@ukr.net

РИНОК ПРАЦІ ПІД ВПЛИВОМ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Глобалізація є однією з особливостей розвитку світової економіки, що суттєво впливає на міжнародні економічні відносини, в тому числі й на ринок праці. Упродовж останніх десятиліть міграція стала невід'ємною складовою ринку праці, зокрема України. Трудова міграція здійснює перерозподіл робочої сили між державами, що значною мірою впливає на ситуацію на ринках праці

кожної з країн. В сучасних умовах агресії і вторгнення російських військ в Україну проблема міграції набуває все більшого поширення і виступає основним чинником соціально-економічних трансформацій.

Як зазначає В. Петюх, трудова міграція є природною реакцією населення на негативні зміни в соціально-економічному житті суспільства в період структурних перетворень в економіці, за умови нерозвиненості та деформованості внутрішнього ринку праці, масового галузевого й регіонального безробіття [1].

За даними ООН, загальна чисельність мігрантів становить понад 300 мільйонів осіб, загальна частка мігрантів від всіх жителів планети – близько 3,5 %, більшість яких з Індії, Мексики та Китаю. Крім того, основна частка мігрантів мешкає в десяти країнах: США, Німеччині, Саудівській Аравії, Росії, Великій Британії, ОАЕ, Франції, Канаді, Австралії, Італії. Вартим уваги є той факт, що станом на довоєнний період (грудень 2021 року) за кількістю міжнародних мігрантів Україна займала 8-ме місце [2].

За даними Державної служби статистики, обсяги офіційно зареєстрованої міграції постійно зростають. У 2014-2015 роках найважливішим чинником, який призвів до зростання чисельності внутрішньо переміщених осіб (ВПО), стала нестабільна військова, політична ситуація у Східних регіонах країни та Автономній республіці Крим. З моменту перебування України у стані неоголошеної війни на Сході країни, з Луганської та Донецької областей до інших регіонів було переселено більше 1 млн. осіб [3, с. 29].

У 2022 році війна спричинила масову вимушену міграцію українців. За даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), чисельність внутрішньо переміщених осіб на середину травня 2022 року становила 7,1 млн. осіб, з яких 55 % від загальної кількості прибули зі східних областей, 13 % – з південних, 12 % – з північних, 16 % – з Києва [4].

Дані міграційного руху населення України за 2020-2022 роки наведено у Таблиці 1. У вибірку включено сусідні до України країни і ті, куди найбільше виїхало українців після початку війни.

За даними Агентства ООН у справах біженців (УВКБ ООН), станом на кінець червня 2022 року у країнах Європи перебувають понад 5,2 млн. біженців, які виїхали з України через війну, понад 3,5 млн. біженців з України зареєструвалися у Європі для отримання тимчасового захисту або подібного статусу, який дає дозвіл на проживання в країнах ЄС, можливість оформити соціальну допомогу, а також дозвіл на роботу та навчання. Країни Європи, в яких найбільше реєструються, — Польща (1,1 млн.), Німеччина (662 тис.), Чехія (379 тис.), Італія (127 тис.), Іспанія (123 тис.), Болгарія (116 тис.) та Франція (87 тис.). Російська Федерація надала ООН дані про більш ніж 1 млн. прийнятих біженців з України, але не вказала скільки з них там набули якогось офіційного статусу. До того ж, щодо РФ, то зафіксовано примусове вивезення людей.

За результатами опитування, проведеного Соціологічною службою Центру Разумкова, після закінчення війни до України збираються повернутися 79,2 % біженців, не планують повертатися – 10,9 % [5]. За даними опитування Gradus Research, в Україну планують повернутися 77 % біженців, не планують повертатися в Україну – 13 % [4].

Для порівняння, за результатами соціологічного опитування, проведеного у липні 2021 року компанією Research & Branding Group, 40 % українців переїхали б до іншої країни на постійне місце проживання, 54 % – не готові до цього, 6 % – не визначилися. Причинами можливої еміграції

українців є пропозиція прибуткової роботи – 28 %, війна – 27 %, економічні проблеми в країні – 22 %, сімейні обставини – 21 %, відсутність умов для самореалізації – 14 %, політична нестабільність в Україні – 12 %, бажання змінити обстановку – 6 %, відсутність свобод – 4 %, погана екологія – 3 % [6].

Значними є втрати ринку праці від інтелектуальної міграції, зокрема це втрата кваліфікованих спеціалістів, втрати коштів, вкладених в освіту, скорочення можливостей розвитку сучасних видів виробництва, а також унеможливлення розвитку національної науки.

Таблиця 1.
Міграційний рух населення України у 2020-2022 рр., осіб [7; 8]

Країна	2020			2021			Січень-червень 2022	
	Кількість прибулих	Кількість вибулих	Міграційний приріст, скорочення (-)	Кількість прибулих	Кількість вибулих	Міграційний приріст, скорочення (-)	Кількість прибулих	Кількість прибулих зі статусом тимчасового захисту
Сусідні країни								
Російська Федерація	3 691	1 852	1 839	3 999	2 508	1 491	1 305 018	відсутні дані
Польща	546	389	157	877	558	319	1 180 677	1 180 677
Республіка Молдова	922	224	698	867	264	603	85 797	відсутні дані
Румунія	115	64	51	113	63	50	82 733	40 202
Словаччина	27	53	-26	72	85	-13	78 972	78 782
Угорщина	116	186	-70	122	228	-106	25 042	25 042
Білорусь	1 098	446	652	2331	601	1 730	9 006	відсутні дані
Інші країни								
Німеччина	330	1 279	-949	458	1 639	-1 181	780 000	662 274
Чехія	97	282	-185	324	368	-44	379 669	379 524
Туреччина	2 199	1 207	992	2 989	1 379	1 610	145 000	відсутні дані
Італія	291	100	191	517	122	395	137 385	127 362
Іспанія	104	83	21	211	116	95	124 052	123 973
Франція	152	108	44	264	102	162	87 972	87 972
Велика Британія	175	88	87	291	122	169	82 100	82 100
Болгарія	50	37	13	60	67	-7	82 071	116 581
Австрія	29	156	-127	52	260	-208	72 715	72 715
Нідерланди	46	127	-81	64	291	-227	65 550	65 550
Литва	131	442	-311	174	697	-523	57 175	47 504
Швейцарія	33	22	11	25	20	5	54 796	54 710
Бельгія	47	8	39	135	21	114	48 118	47 493
Португалія	52	15	37	57	22	35	44 033	43 938
Естонія	34	33	1	42	63	-21	43 048	28 046
Швеція	34	20	14	56	46	10	40 340	38 572
Ірландія	19	10	9	23	13	10	36 759	38 742
Латвія	77	77	-	111	91	20	32 810	32 921
Данія	41	21	20	71	22	49	30 608	28 612

Грузія	565	243	322	622	255	367	21 145	відсутні дані
Норвегія	25	7	18	20	10	10	18 994	18 994
Греція	45	26	19	32	15	17	14 887	14 887
Хорватія	38	62	-24	21	49	-28	14 642	14 641

Важливою зміною ринку праці України у цих умовах є те, що він стає «ринком роботодавця». За даними Державної служби зайнятості, у червні 2022 року на одне робоче місце в середньому претендують 12 осіб. За оцінками кадрового порталу grc.ua, конкуренція є меншою та становить в середньому 9 кандидатів на одне робоче місце, зокрема в Харківській області – 19 осіб, у Запорізькій області – 17 осіб, в Одеській області – 14 осіб, у Київській області – 13 осіб, у м. Києві – 9 осіб.

Отже, в таких умовах міграція має вагомий вплив на формування національного ринку праці та його регіональних сегментів, адже незворотна міграція завдасть найбільшої втрати економіці і ринку праці України.

Список літератури

1. Петюх В. М. Ринок праці: Навч. посібник. Київ : КНЕУ, 1999. 288 с.
2. Українці восьмі у світі за кількістю міжнародних мігрантів. УКРІНФОРМ: веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3371579-ukrainci-vosmi-u-sviti-za-kilkistu-miznarodnih-migrantiv.html> (дата звернення: 23.06.2022).
3. Романенко І. О. Статистичний аналіз трудової міграції : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.10. Київ : Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, 2015. 219 с.
4. Вимушена міграція і війна в Україні (24 березня – 10 червня 2022). 27.06.2022. URL: <https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-bereznua-10-cheravnua-2022/> (дата звернення: 27.06.2022).
5. Майже 80% біженців хочуть повернутись в Україну після війни – соціопитування Центру Разумкова. Interfax-Україна : веб-сайт. 4 квітня 2022 року. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/820950.html> (дата звернення: 25.06.2022).
6. Міграційні настрої українців (2015-2021 рр.). Research & Branding Group : веб-сайт. URL: <https://rb.com.ua/uk/blog-uk/omnibus-uk/migracijni-nastroi-ukrainciv-2015-2021-rr/> (дата звернення: 27.06.2022).
7. Кількість міждержавних мігрантів за країнами в'їзду (виїзду). Державна служба статистики : веб-сайт. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/ds/mr/arh_kmm_kv.html (дата звернення: 22.06.2022).
8. Ukraine Refugee Situation. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 22.06.2022).

Анатолій ЩЕРБАК,
к.е.н., ст. наук. співробітник
Інституту ринку та економіко-екологічних досліджень
НАН України
av.shcherbak@gmail.com

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РОЗДРІБНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ МЕРЕЖ В УКРАЇНІ

Роздрібні торговельні мережі почали розвиватись в Україні з кінця 1990-х років. Найважливішими чинниками стали економічне піднесення та швидке зростання реальних доходів населення. Супермаркети, гіпермаркети створювалися спочатку у містах-мільйонниках, потім у інших обласних центрах. Гостра конкуренція між мережами, зростання плати за землю сприяли тому, що вони відкривали магазини також у невеликих містах. Пізніше чимало мереж стали створювати підприємства за межами регіонів, де виникли, а окремі вийшли на загальнонаціональний рівень. Водночас кількість невеликих магазинів та ринків скоротилася.

Розвиток мереж призвів до суттєвого підвищення ефективності виробництва, зростання культури обслуговування у роздрібній торгівлі, сприяв уповільненню інфляції. Водночас він супроводжувався і негативними наслідками, зокрема розривами товарно-фінансових потоків. Торговельні мережі, на відміну від окремих магазинів, мають значну ринкову владу. Вони використовують її, перерозподіляючи на свою користь частину доданої вартості, створеної у інших секторах. Це негативно впливає на конкурентоспроможність підприємств та робить необхідним застосування інструментів селективного регулювання ринкових процесів.

Дослідницька компанія GT Partners Ukraine підготувала звіт «Ринок роздрібної торгівлі продовольчими товарами України: поточний стан та прогнози розвитку на 2022-2023 роки». У ньому узагальнено інформацію щодо 180 мереж, які діють на цьому ринку. Лідуючі позиції серед продуктових мереж займають АТБ (1214 магазинів) та Fozzy Group (714 магазинів). При цьому кількість торгових точок мережі АТБ у 2021 році збільшилася на 113, а Fozzy Group – на 100. Проте за кількістю магазинів, що відкриваються, лідером став відносно молодий оператор «М'ясомаркет». Його мережа збільшилася у 3,5 рази – з 52 до 180 точок. Власником цієї мережі є агрохолдинг МХП (Миронівський хлібопродукт), найбільший виробник м'яса в Україні[1].

На розвиток роздрібної торгівлі дуже негативно вплинула агресія Росії. Асоціація ритейлерів провела опитування 97 власників та керівників підприємств по всій Україні. З'ясувалося, що за перший місяць бойових дій вони закрили 29% магазинів[2]. Щоправда, згодом значна частина торгових точок відновила роботу. При цьому слід зазначити, що в результаті ефективної роботи роздрібних торгових мереж ані в 2014, ані в 2022 році не спостерігалось помітних перебоїв у забезпеченні населення продовольством, іншими товарами (за винятком зон, де велися активні бойові дії).

Діяльність роздрібних торговельних мереж в Україні призводить до виникнення глибоких розривів товарно-фінансових потоків. Угоди, що укладаються вітчизняними мережами з постачальниками, передбачають тривалі терміни розрахунку за поставлену продукцію (до 120 днів), до 35 різних послуг (щодо викладення товару на стелажах; контролю за їх наявністю у достатній кількості в торговому залі; перевірці термінів придатності продуктів;

контролю за естетичним видом товару тощо) без обґрунтування їх змісту та вартості. На постачальників перекладаються всі комерційні ризики (вони зобов'язані забирати вже поставлений товар, якщо він не проданий до закінчення терміну зберігання або зіпсувався тощо.)

Більш сприятливих умов договору звичайно домагаються лише іноземні фірми. Таким чином, політика мереж сприяє захопленню вітчизняних ринків іноземним капіталом. Тому упорядкування взаємовідносин між торговельними мережами та їх постачальниками є необхідною передумовою ефективного імпортузаміщення.

Значний досвід державного регулювання діяльності торговельних мереж існує у країнах ЄС. 17 квітня 2019 року Європейський парламент і Рада прийняли Директиву (ЄС) 2019/633 «Про недобросовісні торгові практики у відносинах між підприємствами у ланцюгу постачання сільськогосподарських та харчових продуктів» [3].

Метою Директиви є встановлення мінімального переліку заборонених недобросовісних торгових практик у відносинах між покупцями та постачальниками у ланцюгу постачання сільськогосподарських та харчових продуктів та встановлення мінімальних правил щодо виконання цих заборон та механізмів координації між органами виконавчої влади. Більшість країн ЄС імплементували Директиву у своє законодавство [4]. Водночас в Україні відповідні законодавчі акти відсутні.

У 2021 році до Верховної Ради внесена низка законопроектів, спрямованих на впорядкування взаємовідносин між роздрібними торговельними мережами та їх постачальниками: «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення сприятливих умов для товаровиробників при реалізації харчових продуктів» (реєстр. № 6068 від 16.09.2021), «Про внесення змін до Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» (щодо подолання практик недобросовісної конкуренції у сфері поставок сільськогосподарської продукції)» (реєстр. № 6068-1 від 20.09.2021), «Про захист від недобросовісних торгових практик у відносинах між суб'єктами господарювання у сфері постачання сільськогосподарських та харчових продуктів» (реєстр. № 6068-2 від 29.09.2021), «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту від недобросовісної конкуренції» (реєстр. № 6068-3 від 30.09.2021) та «Про основні засади торговельної діяльності харчовими продуктами» (реєстр. № 6155 від 08.10.2021).

Всі вони посилаються на Директиву ЄС 2019/633 «Про недобросовісні торгові практики у відносинах між підприємствами у ланцюгу постачання сільськогосподарських та харчових продуктів» та використовують її положення. У всіх проектах наявний перелік заборонених торгових практик та передбачені санкції за їх використання, є вимоги щодо граничних строків розрахунків, обмеження щодо обсягів виплат за послуги, які надаються мережами. Водночас між проектами є суттєві розбіжності. Найбільш досконалим, на наш погляд, є проект Закону «Про захист від недобросовісних торгових практик у відносинах між суб'єктами господарювання у сфері постачання сільськогосподарських та харчових продуктів» (реєстр. № 6068-2).

Відновлення економіки після війни суттєво прискориться, якщо вдасться нівелювати розриви товарно-фінансових потоків між торговельним та переробним секторами, забезпечивши баланс інтересів торговельних мереж та підприємств – постачальників за рахунок усунення антиконкурентних угод та дискримінаційної практики. Це буде сприяти підвищенню

конкурентоспроможності, оскільки мережам доведеться більше дбати про оптимізацію бізнес-процесів, поліпшення менеджменту. Обмеження недобросовісних торгових практик також дозволить стримати зростання цін на продукти харчування, підвищити життєвий рівень населення.

Доцільно запровадити в Україні державне регулювання взаємовідносин роздрібних торговельних мереж із постачальниками. Для цього необхідно якомога скоріше прийняти у першому читанні законопроект «Про захист від недобросовісних торгових практик у відносинах між суб'єктами господарювання у сфері постачання сільськогосподарських та харчових продуктів» (реєстр. № 6068-2). Після внесення необхідних коректив треба ухвалити Закон у цілому. Він має забезпечити умови для справедливої конкуренції у роздрібній торгівлі, захист виробників від диктату торговельних мереж.

Список літератури

1. Найспритніші у 2021 році: топ-10 українських продуктових мереж за кількістю магазинів і темпам відкриттів. URL: <https://rau.ua/novyni/top-10-fmcg-merezh-2021/>
2. Статистика війни: за місяць бойових дій український ритейл втратив третину своїх торгових точок URL: <https://rau.ua/novyni/statistika-vijni/>
3. Directive (EU) 2019/633 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on unfair trading practices in business-to-business relationships in the agricultural and food supply chain. Official Journal of the European Union L 111/59. 25.4.2019
4. Стан транспонування та імплементації Директиви (ЄС) 2019/633 «Про недобросовісні торгові практики у відносинах між підприємствами у ланцюгу постачання сільськогосподарських та харчових продуктів». Звіт Європейської Комісії - Київ, 2021

УДК 336.744:351.82

Лариса ЮЩИШИНА

к.е.н., доцент,
доцент кафедри менеджменту та адміністрування,
Волинський національний університет ім. Лесі Українки,
yushchyshyna.larysa@vnu.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ КРИПТОРИНКУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ

Нині розвиток біржового ринку криптовалюти в Україні відбувається на тлі загальної несприятливої економічної та політичної ситуації внаслідок повномасштабного вторгнення російського агресора, що негативно відбивається на тенденціях змін основних економічних показників країни. Ринок криптовалюти і до, і під час війни залишається нерегульованим, стохастичним, непрозорим. Невирішеними залишаються питання узаконення та регулювання обігу криптовалюти в Україні. Сьогодні без переходу до площини державного регулювання говорити про новий рівень розвитку біржового ринку криптовалюти неможливо.

Останні декілька років Україна була серед лідерів за темпами прийняття криптовалют. З війною цей процес лише прискорився. Зрозуміло, що сьогодні існує реальна необхідність законодавчого врегулювання всіх питань, пов'язаних зі сферою криптовалют. Такий процес розпочався ще до війни. Можливо не в тій формі, в якій хотіла б криптовалютна спільнота, але певні зрушення в цьому плані були. Позиція державних органів неутручання чи заборони змінилася на позицію сприяння розвитку ринку криптовалют. Доводом цього стали схвалена Радою з фінансової стабільності в липні 2018 р.

«Концепція державного регулювання операцій з криптовалютами», що передбачає визнання певних категорій криптовалют і токенів фінансовими інструментами та визначає роль і функції державних регуляторів в країні [1]; внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню поширення зброї масового знищення», які набули чинності з 28.04.2020 р [2] та інші законодавчі акти.

Система законодавчого регулювання біржового ринку в Україні – це багаторівнева ієрархічна структура, в основі якої є Конституція України. Зокрема, у статті 92 зазначено, що “принципи створення та функціонування фінансового, кредитного та інвестиційного ринків” встановлюються виключно законами України [3].

Повномасштабне вторгнення росії в Україну розкрило дещо незвичний потенціал цифрових активів. Якщо на початку входження на ринок криптовалют її досить часто асоціювали з фінансуванням «сірих» організацій та незаконних операцій в DarkNet, то після перших же днів війни на території України вона стала одним із найоперативніших каналів фінансування Збройних Сил України (ЗСУ) та наповнення благодійних фондів [4].

Так, у травня 2022 року в Україні створена перша волонтерська криптовалюта – UAFcoin, увесь прибуток від продажу якої направляється на поточні потреби ЗСУ. І таких криптопроектів, що орієнтовані на допомогу Україні, з'являється дедалі більше. Зокрема, криптобіржа Kuna разом з Міноборони та Мінцифрою створили офіційний криптовалютний фонд Aid for Ukraine.

Наразі в Україні прийнято Закон «Про віртуальні активи», який Президент підписав 15.03.2022 року. Це практично легалізувало ринок цифрових активів та надало їм статусу об'єктів цивільних прав, в тому числі право на захист. Тобто сьогодні українці зможуть не лише користуватися цифровими активами, а й розраховувати на захист своїх коштів із боку держави. Залишилося лише ухвалити законодавчі норми, які будуть регулювати оподаткування криптоактивів.

Список літератури

1. Концепція державного регулювання операцій з криптовалютами : схвалена Радою з фінансової стабільності 20 липня 2018 року. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2018/10/concept-crypto-1.pdf>

2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-IX>

3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР
Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

4. Палій А. Як криптовалюта допомагає ЗСУ перемагати. **Юридична Газета Online**. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/bankivsketa-finansove-pravo/yak-kriptovalyuta-dopomagaе-zsu-peremagati.html>

Інна ЯЦКЕВИЧ

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту, фінансів і бізнес-технологій
Національний університет «Одеська політехніка»
Innav2018@gmail.com

ІНВЕСТИЦІЙНА СТРАТЕГІЯ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Стратегічною перевагою України у післявоєнний період є розвиток інноваційної складової. Так, широкий спектр наукових досліджень, вміння практично застосувати комерціалізацію інноваційних результатів, кваліфікаційні кадри сприяють інноваційному розвитку країни, що відповідає ідеології стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року [1].

Інноваційна політика України є основою перспективної економічної політики та найважливішим інструментом реалізації інвестиційного спрямування держави у повоєнний період.

У повоєнний період інноваційна діяльність України має інтегруватися з інвестуванням в інноваційні процеси на основі реалізації інноваційної політики. Ця політика має активізувати інновації та реалізовувати системні інструменти модернізації економіки в умовах кризи, на базі фундаментальних положень економічної науки та активізації внутрішніх і зовнішніх факторів соціально-економічного розвитку країни при взаємодії із європейською інноваційною екосистемою.

Інноваційний розвиток України у повоєнний період, сприяє форсуванню нових і креативних ідей, які матимуть вирішальне значення для забезпечення економічного зростання країни, відновлення інфраструктури та бути конкурентоспроможними на світовому рівні.

У післявоєнний період інноваційна політика повинна здійснюватися з метою досягнення довгострокових соціально-економічних цілей та завдань відтворення високоякісного основного капіталу шляхом обґрунтування цільового прогнозу науково-технологічного розвитку і застосування комплексної методології розробки державних програм, інвестиційних та інноваційних проектів та програм, у системній єдності з ринковими економічними механізмами формування сприятливого інноваційного клімату країни та державного стимулювання інвестиційних процесів у різних секторах, з урахуванням потреб ринку та безпеки країни.

Представники влади у післявоєнний період повинні оптимізувати структуру інноваційної системи і прогресивні форми розвитку ринкових інститутів та формування фондового ринку для трансформації фінансових засобів в інвестиції з метою розвитку регіональної інноваційної інфраструктури, що забезпечує реалізацію механізмів ринкової інноваційної діяльності у регіонах країни. Державна і регіональна політика країни у повоєнний період має створювати рамкові умови функціонування економіки задля забезпечення інноваційного розвитку. Це стосується питань оподаткування, державних закупівель високотехнологічної продукції,

технічного регулювання, захисту інтелектуальної власності, механізму створення військової безпеки країни.

Головною метою державної політики у післявоєнний період з розвитку інноваційної діяльності є формування економічних умов для виведення на ринок конкурентоспроможної інноваційної продукції на користь реалізації стратегічних державних пріоритетів, з урахуванням специфіки розвитку регіонів та з перспективою впровадження / реалізації їх на світовому рівні.

Реалізація стратегічних цільових прогнозів та програмних розробок інноваційної політики з метою здійснення відновлення української економіки у повоєнний період розглядається у системній та узгодженій єдності з виділенням провідних напрямів та досягненням збалансованості економіки країни. У рамках цього напряму належить розробити збалансовану інвестиційну стратегію відновлення економіки у післявоєнний період найінноваційніший шлях розвитку та визначити інвестиційні пріоритети диверсифікації промисловості у галузевому та регіональному розрізах на базі досвіду та інновацій. Ця стратегія не повинна суперечити стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року [1], а буди удосконаленою відповідно до положення повоєнних дій.

Основними цілями даної інвестиційної стратегії у повоєнний період мають бути:

- формування пріоритетних напрямів щодо безпеки країни й розвитку регіонів та створення пріоритетних ринків;
- модернізація взаємовідносин між наукою та економікою, з урахуванням обмеженості регіональних ресурсів та світових стандартів;
- удосконалення інструментів рамкових умов для інновацій, які забезпечують стимул для здійснення інноваторства, дозволяючи отримувати вигоду зі своїх інновацій та перешкоджають незаконному поширенню ідей.

Проаналізувавши досвід багатьох країн (Японія, Греція, Німеччина та ін. країни) які пережили воєнні дії (агресію), показує, що для реалізації інноваційної політики у післявоєнний період формувався спеціальний координуючий та організаційно-керуючий інститут, який "уловлював технологічні віяння" та сприяв їх реалізації. Таким чином, в Україні, для реалізації інноваційної політики, рекомендується переорієнтувати діяльність Національного фонду досліджень України (далі - Фонд) [2].

Необхідно на базі Фонду, в рамках стратегічних прогнозів розвитку регіонів, відродити науково-прогнозне обґрунтування інноваційного прогресу та її соціально-економічних результатів на короткостроковий та середньостроковий періоди, у якому обґрунтувати формування та розвиток інноваційних платформ щодо впровадження інновацій для зміцнення економічного та технологічного потенціалу та міжнародного авторитету України.

У процес розробки та реалізації інноваційної політики у повоєнний період мають бути залучені практично всі міністерства країни, які мають виробити загальну стратегічну концепцію інноваційного розвитку країни, а також формування цільових програм національної безпеки та розвитку країни. Таким чином, державна політика країни сприяє створенню сприятливого середовища для інноваційного розвитку шляхом:

- підтримки реформ вищих навчальних закладів з метою їхньої орієнтації на інновації;

- створення інкубаторів та підтримка ініціативних осіб щодо створення стартапів спільно з компаніями та науково-дослідними інститутами, роблячи їх більш орієнтованими на попит національного та міжнародного ринків;
- зниження податків та соціальних виплат з метою зменшення навантаження на компанії, які бажають взяти на себе (інноваційні) ризики;
- зниження бар'єрів виходу на ринки з високим потенціалом для інновацій;
- забезпечення доступу до венчурного капіталу, особливо для стартапів;
- удосконалення механізму захисту прав на інтелектуальну власність.

Слід зазначити, що у повоєнний період розвиток підприємницької діяльності у різних регіонах України буде нерівномірним, що пов'язано з воєнними діями (наприклад, Буча, Ізюм, Ірпінь, Маріуполь, Миколаїв). Така нерівномірність сприяє створенню інноваційних кластерів, які є цілісною системою підприємств і організацій з виробництва й споживання готового інноваційного продукту, що включає в себе весь інноваційний ланцюжок від розвитку фундаментальної наукової ідеї до виробництва та дистрибуції готової продукції, а також систему тісних зв'язків між фірмами, їх постачальниками і клієнтами, інститутами знань, що сприяють появі інновацій [3...5].

Інноваційна стратегія з відновлення економіки у післявоєнний період залежить від потенціалу регіон та конкретних потреб економіки. Представникам влади слід розглядати кілька елементів та загальних характеристик, які визначені на світовому ринку, як еталонні та використовуються: чітке бачення; опора на фактичні дані для виявленого збою у роботі ринкових механізмів; дієва координація; відповідні часові рамки; еталонні цільові показники; план дій; оцінка.

Інвестиційна стратегія з відновлення економіки у післявоєнний період є ключовим стратегічним документом, що визначає бачення та цілі Уряду з розвитку інноваційної політики у сформованих умовах.

Список літератури

1. Кабінет Міністрів України «Розпорядження Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року» від 10 липня 2019 р. № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text> (дата звернення: 25.06.2022).
2. Національного фонду досліджень України. URL: <https://nrfu.org.ua/> (дата звернення: 25.06.2022).
3. Гоменюк М. О. Кластер як інноваційна форма територіального розвитку. Науковий вісник Мукачівського державного університету. 2019. Вип.1 С.76 - 81.
4. Варяниченко О. В. Формування інноваційних кластерів в Україні як інструмент розвитку та конкурентоздатності. Науковий вісник НГУ. 2011. №3. С. 118-121.
5. Косач І. А. Функціонування кластерів в умовах сучасних економічних відносин. Формування ринкових відносин в Україні. 2010. №1. С. 125-128.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА ЗА УМОВ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ

УДК 316

Анатолій АНЦИБОР

к.псих.н., доцент,
Вінницька академія безперервної освіти
nadezda_pisarenko@ukr.net

ТИПОЛОГІЯ АУТСАЙДЕРСТВА ЯК ПІЗНАННЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Проблематика типології аутсайдерства відома ще з часів Давньої Греції [1]. Створюючи типологізацію аутсайдерів, доходимо висновку, що її можна викласти в таких положеннях: всі аутсайдери здатні виявляти різну, хоча й недостатню, активність, яка в своїх помірних показниках може обертатися повною пасивністю, отже, континуальний ряд «активність-пасивність» може бути покладений в основу цієї типології [3, с. 247]. Проблематика, пов'язана з цим напрямом, є доволі актуальною для суспільного життя, адже саме від рівня активності залежить ступінь самореалізації як людини зокрема, так і соціуму загалом. Здебільшого активність особистості може бути спрямована на покращання власного або соціального благополуччя, перемену свого життя.

Великою допомогою в процесі осмислення аутсайдерства може бути його типологізація, що побудована на загальнолюдських параметрах, проте мається на увазі, що кожен із цих параметрів пройшов так би мовити процес «аутсайдеризації» та є недостатнім чи спотвореним для нормального життя. Ці параметри у своєму сукупному поєднанні в особі аутсайдера призводять до соціальної симпліфікації або взагалі збою. Вони можуть бути в одному випадку недостатніми, як це відбувається з рівнем активності, в іншому – тяжіючими до ускладнення аутсайдерства його інтравертованістю.

Кожну людину можна описати, не лише використовуючи свої спостереження, а й, певну типологізацію, починаючи від стилю управління підприємством до літературних персонажів певного автора [2]. Для типологізації, відповідно до логіки процесу, слід брати лише категорію, прошарок людей. Що вужчим буде прошарок, то більше шансів створити щось успішне. Зроблена спроба запропонувати таку систему, за допомогою якої можна було б описати категорію соціальних аутсайдерів.

Активне аутсайдерство притаманне людям, які, попри незадовільні результати своєї діяльності та негативну їх інтерпретацію в свідомості, зберігають життєву ритмічність, мобільність, все таки ставлять перед собою нові цілі й намагаються їх досягти, якимось чином виправити становище навіть тоді, коли це не призводить до бажаного результату. Активність падає тоді, коли втрачається енергія дії внаслідок чисто психологічних причин (розчарування, втрата віри, різного роду фрустрації), настає апатичне сприйняття екзистенції, що оточує на основі домінуючих негативних експектацій. Можна зафіксувати пониження цього параметру протягом певного періоду як наслідок зміни психологічного стану. Активні аутсайдери зазвичай скаржаться на несприятливість, невезіння, ряд невдач у своєму житті. В Україні активне аутсайдерство масово виражено у воєнний час, коли більшість населення перебувають у вище наведеному стані.

Пасивним аутсайдерство можна вважати тоді, коли має місце слабка реакція на все, що відбувається, з'являється байдужість й відчуженість,

людина втрачає можливість активно реагувати на події й давати їм адекватну відповідь. Зростання пасивності призводить до повної бездіяльності та зневіри. Аутсайдер впадає в стан апатії, вважає своє життя програним, не бачить можливості щось виправити, що також простежується серед проявів такого стану серед українського народу у період війни.

Наступним принципом може бути континуум «інтроверсія-екстраверсія», оскільки ця диференціація має особливе значення для осіб з аутсайдерською свідомістю. Ці протилежні установки К.Г. Юнг називає протилежними механізмами. «Зовнішні обставини та внутрішня диспозиція дуже часто сприяють роботі одного механізму на збиток іншому. Зрозуміло, що це призводить до переваги в роботі одного механізму. Якщо такий стан через певні причини стає домінуючим, то внаслідок цього й виникає тип. Типологічна установка – це відносна перевага одного механізму» [3, с. 56–57].

З погляду типів важливо, ким є суб'єкт – самозаглибленою інтравертованою істотою (в такому разі її аутсайдерство наче підсилюється та драматизується схильністю до самоаналізу та соціального порівняння, як це видно в процесі аналізу глибинних інтерв'ю аутсайдерів) чи екстравертом, що більш сприятливо в процесі позитивної трансформації аутсайдерства та може вважатися його полегшеним варіантом, оскільки в такому разі є підвищеною комунікабельність, в деякому розумінні, відкритість людини. Таким чином, ряд «інтроверсія-екстраверсія» частково може свідчити про інтровертивний рівень буття аутсайдера, що можна вважати його обтяженим варіантом, та рівень екстравертованості може інтерпретуватися як полегшений варіант, що більше піддається корекції. Таким чином, ряди «активність-пасивність», «інтроверсія-екстраверсія» можуть вважатися рисами, не лише властивими феномену аутсайдерства, а й такими, на які можна брати за основу в процесі типологізації.

Більшість представників досліджуваного феномену можна розділити на такі підтипи:

- аутсайдери з почуттям образи;
- аутсайдери без почуття образи;
- аутсайдери з опором;
- добровільний аутсайдер.

Такий підхід дає можливість, орієнтуючись на такий поділ, здійснити синкретичний погляд на проблему – визначити місце конкретного аутсайдера серед йому подібних в заданій системі координат.

Запропонована типологія може бути поширена не лише на людей аутсайдерського складу, а й охоплювати доволі широке коло суб'єктів. У разі використання типології для феномена аутсайдерства береться до уваги його предикативна сутність, що дає змогу подивитися на нього із загальнолюдської позиції, не забуваючи при цьому, що явище аутсайдерства притаманне людині як виду й до неї повинен бути вироблений певний оцінний модус.

Список літератури

1. Мыслители Греции. От мифа к логике: Сочинения. Москва : ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс, Харьков : Изд-во Фолио, 1999. 832 с.
2. Орлова Н.А. Типология героев С. Довлатова. URL: https://www.pglu.ru/upload/iblock/656/uch_2009_vii_00038.pdf (дата звернення: 24.06.22).
3. Юнг К.Г. Психологические типы : [пер. с нем.] / Карл Густав Юнг. Москва : АСТ ; ХРАНИТЕЛЬ, 2008. 761 с.

УДК 653.3

Вікторія АРТЮШОК

к.е.н., доцент

доцент кафедри менеджменту

ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янчука»

viktoriia.artiushok@megu.edu.ua

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Сучасну систему управління персоналом неможливо уявити без використання спеціального програмного забезпечення, яке дозволяє автоматизувати облік робочого часу, формування наказів, а також проведення аналітичних досліджень. Це дозволить забезпечити оптимізацію прийняття управлінських рішень, при прийнятті яких більш ширше можна використовувати корпоративну і персональну інформацію організації. Утакому випадку час на обробку, передачу та аналіз доступної інформації суттєво зменшується.

Спочатку системи автоматизації управління персоналом розроблялися на базі програмного забезпечення, призначеного для нарахування та обліку фонду оплати праці, інших нарахувань, пов'язаних із преміюванням персоналу, нарахуванням бонусів працівникам, розрахунку бюджетів та інших платежів. У подальшому розвиток автоматизації управління персоналом дозволило наступне:

1) миттєво генерувати різноманітні аналітичні звіти і на їх основі приймати обґрунтовані управлінські рішення про персонал організації;

2) оптимізувати процес управління персоналом, зменшуючи витрати, насамперед, за рахунок виключення дублювання деяких функцій різними підрозділами організації;

3) створити базу даних працівників організації, яка стане основою для ефективних аналітичних процесів та планування;

4) своєчасно вносити корективи до бази даних у зв'язку із змінами законодавства, що може бути превентивними заходами, які дозволять мінімізувати можливі штрафні санкції контролюючих органів [1, с.36].

Як зарубіжні, так і місцеві ІТ-ринки в даний час пропонують широкий спектр програмного забезпечення, що дозволяє автоматизувати як всю систему управління персоналом в організації, так і окремі її підсистеми.

На сьогодні досить актуальним є питання дослідження розробки етапів та визначення специфіки автоматизації управління персоналом на підприємстві.

За аналітичною оцінкою Forrester Research, темпи зростання світового ринку інформаційних систем управління персоналом становлять близько 9%, ринок інформаційних систем управління персоналом зростає в 2 рази інтенсивніше порівняно з ринком промислово-прикладних програм загалом і, за прогнозами, поріг у 10 млрд доларів США річного обсягу продажів буде подолано в найближчі 5 років [2].

Досить поширеними автоматизованими системами управління персоналом серед українських підприємців донедавна були такі продукти як «1S: Заробітна плата та управління персоналом 8», «Galaxy ERP: управління персоналом», «БОСС-Кадровик». На сьогодні ринок пропонує для українських підприємців програмні продукти світових виробників, найбільш поширеними

з них є «Personio», «kiwiHR», «JazzHR», «Kissflow HR Cloud», «PrismHR», «BambooHR».

Розробники додають до програмних продуктів основні функції управління персоналом, які автоматизовані в організації, що дозволило сформувати типову функціональність інтегрованих HRM-систем (таблиця 1).

Таблиця 1

Типова функціональність інтегрованих HRM-систем

Розділ	Функції
Ведення кадрового обліку	Розробка організаційної структури, розробка та зміни штатного розпису, оформлення виходу на пенсію, ведення військового обліку, обчислення стажу роботи, облік та розрахунок виплат за лікарняними листками та за відрадженням, облік відпусток, облік відпрацьованого часу тощо
Оплата праці і додаткові виплати	Розрахунок усіх видів бонусів і привілеїв, компенсацій і утримань, обов'язкових та добровільних платежів
Управління персоналом в організації	Відбір та підбір нових співробітників, оцінка персоналу у різних сферах, узагальнення профілю компетентностей, планування кар'єри, оптимізація навчання та розвитку персоналу, оцінка роботи персоналу, управління мотивацією тощо.
Звітно-аналітична інформація	Створення звітів за різними аспектами та для різних цілей: поточна робота HR менеджерів, подання зведеної інформації керівництву компанії, подання звітів контролюючим державним органам

Крім перерахованих вище інтегрованих HRM-систем існує локальне програмне забезпечення, спрямоване на автоматизацію окремих функцій менеджерів з персоналу.

Слід зазначити, що сьогодні важливим аспектом управління персоналом організації є підтримка та структурування процесу навчання та розвитку. При цьому методи дистанційного електронного навчання наразі є найбільш доступними та популярними [3, с. 206].

Враховуючи, що ринок HRM-систем представлений таким широким асортиментом інтегрованих продуктів, організації, які планують впроваджувати ці системи в свою практичну діяльність, повинні реалізувати цей процес за спеціальним алгоритмом, що дозволить скоротити фінансові та часові витрати та ресурси для реалізації таких проектів. Тому незалежно від обраного програмного забезпечення управління персоналом автоматизацію слід впроваджувати відповідно до наступних етапів:

- 1) визначити мету процесу автоматизації;
- 2) скласти перелік необхідних функцій системи автоматизації;
- 3) визначити категорію програмного продукту;
- 4) вибрати програмний продукт з урахуванням завдань і цілей проекту.

У зв'язку з цим потрібно враховувати не лише співвідношення ціни та функціонального наповнення, але й гнучкість та адаптивність системи до специфіки кожної конкретної організації, а також до специфіки чинного трудового законодавства країни;

5) впроваджувати та підтримувати систему, яку мають контролювати менеджер з персоналу та IT-менеджер організації-клієнта.

Основна відмінність місцевих локальних HR-систем від іноземних полягає в підходах до управління персоналом. Іноземні HRM-системи розробляються за сучасними європейськими моделями менеджменту, орієнтованими на загальну оцінку працівників різними методами, результати якої дають змогу прийняти обґрунтовані управлінські рішення у сфері мотивації, навчання та розвитку персоналу, кар'єри, управління тощо.

Таким чином, автоматизація управління персоналом сьогодні є основним завданням майже в кожній організації. Разом з тим слід зазначити, що хоча автоматизація в будь-якій сфері сприяє зниженню витрат, дозволяє оптимізувати бізнес-процеси, узагальнити велику базу даних, що є беззаперечними перевагами, але є деякі сфери управління персоналом, які неможливо повністю автоматизувати та комп'ютеризувати. Насамперед, це психологічні аспекти трудової діяльності: формування організаційної культури та трансформація колективу у команду.

Список літератури

1. Aisha Qamar Siddiqui, Kanchan Singh, Aparajita Pattnaik Human Resource Management (Hrm) In Digital Economy. Pramana Research Journal. 2018. Issue 1, Volume 8. – P. 35-39. URL: <https://www.pramanaresearch.org/gallery/prj-p180.pdf> (дата звернення 26.06.2022).

2. Herbert Liz, Bartels Andrew. The Global SaaS Landscape, 2019 To 2022: Some Categories Grow, While Some Reach Saturation. Report. URL: https://www.forrester.com/report/the-global-saas-landscape-2019-to-2022-some-categories-grow-while-some-reach/RES158698?ref_search=0_1656434419765 (дата звернення 26.06.2022).

3. Горбач Т. В., Славгородський В. Ю., Шубін І. Ю., Ковалевська А. В. Моделі електронного навчання та вимоги до програмного забезпечення. Вісник Херсонського національного технічного університету. 2018. №23. – С.205-218. URL: <https://core.ac.uk/download/234094452.pdf> (дата звернення 26.06.2022).

УДК 338.2

Ірина БАБІЙ

д.е.н., професор,
професор кафедри економіки, менеджменту та адміністрування,
Хмельницький національний університет,
ir-babiy@ukr.net

Ольга ОСТАПЧУК

к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки, менеджменту та адміністрування,
Хмельницький національний університет,
z_olyska@ukr.net

Анастасія БАКОВЕЦЬ

магістр кафедри економіки, менеджменту та адміністрування,
Хмельницький національний університет

УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА (НА ПРИКЛАДІ ТОВ «БУДІВЕЛЬНИЙ АЛЬЯНС ГРУП»)

Питання дослідження конкурентоспроможності підприємств є важливими й актуальними як для економіки країни в цілому, так і для окремих

виробників. У ринкових умовах висока конкурентоздатність суб'єктів господарювання є запорукою отримання високого і стабільного прибутку.

Актуальність теми управління конкурентоспроможністю будівельного підприємства є досить зрозумілою у сучасних реаліях. Збільшення вартості земельних ділянок під забудову, збільшення мінімальної заробітної плати, збільшення собівартості будівництва призводить до зростання вартості будівництва. Водночас інвестори та будівельні компанії зацікавлені в спорудженні об'єктів у місцях найсприятливіших для подальшої експлуатації.

Підвищення конкурентоспроможності підприємства необхідно розглядати як послідовний довгостроковий управлінський процес, який задіяний у всіх сферах діяльності, здійснюваний відповідно стратегії довгострокового розвитку, з урахуванням змін у зовнішньому середовищі, стану підприємства, і внесенням необхідних змін. Пошук шляхів підвищення конкурентоспроможності є системним завданням, яке полягає в тому, що необхідно розробити групи основних факторів, за якими необхідно покращувати показники конкурентоспроможності потенціалу підприємства.

Термін «конкуренція» з латині означає: змагання, суперництво. Економічна наука не має точної інформації про те, хто і коли вперше ввів у науковий обіг термін «конкуренція». Перші з усіх теоретичні положення про рушійні сили конкурентної боротьби були обґрунтовані лише в другій половині XVIII століття. Здебільшого це належало представникам класичної політичної економії, завдяки багаторічним дослідженням яких було розроблено принципи досконалої конкуренції. Принцип абсолютних переваг був сформульований А. Смітом. Саме цей принцип називають вихідним положенням класичної теорії. Економіст першим довів, що конкуренція, урівнюючи норми прибутку, призводить до оптимального розподілу праці та капіталу [1].

Загалом, основне завдання і головна функція конкуренції – завоювати ринок, у боротьбі за споживача перемогти своїх конкурентів, забезпечити одержання сталого прибутку [2].

Поряд з конкуренцією та невід'ємно від неї існує таке поняття, як конкурентоспроможність. Однак, в науковій літературі не визначено загальноприйнятого поняття конкурентоспроможності. Точно визначена лише ієрархія категорій "конкурентоспроможність": конкурентоспроможність продукції; конкурентоспроможність виробника (підприємства); конкурентоспроможність галузі; конкурентоспроможність регіону; конкурентоспроможність окремих держав і їх об'єднань.

Саме слово "конкурентоспроможність" до деякої міри передає зміст поняття. Тобто конкурентоспроможність — це здатність конкурувати, здатність успішно вести конкурентну боротьбу [3].

Конкурентоспроможність є поняттям відносним, тобто конкурентоспроможність підприємства можна виявити тільки серед групи підприємств, які належать до однієї галузі або виготовляють товари-субститути. Кожен вчений трактує дане поняття по своєму.

Перечитавши частину літератури по даному питанню, ми вибрали визначення конкурентоспроможності підприємства, яке на нашу думку найбільше його характеризує. «Конкурентоспроможність організації – це здатність випускати конкурентоспроможну на конкретному ринку продукцію, її переваги по відношенню до інших фірм цієї галузі всередині країни або за її територіями» [4].

Для комплексного та ґрунтового розуміння та підвищення конкурентоспроможності підприємства рекомендовано діяти за такою

послідовністю дій: визначення та формування структури конкурентного потенціалу підприємства; аналіз конкурентних переваг та можливостей підприємства; визначення методики аналізу та оцінювання локальних потенціалів в структурі конкурентного потенціалу; виявлення та оцінка синергетичного взаємовпливу кожного з елементів конкурентного потенціалу; інтегральна оцінка конкурентоспроможності потенціалу; розробка стратегії, спрямованої на укріплення та розвиток конкурентоспроможності потенціалу.

Провівши розрахунки фінансових показників ТОВ «Будівельний Альянс Груп» можемо зробити висновки, що кожен з показників з них не показує значних відхилень від норми. Це означає, що підприємство здатне виконувати свої короткострокові зобов'язання. Коефіцієнт абсолютної ліквідності говорить про, що готівки в касі підприємства, грошей на поточних та інших рахунках у банках, які можуть бути вільно використані для поточних операцій, а також грошових коштів в дорозі, електронних грошей, еквівалентів грошей не має, і підприємство неспроможне станом на кінець 2020 року погасити свою короткотермінову кредиторську заборгованість. Проте, це будівництво. Об'єкти коштують великих грошей і можуть швидко продатись і кошти на рахунках будуть. ТОВ «Будівельний Альянс Груп» порівняно з попередніми роками менш фінансово стабільне підприємство, проти враховуючи ситуацію світі досить непогано тримається на ринку.

Виходячи з проведених обрахунків, пропонуємо шляхи удосконалення конкурентоспроможності будівельних підприємства на прикладі ТОВ «Будівельний Альянс Груп»:

1. Інноваційний фактор. На підприємстві пропонується створити відділ продаж. Для продаж ТОВ наймає підрядну організацію. На нашу думку, варто було б створити даний відділ: знизилась би витрати, покращилась якість і швидкість продаж, оскільки посередники не так добре знають специфіку будівництва.

Підприємство не дає в оренду власне будівельне обладнання. Варто було б розглянути таку можливість, це збільшило б конкурентоспроможність підприємства на ринку.

2. Виробничий фактор. Для підвищення конкуренто-спроможності підприємства необхідно слідкувати за якістю матеріалів та будівництва, оскільки щороку забудовник зменшує собівартість будинку, ще менше виконуючи ті чи інші функції всередині будинку: здає будинок без усіх підведених комунікацій чи без прохідних дверей. Варто переглянути наявне виробниче обладнання та по можливості оновити та автоматизувати його, що пришвидшить роботу працівників і покращить якість роботи. Підприємство повинно підтримувати деякий рівень запасів своїх ресурсів; щоб уникнути простоїв або перерв у технологічних процесах і збут товарів або послуг, фірмі необхідні певні запаси матеріалів, комплектуючих виробів.

3. Управлінський фактор. У процес управління конкуренто-спроможністю підприємства радимо включити ряд дій: найняти на роботу бізнес-аналітика, який би моніторив конкурентне середовища та оцінював конкурентні ситуації в галузі й на ринку; проводив діагностику конкурентоспроможності підприємства та його основних конкурентів.

4. Трудовий фактор. Підвищенню конкурентоспроможності ТОВ «Будівельний Альянс Груп» може сприяти прийом на роботу молодих людей, готових генерувати нові ідеї, легких на зміни та сильно вмотивованих, здатного зміцнювати і розвивати позиції підприємства на ринку.

5. Інформативність. Інформаційний потенціал середньо розвинений. Варто було б покращити зв'язок із пресою, в відкриті показувати благодійність, проводити благодійні акції, а також співпрацювати з органами місцевого самоврядування: ходити на “каву з мером” (проект від міської ради), підтримувати місцеві заходи, тісно співпрацювати з вузами.

6. Фінансовий фактор. Варто оптимізувати фінансово-кредитне забезпечення розвитку підприємства, шукати шляхи зменшення собівартості продукції за допомогою пошуку вигідніших постачальників, зменшення витрат на енергоресурси та постачання, оптимізації використання транспорту.

Список літератури

1. Дмитрієв І.А. Кирчата І.М. Шершенюк О.М. «Конкурентоспроможність підприємства» - Навч. посібник, Харків, 2020 – 340с.
2. Конкурентоспроможність підприємства : навч. посіб. / Р. Л. Лупак, Т. Г. Васильців.- Львів : Видавництво ЛКА, 2016. – 484 с
3. Т. О. Партута, Т. В. Фесенко «Конкурентоспроможність підприємства та механізм її забезпечення» – Журнал «Інвестиції: практика та досвід» №12- 2012, ст. 91-96
4. Фатхутдінов Р.А. Управление конкурентоспособностью организации — М.: Эксмо, 2005. — 544 с.

Роман БАБИЦЬКИЙ

аспірант кафедри економіки підприємства
та організації підприємницької діяльності,
Одеський національний економічний університет,
roman@babitskyi.com

ВІДМІННОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ТА ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМІВ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Економісти, використовуючи запозичену з інших наук термінологію, до якої відноситься й поняття «механізм», іноді не чітко розуміють її первинного значення або поширюють її на ті економічні явища та процеси, до яких ця запозичена термінологія не може бути коректно використана. Крім того виникають проблеми у використанні термінів «економічний механізм», «організаційний механізм» та «організаційно-економічний механізм». Автори використовують їх до одних і тих же управлінських інструментів і стає зовсім не зрозумілим відмінності між ними. Саме тому необхідним є здійснення критичного аналізу існуючих підходів щодо визначення сутності та ознак поняття організаційного та економічного механізму, структурування підходів за певними ознаками та обґрунтування авторського бачення щодо визначення організаційно-економічного механізму.

Процес управління визначається як діяльність суб'єкта управління щодо цілеспрямованого, організуючого впливу на об'єкт управління, що здійснюється з метою приведення останнього у бажаний для суб'єкта стан [1, 2]. Наявність інтересів та потреб, в тому числі щодо збільшення доходу, обумовлює формування мотивів та стимулів для досягнення цих інтересів та потреб. Особистий інтерес є основою мотивації будь-якої економічної

діяльності, а матеріальним носієм або уречевленням такого інтересу зазвичай є грошовий дохід [3].

Таким чином економічні елементи технології управління будуються на дослідженні інтересів та потреб об'єкту управління, який, зазвичай, полягає у бажанні задовольнити свої первинні та вторинні потреби завдяки отриманню додаткового грошового потоку. Створення відповідних умов для задоволення об'єктом управління своїх потреб та інтересів формує систему мотивації. Якщо говорити безпосередньо про мікроекономічний рівень то економічні елементи технології управління передбачають розробку систему внутрішньої та зовнішньої мотивації персоналу підприємства до виконання ним певних завдань та досягнення економічних цілей підприємства (підприємця), які, всвою чергу, також полягають у задоволенні потреб та інтересів підприємця і матеріалізуються в отриманні додаткового доходу/прибутку.

Внутрішня мотивація персоналу підприємства полягає, крім отримання заробітної плати, ще й у бажанні реалізовувати свої внутрішні потреби до вдосконалення, саморозвитку, отримання визнання соціальної значущості та інших. Однак частіш за все внутрішньої мотивації для формування економічної складової управління недостатньо, оскільки людина за своєю природою крім бажання покращувати своє матеріальне та інтелектуальне становище ще бажає припинити будь-які дії, які не є вкрай необхідними для неї у конкретний момент часу. Все це обумовлює необхідність формування системи економічного стимулювання персоналу, завдяки чому вдасться досягти цілей підприємства.

Отже економічна складова управління потребує розгляду системи інтересів та потреб всіх стейкхолдерів підприємства, в першу чергу безпосередньо підприємця та найманого персоналу, до якого частіш за все відноситься й менеджмент підприємства. На основі вивчення інтересів та потреб формується система внутрішньої та зовнішньої мотивації об'єктів управління, а також система стимулювання персоналу підприємства до досягнення цілей/потреб підприємця/підприємства.

Розглянувши економічні складові управління перейдемо до організаційних. Одним з перших виділив організацію, як важливий напрям діяльності з управління А. Богданов ще на початку минулого століття. "Організація" (перекл. з лат.) – це надання чіткого вигляду певному явищу. Організація, як функції управління, представляє собою систему впорядкування сукупності дій, у процесі створення взаємозв'язків між частинами цілісної системи [4, с.62]. І. Гонтарева під організацією розуміє забезпечення цілеспрямованої, погодженої взаємодії елементів системи під час функціонування цієї системи [5, с.217]. Тобто будь-яка система, що складається з багатьох елементів, є з одного боку залежною від всіх елементів системи, а з іншого – кожен елемент системи залежить від організації взаємодії між ними і результату їх сумісної діяльності, тобто результату системи.

Отже організаційні складові управління підприємством полягають у впорядкування взаємовідносин та позиціонування всіх елементів та функцій підприємства таким чином, щоб отримана внутрішня структурованість підприємства дозволила втілити ті економічні елементи управління, про які було сказано раніше, а саме отримання додаткового доходу та задоволення інших потреб і інтересів суб'єкта та об'єктів управління.

Розглянувши сутнісні відмінності економічних та організаційних складових управління підприємством перейдемо до розгляду сутності

організаційно-економічного механізму управління підприємством (див. табл. 1).

Таблиця 1. Існуючі підходи до визначення сутності організаційного та економічного механізму управління

Автор та визначення
І. Крюкова [5, с.106]: Економічний механізм – сукупність елементів впливу на матеріальні інтереси господарюючих суб'єктів народного господарства, основними з яких є: ціноутворення, планування, система оплати праці, фінансово-кредитний механізм, податкові платежі, економічне стимулювання і економічні санкції, комерційний розрахунок та система економічних нормативів
Б. Поліщук [6, с.28]: Організаційний механізм – організаційні форми виробництва, праці та управління, такі як організаційні структури та функції управління, система нормування та планування, співвідношення централізації і децентралізації менеджменту тощо
А. Калина [7, с.146]: Організаційний механізм – обґрунтована певним чином послідовність управлінських дій, а також методів по реалізації функції і принципів управління
С. Капталан [8]: Організаційний механізм – сукупність управлінських дій, які спрямовані на організацію взаємодії між внутрішніми елементами в середині системи із врахуванням впливу зовнішнього середовища
Л. Варава [11, с.97-98]: Організаційно-економічний механізм – сукупність засобів та методів створення системи цілісного управління розвитком та результатами підприємства
І. Крюкова [5, с.8]: Організаційно-економічний механізм – комплекс організаційних й економічних заходів зовнішньої та внутрішньої дії, які в процесі взаємодії і взаємозв'язку здійснюють активний вплив на економічний інтерес та ефективність виробництва суб'єктів господарської діяльності
К. Лебедев [10, с.19]: Організаційно-економічний механізм – система управління, що включає сукупність взаємопов'язаних економічних й організаційно-правових методів за допомогою яких підприємство планує, організує й ефективно реалізує свою діяльність
С. Капталан [12, с.44]: Організаційно-економічний механізм – сукупність управлінських дій спрямованих на організацію взаємодії між елементами системи з метою досягнення їх економічних інтересів із врахуванням особливостей зовнішнього та внутрішнього середовища.

Якщо у визначеннях економічного механізму повинен бути наголос на врахування економічних інтересів та потреб об'єктів та суб'єкту управління, то організаційний механізм робить наголос на певним чином структуровані організаційні форми та методи впливу суб'єкта на об'єкт управління. Саме це об'єднання і обумовлює пропонуване формулювання визначення сутності організаційно-економічного механізму як системи управлінських дій, методів (способів, прийомів), форм впливу суб'єкта управління на об'єкт з метою досягнення економічних потреб та інтересів як суб'єктами, так і об'єктами управління.

Список літератури

1. Літвінов О. С. Управління закладами охорони здоров'я в умовах конкурентного середовища. Ефективна економіка. 2015. № 2. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5418> (дата звернення 07.05.2022).
2. Літвінов О. С. Інтелектуальний капітал підприємства: сутність, оцінка, розвиток : монографія. Одеса : Астропринт, 2019. 392 с.
3. Літвінов О. С. Фактори енергоємності продукції промислового підприємства: монографія. Одеса: ОНЕУ, 2006. 242 с.

4. Капталан С. М., Літвінов О. С. Визначення сутності та складових організаційно-економічного механізму управління підприємством в умовах інноваційного розвитку. Управління розвитком. 2016. № 3 (185). С. 59-65.
5. Гонтарева І. В. Функціональна організованість як фактор оцінки системної ефективності підприємства. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". 2010. № 683 : Проблеми економіки та управління. С. 216–223.
6. Крюкова І. О. Організаційно-економічний механізм розвитку аграрних формувань. Аграрний вісник Причорномор'я, Економічні науки. 2010. №. 53. С. 105-109.
7. Погріщук Б.В. Організаційно-економічні засади ефективного функціонування зернопродуктового підкомплексу: [монографія]. Тернопіль: «Джура», 2009. 370 с.
8. Капталан С. М., Літвінов О. С. Організаційно-економічні складові механізму управління підприємством в умовах інноваційного розвитку. Financial-economic and innovative support of entrepreneurship development in the spheres of economy, tourism and hotel-restaurant business : collective monograph. Agenda Publishing House, Coventry, United Kingdom, 2017. P.318- 327.
9. Лебедев К.А. Организационно-экономический механизм развития зернопродуктового подкомплекса: теория, методология, практика: [монография]. К.: ННЦ «Ин-т аграрной экономики», 2009. 272с.
10. Калина А. В. Організаційно-економічний механізм стимулювання праці як чинник гідної праці. Соціально-трудова відносина: теорія і практика : зб. наук. пр. Київ : КНЕУ, 2015. Вип. 2. С. 144–148.
11. Варава Л. М., Арутюнян А.Р., Варава А.А. Організаційно-економічні підходи до управління конкурентоспроможністю промислового підприємства. Економічний вісник Національного гірничого університету. 2015. №3. с.96- 100.
12. Капталан С. М., Літвінов О. С. Складові організаційно-економічного механізму управління підприємством. Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. 2017. № 3 (18), Т. 1. С. 41-45.

УДК 332.1

Ольга БАКСАЛОВА

к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки менеджменту та адміністрування
Хмельницький національний університет
baksalova.om@ukr.net
Каріна АНДРУСІВА
бакалавр

ТЕХНОЛОГІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ БІЗНЕС-ПЛАНУВАННЯ

Бізнес-план - це документ, в якому дається опис основних розділів розвитку організації на конкурентному ринку з урахуванням власних і позикових фінансових джерел, матеріальних і кадрових можливостей і передбачуваних ризиків, що виникають в процесі реалізації підприємницьких проектів [1, с.176].

У плані характеризуються основні аспекти комерційного підприємства, аналізуються проблеми, з якими воно стикається, і визначаються шляхи і

методи їх рішення. Тому бізнес-план виступає одночасно як пошукова, науково-дослідна і проектна робота.

Бізнес-план допомагає вирішувати наступні основні проблеми, що виникають при створенні власної справи: визначити конкретні напрями діяльності підприємства, його цільові ринки і місце на цих ринках; сформулювати довготривалі і короткострокові цілі бізнесу, стратегію і тактику їх досягнення, а також визначити коло осіб, відповідальних за реалізацію наміченого; зафіксувати склад і показники товарів і послуг, які будуть запропоновані споживачам, оцінити відповідні виробничі і торгові витрати; виявити відповідність наявного персоналу підприємства і умов в мотивації його праці вимогам, що пред'являються; визначити систему маркетингових заходів щодо дослідження ринку, реклами, стимулювання продажів, ціноутворення, каналам збуту і інше; оцінити фінансове положення підприємства і відповідність наявних фінансових і матеріальних ресурсів...[3, с.286; 4, с.176].

Отже, бізнес-план - це економічно обґрунтований аналітичний документ, що показує реальність планованої справи. При цьому масштаби планування можуть бути різні: розвиток підприємства, напряму діяльності, нового виду продукції, нової системи оплати праці і т.д. Бізнес-план є і багатоплановим управлінським інструментом. Він передбачає рішення стратегічних і тактичних задач, що стоять перед підприємством, незалежно від його функціональної орієнтації, зокрема: організаційно-управлінська і фінансово-економічна оцінка стану підприємства; виявлення потенційних можливостей бізнесу, аналіз сильних і слабких його сторін; формування інвестиційних цілей на планований період.

Бізнес-план забезпечує об'єктивне уявлення про можливості розвитку виробництва, способи просування товару на ринок, ціни, можливий прибуток, основні фінансово-економічні результати діяльності підприємства, виявляє зони небезпек, пропонує шляхи їх обмеження. Подібний план використовується незалежно від сфери діяльності, масштабів, виду власності, організаційно-правової форми компанії. У ньому знаходять своє рішення як внутрішні завдання, пов'язані з управлінням підприємством, так і зовнішні, обумовлені, зокрема, взаєминами з іншими фірмами і організаціями. Завдяки бізнес-плану з'являється можливість поглянути на роботу підприємства як би збоку.

У ринковій економіці бізнес-план є виключно ефективним робочим інструментом як для новостворюваних, так і для діючих компаній у всіх сферах підприємництва. Бізнес-план спонукає ретельно вивчити кожен елемент передбачуваного ризикового ринкового заходу. Практично завжди в цьому процесі виявиться немало слабких місць і пропусків, усуненню яких не можна не приділити уваги[2, с.419].

Бізнес-план став принципово новим для української економіки документом. Основною метою його розробки виступає планування господарської діяльності підприємства на найближчий і віддалені періоди відповідно до потреб ринку і наявності необхідних ресурсів. До інших цілей відносяться: визначення бізнес-планом ступеня життєздатності і майбутньої стійкості підприємства, зниження ризику підприємницької діяльності; конкретизація перспектив бізнесу у вигляді системи кількісних і якісних показників; забезпечення зовнішніх інвестицій.

Бізнес-план враховує не тільки внутрішні цілі підприємства, але і зовнішні цілі осіб, зацікавленість в участі яких є у підприємця. Головним чином

це інвестори. Бізнес-план є документом, що дозволяє оцінити доцільність вкладення грошових коштів (капітал) в проект, що розробляється. Науково обґрунтований бізнес-план є кількісним і якісним орієнтиром як для самого підприємця, так і для його партнерів і кредиторів. Багато банків не говорять про умови кредитування без наявності бізнес-плану [9, с.379].

У сучасній практиці бізнес-план виконує наступні функції:

- служить основою для розробки стратегії і тактики бізнесу;
- дозволяє проводити формування і реалізація планових програм для оцінки потенціалу розвитку нового напрямку діяльності, контролювати процеси, що протікають в рамках бізнесу;
- привертає ззовні грошові кошти для розвитку або реінжиніринга бізнесу;

Бізнес-план, будучи невід'ємною частиною системи планування на підприємстві, є її окремою ланкою і не обмежується яким-небудь одним видом планування. Проте, йому все ж таки властиві у достатній мірі стійкі ознаки відповідно до завдань, що стоять перед ним:

- бізнес-план не може включати весь комплекс загальних цілей підприємства, а лише одну з них, ту, яка пов'язана з інвестиційним процесом (внутрішнім або зовнішнім).

- на відміну від стратегічного і тактичного плану, бізнес-план має чітко обкреслені тимчасові рамки, після закінчення яких обкреслені планом мета і завдання повинні бути виконані;

- у бізнес-плані функціональні складові (план маркетингу, план виробництва та інше) на відміну від всіх інших видів планів, є повноправними, рівноважними частинами структури [10, с.462].

Бізнес-план — це документ, на підставі якого інвестор або кредитор складають свою думку про фірму і ухвалюють рішення про надання їй засобів. Тому при складанні бізнес-плану треба, перш за все, уявляти, кому він буде адресований: кредиторів або інвесторів, оскільки у цих двох груп кредиторів різні цілі, а отже, і різні принципи оцінки бізнес-плану. Кредитор, що надає позикові засоби на певний термін, хоче переконатися в тому, що фірма, що кредитується ним, достатньо надійна і він зможе вчасно отримати борг і відсотки, що належать по ньому. Його мало цікавить, які розміри прибутку фірми в цілому, оскільки він зацікавлений лише в тому, щоб отримуваний фірмою прибуток дозволяв їй виплатити основний борг і відсотки по ньому.

Крім того, його інтереси охороняє кредитний договір, який гарантує кредиторів першочергове відшкодування позики навіть у разі банкрутства фірми-боржника. Ризики інвестора набагато вищі. У багатьох випадках він навіть ризикує втратити весь свій вкладений капітал. Тому для того, щоб зважитися на такий ризик, інвестор повинен мати перспективу отримання високої норми прибули [5, с. 384; 6, с.41-57].

Отже, при оцінці бізнес-плану кредитор аналізуватиме діяльність підприємства, перш за все, з погляду його надійності і стійкості, а інвестор — з погляду його прибутковості [7, с.320].

Конкуренція між охочими отримати кредит, характерна для сучасної епохи бізнесу, примушує підприємців подумати і про презентабельність документа: зовнішньому вигляді, обкладинці, малюнках, фотографіях і інше. Бізнес-плани підприємств, для опису діяльності яких використовуються складні технічні терміни, повинні включати глосарій термінів для необізнаного читача.

Одним з найважливіших принципів складання бізнес-плану є вимога, згідно якій його укладачі повинні орієнтуватися не на товар або послугу, вироблювані їх підприємством, а на вибраний ними ринок і задоволення потреби споживача.

Прямі і непрямі вказівки на високу ефективність персоналу менеджерів підприємства повинні з'являтися не тільки в спеціальному розділі, але і, в міру можливості, в інших розділах бізнес-плану. Якщо підприємець береться за складання бізнес-плану, то він зобов'язаний показати в нім реалістичну, підкріплену розрахунками картину того, чого може досягти підприємство при відповідному фінансуванні [8, с.336].

Список літератури

1. Акіліна О.В., Пасічник В.Г. Основи підприємництва (навчально-методичний комплекс): Навчальний посібник. - К.: ЦУЛ, 2006. - 176 с.
2. Барінов В.А. Бизнес-планирование: Учеб. пособие. - М.: ФОРУМ; ИНФРА-М, 2003. - 419 с.
3. Барроу Колін, Барроу Пол, Браун Роберт. Бізнес-план. - К.: Знання, 2002. - 286с.
4. Воронкова Т.Є. Бізнес-планування. К: Київський ін-т інвестиційного менеджменту, 2001. - 176 с.
5. Должанський І.З., Загорна Т.О. Бізнес-план: технологія розробки: Навч. посіб. - К.: ЦУЛ, 2006. - 384 с..
6. Зарубинский В.М. Бизнес-планирование развития предприятия (фаза планирования) //Финансовый менеджмент, 2005. - №1. - С.41-57.
7. Зінь Е.А., Турченко М.О. Планування діяльності підприємства: Підручник. - К.: ВД "Професіонал", 2004. - 320 с.
8. Петров К.Н. Как разработать бизнес-план. Практическое пособие с примерами и шаблонами - М.: Диалектика, 2006 г. - 336 с.
9. Покропивний С.Ф., Соболев С.М., Швиданенко Г.О., Дерев'янка О.Г. Бізнес-план: технологія розробки та обґрунтування: Навч. посіб. -- 2-ге вид., допов. -- К.: КНЕУ, 2002. - 379 с.
10. Сергеев А.А. Экономические основы бизнес-планирования. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. - 462 с.

УДК 332.1

Ольга БАКСАЛОВА

к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки менеджменту та адміністрування
Хмельницький національний університет
baksalova.om@ukr.net

Юлія КОРОТУН

бакалавр

МАРКЕТИНГОВЕ АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МЕДОВОЇ СФЕРИ В УМОВАХ КРИЗИ

Актуальність дослідження. Існує безліч причин виникнення кризового стану на підприємстві це можуть бути внутрішні чинники (загрози безпосередньо в сфері впливу підприємства) та і зовнішні які незалежно від дій керівництва організацій здійснюють негативний вплив на бізнес.

Теперішня складна ситуація, пов'язана з пандемією COVID-19, потягнула за собою карантинні обмеження, які, в свою чергу, суттєво ускладнили

функціонування майже всіх бізнес-процесів та змінили відносини між виробниками та споживачами. Раптове настання цієї кризи призвело до загрози абсолютно для всіх сфер діяльності, тому пошук шляхів та інструментів її подолання – головне завдання сучасних науковців, підприємців та, звісно, маркетологів. На сферу бджільництва не тільки COVID-19 мав негативний вплив як загроза економічного й соціального характеру, а й знищення бджіл пестицидами, недостатня чистота угідь, забруднення сміттям навколишнього середовища і знищення медоносних рослин – це загроза виключно екологічного впливу. Питання антикризового управління на сьогодні є актуальним і розглядаються у фундаментальних працях, так і у наукових статтях. Але, на жаль, недостатня увага приділяється місцю та ролі маркетингу в антикризовому управлінні.

Г. Бондарчук, С. Горонович, А. Піддубний, С. Поліський, Т. Пономаренко, Г. Багієв, Є. Уткін, С. Гаркавенко, Х. Хершген, Г. Ассель, М. МакДональд, Ж. Ламбен, В. Марцин – українські та закордонні вчені які досліджували маркетингове антикризове управління, а також стратегії антикризового маркетингового менеджменту.

Криза підприємства – це втрата платоспроможності, конкурентоспроможності, відхилення фактичних результатів від запланованих (це стосується обсягів виробництва, реалізації, грошових надходжень, витрат, прибутку, рентабельності) (О. Стрекалов, Е. Зарипов).

Антикризове управління – це управлінська система комплексного характеру, що запобігає кризовим явищам, виявляє тип кризи, її стадії та логіку перебіг, сценарії її майбутнього розвитку, визначає інструменти, що допомагають подолати кризу для продовження функціонування підприємства. (Г.М. Романяк)

Антикризовий маркетинг – це оперативна зміна всіх компонентів маркетингу згідно змін навколишнього середовища, що сприяє збереженню максимальної конкурентоспроможності компанії в ринкових умовах. (М.О. Багорка).

Маркетингова антикризова стратегія – особливий вид стратегії підприємства, який враховуючи дію факторів, що спричиняють кризову ситуацію за допомогою інтеграції комплексу маркетингових і антикризових засобів забезпечує підтримання його життєдіяльності та розвитку в майбутньому. (І.В. Кривов'язюк)

Щоб говорити про кризові явища й проблеми в сфері медового бізнесу потрібно визначити його стан й характеристики.

Україна за валовим виробництвом меду, яке у середньому становить 75 тис. т, відповідно до статистичних даних ФАО (Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН, за 2019 р.), уже кілька років займає 4 місце у світі після таких світових лідерів, як Китай (з валовим виробництвом меду – 367 тис. т), Туреччина (81,4 тис. т), Аргентина (81 тис. т). Тобто, із 1,5 млн т світового виробництва меду на Україну припадає 5 % (рис. 1.). Серед країн Європи за відповідним показником Україна займає перше місце [1, 53].

Виробництво меду в Україні, як правило, зосереджено в господарствах населення – 98% і лише 2% виробляється зареєстрованими суб'єктами господарювання, тому на ринку існує велика проблема у підрахунку кількості виробників, кількості виробленого меду та джерел його походження [3, с.131].

Рейтинг найбільших експортерів українського меду: 1) ТОВ «Асканія-Парк» – 15,2%; 2) ТОВ «Юкрейніан Бі» – 10,7%; 3) ТОВ «Лумелі» – 6,6%; ТОВ «БАРТНІК» – 5,3%; 4) ТОВ «Джеса» – 5,2%; 5) ТОВ «ГК Співдружність» – 4,9%; 6)

ТОВ «Український мед» – 4,2%; 7) ТОВ «Агро Іст Трейд» – 4,2%; 8) ТОВ «Медовий край» – 3,9%; 9) ТОВ «Біхайв» – 3,8%; 10) ТОВ СУНП «Безпека меду» – 3,4%.

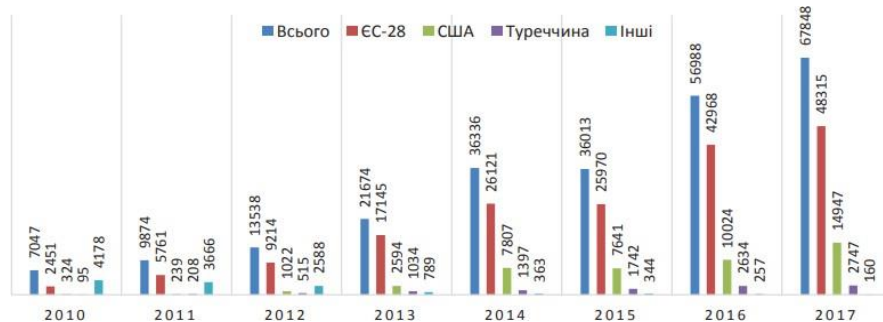

Рисунок 1 – Динаміка структури експорту меду за країнами, т. [3, с.132]

Як видно експорт меду продовжує зростати, з певними країнами він зменшився, але не суттєво.

На основі таблиці 1 – «Динаміка кількості бджолиних сімей в Україні у 2012–2019 рр.» можна визначити загальний стан галузі в середині країни. Спостерігається зменшення бджоло сімей й досить значне в наявності підприємств, а кількість бджоло сімей у населення збільшується, що породжує збільшення поза оборотного й тіньового неоподаткованого меду так як населення продає надлишок меду на роздрібних ринках.

Таблиця 1 – Динаміка кількості бджолиних сімей в Україні у 2012–2019 рр. [3, с.132]

Показник	Наявність бджолосімей у с/г підприємствах, тис сімей	Питома вага, %	Наявність бджолосімей у господарствах населення, тис сімей	Питома вага, %	Всього
2012	83,9	2,9	2807,0	97,1	2890,9
2013	77,4	2,6	2858,1	97,4	2935,5
2014	71,0	2,4	2914,8	97,6	2985,8
2015	59,0	2,2	2640,6	97,8	2699,6
2016	49,9	1,9	2540,1	98,1	2590,0
2017	47,1	1,9	2440	98,1	2487,1
2018	43,5	1,8	2480,2	98,2	2523,7
2017/2018 %	107,7	-	98,4	-	98,5

Можна визначити основні сильні й слабкі сторони галузі для подальшого планування й пропонування дій для покращення бізнесу медового. Для цього був проведений SWOT аналіз галузі бджільництва України.

Таблиця 2 – SWOT аналіз галузі бджільництва України [1, с.59]

Сильні сторони:	Слабкі сторони:
<ul style="list-style-type: none"> - сприятливий природно-кліматичний потенціал; - висока якість продукції бджільництва; - високий рівень диференціації продукції бджільництва; 	<ul style="list-style-type: none"> - низький рівень допомоги порівняно зі світовими конкурентами; - низька ділова активність; - недостатня кількість лабораторій; - нестійке фінансове-економічне становище; - неефективна маркетингова політика;

<ul style="list-style-type: none"> - наявність ресурсів для виробництва екологічно чистої продукції; - низький рівень собівартості; - провідні позиції на світовому ринку 	<ul style="list-style-type: none"> - недостатній рівень фінансових ресурсі
Можливості:	Загрози:
<ul style="list-style-type: none"> - збільшення кваліфікованого та компетентного кадровому потенціалу; - збільшення попиту на міжнародному ринку на продукцію бджільництва; - вигідне геополітичне положення України; - посилення інтересу до натуральних продуктів; - зростання грошових доходів та заощаджень населення; - наявність земель екологічної мережі. 	<ul style="list-style-type: none"> - високий тиск політичних сил на економіку; - мінливість і недосконалість нормативно-правової бази; - високий рівень інфляції; - відсутність інвестиційних проектів та державної підтримки бізнесу у даній галузі; - неефективна цінова політика; - неефективна система мотивації та стимулювання праці; - погіршення демографічної ситуації в державі.

Сьогодні формування маркетингової стратегії можна вважати основою стратегічного розвитку для господарств на ринку продукції бджільництва і це викликано такими чинниками: ринок бджільництва є насиченим і характеризується високим рівнем конкуренції, тому для успішної ринкової діяльності кожному господарству та підприємству необхідно визначити свій цільовий сегмент зі специфічними потребами, що є можливим лише у разі використання маркетингового інструментарію; сучасне зовнішнє бізнес середовище динамічно змінюється, що може надати господарствам та підприємствам додаткові ринкові можливості або, навпаки, нести загрози для його стратегічної діяльності високий рівень конкуренції, який існує на міжнародних і внутрішніх ринках, вимагає від господарств та підприємств адекватної конкурентної поведінки, яка дасть можливість для зміцнення конкурентоспроможної довгострокової позиції на ринку. Врахування змін у характері і поведінці споживача є важливим для ринкової діяльності господарств та підприємств [2, с.119].

Висновки. Галузь бджільництва й бортництво є одним з найдавнішим видом діяльності в Україні. На сьогоднішній день є досить велика кількість ризиків яка може спричинити не тільки локальні проблеми в галузі, але й глобального характеру в тому числі й до знищення її через повне знищення бджіл. Основою антикризового маркетингового управління в сфері медового бізнесу можна запропонувати удосконалення й покращення каналів інтернет-комунікації. Більшість сайтів основних бізнес суб'єктів галузі бджільництва застарілі. Підприємства в інтернеті ведуть досить пасивну діяльність. Соціальні мережі не використовуються як рекламні майданчики й маркетинговий ресурс, скоріше вони є каналом комунікацій між працівниками. Офіційнісайти в більшості є платформами для продажу перепродажу не більше не менше. Тому варто звернути на даний сегмент більшу увагу.

Так як український мед досить конкурентоспроможний й з легкістю завойовує ринки світу варто більше його рекламувати й збільшити його собівартість, доданою вартістю збільшивши потужності з боку запаковування, вироблення скла і т.д. Тому популяризація українського меду це запорука популяризації українського бджільництва, а це в наслідок дозволить збільшити робочі місця й підвищити надходження в бюджет.

Антикризовий маркетинговий маркетинг в медовому бізнесі, ще не потребує негайного втручання, але точкові покращення не завадять й допоможуть підприємствам збільшити об'єми продажу.

Список літератури

1. Журавльова А., Сментина Н. Кон'юнктура світового ринку меду та перспективи для України. / А. Журавльова, Н. Сментина. // Науковий вісник Одеського національного економічного університету: зб. наук. праць; за ред.: М.Д. Балджи (голов. ред.). (ISSN 2409-9260). – Одеса: Одеський національний економічний університет. – 2019. – № 1(264). – С. 48-62.
2. С. А. Вініченко Особливості формування маркетингових стратегій на ринку продукції бджільництва Економічна наука, Економіка та держава 2019 р. № 11 С. 116-120
3. Чміль А. С. Динаміка виробництва та експорту меду в Україні Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство, 2019 Випуск 28, частина 2 С. 131-134.

УДК 327.502:477

Єгор БЕЛЯЄВ

студент першого курсу магістратури кафедри економіки та управління національним господарством,
Дніпровського національного університету ім.Олеся Гончара
egorbeliaiev13@gmail.com

Наталія СКРИПНИК

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та управління національним господарством,
факультет економіки
Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара

ІТ-ГАЛУЗЬ, ЯК НАЙСТІЙКІША СФЕРА ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

За чотири місяці війни український бізнес постраждав в рази більше, ніж за два роки пандемії. Обсяг збитків економіці України внаслідок руйнування та перекриття ланцюгів поставок оцінити важко, адже бойові дії все ще тривають. За приблизними оцінками Національного Банку України, економіка втрачає 50% невиробленого ВВП. Це означає щонайменше 50 мільярдів гривень щотижневих втрат національної економіки, без урахування руйнувань [1].

Більшість провідних галузей української економіки або зовсім перестали працювати або мають серйозні проблеми з логістикою через тимчасову блокаду Чорного моря.

З початку квітня майже всі представники уряду повторювали тезу: «Навіть в умовах війни бізнес повинен працювати там, де це можливо, платити податки та давати країні ресурс для продовження оборони».

Українська ІТ-галузь виявилася найбільш стійкою. З часів карантину компанії добре підготовлені до роботи в часи невизначеності. За даними асоціації ІТ Ukraine майже 92% учасників мали чіткий план дій на випадок форс-мажорних обставин [2]. Так як більшість компаній цієї галузі мають офіси за кордоном, ще до початку повномаштабних воєнних дій було проведено

часткову релокацію ключових співробітників. Тому навіть в перші дні війни проводились великі релізи нових технологічних продуктів.

ІТ-галузь стала справжній стовпом української економіки. За 2021 рік цей сектор економіки зріс на 36% та приніс 6,8 млрд дол. США експортної виручки. Також ІТ-сфера наразі займає друге місце за показником експортних надходжень у бюджет України. В цій галузі працює 285 тисяч спеціалістів [3]. Найбільші ІТ-компанії України не тільки в повному обсязі виконали планові податкові платежі, а й сплачували наперед. продуктивність роботи в перші два місяці війни скоротилась лише на 10%. Кількість замовників не зменшилася, а в деяких випадках навіть збільшилася. Такі компанії як AJAX, ELEKS та N-iX не тільки не скорочують штат працівників, а навпаки залучають нових працівників в Україні та за її межами.

Найсуттєвішими загрозами для українського ІТ-сектору є:

- потенційне обмеження доступу до інтернету через пошкодження електромереж та телекомунікацій;
- мобілізація спеціалістів, бо більшість з них є чоловіки призовного віку.

Щодо останньої проблеми, міністр цифрової трансформації Михайло Федоров висловився: «ІТ-галузь – одна з небагатьох індустрій, які продовжують наповнювати держбюджет валютою. Вони можуть боротися з агресором на своєму фронті» [4].

Також співробітники та компанії сфери ІТ переказують великі кошти на потреби армії.

Отже, стрімкий розвиток ІТ-сектору в Україні в часи пандемії дає змогу стабільно мати валютні надходження в умовах значного відтоку капіталу разом з великою кількістю біженців. Сфера працює, платить податки та регулярно переказує грошу на допомогу збройним силам України. Компанії розширюють штат працівників, запускають нові продукти та виходять на нові ринки збуту. В умовах війни сфера ІТ проявила себе як передова сфера економіки яка швидко може адаптувати свою роботу.

Список літератури

1. Коментар Національного банку про поточний стан та перспективи економіки України. Національний Банк України: веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-pro-potochniy-stan-ta-perspektivi-ekonomiki-ukrayini> (дата звернення: 20.06.2022).

2. ІТ-індустрія забезпечила \$2 млрд експортних надходжень в умовах війни. IT Ukraine Association: веб-сайт. URL: [https://itukraine.org.ua/the-it-industry-provided-a-record-\\$-2-billion-in-export-earnings-during-the-war.html](https://itukraine.org.ua/the-it-industry-provided-a-record-$-2-billion-in-export-earnings-during-the-war.html) (дата звернення: 20.06.2022).

3. Національна ІТ-галузь стабільно генерує валютні надходження. IT Ukraine Association: веб-сайт. URL: <https://itukraine.org.ua/national-it-industry-continuously-generates-foreign-currency-incomes-to-ukraine%E2%80%99s-economy.html> (дата звернення: 23.06.2022).

4. ІТ-галузь допоможе Україні вистояти у війні: опитування найбільших гравців. Економічна правда: веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/18/684265/index.amp> (дата звернення: 21.06.2022).

УДК 330.1

Надія БИЧКОВА,
магістрантка кафедри менеджменту та економічної безпеки,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,
lawagens@ukr.net
Сергій НАЗАРЕНКО,
д.е.н., професор,
завідувач кафедри менеджменту та економічної безпеки,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,
management_cnu@ukr.net

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПЕРСОНАЛУ У ПРОЦЕСАХ СТВОРЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ КАДРОВИХ СТРАТЕГІЙ ОРГАНІЗАЦІЙ

Управлінню персоналу повинна приділятися пильна увага з боку керівництва сучасних компаній, особливо тих, що прагнуть освоїти зарубіжні ринки та поділяють європейські цінності, у тому числі і щодо ведення бізнесу. Управління персоналом є одним із найважливіших напрямів менеджменту сучасних організацій. Постійні трансформації внутрішнього та зовнішнього середовищ функціонування вітчизняних суб'єктів господарської діяльності викликають необхідність до оновлення засобів виробництва, модернізації механізмів перебігу бізнес-процесів. Щодо кадрового ресурсу – постає питання постійного підвищення якості персоналу, у першу чергу шляхом його розвитку, адаптації його знань, навиків, компетентностей до нових реалій господарювання. Питання розвитку персоналу у своїх наукових пошуках вивчають Занора В.О., Зачосова Н.В. та інші вчені [1]. Визначимо основні змістові риси поняття розвитку персоналу. Винничук Р. О. стверджує, що «розвиток персоналу – це сукупність організаційно-економічних заходів, спрямованих на розкриття особистісного і професійного потенціалу працівників та зростання їх здібностей» [2, с.187]. У такому контексті робиться акцент на тому, що увага топ-менеджменту компаній має спрямуватись на увагу не лише до професійного зростання потенціалу працівників, що має значення для досягнення цілей підприємства, але і на їх особисті потреби, задоволення яких може позитивно відобразитись на рівні лояльності співробітників, їх бажанні сумлінно та ефективно виконувати свої обов'язки. Крім того, звертається увага на економічний компонент роботи з персоналом, тобто на матеріальне стимулювання до праці. На думку вчених, «основна мета розвитку персоналу полягає у забезпеченні умов для ефективного використання кадрового потенціалу та сприяттє прагненням персоналу підвищувати свій професійний, компетентнісний та світоглядний рівень» [2, с.187]. Можемо уточнити, що мова має йти не лише про створення умов, але і про всебічну підтримку, заохочення працівників до самовдосконалення та професійного росту. «Основними функціями розвитку персоналу є формування кваліфікованого, адаптивного та компетентного персоналу, який здатний забезпечити реалізацію основних цілей діяльності організації на всіх рівнях та протягом тривалого періоду часу» [2, с.187]. Варто зазначити, що увага має приділятися і на формуванні образу лояльного працівника, адже відданість компанії та її інтересам у сучасних конкурентних умовах є важливим аспектом її успішної діяльності.

Узагальнено, розвиток персоналу може розумітись як комплекс взаємопов'язаних заходів, до якого входять такі складові, як додаткове професійне навчання, перепідготовка і підвищення кваліфікації працівників,

а ще планування індивідуальної кар'єрної траєкторії працівника у компанії. Відповідно до такого формулювання, навчання персоналу спрямовується на розвиток загального інтелекту особистості, а от професійна підготовка націлена на опанування додаткових навиків, необхідних для кваліфікованого виконання тих чи інших завдань у процесі трудової діяльності.

Раціональна організація системи розвитку персоналу та своєчасна і ефективна протидія ризикам, що можуть шкодити її функціональній придатності до реалізації поставлених завдань, є важливими напрямками сучасного управління персоналом. Тому кадрова політика вітчизняних суб'єктів господарської діяльності повинна містити розділи, що будуть спрямовані на формування у працівників розуміння значимості професійного особистого розвитку та готовності компанії надавати всебічну підтримку будь-якій ініціативі у цьому напрямі.

Список літератури

1. Занора В.О., Зачосова Н.В. Формування кадрового потенціалу інноваційного розвитку України в умовах індустрії 4.0: ретроспектива, сьогодення. Проблеми системного підходу в економіці. 2019. №1 (69). С.86-93.

2. Винничук Р. О. Системний підхід до розвитку персоналу організації. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Проблеми економіки та управління. 2015. № 815. С. 185-191.

УДК 330.322:658

Вікторія БОЙКО

к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки,
Національний транспортний університет,
vb070407@gmail.com

Ольга СКЛАДАНІВСЬКА

аспірантка кафедри економіки,
Національний транспортний університет,
velbvec04@ukr.net

МОНІТОРИНГ ЯК СКЛADOVA ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЮ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Основна функція організаційно-економічного механізму управління результативністю полягає в реалізації процесів розроблення, прийняття та виконання відповідних управлінських рішень, які спрямовані на досягнення мети та виконання завдань, поставлених перед підприємством. При цьому об'єкт впливу даного механізму – це потенціал підприємства, а кінцева мета – це ефективні результати його діяльності. Загалом організаційно-економічна система управління результативністю діяльності підприємства поєднує в собі наступні підсистеми: прогнозування й планування розвитку підприємства; мотивація; організація; моніторинг і контроль; інформаційне забезпечення діяльності підприємства та управління ним [1].

Моніторингу результативності діяльності підприємства у складі системного організаційно-економічного механізму управління підприємством відводять важливу роль. Він представляє собою організований підприємством процес перевірки виконання усіх управлінських рішень, з ціллю реалізації

розробленої політики розвитку підприємства та досягнення намічених показників. Створення системи моніторингу є невід'ємною складовою частиною побудови всієї системи управління підприємством з ціллю забезпечення його ефективності функціонування [2].

Слід зазначити, що ключовими характеристиками моніторингу є: обмеженість щодо періоду здійснення, поточне спрямування, діяльнісний характер, періодичність виконання, інформаційна націленість тощо [3, с. 382].

Розглянемо концептуальну модель моніторингу результативності діяльності підприємства (Рис. 1.1).

1.1 - Концептуальна модель моніторингу результативності діяльності підприємства.

Створено авторами на основі [3-7].

Отже, система організації моніторингу включає такі елементи: мета, завдання, суб'єкти моніторингу, об'єкти, інструменти моніторингу, методи, етапи проведення та принципи (Рис. 1.1).

Мета моніторингу - це періодичне відстеження параметрів діяльності підприємства.

Головним завданням моніторингу є спрямувати систему управління об'єктом на досягнення поставлених цілей.

Суб'єкти моніторингу – це учасники, які беруть участь у підготовці та проведенні моніторингу. Це можуть бути:

- суб'єкти, які проводять моніторинг;
- суб'єкти, які ініціюють проведення моніторингу;
- суб'єкти, які здійснюють науково-методологічний супровід моніторингу;
- суб'єкти, які залучаються до виконання робіт (завдань) моніторингу на етапі проведення дослідження.

Суб'єктами моніторингу результативності діяльності автотранспортного підприємства можуть бути сторони, що зацікавлені у результативній діяльності підприємств (стейкхолдери), а саме власники, менеджери, інші фахівці підприємства, працівники, партнери, інвестори тощо.

Об'єктом моніторингу результативності діяльності автотранспортного підприємства є система показників результативності діяльності підприємства.

До інструментів моніторингу можна віднести: звітність, статутні документи, економічну структуру підприємства, фінансові прогнози і плани, порядок збору і аналізу інформації.

Методами моніторингу є:

- формування системи контрольованих показників;
- відстежування, оцінювання, прогнозування, контроль;
- порівняння фактичних і планових показників, аналіз відхилень.

Традиційно до етапів моніторингу відносять: збір інформації, первинне оброблення інформації, формулювання гіпотези, твердження гіпотези, висновки і пропозиції.

Особливе місце в системі моніторингу належить принципам моніторингу. Принципи моніторингу - це основоположні правила, якими повинні керуватися суб'єкти моніторингової діяльності. Значення принципів управління взагалі і принципів моніторингу визначається тим, що вони відображають найбільш характерні для даного об'єкту управління (об'єкта моніторингу) закони і закономірності його функціонування і розвитку [6, с. 64]. Основні з них вказані на Рис. 1.1.

Отже, організаційно-економічний механізм управління результативністю діяльності підприємства є складною системою. Моніторинг результативності діяльності підприємства, як складова механізму управління діяльністю, займає важливу роль в даному механізмі і має на меті регулярне та систематичне збирання інформації для оцінки і контролю діяльності підприємства, постійного її регулювання та вдосконалення через прийняття відповідних управлінських рішень.

Список літератури

1. Савіна С.С. Організаційно-економічний механізм управління підприємством молочної промисловості. Збірник наукових праць НАУ. 2012. № 3(69). Т. 2. С. 162-167.

2. Олійник Т.І. Концепція моніторингу організаційно-економічного механізму управління підприємством. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 23. С. 5-9.
3. Мельник О.Г., Пецкович М.Д. Моніторинг діяльності підприємства. 2012. С. 381-386. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/12527/1/73_381-386_Vis_722_menegment.pdf (дата звернення: 22.06.2022 р.)
4. Рябкова, О. В. Моніторинг економічних показників результативності машинобудівних підприємств : дис.. кан. ек. наук : 08.00.04. Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2018. 222 с.
5. Роскладка Н.О. Система моніторингу ключових показників ефективності діяльності підприємства. Ефективна економіка. № 12. 2019. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/12_2019/8.pdf (дата звернення: 23.06.2022 р.)
6. Слинков А.М. Мониторинг как управленческий процесс: принципы, методы, функции. Научные ведомости. Серия Экономика. Информатика. 2016. Выпуск 37. С. 63-70.
7. Галіцин В.К., Ус Р.Л. Моніторинг та аудит інформаційних технологій в системі управління організації. 2012. С. 256-262. URL: file:///C:/Users/38096/Downloads/Mise_2012_86_26.pdf (дата звернення: 22.06.2022 р.)

УДК 338.2

Григорій БОЙЧЕНЮК

студент

Київський національний університет будівництва і архітектури, м. Київ
boicheniuk_hv@knuba.edu.ua

Ольга БЕЛЕНКОВА

д.е.н., доцент

Київський національний університет будівництва і архітектури, м. Київ
bielienkova.oiu@knuba.edu.ua

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ – ПРОВІДНИЙ ТРЕНД РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

У XXI столітті світова економіка увійшла у нову фазу свого розвитку – фазу, що характеризується швидкістю, непостійністю, невизначеністю, а також цифровою трансформацією багатьох сфер життя людини та господарської діяльності підприємств, яка усе частіше відбувається у цифровому просторі [2].

Цифрові технології зараз грають провідну роль у розвитку професійної діяльності людини та формують здатність до адаптивності і гнучкості підприємств. Наслідком цифрової трансформації бізнес-процесів стали кардинальні зміни системи взаємовідносин суб'єктів господарювання, їх внутрішньої організації, диспропорції розвитку.

Цифровізація усіх сфер діяльності – передбачає не лише електронний формат отримання адміністративних послуг, але й здійснення контролю за діяльністю суб'єктів господарювання, слідкування за безпекою вулиць за допомогою камер спостереження і дронів, здійснення аналізу великих масивів

даних на основі технології Big-Data, збереження інформації на «хмарних» сервісах тощо.

Існують декілька рівнів, які є ключовими для здійснення процесу цифровізації [1, с.32-35]: рівень окремих бізнес-процесів, підприємств, проектів, регіонів, держави.

Вплив держави на цифровий розвиток підприємств має відбуватися шляхом узгодження політики цифровізації з науково-технічною, бюджетно-фінансовою, грошово-кредитною, промисловою та зовнішньоекономічною політикою [4, с.189] за умови досягнення єдності інтересів та злагоджених взаємовідносин між суспільством, державою, владою, бізнесом, громадськими і науковими інституціями. При цьому слід враховувати, що [1, с.35]: «цифрова економіка надає небувалі досі можливості для підприємств і організацій щодо вільного вибору партнерів і споживачів, полегшує вихід і просування на ринки, суттєво зменшуючи трансакційні витрати, сприяє децентралізації тощо». А в умовах воєнного часу – дозволяє здійснювати господарську діяльність, слугуючи середовищем для безпечного функціонування бізнес-процесів, оплачувати податки та взаємодіяти із місцевими органами влади [4-6], розраховувати вартісні параметри та визначати собівартість товарів, робіт, послуг [3, с.167], дозволяє персоналу підприємств здійснювати звичайну для себе діяльність у значній віддаленості від місця роботи – навіть із-за кордону.

Для максимально ефективного використання цифрових технологій і їх оперативного впровадження в усі сфери діяльності, підприємства повинні змінити деякі бізнес-процеси, моделі взаємодії персоналу, роботи із постачальниками і споживачами, а державні і місцеві органи управління – всіляко підтримувати процес упровадження цифрових технологій.

Список літератури

1. Бєленкова О.Ю. Цифрова трансформація будівництва: механізм взаємодії бізнесу, науки, держави. Будівельне виробництво. 2019. № 66. С. 30– 36.
2. Ізмайлова К. В. Вплив сучасних економічних умов на обґрунтування доцільності нових будівельних технологій. Нові технології в будівництві. 2010. № 1. С. 79-81.
3. Цифра Т.Ю. ВІМ як інструмент реформування системи ціноутворення (на прикладі дорожньо-будівельних підприємств). Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин. 2021. Вип. 47(2). С. 167-178.
4. Сорокіна Л. В. Інформаційні технології як інструмент оптимізації управління збалансованим економічним розвитком підприємства. Актуальні проблеми економіки. 2007. № 10. С. 189–198.
5. Stetsenko S.P. The interrelation of digital technologies and organizational and economic mechanisms in construction: adaptation to change management. International Review, Spec. Is., 2021. No. 1, P. I, p. 21-31.
6. Шпаков А., Приходько О., Кушнір І., Ніколаєв Г., Петруха Н., Рижаківа, Г. Структурно-когнітивна та економіко-аналітична основа цифрової трансформації процесів адміністрування будівельними підприємствами. Управління розвитком складних систем, 2021. (48). С. 135-144.

Вікторія БОНДАРЕНКО

к. е. н., старший науковий співробітник, доцент кафедри бізнес-адміністрування, маркетингу та менеджменту
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
viktoriya.bondarenko@gmail.com

Назарій ПОПАДИНЕЦЬ

д.е.н., старший дослідник
доцент кафедри економіки та маркетингу
Навчально-наукового Інституту підприємництва та перспективних технологій
Національного університету «Львівська політехніка»
popadynets.n@gmail.com

Даніелла МУШКА

аспірантка кафедри економіки підприємства економічного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
daniella.mushka@uzhnu.edu.ua

Владислава ОЛЕНЬ

студентка спеціальності «Менеджмент»
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
vladyslava olen@uzhnu.edu.ua

ПОНЯТТЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВИМИ КОМУНІКАЦІЯМИ ПІДПРИЄМСТВА

Ринкові умови, в яких вже усталено звикли працювати компанії має ряд переваг, оскільки забезпечує саморегулювання ринкових процесів та зміну записів, потреб, смаків споживачів і не порушує стабільності, збалансованості, гнучкості економіки. Однак вплив пандемії коронавірусу, не дивлячись на саморегулювання ринку, вніс суттєві негативні корективи на результати діяльності компаній, і зрештою, та частина бізнес-сектору, що не змогла впровадити цифрові маркетингові комунікації систему управління, залишилася за «бортом».

Війна в Україні, що розпочалася 24 лютого 2022 року суттєво вплинула не лише на економіку нашої держави, а й весь світ. Тому, розглянемо через призму еволюції, як змінювалися розуміння системи маркетингових комунікацій в системі управління компанією у зв'язку з вище приведеними подіями.

Система управління маркетинговими комунікаціями в компанії повністю базується на комунікаційному процесі та реалізується із врахуванням урахуванням особливостей виду діяльності, локації, продукту, специфікою поведінки споживача, конкуренції на ринку, а також інших непередбачуваних факторів макро- і мікросередовища.

В першу чергу, управління маркетинговими комунікаціями ґрунтується на виборі стратегії та тактики «гри на ринку». В цілому комплексний підхід до управління маркетинговими комунікаціями можна представити у вигляді рис. 1.

Джерело: розроблено автором на основі [1]

Рис. 1. Комплексний підхід до формування системи управління маркетинговими комунікаціями

Як видно з рис. 1 комплексний підхід до формування системи управління маркетинговими комунікаціями містить ідеологію, тобто відповідь бізнесу на такі основні запитання: «Навіщо ми працюємо? Ким, ми прагнемо стати? Що для нас важливо?». Наступною частиною цього процесу є розв'язання всіх питань, що пов'язані з бізнес-процесами, а саме: «Чого важливо досягти у бізнесі та за який проміжок часу? Який наш план дій? Якою буде наша операційна та щоденна робота по досягненню поставлених результатів?».

Коли компанія чітко визначилася з двома попередніми етапами, можна сміливо переходити власне до формування комунікаційної політики, де варто чітко дати відповіді на такі запитання «Як ми формуємо суспільну думку про наші цілі, цінності, стратегію діяльності в очах наших споживачів?».

Підбивати підсумки, отож ідеологія – це цілісне бачення ідей, цілей і цінностей сформоване для досягнення поставлених результатів бізнесу та формування чіткого впливу на певну групу конкретних людей.

Цінності – це набір найважливіших для підприємства принципів, яких воно дотримується у всіх сферах управління (персонал, фінанси, маркетинг, виробництво) та у зовнішньому оточенні (стосовно конкурентів, споживачів, природного середовища). Важливо відзначити, що цінності повинні бути реалістичні, а не декларовані, інакше довіра споживачів буде підірвана.

Стратегія маркетингових комунікацій - це чіткий план дій, методів та інструментів у сфері інформаційної та комунікаційних систем бізнесу, що спрямовані на реалізацію довгострокових цілей на ринку [2].

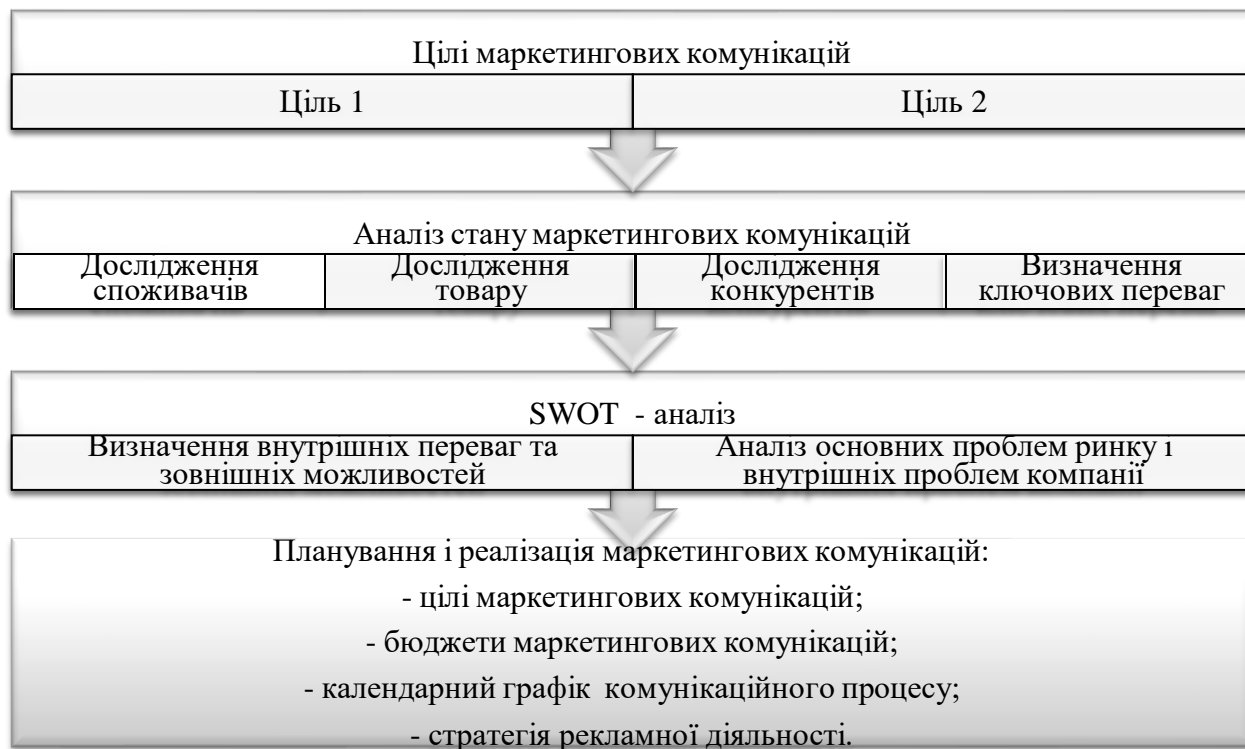
До прикладу, менеджери компанії та інших рівнів управління можуть формулювати та завдання стратегічного формату:

- поширити інформацію розповсюджувати інформацію про переваги власної продукції;
- формувати та підтримувати позитивний імідж та ділову репутацію як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках;
- регулювати попит на продукції на ринку через систему продуманих методів стимулювання в системі маркетингових комунікацій.

Всі ці дії можна втілити лише через чіткий план маркетингових комунікацій, а саме через правильний вибір засобів комунікації та їх вартості

для компанії. На вибір засобу комунікації впливають: особливості продукту, ніша, цільова аудиторія, фінансові можливості підприємства та ціна продукту.

Основні етапи управління маркетинговими комунікаціями на підприємстві можна зобразити у вигляді рис. 2.

Джерело: розроблено автором на основі [1]

Рис. 2. Основі етапи управління маркетинговими комунікаціями на підприємстві

Всі основні етапи системи управління маркетинговими комунікаціями на підприємстві, як видно з рис. 2 залежать від визначеної мети компанії та її конкурентних переваг на ринку.

Саме проведення детального та всебічного аналізу про сильні сторони внутрішнього середовища та загрози та можливості зовнішнього середовища, дозволяє систематизувати всю інформацію про позицію компанії на ринку, конкурентні переваги її товарів та продуктів, обсяги попиту, дії конкурентів.

Цілі в межах системи управління маркетинговими комунікаціями мають чітко бути сформульовані. Крім того, вони мають бути досяжними, вимірюваними в часі та закріплені функціонально за відповідальними особами.

Щодо цільової аудиторії, то тут принципово важливо на основні проведення маркетингових досліджень чітко сформувати її портрет і, внести при потребі, корективи у план маркетингових комунікацій.

Календарний графік комунікаційного процесу є надзвичайно важливим, оскільки забезпечує чітку реалізацію всіх запланованих заходів. Підприємству необхідно сформувати бюджет маркетингових комунікацій враховуючи те, що на це впливає низка факторів та обмежень. Однак, тут важливо враховувати цілі маркетингових комунікацій та доступності фінансових ресурсів, що можуть бути спрямовані на маркетингову діяльність. Зазвичай більшість компаній користуються трьома підходами у формуванні бюджетів маркетингових комунікацій: фіксований (це визначені обсяги витрат, що не змінюють в процесі реалізації стратегії компанії на рику), залишковий (бюджет

формується лише при наявності вільних коштів у компанії), гнучкий (залежить від обсягів продаж на ринку) [3].

На нашу думку, гнучкий метод є найкращий та вигідний для компаній, при цьому розмір відсотка в більшості випадків орієнтується на ситуацію в галузі або визначається інтуїтивно.

Підсумовуючи варто відзначити, що менеджери підприємств повинні вміло вибирати засоби, методи, заходи реалізації маркетингових комунікаційних цілей і цей вибір буде залежати від надзвичайно великої кількості обставин внутрішнього та зовнішнього середовища.

Підсумовуючи, виділимо роль та місце маркетингових комунікацій в системі менеджменту підприємства: дає визначення того, які ресурси має компанія, щоб просувати свої продукти; розробляє фільтр інформації, що прямує до споживача; управляє ресурсами організації для досягнення маркетингових цілей.

Комунікації у сфері маркетингу є важливою функцією менеджменту, головна відмінність якої полягає в тому, що вона спрямована на обмін інформацією зі споживачами, формування попиту.

Список літератури

1. Kotler P. Marketing management: The millennium edition. Prentice Hall international series in marketing. Prentice Hall. New Jersey. 2000. URL: https://www.researchgate.net/publication/235362523_Marketing_Management_The_Millennium_Edition
2. Kliatchko J.G. Revisiting the IMC construct. International Journal of Advertising, 2008. 27(1). Pp. 133-160.
3. Мушка Д. В., Бондаренко В. М., Попадинець Н. М. Сутність та еволюція digital-маркетингу. Регіональна економіка. 2021. №2(100). С. 200-204. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2021-2-18>

УДК 336.71.078.3

Олена БОРИСЮК

к.е.н., доцент,
доцент кафедри фінансів, Волинський національний університет ім.
Лесі Українки,
lana-borysuk@ukr.net

КІБЕР-РИЗИКИ ТА ЇХ СТРАХУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У сучасному світі, де організації комерційної сфери, у тому числі всі урядові структури - організують збирання, зберігання та обробку інформації, спостерігається зростання інцидентів у галузі інформаційної безпеки, які мають широке поширення і набувають загрозового характеру.

В сучасних умовах число кібератак на компанії з кожним днем зростає. Так, у 2013-2018 рр. через це інвестори втратили 52 млрд. дол. США. У 2018 році лише віруси WannaCry, Petya та NotPetya паралізували роботу мільйонів комп'ютерів у 99 країнах світу [1].

Незважаючи на те, що кібер-ризик цілком реальні, багато компаній ще не знайшли оптимального засобу боротьби з ними. Результати глобального опитування керівників великих корпорацій, проведеного KPMG у 2021 році показують, що багато респондентів ставляться до кібератак на свій бізнес як

до неминучості, а 68% керівників американських компаній назвали це лише питанням часу. При цьому 51% керівників компаній із різних країн відзначили, що вони добре підготовлені до кібератак [2].

Водночас у багатьох рейтингах кібер-ризиків останніми роками міцно закріпили за собою місце в першій десятці і піднімаються все вище. Наприклад, за даними дев'ятого щорічного дослідження Allianz Risk Barometer на початку 2022 року, в якому взяли участь 2 718 експертів зі 102 країн, на перше місце серед глобальних викликів вийшли кібер-ризиків та кіберінциденти, у тому числі кіберзлочинність, збої в роботі ІТ-систем, вразливість даних. При цьому на другому місці були виділені ризиків перерви у виробництві, які можуть бути викликані кібератаками.

Страховання кібер-ризиків - відносно новий напрямок на ринку страхування, що має колосальний потенціал розвитку. Популярність кіберстрахування у світі зростає разом із кібер-ризиками. PWC передбачає, що до кінця 2022 року обсяг страхових премій, що щорічно збираються, у цій сфері досягне 7,5 млрд дол. США, а збитки від хакерів зростуть до 2025 року понад 10,5 трлн. дол. США [3].

Страховики по-різному розуміють кібер-ризиків. Найчастіше кібер-ризиків сприймається як ризик, а не як окремий продукт. Кібер-ризиків можуть розглядатися і покриватися існуючими на ринку класичними видами страхування, у тому числі страхуванням майна, відповідальності, екологічних ризиків. Наприклад, банки та інші фінансові інститути можуть страхувати кібер-ризиків за договорами комплексного страхування банків у рамках секції «Електронні та комп'ютерні злочини».

При використанні традиційних страхових продуктів існує небезпека недооцінки «прихованого» кібер-ризиків у випадку, якщо цей вид ризиків не виключений або не повністю виключений.

Також на ринку існують окремі продукти, які включають страхування ризиків, які не покриваються класичними договорами страхування відповідальності перед третіми особами за несанкціоноване розкриття конфіденційної інформації та персональних даних у зв'язку з кібератакою, перерви у виробництві внаслідок кібератаки, витрат на розслідування, юридичних витрат на захист.

Під кібер-ризиками розуміються можливі зломи, перебої та інші порушення у роботі комп'ютерних та інформаційних систем та мереж, при настанні яких можуть виникнути негативні наслідки [4].

Серед основних наслідків кібер-ризиків виділяють - втрати прибутку, зниження вартості фірми, додаткові витрати на розслідування та відновлення даних.

Складовими процесу управління кібер-ризиків фірми є процедури своєчасного виявлення ризиків, їх оцінка та подальша обробка.

Варто зазначити, що будь-яка добре продумана методологія оцінки кібер-ризиків передбачає такі кроки, як:

- виявлення загроз, спрямованих на аналізовані активи;
- визначення наслідків реалізації загроз;
- виявлення вразливостей;
- виявлення існуючих контролів;
- визначення ймовірності реалізації загроз.

В сучасних умовах компанії намагаються визначити та оцінити рівень вразливості своїх систем і вживати заходів реагування на цифрові загрози, що постійно зростають, і цілеспрямовані кібератаки. Це серйозна проблема, з

якою корпораціям можуть допомогти впоратися страхові компанії.

На сьогоднішній день лідером кіберстрахування по праву вважаються США з їхньою потужною IT-інфраструктурою, де були відзначені перші у світі серйозні кіберзагрози для бізнесу та де діє жорстке законодавство щодо захисту персональних електронних даних.

На сучасному етапі функціонування вітчизняного страхового ринку лише деякі страхові компанії можуть запропонувати якісний страховий захист від кіберзлочинності (кібер-ризиків). Водночас відсутня необхідна статистика, законодавча база, судова практика з цього питання. Разом із тим, недостатньо і кваліфікованих фахівців, що мають уявлення про даний вид ризику та його структуру.

Однак, на перспективу, вітчизняні страховики повинні стежити за світовими тенденціями, переймати західний досвід; збирати і аналізувати дані, статистику зарубіжних компаній і готувати платформу для створення власних продуктів із кібер-страхування. Варто звернути увагу на поліс CyberEdge від American International Group (AIG), адже на сьогоднішній день це вершина розвитку кіберстрахування.

Список літератури

1. Гудзь О. Розвиток страхування: нові інструменти та методи управління ризиками в цифровій економіці. Економіка. Менеджмент. Бізнес. № 3 (29). 2019. Ст. 4-12. DOI: 10.31673/2415-8089.2019.030412.

2. Нагайчук Н.Г., Третяк Н.М., Ткаленко О. Страхування в системі управління кібер-ризиками підприємства в умовах цифрової економіки. Фінансовий простір. 2019. № 1 (33). С. 97-111. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.4.6.

3. Приказюк Н.В., Гуменюк Л.С. Кібер-страхування як важливий інструмент захисту підприємств в умовах цифровізації економіки. Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка". 2020. № 4. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.4.6.

4. Bohme R., Schwartz G. Modeling Cyber-Insurance: Towards A Unifying Framework. Conference. 2020.

URL: <http://www.icsi.berkeley.edu/pubs/networking/modelingcyber10.pdf>.

Світлана БОРТНІК

к.е.н., доцент,

доцент кафедри підприємництва і маркетингу,
Волинський національний університет ім. Лесі Українки,

Bortnik.Svetlana@vnu.edu.ua

Ольга ЛЕВЧУК

студентка групи ЕП-64Мз

Факультет економіки та управління

Волинський національний університет ім. Лесі Українки

levchukolia16@gmail.com

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЙ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

В сучасних умовах гіперконкуренції важливість кадрового забезпечення не викликає сумніву, оскільки останнє займає все більш значимі позиції в стратегічному управлінні підприємством. Тому основним джерелом розвитку економіки можна вважати належне кадрове забезпечення та результативне

використання кадрового потенціалу підприємства, його персоналу, що є вирішальним чинником соціального і економічного розвитку.

Вирішення проблем кадрового забезпечення діяльності підприємства знайшло відображення у дослідженнях таких науковців, як О.А. Грішнова, Г.П. Горішна, Я.А. Жаліло, А.Я. Кібанов, А.М. Колот, І.Л. Петрова та інших. Питання підтримання високого рівня кадрового забезпечення стають питаннями виживання, оскільки динамічні умови функціонування підприємств ускладнені нині значними труднощами, пов'язаними з воєнним станом, загальною кризою в економіці, потрясіннями на ринку праці тощо.

Однак, незважаючи на широкий спектр питань, охоплених дослідженнями зарубіжних і вітчизняних вчених, недостатньо вивченими та розкритими на даний момент залишаються розробки практичного інструментарію формування та забезпечення реалізації стратегії кадрового забезпечення і методичних підходів до її розробки.

Ю. Котельникова розглядає кадрове забезпечення як здатність підприємства до задоволення потреби у людських ресурсах. Кадрове забезпечення, інтегруючись у кадрову політику, охоплює низку її найважливіших складових – залучення, відбір та наймання, підбір та розміщення, професійну орієнтацію та адаптацію персоналу, його мотивацію та стимулювання, професійне навчання, атестацію та просування по службі.

Визначальне місце кадрового забезпечення у системі управління підприємством пояснюється тим, що його об'єктом є персонал. Як доведено численними дослідженнями науковців, персонал є найбільш вагомим ресурсом підприємства, забезпечення його стійкості та конкурентоспроможності. Формування кадрового забезпечення має охоплювати всі функції управління персоналом від приймання до розвитку персоналу [1]. Проте, на наш погляд, за умов впливу дестабілізуючих чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, пов'язаного з війною, низького рівня мотивації, ймовірності звільнення тощо, персонал підприємства та усі процеси, пов'язані з його найманням, розстановкою, формуванням, використанням, розвитком і вивільненням потребують посиленої уваги.

Кадрове забезпечення у процесі управління персоналом підприємства передбачає комплекс дій, спрямованих на встановлення певних виробничих відносин із персоналом та реалізації його потенціалу. Завданнями кадрового забезпечення передусім є створення умов для ефективної діяльності підприємства, діагностика та прогнозування впливу персоналу на економічні показники, рівень кадрового потенціалу та трудові відносини загалом.

Вивчення наявних в науковій літературі підходів дозволило дійти висновку, що доречним є формування системи кадрового забезпечення підприємства та її елементів відповідно до наявної архітектури у вигляді особливого бізнес-процесу, який включає послідовну реалізацію таких етапів: стратегічний аналіз, формування стратегічних альтернатив, стратегічний вибір, впровадження стратегії та контроль за її виконанням. Даний підхід видається виправданим з економічної точки зору, оскільки дозволяє забезпечити оптимізацію витрат на персонал відповідно до обраної кадрової стратегії в режимі реального часу [2].

Однак слід зауважити, що ефективна розробка кадрової стратегії можлива за умов якісного пророблення й формалізації методичного інструментарію основних етапів її формування, що можливе з використанням процесного підходу.

Таким чином, запропоновано представити типові стратегічні альтернативи щодо формування і реалізації системи кадрового забезпечення підприємства

відповідно до пріоритетності співвідношення витрат на персонал та вимог до його якості наступним чином:

- розвиток кадрового потенціалу (високі витрати – висока якість персоналу), що передбачає значні витрати, пов'язані з організацією навчання, забезпеченням найкращих умов праці та її оплати;

- оптимізація кадрового потенціалу (середній рівень витрат – якість персоналу достатня для виконання поставлених та перспективних завдань) має на меті забезпечення підприємства робочою силою в умовах обмеженості фінансових ресурсів, тобто передбачає відносно помірні темпи зростання оплати праці, середній рівень організації праці, невисокі витрати на навчання й адаптацію за умов забезпечення достатнього рівня кваліфікації для вирішення поточних завдань та ін.;

- скорочення витрат на управління персоналом (низькі витрати – гранична якість кадрів, тобто достатня для виконання поставлених завдань), що пов'язано з необхідністю зменшення витрат ресурсів, пов'язаних з забезпеченням діяльності підприємства.

Запропоновані стратегічні альтернативи надають більш повного розуміння сутності кадрового забезпечення та формують підґрунтя для розробки стратегічних кадрових рішень та можливих способів гнучкого реагування на виклики в системі управління персоналом.

Таким чином, слід зауважити, що загальна стратегія, стратегія управління персоналом і стратегія кадрового забезпечення повинні розроблятися і розвиватися як єдине ціле, що означає залучення фахівців служби управління персоналом до вирішення стратегічних завдань на корпоративному рівні. Але практична імплементація означених підходів є досить проблематичною, адже, на теперішній момент часу не існує достатньо розробленого методичного інструментарію для її реалізації. Це пов'язано з тим, що в теорії управління персоналом відсутній дієвий механізм взаємодії кадрової стратегії зі стратегією організації, який би дозволяв взаємно коректувати одна одну і розвиватися узгоджено.

Тому, враховуючи стан розвитку менеджменту сучасних підприємств, вважатимемо доречним дотримання позиції щодо місця кадрової стратегії як забезпечуючої загальнокорпоративну та розгляд її як різновиду функціональних стратегій. Залежність кадрової стратегії від загальнокорпоративної підвищує її адаптованість та керованість відповідно до рівня реалізації стратегічних настанов більш високого рівня. На практиці це означає, що при невиконанні загальнокорпоративної стратегії можлива оперативна трансформація кадрової складової для забезпечення реалізації планів більш високого рівня.

Отже, вітчизняні підприємства, працюючі у надскладних умовах війни мають потребу у розробці науково обґрунтованих рекомендацій у сфері формування дієвих стратегій розвитку кадрового забезпечення, які б забезпечували виживання підприємств, їх здатність до саморозвитку, ефективного використання ресурсів, результативну практичну діяльність.

Список літератури

1. Мішина С.В., Мішин О.Ю. Формування кадрового забезпечення міжнародної контрактної діяльності. Ефективна економіка.2020. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2020/59.pdf

2. Бортнік С. М. Стратегічне управління розвитком персоналу в контексті забезпечення кадрової безпеки підприємства. Економічний форум : науковий журнал.2018. № 2. С. 331-339. URL: https://drive.google.com/file/d/1Jwd4mqG_ninpyZ3w6O1Jm0IKUudtXuHx/view

Інна БОСА
аспірант,
Хмельницький національний університет,
bosainna@gmail.com

ОПТИМІЗАЦІЯ ЛОГІСТИКИ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Сьогоденність – це найбільша в історії України соціальна, гуманітарна і економічна криза. Криза, в якій важливим питанням для вітчизняних підприємств є не тільки виживання, але й здатність до розвитку в «нових» умовах.

Найбільшою загрозою, з якою бізнес зіткнувся – це військове вторгнення Росії в Україну, що спричинило зрив ланцюгів поставок. Це вплинуло на великі підприємства, чиї ланцюги поставок можуть проходити через різні регіони країни. Також постраждали компанії, які використовували китайських виробників для виробництва своєї продукції.

Фахівці-практики, стверджують, що оптимізація логістики – це друге, після безпосереднього ведення військових дій, питання, яке життєво важливе для виживання нашої держави. Працююча економіка та логістика стають одними з визначальних умов для нашої перемоги [1].

На нашу думку, головна мета оптимізації логістики на підприємстві – це скорочення витрат на всіх логістичних етапах. Єдиної методики не існує, оскільки всі компанії різні, але є підходи загальновідомі до удосконалення самих процесів. Зокрема, при виборі постачальників важливо визначити надійних контрагентів, які будуть максимально оптимально підходити як партнери для бізнесу.

Враховуючи стан в якому перебуває Україна, варто відзначити, що під час формування транспортних витрат варто врахувати той факт, що купівля та отримання власного транспорту є витратними, але при правильному логістичному менеджменті та використанні програмних продуктів для оптимізації ці витрати швидко окупляться. По складських приміщеннях також можуть бути різні рішення. Можна скористатися послугами транспортних компаній для зберігання власної продукції, або ж орендувати чи купити приміщення тощо. Все інше залежить від особливостей функціонування компанії та наскільки ефективним є логістичний менеджмент.

Варто врахувати і той факт, що в умовах глобалізації та поділу праці деякі види діяльності стають неефективними в межах підприємства, оскільки на ринку є спеціалізовані компанії, які надають такі послуги за прийнятними цінами та з високою якістю послуг. Тобто у підприємств є можливість підвищення ефективності логістичних процесів за рахунок аутсорсингу [2].

До початку воєнних дій в Україні, сфера логістики почала інтегрувати в свою діяльність рішення щодо використання штучного інтелекту, враховуючи інтелектуальні перевезення, планування маршрутів і планування попиту. Найближчим часом волонтери, вантажовідправники, перевізники, постачальники і споживачі зможуть отримати вигоду з цих тенденцій розвитку логістичних технологій. Поряд зі штучним інтелектом не менш активно буде використовуватися доповнена реальність і розширений інтелект. Розширений інтелект поєднує в собі інтелект людини з автоматизованими процесами

штучного інтелекту. Наприклад, в плануванні логістики використання розширеного інтелекту може навіть перевершувати використання тільки штучного інтелекту, оскільки поєднує в собі можливості людей.

Список літератури

1. Качан Н. Логістичні послуги в Україні: знищити, не можна вистояти. URL: <https://blog.liga.net/user/nkachan/article/44260>.

2. Шарко В.В. Логістична політика в стратегії інноваційного розвитку машинобудівного підприємства. 2019. Вісник Хмельницького національного університету. № 6, Т. 1. С. 218-225. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/01/VKNU-ES-2019-N6.pdf#page=218>

Анна ВЕРБИЦЬКА

к.н.держ.упр.,

зав. кафедри маркетингу, PR-технологій та логістики
Національний університет „Чернігівська політехніка”

a.verbytska@stu.cn.ua

ACTUAL INTERNET-MARKETING INSTRUMENTS IN THE CONDITIONS OF WAR

Ukrainian marketers took an active part in the information actions from the first days of war. They posted on Google Maps, disseminated truthful information, blocked russian propaganda on websites and social media. Then entrepreneurs started thinking about prospective of forward business activity. Business owners have focused on two directions: inside (domestic market) or outside (foreign market).

In new uncertain conditions the need of actualization relevant internet marketing instruments has arisen.

For businesses looking for opportunities in the European markets (Poland, Hungary, Czech Republic, Germany and others) Google Shopping Ads Grader by Glocal is recommend as a service, which allows to compare markets. This is a useful service that helps to research markets *volumes of GDP, population, number of consumers) for Google Shopping.

The research “Economy of Ukraine during the war: operational assessment”, conducted in April, 2022 by the Center for Economic Strategy shows which industries in Ukraine have suffered the most. According to these data, the decline of Ukraine's economy this year is expected from 35% to more pessimistic scenarios. Such knowledge is needed in order to understand the prospects for the development of the internal market. There are also industries that, despite the fact that the economy is experiencing a downturn, still grew [1].

According to the Serpstat survey, the representatives of companies were asked whether they plan to enter the markets of foreign countries. Almost half (48%) of survey participants said that their companies will capture new markets. Participants also shared the challenges their businesses now face: refusal of the russian market, loss of 30-40% of income; separation from russian investors; attracting new investments; the need to replace russian services, reduce the Ukrainian market, enter new markets; outflow of most customers; inability to perform the services; reduced number of projects and teams; lack of skills to enter foreign markets; reluctance of foreign customers to cooperate with Ukrainian

companies due to the risks; decreased revenue due to reduced number of advertisers; redistribution of marketing budget; closure of airspace; logistical and financial problems; falling demand for services; complete business shutdown and others [2].

The Google Trends instrument would be useful for businesses in the domestic market looking for new opportunities for internal development. Google Trends is helpful to select the region of Ukraine, specify the area and analyze the numbers.

Similarweb tool is effective for the analyzing the starting point of the business. From the beginning, the Similarweb competitive analysis service will help find the right marketplace. For example, the company is going to enter the Romanian market. In this case it is needed to type in Similarweb google.ro and see the most popular resources in the country.

Businesses, which are going to enter foreign markets, are looking for the fastest way to the world marketplaces. For example, Amazon is now extremely competitive, because it means going out with its production in the range of 30-50 thousand dollars of investment without any guarantees. Internal analytics allow to understand how much the company will sell. On Amazon it is possible to analyze the volume of the niche.

In every case the first step is to dive into the services of competitive analysis. The easy and effective solution is to create an ordinary Excel spreadsheet, conduct a list of marketplaces - potential competitors, look at the sources of traffic, where the audience is attracted. Then it is important to measure the result.

Without basic analytics and understanding how to convert certain channels, it is not possible to perform modern business. The list of basic analytics tools:

- Facebook, Instagram, YouTube Analytics;
- Google Analytics + Call-Tracking;
- End-to-end analytics [3, p. 53].

The most challenging issue if we talk about entering foreign markets is a survey of the target audience. There is almost no access to it, because the marketplaces are closed as much as possible. They do their best not to take the audience away from them. There are tools that allow to understand the target audience better: resources from Google, Facebook, TikTok, which contain specific recommendations on how to find out about the audience in these markets.

- ThinkWithGoogle - a selection of insights from Google;
- Facebook for Industries - makes possible to look at e-commerce, retail, gaming, automotive;

- TikTok Creators Portal - if TikTok is an entire part of your strategy it is important to analyze and saw interesting insights;

Google Market Finder - a tool that allows to search and find opportunities specifically for the business.

In war conditions Ukraine's business is in extremely difficult situation. The ability to adapt is exactly what will help national business hold on today. Markets' search, optimization of budgets, shift the focus from strategical to tactical actions to achieve short-term goals - these are the steps that will help in building relevant marketing strategy in the uncertain realities.

References

1. Economy of Ukraine during the war: operational assessment. Center for Economic Strategy. 2022. URL: <https://ces.org.ua>.

2. Ukrainian digital during the war - 73% of Internet marketers returned to work [The title from the screen]. Serpstat. 2022. URL: <https://serpstat.com>.

3. Verbytska A., Babachenko L. Communication Strategy Development Algorithm for B2C Startups. Pryazovskyi economic herald. 2021. №5(28). P. 51–55.

Карина ГАДЖИЄВА

Туризм, 4 курс

Волинський національний університет ім. Лесі Українки,

Karinagadzhieva0@gmail.com

Костянтин ПАВЛОВ

завідувач кафедри підприємництва і маркетингу, професор,

Волинський національний університет ім. Лесі Українки,

pavlov.kostiantyn@vnu.edu.ua

ДІЯЛЬНІСТЬ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Один з бізнес-напрямків, який постраждав найбільше під час війни – це туризм. З початку повномасштабної війни частина туристичних компаній закрилась, інші переорієнтували свою діяльність на волонтерство – використовували свої автобуси для евакуації біженців, залучали зв'язки, щоб організувати закупівлю гуманітарної допомоги з-за кордону. Про відновлення основної діяльності туристичні компанії тривалий час навіть не думали.

Протягом останніх кількох тижнів, з настанням потепління, серед українців почали з'являтися запити на відпочинок: спочатку у межах Львова, потім десь неподалік у горах, а зараз навіть з'являється зацікавленість у турах на море.

З початку повномасштабної війни туризм в Україні, зі зрозумілих причин, фактично помер. Деякі туристичні компанії використали свої зв'язки за кордоном, щоб допомогти фронту та біженцям. Власниця туристичної компанії «OTi Tour» Ольга Сорока розповіла ZAXID.NET, що з приходом війни одразу перетворила свій офіс на волонтерський штаб. Тепер замість турів на море працівниці компанії відправляють сухпайки та ліки на фронт.

Якщо внутрішній туризм, хоч і намагається ожити, є дуже обмеженим, то з турами за кордон ситуація ще складніша. По-перше, через воєнний стан в Україні повністю закрито небо, а по-друге, більшість українців цікавлять поїздки за кордон з метою евакуації, а не відпочинку. Проте ринок відпочинкових турів за кордон теж починає оговтуватись.

Наразі ціни на тури Україною не змінилися, але представники туристичних компаній кажуть, що через складну ситуацію з паливом, скоріш за все, будуть змушені підняти вартість таких поїздок.

Деякі туристичні агенції починають анонсувати автобусні тури в Європу – такі пропозиції, наприклад, на червень за кілька сотень євро уже публікують турагенти у своїх соцмережах. Але такі пропозиції скоріш є винятком, бо, скоріш за все, цього літа ринок туризму в Україні буде дуже обмеженим, внутрішнім і бюджетним.

Великий попит серед туристів на поїздки у Карпати підтверджує і старша менеджерка туристичної фірми «Андреоллі-тур» Наталя Шолок. Ця туристична агенція зараз займається евакуацією біженців за кордон і водночас відновлює внутрішній туризм.

Протягом останніх кількох тижнів, з приходом тепла, турагенції почали пропонувати відпочинок. Спочатку у межах Прикарпаття і Закарпаття, де ціни, у зв'язку з перенасиченням переселенців у тих краях, тепер зросли в рази.

Найпопулярнішими зараз залишаються евакуаційні рейси у Болгарію — ця країна забезпечує безкоштовне проживання в готелях для українців, — розповідає менеджер туристичної агенції Вікторія Фролова. — Тому є запит на проїзд до Болгарії, який коштує близько 85-100 євро. Люди приїжджають туди, і там їх приймають на кілька тижнів, це зараз дуже популярно. Більш заможніші українці орендують житло на весь пляжний сезон. Дехто планує залишитися в Болгарії до закінчення війни, адже тут ціни на житло і харчування дешевші, ніж у більшості країн Європи

Власник ТА, Тарас Антонів каже, що українців також почали цікавити вильоти на море з сусідньої Польщі. Частина українських туристичних агенцій зараз співпрацює з популярним у Польщі туроператором Rainbow Tours, який возить туристів у Туреччину, Єгипет та інші курортні країни. Єдине, що дістатися до аеропорту вильоту у Польщі українці мають самостійно.

Зацікавленість іноземців у відвідуванні України збільшилася в три рази, розповів РБК-Україна про дані порталу голова правління Visit Ukraine Антон Тараненко.

В Україні залежно від ситуації - якщо на кордонах буде спокійно, а військові дії посунуться на схід – може відбутися "перманентний" туристичний сезон, вважає Антон Тараненко. Туризм буде мінливим, але активно розвиватиметься.

Під час пандемії, індустрія міжнародного туризму – одна з найбільш постраждалих галузей економіки. Втім в січні 2022 року почали намічатися натяки на відновлення. У всіх регіонах світу спостерігалось значне зростання турпоточку порівняно з низьким рівнем початку 2021 року. Європа (+199 відсотків) та Північна та Південна Америка (+97 відсотків), як і раніше, демонстрували найвищі показники. Проте російське вторгнення в Україну посилило глобальну світову економічну невизначеність, підірвало довіру споживачів та збільшило невизначеність відносно інвестицій.

За даними Euromonitor International, в 2022 році, окрім безперечно туристичної галузі України, з негативними наслідками можуть зіткнутися деякі близькосхідні країни. Мова йде про три найпопулярніших напрямки для туристів із України та РФ - Єгипет, Туреччина і ОАЕ. Згідно зі звітом міжнародної аудиторської компанії Colliers International, в 2019 році турпотікз України в Єгипті виріс за рік на 49% - це вивело наших туристів на друге місце після Німеччини. У 2021 році РФ скасувала шестирічну заборону на чартерні рейси до Єгипту, і цього року на курорти встигли прилетіти 700 тисячвідвідувачів з РФ. Однак зараз ці потоки практично мінімізовані.

Щодо морського напрямку в Україні – то чимало курортів або в окупації, або в безпосередній близькості до зони проведення бойових дій. Це стосується Запорізької, Херсонської та Миколаївської областей. На Одещині офіційно курортний сезон також не відкривали. Проте в Одесі та області все одно почали функціонувати прибережні заклади харчування, басейни тощо. Тож в ОВА роз'яснили, на яких умовах можуть працювати заклади, що надають послуги з відпочинку та оздоровлення. Зокрема відвідування пляжів все ще під заборону, але можливою є робота прибережних комплексів з басейнами. Але, незважаючи на небезпеку, люди все ж ходять на пляжі та купаються в морі. Проте правоохоронці закликають дотримуватися заборони. Так, 11 червня в Одеській області у морі на міні підірвався чоловік.

Щодо ситуації у Західних областях України, то там чимало переселенців, але саме туристів небагато. Деякі готелі та хостели від початку війни селять тих, хто був змушений тікати. Чекають на відпочивальників цього року і на Волині, там розпочався сезон на Шацьких озерах, та на великий наплив туристів не розраховують. За словами директора Центру розвитку туризму Володимира Царука, люди не їдуть на відпочинок зокрема і через брак грошей.

Деякі туристичні агенції починають анонсувати автобусні тури в Європу – такі пропозиції, наприклад, на червень за кілька сотень євро уже публікують турагенти у своїх соцмережах. Але такі пропозиції скоріш є винятком, бо, скоріш за все, цього літа ринок туризму в Україні буде дуже обмеженим, внутрішнім і бюджетним.

Список літератури

1. URL: <https://zaxid.net/turizm-pid-chas-viyeni-2022-fakti-vid-turistichnih-firm-lvova-n1542665> (дата звернення: 17.06.2022).
2. URL: <https://vn.20minut.ua/Podorozhi/turizm-pid-chas-viyeni-skilki-koshtuvatimut-turi-na-populyarni-morski-k-11607119.html> (дата звернення: 17.06.2022).

УДК 378.147

Юлія ГОЛОВЧУК

к.е.н., доцент кафедри маркетингу та реклами,
Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ
holovchuk312@ua.fm

Людмила ДИБЧУК

к.і.н., доцент,
проректор з науково-методичної роботи,
Вінницький кооперативний інститут
important@email.ua

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СТИМУЛЮВАННЯ ПРОДАЖУ ЯК СКЛАДОВА МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Головна мета підприємства – це збільшення прибутку, проте для підприємства, яке ефективно розвивається настає період, коли потрібно розширювати ринки збуту товарів, тоді необхідно реалізовувати заходи щодо стимулювання продажу товарів. Це питання є досить актуальним і разом з ним стоїть завдання, як привернути увагу споживачів не лише за допомогою реклами, а й знайти нові, інноваційні методи залучення потенційних клієнтів.

Стимулювання збуту – це маркетингова стратегія, при якій компанія використовує короткострокові заходи, щоб викликати інтерес і створити попит на продукт, послугу чи інші пропозиції.

Стратегія стимулювання збуту зазвичай використовується в наступних випадках:

- представити нові продукти;
- продати наявні запаси;
- залучити більше клієнтів;
- тимчасово підняти продажі. [1, с. 82-84; 2, с. 151-154]

Стратегічне використання стимулювання збуту допомагає підтримувати різноманітні бізнес-інтереси та підтримувати існуючу аудиторію залученою до пропозицій підприємства.

Насамперед, стимулювання збуту використовується, щоб мотивувати купівельну поведінку або викликати зростання покупок у короткостроковій перспективі, щоб досягти контрольного показника або цілі. Незважаючи на те, що безпосередньою метою стимулювання збуту є зростання продажів, існує багато інших переваг у розробці стратегічного механізму стимулювання збуту разом із маркетинговою командою. [3, с.59-60; 4, с. 205-207]

Існує багато місць, як онлайн, так і офлайн, де можна запустити стимулювання збуту, щоб залучити нових потенційних клієнтів і бізнес.

Маркетинг електронною поштою повинен відігравати ключову роль у стимулюванні збуту, особливо якщо підприємство націлено на існуючих клієнтів. На відміну від просування в соціальних мережах, тут немає здогадок, щодо алгоритмів, реклами чи інших факторів, які можуть вплинути на охоплення. Крім того, такі інструменти, як сегментація, можуть допомогти прискорити реакцію покупця, створюючи персоналізовані повідомлення, які відображають інтереси, потреби та попередні рішення про покупку.

Маркетинг у соціальних мережах – це потужні інструменти цифрового стимулювання продажів, оскільки можна охопити людей по всьому світу, а також чітко визначити цільову аудиторію.

Подібно до маркетингу електронною поштою, SMS-повідомлення гарантовано охоплюють аудиторію, оскільки це канал прямого спілкування, а не непрямий канал, такий як публікація в соціальних мережах або банер веб- сайту. SMS-повідомлення найкраще використовувати для миттєвих оновлень, миттєвих розпродажів і пропозицій, чутливих до часу, які можна швидко відправити своїм клієнтам.

Розглянемо основні види стимулювання збуту. Не всі види стимулювання збуту підходять для кожного підприємства, продукту чи послуги, але кожен пропонує унікальні способи збільшення продажів і зв'язку з клієнтами за допомогою різних методів психології продажів..

1. Змагання та виклики. Змагання або виклики зазвичай відбуваються в соціальних мережах і служать для збільшення залучення клієнтів, коли прихильники намагаються виграти продукт зі знижкою або безкоштовно. Зазвичай вони також призводять до великої кількості безкоштовної реклами, якщо конкуренція або виклик передбачає поширення бренду в особистому обліковому записі клієнта в соціальних мережах.

2. Пакети продуктів. Набори продуктів, які пропонують з оптовою знижкою, замість покупки продуктів окремо. Пакети продуктів дають клієнтам можливість купувати товари більшим обсягом, що підвищує ймовірність того, що вони знайдуть продукт, який їм сподобається, і захочуть купити його знову.

3. Флеш-розпродажі. Надзвичайно короткі розпродажі, які пропонують екстремальні знижки протягом обмеженого періоду часу. Ці продажі створюють відчуття невідкладності та потреби цього товару.

4. Безкоштовні пробні версії. Безкоштовні пробні або демо-версії є одним із найпоширеніших стимулів збуту та однією з найперспективніших стратегій для збільшення клієнтської бази. Підприємства можуть безкоштовно запропонувати покупцеві одноразово або обмежену кількість продукту, щоб перевірити, чи подобається він їм.

5. Безкоштовна доставка або перекази. Невелику втрату в платі за доставку зазвичай компенсують покупками задоволених клієнтів.

6. Безкоштовні продукти. Безкоштовна реклама продуктів працює, пропонуючи невеликий безкоштовний продукт із покупкою більшого, популярного продукту. Це збільшує масові продажі, не витрачаючи підприємству занадто багато запасів або доходу.

7. Спеціальні пропозиції для перших покупок. Ці спеціальні пропозиції пропонують знижки для тих, хто вперше купує, як спосіб привітання їх як клієнтів. Клієнти, швидше за все, куплять зі знижкою, і оскільки знижка діє лише один раз, компанія не втрачає великого доходу.

8. Спеціальні пропозиції 50%. Рекламні акції або «купи одну, отримай одну безкоштовно» використовуються в основному для поширення обізнаності про продукт. Клієнти можуть передати свій додатковий продукт друзям чи членам сім'ї та створити клієнтську базу з уст в уста.

9. Купони та ваучери. Купони та ваучери винагороджують постійних клієнтів за їх лояльність до бренду та стимулюють майбутні покупки. Це особливо ефективно для компаній, які використовують перфокартки, які стимулюють клієнтів робити багаторазові покупки, щоб отримати безкоштовний продукт.

10. Спеціальні пропозиції, щодо збільшення продажів. Акції на підвищення продажів не так поширені, як інші, але вони все одно можуть бути надзвичайно ефективними

11. Підписки. Підписки не завжди вважаються стимулюванням збуту, оскільки вони, як правило, є довгостроковими покупками, але наявність різної кількості товару за різною ціною є тактикою стимулювання збуту. При підписці клієнт сплачує більшу комісію наперед за велику кількість продукту, яка в кінцевому підсумку виходить меншою, ніж те, що він заплатив би за покупку меншої кількості продукту окремо.

12. Пожертвування. Пожертви є відмінним способом для підприємства зміцнити довіру та доброзичливість серед клієнтів. Більшість пожертв працюють, коли підприємство вносить частину кожного продажу протягом певного періоду на благодійну справу.

Незалежно від вашої кінцевої мети, методу стимулювання чи каналу просування, стимулювання збуту є перевіреним способом привернути увагу аудиторії та покращити процес продажів. Використовуючи переконливі стратегії продажів, такі як дефіцит, терміновість, ексклюзивність і правильний термін, можна збільшити дохід і досягнути важливих бізнес-цілей у цьому процесі.

Збутова політика має систематичний процес розробки, координації, моніторингу різноманітних рішень, які мають безпосереднє відношення до продажів підприємства. Метою такої політики є надання ефективних рекомендацій для корпоративних зусиль щодо оптимізації задоволеності клієнтів, а також стимулювання прибутковості та конкурентоспроможності підприємства. [1, с. 92-94; 5, с. 89-92]

В епоху жорсткої конкуренції докладають зусиль для впровадження інновацій, модифікації або навіть відмови від існуючих продуктів з метою захоплення більшої частки ринку. По суті, стимулювання збуту передбачає виявлення потреб, пошук шляхів і засобів їх задоволення через оптимізацію корпоративних цілей. Цього можна досягти, якщо організація розробляє, ефективно впроваджує та дотримується правильної політики збуту.

Список літератури

1. Stadnyk V., Pchelianska G., Holovchuk Y., Dybchuk L. The concept of marketing of balanced development and features of its implementation in the food

market. Agricultural and Resource Economics: International Scientific E- Journal. 2020. Vol. 6. No. 3. P. 80-95. URL: <https://arejournal.com/index.php/are/article/view/338>

2. Tanasiichuk A., Kovalchuk S., Nianko V., Boiko R., Drazhnitsya S., Holovchuk Y. Marketing Activities of Extractive Industry Enterprises in Ukraine in Overcoming the Consequences of the Corona Crisis. European Journal of Sustainable Development. 2022 No 11(1), P. 147-161. URL: <https://ecsdev.org/ojs/index.php/ejsd/article/view/1297/1278>

3. Дибчук Л. В. Сутність та особливості формування інтегрованих маркетингових комунікацій. Вісник Хмельницького національного університету. 2014. № 5. Т. 2. С. 58-61.

4. Дибчук Л.В., Головчук Ю.О., Пчелянська Г.О. Класифікація реклами та її практичне значення у підвищенні ефективності управління поведінкою споживачів. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2021. №6. Том 2. С. 204-210. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2022/03/en2021-6-t2-33.pdf>

5. Пчелянська Г.О., Головчук Ю.О., Дибчук Л.В. Стратегічні напрями маркетингової діяльності бізнесу в умовах транспарентності середовища. Економіка та держава. 2021. № 3. С. 88-93. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/3_2021/17.pdf

Вікторія ГОЛОДЕНКО

аспірантка кафедри менеджменту
Національний транспорт університет, м.Київ
f-v-o@ukr.net

Олена БАКУЛІЧ

к.т.н., професор
професор кафедри менеджменту
Національний транспорт університет, м.Київ
bakulich.elena@gmail.com

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА: ОСОБЛИВОСТІ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ

Еколого-економічний розвиток підприємства всебічно враховує інтереси держави та суспільства. Об'єднання економічної та екологічної систем в одну має носити далеко не формальний характер, а виражатися в конкретному взаємному впливі однієї на іншу. За своєю метою вона має відповідати основним цілям Концепції сталого розвитку суспільства та детально ілюструвати їх як на рівні держави, так і на нижчих рівнях.

Основним поняттям, що використовується в теорії та практиці функціонування еколого-економічної системи підприємства, є поняття екологічних витрат.

Екологічні витрати - це комплексна економічна категорія, що виражає систему економічних відносин, пов'язаних з оцінкою впливу виробництва на навколишнє середовище та сприяє реалізації екологічних інтересів суспільства [1].

Екологічні витрати включають:

- збитки, пов'язані з використанням підприємством елементів навколишнього природного середовища;
- витрати на відтворення та охорону екологічних систем, підвищення їхньої продукуючої здатності та збереження біорізноманіття;
- витрати, пов'язані із захистом елементів природного середовища, які запобігають негативним екологічним наслідкам впливу підприємства.

Екологічна рента є інтегрована вартісна категорія, яка може мати різні аспекти. У реальному господарському житті екологічну ренту виражає чинна система екологічних платежів. Плата за забруднення навколишнього середовища – це плата за споживання екологічних ресурсів у межах граничнодопустимих норм їхнього використання. За своєю економічною природою ця плата має рентний характер, і вона повинна диференціюватися залежно від екологічної небезпеки речовини та характеристики природних середовищ. Вона носить стимулюючий та компенсаційний характер, а також є фінансовим джерелом вирішення природоохоронних завдань.

Мотиваційна система ресурсозбереження, заснована на екологічній ренті, дозволяє ув'язувати інтереси зростання конкурентоспроможності підприємства та екологізації виробництва, що виражає дієвість економічної (еколого-економічної) системи.

Визначальним структурним елементом еколого-економічної політики підприємства є конкурентоспроможність

Для цілей еколого-економічної системи пропонується визначення екологічної конкурентоспроможності.

Екологічна конкурентоспроможність – це сукупність властивостей об'єкта, що характеризується ступенем реального чи потенційного задоволення їм конкретної потреби та ступенем впливу на екологічну рівновагу навколишнього середовища протягом усього життєвого циклу, порівняно з аналогічними об'єктами, представленими на даному ринку [2].

Конструктивна основа функціонування еколого-економічної системи підприємства представлена на рисунку 1.

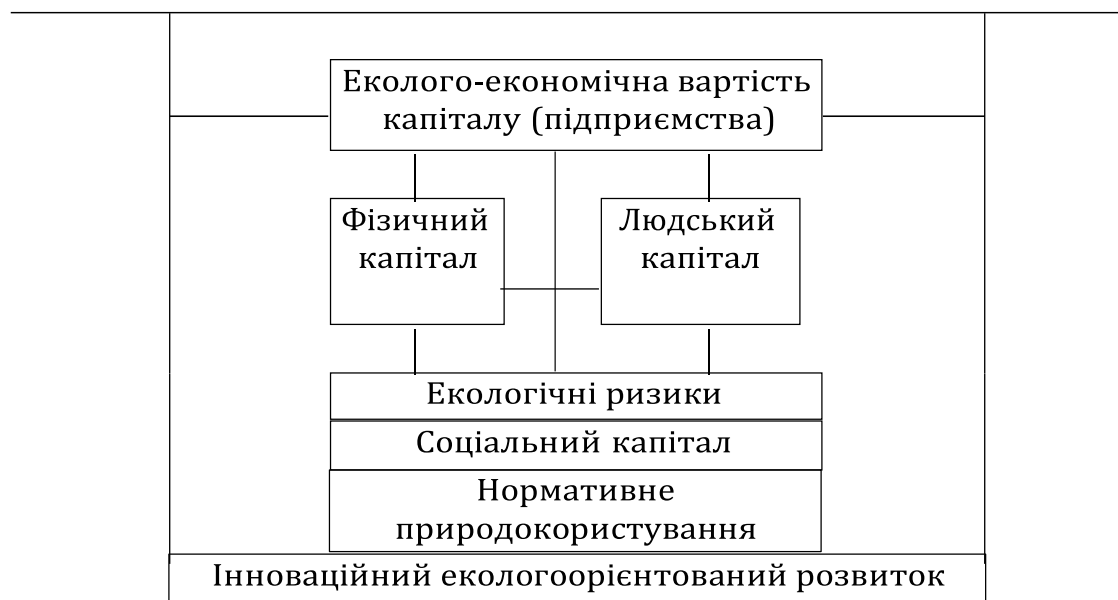

Рис. 1 - Основні структурні елементи еколого-економічної політики підприємства (оригінальна розробка автора)

Як видно з рисунку 1, у концентрованому вигляді еколого-економічна система підприємства реалізується у вартості підприємства, що враховує екологічний фактор його соціально-економічного розвитку. Для цілей формування та реалізації еколого-економічної системи підприємства визначення його вартості доцільно здійснювати на основі прибуткового підходу, що враховує вартість майбутніх ефектів, очищених від екологічної шкоди, завданої навколишньому природному середовищу при тому чи іншому сценарії розвитку виробництва, зміни його конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу.

Еколого-економічна система підприємства – це політика ресурсозбереження та екологізації виробництва на основі підвищення конкурентоспроможності продукції, що випускається, та зростання його еколого-економічної вартості, що забезпечує органічне поєднання поточних та довгострокових цілей інноваційного розвитку.

Мета еколого-економічної системи підприємства, що виражає максимізацію екологічної ефективності його функціонування, можна формалізувати таким чином:

$$E = \frac{Ц - М}{M + V_B} \rightarrow \max,$$

$$M + V_B \rightarrow \max,$$

де E – екологічно чиста ефективність діяльності підприємства;

$Ц$ – вартість (ціна) продукції;

$М$ – матеріальні витрати;

V_B – вартість відходів [1].

Еколого-економічна система реалізується за допомогою спеціальної системи інструментів та методів:

- 1) еколого-економічний аналіз та еколого-економічна оцінка господарської діяльності підприємства;
- 2) система виробничого та екологічного менеджменту;

- 3) система еколого-економічного зростання капіталу підприємства;
- 4) система конкурентоспроможного екологоорієнтованого виробництва.

Одним з найважливіших інструментів реалізації еколого-економічної системи підприємства, поряд з побудованою системою мотиваційних відносин ресурсозбереження, є обов'язкове екологічне страхування, засноване на економічній оцінці екологічних ризиків, що становлять ймовірність заподіяння шкоди навколишньому середовищу та пов'язаної з нею життєдіяльності людини.

Економічна сутність екострахування полягає в акумулюванні коштів у фонди страхових організацій або у спеціально створюваних страхових фондах та розподіл їх між третіми особами для компенсації завданих ним збитків за настання страхових випадків, що дозволяє мінімізувати негативні наслідки екологічно-деструктивної діяльності суб'єктів господарювання [3].

Висновок. Формування еколого-економічної системи підприємства покликане сприяти підвищенню екологічної конкурентоспроможності підприємства, що дозволить збільшити конкурентоспроможність національного експорту.

Список літератури

1. Джон Кеннет Гелбрейт. "Економічні теорії і цілі суспільства", К., 1979. - С. 286.
2. Gray R., Bebbington J., Walters D. Accounting for the Environment. - London: P.Chapman Publishing Ltd., 2013. -Р. 5.
3. Федунь Ю.Б. Показники сталості еколого – економічного розвитку // Вісн. Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка В.25. Серія міжнародні відносини. – 2008. – С. 321–327

УДК338.47/4

Алла ГРЕЧАН

д.е.н., професор,

професор кафедри економіки,

Національний транспортний університет,

grechan.ap@gmail.com

Артем КОБА

аспірант ,

Національний транспортний університет

koba-artem@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТРАНСПОРТНОГО СЕКТОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах широкомасштабного вторгнення РФ на територію нашої країни кардинально змінюється діяльність всіх секторів національної економіки, але особливого значення при цьому набуває транспорт та транспортна інфраструктура. Саме від здатності підприємств транспортного сектору оперативно і своєчасно здійснювати всі види перевезень у необхідних обсягах задля задоволення потреб Збройних сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, національної економіки та цивільного населення залежить ефективна відсіч російським загарбникам і перемога над ворогом. Отже, основна увага у ці тяжкі часи приділена саме суб'єктам, які забезпечують військовий захист нашої держави.

Така переорієнтація зусиль і спрямованості діяльності транспорту неможлива без кардинальних змін правового поля і запровадження таких заходів, які б враховували можливість розширення транспортних послуг разом із забезпеченням безпеки в умовах воєнного стану. Враховуючи, що майже повністю стала неможливою діяльність портів і авіатранспорту через блокування і високу ризикованість, всі види перевезень здійснюються автомобільним та залізничним транспортом.

Для досягнення суттєвих змін в функціонуванні підприємств автомобільного транспорту в напрямку їх значного збільшення впроваджено заходи як інтенсивного так і екстенсивного характеру.

Екстенсивне розширення парку автотранспортних засобів передбачено Законом України [1]. Так, з 1 квітня 2022 р. скасовано ввізне мито, акциз та податок на додану вартість, що мали сплачуватися фізичними особами під час ввезення на митну територію України автомобільних транспортних засобів згідно з визначеним переліком, а також встановлено особливості пільгового розмитнення для юридичних осіб. Протягом двох місяців дії зазначеного закону в Україну завезено майже 30 тис машин [2]. Із них більше половини – це машини вартістю до 100 тисяч грн., тобто, недорогі, вживані машини за 1,5 - 3 тис. доларів, які йдуть у великій кількості на потреби армії, територіальної оборони, або замість втраченої машини на сім'ю. Далі – майже 37% - машини вартістю від 100 до 500 тис. грн., які в основному спрямовано на забезпечення потреб армії.

Збільшення на декілька тисяч автомобільних транспортних засобів відбулося шляхом їх завезення на територію України як гуманітарну допомогу для потреб військового спрямування. Також Державна митна служба на потреби оборони передала понад одну тисячу конфіскованих автомобілів.

Ще одним варіантом для широкого залучення власників автомобільного транспорту (як фізичних, так і юридичних осіб) до забезпечення логістики перевезень гуманітарних вантажів є відкриття офіційної платформи гуманітарної допомоги «СпівДія», яка є ініціативою волонтерів та органів державної влади.

На вирішення проблеми забезпечення збільшеного парку автомобільних засобів достатньою кількістю кваліфікованих водіїв спрямована постанова Кабінет Міністрів України № 348 від 22 березня [2]. спрощено процедуру підготовки та допуску до керування транспортними засобами. Зокрема встановлено, що у період воєнного стану до керування транспортними засобами категорії «С» та «С1» (вантажні автомобілі) на території України допускаються водії, які мають посвідчення категорії «В». Права водія категорії «С» дозволяють керувати вантажними автомобілями з максимально дозволеною масою до 7,5 т, а категорії «С1» — від 3,5 т до 7,5 т. Тимчасово дозволено використання національного посвідчення водія України, строк дії якого закінчився.

Також спрощено порядок перетину державного кордону України: військовозобов'язаним водіям, як і працівникам підприємств залізничного транспорту, віком від 18 до 60 років, які здійснюють вантажні перевезення для потреб ЗСУ, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також медичних вантажів та вантажів гуманітарної допомоги, надається відтермінування від призову на військову службу під час мобілізації.

Для забезпечення підвищення інтенсивності використання автомобільного транспорту і забезпечення максимально оперативного

надходження гуманітарної допомоги 14 європейських країн запровадили бездозвільний проїзд до України для перевізників гуманітарних вантажів.

Скороченню часу пасажирських та вантажних перевезень автомобільним транспортом та забезпеченню їх ефективності з урахуванням безпекових потреб воєнного стану сприяло зменшення кількості блокпостів на дорогах України.

Отже, в умовах воєнного стану, спричиненого широкомасштабною війною РФ проти України, виконання підприємствами транспортної системи надзвичайно важливого завдання щодо оперативного та безпечного виконання пасажирських та вантажних перевезень вимагає сконцентрованого інтенсивного використання всіх наявних ресурсів і використання всіх можливостей для екстенсивного їх розширення.

Список літератури

1. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період воєнного стану» від 24.03.2022р. №2142-IX.

2. Скільки і яких автомобілів було завезено за нульовим розмитненням. Статистика. Режим доступу: <http://autoconsulting.ua/article.php?sid=51145>

3. «Деякі питання допуску водіїв до керування транспортними засобами» Постанова КМУ № 348 від 22 березня 2022р.

UDK: 336.77:334.012.64

Ruslan DANYLEICHUK

Ph.D., Associate Professor,

Associate Professor of Economics
and Management Theory Chair,

Ivano-Frankivsk National Technical University
of Oil and Gas,

ruslandanilejcuk@gmail.com

BUSINESS INFRASTRUCTURE SUPPORT POLICY: REGIONAL ASPECT

The degree of success of the policy to support the development of entrepreneurship and the corresponding infrastructure is a critical factor that will determine the progress and pace of post-crisis recovery of the Ukrainian economy after the victory in the war. At the same time, it should be noted that the current and future (for the next 2-3 years) crisis economic situation imposes a number of significant limitations on the possibility of implementing a policy to support the development of small business infrastructure:

1) in the conditions of imbalance of the state finances possibilities of fiscal regulation taking into account priorities and tasks of economic policy, including in a part of tax stimulation of small business are sharply limited;

2) due to the growing budget deficit, it is almost impossible to use the levers of budget support for the development of small business infrastructure in the implementation of public-private partnership programs, as well as the practical use of public procurement to stimulate relevant areas [1, p. 64];

3) the cost of credit resources increases, due to which most projects in the field of small business (including the development of small business infrastructure) due to their low profitability actually lose access to acceptable external financing;

4) the orientation of consumer demand is changing (in the face of falling incomes, consumers tend to buy cheaper mass-produced goods produced by large corporations and their production branches, while the demand for original goods and services is rapidly declining);

5) due to the currency crisis, the cost of traditional resources (primarily energy) and imported raw materials increases, while the cost of manufactured goods and services in accordance with the law of supply and demand should remain almost unchanged, which "washes" the working capital of small businesses and entities small business infrastructure.

Under such conditions, effective mechanisms of state and regional governance in the field of supporting the development of small business infrastructure should primarily include centralized forecasting, programming and regulation of relevant economic phenomena and processes, as well as the coherence of implemented measures [2].

A key component of supporting the development of small business infrastructure should be the optimization of state regulatory policy, ie bringing regulatory procedures in line with normal business practice. The regulatory climate should not only revitalize overall business activity (which can be opportunistic), but above all help to restore long-term growth factors, among which infrastructure development plays a significant role.

In the post-crisis period, the policy of improving the regulatory climate becomes especially important. It seems to form a "market demand" for the services of infrastructure entities. Therefore, regulatory policy should take into account the task of building and effectively using the potential of small business infrastructure. Ways to improve the legal support for the development of small business are:

a) the creation of effective mechanisms to protect the rights and freedoms of entrepreneurs;

b) harmonization of Ukrainian legislation with the legislation of the European Union;

c) providing a legislative guarantee of the invariability and longevity of state policy to support small business;

d) development of the regulatory framework governing the relationship between the state and entrepreneurs, employers and employees, including to ensure their social protection, establishes rules and regulations for doing business, regulates the activities of public authorities, their officials to implement their respective powers in the field of small business development;

e) improving the functional and organizational structure of central and local executive bodies in terms of ensuring the development and state support of small business [3].

Implementation of state regulatory policy in modern conditions should be ensured by:

1) coordination of activities of bodies of different levels of executive power in planning regulatory activities, preparation of draft regulatory acts using the procedure of public discussion;

2) determining the effectiveness of draft regulatory acts and assessing the economic and social results of their implementation [4];

3) improvement of legislation in order to reduce excessive state intervention in the field of entrepreneurship;

4) coverage of the problems of implementation of regulatory policy in the mass media, ensuring publicity in the process of preparation of draft regulations

by involving associations of entrepreneurs, citizens of Ukraine in their development and discussion;

5) analysis of the introduction of regulatory acts and promulgation of the state of their implementation in business.

References

1. Данилейчук Р. Б., Кісь Г. Р., Кісь С. Я., Яцюк О. С. Аналіз світового досвіду місцевого самоврядування та напрямів імплементації його елементів в Україні. Механізми управління розвитком територій: зб. наукових праць. Житомир: Поліський національний університет, 2020. С. 62-66.

2. Topolnytska T., Matskiv R., Yatsiuk O., Savko O., Hryvniak B. State Regulation in Foreign Economic Activity of Cement Industry of Ukraine. Management Systems in Production Engineering. 2021. vol. 29, no. 3. pp.215-226. <https://doi.org/10.2478/mspe-2021-0027>

3. Яцюк О. С. Смарт-спеціалізація розвитку регіону як важливий напрям підвищення його конкурентоспроможності та інноваційної активності. Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу (серія "Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості"). 2018. Вип. 2 (18). С. 54-60. [https://doi.org/10.31471/2409-0948-2018-2\(18\)-54-60](https://doi.org/10.31471/2409-0948-2018-2(18)-54-60)

4. Yatsiuk O. S. Modern approaches to the management of rural areas sustainable development. Становлення механізму публічного управління розвитком територій як пріоритет державної політики децентралізації: зб. наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції. Житомир: ЖНАЕУ, 2019. С. 585-587.

УДК 338.2

Інна ДОЦЕНКО

к.е.н., доцент,

доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Хмельницький національний університет,
innochka.docenko@gmail.com

ФІНАНСОВА ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Сьогодні українське суспільство проходить через ряд випробувань воєнного часу, який спричинив розвиток кризових явищ у соціальній, економічній та політичній сферах. За таких умов держава демонструє обмежені можливості на фоні необмеженої кількості невирішених фінансово-економічних проблем.

Зокрема, реалії воєнного стану диктують алгоритм дій для ведення бізнесу. Переважна більшість підприємств України функціонує у повному обсязі, окрема частина функціонує не на повну потужність. Значна частина підприємства збільшили обсяги виробництва за рахунок держзамовлень та переорієнтації торгівельних мереж на товари регіональних виробників. Проте, виробничі потужності підприємств, в охоплених війною зонах, скоротилися в рази або перебувають в умовах вимушеного простою. В той час, як державні органи управління вживають контрольні заходи за встановленням суб'єктами господарювання роздрібних цін на соціально значущі товари. Враховуючи зазначене, одним із головних інструментів вирішення цих питань може бути

державна підтримка бізнесу. Підтримка роботи українського бізнесу – важливе завдання для забезпечення економічної спроможності нашої країни протистояти викликам війни. Навіть у поточних надскладних умовах держава здійснює доступні кроки, аби підтримати підприємства, що опинились у скрутних умовах.

Під час війни держава має стати головною дійовою особою в економічній площині. Тимчасово потрібно перейти до практично ручного управління економікою, коли уряд вирішує, що саме є пріоритетом і на які напрями має бути націлена державна підтримка. Головними цілями держави є підтримка виробництва, переведення діяльності підприємств у відносно безпечні регіони. Держава має максимально стимулювати переорієнтацію економіки на підтримку армії, забезпечення оборони, відновлення і підтримання інфраструктури, забезпечення продуктової безпеки [1].

Для стимулювання розвитку економіки загальною та підприємництва, зокрема, під час війни, необхідно реформувати податкову політику держави, з метою спрощення всіх економічно значущих процедур.

Чимало в цьому контексті вже зроблено, зокрема Законом «Про внесення зміни до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» [2] введення новий тимчасовий механізм оподаткування суб'єктів господарювання.

Компанії з обсягом доходу до 10 млрд грн мають право стати платниками єдиного податку 3-ї групи, дана система передбачає:

- ставку податку 2% від доходу (замість 18% податку на прибуток);
- ПДВ (20%) з операцій на території України не застосовується;
- відсутнє обмеження кількості працівників.

Крім того, зміни передбачають також зупинення перебігу строків визначених Податковим Кодексом на час воєнного стану.

Також окремі статті закону передбачають податкові пільги для підприємств, які спрямовують діяльність на забезпечення держави товарами першої необхідності: відсутність акцизного збору та ставку ПДВ 7 % на постачання та ввезення пального; відсутність оподаткування ПДВ та не включення до складу доходів для цілей оподаткування податком на прибуток чи єдиним податком при постачанні готової продукції на користь Збройних сил України та інших організацій, що утримуються за рахунок коштів державного бюджету.

Окрім того, уряд знизив податки, для підприємців першої та другої груп, сплата Єдиного соціального внеску стала добровільною. Таким чином, держава суттєво підтримує суб'єктів підприємницької діяльності, зокрема: скасовано переліку критичного імпорту як суттєвої перепони для ведення розрахунків з постачальниками та покупцями; вжито заходів для пожевлення імпорту та експорту, логістичної підтримки та спрощення митних процедур.

За даними Урядового порталу [3], Кабінет Міністрів України запровадив три програми, які спрямовані на стимулювання підприємницької діяльності та створення нових робочих місць в рамках економіки воєнного часу.

Відповідно до першої програми, уряд впроваджує мікро-гранти у розмірі до 250 тис. грн для кожного українця, який хоче започаткувати першу власну справу, або розвинути вже існуюче підприємство. Розмір мікро-гранту залежить від створених робочих місць підприємцем, зокрема: за умови створення одного робочого місця мікро-грант надається в сумі 150 тис. грн, двох робочих місць – 250 тис. грн.

Окрім того, отримувачі мікро-грантів зможуть оформити додатковий інвестиційний кредит за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%» у сумі до 2,5 млн грн відповідно до умов цієї програми [4].

Друга програма грантів спрямована на створення або розвиток садівництва, ягідництва та виноградарства. Вона передбачає державне співфінансування закладки саду спільно з підприємцем. Держава надає грант у розмірі 70 % від вартості проекту (без ПДВ), 30 % - за рахунок коштів отримувача. Згідно програми [3], планується створення 10 тис. га садів.

Третя програма державної підтримки розвитку підприємництва, передбачає надання грантів на створення або розвиток тепличного господарства. При цьому один заявник може отримати грант на будівництво одного тепличного модуля. Для перших 1000 заявників держава надасть грант у розмірі 70 % від вартості проекту, але не більше 7 млн грн, 30 % - за рахунок коштів отримувача. Всі наступні заявники отримують грант на 50 % вартості проекту, але не більше 5 млн грн, 50 % - за рахунок коштів отримувача.

Постановою Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва» №521, від 29.04.2022 р. внесені зміни до попередніх рішень щодо надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва [5]. Вказана постанова врегульовує термінологію раніше прийнятих постанов, пов'язаних із реалізацією державних програм «Доступні кредити «5-7-9%», «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%» та надання кредитної підтримки на основі портфельних гарантій.

За програмою «Доступні кредити «5-7-9%» держава надає кредит до 60 млн грн суб'єктам господарювання, де кінцевими бенефіціарами з часткою понад 50 % є українці. Протягом дії воєнного стану та місяць після його завершення ставка за користування кредитом складає 0 %. В подальшому відсоткова ставка за користування кредитом зростає та складе 5 %. Строк кредитування, за програмою, залежить від цільового призначення коштів. На реалізацію інвестиційного проекту та на рефінансування заборгованості кредит надається щонайбільше на 5 років. Для фінансування оборотного капіталу – на 3 роки.

Виходячи з викладеного, необхідно відзначити, що розвиток діяльності підприємств в Україні в умовах воєнного стану, потребує принципово нових підходів до побудови бізнес-процесів. Особливу увагу у цьому процесі займає фінансова державна підтримка суб'єктів господарювання. Таким чином, запровадження податкових пільг та надання державних кредитів (грантів) – єдиний шлях для ефективної діяльності підприємства та розвитку економіки в умовах воєнного стану. Прийняті, на державному рівні, зміни вже демонструють свою ефективність. Однак для подальшого розвитку діяльності суб'єктів господарювання, потребує спрощення процедура та механізм отримання коштів за державними цільовими програми.

Список літератури

1. Данилишин Б. Як держава може підтримати бізнес в умовах війни. Економічна правда. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/20/684363/> (дата звернення: 17.06.2022).

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення: 20.06.2022).

3. Уряд запускає систему грантів для розвитку підприємництва. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zapuskaye-sistemu-grantiv-dlya-rozvitku-pidpriyemnictva> (дата звернення: 20.06.2022).

4. Нові можливості державних програм «Доступні кредити 5-7-9%» та «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%». Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/news/novi-mozhливosti-derzhavnikh-program-dostupni-krediti-5-7-9-ta-dostupnii-finansovii-lizing-5-7-9-3436> (дата звернення: 20.06.2022).

5. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2022 р. № 521. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-deyakh-postanov-kabinetu-ministriv-ukrayini-z-pitan-nadannya-finansovoyi-t290422> (дата звернення: 21.06.2022).

Андрій ДРАГУН

аспірант кафедри маркетингу та логістики
Український державний хіміко-технологічний університет,
м. Дніпро, Україна
valerii0847@gmail.com

ХАРАКТЕРИСТИКА ПІДПРИЄМСТВ, ЩО АДАПТУЮТЬСЯ ДО НОВИХ ЗМІННИХ УМОВ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасні кризи (коронавірусна, та пов'язана з війною в Україні) призвели до суспільно-економічних та організаційних змін в країні. Для відновлення діяльності вітчизняних підприємств вищий менеджмент має розробляти та втілювати нові концепції майбутньої діяльності. Такі концепції мають бути пов'язані з забезпеченням економічної безпеки.

Спочатку пандемія спровокувала для підприємств стан невизначеності, потім військові дії, певні обмеження пов'язані з введенням військового стану та інші обмеження. Тобто, маємо систему ризиків, які і обумовлюють необхідність визначення та забезпечення економічної безпеки підприємства.

Підприємства в період пандемії оперативно почали вживати заходи щодо впровадження нових підходів та способів роботи, в тому числі у віддаленому режимі. Запровадили нову організацію процесу з захисту здоров'я та забезпечення дотримання карантину співробітниками та інші заходи.

Деякі підприємства були змушені припинити свою діяльність, скорочувати персонал, або відправляти у неоплачувану відпустку.

Війна призвела до ще більших ризиків. Частина підприємств на територіях бойових дій взагалі перестали функціонувати. На інших територіях через порушення логістичних зав'язків, відтік працівників тощо працюють в кризових умовах.

Через значні негативні наслідки сучасних кризових явищ перед вітчизняними підприємствами постала необхідність розпочати значущі зміни, які можуть позитивно вплинути на можливість об'єднання різних екосистем. Також позитивно впливає на роботу в кризових умовах переорієнтація на статус підприємства як соціального. Саме через кризи, таке соціальне підприємництво почало активно поширюватися у бізнес-середовищі.

Суть об'єднаних зусиль екосистем, в умовах сучасних криз, полягає в тому, що переосмислення процесів відновлення роботи (після карантину, бойових дій), дозволило по новому розглядати взаємовідносини працівників і сучасних технологій. Дозволило розпочати пошук нових можливостей поєднання компетенції робітника, які є унікальними та можливостей новітніх технологій.

Саме така філософія взаємодії може допомогти підприємствам в умовах подібних криз віднайти шляхи розвитку в наступні періоди.

Нові шляхи мають бути пов'язані зі змінами, а саме:

- усвідомлення ролі робітників на підприємстві, сприйняття масштабності та унікальності людського капіталу;
- осучаснення підходів щодо взаємовідносин з робітниками, оновлення практики роботи з тим, щоб враховувати стан здоров'я, потреби працівників, їхні життєві обставини, покликання і можливості;
- формування уваги на робітнику у сучасному високотехнологічному виробництві.

Сучасні форс-мажорні обставини, кризи об'єктивно призвели до того, що підприємствам доводиться стикатися з цілою низкою нових системних пріоритетів та викликів, а саме: ризиками порушення безперервності бізнесу, раптовими кількісними змінами, прийняттям рішень у реальному часі, показниками продуктивності праці, загрозами економічної безпеці іншим.

Керівники в таких умовах мають діяти оперативно, вирішуючи нагальні проблеми стійкості систем та закладаючи одночасно основу майбутнього функціонування та розвитку своїх підприємств.

З метою зниження негативного впливу криз на діяльність підприємств запропоновано основні блоки системної стійкості, що дозволять оперативно реагувати на значні системні вразливості.

Стійкість системи характеризується здатністю системи працювати під час серйозного збою чи кризи з мінімальним впливом на критично важливі бізнес-процеси та операційні процеси. Це означає запобігання збоям, пом'якшення їх наслідків або відновлення після них.

Кризові умови обумовили діяльність підприємств в нових реальних умовах. Ця нова реальність створює додаткове навантаження на створену систему, а саме:

- ризики забезпечення безперервності бізнесу, включаючи збої в ланцюжку постачання, зміни в точках взаємодії з клієнтами, недоступність критично важливих ресурсів та прогалини у протоколах забезпечення безперервності бізнесу;
- сплеск обсягів транзакцій (наприклад, через перехід від фізичних покупок до цифрових) або різке падіння попиту;
- моніторинг, звітність та прийняття рішень з використанням даних у режимі реального часу для задоволення невідкладних потреб бізнесу у динамічному середовищі;
- проблеми з продуктивністю праці через те, що працівники працюють віддалено, що пов'язане з підключенням та безпекою;
- ризики безпеки, включаючи протидію зловмисникам, які неминуче прагнуть скористатися окремими особами та організаціями.

Як уже раніше зазначалося значна кількість підприємств в умовахковідної кризи та бойових дій на території України стикнулися зі значними збоями у стійкості систем до функціонування в нових умовах.

Керівники підприємств відіграють центральну роль у забезпеченні того, щоб їх підприємства продовжували працювати в умовах збоїв, роблячи наступні кроки:

Крок 1 - Створення бережливої структури управління за участю представників бізнесу та технологій для динамічного розміщення пріоритетів та прийняття рішень.

Крок 2 - Створення уповноваженої групи реагування на стійкість до відмов, яка негайно мобілізує ресурси, щоб зосередитися на безперервності бізнесу в критичних областях.

Крок 3 - Запобіжне виявлення вразливостей та швидке вирішення поточних проблем за допомогою наявних наборів інструментів.

До таких основних інструментів можна віднести: багаторазове масштабування інновації та впровадження на підприємстві необхідну їм стратегічну гнучкість.

Керівники вітчизняних підприємств у сучасних умовах повинні чітко визначитися з позицією щодо впровадження технологій та мати чітке уявлення про те, як мають виглядати майбутні виробничі системи на їхніх підприємствах. Особливо актуальними стають такі аспекти:

- впровадження ключових технологій;
- проникнення вже прийнятих технологій на можливі процеси та операції;
- удосконалення організаційної культури.

Експерти вважають, що існує сильна кореляція між показниками ефективності підприємства та впровадженням технологій. При цьому, підприємства що масштабують інноваційні технології як у виробництво, так і управління збільшують дохід більш ніж удвічі швидше, ніж ті, що не приділяють належної уваги цим процесам [1].

Ті підприємства які впроваджують технології як окремі точкові рішення без плану розвитку усіх систем підприємства не можуть інновації масштабувати і тому не досягають необхідної ефективності діяльності.

Сучасні підприємства мають швидко адаптуватися до змін і бути радикально людяними.

Такі підприємства майбутнього працюють «без кордонів», використовують хмарні технології, мають єдиний підхід до даних, безпеки та управління, а також розробляють шляхи вивчення нетрадиційних партнерських відносин між бізнесом і технологіями.

Ключовими характеристиками підприємств, що адаптуються до нових змінних умов є:

- використання автоматизації та інформаційних технологій (ІТ) в масштабах всього підприємства;
- створення безперервного ланцюжка поставок даних у хмарі для забезпечення ІТ на підприємстві;
- стабільна, але модульна, гнучка архітектура систем підприємства, що постійно розвивається.

Дослідження показують, що підприємства достатньо ефективно працюють коли, вони об'єднують ІТ із міжвідомчими командами та бізнесом для створення клієнт орієнтованих рішень [1].

Таким чином, в нових кризових умовах, підприємства мають впроваджувати складні, взаємопов'язані системи технологій в умовах вирішення потреб працівників, які також змінюються. В результаті визнання та практичної реалізації пріоритетів у діяльності системи підприємства можуть

забезпечувати плавний потік інновацій у продуктах та послугах від одного процесу до іншого з метою забезпечення динамічної стабільності.

Список літератури

1. Повна вартість. Повна зупинка. URL: <https://www.accenture.com/us-en/insights/future-systems/future-ready-enterprise-systems> (дата звернення 23.05.2022)

УДК 331.1

Вікторія ДЯЧЕНКО

здобувач третього освітньо-наукового рівня
Національний транспортний університет, м. Київ
angel7a@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ В ПІДПРИЄМНИЦТВІ

Упродовж останнього десятиліття в Україні активно формується національна інформаційна інфраструктура як інтегрована сукупність обчислювальної та комунікаційної техніки, телекомунікаційних мереж, баз даних, інформаційних технологій, інформаційно-аналітичних центрів різного рівня, що покликана забезпечити синергетичний ефект інноваційного розвитку економіки[1].

Процеси цифровізації мають надзвичайно важливе значення для української економіки. Одне з ключових завдань у цьому контексті - формування статистичної бази та цифрових індикаторів економіки загалом та за видами діяльності. Його реалізація може мати значний позитивний ефект, оскільки дозволить чітко визначити стан цифровізації у країні та сприятиме вирішенню проблем ключових секторів економіки, зокрема енергетичного та транспортного.

Цифрова трансформація змінила діяльність багатьох підприємницьких структур незалежно від масштабів бізнесу та виду економічної діяльності. При цьому, як зазначають багато дослідників, поняття «цифрова трансформація бізнесу» та «цифровізація бізнесу» не є тотожними. Так автори роботи [5] визначають цифровізацію як впровадження цифрових та інформаційних технологій у бізнес-процеси компаній сфери підприємництва, а цифрова трансформація, є еволюцією бізнесу, в тому числі сфери підприємницької діяльності, що передбачає, крім впровадження цифрових та інформаційно-комунікаційних технологій; організаційні зміни.

Увагу до питання цифрової трансформації підприємств та їх бізнес-процесів приділяли відомі зарубіжні вчені і економісти, серед яких вагомий внесок зробили: Д. Бауерсокс, Д. Бонне, Дж. Вестерман, К. Дальхам, Д. Едер, П. Крей, Е. Макафі, Д. Ніл, С. Шайбле та інші. Серед вітчизняних науковців можна зазначити: В. Апалькову, Т. Богдан, С. Войтка, С. Волосович, А. Маслова, В. Плєскач, М. Тарасюк, С. Циганова та ін.

Для того, щоб цифрова трансформація бізнесу, і в цілому вітчизняної економіки, стала реальністю, а не тимчасовим вимушеним заходом в умовах планетарної пандемії, військового стану, необхідно розробка та виконання наступних заходів: проведення оцінки товарності середовища підприємництва до цифрової трансформації; точна структуризація процесу трансформації у межах сфери підприємництва, з поетапної реалізацією; побудова ефективної системи управління, що враховує особливості підприємницького погляду.

Успішність процесів цифровізації як на рівні держави, так і на рівні регіонів, галузей, підприємницьких структур багато в чому визначається грамотним використанням драйверів цифрової трансформації на всіх рівнях економічної системи.

Цифрова трансформація охоплює не лише саму підприємницьку діяльність, а й зміну організаційних структур суб'єктів господарювання та бізнес-моделей. Як зазначають Дж. Вестерман, Д. Бонне, Е. Маафі [3], зараз суспільство має справу, в рамках інформаційного суспільства і не економіки, з «третьою хвилею» цифрової трансформації, а саме:

Цифрова трансформація відбувається як на глобальному рівні, так і на рівні окремо взятих компаній. Вивчення даного процесу є досить актуальним, оскільки бачимо, що низка вітчизняних та міжнародних компаній намагаються впроваджувати новітні технології та переходять на нові рівні ведення бізнесу з урахуванням діджитал-процесів. Трансформуючи власні бізнес-процеси підприємства, перш за все, зміцнюють позиції на ринку та створюють технологічні бар'єри, які можуть бути не під силу їх конкурентам. Зараз цифрова економіка є невід'ємною частиною функціонування не тільки підприємств, але і цілих держав, оскільки кардинально змінюються старі та усталені норми і виникають зовсім нові, дієві та конкурентоспроможні моделі.

Згідно з дослідженням BCG (Boston Consulting Group) в сфері впровадження цифрових технологій історично лідирують B2C-сектори: перш за все медіа, яка можна сказати кардинально змінила свої підходи та майже повністю перейшла на цифрові моделі функціонування; роздрібна торгівля; страхування, банківська справа, а також телекомунікації, які також є досить розвинутими в плані цифровізації. Медіа та телеком-компанії є досить проривними в даній сфері завдяки легкості перебудови власних бізнес-моделей та гнучкості, оскільки процеси, які відбуваються, як ззовні, так і всередині компаній, можуть досить швидко трансформуватися і, на відміну від класичних підприємств, не потребують великих затрат [2].

Цифрова трансформація, наприклад, металургії, нафтогазового сектору, машинобудування, енергетики тощо, спрямована тільки на внутрішнє перетворення і, на жаль, не зачіпає зовнішнє середовище. Деякі компанії навіть не розуміють, що таке насправді цифрова трансформація бізнесу, і вважають, що це лише автоматизація внутрішніх процесів чи додавання до них якихось цифрових сервісів [2]. Насправді діджиталізація відіграє досить важливу роль у діяльності підприємств, так як повністю перебудовує звичні моделі ведення бізнесу.

Єдиного загальновизнаного та загальноживаного терміну «цифрова трансформація» на сьогодні не існує, більше того цифрова трансформація та діджиталізація використовуються як взаємозамінні поняття, тому розглянемо як трактують дане поняття відомі світові фахівці та агентства, що займаються аудитом та звітністю.

Процеси діджиталізації та цифрової трансформації на сьогодні є рушійними силами зміни в майже усіх сферах та галузях, а також відкривають можливості для впровадження нових технологій і побудови цифрових бізнес-моделей. З огляду на це, більшість дослідників виділяють три основні способи впливу діджиталізації на зміну бізнес-процесів та моделей компаній:

- оптимізація вже існуючих бізнес-моделей;
- трансформація бізнес-моделей (розширення бізнесу, або переорієнтація);

- розроблення нових бізнес-процесів (нові технології, продукти чи послуги).

Вищезазначені кроки можна охарактеризувати як: цифрову трансформацію товарів і послуг та цифрові процеси прийняття рішень з урахуванням розвитку Індустрії 4.0 в Україні.

За результатами нещодавніх досліджень компанією Ernst & Young, діджиталізація найбільше впливає на складові бізнес-процесів, такі як: управління внутрішньою інфраструктурою, вартісну пропозицію та взаємодію з клієнтами. В своїй більшості зміни у вигляді нових пропозицій, продуктів та послуг з елементами цифрових процесів є досить дієвими факторами процесу цифрової трансформації бізнесу [3]. Цифрова перебудова компаній проводиться якраз з метою впровадження цих цифрових технологій, більш досконалих за аналогові, які і ведуть до зростання доходу і скорочення витрат. Це в свою чергу сприяє появі абсолютно нових гравців на ринку, більш гнучких, з абсолютно новими моделями управління бізнесом, і, відповідно більш конкурентоспроможних, ніж традиційні компанії.

Основними елементами цифрової трансформації бізнес-процесів є: (рис.1) [6].

Рис. 1. Основні елементи цифрової трансформації Реалізація.

Щоб забезпечити успішну стратегію, організації повинні мати чітке уявлення про те, як все відбувається чи змінюється в їх областях бізнесу. Необхідно вивчити конкурентів, а також провести аналіз ринку.

Результат. Результатом цього етапу буде рішення про те, чи потрібно переходити до цифрового перетворення чи ні.

Аналіз. Необхідно провести поглиблений аналіз того, що організації можуть краще виконувати з поточними бізнес-процесами. Необхідно ретельно вивчити існуючі процеси і зрозуміти сильні сторони технологій, якими вони в даний час володіють. На основі цієї інформації необхідно визначити, які технологічні досягнення можуть бути прийняті для забезпечення позитивних змін в бізнесі.

Визнання. В процесі цифрової трансформації організаціям необхідно визначити зміни, які вони можуть впровадити в процеси, щоб зробити їх кращими. Ці зміни включають дії, затвердження, документацію, взаємодії, повідомлення, нагадування, оновлення статусу та інше.

Розстановка пріоритетів. Організаціям необхідно переосмислити виявлені зміни, провести аналіз витрат і вигід, оцінити можливості, ресурси, бюджети тощо, а потім на основі цього вони повинні розставити пріоритети.

Впровадження. Цей етап відноситься до реалізації змін. Він включає в себе отримання необхідних бюджетів, визначення груп, відповідальних за впровадження, перепроєктування процесів з виявленими змінами і виконання технічної реалізації з використанням ідентифікованих технологій і технічних продуктів.

Розгортання. Останній крок у структурі полягає в тому, щоб зробити нову систему доступною для використання. Це також включає розробку чіткого плану розгортання з чітко визначеними ролями, обов'язками і термінами.

Процес цифрової трансформації бізнесу складається з окремих взаємопов'язаних елементів, тому дуже важливо, в першу чергу, звернути увагу на критично важливі ділянки бізнесу. Згідно з дослідженням, проведеним вченими з Центру цифрової трансформації бізнесу [4], рух до цифрової трансформації відбувається в трьох ключових областях: робота з клієнтами, операційні процеси та бізнес-моделі компанії. Кожна з цих трьох елементів ділиться на три складові, що в сукупності і утворюють свого роду набір будівельних блоків для процесу цифрової трансформації бізнесу.

Таким чином, цифрова трансформація бізнесу є досить необхідним та актуальним процесом, який слугує драйвером до змін в компанії, змінюючи потреби клієнтів, дії конкурентів та сприяє появі нових технологій та сервісів.

Список літератури

1. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця та ін.; НАН України. Київ, 2015. С. 36

2. Звіт BCG «Featured insights and perspectives from BCG» URL: <https://www.bcg.com/ru-ru/featured-insights/thought-leadership-ideas>.

3. Westerman, G., Bonnet, D., Maafee, A. Leading Digital: Turning Technology into Business Transformation. Harvard Business Review Press. 2014, 292 p.

4. Лісова Р. М. Вплив діджиталізації на бізнес-моделі: етапи та інструменти цифрової трансформації. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2019. Вип. 24 (2). С. 114-118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2019_24%282%29_24.

5. Ляшенко В. І., Вишневський О. С. Цифрова модернізація економіки України, як можливість проривного розвитку: монографія. К.: ІЕП НАН України. 2018, 252 с.

6. The 2017 State of Digital Transformation, Brian Solis. URL: <https://www.prophet.com/wp-content/uploads/2018/04/Altimeter-2017-State-of->

Ольга ЖАБИНЕЦЬ

к.е.н., доцент,
с.н.с. відділу просторового розвитку,
ДУ «Інститут регіональних досліджень
ім. М.І. Долішнього НАН України» (м. Львів),
olza@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН СВІТОВОЇ ТОРГІВЛІ ТА ВІЙНИ З РОСІЄЮ

Посилення глобалізаційних ризиків розвитку зовнішньоекономічної діяльності в сучасних умовах здійснення міжнародної торгівлі України, насамперед пандемічних та військово-політичних, вимагає від вітчизняних експортерів оперативності у прийнятті стратегічних рішень щодо переорієнтації виробництва та надання таких видів послуг, які б сприяли задоволенню потреб споживачів на принципах високої якості, доступності та технологічності. Незважаючи на поступове зниження темпів глобалізації торгівлі міжнародна інтеграція вітчизняних виробників до глобальних ланцюгів доданої вартості та вихід на світові ринки із готовою продукцією вимагає підвищення їх конкурентоспроможності у світовому торговельному просторі. Виступаючи локомотивом зростаючих можливостей, глобалізаційні процеси водночас обумовлюють виникнення низки загроз як для підприємств, так і в регіональному вимірі, серед яких зокрема:

- прискорений розвиток експортоорієнтованого виробництва із одночасним занепадом підприємницької активності у сферах, що здебільшого орієнтовані на внутрішнього споживача;
- порушення ланцюгів виробництва товарів та реалізації послуг, як наприклад в сьогodнішніх умовах військових дій або обмежень у роботі підприємств внаслідок пандемії COVID-19, при інтернаціоналізації виробництва, що ставить під загрозу виробничий процес у всіх тих державах, підприємства яких залучені до спільного виробництва;
- витіснення з внутрішнього ринку середніх та малих вітчизняних товаровиробників більш конкурентоздатними великими світовими корпораціями внаслідок лібералізації торговельної діяльності.

Модернізація виробничих потужностей, запровадження сучасних технологій виробництва та реалізації продукції та/або послуг, а також удосконалення управління є ключовими факторами забезпечення зростання конкурентоспроможності вітчизняних експортерів на світовому ринку. На жаль, спровоковані пандемією та військовою агресією Росії негативні наслідки призвели до тимчасового скорочення (призупинення) виробничої та експортної діяльності вітчизняними підприємствами, а також надходження в Україну інвестиційних ресурсів як основного джерела їх інноваційного розвитку. Сьогodні деякі потужні експортоорієнтовані підприємства Донецької області, зокрема Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча та Металургійний комбінат «Азовсталь», вцент зруйновано, інші опинилися в зонах активних бойових дій, що вимагає їх релокації в безпечні регіони України для відновлення роботи.

Варто зазначити, що у 2020 р. експортний потенціал України (більше 80%) здебільшого забезпечували південні та східні регіони, а також м. Київ та Київська обл. (рис. 1).

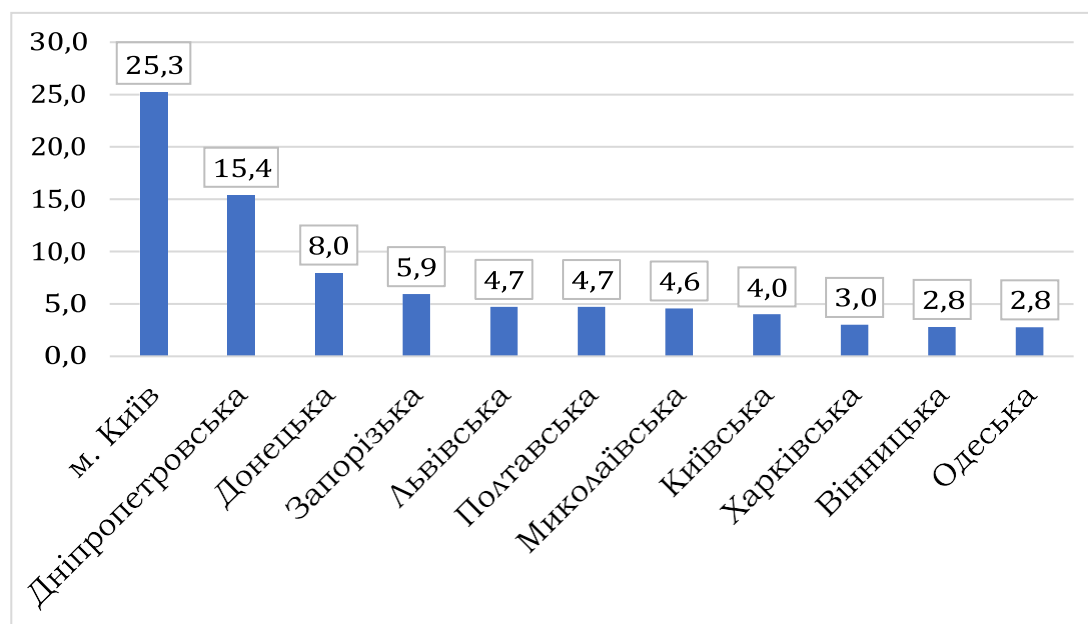

Рис. 1. Рейтинг регіонів-лідерів за часткою експорту в загальному експорті товарів та послуг з України у 2020 р.

Розраховано та побудовано за [1].

Відтак, повномасштабне військове вторгнення Росії найбільше вплине на експортні можливості підприємств сходу та півдня України (там, де ведуться активні бойові дії), а також тих регіонів, що межують з Росією і уже зазнали масштабних руйнувань під час війни (Київська, Сумська та Чернігівська обл.). Таким чином, можемо прогнозувати, що втрата експортного потенціалу України, особливо у товарній торгівлі, враховуючи також експортні логістичні проблеми, буде у 2022 р. критично значною.

Список літератури

1. Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

УДК 330.3

Катерина ЗАЙЧЕНКО

к.е.н., доцент,
доцент кафедри підприємництва і торгівлі,
Національний університет «Одеська політехніка»,
k.s.zaichenko@op.edu.ua

Анна БОЛХОВСЬКА

студентка кафедри підприємництва і торгівлі,
Національний університет «Одеська політехніка»,
annabol.99@gmail.com

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ НА ПІДПРИЄМСТВАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Актуальність досліджуваної теми, полягає в тому, що в умовах турбулентності зовнішнього середовища, підприємства мають залишатися конкурентоспроможними, одним із таких підтримуючих чинників вважається інноваційна діяльність. Інноваційна діяльність є рушійною силою не тільки економіки, але й людства загалом, тому треба більш детально її розглянути на рівні розвитку підприємства. Через воєнний стан більшість підприємств

зіткнулися із різними складнощами, такими як падіння попиту, утруднена логістика тощо. Лише 17% компаній працюють у повному обсязі, а кожна третя не працює, перед усім третина підприємців планує відновити діяльність [1]. Незважаючи на всі складнощі, підприємства які прагнуть залишатися на плаву та пристосуватися до нової реальності мають докласти зусиль та одним із шляхом розвитку є впровадження інновацій у свою діяльність.

Необхідність інноваційної діяльності підприємства обумовлена [2]:

- потребами підвищення техніко-технологічного рівня виробництва;
- збільшенням витрат і погіршенням економічних показників діяльності підприємства;
- моральним старінням техніки і технології;
- підвищенням ефективності виробництва на основі впровадження нової техніки;
- економічною доцільністю посилення інтенсивних факторів розвитку виробництва на основі використання досягнень науково-технічного прогресу у всіх сферах економічної діяльності;
- важливістю розвитку творчості винахідників і раціоналізаторів та використання їхніх пропозицій.

Тобто можна визначити, що потреба в інноваційній діяльності є природним фактором, який супроводжує підприємство на шляху його розвитку. Це є невід'ємною частиною конкурентоспроможності підприємства. Для підвищення її рівня підприємства можуть запроваджувати різні типи інновацій:

- 1) управлінська інновація – реорганізація або зміна організаційної структури управління;
- 2) юридична (правова) – введення нових нормативно-правових документів, які забезпечать визначення і регулювання усіх напрямів діяльності підприємства;
- 3) товарна інновація – розширення асортименту продукції за рахунок введення нових її видів;
- 4) технологічна - запровадження нових методів виробництва;
- 5) маркетингова – збільшення можливостей просування продукції на ринок за рахунок нових маркетингових інструментів та розширення цільової аудиторії;
- 6) ринкова - створення нового ринку товарів або послуг;
- 7) соціальна – впровадження заходів, що забезпечать покращення умов праці та рівня життя населення;
- 8) економічна – введення змін у бухгалтерській та фінансовій сферах діяльності, підвищенні мотивації персоналу та оплати праці, проведенні моніторингу результатів діяльності підприємства;
- 9) екологічна – впровадження заходів щодо охорони навколишнього середовища та зменшення негативного впливу на стан довкілля.

Розглянутий підхід показує різноманітність застосування інновацій на шляху розвитку підприємства. Для ефективною діяльності підприємство може зосередитися на 1 або 2 напрямів введення інновацій у плановому періоді.

Також виділяють інновації, залежно від кінцевого результату [3, с. 23]:

1. Інновація продукту або послуги є результатом реалізації на практиці нового способу вирішення проблеми покупця, що приносить вигоду як покупцю, так і підприємству, що впроваджує інновацію.
2. Інновація процесу забезпечує зростання прибутковості, скорочує витрати, підвищує продуктивність праці та заробітну плату персоналу.

3. Інновація стратегії передбачає перегляд існуючих в галузі методів створення цінності для споживачів, з тим, щоб задовольняти нові потреби клієнтів, підвищувати цінність продуктів, формувати нові ринки й нові групи споживачів для підприємства.

Щоб інновації були ефективними, можна рекомендувати зміни на 2 або 3 рівнях одразу, але в різних ступенях глибини. Адже важко представити створення нового інноваційного продукту, без внесення змін у процеси його виробництва або стратегію підприємства. Необхідно також відзначити, що впровадження інновацій у бізнес-процеси підприємства збільшує не лише рівень його конкурентоспроможності, а й покращує стан економічної безпеки підприємства, зокрема таких підсистем: фінансової, техніко-технологічної, правової, екологічної [4].

Отже, визначена необхідність інноваційної діяльності підприємства під час воєнного стану та охарактеризовано різні підходи класифікацій інновацій на підприємстві. Для подальшого існування та розвитку підприємства можуть впроваджувати різні типи інновацій на різних рівнях виробничих структур, залежно від актуального стану зовнішнього та внутрішнього середовища.

Список літератури

1. Бізнес в умовах війни: хто зазнав найбільших втрат та як відновлюються підприємства URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/23/684549/>
2. Захарченков О. С. Проблеми інноваційного розвитку промислових підприємств в Україні та формування стратегій інноваційних перетворень: Бізнес Інформ. 2012. № 2. С. 57 – 61.
3. Микитюк П.П. Інноваційний розвиток підприємства / П.П. Микитюк, Ж.Л. Крисько, О.Ф. Овсянюк-Бердадіна, С.М. Скочиляс. – Тернопіль: Принтер Інформ, 2015. – 224 с.
4. Зайченко К. С., Діма Н. І. Економічна безпека підприємства: сутність та роль. Ефективна економіка. 2021. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8900>.

Іван ЗАЮКОВ

д.е.н., доцент

доцент кафедри менеджменту та адміністрування
Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ

zivan@i.ua

Олена БАБЧИНСЬКА

д.е.н., доцент

доцент кафедри менеджменту та адміністрування
Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ

olena.babchinska@ukr.net

ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО БІЗНЕСУ В СУЧАСНИХ ВІЙСЬКОВИХ УМОВАХ

Актуальність дослідження пов'язана із суттєвими змінами в економіці України через проведення військових дій, що негативно позначилось на функціонування бізнесу. Так, за чотири місяці війни втрати економіки України, за різними оцінками, коливаються в межах 1 трлн. дол. США або у

відносному значенні обсяги недовиробленого ВВП становлять від 35 до 50% [1]. Крім того, за чотири місяці війни вітчизняний бізнес економічно більше втратив, ніж за весь період протікання в Україні пандемії COVID-19. В цих умовах виникає необхідність визначення головних факторів розвитку бізнесу в Україні.

Метою роботи є дослідження факторів розвитку вітчизняного бізнесу в сучасних військових умовах.

З метою оцінювання сучасних тенденцій розвитку бізнесу, зокрема на ринку праці в військових умовах Європейською Бізнес Асоціацією було проведено соціологічне дослідження, де було з'ясовано такі важливі аспекти, зокрема [2]: кожна шоста компанія працює в повному обсязі та стільки ж обмежили географію своєї бізнесової діяльності; кожна п'ята компанія була змушена закрити свої торговельні точки, відділення, офіси тощо; майже кожна третя компанія (29%) нині зупинили свою діяльність, при цьому переважна більшість з них (27%) мають намір відновити бізнес-процеси, як це буде тільки можливо зробити.

Наступним важливим аспектом розвитку вітчизняного бізнесу, зокрема малого є політика використання людського капіталу. Саме він є нині найважливішим ресурсом розвитку і фактором стабілізації і виходу із складної ситуації в Україні. Тому в цьому плані, враховуючи вище неведені дослідження [2] варто відмітити такі основні аспекти. Так, більше 60% компаній виплачували заробітну плату в повному обсязі, зокрема 45% здійснюють її авансом; кожна 33 компанія була змушена зменшити рівень оплати праці; біля 1% компаній відправили свій персонал в неоплачувану відпустку або звільнили своїх працівників. Крім того, трохи менше 50% компаній допомагали ЗСУ та теробороні; кожна третя компанія (35%) здійснювала фінансову підтримку своїх працівників, які захищають свою країну тощо.

З метою розвитку вітчизняного бізнесу в сучасних військових умовах необхідно активізувати державну підтримку, зокрема в напряму розробки національних, регіональних, територіальних програм, стратегій, заходів. Тому основними факторами розвитку вітчизняного бізнесу на сьогодні є наступні.

- Забезпечення робочими місцями внутрішньо переміщених осіб (здійснення компенсації витрат на заробітну плату роботодавцям, які працевлаштують внутрішньо переміщених осіб у розмірі мінімальної заробітної плати).

- Здійснення допомоги в переміщенні підприємств, які постраждали під час війни на безпечні території України (безкоштовно забезпечення переїзду вітчизняних компаній на безпечні території та створення умов для відновлення їх роботи.

- Надання можливості кредитування для підприємств вітчизняного бізнесу за державною програмою «5-7-9%» (державна дає можливість забезпечення обіговими коштами тих підприємств, які цього потребують терміном на 3 роки, а також рефінансувати наявну фінансову заборгованість з терміном погашення до 5 років).

- Формування державних гарантій України на портфельній основі (державні гарантії надаються у вигляді фінансування діяльності, яка не заборонена чинним законодавством в обсязі до 100 млн. грн та терміном до 10 років із ставкою не вище UIRD +6%).

- Надання фінансових ресурсів на розвиток аграрного бізнесу (державна надає компенсації відсоткових ставок за надання кредитів малим і середнім підприємствам вітчизняного бізнесу, але за умови, що відповідні

виробники обробляють орні землі площею до 10 тис. га та в обсязі не більше 20 млн. грн. євро в рік. При цьому варто відмітити, що сума кредиту має не перевищувати 50 млн. грн., а термін дії кредиту встановлений до 6 місяців).

- Здійснення податкових послаблень (наприклад, нині в податковому законодавстві діє норма, яка передбачає, що для підприємств вітчизняного бізнесу (ФОП та юридичних осіб) з оборотом до 10 млрд. грн. встановлюється ставка єдиного податку на рівні 2% від обігу. При цьому відмітимо, що такі суб'єкти вітчизняного бізнесу звільняються від сплати ПДВ. Крім того, держава передбачила в таких важких умовах розвитку бізнесу такі заходи, як: звільнення від сплати штрафів, пені, сплати ЄСВ, перевірок щодо нарахування сплати ЄСВ тощо).

Додатково акцентуємо увагу на такій важливій податковій зміні для суб'єктів вітчизняного бізнесу як звільнення від сплати ними єдиного податків (для платників 1 та 2 груп) та від необхідності подачі декларації щодо цього податку. Також в податкових змінах передбачено зменшення розмірів податків на товари для оборони України, зокрема на пальне. Крім того, при імпорті пального в Україну воно звільняється від оподаткування акцизним збором, при цьому ставка ПДВ знизилась до 7%.

- Скасування експортних і імпортних мит як з боку України, так і з боку країн-ЄС (за виключенням експорту товарів, що становлять стратегічну важливість для забезпечення життєдіяльності громадян України) тощо.

Таким чином, основними та надзвичайно важливими факторами забезпечення розвитку вітчизняного бізнесу в сучасних військових умовах України на макрорівні є: створення нових робочих місць та умов для переїзду підприємців на безпечні території; забезпечення кредитними ресурсами та надання відповідних державних фінансових гарантій, зокрема щодо компенсації відсоткових ставок; заходи податкового характеру, що мають мотивувати вітчизняний бізнес працювати в таких важких умовах.

Список літератури

1. Аналітичний портал «Слово і діло». Д. Шмигаль не виключає падіння ВВП України на 50%. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/04/28/novyna/ekonomika/shmyhal-ne-vykluschaє-padinnya-vvp-ukrayiny-50-vidsotkiv> (дата звернення: 22.06.2022 р.).

2. Сайт Європейської Бізнес Асоціації. Дослідження ринку праці України. URL: <https://eba.com.ua/doslidzhennya-rynku-pratsi-ukrayiny/> (дата звернення: 22.06.2022 р.).

3. Сайт Дія. Підтримка бізнесу в умовах війни. URL: <https://business.dia.gov.ua/wartime> (дата звернення: 22.06.2022 р.).

Ірина КАЛІНЬКО

к.т.н., доцент,
доцент кафедри загальнооекономічних дисциплін,
ПВНЗ «Фінансово-правовий коледж», м. Київ,
kalinko_ira@ukr.net

Людмила ЛАДОНЬКО

д.е.н., доцент,
професор кафедри мистецьких дисциплін
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г.Шевченка, м. Чернігів
ladonkoluda@gmail.com

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК МЕТОД РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ЗА УМОВ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ

Сучасним трендом розвитку підприємництва за умов військового часу є соціальне підприємництво. Зараз чимала кількість бізнесменів виділяє кошти для допомоги людям у складних життєвих обставинах, підтримує розвиток локальних ініціатив, закуповує для певних організацій або соціальних центрів необхідні матеріальні блага. Однак з часом підприємці починають експериментувати з доброчинністю і ставити за мету не лише надання ситуативної фінансової допомоги, а й цікавитися виявленням і трансформацією чинників, які призводять до конкретних соціальних проблем. Бізнес місцевого, регіонального, національного і міжнародного рівня сьогодні комплексно працюють над вирішенням соціальних питань безпосередньо через свою діяльність. В усьому світі розвинулася нова бізнес-модель, що тісно переплела класичне підприємництво з діяльністю громадського сектору. Її очолили соціальні підприємці — люди, які обрали пріоритетною метою свого бізнесу не максимізацію прибутку, а задоволення суспільних потреб.

Держава повинна турбуватись про своїх громадян, особливо про тих, у кого обмежені можливості, внутрішньо переміщених осіб, колишніх алко- та наркозалежних, безпритульних. Роботодавці не завжди беруть на роботу ці верстви населення, тому, як наслідок, фінансове навантаження на економіку країни та незабезпеченість незахищених верств населення зростають. Ціскладні завдання може вирішити нова модель розвитку інклюзивної економіки – соціальне підприємництво, сутність якого полягає у тому, що прибуток від бізнесу витрачається на досягнення соціальних цілей і громадські справи.

У загальному вигляді соціальне підприємництво можна визначити, як фінансовостійку, недотаційну економічну діяльність, спрямовану на розв'язання соціальних проблем [2-3]. Але це насамперед бізнес, який звичайно, знижує навантаження на місцеві бюджети у розв'язанні суспільних проблем. Сутність соціального підприємництва полягає у тому, що частина прибутку від бізнесу витрачається акціонерами, а інша частина йде на досягнення соціальних цілей і громадські справи. Соціальні підприємства пов'язані з актуальними соціальними викликами для всього суспільства, які потребують інноваційних рішень, та є невід'ємною складовою розвитку інклюзивної економіки та об'єднання емоційного та інтелектуального людського ресурсу.

З розвитком інклюзивної економіки в Європі ВВП збільшився близько 5-7 % на рік. Сьогодні цифри засвідчують глобальний розвиток соціального бізнесу — і за прогнозами вони лише зростатимуть. У Великобританії станом на 2019 рік налічувалося 471 тис. соціальних підприємств, де працювали

близько 1,44 млн людей. Їхній вклад у ВВП держави становив 3%. У Франції більше 96 тис. соціальних бізнесів і більше 1,1 млн працівників галузі. В Австралії активність соціальних підприємств зросла на 37% упродовж останніх п'яти років, і у 2020 році в країні працює більше 20 тис. соціальних підприємств. За результатами опитування, проведеного Thomson Reuters Foundation у партнерстві з глобальною програмою Deutsche Bank CSR Made For Good, ТОП-5 країн для найкомфортнішого ведення соціального бізнесу у 2019 році — це Канада, Австралія, Франція, Бельгія і Сінгапур. Також і українці не залишаються осторонь глобальних трендів: розвивається культура ведення бізнесу нового зразка, соціальні підприємці щороку стають більш грамотними і діють як спільнота. В той же час споживачі дедалі частіше надають перевагу товарам і послугам із соціальним підтекстом [1].

У Данії з січня 2015 р. соціальні підприємці можуть отримати статус зареєстрованого соціального підприємства та отримати певні пільги та доступ до програм фінансування, підтримки та розвитку, якщо соціальне підприємництво відповідає критеріям, переліченим у документі «Акт реєстрації соціальних підприємств», який ратифікував парламент за ініціативою міністерства праці. У Кремнієвій Долині існують освітні програми, що пропонують програми в галузі соціального підприємництва [2].

Перші міжнародні донори почали реалізовувати концепцію соціального підприємництва в Україні та дбати про повільний, але безперервний розвиток цього сектору ще протягом 1991-2010р. На сьогодні можна спостерігати активізацію роботи фондів, які все частіше оголошують грантові конкурси по створенню соціальних підприємств. Соціальне підприємництво повинно створити постійно діючий майданчик з підтримки проектів, які ініційовані людьми з особливими потребами; спрямовані на виробництво товарів і послуг для людей з особливими потребами; передбачають працевлаштування людей з особливими потребами.

Найактуальнішими темами сьогодення є: створення робочих місць для внутрішньо переміщених осіб, постраждалих внаслідок бойових дій в країні; створення робочих місць для населення сільської місцевості з підвищеним відсотком безробіття.

При формуванні принципів інклюзивної економіки потрібно звернути увагу на досвід розвитку інклюзивної економіки провідних країн, а саме на запровадження кількарівневої системи підтримки. Для забезпечення реальної фінансової стійкості недержавним організаціям потрібен і розвиток системи статистичного обліку економічної діяльності недержавних організацій, та прийняття законів, що забезпечують участь недержавних організацій в тендерах і конкурсах на фінансування соціальних послуг, та наявність у державних і муніципальних установах і організаціях фахівців, відповідальних за проведення конкурсів на надання соціальних послуг. Важливим елементом цієї системи є реформування системи соціальних послуг, яке зараз активно просувається як з боку державних структур, так і з боку третього сектору. Влада має проявити політичну волю, яка дозволила б недержавним організаціям як отримувати бюджетні кошти, так і надавати платні послуги без втрати статусу некомерційних організацій.

Отже, соціальне підприємництво в Україні потребує створення національної стратегії розвитку інклюзивної економіки, яка б дозволила поєднати зусилля громадських організацій, підприємців, населення і держави для вирішення соціальних проблем, які постають перед нашим суспільством,

щоб з розряду поодиноких ініціатив вирости в стійку структуру, на яку може спиратися держава у вирішенні соціальних проблем.

Список літератури

1. Соціальне підприємництво та інклюзія. Досвід українських міст [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://auc.org.ua/sites/default/files/library/case_study_pleddg_socp.pdf – Загол. з екрану.

2. Гордєєва І.О. Соціальне підприємництво для інвалідів, як вектор європейського розвитку національної економіки / І.О. Гордєєва // Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: європейський вектор – нові виклики та можливості: тези доп. III Міжнар. наук.-практт. Конф.. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2015. – С. 92-93. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/31998/1/48-92-93.pdf>.

3. Лях В. Развитие в Украине социального предпринимательства позволит решить проблемы с социальной адаптацией незащищенных категорий населения [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://socialbusiness.in.ua/index.php/novyny/v-ukraini/100-razvitie-v-ukraine-sotsial-nogo-predprinimatel-stva-pozvolit-reshit-problemy-s-sotsial-noj-adaptatsiej-nezashchishchennykh-kategorij-naseleniya>. – Загол. з екрану.

УДК 659.1

Анатолій КАРМАЛІТА

к.т.н., професор,
професор кафедри дизайну,
Хмельницький національний університет,
karmalitaan@khnmu.edu.ua

Віталій КАРПЕНКО

к.е.н., доцент,
доцент кафедри маркетингу і торговельного підприємництва,
Хмельницький національний університет,
karpenkov@khnmu.edu.ua

Ірина ЗАКРИЖЕВСЬКА

к.е.н., доцент,
доцент кафедри маркетингу і торговельного підприємництва,
Хмельницький національний університет,
zakryzhevskai@khnmu.edu.ua

ВАЖЛИВІСТЬ ЯКІСНОГО ФОТО У РЕКЛАМІ ТОВАРІВ ТА ПОСЛУГ

У сучасному динамічному житті стає дедалі більше джерел інформації, поширюються медіа. Споживачі вільні дивитися, що хочуть і коли їм це зручно. Традиційні моделі реклами застарівають, змінюється поведінка людей. Споживач стає непередбачуваним. Загальновідомим фактом є те, що реклама – інформація, поширена будь-яким способом, в будь-якій формі і з використанням будь-яких коштів, адресована невизначеному колу осіб і направлена на залучення уваги до об'єкта рекламування, формування або підтримку інтересу до нього і його просування на ринку. Призначення реклами полягає в тому, щоб інформувати населення про споживчі властивості товарів,

а також про різні види послуг з метою їх популяризації і створення попиту. В свою чергу, фотографування – творчий процес увічнення моментів реальності, і завдяки вмінню фотографа, результат цього процесу здатний пробудити в людині різноманітні емоції. Створення фотографій вимагає від фотографа креативності та терпіння, чіткого застосування техніки, знань композиційної побудови та вміння передчувати потрібний момент для зйомки. Значення рекламного послання полягає в представленні споживачеві відповідності товару або послуги його очікуванням. Реклама у формі фотографії має враховувати максимальну чіткість ліній, насиченість кольору і колірних контрастів, що націлено на показ продукту з найбільш привабливої сторони. Поєднання реклами і фото створює рекламний образ товару – засіб візуальної комунікації, який несе для потенційного покупця інформацію про товар чи послугу і спричинює на нього певний емоційний вплив.

Сьогодні фото в рекламі застосовується масово. Вивченням впровадження фотозображень займалися такі науковці як А.М. Родченко, К. Блоссфельда, Л.М. Лисицький, Г.Г. Клуцис, Я. Функе [1]. Роботи С.П. Мигаль, І.А. Диди, Т.Є. Казанцевої, С.В. Прищенко, Є.А. Антонович [2] розкривають деякі проблеми історії і теорії графічного дизайну, але не в повній мірі зачіпають проблеми фотографіки в сучасній рекламі.

Фотографія в рекламі – популярний вид діяльності, що збільшує прибуток та впливає на підвищення показників маркетингової діяльності. Рекламна фотографія використовується в рекламних макетах, оголошеннях, зовнішній рекламі, календарях; корпоративній продукції, буклетах, каталогах, упаковці товарів, оформленні інтернет-ресурсів тощо [2]. Сучасна рекламна фотографія має свої особливості. Це не просто красива і якісна картинка – це зображення, яке робить покупцеві вигідну пропозицію. Дослідники у галузі мистецтва фотографії та маркетингологи вважають, що фотографія посіла вагому нішу у мистецтві реклами. Значення зображення у рекламному повідомленні відіграє важливу роль. На думку науковців, реакція людини на візуальний компонент є сильнішою, ніж на слово. Людина налаштована таким чином, що швидше реагує на зображення предмету, ніж на текст, який його описує, перегляди таких рекламних повідомлень викликають емоції, переживання, які спонукають споживача шукати рекламований товар.

Завданням фотовізуалізації є вплив на створення першого враження, яке є найважливішим етапом у сприйнятті необхідної інформації про товар чи послугу. Англійський мистецтвознавець Джон Берджер у своїй книзі «Як ми бачимо» стверджує, що одним із ефективних методів впливу на споживача є фотографія, він застосовує поняття візуальної реклами, описує художні засоби, героїв, історичні події у фотографіях, характеризує й описує жіночі і чоловічі образи та їх вплив на споживачів, розглядає роль побутових речей, речей-символів [3]. На думку дослідника існують правила, що базуються на психології людського сприйняття. Ці правила співпадають з правилами фото композиції. Найчастіше рекламні повідомлення наповнюють необхідними візуальними компонентами, які одразу вказують на відповідну категорію споживачів. Серед часто вживаних є фотографічні зображення дітей, тварин, екзотичних куточків природи. Згідно з даними психологів, споживачі при перегляді фотографій із зображеними на них людьми, завжди звертають увагу на вирази обличчя, на погляди, міміку. Розглядають різні принципи, які активно застосовують у рекламному повідомленні. Найпершим є розподіл поглядів на прямі і непрямі, оскільки, зображення очей є ефективним способом привернути увагу. Часто використовують емоційні вирази обличчя. Сьогодні

фотографія вже стала складовою частиною графічного дизайну та зайняла домінуюче місце серед візуальних засобів реклами. Світовий досвід та нагромаджені знання допомагають творити якісні мистецькі фотографічні зображення у рекламних повідомленнях.

Ефективність фотографії як рекламного жанру залежить від різних прийомів, використовуваних в ній. Фотографія може бути чорно-білою або кольоровою. Чорно-біла фотографія володіє найбільш сильним вираженням емоцій і образів. Внаслідок цього часто можна бачити її використання в рекламі парфумованої продукції, одягу, спиртних напоїв, де передача емоційного фону дуже важлива. Для більшої ефективності часто використовують прийоми, коли рекламний образ виділяють певним кольором. Однак розташовують його в чорно-білій фотографії. Не менш популярним в дизайн-проектванні є прийом накладення кольорового зображення рекламного образу на чорно-білу фотографію. Завдяки цьому прийому досягається велика художня виразність. Важливі максимальна чіткість ліній, насиченість кольору і колірних контрастів. Кольоровий знімок як один з елементів монтажу покликаний бути правдивою агітацією на користь рекламованого товару. Фоторекламист визначає характер колористичного рішення, крупність першого і інших планів зображення, спрямованість лінійного ладу, контраст колірних плям, ритміку і перспективу. Свобода імпровізації обмежується рамками заданої теми, і це завжди повинен враховувати фотограф.

Сьогодні торгівля за допомогою інтернет-майданчиків, якщо і не витісняє традиційні способи, то цілком може конкурувати з ними, пропонуючи при цьому нові можливості. І якісне фотооформлення товару є визначальним фактором, який впливатиме на подальшу ефективність діяльності.

Є низка інструментів, які можуть бути використані для комерційної діяльності в мережі інтернет, і практично, жоден із цих інструментів не буде дієво функціонувати без фото оформлення:

- контекстна реклама;
- медійна (банерна) реклама;
- тізерна реклама;
- таргетована реклама в соціальних мережах: Facebook, Instagram, TikTok;
- push-повідомлення;
- реклама в мобільних додатках для платформ iOS (iPhone/iPad) і Android;
- впливаючі вікна (Pop-Up і Pop-Under);
- реклама на тематичних сайтах і онлайн-майданчиках (форумах і блогах, дошках оголошень, групах соц. мереж, великих порталах тощо);
- ремаркетинг / ретаргетинг;
- реклама в CPA-мережах;
- браузерні push-повідомлення.

У сучасному світі для досягнення успіху, розвитку особистого бренду і просування своїх послуг, необхідно ефективно поєднувати усі можливі інструменти, визначальним із яких є якісне фото у рекламі. Основне завдання рекламної фотографії – продемонструвати задоволення від споживання і викликати бажання придбання тієї чи іншої речі. Рекламне зображення повинно бути переконливим.

Список літератури

1. Прищенко С.В. Основи рекламного дизайну: підручник / С. В. Прищенко, Є. А. Антонович. – К.: НАКККіМ, 2017. – 384 с.

2. Мигаль С.П. Біоніка в дизайні просторово-предметного середовища: навч. посіб. / С. П. Мигаль, І. А. Дида, Т. Є. Казанцева; Нац. ун-т «Львів. Політехніка». – Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2017. – 225 с.

3. Берджер Джон «Як ми бачимо» / Джон Берджер; видавництво: IST Publishing, 2020 р. – 176 с.

UDK 330.101:620

Maryna KLYMCHUK

Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor, Department of Organization and Construction Management, Kyiv National University of Construction and Architecture; klimarinchuk@gmail.com

FEATURES OF COMPENSATORY FINANSING OF INFRASTRUCTURE RECONSTRUCTION IN THE POST-WAR PERIOD

The European economy is undergoing unprecedented transformations towards a fair green and digital future in a context of massive uncertainties linked to the global and security outlook. Since spring 2021, the economy has seen a strong economic rebound from the COVID-19 pandemic. The output levels have fully recovered, also thanks to the exceptional support measures taken at EU and national levels. The pandemic and the EU policy response have accelerated the twin transition of the EU economy and highlighted the need to strengthen the resilience of the EU economy. In addition, the russian invasion of Ukraine undermines the European and global security and stability and confronts the EU with some immediate challenges [9].

The search for effective compensatory means for the cost of businesses related to the re-equipment of the factors of reproduction and introduction of new technologies, as well as the formation of an effective system of technoparks. This issue is complicated due to the gaps and fragmentary management decisions in the process of investments attraction, both on macro and micro levels. One of the most promising forms of compensatory financing for projects within is the use of the Tax Increment Financing (TIF) mechanism [4; 8].

This issue updates the study of using the Tax Increment Financing (TIF) mechanism in financing of technoparks. Thus, D. Huddleston describes the application of the TIF method to the Wisconsin example, with an emphasis on the change in the structure of taxes received additionally from other budget [1, p. 11-17].

Authours in their study made efforts to identify the circumstances when the TIF project would be an effective means of developing municipal economies [6, p. 123]. T. Stinson and D. Huddlston calculated the financial sustainability of certain projects, based on the expected growth rates of property value [7, p. 241-248]. J. Klemański, along with financial aspects, assessed the effects of TIF in the political and legal field [2 p. 23-28]. J. Mean and M. Rosentraub analyzed the relationship between the increase in the property value and the application of TIF [6, p. 23-26].

The author notes that, among urban planners, tax increment financing (TIF) is a popular economic development financing tool. Using eighteen years of TIF district-level data, this study finds that TIF was most likely a fiscal boon for districts [5].

How to notice scientist B. Schneider the compensatory technology of «Tax Increment Financing» is a powerful and controversial force in American urbanism. Every state except Arizona currently allows it, as does the District of Columbia, and it has become the most popular incentive tool for economic development in the United States as the federal government has decreased its urban development spending. TIF plays a role in megaprojects such as Chicago's Lincoln Yards and Amazon's HQ2 in Arlington, Virginia, as well as in smaller-scale neighborhood improvements, affordable housing, and transit projects. With its application in vastly different contexts across nearly every state, TIF is used to fund a broad range of projects. Currently, the method is most popular in post-industrial, Rust Belt cities and towns [3].

Tax Increment Financing (TIF) creates special tax districts around targeted redevelopment areas from which future tax revenues are diverted to finance infrastructure improvements and/or development. At the beginning of the TIF period, tax revenues in the TIF district going to general city services are frozen at a certain rate. All additional tax revenues go toward directly funding new development or servicing debts related to new development until the end of the TIF period, which usually lasts 20 to 30 years. Supporters say the new tax revenues generated by TIFs would not have taken place "but for" the investment that the TIF enabled, and that they are a valuable tool for neighborhood revitalization [3].

TIF is aimed to provide the investor with compensation through special funds replenished by tax revenues from incomes which were obtained after construction and putting into operation the infrastructure objects. The basis of this mechanism is redevelopment, financed by an investor who invests in construction and reimburses his expenses from the special fund, accumulating taxes paid by the owners of new consolidated facilities [4; 8].

That is, TIF is a mechanism covering the investor's expenses into implementation of innovation projects from the budget by tax revenues from incomes which were obtained after construction and putting into operation the infrastructure objects. In fact, this is one of the variants to apply compensatory tax models for investment purposes across the regions. After all, the TIF envisages that the investor's costs put into the investment project will be compensated by a tax exemption calculated in the future.

In our opinion, the introduction of foreign practices in the implementation of TIF-based projects in the Ukrainian realities requires some adaptation processes that consider the issues of finding sources of financing, including the interest of private investors in long-term capital investment, the risks of using the mechanism of deferred tax payments, as well as the weakness of the financial base in most regions. International models of financing infrastructure projects and insurance of risks used in international practice must be adapted to the specifics of the development formats of our economy.

Literature

1. Huddleston Jack R. Distribution of development costs under tax increment financing. *Journal of the American Planning Association*. 1986. № 52. P. 194–198. <https://doi.org/10.1080/01944368608976618>
2. Klemanski John S. Using tax increment financing for urban redevelopment projects. *Economic Development Quarterly*. 1990. № 4 (February). P. 23–28.
3. Schneider B. *City Lab University: Tax Increment Financing*. Bloomberg CityLab. 2019. №8. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-10-24/the-lowdown-on-tif-the-developer-s>

4. Tkachenko V., Klymchuk M., Ploska A. Compensatory financing of energy saving projects in construction: modification of «TIF». Research Papers in Economics and Finance. 2018. № 3 (1). pp. 57-65
<https://doi.org/10.18559/ref.2018.1.5>
5. Nguyen-Hoang, P. (2021). Is tax increment financing a fiscal bane or boon? Journal of Planning Education and Research, 41(1), 94–105.
<https://doi.org/10.1177/0739456X18774121>
6. Man J. Y., Rosentraub M. S. Tax increment financing and its effects on property values. Public Finance Review. 1998. Vol. 26. Issue 6. P. 523–547.
<https://doi.org/10.1006/juec.1999.2149>
7. Stinson Th. F. Subsidizing local economic development through tax increment financing: costs in nonmetro communities in Southern Minnesota. Policy Studies Journal. 1992. Vol. 20. Issue 2. P. 241–248.
<https://doi.org/10.1111/j.1541-0072.1992.tb00152.x>
8. Guzhva, I., Klymchuk, M., Klochko, A., Ivanov, E. (2021) “Digitalization, Energy Saving and Innovation in Public and Private Sectors”, Monograph, Foliant publishing house, 201 pages.
9. “Towards a green, digital and resilient economy: our European Growth Model”, Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Brussels, 2.3. – 2022. - COM(2022) P. 83.

УДК 330.1

Олексій КОВАЛЬ,
аспірант кафедри менеджменту та економічної безпеки,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,
oleksii.koval.aba@gmail.com

Наталія ЗАЧОСОВА,
д.е.н., професор,
професор кафедри менеджменту та економічної безпеки,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,
natazachosova@gmail.com

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ІНДУСТРІЇ 4.0 ТА РЕАЛІЙ ВОЄННОГО ЧАСУ

Питання необхідності забезпечення економічної безпеки як елементу системи протидії загрозам сучасним господарюючим суб'єктам розглядається у багатьох публікаціях вітчизняних дослідників. Кілька років поспіль ця тема активно обговорюється та досліджується науковою спільнотою [1]. І вона не втрачає своєї актуальності, оскільки усе нові види загроз виникають у сучасному економічному світі. Зокрема, тенденції поширення Індустрії 4.0 стають джерелами для додаткових ризиків для стану корпоративних ресурсів суб'єктів господарювання [2], а військові дії інтенсифікували зростання рівня небезпек для об'єктів критичної інфраструктури.

Бізнес-процеси кожного підприємства, не залежно від виду його економічної діяльності, потребують трансформацій із урахуванням особливостей організації господарського механізму в умовах Індустрії 4.0 та під впливом реалій воєнного стану. Їх характерними рисами за бажання топ-

менеджменту забезпечити дотримання належного рівня результативності та економічної безпеки мають стати: гнучкість і незалежність від місця проходження процесу (забезпечення можливості його реалізації дистанційно); замінність та дублювання бізнес-операцій (можливість компенсації одного процесу, або його елемента чи очікуваного результату, у межах реалізації іншого процесу); перехід від контролю усього процесу до контролю і оцінки лише його результату (втручання керівництва у бізнес-процеси має стати мінімальним; важливою є економія ресурсів і самостійність виконавців у ситуаціях, коли керівництво з тих чи інших причин не зможе давати вказівки та наглядати за проходженням процесу на кожному його етапі – наприклад, під час втрати зв'язку в умовах воєнного стану, в окупації, тощо); застосування проектного підходу до організації бізнес-процесу (розподіл процесу на окремі складові, кожна з яких може виконуватись віддалено, у зручній або безпечній час, без залучення усього процесного ресурсу, і т.д.), реалізація усіх етапів процесу у цифровому просторі – де тільки можливо, необхідно перевести бізнес-процеси у діджитал-простір; у першу чергу, це стосується невиробничих процесів, таких як фінансові операції, управління персоналом, робота з клієнтами, рекламна діяльність, тощо.

Піднімаючи питання стратегічного управління економічною безпекою бізнес-процесів господарських структур у реаліях Індустрії 4.0, сформуємо послідовні кроки для розробки такої стратегії як концептуального документу для організації та провадження підприємством своєї діяльності в умовах воєнного часу та на етапі післявоєнного економічного відновлення. Так, першим кроком має стати встановлення цільових стратегічних орієнтирів суб'єкта господарювання для його дій у бізнес-просторі: від прагнення вижити та залишитись на ринку до налагодження процесу переміщення бізнесу за кордон. Другий крок – пошук необхідних ресурсів і оптимізація бізнес-процесів, приведення їх до тих характеристик, які були описані нами вище. Третій крок – розвиток персоналу, його адаптація до нових реалій, і водночас, оптимізація штату (не варто забувати, що визначальною рисою Індустрії 4.0 є відсторонення персоналу від багатьох бізнес-процесів, їх повна або часткова автоматизація). Четвертий крок – підвищення рівня цифрової та інформаційної грамотності співробітників. Цей крок є одним із проявів попереднього описаного нами етапу. П'ятий крок – ідентифікація загроз, ризиків і небезпек для досягнення запланованих цільових орієнтирів і можливе коригування попередніх бажаних результатів, приведення їх до вишого рівня раціональності, реалістичності та досяжності з урахуванням умов, які склалися. Шостий крок – встановлення періодичності перегляду основних положень стратегії, розробка політики розповсюдження інформації про її існування та особливості серед керівного складу та персоналу суб'єкта господарювання, а також встановлення індикаторів успішності реалізації стратегії, які стануть важливими вимірниками здатності підприємства слідувати попередньо запланованим меті та завданням свого існування і розвитку. Після проходження окреслених кроків, проведення обговорень на різних управлінських рівнях і консультацій зі стейкхолдерами, підприємство, установа або організація отримає комплексний документ, який визначатиме дії керівного та виконуючого накази персоналу в напрямі реалізації бізнес-процесів за алгоритмами, що дозволять забезпечити високий рівень економічної безпеки суб'єктів господарювання в умовах Індустрії 4.0, у період воєнних дій і у ситуаціях виникнення інших неочікуваних або прогнозованих небезпек, загроз і ризиків.

Список літератури

1. Занора В.О., Зачосова Н.В. Формування кадрового потенціалу інноваційного розвитку України в умовах індустрії 4.0: ретроспектива, сьогодення. Проблеми системного підходу в економіці. 2019. №1 (69). С.86-93.

2. Фурман В.М., Зачосова Н.В. Сучасні загрози економічній безпеці вітчизняних фінансових установ (на прикладі банківських установ і страхових компаній). Інвестиції: практика та досвід. 2015. №16. С.7-11.

Олег КОВАЛЬЧУК

к.е.н., доцент,

доцент кафедри маркетингу,

Луцький національний технічний університет

oleh.kovalchuk@lntu.edu.ua

ОСОБЛИВІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Як відомо, незважаючи на постійний динамізм ринку, кожна компанія має в більшій чи меншій мірі застосовувати стратегічний підхід у своїй діяльності.

Це проявляється у вибудовуванні довгострокових цілей та застосуванні відповідних стратегій, що даватимуть змогу досягати цих цілей.

Для вітчизняного бізнесу завдання визначення стратегічних цілей та відповідних стратегій набула особливої складності.

Справа у тому, що ще не встиг український бізнес оголоситися від проблем і адаптуватися до специфічних режимів, обумовлених роботою в умовах карантинних обмежень, спричинених світовою пандемією коронавірусної інфекції COVID-19, як розпочалася збройна агресія проти України.

Збройна агресія значно погіршила умови ведення бізнесу. Спробуємо окреслити наше бачення цих специфічних умов.

По-перше, значна частина чинників вплинула на операційну діяльність, наклавши обмеження на виробничі можливості. До цієї групи чинників віднесемо:

- порушення господарських (постачальницьких) зв'язків, складність, а в багатьох випадках неможливість виконання контрагентом своїх зобов'язань через руйнування виробничих потужностей, потрапляння територій їх розташування під тимчасову окупацію і т.д;

- дефіцит певних видів ресурсів та сировини – ситуативний та об'єктивний. Ситуативний дефіцит обумовлений поганою кон'юнктурою ринку, яка склалася в конкретний момент, в короткостроковій перспективі. Ситуативний дефіцит в багатьох випадках відносно швидко знімається в тому числі за рахунок переходу до нових напрямків постачання (наприклад, переорієнтування на європейських постачальників). Об'єктивний дефіцит має стратегічний характер і проявляється в тому, що певний виробничий ресурс важко залучити не лише на регіональному ринку, але і на світових ринках;

- здорожчання енергоносіїв – окремий напрям по-суті, ресурсного дефіциту, який має відчутний вплив як на вартість, так і обсяги та ритмічність транспортування. Цей чинник змушує в чергове замислитися над доцільністю наближення виробництва до місць споживання, ще раз розглянути можливість

переходу від централізованого розміщення виробництва до варіантів з дублюючими виробничими потужностями у географічно розкиданих ринках;

- суттєве зростання транспортно-логістичних витрат та складність отримання транспортних послуг при транспортуванні в (з) райони, наближені до зон бойових дій;

- значні потоки біженців з України, переважно жіночого населення, яке фактично в багатьох випадках полишило свої робочі місця, приватні бізнеси і тим самим «оголили» ті чи інші ділянки виробництва, сфери послуг та приватного підприємництва.

Значна частина обмежень та складностей, які виникли перед українським бізнесом обумовлені настроями і поведінкою клієнтів.

Перш за все варто в цьому напрямку відмітити психологічну напруженість, стривоженість основної маси населення. Як наслідок, вони відкладають значну частину покупок, дуже обережно вибудовують плани більшості покупок за виключенням товарів першої необхідності. Також відчувається зниження купівельної спроможності середньостатистичних покупців. Як наслідок, попит переключається здебільшого на дешевші, бюджетніші варіанти товару чи послуги.

Великі потоки біженців призвели до скорочення чисельності споживачів товарів та послуг у випадку коли громадяни з метою пошуку прихистку вирушали закордон. Такою суттєво змінилася купівельна поведінка тих осіб, які стали вимушеними внутрішньо переміщеними особами.

Окремо потрібно виділити кілька чинників, які мають складніші механізми впливу. Зокрема, це ослаблення податкового навантаження, в тому числі на імпорт (яке діяло в Україні до 1 липня 2022 року). З одного боку це сприяло насиченню ринку критично важливими товарами. З іншого боку, спричиняло конкуренцію для вітчизняних товаровиробників.

Беззаперечно позитивним чинником є надання Україні статусу кандидата на вступ у ЄС. В цілому це продукує фокус уваги на Україні, який в деякій мірі створює можливості експорту та налагодження нових і розширення діючих зв'язків з зарубіжним бізнесом.

УДК 334.012.64: 334.722.24

Svitlana KRAVCHENKO

Sc.D., professor, Leading Researcher of the Department
of Entrepreneurship, Cooperation and Agro-Industrial Integration
NSC "Institute of Agrarian Economics" NAAS
sv.kravchenko.777@gmail.com

PROBLEMS OF FUNCTIONING OF FAMILY DAIRY FARMS IN UKRAINE IN WARTIME CONDITIONS

All farms of Ukraine of all types and forms of ownership suffered because of the war in Ukraine. This is especially true of farms located in regions where hostilities are taking place or have taken place. In the pre-war years, milk production in Ukraine decreased annually. In the period 2017-2021, the decline was 2-6% annually. This was primarily due to the reduction of livestock, the dynamics of the decline of which was deeper and amounted to 6-11% annually. Raw milk producers survived by increasing milk yields - increasing productivity, which occurred mainly in dairy farms [1].

According to the analytics of the Association of Milk Producers, by the end of 2022, the total number of industrial livestock may decrease from 423.7 thousand to 394.2 thousand heads. According to preliminary forecasts, the production of industrial milk in 2022 may decrease by 19.5% - from 2.75 million tons to 2.21 million, although the fall rates may be much higher, because the productivity of cows has already decreased by 15-70%, depending on the region. As of February 1, 2022, the number of cattle in Ukraine was estimated at 2.7 million heads, which is 6.5% lower than on the same date in 2021. By the end of this year, the country may lose about 2 million tons of milk. 2 million tons of milk is an indicator of a reduction in production over the past 7 pre-war years [2].

At the end of January 2022, the number of participants in the Family Dairy Farms project increased to 151. Another 18 farms are under construction. The leader in the number of operating family dairy farms is Khmelnytsky region. There are 37 farms - participants of the project. On the 2nd and 3rd place are located Volyn and Rivne regions, with 26 and 23 operating farms. Quite good rates of opening farms are demonstrated by the regions where the project has just entered: Poltava region - 9 farms, Mykolaiv region - 6 farms and Sumy region - 4 farms. In total, in 2021, the number of new participants increased by 92 farms, and the number of regions of presence - up to 11. In total, the project plans to open 5,000 family dairy farms in Ukraine. As of March 14, 2022, all 164 farmers participating in the Family Dairy Farms project joined the assistance of the Armed Forces of Ukraine, Territorial Defense, and refugees. This was reported in the project. In total, since the beginning of the war, they have donated 15,000 liters of milk to the defenders, helping monasteries, territorial defense, refugees, and socially unprotected segments of the population.

Dairy farms of any size, which found themselves in the zone of active hostilities and occupation after February 24, faced a number of problems. The main problems are: the destruction of farm infrastructure and the death of animals (due to shelling, airstrikes, many production and office premises were destroyed or significantly damaged; many animals on farms died due to bullet damage, fragments of bombs, shells, mines, grenades; due to problems with the delivery and preparation of feed, many animals died of starvation); lack of feed and forced changes in rations (due to threats to the lives of workers, it was not possible to simply deliver animal feed; many farmers were faced with the fact that it was not possible to pay for feed, and then there were interruptions in the supply of components of the diet; there was a need to adjust the diets of animals on farms); lack of veterinary drugs and disinfectants (stocks of medicines and disinfectants quickly ran out; it was almost impossible to purchase and even more so to transport them through Russian checkpoints and under shelling, other related problems appeared); diseases of large and small cattle (farmers had limited access to barns to provide care and timely milking of cows; farmers faced a number of animal health problems due to the inability to conduct proper veterinary diagnostics and treatment of livestock in the occupied territories); disrupted supply, processing and sales chains (running dairy business in Ukraine was literally blocked: disrupted supply chains, including between the farm, the dairy plant and the trading network, exports were blocked; farms were forced to distribute or even dispose of milk for weeks because they simply could not deliver to processing enterprises; as of mid-May 2022, almost a third of dairy processing enterprises have still not been able to resume its work); destruction of documentation (offices and production buildings of agricultural firms in many areas were used by the Russian occupiers as headquarters or parking places, while

documentation and office equipment of these farms could be destroyed; in the near future, farmers will have to restore lost and damaged information in order to work further); mined land and crop rotation adjustment (hundreds of hectares of farmland in the Ukrainian regions, where the Russian army walked, are littered with explosive objects; the United Nations called Ukraine one of the most mined countries in the world; it will take a long time to clear the fields of these "traces" of the Russian war; in the near future, large areas of land simply will not be able to be used for crops or pastures for animals); management problems of martial law (after February 24, 2022, dairy enterprises have to work in accordance with the new requirements of martial law; you need to know what has changed in the system of mandatory payments, what to do when one of the employees is mobilized, what is the booking of employees, how to properly register new workers among internally displaced persons or even how to take into account weekend and incoming humanitarian assistance); lack of working capital (dairy enterprises in occupation, in war zones and even after liberation experience huge problems with the turnover of funds; many agricultural firms specializing in breeding farm animals do not have the opportunity to fully or partially purchase all the necessary resources - feed, veterinary drugs, disinfectants, etc.; many specialized unions, public organizations and others focus on humanitarian aid business community).

Milk processors continue to prefer industrial milk, although the purchase price for it has also been reduced. Raw materials from households of the population fell in price most critically. Over the month, the average purchase price of milk from the population decreased by 25%: from 8 hryvnia per kilogram to 6 hryvnia per kilogram. Some farmers have lost the opportunity to sell milk for logistical and other reasons. Dairy products in stores for the month of the war added an average of 5% in price. All pre-war milk deliveries have almost sold out, and there are virtually no new deliveries. The cost of production has increased both for suppliers - milk producers, and for processors. Competition has decreased due to import restrictions, but demand has not decreased. Due to the war, shortages, increased prices for feed, fuel and maintenance of the economy, the cost of goods - raw milk - decreased. It has become unprofitable for farmers to produce milk. Support is important for peasant farms and family dairy farms. Access to Ukrainian dairy products should be free.

Thus, in the course of the study, it was found that the main problems of functioning of family dairy farms include: the destruction of farm infrastructure and the death of animals; lack of feed and forced changes in diets; lack of veterinary drugs and disinfectants; diseases of large and small cattle; disrupted supply, processing and sales chains; destruction of documentation; mined land and adjustment of crop rotation; management problems of martial law; lack of working capital.

References

1. Fitz-Koch, S., Nordqvist, M., Carter, S., Hunter, E. (2018). Entrepreneurship in the Agricultural Sector: A Literature Review and Future Research Opportunities. *Entrep. Theory Pract.*, vol. 42, pp. 129-166 [In English].
2. Kurkul: онлайн – асистент фермера. URL : <https://www.kurkul.com/news/30545-na-sumschini-vidnovlyuyetsya-molochna-logistika>

Ігор КРИВОВ'ЯЗЮК

к.е.н., професор,
професор кафедри підприємництва, торгівлі та логістики,
Луцький національний технічний університет
krivovyazuk-igor73@ukr.net

ТРАНСФОРМАЦІЯ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ ЗА УМОВ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ

Розвиток сучасного підприємництва досить складно уявити поза орієнтації на зовнішні ринки збуту, що чітко окреслює конкурентоспроможність вітчизняного виробника, відповідність його стратегічних орієнтирів викликам міжнародного економічного середовища. Водночас, для стимулювання експортної орієнтації підприємств і організацій важливого значення набуває формування моделі зовнішньоекономічної діяльності країни. Для України, в умовах військового часу, існуюча модель розвитку зовнішньоекономічної діяльності потребує суттєвої трансформації, адже покликана виступати ефективним джерелом поповнення державного бюджету, в той час, коли доступ до фінансових ресурсів є суттєво обмеженим. Це чітко вказує на актуальність розроблення досліджуваної проблематики.

Стратегічним планом діяльності Міністерства економіки України на 2022-2024 роки серед числа завдань розвитку зовнішньоекономічної діяльності в межах виокремлених стратегічних цілей було обрано:

“СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 1. Трансформація моделі економічного розвитку в напрямку високотехнологічної сталої економіки:

- збільшення експорту продукції з високою часткою доданої вартості;
- нарощення технологічного потенціалу та збільшення реалізації інноваційної продукції;
- мобілізація додаткових фінансових ресурсів на основі заохочення інвестицій.

СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 2. Створення сприятливого для бізнесу інституційного середовища:

- створення належних умов для розвитку конкуренції та ведення бізнесу;
- виведення вітчизняної продукції на зовнішні ринки” [3].

Проте, цими завданнями практично не було передбачено реагування на критичні ризики, що супроводжували зовнішньоекономічну діяльність, хоча й звернено увагу на кредитні, фіскальні, ризики загрози життєдіяльності, репутаційні.

Ще донедавна, критичними ризиками, що впливали на формування моделі розвитку зовнішньоекономічної діяльності України, виступали зростання ризиків падіння економіки в результаті пандемії COVID-19, волатильність валютних курсів, яка створює додаткові ризики для економічного відновлення та фінансової стабільності, політична дестабілізація, постійна зміна векторів міжнародного співробітництва та пріоритетів зовнішньої торгівлі [2, с. 25-30]. Проте, нині, основним ризиком, що впливає на формування такої моделі, виступає військово-політичний ризик, викликаний військовою агресією зі сторони російської імперії. Зокрема, за даними Міністерства економіки України, через агресію Росії український експорт знизився вдвічі, а імпорту – втричі, що призвело до втрат у розмірі 4,5 млрд доларів лише за березень 2022 р. [4]. Це й вказує на докорінну

необхідність трансформації моделі розвитку зовнішньоекономічної діяльності України.

До числа ключових змін, що потребують внесення в модель розвитку зовнішньоекономічної діяльності України слід віднести:

1. Припинення будь-якої зовнішньоекономічної співпраці з країною-агресором.

2. Спрощення митних процедур на здійснення експорту-імпорту на час дії військового стану.

3. Впровадження більш жорстких процедур щодо ліцензування експорту продукції, яка на час дії воєнного стану становить для України життєву необхідність.

4. Визначення чіткого переліку товарів, відносно яких діятиме відстрочення від сплати митних платежів при імпорті (товарів першої необхідності, зброї для ЗСУ, допомоги для ВПО тощо).

5. Здійснення валютного контролю за операціями, що не відносяться до експортно-імпортової діяльності, але проходять через іноземні комерційні установи або інтернет-площадки (уточнено за [1]).

Зовнішньоекономічна діяльність України в період дії воєнного стану потребує впровадження спеціальних правил, які забезпечать не лише її належне регулювання, але й забезпечать належну трансформацію моделі розвитку зовнішньоекономічної діяльності, спрямованої на задоволення інтересів як пересічних громадян країни, суб'єктів підприємництва, що здійснюють експортно-імпортової діяльність, так й інтересів держави.

Список літератури

1. Бебик Т. Зовнішньоекономічна діяльність в умовах війни (15 квітня 2022 р.) / LIGA ZAKON. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/210611_zovnshnoekonomchna-dyalnst-v-umovakh-vyni (дата звернення 15.06.2022).

2. Кривов'язюк І. В. Організація зовнішньоекономічної діяльності : навч. посібник. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 352 с.

3. Стратегічний план діяльності Міністерства економіки України на 2022-2024 роки / Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=b664f312-3f71-41c7-8a2c-09e1ddf886cf&tag=StrategichniiPlanMinisterstva> (дата звернення 15.06.2022).

4. Через агресію Росії український експорт знизився вдвічі, а імпорт – втричі / Міністерство економіки України. URL: https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=81cbbe03-405e-42f7-bb35-37249aee966d&title=CHerezAgresiiuRosiiUkrainskiiEksport_ZnizivsiaVdvichi-AImportVtrichi (дата звернення 15.06.2022).

UDC 658.11:334.012.64

Lesya KRUPIAK

Adviser to the President of the Ivano-Frankivsk Chamber
of Commerce and Industry,
Lecturer,

Ivano-Frankivsk professional construction lyceum

Oleh YATSIUK

Assistant of Professor of Entrepreneurship
and Marketing Department,
Ivano-Frankivsk National Technical University
of Oil and Gas,
olegstya@gmail.com

REGARDING THE DEVELOPMENT OF A PROJECT TO STIMULATE THE DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES IN THE REGIONS OF UKRAINE DURING THE WAR

Since the beginning of the Russian aggression in Ukraine, domestic business has faced significant challenges, the main of which are the rupture of established ties and logistics chains, as well as a significant reduction in export activity (as the risks of cooperation with Ukrainian companies for foreign companies have increased significantly). Therefore, it is not only expedient for business, but also necessary to establish regional cooperation, which is able to form new logistics links and has the potential to become a powerful stimulus for the development of both medium-sized businesses and the domestic market in Ukraine [2, p. 151]. It is important to establish an open dialogue between business, government and the public as an effective tool for business development in the regions in any time [3, p. 55] but especially during war.

That's why it is extremely important to develop different projects for stimulating the development of small and medium-sized businesses in the regions of Ukraine during the war.

Our project's general idea is the development of small and medium enterprises (SMEs) in Ivano-Frankivsk and other Ukrainian regions by establishing personal business contacts of entrepreneurs and replicating best business practices. The project provides for thematic, narrowly focused informational and educational business tours in Ivano-Frankivsk region to attract and share experiences and present best business practices for current businessmen and individuals who are considering starting their own business. Implementation of the project activities will contribute to the acquisition of new knowledge, information and personal ties between entrepreneurs of different regions of Ukraine, which will be an impetus for cooperation, launching new businesses, developing joint products, creating new markets and major interregional projects in the future.

The main performer of the project is Ivano-Frankivsk Chamber of Commerce and Industry. Ivano-Frankivsk CCI is a local organization of businesses and companies in Ivano-Frankivsk with the intention to develop and spread the interests of local companies and businesses in Ukraine and abroad. Mission of IF CCI is the economic development of the region, promotion of innovative solutions to increase investment and promote effective employment and also a developed and competitive Ukrainian business on world markets. IF CCI main activities are protecting business interests and sharing business experiences and interests, contact with governments, civil society, local media and the press and organizing trade shows and events. IF CCI constantly organizes thematic events for its

members and has many years of experience in the organization of joint business activities around the world, including Canada, USA and EU.

Project's audience and participants are:

1. Existing businesses (SMEs, including relocated ones) that intend to expand their business and open branches or production facilities (in Ivano-Frankivsk or other regions involved in the project) are looking for business partners, suppliers of raw materials or buyers of their products.

2. Self-employed (individual entrepreneurs) and/or persons who intend to start their own business.

3. Entrepreneurs or persons who intend to start their own business or are already engaged in entrepreneurial activity, including temporarily displaced persons who intend to engage in business.

The main partners are: the regional CCI of Ukraine, the Ivano-Frankivsk Regional Military Administration (RMA), the Departments of Economic Development of the RMA and the regional employment centers of the nine regions involved in the project, business associations, public associations and unions.

Ivano-Frankivsk RMA and regional Chambers of Commerce and Industry (CCIs) in Ivano-Frankivsk and different Ukrainian regions will form a stakeholder map, the composition of business tour participants, a directory structure for SMEs by areas and categories working in each area, the program of the business tour will be agreed.

In cooperation with the CCIs criteria will be formed to evaluate the business on the possibility of its inclusion in the project as a "Success Story", opportunities for replication, innovation, the desire of the owner to participate in the project, etc.

In cooperation with the Departments of Economic Development of the RMA of nine regions the catalog will be filled with existing businesses operating in each region.

The cooperation with business associations will be established to synchronize efforts and improve the coordination of programs and projects implemented in each area.

Regional employment centers will provide information on people who are registered as unemployed and planning to start a business.

Public associations and unions will be involved in the final event of the project – an interregional business forum to establish contacts between business, government and civil society to coordinate further actions and activities.

As a number of public authorities are among the project partners so the close cooperation with state authorities is planned.

Among the project activities should be highlighted the formation of a stakeholder map, holding a series of joint events (meetings, discussions) with each group of stakeholders, CCIs, the most active representatives of SMEs, local authorities (relevant departments and divisions), business associations, employment centers, public associations) and conducting business tours from different regions of Ukraine to Ivano-Frankivsk region.

References

1. Яцюк О. С. Передумови розвитку підприємництва на регіональному рівні. Проблеми та перспективи розвитку підприємництва: Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції, 2016, Х.: ХНАДУ, Т. 1. С. 150-152.

2. Яцюк О. С. Смарт-спеціалізація розвитку регіону як важливий напрям підвищення його конкурентоспроможності та інноваційної активності. Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету

нафти і газу (серія "Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості"). 2018. Вип. 2 (18). С. 54-60. [https://doi.org/10.31471/2409-0948-2018-2\(18\)-54-60](https://doi.org/10.31471/2409-0948-2018-2(18)-54-60)

Олександра КУПЧИК

Готельно-ресторанна справа, 4 курс
Волинський національний університет ім. Лесі Українки,
sashakupchyk@gmail.com

Костянтин ПАВЛОВ

завідувач кафедри підприємництва і маркетингу, професор,
Волинський національний університет ім. Лесі Українки,
pavlov.kostiantyn@vnu.edu.ua

ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну принесло не лише людські втрати, а і економічні. Нещодавно прем'єр міністр України Денис Шмигаль озвучив такі прогнози - "мінус" 35% та вище до кінця року.

Такими ми ж, невтішними прогнозами ділиться і МВФ. Там вважають, що до кінця цього року українська економіка може скоротитися на понад третину.

Інвестиційна компанія Dragon Capital вважає, що у разі, якщо війна триватиме до кінця року, варто очікувати спаду економіки України на 30%. При швидшому завершенні війни та відновленні роботи портів падіння української економіки може бути меншим.

За розрахунками мінекономіки, лише за I квартал 2022 року український ВВП скоротився на 16%. Для порівняння: у 2021 році українська економіка зросла на понад 3%.

Нині точних даних про економічну активність в Україні немає. Але, наприклад, за даними Європейської Бізнес Асоціації, станом на кінець квітня у довоєнному режимі працювали лише до третини компаній-членів асоціації. Водночас більшість - 68% - працюють частково або з деякими обмеженнями. Із них майже половина компаній (47%) обмежили географію своєї діяльності, кожна п'ята (21%) перейшла в онлайн-режим, і трохи менше (19%) були змушені закрити частину офісів, торгових точок чи відділень.

Ресторанний бізнес України зазначав значних втрат з початку вторгнення. В перший тиждень повномасштабного вторгнення в Україні зупинили роботу 80% підприємств ресторанного господарства, дані системи Poster. Вторгнення змінило сферу обслуговування у звичному розумінні, зізнається ресторатор Сергій Трахачов. Ті, хто залишився або зміг відновити роботу, змушені приймати нову реальність. Змінилося все: уподобання клієнтів, меню, ціни.

За три місці після повномасштабного вторгнення дохід закладів харчування на заході України та в деяких центральних областях сягнула показників до 24 лютого.

Про це йдеться у спільному дослідженні Poster та Work.ua.

Відзначається, що працює лише 68% від закладів громадського харчування у порівнянні з минулим роком.

Найкращі показники у закладів Закарпатської області: за тиждень 16-22 травня їхня виручка у середньому досягла 152% проти тижня 14-20 лютого. У Волинській та Чернівецькій областях виручка сягає 120%.

Деякі центральні регіони наближаються до своїх минулих показників: у Дніпропетровській та Кіровоградській областях каса перевищила 90%, а у Полтавській навіть сягнула 105%. Складніша ситуація у нещодавно деокупованих Київській, Чернігівській та Сумській областях, де каса закладів відновилася на 60%.

Найгірші показники на сході та півдні — у Харківській — 14%, у Херсонській та Миколаївській дещо понад 20%. Даних про Луганську область немає. Дослідження охоплює 5000 закладів громадського харчування.

Війна завдала удару по основній ланці бізнесу: постачанню продуктів.

Одразу кілька підприємців поскаржилися на серйозні проблеми у логістиці. Найбільш дефіцитними є алкоголь, спеції та імпорتنі товари. Через це меню закладів зазнало змін: тепер переважають прості страви, продуктів виготовлених в Україні.

Мережа кав'ярень Idealist поділилися думкою: "Споживачі будуть економити і ми думаємо про більш доступні формати", що пов'язано з погіршенням загального фінансового становища споживачів.

З орендою у кожного ресторатора по-різному. Власнику мережі ресторанів з Одеси Савелію Лібкіну власники одного з приміщень надіслали листа, де пропонують заплатити 50% оренди.

А от київський ресторатор Борисов пише, що оренда для нього – одне з найскладніших питань і поки що фінальних рішень по ній немає. У Худю зі Львова більшість приміщень власні, але він домовився, що платитиме за орендовані 10% від товарообороту. Міська влада, за його словами, скасувала оренду на літні майданчики, а також надала канікули на комунальну оренду.

Майже всі ресторатори не очікують жодних пільг чи компенсацій від держави, а деякі навіть закладають у витрати комунальні послуги.

«Поки що все складно, щоб щось вимагати, – каже Лібкін. – Головна пільга – мир».

Список літератури

1. Зростання цін та діра в бюджеті. Як виживає Україна під час війни URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61594911.amp> (дата звернення: 16.06.2022).

2. Найбільші ресторани мережі України поступово відновлюють роботу. Як ресторатори вчаться працювати в умовах війни URL: <https://forbes.ua/inside/misyats-goduemo-bezkoshtovno-ale-groshi-zakinchuyutsya-restoranniy-rinok-ukraini-potrokh-ozhivae-yak-vin-zminivsy-30032022-5181> (дата звернення: 16.06.2022).

КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

В останні десятиліття концепцію соціальної відповідальності розповсюджують і намагаються інтегрувати у свою ділову активність малі та великі підприємства, банки, корпорації. У сільському господарстві України рівень соціальної відповідальності бізнесу є недостатнім, а соціально відповідальна діяльність не має належної суспільної оцінки, державної підтримки та стимулювання. Порівнюючи поняття «соціальна відповідальність» та «соціальна відповідальність бізнесу» вважаємо, що перша категорія ширша за змістом, оскільки може стосуватися відповідальності фізичних осіб, домогосподарств, особистих селянських господарств тощо. Таким чином, соціальна відповідальність є основною категорією для всіх суб'єктів господарювання, незалежно від форми власності та розміру. З іншого боку, агрохолдинги мають найкращі фінансові можливості для її здійснення порівняно із фермерськими господарствами. Проте сутність, функції та завдання соціальної відповідальності залишаються тотожними всім видів сільськогосподарських підприємств.

Соціальна відповідальність – це обов'язок фізичної чи юридичної особи оцінювати власні наміри та здійснювати вибір поведінки відповідно до норм, що відображають інтереси суспільного розвитку [1, с. 147]. Вона є узагальненим виразом усього різноманіття соціально-економічних відносин у бізнесі та всіх форм відповідальності [2, с. 86]. Доречно виділити такі види соціальної відповідальності: моральна (моральна), персональна, політична. Загальна ж соціальна відповідальність сільськогосподарських підприємств включає процедури, технології та практики таких аспектів діяльності: організаційне управління; права людини; трудові відносини; захист довкілля; захист прав споживачів; розвиток місцевих громад, сільських територій та співробітництво з ними.

Соціальна відповідальність – це категорія, що характеризує новий рівень розвитку агробізнесу та сільськогосподарських підприємств як його суб'єктів. Це нова стратегія і концепція, що інтегрує національну стратегію, загальні людські цінності і моральну поведінку сільськогосподарських підприємств, споживачів, працівників, органів влади, інститутів громадянського суспільства. Загальноприйнятим визначенням соціальної відповідальності, за стандартом ISO-26000 «Посібник із соціальної відповідальності», є таке: «це відповідальність організацій за вплив своїх рішень та дій на суспільство та навколишнє середовище, що реалізується шляхом прозорості та етичної поведінки, яка узгоджується зі стійким розвитком, здоров'ям та благополуччям суспільства; відповідає інтересам груп та зацікавлених осіб, чинній нормативній базі та відповідним міжнародним зобов'язанням і здійснюється у повсякденній діяльності». На мікрорівні є два підходи до розуміння соціальної відповідальності сільськогосподарських підприємств: 1) підприємство є соціально відповідальним, якщо не порушуючи законів та норм державного регулювання, збільшує прибуток, тобто досягає запланованих економічних цілей; 2) підприємець повинен враховувати людські та соціальні аспекти

впливу свого бізнесу на працівників, ділових партнерів, споживачів, а також робити позитивний внесок у вирішення суспільних проблем.

Список літератури

1. Божкова В. В., Сагер Л. Ю. Соціально відповідальний бізнес як один із напрямів поліпшення іміджу вітчизняних суб'єктів господарювання. Механізми регулювання економіки. 2010. №1. З. 145-153.

2. Царик І.М. Регулятивні інструменти посилення соціальної відповідальності бізнесу у системі національної економіки: монографія. Чернігів, 2011. 152 с.

УДК 633.11

Євгеній ЛАНЧЕНКО

д.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
lanchenko@ukr.net

НАПРЯМИ РОЗВИТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Сільськогосподарські підприємства нині виробляють більше 60 % валової агропродукції, завдяки чому дотримується високий рівень продовольчої безпеки країни, формується експортний потенціал, забезпечуються розвиток територіальних громад, підприємництва, зайнятість, трудові доходи сільського населення тощо. В умовах воєнного стану та непрогнозованості настання й тривалості майбутнього повоєнного періоду постала наукова проблема аргументації подальших напрямів соціально-економічного розвитку різних форм агропідприємництва. Такі напрями стануть концептуальними завдяки врахуванню попереднього стану розвитку сільськогосподарських підприємств, а також переваг і загроз розвитку кожного його виду: великого, середнього й малого підприємства.

Сільськогосподарське підприємство, судячи із самої назви, спеціалізується на виробництві рослинницької й тваринницької продукції. Така відповідність підтверджується методологією статистичного обліку [1] та нормативно-правовим регулюванням господарської діяльності в Україні, яким чітко визначено суть даного підприємства [2] та критерії віднесення до них відповідних товаровиробників (питома вага вартості сільськогосподарських товарів/послуг становить не менш як 75 % вартості всіх товарів/послуг, поставлених протягом попередніх 12 місяців) [3].

Протягом 2017-2020 рр. збільшується кількість сільськогосподарських підприємств, обсяг виробництва продукції, прибуток тощо. Висока рентабельність виробництва продукції за такими групами: зернові й зернобобові культури (пшениця, ячмінь, кукурудза), технічні культури (соняшник, соя, ріпак) обумовили концентрацію даних напрямів виробництва рослинницької продукції саме в підприємствах. У сільському господарстві України простежується концентрація виробництва: формуються великотоварні компанії (агрохолдинги). Вони більшою мірою ведуть менш трудо- й більш капіталомісткі види виробництва продукції (зернове господарство, вирощування соняшнику, сої, ріпаку тощо). При цьому

залишається проблема зайнятості та трудових доходів населення сільських територій.

Виробництво агропродовольчої продукції в Україні нині забезпечується трьома групами агроформувань: 1) великотоварними підприємствами (агрохолдинги, високоспеціалізовані підприємства, акціонерні товариства); 2) середньотоварними підприємствами (товариства з обмеженою відповідальністю, приватні підприємства, сільськогосподарські виробничі кооперативи); 3) малими формами господарювання (приватні підприємства, фермерські господарства, сільські домогосподарства, особисті селянські господарства) тощо.

Питома вага сільських домогосподарств у валовому виробництві сільськогосподарської продукції становить трохи менше 50 %. Проте вони забезпечують 70-95 % виробництва більш трудомісткої і менш капіталомісткої сільськогосподарської продукції в Україні (овочів, картоплі, плодів і ягід, молока тощо). Так, молочне скотарство в Україні станом на кінець 2020 р. представлено на 2/3 у сільських домогосподарствах. Тут налічується 1865,6 тис. гол. ВРХ, у т. ч. 1249,1 тис. гол. корів, тоді як у сільськогосподарських підприємствах лише 1008,4 тис. гол. і 421,9 тис. гол., відповідно. Поголів'я свиней в останніх налічувалося 3629,5 тис. гол., у господарствах населення дещо менше – 2246,7 тис. гол. [1].

Тому в умовах воєнного часу і майбутнього післявоєнного періоду, коли очікується значний спад інвестиційної активності в галузі через очевидні ризики воєнного періоду, акцент у виробництві агропродукції буде зміщено на більш трудомісткі й менш капіталомісткі види агробізнесу у малих і середньотоварних сільськогосподарських підприємствах. В Україні великих застережень щодо продовольчої безпеки не існує, проте, якщо порівнювати з рекомендованими нормами споживання продовольчої продукції за такими позиціями: м'ясо, риба, молоко, плоди і ягоди, овочі, то перспективним має бути розвиток внутрішнього ринку продовольства. Саме виробництво більшості зазначених видів продукції є менш капіталомістким і водночас трудомістким, що у воєнний час та майбутній післявоєнний період буде актуальним через велику ризикованість інвестиційних процесів і спад економічної активності населення.

Зважаючи на це, актуальним питанням є визначення головних напрямів виробництва агропродукції в різних видах сільськогосподарських підприємств у контексті забезпечення більшої кількості формально зайнятих у сільському господарстві та суміжних напрямках трудової діяльності (харчова й переробна промисловість, торгівля, сервісні послуги тощо). Це забезпечить розвиток територіальних громад, продовольчу безпеку країни у складний час воєнних дій в країні та майбутній повоєнний період, коли суб'єкти підприємництва в коротко- й середньостроковій перспективі з максимальною обережністю ставитимуться до капітального інвестування в агробізнесі.

Дані про зайнятість, ефективність виробництва продукції, оплату праці, капітальні вкладення в різних видах агропідприємств (критерії суб'єктів великого підприємництва: 251 працівник і більше, річний дохід більше 50 млн євро; середнього: 51-250 працівників, 10-50 млн євро; малого: 11-50 працівників, 2-10 млн євро; мікропідприємництва: до 10 працівників і річний дохід – до 2 млн євро) [4] свідчать про таке.

У малих і середніх формах агробізнесу зосереджено більше 90 % зайнятих працівників і тут виробляється більше 85 % агропродукції, тому це два головні суб'єкти аграрної економіки. У малих підприємствах ап'ріорі власники є,

зазвичай, одночасно їх працівниками, тут формується статусна мотивація праці (умовно кажучи, господар і працівник в одній особі), у великих і середніх підприємствах, де в середньому працює близько 130 осіб, уможлиблює ведення колективного соціального діалогу й укладання колективних трудових угод щодо регулювання соціально-трудова відносин у підприємстві.

У різних видах сільськогосподарських підприємств простежується різна питома вага оборотного капіталу в загальній вартості всіх активів. Так, у малих підприємствах – превалює оборотний (купівля насіння, добрив, пестицидів, пального тощо), тоді як у великих – основний капітал і капіталозабезпеченість у 3-4 рази більша ніж в інших видах господарювання в галузі. Виходячи з цього, в умовах воєнного стану й ризикованості капітального інвестування в галузі найбільш вигідним в економічному плані є ситуація в малих і середніх підприємствах, де зафіксовано кращі показники капіталовіддачі (1,47- 1,86 грн) та норми прибутку (5,6-8,6 %) [4]. Тут виникає необхідність у воєнний час і надалі збільшувати обсяги товарного кредитування і налагодження корпоративної дисципліни із контрагентами із закупки насіння, добрив і пального, з продажу виробленої агропродукції – хлібоприймальні пункти, молокозаводи, м'ясокомбінати тощо.

Таким чином, в умовах воєнного стану, коли порушені раніше сформовані логістичні ланцюги експортних поставок агропродукції через південно-східні регіони нашої країни внаслідок бойових дій і воєнного фронту, які були надзвичайно важливими для великотоварних сільськогосподарських підприємств, для останніх необхідно визначити економічні вектори свого розвитку в коротко- й середньостроковому періодах. Зокрема слід диверсифікувати агробізнес і поєднувати розвиток рослинництва й тваринництва, диверсифікувати канали збуту на зовнішній ринок продовольства, орієнтуватися і на внутрішній споживчий ринок. Необхідно приділити більше уваги виробництву біопалива, інших енергетичних ресурсів (енергетична верба, виготовлення паливних брикетів тощо).

У даному випадку для підтримки продовольчої і соціальної безпеки України та вирішення інших важливих питань економічного розвитку, розвитку територіальних громад акцент у державній і регіональній, аграрній політиці слід змістити на малі й середні сільськогосподарські підприємства через їх більш маневрений спосіб ведення агробізнесу. У них капітальні інвестиції переважно спрямовані у сільськогосподарські машини та обладнання (які можна швидко евакуювати в разі наближення лінії воєнного фронту), на відміну від великих підприємств, які багато інвестицій вкладали у будівництво [4].

У підсумку можна зазначити, що акцент у державній аграрній політиці під час воєнного стану слід робити на малий і середній агробізнес, який орієнтується, у першу чергу, на внутрішній споживчий ринок продовольства та є менш ризикованим під час воєнних дій і у важко прогнозований майбутній повоєнний період. Під час воєнного стану найбільше постраждали великотоварні й експортоорієнтовані сільськогосподарські підприємства через порушення транспортних шляхів руху їх товарної продукції. Тому для останніх перспективним напрямом слід вважати налагодження логістичних ланцюгів експорту вітчизняної аграрної продукції за кордон наземним транспортом через сусідні європейські країни. Це дозволить диверсифікувати канали реалізації на світовий ринок.

Таким чином, кожний вид: мало-, середньо- й великотоварні форми підприємництва в агробізнесі мають зайняти своє місце в економіці сільських територій у воєнний та повоєнний періоди.

Список літератури

1. Статистичні збірники «Сільське господарство України». URL: <http://ukrstat.gov.ua>.

2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436 (із зм.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#n461>.

3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755 (із зм.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n5201>.

4. Статистичні збірники «Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва». URL: <http://ukrstat.gov.ua>.

УДК 336:338.658

Наталія ЛЕВКОВЕЦЬ

к.е.н., доцент,

доцент кафедри фінанси, облік і аудит,
Національний транспортний університет,

nlp08@ukr.net

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Сучасні економічні умови господарювання вимагають від керівництва нових підходів до управління ліквідністю підприємства, з урахуванням швидкої зміни зовнішнього середовища і необхідності розробки дієвих заходів з метою зменшення його негативного впливу на результати фінансово- господарської діяльності.

При цьому потрібно застосувати системний підхід та в комплексі формувати політику управління ліквідністю, основними складовими якої є: управління платоспроможністю; управління ліквідністю активів; взаємопов'язане управління ліквідністю, доходністю та ризиком підприємства.

У загальному значенні «ліквідність» означає здатність перетворення активів у грошові кошти швидко та без втрат ринкової вартості. [2]

Ліквідність можна оцінити з двох сторін: по-перше, як час, необхідний для перетворення активів у грошову форму; по-друге, як ймовірність реалізувати актив і отримати визначену ринкову ціну.

Для забезпечення ліквідності підприємства повинні дотримуватися двох головних ознак, які характеризують ліквідність: наявність у достатній кількості коштів на поточному рахунку та відсутність відтермінованої кредиторської заборгованості.

Мета аналізу ліквідності полягає не тільки в тому, щоб оцінити ліквідність підприємства, його активів і джерел їх формування, а й у тому, щоб на цій основі розробити заходи, спрямовані на поліпшення цих фінансово- економічних показників.

При оцінці ліквідності розраховують три основні коефіцієнти: коефіцієнт покриття; коефіцієнт швидкої ліквідності; коефіцієнт абсолютної ліквідності.

Визначити сутність та складові ліквідності підприємства є першим етапом, але більш складне питання - це ефективне управління нею. Основні

підходи до трактування поняття «управління ліквідністю підприємства», представлено в таблиці 1. [1, 2].

Таблиця 1 - Теоретичні підходи до визначення поняття «управління ліквідністю підприємства»

Автор	Управління ліквідністю підприємства - це...
Коваленко Л.О.	Пов'язане з оптимізацією величини та структури оборотних активів і полягає у виборі відповідної політики управління запасами, грошовими коштами, дебіторською заборгованістю.
Щербань О.Д.	Управління активами за термінами погашення, управління вартістю ресурсів, які використовуються для забезпечення ліквідності, прогнозування потреби в ліквідних коштах.
Багацька К.О.	Є інструментом менеджменту, до якого належить постійний моніторинг, контроль нормативів ліквідності з боку НБУ та GAP-аналізу, сутність якого полягає у порівнянні однакових за строками використання і погашення груп активів і зобов'язань і розрахунки розривів ліквідності.
Смірнова П. В.	Це розміщення коштів підприємства таким чином, щоб можна було достатньо швидко реалізувати свої активи і отримувати грошові кошти для оплати своїх зобов'язань. Ліквідність підприємства характеризується співвідношенням величини його високоліквідних активів і поточних зобов'язань.

Можна констатувати, що і управління ліквідністю підприємства автори трактують по різному, але схожість полягає в постійному моніторингу та оптимізації величини активів, в прогнозуванні потреби в ліквідних коштах.

Ефектом від упровадження факторингу є перетворення дебіторської заборгованості на вільні для обігу грошові кошти, що сприяє поліпшенню ліквідності, у зв'язку з чим з'являється можливість отримання знижок у своїх постачальників.

Об'єкт забезпечення ліквідності - виробнича й фінансово-економічна діяльність підприємства. [1]

Мета управління ліквідністю – повне задоволення в установлені строки потреб кредиторів, забезпечення реалізації стратегічних напрямів діяльності. [2]

Задачі управління ліквідністю – забезпечення ліквідності активів підприємства, забезпечення ефективного використання капіталу підприємства, управління дебіторською заборгованістю, управління кредиторською заборгованістю, застосування ефективних форм розрахунків.[1]

Функції управління ліквідністю - облік, аналіз, планування, організація стану ліквідності підприємства та контроль за ним.

Вимоги до управління ліквідністю - системний підхід, прибутковість, ліквідність, стійкість, оптимальність, ефективність

Для вирішення проблем, пов'язаних з оцінкою та управлінням ліквідністю підприємства, рекомендовано користуватися різними показниками та засобами, інструментами та підходами, серед яких: факторинг, трансфертне ціноутворення, податкове планування, ухилення від податків та інші.

Оборотні активи та поточні зобов'язання є складовими коефіцієнтного аналізу, за допомогою якого проводиться аналіз ліквідності балансу, поточної ліквідності підприємства.

При наявності на підприємстві системи трансфертного ціноутворення можна правильно визначити доходи та витрати підрозділів, а отже, і його прибутковість.

Такий метод визначення фінансового результату підрозділу має реальний характер і дає можливість регулювати внутрішні економічні відносини підприємства ринковими засобами.

Податкове планування за умови його правильної організації дає можливість звести до мінімуму податкові зобов'язання, максимально збільшити прибуток та ефективно керувати грошовими потоками, що, як наслідок, сприяє поліпшенню ліквідності на підприємстві.

Ліквідність підприємства відображає його здатність розраховуватися за своїми поточними зобов'язаннями наявними оборотними ресурсами шляхом швидкого конвертування їх у грошові кошти, а платоспроможність виявляє здатність підприємства розраховуватися за власними поточними зобов'язаннями лише наявними на підприємстві грошовими коштами та їх еквівалентами.

Список літератури

1. Бердар М.М. Фінанси підприємств: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2019, 352 с.
2. Масленніков Є. І. Методи управління ліквідністю торговельного підприємства / Є. І. Масленніков // Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. - 2017. - Т. 16, вип. 3. - с. 71-84.

Iryna LYTVYN

Ph.D., Associate Professor of
Management and International Business Department,
Lviv Polytechnic National University
iryna.v.lytvyn@lpnu.ua

Mariia UDYMOVYCH

Student of specialty International Economic Relations
Lviv Polytechnic National University
udymovychmeri@gmail.com

MODERN TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP IN WARTIME IN UKRAINE

The confrontation between Russia and Ukraine has exacerbated long-term economic trends that have already been initiated by the coronavirus outbreak, US-China tensions, and climate change. This study looks at how the war would impact crucial global economic sectors and the risks they represent to Ukrainian entrepreneurship. [3]

A new World Bank Economic Update predicts that countries in Europe and Central Asia's emerging markets and developing regions would bear the brunt of economic consequences from the war in Ukraine and sanctions against Russia. [2]

The region's GDP is predicted to shrink by 4.1 percent this year, compared to the pre-war forecast of 3 percent growth, as the economic shocks from the conflict compound the continuing consequences of the COVID-19 outbreak. Once again, this would be a significant decline and would be double the size of 2020's pandemic-induced decline. [2]

Ukraine's GDP is expected to fall by 45.1 percent this year, depending on the length and intensity of the conflict. It is anticipated that Russia's GDP would shrink by 11.2 percent in 2022 as a result of the unprecedented sanctions imposed by the West.

The World Bank Group is working quickly to help the people of Ukraine. Since Russia began its invasion of Ukraine on February 24, the Bank Group has put together a \$925 million emergency aid package to help the country. This help will be used to pay the salaries of hospital workers, the pensions of senior citizens, and the social services for vulnerable groups. The quick funding is part of the \$3 billion in aid that the Bank Group is giving to Ukraine over the next few months. Already, the invasion is to blame for the biggest influx of refugees into Europe since World War II. [2]

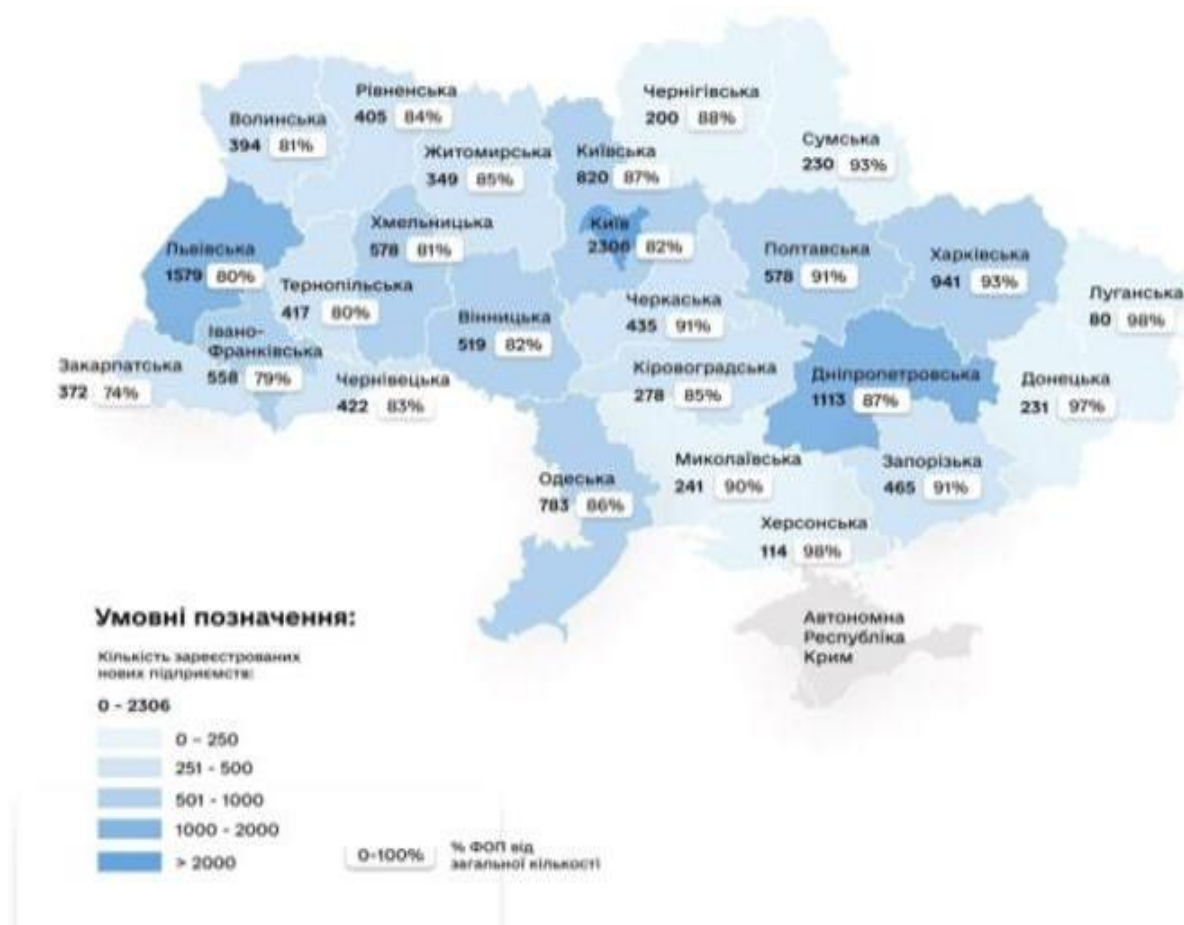
The refugee crisis is resulting in a brain drain from Ukraine, which is going to adversely affect the entrepreneurial activities in the country. The people care for their safety and livelihoods and that is why they are fleeing the nation when they could have stayed and contributed to increasing the business and economic development of Ukraine. [2]

The crisis is the biggest problem for Ukrainian entrepreneurs since the fall of communism and the end of the Soviet Union, which happened 30 years ago. Many people are doing everything they can to help people in need and, often, to support the war effort. They are also trying to keep their businesses from failing and keep the country's economy from falling apart. [1]

Many younger Ukrainian entrepreneurs establish digital enterprises, in contrast to the country's corporate oligarchs, whose investments often focus on the country's heavily battered heavy industry. Whether they are still situated in Ukraine or elsewhere, they may go on doing business profitably on a global market and contribute to the national economy.

Ukrainians have a winning mindset and are flexible. In instance, the number of newly registered firms during the first two months of the conflict has already surpassed 50% of the same pre-war period in April 2021. Additionally, the conflict is being adapted to more quickly than the COVID-19 pandemic: 29% more new firms have already been established compared to the same period in April 2020. 14,420 new enterprises were registered in Ukraine during the two-month conflict, from 24 February to 24 April 2022. There are 2,165 legal entities and 12,255 solopreneurs, with 78 percent being non-profit organizations and foundations.

From a global viewpoint, investment activity drives market growth and initiates the process of multiplication. In 15 years, the Ukrainian entrepreneurial market will be able to approach European standards, such as those of Estonia, if an increasing number of companies develop and acquire the required funding. This forecasts a growth in R&D, new openings, and a rise in the quality of professionals. Naturally, as market competition increases, the earnings of a single fund will fall. But one who becomes a pioneer in this industry and earns a solid reputation will in the future enjoy the finest bargains. [3]

Picture 1. New enterprises were established in Ukraine during the two months of the war [1]

List of References

1. Revival of Ukrainian businesses during the war: analytics for 2 months [online] **Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки..** Available at: <https://decentralization.gov.ua> [Accessed 23 June 2022].
2. The World Bank (2022). Russian Invasion to Shrink Ukraine Economy by 45 Percent This Year. [online] World Bank. Available at: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/04/10/russian-invasion-to-shrink-ukraine-economy-by-45-percent-this-year> [Accessed 23 June 2022].
3. White, O., Buehler, K., Smit, S., Greenberg, E., Mysore, M., Jain, R., Hirt, M., Govindarajan, A. and Chewning, E. (2022). War in Ukraine: Twelve disruptions changing the world. McKinsey. [online] www.mckinsey.com. Available at: <https://www.mckinsey.com/business-functions/strategy-and-corporate-finance/our-insights/war-in-ukraine-twelve-disruptions-changing-the-world> [Accessed 23 June 2022].

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ БУДІВНИЦТВА ЗАСОБАМИ ВІМ- МОДЕЛЮВАННЯ

Завдання із забезпечення якості будівництва об'єктів протягом життєвого циклу в умовах цифрової трансформації будівництва набуває особливо важливого значення, оскільки сьогодні однією із провідних тенденцій розвитку будівельної галузі є те, що цифровізація усіх адміністративно- управлінських і організаційних процесів відбувається стрімкими темпами [1,2, 3, 4, 5] і процеси забезпечення якості не мають бути виключенням із даної тенденції [5, с. 113].

Сьогодні організація і управління будівництвом забезпечені потужним теоретичним і науково-практичним інструментарієм адміністрування якістю у рамках середовища управління будівельними проектами, який базується на концептуальних підходах теорій загального управління якістю (TQM), закладених в стандартах ISO, системами контролю якості TQC (Фейнгенбаум), CWQC (К. Ісікава, сім інструментів якості), QC-circles (Тагута), статистичних методів контролю якості – SQS (Шухарт, Хотелінг, Демінг) та інші.

В умовах цифрової трансформації більшості процесів на будівельному майданчику і поза ним, учасникам будівництва необхідним є сучасний інформаційно-аналітичний інструментарій, який дозволить інтегрувати систему збору і обробки інформації, її аналізу в існуючі цифрові моделі [3, с.31].

Пропонується в основу системи формування якості будівництва покласти два базових елементи:

- підсистема накопичення інформації (ПНІ) реалізується як типова база даних, може зберігатись на електронних носіях або у «хмарі», має легко інтегруватись у різні види цифрових моделей будівництва. Учасники будівництва, у залежності від наданих їм прав доступу можуть проводити не тільки збирання і накопичення інформації про параметри якості, але і перевіряти результативність управлінських рішень щодо удосконалення якості будівництва;

- підсистема управління якістю (ПУЯ) дозволяє проводити аналіз відхилень параметрів якості, оцінювати їх критичність для загальної якості протягом життєвого циклу об'єкта, контролювати параметри за допомогою вбудованої можливості будувати контрольні карти будь-якого процесу, здійснювати корегування параметрів будівництва).

Побудова єдиної бази даних у рамках системи адміністрування будівельного об'єкту, яка має складатись із системи збору і накопичення інформації від виконавців будівельних робіт, системи централізованої обробки інформації, системи управління якістю «за відхиленнями» від проектних параметрів та має стати складовою системи формування якості будівництва об'єкту, інтегрованою у єдиний адміністративно-управлінський цифровий простір на основі інформаційної моделі будівлі (ВІМ-моделі об'єкту) [2, с.97-98; 4, с.73] дозволить істотно покращити інформаційний обмін між учасниками будівництва, та підвищити загальну ефективність будівельного процесу [1, с. 150].

Список літератури

1. Stetsenko S.P. Management of Adaptation of Organizational and Economic Mechanisms of Construction to Increasing Impact of Digital Technologies on the National Economy. Journal of Reviews on Global Economic, 2020. № 9. pp.149 – 164.
2. Матвієвський С.В., Клис М.В. Використання сучасного комп'ютерного програмного забезпечення для планування будівельного виробництва. Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин, 2019. Вип. 39 у двох частинах. Частина 2. Технічний. С. 97 – 100.
3. Бєленкова О.Ю. Цифрова трансформація будівництва: механізм взаємодії бізнесу, науки, держави. Будівельне виробництво. 2019. № 66. С. 30 – 36.
4. Шумак Л.В., Сорокіна Л.В. Цифровізація як нова реальність в області проектування та будівництва в Україні. Нові запити та можливості. Матеріали III Міжнародного форуму науковців та дослідників «SCIENCE AND STUDY 2021», 1 жовтня 2021 року, Асоціація сприяння глобалізації освіти та науки «СПЕЙСТАЙМ», Київ, Україна. С.72 – 79.
5. Лівінський О.М. Менеджмент якості в будівництві та виробничі організаційні системи: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 230 с.

Любов ЛПІЧ

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри підприємництва, торгівлі та логістики,
Луцький національний технічний університет

Оксана ХІЛУХА

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства
та інформаційних технологій,
ЗВО «Львівський університет бізнесу та права»

Мирослава КУШНІР

кандидат економічних наук, доцент,
старший викладач кафедри прикладної економіки та бізнесу,
Український католицький університет

ГЕНЕЗИС ВІЙСЬКОВОЇ ЛОГІСТИКИ

Термін "логістика" походить з військової сфери і є невід'ємним елементом, пов'язаним з веденням військових дій, що розуміється як теорія і практика військової економіки.

Логістикою користувалися стародавні римляни, греки, єгиптяни та деякі правителі Далекого Сходу. Починаючи з античності, значна роль відводилася організації закупівель для здійснення військових походів. У стародавньому Китаї (6-5 ст. до н. е.), у працях Сунь Цзи «Про мистецтво війни» підкреслюється роль підготовки до битви і війни. Командирів інструктували про важливість належного постачання та нагромадження запасів. [2]. У Македонії (4 ст. до н. е.) Олександр Македонський (бл. 356–323 рр. до н. е.) створив ефективну систему логістики для постачання військ під час військових походів. Його офіцерський персонал складався з «інтендантів», які наглядали за роботою так званого багажного потягу. У Карфагені (III ст. до н. е.) зразком логістичного

планування був знаменитий похід Ганнібала через Альпи. У Римі (IV – III ст. до н. е.) легіонерів обтяжували вагою, яку вони могли витримати, таким чином зменшували розміри рухомого складу і підвищували самодостатність воюючого воїна. Також варто згадати епоху середньовіччя. Готуючись до війни з Тевтонським орденом, війська короля Ягайла запаслися продовольством та зброєю, а лицарі Ордену навіть мали мотузки, щоб зв'язувати полонених [4].

Сьогодні в історичних дослідженнях дуже багато написано про Візантію. Ретельне вивчення цих матеріалів змушує звернути увагу на час правління імператора Лева VI, що приходиться на 866-912 р. н. е. Зазначений період розвитку Візантії відомий, зокрема, сильною армією і розквітом військового мистецтва. Військові перемоги імператора Лева VI зв'язують із умілим переміщенням і матеріально-технічним постачанням військ, що здійснювалися на основі використання правил і принципів логістики [3].

Розвиток військової логістики в Україні започаткували запорізькі козаки. Логістичний аспект суходільних військових операцій козацтва особливо проявився під час Московського походу та Хотинської битви, а морських – у ході бойових дій в Азовсько-Чорноморському басейні. Логістика у цих випадках полягала в обранні незвичних оригінальних маршрутів руху козацького війська місцевостями, якими раніше війська не проходили, отже, які мали можливості забезпечення потреб військ. Логістичний підхід також був інтегральною частиною ефективної військової стратегії Петра Конашевича-Сагайдачного, яка випереджала тогочасні європейські військові концепції на багато років. Логістика мала застосування і у морських битвах українського козацтва під орудою гетьмана у Чорному та Азовському морях. [5].

Якщо далі розглядати історичні події, то слід звернутися до періоду, коли відбувалася визвольна війна (1775-1783 роки) тринадцяти англійських колоній, у ході якої була створена незалежна держава Сполучені Штати Америки. У розпал війни в складі британської армії на американському континенті діяло понад 11 900 бойових загонів. Природно те, що ці загони перебували в підпорядкуванні британського уряду, а це значить, що продукти харчування, обмундирування, боєприпаси доставлялися безпосередньо з Англії. Сьогодні військові аналітики вказують на основну причину поразки Англії у цій війні - це незнання воєначальниками принципів логістики, що на той час призвело до незадовільної організації постачання військ як продуктами харчування, так і військовою амуніцією [4].

Логістика як концепція появився під час наполеонівських воєн. У 1807 році Наполеон створив перший в світі військовий логістичний підрозділ, який замінив цивільні структури екіпіровки військ (перші вісім батальйонів кінного рухомого складу). Крім того, Наполеон також запровадив інші зміни: розміщення складів з запасами на маршрутах руху військ, в тому числі продовольчих, використання ручних млинів і польових печей для випікання хліба. Були зроблені перші способи термічного консервування їжі. Наприкінці XVII ст. у французькій армії була організована нова структура штабу, що включала посаду «старшого маршала з логістики».

Особливо бурхливий практичний розвиток логістика одержала під час Другої світової війни. Варто вказати, що тут великих успіхів досягла американська армія. Завдяки чіткій взаємодії військово-промислового комплексу (ВПК), транспортної системи і баз постачання удалося організувати стійке постачання американських військ зброєю і військовою амуніцією. Успішному рішенню цієї складної задачі сприяло застосування прогресивних контейнерних і пакетних перевезень, що зробили відчутну користь

американським військам і в період війни у В'єтнамі (60-ті р. ХХ ст.).

Післявоєнний період, політичні зміни, поява нових політичних і військових союзів (НАТО, Варшавський договір) спонукали військових менеджерів до інноваційного підходу в організації логістики (забезпечення тилових операцій) таким чином, щоб забезпечити повну безпеку військ. Представники армії США, входячи в структури Північноатлантичного альянсу, визначили логістику як: «науку про планування і здійснення транспортування матеріалів, ремонту техніки та озброєння підрозділів збройних сил. Це такий вид діяльності під час військових дій, який стосується: виробництва, закупівлі, збору, зберігання, транспортування, ремонту та розміщення військових запасів, евакуації та лікування військових, конструювання та введення в експлуатацію різних пристроїв, матеріалів тощо, для забезпечення бойових підрозділів за допомогою різних служб»[7].

З іншого боку, учасники Варшавського договору визначали логістику як тилловий захист військ. Положення та інструкції зазначали, що логістика це «задоволення потреб військ і збереження їх здатності вести бойові дії. Безпека тилу для військ включала: організацію роботи в тилу, матеріальну, медичну, ветеринарну, аеродромну та техніко-аеропортову охорону, житлове, торгово-побутове та фінансове забезпечення. Крім того, поховання цивільних і військових загиблих та організація утримання військовополонених. Організація роботи в тилу включала підготовку підрозділів і тилового обладнання до виконання завдань з угруповання, розгортання і переміщення тилових військ, а також визначення, підготовку і обслуговування шляхів постачання і евакуації, забезпечення оборони і захисту військ і тилу»[8].

Для Організації Варшавського договору (ОВД) і для СРСР Україна була стратегічною територією, яка слугувала важливим транспортним вузлом з розвиненою інфраструктурою, що пов'язувала європейську частину союзу з країнами ЦСЄ. У 1973 році у журналі армії США *Military review* була опублікована інформація про будівництво військових комплексів поблизу Львова для перенесення штабу ОВД із Москви. У матеріалі зазначається, що у межах міста і в його передмістях збудовані підземні бетонні бункери, здатні витримати ядерні удари, де повинні були розміститися органи управління військами ОВД.»[8].

Після розпаду соціалістичного табору з ініціативи Російської Федерації на основі ліквідованої ОВД у 1992 році постала нова військово-політична організація - Організація договору про колективну безпеку (ОДКБ). Наразі до неї входять Росія, Вірменія, Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан і представляється Кремлем в якості правонаступниці ОВД.

Стратегічність курсу до НАТО декларує також і Україна. Зокрема, 12 червня 2020 року Україна отримала статус партнера розширених можливостей НАТО, що надає змогу для тіснішої військово-промислової співпраці. Тепер Київ здійснює оборонну реформу з метою набуття та підтримання необхідного рівня оборонних спроможностей для захисту держави, ефективного реагування на загрози та виклики національній безпеці, підвищення рівня оперативної сумісності ЗСУ з підрозділами держав членів НАТО та ЄС для виконання спільних завдань. Очікуваним результатом оборонної реформи є створення майбутніх сил оборони.

Список літератури

1. Kisperska-Moroń, S. Krzyżaniak (2009), *Logistyka*, Wydawnictwo Biblioteka Logistyki, Poznań.
2. Sun Tzu, (1994). *Sztuka wojny*. Warszawa: Wydawnictwo Przedświt.

3. Kortschak B. H.: Was ist Logistik?, Wyd. IWRG, Krakow 1992.
4. Lynn, J.A., (red.), (1993). Feeding Mars: Logistics in Western Warfare from the Middle Ages to the Present, Boulder, CO, Westview.
5. Гуржій О.І., Корнієнко В.В. Воєнне мистецтво Сагайдачного. In: Українська звитяга і мужність: Хрестоматія з військово-патріотичного виховання української молоді / Упор. Рудюк С.П. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. С.147-165
6. Jałowiec, T. (2020). Paradymaty logistyki wojskowej. Warszawa. Difin.
7. FM 100-5: Operations. 1993. United States Army <https://cgsc.contentdm.oclc.org/digital/collection/p4013coll9/id/49>.
8. Річниця "Варшавського договору": глобальне протистояння із відголосками у сьогодні. URL: <https://suspilne.media/130205-ricnica-varsavskogo-dogovoru-globalne-protistoanna-iz-vidgoloskami-u-sogodenna/>

УДК 338

Алла ЛЯЛЮК

к.е.н., доцент

доцент кафедри підприємництва і маркетингу

Влинський національний університет імені Лесі Українки

allalyalyuk@gmail.com

ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІНОВОЇ ОБІЗНАНОСТІ ПОКУПЦІВ

Дослідження підтверджують, що ритейлерам слід зосередитися на ціні. Наприклад, якщо маніпуляції із розташуванням товарів у торговому залі здатні дати збільшення продажів на 5 – 6 %, то маніпуляції із ціною дозволяли збільшити чистий прибуток більш ніж на 32 %. Водночас, негативне сприйняття ціни викликає серйозне незадоволення, а позитивне сприйняття ціни саме по собі не здатне викликати дуже високий рівень задоволення від відвідування магазину. Існують сотні досліджень, присвячених психологічним аспектам впливу ціни на споживачів, зокрема [1-5]. Проте дане питання всеще потребує додаткового дослідження.

Покупці часто інтерпретують ціну швидше як свого роду сигнал чи символічний мову, ніж безпосередню вартість товару, яку вони мають заплатити. Загальна атмосфера в магазині і навіть те, як написана ціна, часто сильніше впливають на сприйняття ціни, ніж сама фактична ціна. А. Магі та К.-Р. Юландер виміряли думку покупців про рівні цін у п'яти магазинах ІСА. Також вони зібрали дані про фактичний рівень цін у цих магазинах. У двох випадках, хоча фактична ціна була нижчою за середньоринкову, покупці вважали ціну вищою за середньоринкову [1]. І. Норен та Й. Лінд розробили рекламні листівки з пропозицією про продаж охолоджених курок за високою або низькою ціною, використовуючи як джерело пропозиції традиційний продовольчий та дисконтний магазини. Виявилось, що у тому випадку, коли пропозиція виходила від дисконтного магазину, вища ціна також сприймалася як вигідніша. Крім того, незважаючи на те, що у всіх випадках рекламувався той самий товар, респонденти вважали, що курка була вищої якості, коли пропозиція виходила від традиційного продовольчого магазину. Таким чином, формат дисконтного магазину впливав на сприйняття ціни, тоді як формат традиційного магазину відбивався на сприйнятті якості[1].

Шлях, пройдений теорією купівельної поінформованості про ціни, пройшов еволюцію у три етапи. Спочатку теорія свідчила, що покупець

зберігає у пам'яті якусь довідкову ціну. Висувалася безліч різних ідей щодотого, як формується ця довідкова ціна, але принаймні певною мірою передбачалося, що вона заснована на спогаді про те, скільки коштував даний товар під час останньої купівлі. Інший етап формувався повільно, але вірно по мірі того, як усе більше досліджень показувало, що покупці насправді не знають, скільки коштують товари, які вони купують. Інакше кажучи, цідослідження ставили під сумнів припущення існування певної довідкової ціни пам'яті покупців.

Третій етап поклали дослідження П. Діксона та А. Соєра [4]. Їхні дослідження зробили ще один різкий поворот. Зазвичай теорія цінової обізнаності покупців спиралася припущення у тому, що покупці запам'ятовують довідкові (референтні) ціни, із якими вони порівнюють ціни під час покупок у магазині. Однак П. Діксон та А. Соєр вирішили перевірити, наскільки добре покупці насправді обізнані про ціни та яку роль може грати це знання. Оскільки короткочасна пам'ять обмежена приблизно 30 секундами, науковці вирішили виміряти цінову поінформованість покупців одразу після того, як покупець поклав товар у свій кошик. Дослідники просили покупців уточнити, скільки коштує обраний ними товар. Далі вони запитували у покупця, чи не продавався цей товар за нижчою ціною, ніж зазвичай, а також показували йому три різні цінники на цей товар, на яких були вказані різні ціни. Покупець мав вибрати, який із цінників був аналогічний тому, що він щойно бачив на полиці. Результати цього опитування викликали справжній шок, оскільки з'ясувалося, що менше половини покупців змогли правильно назвати ціну щойно купленого ними товару і в середньому неправильно названа ціна відрізнялася від фактичної на цілих 15%, тобто була або вищою, ніж ціна найдорожчого товару у цій категорії, або нижче, ніж ціна найдешевшого товару у категорії. Було встановлено, що менш як половина всіх покупців, які вибрали товар за спеціальною пропозицією, були обізнані про це. З тих покупців, які знали про знижку, лише 13% змогли правильно назвати її величину. У середньому покупці, які знали про знижку, але не змогли вказати її точний розмір, вважали, що вони купили товар на 10% дешевше, ніж насправді. Це свідчить, що покупці схильні переоцінювати сигнал до купівлі у разі «спеціальної пропозиції».

Тест на впізнавання з підказкою для пам'яті не показав жодних відмінностей у порівнянні з вищеописаним тестом знання ціни. Покупці були здатні вказати, який із трьох цінників вони щойно бачили на полиці з купленим товаром, приблизно з такою ж часткою успіху, з якою вони могли б назвати правильну ціну товару без підказки для пам'яті. У той же час, незважаючи на те, що більш ніж кожен п'ятий покупець не зміг сказати, скільки саме йому доведеться заплатити за цей товар, майже всі опитані змогли дати вербальну оцінку ціні товару як високій, середній або низькій. Це відповідає ряду теорій, які стверджують, що цифрова інформація більшою мірою потребує когнітивної обробки, ніж вербальна. Дослідники опитували покупців щодо того, як і чому вони шукали інформацію про ціни, перш ніж вибрати товар. Покупці, які вибрали товари за зниженою ціною, стверджували, що вони витратили на пошук та порівняння цін більше часу, ніж інші, що, однак, не було підтверджено результатами спостережень. Крім того, сприйняття ціни серед тих, хто купив товари за спеціальною пропозицією, було менш точним, ніж серед тих, хто купив їх за нормальною ціною. Покупці, які свідомо вибрали товари зі знижкою, мали дещо інше уявлення про ціновий профіль як обраної ними торгової марки, так і магазину

в цілому. Наприклад, порівняно з іншими опитаними більшість цих покупців вважали цю торгову марку і магазин дешевше середнього рівня.

Результати дослідження П. Діксона та А. Соєра можна інтерпретувати таким чином, що більшість товарів практично не чутливі до зміни ціни. Однак багато дослідників не погоджуються з цим. К. Монро та Е. Лі ставили питання: «Як покупець, який не в змозі правильно назвати ціну щойно купленого ним товару, тим не менш, може оцінити цей товар, наприклад, як недорогий?» Аналогічно, можна запитати, чи дійсно покупець не зверне уваги на ціну, якщо на ціннику до пляшки Соса-Сола стоятиме ціна у €30? Що станеться у цьому випадку? Тобто чи може бути так, що покупець безперервно сканує навколишній простір і коли щось привертає його увагу, ця інформація доводиться до його свідомості? [4].

Спираючись на вищевказане, М. Ванюель та К. Дрез висунули гіпотезу, що існує три типи пам'яті, що зберігають інформацію про ціни [5]. При цьому ми повністю усвідомлюємо і можемо відтворити інформацію лише одного типу (наприклад, «цей сік коштує один євро шістдесят центів»). Цей тип пам'яті вони називають вербальною пам'яттю. Двома іншими типами пам'яті, що використовуються покупцями, є зорова пам'ять (€1,60) і пам'ять, яка запам'ятовує, тобто «відчуває» приблизний діапазон цін (ціна цього соку знаходиться в проміжку між півтора та двома євро). Залежно від купівельної ситуації покупець спирається на вид пам'яті, який найбільш доступний в даний момент. Щоби протестувати різні типи пам'яті, дослідники провели опитування серед покупців. Їх цікавило, чи могли покупці назвати ціну товару без підказки (вербальна пам'ять), чи могли вони вибрати цінник з правильною ціною з трьох варіантів (зорова пам'ять) і чи могли вони визначити, чи була вказана ціна вищою або нижчою за нормальну або ж відповідала нормальній ціні (пам'ять про ціновий діапазон). Майданчиком для дослідження було обрано одного французького гіпермаркету. Питання стосувалися поінформованості покупців про ціни у восьми різних категоріях товарів, обрані таким чином, щоб відрізнялися між собою: за кількістю торгових марок у категорії; за ціновим профілем; з того, наскільки поширене використання акцій у цій категорії.

Результати підтвердили фундаментальну гіпотезу у тому, що у різних купівельних ситуаціях використовуються різні типи пам'яті. Наприклад, з'ясувалося, що вербальна пам'ять на ціни була найкраще в тих категоріях, де часто проводяться акції, тоді як пам'ять про ціновий діапазон (тобто відчуття того, що ціна знаходиться в правильному діапазоні) була кращою в категоріях, в яких покупці часто роблять покупки. Крім того, це означає, що ритейлер або виробник, який хоче більше дізнатися про цінову поінформованість своїх споживачів, повинен враховувати всі три типи пам'яті. Ще одним цікавим результатом було те, що загалом у цьому дослідженні респонденти продемонстрували ще гіршу поінформованість про ціни, ніж у попередніх опитуваннях. Усього 2,1% покупців змогли правильно назвати ціну товару, який вони збиралися купити.

Метод, використаний у цьому дослідженні, відрізнявся, наприклад, від методу, використаного П. Діксоном та А. Соєром. Крім того, було виявлено одну групу покупців (14,1 %), скоєно не чутливих до ціни. При цьому малозначення, в якій категорії вони збиралися робити покупки і на яку суму. Ці покупці були не в змозі визначити, чи була ціна, яка відрізнялася від нормальної ціни на 20 % у той чи інший бік, вищою або нижчою за нормальну ціну на даний товар. У той же час, приблизно третина покупців мала досить

гарне уявлення про нормальну ціну. Так, здебільшого вони зуміли розпізнати відхилення на 5 % у той і інший бік від звичайної ціни [1].

Мабуть, з погляду ритейлерів це дослідження найбільш корисне тим, що воно допомагає нам зрозуміти фактори, які стоять за поінформованістю покупців про ціни. Так, було встановлено, що часті акції покращували обізнаність як щодо нормальних, так і щодо знижених цін. Крім того, поінформованість про ціни була гіршою в категоріях із ширшим розкидом цін. Нарешті, кількість найменувань у категорії не мало значного впливу на цінову обізнаність, але було встановлено, що велика кількість товарів у категорії суттєво ускладнювала завдання для покупців.

Сьогодні більшість дослідників дотримуються теорії про «когнітивну підсистему», яка обробляє цифрову інформацію на рівні імпліцитної пам'яті. З одного боку, це не означає, що покупці мають точне уявлення про ціну торгових марок, які вони купують; з іншого: це не означає і те, що ціна невідіграє ніякої ролі. Наприклад, ще одна сучасна гіпотеза про довідкову ціну свідчить, що коли покупець бачить ціну, у нього автоматично запускається порівняння цін. Структура внутрішніх довідкових цін може бути схильна до впливу з боку інших цін у безпосередньому оточенні. Р. Адавал та К. Монро показали, що, коли на товар, що перебуває в оточенні дорогих торгових марок, вешали ціник з вищою ціною, респонденти оцінювали його як менш дорогий [2].

Отже, з погляду ритейлерів це дослідження корисне тим, що воно допомагає нам зрозуміти фактори, які стоять за поінформованістю покупців про ціни. Проте, цінова обізнаність споживачів – це фокус на покупцях, але для повного дослідження сприйняття ціни необхідно розглянути даний аспект з протилежної сторони, тобто ритейлерів та виробників

Список літератури

1. Нордфальт Й. Ритейл-маркетинг: Практики и исследования [пер. с англ.] Москва: Альпина Паблішер, 2015.

2. Adaval, R. and K. B. Monroe K. B. The Moderating Effects of Learning Goals and the Acquisition of Product Information on the Limits of Price Acceptability. *Advances in Consumer Research*. 1995. № 2. P.225 – 229

3. Dickson P. R., Alan G. S. The price knowledge and search of supermarket shoppers. *Journal of Marketing*. 1990. № 54, July. P. 42 – 53.

4. Monroe K. B., Le Y. Remembering versus knowing: Issues in buyers' processing of price information. *Journal of the Academy of Marketing Science*. 1999. № 27. P, 207 – 225

5. Vanhuele, M., Xavier D. Measuring the price knowledge shoppers bring to the store. *Journal of Marketing*. 2002. № 66. P, 72 – 85

Оксана МАКОВОЗ

д.е.н., доцент,
професор кафедри менеджменту,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
Oksana.Makovoz@khpі.edu.ua

СТРАТЕГІЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ІТ-КОМПАНІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, протягом 4 місяців вітчизняний бізнес функціонує в умовах воєнного стану [1]. Усі господарюючі суб'єкти зіткнулись з гострою потребою перегляну існуючих стратегій розвитку та розуміння результативності, сектор інформаційних технологій (ІТ) не є винятком.

До початку воєнного стану сфера ІТ послуг вважалась найбільш розвинутою та результативною. За підсумками 2021 українська ІТ-галузь зросла на 36% з \$5 млрд експорту до \$6,8 млрд, кількість спеціалістів у той же час збільшилась з 244 тис. до 285 тис. Таким чином, за останні три роки галузь зросла більш ніж удвічі по експорту та більш ніж на 50% по кількості спеціалістів [2]. Узагальнена інфраструктура ІТ-сфери складається з:

- ІТ послуг (аутсорсинг, ІТ консультування, оброблення та зберігання електронної інформації);
- апаратного забезпечення (промислове обладнання, серверне обладнання, обладнання користувача);
- програмного забезпечення (корпоративне програмне забезпечення, програмне забезпечення інформаційної безпеки, програмне забезпечення з вихідним кодом).

До цієї ж галузі відносяться й посередницькі послуги, хоча вони й безпосередньо не пов'язані з виробництвом чи розробкою апаратного та програмного забезпечення (реінжиніринг програмних продуктів, бізнес-консалтинг, продаж ліцензій на використання програмного забезпечення тощо) [3, с. 361].

Сьогодні, ІТ-компаніям також вирішувати проблеми, викликані війною, щоб підтримувати повсякденну діяльність, а також розробляти відповідну стратегію результативності свого бізнесу.

Результативність – це одиниця вимірювання, пов'язана з ключовим фактором успіху та стратегічною метою, за якою оцінюється ефективність процесів та організації в цілому. При дослідженні стратегії розвитку не рекомендується використовувати багато показників ефективності, для кожної із стратегічних цілей достатньо двох-трьох, які повинні відповідати таким критеріям: бути конкретними, вимірними, досяжними, реалістичними, зрозумілими, орієнтованими на час, орієнтованими на результат. Ефективність організаційної системи формується впливом багатьох факторів: можливостей системи, збалансованості елементів організації, рівня розвитку всіх підсистем організації, конкурентної позиції організації тощо [4, с. 111].

У процесі розробки дієвої стратегії результативності ІТ-компаній необхідно враховувати специфіку сфери функціонування, яка тісно пов'язана з глибинною глобалізацією бізнес-процесів і можливостями налагодження віддаленої командної роботи над проєктами. Для забезпечення стратегії результативності ІТ-компаніям необхідно розробити модель оцінювання

ефективності діяльності підприємства. Вказана модель оцінки повинна базуватись на оперативних показниках діяльності компаній, на усвідомленні та формуванні цілей організації, на ступені досягнення цілі та бажаному наслідку виконання певних дій, передбачених управлінськими рішеннями. Стратегія щодо управління результативністю, певною мірою, дозволить провести аналіз та виявити резерви підвищення ефективності ІТ-компаній, шляхом каскадування цілей та збалансованої системи показників.

Список літератури

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року №64/2022. Відомості ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 26.06.2022).
2. Ukraine IT Report 2021. URL: <https://reports.itukraine.org.ua/> (дата звернення: 26.06.2022).
3. Карпінський, Б., Карп'як, А. Класифікація і оцінювання результативності функціонування ринку інформаційних технологій в Україні за ціннісним підходом. Наукові інновації та передові технології, (6 (8)). С. 355 – 369.
4. Годун В. В. Управління стратегією результативності діяльності підприємств харчової промисловості. Підвищення ефективності діяльності підприємств харчової та переробної галузей АПК. 2021. С. 111.

УДК 338.2

Роман МАКСИМЕЦЬ

студент

Київський національний університет

будівництва і архітектури, м. Київ

maksymets_rm@knuba.edu.ua

Ігор КИРИЛОВ

аспірант

Київський національний університет

будівництва і архітектури, м. Київ

kyrylov_iv@knuba.edu.ua

Ольга БЕЛЕНКОВА

д.е.н., доцент

Київський національний університет

будівництва і архітектури, м. Київ

bielienkova.oiu@knuba.edu.ua

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Фінансова стійкість суб'єктів господарювання є однією із базових передумов успішного розвитку, основою здатності витримувати фінансові загрози та збурення, а також своєрідною основою для стабільного функціонування. Показники фінансової стійкості поряд із рядом інших показників часто використовують для оцінювання економічної безпеки підприємства. Серед переліку чинників можна виділити:

- динаміка кількості зайнятих; темп зростання або зменшення обсягів виконаних робіт, динаміка кількості дозволів на будівництво, виданих протягом останнього кварталу [3, с. 8]:

- ліквідності, фінансової незалежності, рентабельності виробничої і основної діяльності, прирости продуктивності праці та заробітної плати, відношення рівня заробітної плати найманих працівників до середньої заробітної плати в Україні, коефіцієнт зносу основних засобів, темпи приросту оборотних активів та дебіторської заборгованості, рентабельності витрат, коефіцієнт реінвестування та частка валових капітальних інвестицій в активах [4, с.60].

Оскільки фінансова стійкість може забезпечуватись за рахунок стабільного грошового потоку та продовження функціонування навіть у такий складний період, то в умовах війни підприємствам, слід рекомендувати :

- зменшення непродуктивних витрат;
- вибір поміркованої політики формування дебіторської у кредиторської заборгованостей [7, с. 58];
- жорстке управління оборотними коштами [2, с. 121];
- прораховувати сценарії розвитку за різних макроекономічних умов [5, с. 73-74],
- мати не номінальний а реальний резервний фонд коштів, який у крайньому випадку допоможе зберегти основну діяльність,
- перевести ті бізнес-процеси, які можливо у он-лайн формат [6].

В умовах безпрецедентного падіння фінансової стійкості суб'єктів господарювання, збільшення ризиків припинення діяльності, падіння попиту та навіть фізичного руйнування основних засобів і міграції працівників, викликаних війною, питання утримання максимально можливого рівня фінансової стійкості для підприємств є основою виживання.

Список літератури

1. Економетричний інструментарій управління фінансовою безпекою підприємств будівництва: монографія; за наук. ред. проф. Сорокіної Л. В., Гойка А. Ф. Київ : КНУБА, 2017. 404 с.
2. Ізмайлова К.В. Фінансовий аналіз: навч. посібник. К.: МАУП, 2009. 148 с.
3. Гойко А.Ф., Сорокіна Л.В., Скакун В.А. Емпіричне оцінювання безпеки економічного розвитку підприємств будівництва: європейський аспект. Шляхи підвищення ефективності будівництва, 2019. № 40. С.3-18.
4. Бєленкова О.Ю., Антропов Ю.В. Економічна стійкість малих будівельних підприємств України: оцінка, тенденції, перспективи. Проблеми економіки. 2013. №3. С.51-62.
5. Izmailova, K.V., Parkhomenko V.V. (1997). Simulation modeling of financial indicators of investment activity of the enterprise. Shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti budivnytstva v umovakh formuvannia rynkovykh vidnosyn, 1997, Issue 2, pp.73-75.
6. Зельцер Р.Я. Інноваційні моделі і методи організації, управління і економічної оцінки технологічних процесів будівельного виробництва: монографія. Київ: «Леся», 2018. 208 с.
7. Ізмайлова К.В. Економічне обґрунтування умов розрахунків за будівельну продукцію. Економіка будівництва. 2005. Випуск 3. С. 36-39.

Леся МАТВІЙЧУК

к.е.н, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Хмельницький національний університет
matvijchuk.lesya@gmail.com

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ризик є однією з найважливіших та найскладніших економічних категорій, яка потребує постійного вивчення, аналізу та ефективного управління. Через мінливість економічного середовища, глобалізаційні та трансформаційні процеси, посилення конкуренції у сучасній економічній літературі дедалі більшу увагу приділяють питанням управління ризиками, що покликане не лише забезпечити стабільну діяльність підприємствам, але й дати можливість зміцнити ринкові позиції та забезпечити досягнення темпів сталого зростання. В цьому контексті важливого теоретичного та практичного значення набуває створення ефективної системи управління ризиками підприємства шляхом застосування сучасних інструментів та методів.

Слід зазначити, що сучасні наукові дослідження, присвячені питанням управління ризиками суб'єктів господарювання, не враховують впливу воєнних дій та застосування правового режиму воєнного стану на діяльність підприємств. Це у свою чергу утруднює практичне вирішення проблем безпечності функціонування підприємств та посилює перешкоди формування оптимальної системи управління ризиками підприємства.

Система управління ризиками повинна забезпечити досягнення таких цілей:

- забезпечити надійний процес ідентифікації, оцінки, контролю та моніторингу всіх видів ризиків та їх взаємозв'язків із метою оптимізації їх впливу на роботу підприємства;
- рішення щодо ризику повинні відповідати стратегії діяльності підприємства;
- очікувана дохідність повинна компенсувати витрати на антиризикові заходи;
- фінансові витрати на антиризикові заходи повинні відповідати розмірам збитків, на які наражається підприємство;
- сприяти досягненню цілей зацікавлених сторін підприємства: споживачів, керівників, працівників, власників, інвесторів та інших [1, с.297].

Формування ефективної системи управління ризиками включає застосування сучасного інструментарію та вибору оптимальних методів мінімізації ризиків. Методи мінімізації ризиків відрізняються мірою впливу на зниження ризику в конкретній ситуації, а також необхідними витратами на їх реалізацію.

В сучасних умовах господарювання існує велика кількість методів мінімізації ризику, зокрема: лімітування; ухиляння від ризику; прийняття ризику; розподіл ризику між учасниками; страхування ризику; самострахування; диверсифікація, тощо.

Одним із найпоширенішим та найефективнішим методом мінімізації ризиків підприємств є страхування.

Страхування створює фінансові гарантії стабільності і прибутковості виробництва на випадок настання несприятливих ситуацій у будь-якій

підприємницькій структурі, що входить до складу ринкового механізму [2, с.1]. Однак, ведення бойових дій на території України та функціонування підприємств в умовах воєнного стану вносить свої корективи в можливість застосування такого інструменту управління ризиками в практичній діяльності.

В загальному поліс страхування майнових ризиків працює так сама, як і до введення воєнного стану. Тобто, якщо підприємство отримало збитки в наслідок стихійних явищ, то й зараз такий випадок має бути класифікований як страховий. Це стосується й пожежі (звісно, не внаслідок бойових дій), та й інших ризиків. Якщо на настання або розмір страхового випадку не вплинула війна, то страховики відшкодовують збитки відповідно до умов договору страхування. Проте пошкодження майна внаслідок війни - це класичне виключення будь-якої страхової компанії у будь-якій країні світу. Класичне страхування не захищає від війни, а застрахувати майно саме від ризиків пошкодження внаслідок воєнних дій можна лише спеціалізованим полісом, які надають страховики, які входять до синдикату Ллойдс. Вартість такого полісу у січні 2022 складала від 100-150 тис. доларів. А з початком війни в Україні така послуга для вітчизняних підприємств стала взагалі недоступною.

Також, значна частина вітчизняних страхових компаній не класифікують збитки отримані підприємствами на території бойових дій як страхові. За такими договорами страховики не виплатять страхове відшкодування навіть якщо збитки отримані від ризиків не пов'язаними із воєнними діями, зокрема стихійними явищами.

Таким чином, введення правового режиму воєнного стану та проведення активних бойових дій значно вплинули на можливість застосування класичних методів управління ризиками, що унеможлиблює розробку ефективної системи управління ризиками.

Список літератури

1. Ріщук Л. І., Микитюк Н. Є. Організація системи управління ризиками на промислових підприємствах. Глобальні і національні проблеми економіки. 2018. № 23. С. 296–300.

2. Александрова Г. М. Проблеми та перспективи розвитку страхування ризиків підприємницької діяльності в Україні. Молодий вчений. 2016. № 6. С. 1-4.

УДК 330.3

Аліна МЕДВІДЬ
студентка,

Конотопський інститут Сумського державного університету

Ганна САМУСЬ

к.е.н., ст. викладач

кафедри технологій і управління,

Конотопський інститут Сумського державного університету

ПІДТРИМКА МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Малий та середній бізнес є невід'ємними елементами сучасної ринкової системи господарювання без яких економіка та суспільство неспроможні повноцінно існувати та розвиватися.

Малі та середні підприємства є рушійною силою економічного потенціалу. Їх розвиток здатний забезпечити зростання виробництва та зайнятості, подолання бідності, підвищення рівня ділової активності населення, сприяння розвитку конкуренції у підприємницькому середовищі, що благотворно вплине на відновлення економіки після кризи.

На сьогодні дана тема є досить актуальною, оскільки економіка України переживає складні часи, пов'язані з початком широкомасштабної війни.

Сучасний стан бізнесу знаходиться в край тяжкому становищі. Європейською Бізнес Асоціацією (ЕВА) було проведено опитування, згідно з яким нині повноцінно працює тільки 13 % малого та середнього бізнесу, близько третини підприємств на деякий час призупинили свою діяльність, а 42% підприємців взагалі вимушені припинити працювати. За даними Мінцифри, прямі втрати малого та середнього бізнесу з 24 лютого 2022 року становлять 85 млрд. доларів. За прогнозом Світового банку на тлі війни економіка України цього року скоротиться на 45% [1].

Попри таке скрутне становище малий та середній бізнес намагається допомогати своїм працівникам, виплачуючи по можливості заробітну плату. Переважна більшість роботодавців запропонувала працівникам неоплачувані відпустки, а 8% звільнило своїх працівників.

Намагається підтримувати українців, котрі через війну залишилися без роботи й уряд. Ним було запропоновано допомогу у розмірі 6 500 грн. через систему «Підтримка». Вже близько половини малого та середнього бізнесу скористалися даною підтримкою.

Щодо прогнозів на майбутнє, то можна стверджувати, що майже четверта частина дрібних та середніх підприємців не має достатньої кількості фінансових коштів для повноцінного функціонування і тому будуть змушені припинити свою діяльність. Близько половини запевняє, що їхніх коштів вистачить лише на кілька місяців і тільки 9% зможуть протриматися лише пів року. За даними Міжнародного Валютного Фонду, через війну у другому кварталі українська економіка втратила понад 35% ВВП, що складає 280 млрд. доларів [2].

З метою сприяння функціонуванню бізнесу владою було запропоновано ряд заходів. На період дії воєнного стану держава послабила податкову та митну політику. Урядом було прийнято Закон №2120-IX, згідно з яким було оновлено спрощену систему оподаткування, змінено сплату єдиного податку та надано пільги для підприємців [3].

Серед головних нововведень є:

- 1) скасовано податок на пальне та акцизи на нафтопродукти;
- 2) підприємствам з обігом до 10 млрд. грн. дозволяється перейти на сплату єдиного податку;
- 3) підприємцям дозволено платити лише 2% від обороту, замість ПДВ та податку на прибуток;
- 4) ФОПам II-III груп дозволяється не сплачувати ЄСВ за мобілізованих працівників;
- 5) до кінця 2022 року власники звільняються від сплати податку за землю, яка розташована на територіях, де відбуваються бойові дії;
- 6) зменшено ПДВ на пальне з 20 % до 7%;
- 7) скасовано штрафи за порушення закону про РРО;
- 8) надано пільги клієнтам банків, зокрема, скасовано відповідальність за несвоєчасну сплату за споживчими кредитами;

9) скасовано майже всі вимоги для отримання дозволів на здійснення підприємницької діяльності [3].

Це все позитивно відображається на бізнесі, дозволяє зберегти робочі місця, але призводить до зменшення надходжень до бюджету. За даними Міністерства Фінансів України показник дефіциту загального фонду бюджету за перший квартал 2022 року становить 67,5 млрд. грн. (близько 2,3 млрд. доларів) [1].

На державному та міжнародному рівнях створюються різноманітні ініціативи для підтримки підприємців. Мета таких програм – надати інформаційну та фінансову підтримку українському бізнесу та економіці. Владою було створено платформу «Дія.Бізнес», метою діяльності якої є надання допомоги з працевлаштування, надання державної допомоги в переміщенні підприємств з постраждалих регіонів, а також кредитні програми та податкові нововведення. На міжнародному рівні було створено проект Do Business with Ukrainians, який забезпечує сприятливі умови для залучення інвестицій в український бізнес від іноземних компаній та дає можливість українським підприємцям налагодити співпрацю з іноземними компаніями.

На сьогодні бізнесу в край необхідна значно більша підтримка, щоб витримати економічні труднощі, спричинені війною. Таку допомогу може надати ЄС за допомогою двох інструментів, а саме: інструмент підтримки зайнятості та фінансування системи ваучерів з метою надання фінансової допомоги українській економіці [4].

Інструмент підтримки збереження робочих місць полягає в виплаті Євросоюзом з фонду SURE субсидій роботодавцям на оплату праці робітникам, які не працюють під час кризи. Така схема збереження робочих місць допомагає підтримувати рівень доходів працівників.

Іншим інструментом підтримки є ваучерні схеми, які сприяють співпраці українського бізнесу з бізнесом ЄС.

Значним кроком на шляху до подолання економічної кризи є вступ України до ЄС. Лише таким чином Україна зможе отримати всю необхідну допомогу від країн-партнерів, щоб витримати війну і мати ресурси на відбудову країни.

З усього вищесказаного можна зробити висновок, що український бізнес швидко адаптувався до війни. Попри тяжке становище економіка країни продовжує працювати, з'являються нові підприємства, бізнес повертається до роботи на тих територіях, де це можливо. Задля того, щоб вистояти малий та середній бізнес потребує значної підтримки, як на державному рівні, так і на міжнародному рівні. Тому урядом було розроблено ряд заходів щодо підтримки діяльності бізнесу. Але, варто наголосити, що даної підтримки все одно недостатньо, в край необхідна допомога від країн ЄС.

Список літератури

1. Міністерство Фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk> (дата звернення: 18.06.2022).

2. Слово і діло. Аналітичний портал. URL: <https://www.slovoidilo.ua/tag/padinnya-vvp> (дата звернення: 19.06.2022).

3. Про внесення змін до Податкового кодексу: Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення: 20.06.2022).

4. Аналітика «Вокс Україна». URL: <https://voxukraine.org/yak-yes-mozhe-dopomogty-ukrayinskij-ekonomitsi-vyzhyty-v-umovah-vijny/> (дата звернення: 21.06.2022).

УДК 330.131.5:658

Наталія МЕШКОВА-КРАВЧЕНКО

старший викладач кафедри економіки,
підприємництва та економічної безпеки,
Херсонський національний технічний університет,
mknatvit@gmail.com

Лілія КОБЗЄВА

здобувач вищої освіти,
Херсонський національний технічний університет,
lili.uchaeva03@gmail.com

ОБҐРУНТУВАННЯ ВИБОРУ НАПРЯМУ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Успішність діяльності підприємств залежить від правильної оцінки поточної ситуації та адекватної реакції на зміни у внутрішньому і зовнішньому бізнес-середовищі. Сучасне зовнішнє середовище непередбачуване, динамічно змінюється та характеризується безліччю загроз воєнного часу.

Відповідно, ускладнюється прийняття управлінських рішень щодо вибору напрямку розвитку підприємства. Продукт діяльності підприємства, в першу чергу повинен бути ціннісним для споживача в умовах, що склалися. Однак, підприємство повинно мати можливість відтворювати свою діяльність, при цьому бажано щоб відтворення було розширене.

Будь-яка діяльність потребує визначених ресурсів, які у результаті бізнес-процесів перетворюються на відповідну продукцію, яка за умови наявності попиту на неї, повинна бути реалізована за конкретною ціною, щоб виручка від реалізації була достатньою для покриття витрат, отримання прибутку і можливості продовження функціонування підприємства.

Напрямки бізнесу різноманітні, і визначення серед них пріоритетних пов'язано з оцінкою їх ефективності.

Економічна ефективність – це термін, який використовується для оцінки результатів господарської діяльності підприємства в порівнянні із зусиллями, пов'язаними з відповідною діяльністю [1].

Критеріями економічної ефективності діяльності підприємств визначають результативність, економічність, продуктивність.

У тому випадку, коли необхідно оцінити ступінь досягнення результату, ефективність приймає форму «результативності», тоді ж, коли мова йде про мінімізацію трудових, матеріальних, грошових ресурсів, можна говорити про «економічність», а рівень впливу кожного ресурсу на кінцевий результат представляє собою «продуктивність» [2, с. 141].

Саме результативність залежить від рівня адаптації потенціалу підприємства до зовнішнього середовища. Розуміння запитів реальних та потенційних споживачів, що є завданням маркетингових служб підприємства, дозволяє вибрати той напрямок діяльності підприємства, що передбачає виготовлення такої продукції, яка в найбільшій мірі задовольнить потреби клієнтів. Слід зазначити, що при прийнятті рішень необхідно ураховувати

інтереси і інших контрагентів зовнішнього середовища, зокрема, посередників, постачальників, інвесторів.

Однак, задовольнити потреби споживачів потрібно якнайефективніше використавши потенціал підприємства. Продуктивність якраз і показує відношення обсягу виготовленої продукції до витрачених ресурсів. За умови воєнного часу дуже актуальним є економічність, рівень економії ресурсного потенціалу.

Оцінка напряму розвитку підприємства пов'язана не тільки з рівнем ефективності, а і з можливістю мінімізувати ризики, особливо в умовах воєнного стану.

Актуальною є оцінка економічної безпеки, і не тільки власного бізнесу, а і партнерів по даному напряму бізнесу. Зокрема, пропонується для швидкої оцінки надійності партнера використовувати адаптований графоаналітичний метод «Квадрат потенціалу». Векторами у моделі є: обсяг і рентабельність, фінансова стійкість, платоспроможність, ділова активність. Показники за кожним вектором сформовані так, що їх можна розрахувати на основі щорічної звітності, а саме «Звіт про фінансові результати», «Баланс» [3, с. 235].

Вибір напряму розвитку підприємства потребує кропіткої оціночної роботи як власного потенціалу, так і зовнішнього середовища, а головне визначення, який саме напрямок дозволить отримати найкращі результати використання наявного потенціалу з мінімальним ризиком.

Список літератури

1. Савицька О. М., Салабай В. О. Ефективність діяльності та управління підприємством: особливості використання теорії, методології та результативності аналітичних досліджень Ефективна економіка. 2019. № 6. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7126> (дата звернення 25.06.2022)
2. Перерва П. Г., Кравчук А. В. Ефективність як економічна категорія. Вісник НТУ «ХПІ». Харків, 2018. № 15 (1291). С. 137–143.
3. Mieshkova-Kravchenko N.V., Latkina S.A., Lashkevych V.O. Sales security as a direction of the enterprise's economic security. Економічні інновації. 2021. Том 23. Випуск 3 (80). С.233-240.

Світлана МІНАКОВА,

д. е. н., професор,
професорка кафедри підприємництва
та маркетингу,
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу,
svitlana.minakova@nung.edu.ua

Євген ВОЛОШИН,

Магістр кафедри підприємництва та маркетингу,
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу,
yevhen.voloshyn-ptm211@nung.edu.ua

ПІДТРИМКА БІЗНЕСУ ДЕРЖАВОЮ ЗА УМОВ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ

На долю нашої держави випало непросте випробування, з яким кожен з нас вчиться жити по-новому. В умовах війни страждають всі аспекти життя, підприємництво не виняток. Ще 23 лютого підприємці по всій Україні

планували своє майбутнє. Хтось хотів розширюватись. Хтось готувався найняти нового класного спеціаліста. А хтось взагалі хотів розпочати власну справу і зареєструвати ФОП у Дії за кілька кліків під час ранкової кави.

24 лютого ці плани зруйнувались. Росія розпочала повномасштабну війну проти України. Але держава не зупинила свою роботу у розвитку економіки та підтримки бізнесу всупереч тяжких обставин.

У 2020 році Мінцифри України розпочало проєкт для підтримки Українського бізнесу та його розвитку. В Україні протягом першого року реалізовується масштабний проєкт із розвитку підприємництва Дія.Бізнес.

Проєкт має дві складових, Онлайн – портал, що допомагає у створенні, розвитку та масштабуванні бізнесу. Це one stop-shop з безкоштовною онлайн-школою для підприємців, шаблонами документів, сервісами і програмами підтримки підприємців, бізнес-ідеями, кейсами українських підприємців, картою підтримки бізнесу в регіонах тощо. Офлайн-втіленням проєкту є мережа центрів Дія.Бізнес — сучасні, комфортні та прогресивні локації, де підприємці можуть отримати безкоштовні консультації фахівців, взяти участь в освітніх подіях, протестувати свою продукцію перед виходом на ринок [1].

Амбіція Мінцифри — перетворити Україну на країну підприємців. Для цього спрощуються бюрократичні процеси та впроваджуються сучасні онлайн-сервіси, спілкування бізнесу з державою стає максимально зручним.

Втім, після 24 лютого - початку повномасштабної війни Росії проти України, Мінцифри не відмовилася від своєї мети - країни підприємців, де зручно можна відкрити бізнес, сплатити податки та отримати консультацію. Але для перемоги агресора потрібна підтримка наших воїнів, які боронять щодня нашу країну. Втім, зрозуміло, що без діючої економіки не може бути підтримки.

Тому міністерство цифрової трансформації України вирішило впровадити реформи для полегшення відкриття або ж продовження власної справи. Тепер не потрібно отримувати сотні дозволів чи ліцензій, достатньо отримати документ єДекларація, що замінює 374 дозвільних документів для роботи підприємців.

Наприклад, щоб відкрити аптеку, необхідно обійти десяток кабінетів, реєструвати протипожежну декларацію, чекати 10 днів ліцензію на право роздрібної торгівлі ліками.

Із єДекларацією це зробити набагато простіше — за декілька кліків, адже вона не потребує розгляду чиновником. Ви одразу можете почати працювати.[2]

Під час війни найтяжче припадає не на великі мережеві компанії, а на малий та мікро бізнес, що становить фундамент економіки України. "EU4Business", Мінекономіки та Офіс з розвитку підприємництва та експорту запустили грантовий фонд. Він розрахований на підтримку 300 підприємств, які розміщені в районі бойових дій, виїхали та розгорнулися у більш безпечному місці. Або постраждали, але все одно продовжують працювати.

Консультації бізнесу під час війни. Одне із пріоритетних завдань держави — надавати усю можливу підтримку. Від фінансів до консультацій. Саме за це відповідає сторінка "Підтримка бізнесу в умовах війни" на порталі Дія.Бізнес

Тут можна дізнатися, як підприємцям отримати гроші за працевлаштування ВПО та як перевезти свій бізнес у більш безпечне місце за допомогою держави. Або отримати кредит на час воєнного стану за програмою "5-7-9%". Чи проконсультуватися щодо перезапуску власної справи.

Після двох із половиною місяців повномасштабної війни реєстрація нового бізнесу продовжує демонструвати позитивну динаміку відновлення. У попередній аналітиці за два місяці війни дослідники виявили, що динаміка реєстрацій вже наблизилася до 50% від довоєнного аналогічного періоду квітня 2021 року. За половину травня 2022 року цей показник вже зріс до 70%.

Водночас відбуваються глобальні зміни в бізнес-привабливості територій України (Рисунок 1).

Динаміка реєстрацій бізнесу в регіонах під час повномасштабної війни (березень-квітень 2022 року)

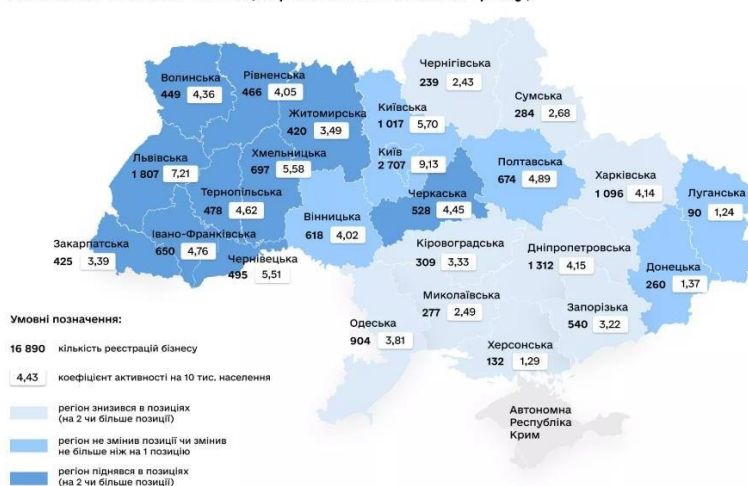

Рисунок 1 Динаміка реєстрацій бізнесу в регіонах під час повномасштабної війни (березень-квітень 2022 року)[3]

До початку війни було відкрито одинадцять офлайн центрів підтримки підприємців Дія.Бізнес в різних містах України. Та планувалося відкрити п'ятдесят аналогічних центрів не тільки в обласних центрах, та в містечках. Проте у 2022 році відкрито було тільки один, і навіть не на території України, а у Варшаві [4].

Дія.Бізнес прийняли дане рішення, через те, що 3 млн. українців мігрували до сусідньої держави. Серед цих людей є чимало підприємців, що хочуть продовжувати працювати та підтримувати Україну. Тому вибір локації для виходу даного проєкту на міжнародний рівень був очевидним. Даний центр не тільки надає консалтингові послуги українським підприємцям, а працює в нестандартному форматі. Окрім фахових консультацій для підприємців, до центру можуть звернутися всі українці, які сьогодні в Польщі та потребують роботи, житла або оформлення документів.

Окрім офлайн центрів, більшою потребою є онлайн підтримка. Тому для максимально швидкого та простого отримання допомоги було відкрито інноваційний формат гарячої лінії – «Де б ви не перебували, ви можете отримати допомогу із пошуком роботи, відкриттям власної справи чи тимчасово перевезти свій бізнес за кордон» [2].

Після отримання консультації спеціаліста – ви отримаєте індивідуальну дорожню карту зі списком корисних матеріалів, інформацію про контакт-центри та інші рекомендації. Скориставшись даним сервісом, українці можуть отримати консультації щодо проживання та роботи у Польщі, Болгарії, Чехії, Словаччині, Словенії, Литві та Німеччині. Запити щодо інших країн ЄС будуть готуватись індивідуально. Консультації можуть також отримати і внутрішньо переміщені особи в Україні.

Проаналізувавши ці всі факти, варто зазначити, що на даний момент держава зацікавлена в допомозі не тільки підприємцям, що втратили все, а і тим, хто тільки хоче зробити свій перший крок в підприємницький світ. З Дія.Бізнес підприємцю легко перемістити свій бізнес з Харкова до Івано-Франківська, а косметологу який тільки отримав диплом легко розпочати власну справу. Тому не зважаючи на ті випробування, які випали на долю української держави, є віра, що Україна майбутнього – це країна підприємців!

Список літератури

1 Як консалтинг від Дія.Бізнес допомагає українським підприємцям трансформувати бізнеси? URL: <https://bit.ua/2021/04/konsaltyng-vid-diya-biznes/> (Дата зверення 21.04.2021).

2. Підтримка бізнесу під час війни – 5 рішень від Мінцифри URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2022/06/10/688040/> (Дата зверення 10.06.2022)

3. Війна та регіони України: як змінюється привабливість для підприємців URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/novini/vijna-ta-regioni-ukraini-ak-zminuetsa-privablivist-dla-pidpriemciv>

4. Центри підтримки підприємців Дія.Бізнес URL: <https://business.diia.gov.ua/hubs>

УДК 338.242:005.35:65

Тетяна НЕБОГА

канд. екон. наук.,

старш. наук. співроб. відділу інтеграції науки, освіти та бізнесу ДУ
«Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»

t.neboha@gmail.com

Ольга ГОЛІКОВА

PhD (Economics),

наук. співроб. відділу економічного регулювання природокористування
ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»

olga.iprei@gmail.com

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БІЗНЕСУ В КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ МОДЕЛІ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ

Сучасний економічний розвиток країн світу характеризується кардинальною модернізацією їх виробничих потужностей, що призводить до збільшення обсягів виробництва через нарощення споживання ресурсів. Це призводить до загострення конкуренції за ресурси, збільшення рівня безробіття як результат повсюдної механізації та роботизації праці і, оскільки ключовою метою бізнесу є збільшення прибутку за будь-яких умов економічно вигідними технологічними циклами – до погіршення стану навколишнього середовища. Такі соціально-економічні зміни у суспільстві спонукали появу нових економічних концепцій, серед яких особливий інтерес представляє концепція моделі циркулярної економіки, або, іншими словами – економіки замкненого циклу. Наведене актуалізує дослідження проблем розвитку бізнесу на засадах їх соціальної відповідальності в контексті становлення моделі циркулярної економіки.

Питання наукового обґрунтування принципів циркулярної економіки, її розвиток та взаємозв'язок із становленням соціально відповідального бізнесу являються досить актуальними та знаходять своє відображення у працях як

вітчизняних, так і – зарубіжних учених. Так, проблеми та перспективи сталого розвитку, здатність керувати змінами в рамках європейської зеленої угоди на прикладі України обґрунтовуються авторами [1]. Інклюзивний розвиток соціального підприємництва в природокористуванні, соціальне підприємництво як інструмент взаємодії інститутів громадського суспільства і влади на засадах інклюзивності розглядаються в роботі [2]. Серед зарубіжних учених особливий інтерес викликає дослідження [3], в якому розкриваються теоретичні аспекти становлення циркулярної економіки як моделі сталого розвитку в умовах глобалізації.

Проблема обмеженості природних ресурсів є наріжним аспектом основного протиріччя ринку, яке полягає в протиставленні зростаючих потреб обмеженому обсягу ресурсів, здатному задовольнити такі потреби. Історично основне протиріччя ринку знаходило своє вирішення за рахунок таких об'єктивних процесів як суспільний поділ праці та його результат – спеціалізація, ринкова конкуренція, міжнародна міграція капіталу. На сьогодні воно може бути доповнено концепцією циркулярної економіки як такої, що здатна створити умови для раціонального використання обмежених ресурсів.

Модель циркулярної економіки, або економіки замкненого циклу, сприяє раціональному використанню природних ресурсів та допомагає реалізувати принципи стійкого розвитку національної економіки, та світового господарства у цілому. Як зазначають автори [4], інноваційні бізнес-моделі циркулярної економіки можуть виникати та розвиватися за умов урбанізованого та екологічно відповідального середовища і орієнтовані на зменшення залежності від використання матеріальних ресурсів, підвищення ефективності та збільшення прибутку [4, с. 117].

В умовах становлення та функціонування циркулярної економіки принципи ведення бізнесу об'єктивно змінюють свою ключову мету – процес максимізації прибутку невідворотно починає враховувати ступінь впливу економічних, екологічних та соціальних наслідків господарської діяльності на усіх зацікавлених осіб та суспільство у цілому.

Ключові принципи, які покладено в основу соціально відповідального бізнесу – це дотримання бізнесом основних принципів Глобального договору ООН відносно захисту прав людини, серед яких першочерговими для України є ощадливе ставлення до навколишнього середовища, а також боротьба з корупцією.

За даними [5] циркулярними є близько 9 відсотків світової економіки. В умовах, коли майже половина викидів парникових газів у світі формується у результаті використання (видобутку та переробки) природних ресурсів, необхідних для створення сукупного світового продукту, виникає необхідність зміни існуючих бізнес-моделей у бік моделі циркулярної економіки.

Спрямованість розвитку бізнесу у напрямку соціально відповідального надає переваги у вигляді позитивного зовнішнього ефекту, а саме:

1. для підприємства – це економія витрат, управління ризиками, розширення доступу до капіталу, відносин з клієнтами, управління персоналом, здатність до впровадження інновацій, що, у кінцевому підсумку, дозволить досягти основної мети будь-якого бізнесу – отримання прибутку;

2. для економіки країни – конкурентоспроможні національні компанії забезпечують стійкі умови для конкурентоспроможності країни на світовому ринку;

3. для суспільства – формування набору цінностей, який буде сприяти побудові згуртованого суспільства, та на основі яких можливий буде перехід до сталої економічної системи.

До глобального процесу становлення та функціонування циркулярної економіки залучилась і Україна, оскільки впровадження моделі циркулярної економіки спрямовано на забезпечення консолідації зусиль з метою досягнення економічного росту, соціальної рівності, справедливості та «розумного» управління довкіллям. Так, 20 червня 2022 року Верховною Радою України було ухвалено Закон «Про управління відходами», що підтверджує спрямованість країни на формування основ цивілізованого управління відходами, зокрема у світлі надання Україні статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу (ЄС). Закон надасть можливість впровадження європейської ієрархії раціонального поводження із відходами, та реорганізації застарілої системи управління відходами у країні. Буде запроваджено розширену відповідальність виробників за повну утилізацію упаковок. Крім того, будуть надані преференції для іноземних інвесторів з метою залучення додаткових коштів для побудови сучасної модернізованої інфраструктури з дотриманням норм та правил ЄС. Разом з тим, перешкодами на шляху розвитку соціально відповідального бізнесу в контексті становлення моделі циркулярної економіки в Україні є, на нашу думку, економічна криза, пов'язана із військовим станом, відсутність повноцінної розгалуженої ринкової інфраструктури, відсутність системи непрямих стимулів щодо раціонального та відповідального ставлення до навколишнього середовища для національного бізнесу, недостатня інформованість суспільства про модель циркулярної економіки.

Європейським Союзом розроблено стратегію European Green Deal, що пропонує зменшення викидів парникових газів, економічне зростання, ощадливе до природних ресурсів, соціально-економічну рівність і справедливість розподілення створених благ. Це розширить можливості циркулярних бізнес-моделей та споживачів для переходу на зелений ринок.

Зокрема в «Плані дій щодо циркулярної економіки» пропонується зробити майже всі товари на ринку ЄС більш дружніми до навколишнього середовища, циркулярними та енергоефективними протягом усього їхнього життєвого циклу. Долучаючись до цих міжнародних актів Україна стимулює впровадження ощадливих енерго- та ресурсоефективних моделей циркулярної економіки, які сприяють розвитку соціально відповідального бізнесу, створенню нових робочих місць та відтворенню довкілля, що в нинішніх умовах є вкрай актуальним як для національної економіки, так і для населення.

Отже, проблема обмеженості ресурсів, особливо за умов воєнного стану, коли лівова частка коштів направляється на зміцнення обороноздатності країни, вимагає від українського бізнесу пошуку нових шляхів максимізації прибутку. В контексті спрямованості України на вступ до ЄС та «зелений» курс, перспективним в умовах воєнного стану та на період післявоєнного відновлення напрямом має стати модель циркулярної економіки.

Список літератури

1. Shevchenko H., Petrushenko M., Burkynskyi B., Khumarova N. SDGs and the ability to manage change within the European green deal: The case of Ukraine. Problems and Perspectives in Management. 2021. Vol. 19(1). P. 53-67. URL: doi:10.21511/ppm.19(1).2021.05

2. Kostetska K., Gordiichuk Y., Movchaniuk A., Vdovenko N., Nahornyi V., & Koval V. Inclusive development of social entrepreneurship in nature management.

Journal of Geology, Geography and Geoecology. 2021. Vol.30(3). P. 500-511. URL: <https://doi.org/https://doi.org/10.15421/112146>

3. Haas W., Krausmann F., Wiedenhofer D., Heinz M. How Circular is the Global Economy?: An Assessment of Material Flows, Waste Production, and Recycling in the European Union and the World in 2005. Journal of Industrial Ecology. 2015. Vol. 19. P. 765–777. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/jiec.12244>

4. Руда М. В., Мирка Я. В. Циркулярні бізнес-моделі в Україні. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку. 2020. Вип. 2, № 1. С. 107-121.

5. The Circularity Gap Reform 2020. URL: <https://www.legacy.circularity-gap.world/files/ugd/ad6e59ba1e4d16c64f44fa94fbd8708eae8e34.pdf>

УДК 658.26

Євгенія НОВАК

к.т.н.

Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича, м.

Чернівці

zhenka210792@gmail.com

ТЕОРЕТИЧНІ, МЕТОДИЧНІ І НОРМАТИВНІ ПЕРЕДУМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ БУДІВНИЦТВА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Удосконалення інструментарію, призначеного для збільшення точності планування будівельних процесів, їх оптимальної організації і контролю має бути спрямоване на зменшення трудовитрат інженерно-технічних робітників будівельних підприємств при обґрунтуванні трудомісткості, тривалості і вартості виконуваних робіт у складі тендерних пропозицій шляхом збільшення автоматизації, цифровізації, пришвидшення інформаційного обміну між виконавцями будівельного проекту [2, с.40-42]. Зазначені заходи мають збільшити обґрунтованість рішень при виборі переможця конкурсу або перевірки обґрунтованості тендерних пропозицій замовниками, зменшивши вплив «людського чинника», збільшити точність та дозволить додатково обґрунтувати параметри будівництва з урахуванням минулого досвіду виконання подібних робіт підрядними організаціями [1, с.12].

Сьогодні серед фахівців відчувається гостра необхідність у формуванні системи спеціальних знань і практичних навичок аналізу показників проектів організації будівництва (ПОБ) та проектів виконання робіт (ПВР) в умовах цифрового середовища.

Майбутні фахівці мають знати не тільки основні теоретичні положення організації, технології, планування, контролю і управління новим будівництвом, реконструкцією, реставрацією, технічним переоснащенням, оновленням та капітальним ремонтом об'єктів промислового та цивільного призначення, методи планування, мати практичні навички по здійсненню будівельних робіт, але і вільно володіти цифровими засобами управління будівництвом, які зазвичай реалізуються у програмних комплексах Microsoft Project, OpenPlan, Spider Project, SureTrek Project Manager і Primavera Project Planner та інших [2].

Вивчення вказаних програмних комплексів дозволить сформувати наступні навички: вільне використання сучасних цифрових, інформаційних і

комунікаційних технологій, здатність виконувати пошук, оброблення та аналіз інформації з різних усних, письмових та електронних джерел, здатність здійснювати пошук необхідної інформації в нормативно-методичній документації, проектній, проектно-технологічній і проектно-кошторисній документації, виконувати узагальнення, групування, класифікацію, аналіз і синтез отриманої інформації [3], знаходити оптимальні рішення щодо планування і прогнозування параметрів будівництва на основі використання ретроспективного аналізу, економетричних залежностей і сучасного програмного забезпечення у заздалегідь встановлені терміни [4-5]; здійснювати діагностику та оцінювання будівельних організацій, підприємств і служб замовника на предмет можливості виконувати роботи та прогнозувати майбутні відхилення вартості, трудомісткості і термінів будівництва, формувати раціональні моделі та організаційні структури управління підприємствами будівельної галузі, об'єктами промислового і цивільного будівництва та окремими будовами із урахуванням чинників сезонності, аналізувати необхідну проектну, проектно-технологічну та проектно-кошторисну документацію і використовувати її в процесі прогнозування майбутніх параметрів будівництва, застосовувати необхідні нормативні документи, положення та математичні методи для забезпечення точності прогнозування.

Список літератури

1. Tugai O.A., Hryhorovskiy P.Ye. et al. Organizational and technological, economic quality control aspects in the construction industry: collective monograph. Lviv-Toruń: Liha-Pres, 2019. 136 p.
2. Zeltser, R.Ya., Bielienskova O.Yu., Novak Ye., Dubinin D.V. Digital Transformation of Resource Logistics and Organizational and Structural Support of Construction. *Nauka i innovatsii*. 2019. V 15 (5). P. 38–51.
3. Скрипник А. Л., Литвиненко О. В., Боліла Н. В., Новак Є. В. Вибір і використання контрольних карт у будівництві. Будівельні матеріали та вироб. - 2020. - № 1-2. - С. 64-67.
4. Tytok V., Bolila N., Ryzhakov D., Pokolenko V., Fedun I. CALS-Technology as a Basis of Creating Modules for Assessment of Construction Products Quality, Regulation of Organizational, Technological and Business Processes of Stakeholders of Construction Industry Under the Conditions of Cyclical and Seasonal Variations. *International Journal of Advanced Trends in Computer Science and Engineering*, 2021. Volume 10, pp. 271-276.
5. Міхельс В. О. та ін. Економіко-математичні моделі та методи у будівництві: Підручник //К.: Міленіум. 2010. 464 с.

Олена ОЛІЙНИК

к.е.н., доцент,
доцент кафедри трудових ресурсів та підприємництва,
Національний університет водного господарства та
природокористування,
o.o.oliynuk@nuwm.edu.ua

МЕТОДИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ РИЗИКІВ В БІЗНЕСІ

Діяльність бізнесу в умовах військового часу з особливою силою актуалізувала управління ризиками. Нові внутрішні та зовнішні виклики вимагають об'єктивного оцінювання ризиків в бізнес-середовищі, оперативного впливу на них задля забезпечення стійкої конкурентоспроможності організації. При цьому одним із основних елементів процесу управління ризиками є їхня ідентифікація – процес встановлення переліку основних видів ризиків, властивих діяльності конкретної організації, які можуть вплинути на конкретну ділянку роботи, напрямок діяльності або організацію в цілому. Ідентифікація являє собою опис ризиків в їх взаємозв'язку з іншими ризиками і факторами (джерелами ризиків), які посилюють або послаблюють описані ризики [1].

Відповідно до вимог міжнародного стандарту ISO 31000:2018 «Ризик-менеджмент. Принципи та керівні вказівки», основною метою ідентифікації ризиків є виявлення, розпізнавання та опис ризиків, які можуть допомогти або перешкодити організації досягнути її цілей. В цьому контексті необхідно враховувати наступні фактори та взаємозв'язки між цими факторами:

- матеріальні та нематеріальні джерела ризику;
- причини та події;
- загрози та можливості;
- уразливості та можливості;
- зміни зовнішнього та внутрішнього контексту;
- індикатори ризиків;
- характер та вартість активів і ресурсів;
- наслідки та їх вплив на цілі;
- обмеження знань та достовірності інформації;
- фактори, які пов'язані з часом;
- упередження, припущення та переконання осіб, причетних до управління ризиками [2].

Можна стверджувати, що ідентифікація ризиків є одним з найважливіших елементів у процесі управління ризиками. Відтак, варто зосередити увагу на виборі методів ідентифікації ризиків, який повинен бути обґрунтований з наукової та економічної точок зору.

Методи ідентифікації ризиків – це усталені методи аналізу інформації про організацію та виявлення загроз і можливостей її діяльності. В сучасних умовах найбільш широкого практичного застосування набули наступні методи ідентифікації ризиків в бізнесі: мозковий штурм, опитування стейкхолдерів, метод Дельфі, діаграма спорідненості, SWOT-аналіз, структурований метод «Що якщо» (SWIFT), аналіз сценаріїв, перелік контрольних запитань, попередній аналіз небезпечних чинників, дослідження небезпечних чинників та працездатності (HAZOP), аналіз небезпечних чинників і критичні точки контролю (НАССР), аналіз причинно-наслідкових зв'язків тощо.

Окрім названих методів використовуються також нові підходи до ідентифікації ризиків, зокрема:

- думати песимістично: управління ризиками часто передбачає планування гіршого сценарію при очікуванні кращого. Хоча песимізм не часто заохочується на робочому місці, менеджер з управління ризиками повинен приділяти час для роздумів «про найгірше, що може статися з організацією». Це може бути корисним для визначення ризиків.

- шукати відгуки працівників (feedback): точка зору керівництва вищого рівня щодо ризиків організації може суттєво різнитись від точки зору найманих працівників. Працівники можуть зіткнутися з новими ризиками у своїй повсякденній діяльності, які раніше для них не були характерні. Відтак, працівники є безцінним джерелом інформації про джерела ризиків з «перших вуст» [3].

Таким чином, бізнес в Україні в умовах військового часу стикається з різноманітними ризиками в ході своєї повсякденної господарської діяльності. Правильна ідентифікація цих ризиків здатна допомогти організації покращити якість продукції/послуг, удосконалити управлінські процеси, підвищити ефективність роботи шляхом виявлення та оптимізації наслідків ризиків.

Список літератури

1. Литовченко О.Ю. Підходи до ідентифікації та оцінки фінансових ризиків підприємства. Економіка і суспільство, 2018. Вип. 19. 398-404.
2. ISO 31000:2018(en). Risk management — Guidelines. ISO. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:31000:ed-2:v1:en>
3. Risk Identification: 7 Essentials. ECU. Online. URL: <https://safetymanagement.ecu.edu/blog/risk-identification/>

УДК 334.35.13.11

Наталія ОЛІЙНИК

к.т.н., доцент,
доцент кафедри економіки, підприємництва
та економічної безпеки,
Херсонський національний технічний університет,
nat-o@ukr.net

Сергій МАКАРЕНКО

д.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки, менеджменту
та адміністрування,
Херсонський державний університет,
makar0684@gmail.com

Олександр ОЛІЙНИК

аспірант,
Херсонський національний технічний університет,
7698961@kntu.net.ua

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА УМОВ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ

Підприємницький сектор є важливим джерелом надходження податків і зборів, фактором підвищення зайнятості населення та формування середнього класу як гаранта політичної стабільності та економічного зростання.

Підприємництво, особливо малий бізнес, перевагою якого є мобільність, швидка адаптація, використання інновацій та новітніх технологій, залишається основним фактором соціально-економічних перетворень кожної адміністративно-територіальної одиниці та держави в цілому [1, с. 95-96].

Після 24 лютого 2022 р. через військову агресію з боку Росії та початку активної фази бойових дій в Україні більша частина бізнесу була фактично паралізована.

Війна спричинила та продовжує завдавати масштабні руйнування в Україні цивільної інфраструктури. Так, з початку війни в Україні зруйновано понад 130 тис. об'єктів інфраструктури. На кінець червня 2022 р. збитки від руйнування інфраструктури України складають понад 105 мільярдів доларів.

Пошкоджені активи підприємств можна виокремити у дві групи: перша група є супутнім збитком, а друга група – це стратегічні підприємства, які були знищені російськими військовими навмисно. До цієї групи в основному входять підприємства із забезпечення паливом (нафтопереробні заводи та сховища) та виробництва військового/оборонного призначення.

Навіть якщо активи підприємств залишилися фізично цілі, порушення логістики та міграція населення фактично суттєво ускладнило ведення підприємницької діяльності.

Українське сільське господарство є прямою жертвою російської агресії, оскільки бойові дії часто відбуваються на українських полях та на українських фермах. Є широко поширена проблема забруднення ґрунту боєприпасами, що не розірвалися, саморобними вибуховими пристроями і розлитим паливом. Але найбільшою проблемою, безперечно, є міни. Так, за оцінками Центру економічної стратегії, станом на квітень 2022 р. в Україні заміновано росіянами близько 13 % її території. Російські війська використовують системи дистанційного мінування «Земледелие», які призначені для швидкої установки мін на великих площах і становлять велику небезпеку для фермерів та їх техніки [2, с. 12].

Проте навіть у таких умовах бізнес поступово адаптується. Підприємці завжди трансформуються, шукають нові можливості. Так, в травні 2022 р. кількість підприємств, які повністю зупинили діяльність, скоротилася майже вдвічі порівняно з початком військових дій (з 32 % до 17 %). Утім, 60 % підприємств працює нижче довоєнного рівня завантаженості, майже 23 % – більш, ніж удвічі.

Насамперед поліпшилася завантаженість деокупованих територій, але в регіонах з активними бойовими діями та на окупованій території – ситуація складна.

Наприкінці квітня найбільше підприємств працювало в сільському господарстві, відновлювали роботу транспорт та переробна промисловість. Найскладніша ситуація в будівництві та добувній промисловості. Також значно нижче довоєнного рівня залишається завантаженість торгівлі [3, с. 9].

Малий та середній бізнес України повертається до роботи, але відновлюється повільніше, ніж великий бізнес, та скорочує видатки на оплату праці.

Перспективною формою взаємодії суб'єктів малого та великого підприємництва є лізинг. Така форма кооперації має великі перспективи при організації малих підприємств на базі активів великих виробництв, тому що відпадає необхідність у значних разових інвестиціях. Крім того, при лізингу часто використовують товарну форму орендних платежів замість грошової (постачання продукції, виробленої на орендованому устаткуванні) [4, с. 93-94].

В раніше проведених дослідженнях [5, с. 127] зазначалось, що для запобігання банкрутства малого і середнього бізнесу необхідна державна підтримка.

Для підтримки бізнесу в умовах війни уряд запровадив наступні програми:

- тимчасове переміщення підприємств з постраждалих під час війни регіонів;
- урядова програма підтримки працевлаштування внутрішньо переміщених осіб;
- кардинальна податкова реформа на період воєнного стану в Україні;
- єдина платформа цифрової взаємодії для допомоги в релокації бізнесу;
- повний огляд ініціатив щодо релокейту підприємств;
- фінансова підтримка підприємців від держави, а саме уряд надає можливість отримати кредит до 60 млн. грн. будь-якому українському підприємству під 0 % на час воєнного стану за програмою «5 – 7 – 9 %»

Комплекс заходів державної підтримки бізнесу Україні також має включати гранти та фінансові трансферти, в тому числі субсидії на виплату заробітної плати для найбільш постраждалих підприємств, а також інформаційно-консультаційну підтримку підприємців.

Список літератури

1. Олійник Н. М., Макаренко С. М., Горбенко Н. Л. Проблеми функціонування та розвитку підприємництва в Україні, спричинені пандемією COVID-19. Актуальні проблеми сучасної економіки та підприємництва : матеріали Всеукр. наук. конф., присвяченої 100-річчю ДонНТУ (м. Покровськ, 24 берез. 2021 р.). Покровськ : ДонНТУ, 2021. С. 95-99.

2. Економіка України під час війни: оперативна оцінка, квітень 2022 : Аналітична записка. Центр економічної стратегії. 23 с. URL: <https://ces.org.ua/ua-economy-in-war/> (дата звернення: 26.06.2022).

3. Щомісячний макроекономічний та монетарний огляд : травень 2022 року. Департамент монетарної політики та економічного аналізу. Національний банк України. 34 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/ММ_2022-05.pdf?v=4 (дата звернення: 26.06.2022).

4. Шлафман Н. Л., Журавльова Т. О., Олійник Н. М. Механізми кооперації малого та великого підприємництва в Україні. Problems of development modern science: theory and practice : collection of scientific articles. Madrid, Spain : EDEX. 2016. P. 92-95.

5. Олійник Н. М., Іваненко Д. В., Макаренко С. М. Перспективи розвитку підприємництва під час пандемії коронавірусу. Європейський вектор модернізації економіки: креативність, прозорість та сталий розвиток : матеріали XII Міжнар. наук.-практ. конф. (27-28 трав. 2020 р.). Харків : ХНУБА, 2020. С. 126-127.

Олена ОРЛОВА

аспірант кафедри підприємництва та маркетингу
асистент кафедри підприємництва та маркетингу
Івано-Франківський університет нафти і газу
alrino1313@gmail.com

ЦИФРОВІЗАЦІЯ КОНСАЛТИНГУ – ВІД ДАНИНИ ТЕНДЕНЦІЯМ ТА РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ ДО НЕОБХІДНОСТІ У ВОЄННИЙ ЧАС

Після того, як у 2020 році Covid-19 перетворився на глобальну пандемію, а у 2022 році бізнес став замислюватися щодо розробки плану виживання у воєнний час, безпосереднім наслідком стало скорочення витрат серед бізнесу різних галузей, і в першу чергу бізнес став економити на консалтингових послугах. Однак деструктивний вплив на світову економіку та бізнес - це і деякі можливості для консалтингових компаній.

Переміщення виробничих потужностей, екстрений дистанційний формат роботи, інформаційна безпека, просування та продаж тільки через онлайн платформи, оптимізація витрат, величезна кількість законодавчих змін у трудовій діяльності тощо. У відповідь на ці виклики бізнес все частіше звертається до консультантів, які можуть допомогти вирішити проблеми, що пов'язані з цифровізацією, покращити процес впровадження інновацій та розробити стійкі стратегії для нових технологій. Це не може не вплинути на стару парадигму консалтингової роботи, спектр послуг та, відповідно, на роботу самих консультантів. Але масштабна цифрова трансформація у поточних умовах стане критично важливим фактором для безперервної роботи підприємств та забезпечення постійного прибутку у майбутньому.

Якщо відокремити сучасну ситуацію України та наслідки від неї, то цифровізація все одно залишається головним пріоритетом для бізнесу, і організації шукатимуть зовнішнього консультанта, який зможе продемонструвати навички та компетенції з впровадження інновацій і відповідно консалтингову компанію, в якій є досвід впровадження результатів процесу цифровізації.

Тому просто неминуче, що у найближчому майбутньому більшість роботи з, мінімально, адміністративного консультування буде автоматизовано, що дозволить командам зосередитися на більш важливих проблемах і завданнях, які стоять в даний момент перед клієнтами [1].

Ще до появи пандемії спостерігалось збільшення попиту на консультаційні послуги у новому цифровому середовищі, що призводить до становлення нового етапу розвитку консалтингової діяльності. Науковці відзначають цей новий етап через появу нової моделі цього бізнесу – «Консалтинг 4.0» та появу нового поняття –digital-consulting [2].

Середовище бізнесу є еластичним, піддається динамічним змінам, розвивається вже і за цифровим сценарієм, і саме «цифровий консультант» покликаний компетентно та обґрунтовано відповісти, як бізнесу слід адаптуватися до змін та функціонувати у digital-середовищі. Головною особливістю нової моделі є те, що компанії які функціонують за моделлю 4.0 зосереджені не лише на аналізі та оптимізації бізнес-процесів своїх клієнтів: їхні послуги включають і рекомендації щодо побудови абсолютно нових для клієнта бізнес-процесів.

З переходом на "Консалтинг 4.0" консультанти стають не просто консультантами, а повноцінними компетентними партнерами, виконуючи

роль творців нових можливостей, виходячи за рамки пропозиції змін та адаптації до їх виконання [3].

Потенціал застосування цифрових технологій вже сьогодні в управлінському консалтингу, наприклад, має такий вигляд: використання big data для аналізу проблем клієнта та пошуку рішень; штучного інтелекту для процесу прийняття рішень у стандартних ситуаціях та прогнозування; технологій бездротового зв'язку для обговорень проектів, узгодження плану дій, калібрування та перевірки статусу, внесення змін, здавання проекту; дистанційне навчання з використанням різних віртуальних платформ для забезпечення надання послуг з кадрового консалтингу тощо [4].

Для розуміння напрямку та глибини змін в консалтингу варто звернути увагу на перелік змін, тенденцій та, відповідно, запитів на послуги у бізнесі:

- зростає необхідність доступу до соціальних мереж;
- гостро постає питання доступу консультантів до корпоративних файлів з особистих гаджетів;
- зростає питання інформаційної безпеки та безпеки даних клієнтів-компаній;
- збільшився попит на сучасні ресурси та тенденції до навчання зі зміною самої структури;
- необхідність оновлення та доступу до бази знань з усіма можливими форматами ресурсів з доступом до різних цифрових джерел;
- попит на інтеграцію інформації з різних джерел про клієнта, консультантів;
- залучення до діяльності штучного інтелекту, big data;
- використання можливостей мобільних додатків;
- автоматизація документообігу;
- використання ресурсів з візуалізації з одночасним доступом кількох учасників;
- відеоконференції та багато іншого [5].

Цей список буде постійно оновлюватися і доповнюватися, адже мова йде не просто про зміни під впливом нових трендів та розвитку, а й про термінову необхідність, під впливом скрутного економічного становища в країні. Однак основним джерелом появи нових та трансформації існуючих будуть і залишаться запити бізнесу та відповідні реакції - послуги консалтингових фірм консультантів. В даний момент найбільш часто обговорюваними напрямками змін все ще залишаються:

- взаємодія через інтернет: наставництво, навчання, коучинг, спільний доступ, документообіг та інше;
- пошук інформації та робота з великими обсягами даних;
- база знань та керування ними через інтернет;
- колективне, віддалене управління проектами [6].

Таким чином, пандемія та воєнний час істотно скоригували бізнес- модель консалтингових компаній, поставивши їх під загрозу в деяких галузях, що потребують негайної реакції, але при цьому дала нові можливості для швидкого зростання та ефективної роботи [7].

І зараз цифровізація консалтингового бізнесу, яка формувалася під тиском трендів та розвитку галузі, на даний момент в Україні може і повинна розглядатися як необхідність, а не можлива зміна в майбутньому, оскільки це важлива допомога бізнесу та відповідно галузям та економіці України, і процес змін та трансформації актуальний, навіть без стимулюючих факторів.

Список літератури

1. Цифровое будущее: экономический эффект. URL: http://drussia.ru/wp-content/uploads/2018/10/20181025_tsifrovoebudischeemakkinzi.pdf (дата звернення: 23.06.2022).
2. Digital consulting - why does business need a digital consultant partner. URL: <https://habr.com/ru/post/293630/> (дата звернення: 23.06.2022).
3. Юссуф А. А., Тимохина Д. С., Гребенюк Е. А. Цифровое консультирование: особенности цифровой трансформации в сфере консалтинга. Вестник ГУУ. 2020. №9. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tsifrovoye-konsultirovanie-osobennosti-tsifrovoy-transformatsii-v-sfere-konsaltinga> (дата звернення: 23.06.2022).
4. Павляк, В. Е. Возможности использования цифровых технологий в управленческом консалтинге / ред. В. Е. Павляк. Цифровая экономика, умные инновации и технологии : Сборник трудов Национальной (Всероссийской) научно-практической конференции с зарубежным участием. Санкт-Петербург, 18–20 апреля 2021 г. С. 372-375. DOI 10.18720/IEP/2021.1/117. EDN JNEJSO.
5. Нагибина Наталья Ивановна, Щукина Анастасия Алексеевна HR-Digital: цифровые технологии в управлении человеческими ресурсами. Вестник евразийской науки. 2017. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/hr-digital-tsifrovye-tehnologii-v-upravlenii-chelovecheskimi-resursami> (дата звернення: 23.06.2022).
6. Лапенков, В. Ю. Цифровая трансформация в консалтинге. Креативная экономика. 2019. Т. 13, № 1. С. 63-74. DOI:10.18334/ce.13.2.39781.
7. Соколова И.И., Абрамян К.А. ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ ГЛОБАЛЬНОГО РЫНКА УСЛУГ КОНСАЛТИНГА В ПОСТКОВИДНЫХ УСЛОВИЯХ. А-фактор: научные исследования и разработки (гуманитарные науки). 2021. №4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tsifrovaya-transformatsiya-globalnogo-rynka-uslug-konsaltinga-v-postkovidnyh-usloviyah> (дата звернення: 23.06.2022).

УДК 334.323 : 364

Ніна ПАВЛІШИНА

к.е.н., доцент,
доцент кафедри маркетингу та логістики,
Національний університет «Запорізька політехніка»
pavlnm@ukr.net

МОЛОДІЖНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВА У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС

Підприємці постійно стикаються із різноманітними проблемами, однак війна стала найбільш жорстким, небезпечним та непередбачуваним. Після нетривалого стану «ступору» саме малий та середній бізнес оговтались швидше ніж великі підприємства. Підприємці не просто сплачують податки під час війни, вони реалізують власний потенціал та забезпечують зайнятість багатьом людям, у т.ч. вимушеним переселенцям.

Ділова активність в перші тижні війни призупинилася, і далі відновлюється дуже повільно. Понад половина компаній-членів Європейської бізнес-асоціації в Україні припинили або призупинили свою діяльність у воєнний час [2, с. 5]

Відповідно до умов воєнного стану, на цей період обмежуються конституційні права і свободи людини й громадянина, зокрема передбачені ст. 43-44 Конституції України, у т.ч. і право на працевлаштування. Тож більшість людей намагаються забезпечити собі самозайнятість.

Серед молоді, магістрів, які щойно отримали диплом, молодих фахівців які мають інноваційні ідеї та прагнення займатись улюбленою справою, є напевне є найбільша жага до підприємницької діяльності. Тож орієнтація на створення умов підтримки молодих підприємців та необхідних гарантій їх діяльності будуть сприяти самореалізації молоді людини [3].

Варто зауважити, що поняття «працевлаштування» і «зайнятість» є різними за суттю.

Працевлаштування – це «комплекс правових, економічних та організаційних заходів, спрямованих на забезпечення реалізації права особи на працю». Зайнятість – це будь-яка не заборонена законодавством діяльність осіб, пов'язана із задоволенням їх особистих та суспільних потреб з метою одержання доходу (заробітної плати)» [1].

Поняття «працевлаштування» більш вузьке, і саме воно є метою сучасної молоді. Зважаючи на загострену конкуренцію на ринку праці в умовах воєнного стану, де перевага віддається працівникам із досвідом роботи, це питання постає гострою проблемою», особливо в умовах коли заклад освіти не в змозі працевлаштувати випускників [4, с. 158]. Саме на створення умов для самозайнятості населення молодого віку має стати одним із пріоритетних для нашої держави.

Серед найбільш дієвих напрямів державного регулювання у цій сфері є наступні:

- законодавчо-правове забезпечення;
- митно-тарифне регулювання;
- політика заохочення інвестування [5, с. 19];
- забезпечення державного замовлення на випускників певних спеціальностей;
- розвиток програм мікрокредитування молодіжного бізнесу та ініціатив;

Серед наслідків реалізації державної політики у сфері молодіжного підприємництва стане забезпечення зайнятості молоді, зниження ризикованості підприємницької діяльності, доступ до кредитування, нарощування кількості малих підприємств, створення робочих місць, розвиток інноваційного потенціалу країни тощо.

Список літератури

1. Закон України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 р. № 5067-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2001. № 7. С. 35.

2. Економіка України під час війни: оперативна оцінка, квітень 2022. Центр економічної стратегії. – URL : <https://ces.org.ua/ua-economy-in-war/> (дата звернення 20.06.2022).

3. Капліна А. І. Молодіжне підприємництво: проблеми та шляхи їх вирішення. Ефективна економіка. 2020. № 11. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8312> (дата звернення: 22.06.2022).

4. Павлішина Н. М. Державна політика зайнятості як чинник успішного працевлаштування випускника вищого навчального закладу. Держава та регіони. 2013. № 6. С. 158-161. – URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2013_6_33 (дата звернення 21.06.2022).

5. Чистякова С.В. Роль державного регулювання у розвитку корпоративних форм підприємництва в Україні в другій половині XIX – на початку XX ст. Підприємництво як рушійна сила суспільного прогресу : матеріали круглого столу (Київ, 1 грудня 2016) / НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». Київ, 2016. 84 с. – URL : <http://ief.org.ua/docs/scc/1.pdf> (дата звернення 22.06.2022).

Вадим ПАВЛОВСЬКИЙ

Туризм, 4 курс

Волинський національний університет ім. Лесі Українки,

vadimpavlovskiy@icloud.com

Костянтин ПАВЛОВ

завідувач кафедри підприємництва і маркетингу, професор,

Волинський національний університет ім. Лесі Українки,

pavlov.kostiantyn@vnu.edu.ua

ГОТЕЛЬНА ГУЛУЗЬ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМАТИКА, ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ

Актуальність теми зумовлена політико-економічною та військовою ситуацією в Україні. У час війни готелі виявилися важливою ланкою в гуманітарній та волонтерській сфері нашої країни, надаючи житло для переселенців та тимчасово-переміщених осіб. Разом з цим, галузь понесла суттєві матеріальні втрати і потребує фінансової допомоги.

Якщо говорити про матеріальні втрати, то найбільших і найсуттєвіших збитків зазнали Південь, Північ та Схід України – основні місця бойових дій, з регіонів яких люди інтенсивно виїжджають. Натомість готелі центральної та західної частини України або не зазнали збитків, або змогли їх мінімізувати [1].

Більшість готельних мереж та підприємств активно діє на волонтерському фронті, допомагаючи як ЗСУ, медичній сфері, так і тимчасово переміщеним особам. Для прикладу, група Financiere, яка володіє мережею готелів PREMIER, надала волонтерської допомоги на суму понад 22 млн. гривень [2].

Важливу роль у матеріальній підтримці готельної галузі у найбільших постраждалих регіонах України відіграє міжнародна допомога. Прикладом цього може слугувати дві ініціативи: «Visit Ukraine in Future» від Асоціації Готелів та Курортів України [4], яка пропонує підтримати ті готелі, які найактивніше діють на волонтерському фронті. Друга ініціативу, яка була спрямована на малий бізнес, повідомило агентство Bloomberg, де йшлося про масовий букінг готелів людьми з країн ЄС, Великобританії, Канади та США, щоб допомогти українському готельному бізнесу. [3]

З початком війни готелі перепрофілювалися з закладів тимчасового розміщення туристів у заклади постійного розміщення для біженців та іноземних гостей, які займаються професійною діяльністю – журналісти, політики та персонал посольств.

Особливо постраждали санаторії. За словами голови Центру Розвитку Туризму Володимира Царука, санаторії у Трускавці або Східниці або повністю зупинили свою діяльність, або працюють на мінімальній наповненості. Головними причинами він називає брак коштів у громадян України [5]. Щодо іноземних туристів, то вони не поїдуть у країну активних бойових дій.

Якщо говорити за майбутнє відновлення та вихід готельної справи після відновлення на новий рівень, корисним може бути досвід Хорватії та Грузії, у яких туризм та готельна справа після війни відновилися швидкими темпами та у короткий термін перевищила довоєнний рівень. Зараз ці країни є одними з найбільших популярних напрямів у своїх регіонах.

Як показує приклад Грузії та Хорватії, відновлення готельної повинне відбуватися як за підтримки держави та внутрішнього приватного капіталу, так і за допомогою зовнішнього капіталу та міжнародної допомоги. Для прикладу, у 2009, через рік після війни, влада Грузії надала туристичному сектору понад 1.2 мільйонів доларів підтримки, а за програмою допомоги USAID на 270 тисяч доларів були встановлені англомовні таблички та відкрито три готелі в гірському районі Местія [6].

Список літератури

1. Мар'яна Олесків, голова ДАРТ [Електронний ресурс] // Інтерфакс-Україна. – Режим доступу: <https://interfax.com.ua/news/interview/826803.html>. Назва з екрана. – Дата публікації: 24.04.2022. – Дата перегляду: 19.06.2022
2. Мережа готелів PREMIER. Веб-сайт мережі [Електронний ресурс] // PREMIER – Мережа Готелів. – Режим доступу: <https://www.phnr.com/ua/we-help-ukraine>. – Дата публікації: 08.06.2022. – Дата перегляду: 19.06.2022
3. Bloomberg. Airbnb Guests Book Rooms In Ukraine to Help Out Hard-Hit Hosts [Електронний ресурс] // Bloomberg. – Режим доступу: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-03-05/airbnb-guests-book-rooms-in-ukraine-to-help-out-hard-hit-hosts>. – Дата публікації: 5.03.2022. – Дата перегляду: 19.06.2022
4. Українська Асоціація Готелів та Курортів. Вебсайт асоціації [Електронний ресурс] // UHRA – Ukrainian Hotel & Resort Association. Режим доступу: <https://uhra.com.ua/en/2022/03/14/action-to-support-hospitality-entities-of-ukraine-2/>. – Дата публікації: 14.03.2022. – Дата перегляду: 19.06.2022
5. Володимир Царук, голова ЦРТ [Електронний ресурс] // UNN – Українські Національні Новини. – Режим доступу: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1980753-chi-yidut-ukrayintsi-na-vidpochinok-u-viynu-eksperti-rozpozvili-pro-situatsiyu-na-turistichnomu-rinku>. Назва з екрана. – Дата публікації: 10.06.2022. – Дата перегляду: 20.06.2022
6. Giorgi Lomsadze. Georgia Bets on Mountains and Toilets for Post-War Tourism Comeback [Електронний ресурс] // Eurasianet. – Режим доступу: <https://eurasianet.org/georgia-bets-on-mountains-and-toilets-for-post-war-tourism-comeback>. Назва з екрана. – Дата публікації: 24.07.2009. – Дата. Перегляду: 20.06.2022

Ігор ПЕЛИХ

магістрант

Майя ГОЛОВАНОВА

к.т.н., доцент

доцент кафедри економіки, маркетингу

та міжнародних економічних відносин

Зоя КАМЕНЄВА

завідувач лабораторією кафедри економіки, маркетингу

та міжнародних економічних відносин

Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

МОДЕРНІЗАЦІЯ ТА ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ОБОРОННОГО СЕКТОРУ ЧЕРЕЗ ЦИРКУЛЯРНУ ЕКОНОМІКУ

Циркулярна економіка (або кругова економіка, або економіка замкненого циклу (англ. closed-loop economy, circular economy)) є досить актуальною темою, особливо в Європейському Союзі, яка сприяє відповідальному та циклічному використанню ресурсів, що, відповідно позитивно впливає на сталий розвиток. Циркулярна економіка – це комплексне поняття, яке включає різні значення, це модель економічного розвитку, заснована на відновленні та раціональному споживанні ресурсів, альтернатива традиційній, лінійній економіці; це модель виробництва та споживання, яка передбачає спільне використання, оренду, повторне використання, ремонт, оновлення та переробку наявних матеріалів і продуктів якомога довше. Характеризується створенням нових альтернативних економічних підходів, завданням яких є мінімізація негативного людського впливу на довкілля. Незважаючи на нечіткість концепції, кругова економіка – це нова економічна модель для європейського простору. Такий підхід пропонує змінити спосіб виробництва та споживання, щоб стати більш стійкими, інноваційними та більш ресурсоефективними і, частково, більш автономними.

За даними EDA (European Defence Agency), добре реалізована циркулярна економіка в цілому могла б зменшити споживання нових матеріалів у Європі більш ніж на 30 % протягом 15 років і на колосальні 53 % до 2050 року. Європейська оборонна промисловість генерує загальний оборот у 100 мільярдів євро на рік, а 1,4 мільйона висококваліфікованих людей прямо чи опосередковано зайняті в цій галузі в Європі. Як і в будь-якій галузі, все ще є невикористані можливості для зменшення впливу на навколишнє середовище. Кругова економіка є чітким обґрунтуванням того, що оборонний сектор повинен бути більш стійким, підтримуючи конкурентоспроможність оборонної промисловості, яка, в свою чергу, повинна стати більш екологічною, щоб зменшити вплив на навколишнє середовище, одночасно зміцнюючи стратегічну автономію Європи.

Оборонна галузь нічим не відрізняється від інших галузей народного господарства, але ефективність використання ресурсів, безпека постачання є важливішими для оборонної промисловості, ніж для цивільного сектора. Перенесення принципів циркулярної економіки в оборонний сектор може принести багато переваг європейській, в тому числі, і українській промисловості та економіці у цілому. Оптимізація використання наявних ресурсів, заохочення розробки нових матеріалів і стимулювання використання вторинної сировини створять нові стимули до інновацій. І мова тут має йти не тільки про великі підприємства, бо ланцюг постачання оборонної продукції

включає в себе велику кількість малих і середніх підприємств. Це в свою чергу сприятиме збереженню та створенню нових робочих місць. В умовах скорочення державних витрат зосередженість на скороченні відходів також допоможе галузі зменшити витрати та покращити її конкурентоспроможність та ефективність.

Багато цивільних компаній вже зрозуміли, що «старомодна лінійність» бізнес-моделей і продуктів незабаром додасть операційних ризиків. Тому вони більш систематично інтегрують ефективність використання ресурсів та логіку циклічності у свої виробничі процеси.

Циркулярна економіка може надати можливість для оборонного комплексу країни використовувати свою розширену мережу зацікавлених сторін і досвід у визначенні взаємних вигід для розширення цієї співпраці. Участь оборонного сектору в передачі знань цивільним галузям щодо аспектів перероблення, відновлення або ремонту в оборонній промисловості буде ключовою для забезпечення успіху цього процесу. Це означає, що оцінка життєвого циклу повинна бути розглянута, якщо цивільне використання планується наприкінці терміну служби в оборонному секторі.

Приклади циркулярної економіки в оборонному секторі вже представлені в деяких Міністерствах оборони ЄС. Наприклад, у Монте-Реалі (Португалія) національна база ВПС № 5 реалізувала циклові заходи з економії ресурсів у рамках програми відчуження F-16 до Румунії. Ця програма передбачала модернізацію літака, щоб інтегрувати відновлення та повторне використання матеріалів у майбутнє обслуговування літаків без впливу на військову ефективність та експлуатаційні можливості.

Наведемо ще приклад застосування циркулярної економіки щодо оборту уніформи та особистих речей у збройних силах Нідерландів. Раніше використаний спецодяг та особисте спорядження передавали на утилізацію для запобігання зловживанням у злочинній діяльності та спалювали. Практика спалювання матеріалів для одягу припинилася після того, як усвідомили, що спалювання є зайвими витратами для Міністерства оборони і що в процесі спалювання потрібно купувати заміну форму – це коштувало Нідерландам приблизно 500 000 євро на рік. Усунення відходів є ключем до вирішення багатьох проблем, пов'язаних із стійкістю та екологічністю. Зменшивши виробництво одягу та уніформи, можна зменшити забруднення від процесу фарбування та запобігти використанню великої кількості первинних матеріалів, а отже, зменшити вплив на навколишнє середовище. Ураховуючи такі факти Міністерство оборони Нідерландів почало використовувати циркулярні методи для переробки та повторного використання уніформи та матеріалів (надсилання назад до інвентаризації для перерозподілу або оброблення через співпрацю за межами оборонного сектору).

Успішна інтеграція моделей циркулярної економіки в оборонний сектор означає, що моделі повинні розглядати не лише споживання ресурсів, але й пріоритети збройних сил: а саме потенціал, продуктивність, безпеку матеріального забезпечення, ефективність та дослідження та технології. Інновації та нові бізнес-моделі, спричинені підвищенням ефективності використання ресурсів, розробкою нових матеріалів, просуванням вторинної сировини та більш стійкими державними закупівлями, у свою чергу, не тільки збережуть навколишнє середовище, але й забезпечать безпеку поставок, створюють нові робочі місця, зменшать витрати Міністерства оборони України та дадуть змогу максимально використовувати державні витрати.

Розглянемо етапи впровадження Дорожньої карти реалізації циркулярної економіки в оборонному комплексі. Наведені нижче етапи вимагають залучення експертів з різних сфер державного та приватного секторів. При створенні такої Дорожньої карти треба оцінювати й альтернативні варіанти, зокрема дорожні карти, які орієнтовано на технології, на інновації та бізнес- моделі.

Етап 1: Створення спільноти: визначення, збір та координація зацікавлених сторін. Загальний координатор та експерти із зацікавлених сторін у даній та суміжних областях, включаючи державні установи, дослідницькі центри, галузі, пов'язані з обороною, та науковці, є необхідними для проведення правильних розмов щодо впровадження циркулярної економіки. Забезпечення правильної платформи для експертів для спільного цілеспрямованого обговорення буде надзвичайно важливим на цьому етапі, щоб зібрати цінний досвід і створити міцну базу для наступних етапів. Для України серед учасників мають бути не тільки представники Міністерства оборони України, але й представники інших міністерств, відомств, структурних підрозділів, які працюють над сталим розвитком нашої країни. Доброю практикою було б залучення у цю спільноту представників EDA, Європейської комісії, Європейських дослідницьких центрів та агенцій ЄС тощо.

Етап 2: Встановлення вимог сектору. Знайшовши платформу для збору різноманітних зацікавлених сторін, можна розпочати продуктивне обговорення та обмін знаннями щодо вимог, можливостей, обмежень та бар'єрів для перенесення принципів, методів, технологій циркулярної економіки в оборону. Обговорення має бути міжгалузевим, щоб адекватно охопити виклики, з якими стикаються міністерства оборони, промисловості та дослідницька спільнота. Проблеми також можна оцінювати на основі таких тем, як фінансові, політичні та регуляторні. В світі надання Україні кандидатства у члени ЄС такі теми повинні оцінюватися не тільки на національному, а і на європейському рівнях.

Етап 3: Створення політики та регуляторний внесок. Впровадження нової циркулярної моделі, ймовірно, вимагатиме змін політики та регулювання, наприклад, ліквідація недоліків, упущень та зменшення вимог, щоб полегшити процес. На основі знань, отриманих на етапі 2, експерти можуть визначити відповідні політичні та законодавчі сфери для цієї мети.

Етап 4: Встановлення потреб у фінансуванні та схем фінансування. Для фінансування переходу до циркулярної економіки в оборонному комплексі, визначення тривалості фінансування та встановлення інвестицій у цивільний сектор треба ці процеси збалансовувати. Для України таке фінансування має визначатися як на національному, так і на європейському рівнях.

Розглянуті підходи показують, що циркулярна економіка повинна працювати в оборонному секторі та може покращити військові операції, одночасно заощаджуючи витрати або зменшуючи непотрібні витрати.

Реалізація вище розглянутої Дорожньої карти з циркулярної економіки відкриває численні можливості для оборонного сектору. Використання цього нового підходу може допомогти галузі модернізуватися та стати більш ефективною та конкурентоспроможною. Краща інтеграція інноваційних принципів через поглиблену співпрацю з цивільним сектором також могла б прискорити розробку нових технологій і матеріалів, а отже, забезпечити кращу техніку та озброєння для ЗСУ. Але щоб повністю отримати переваги циркулярної економіки у довгостроковій перспективі потрібно враховувати на

ранніх етапах виробничого процесу, в тому числі на етапах тендеру та проектування.

Слід зазначити, що циркулярні методи в усіх секторах народного господарства все ще є фрагментарними, і не існує єдиного підходу для будь-якого міністерства чи фірми, коли мова йде про циркулярну економіку. Під час впровадження принципів циркулярності необхідно постійно враховувати галузеві аспекти, а це зазвичай означатиме активний процес вирішення цих міркувань. Більше того, оскільки циркулярна економіка повинна бути впроваджена в оборонному секторі, політикам потрібно буде приділити особливу увагу вимогам та особливостям, які є винятковими для даної галузі. Нарешті, хоча в громадянському суспільстві зростає спільнота зацікавлених сторін кругової економіки, відсутність подібної асоціації в оборонному секторі створює ризик для успішного перенесення.

Як бачимо, переваги від впровадження циркулярної економіки є великими, але перехідні витрати також є високими, тому координація та співпраця є необхідністю. Потенційний довгостроковий вигравш у технологічному прогресі, можливостях, продуктивності, безпеці постачання та ефективності є незаперечними.

Кругова економіка – це інноваційна економічна модель, яка переосмислює виробництво та споживання по всьому ланцюжку, щоб якомога довше використовувати якомога менше ресурсів. Вона має багато перспектив і потенціалу, які повинні передвіщати хороші новини для навколишнього середовища та бізнесу, а оборонний сектор природно інтегрує цей підхід, і суспільство обов'язково підтримує його інтереси в цьому розвитку

Оксана ПОЛІНКЕВИЧ,

Д.е.н., професор,

Професор кафедри туризму та готельно-ресторанної справи
Луцький національний технічний університет

Kravomp@gmail.com

Віктор ТРИНЧУК,

К.е.н., доцент,

Професор кафедри фінансів, обліку та банківської справи
ДЗ "Луганський національний університет імені Тараса Шевченка"

edukacja_poland@ukr.net

Юрій КЛАПКІВ,

Д.е.н., ад'юнкт,

Ад'юнкт кафедри страхування
Лодзький університет (Польща)

yurij.klapkiv@uni.lodz.pl

ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Збройні конфлікти в сучасному світі негативно впливають на економіку.

У світі близько 200 країн і в кілька разів більше етнічних, національних і племінних груп. Держави та групи мають власні інтереси та цілі. Вони можуть бути як спільними, так і розбіжними. Якщо група суб'єктів має спільні інтереси та цілі, між ними часто виникає співпраця. Якщо є конфлікт інтересів і цілей, може виникнути конфлікт [2, 3].

Джерела збройних конфліктів ми можемо шукати в економічних, політичних чи ідеологічних факторах.

Кризис в Україні розпочався з анексії Криму (рис.1). В Україні гібридна війна триває з часів Євромайдану 2013 року та Революції Гідності 2014. Збройний конфлікт на Донбасі є важкою формою війни, оскільки жодна зі сторін не оголошувала воєнний стан. У 2014 році Україна пережила глибоку економічну кризу, яка змусила реформувати ключові державні інституції. Водночас процес реформ був ускладнений війною на сході та анексією Криму. Останнє вимагало ресурсів і мобілізації сил суспільства в цілому. 24 лютого 2022 розпочалася війна на Україні, яка негативно позначилася на економіці (рис. 2).

В Україні виникає ситуація з нестачею робочої сили та уповільненням економічного відновлення після війни через значну втрату людського капіталу та великий перерозподіл трудових ресурсів у країні. Все це негативно позначиться на рівні розвитку західної та східної України, виникнуть значні диспропорції в регіональному розвитку.

Рис. 1. Анексія Криму у 2014 році

Рис. 2. Атаки росії на Україну станом на 29.05.2022 р.

Збитки промисловості становлять 6,7 мільярда доларів. Пошкоджено або зруйновано близько 100 промислових підприємств. Металургійна промисловість втратила 30% своїх активів у результаті знищення найбільших металургійних комбінатів України: «Азовсталі», «ММК Ілліча», «Авдієвського коксохімічного заводу», «ArcelorMittal Krzywy Róg», «Запоріжсталі» та «Каметсталі».

Найбільше в Україні постраждало сільське господарство. Бойові дії відбуваються на орних землях і фермах. Близько 13% території України заміновано, що ускладнює проведення посівних робіт. Через ризик тривалої війни в Харківській, Луганській, Донецькій, Запорізькій і Херсонській областях Україна може втратити 23% у виробництві пшениці, 3% кукурудзи, 21% ячменю і 20% соняшнику. Частка України в загальному китайському імпорті пшеничного борошна становить 44%, кукурудзяного – 55%, соняшnikової олії – 59% [2].

У 2022 році світ чекав на відновлення економіки, однак воєнне вторгнення росіян в Україну та наслідки пандемії зруйнували всі надії на стабільне життя.

Варто зазначити, що війна в Україні негативно позначиться і на світову економіку. Зокрема,

1. Підвищення інфляції. У США інфляція з травня 2021 (5 %) до квітня 2022 (8,3 %) зросла на 3,3 % [4].

2. Зростання загрози голоду у світі. За даними FAO з 2020 року ціни на продукти зросли на 60 %. Зростання світових цін на пшеницю склало з 206 дол/тон у травні 2021 до 416 дол/тон, тобто у 2 рази [4].

3. Дефіцит енергоносіїв та насування енергетичної кризи.

4. Загроза стагфляції. Перші приклади стагфляції датуються 1970 років.

Роботу виконано у межах гранту The Kostiuszko Foundation Program for Ukrainian Scientists „Freedom starts with yuo mind rok 2022”.

Список літератури

1. Вишлінський Г., Репко М., Гайдай Ю., Горюнов Д., Коломієць О., Самойлюк М., Економіка України під час війни: оперативна оцінка, квітень 2022: аналітична записка, <https://ces.org.ua/ua-economy-in-war/>

2. Polinkevych O., Kamiński R. (2018), Corporate image in behavioral marketing of business entities, Innovative Marketing, Volume 14, Issue 1, [http://dx.doi.org/10.21511/im.14\(1\).2018.04](http://dx.doi.org/10.21511/im.14(1).2018.04).

3. Kamiński R., Polinkevych O. (2018), Polityka innowacyjna Unii Europejskiej na tle Stanow Zjednoczonych i Japonii [w:] Kamiński R. (red.), Innowacje gospodarcze wybrane aspekty ekonomiczne i prawne, Poznań: Wyd. naukowe UAM w Poznaniu.

4. Мірошниченко Б. Голод, інфляція, стагнація. 1.06.2022. <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/06/1/687610/>

Віталій ПОТАПОВ

аспірант,

Вінницький національний аграрний університет,
luckyaugustinus@gmail.com

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ЗА УМОВ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ В УКРАЇНІ

Прошли ті часи, коли в Україні була найвища підприємницька активність. Сьогодні, на жаль, сценарій зовсім інший. Згідно з дослідженнями Advanter Group та діловими клубами України включно з Центром економічного відновлення загальні втрати підприємництва через війну досягли 80 мільярдів доларів США. Оцінка скорочення ВВП України у 2022 році внаслідок зниження підприємницької активності складає 21% [1]. Однак успішне ведення бізнесу або відкриття нового бізнесу має сенс, якщо бути завжди в курсі сучасних тенденцій підприємництва та розвивати ділову хватку.

Концепція Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014–2024 роки, була схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України 28 серпня 2013 року № 641-р – це ідеальна програма розвитку для підприємців і тих, хто хоче ними стати [2]. Це надає кандидатам усі необхідні навички, щоб успішно реалізувати свої ідеї та вивести підприємство на нові вершини.

Низка причини, чому в Україні підприємницька активність стає привабливою.

Мотивація в бізнесі завжди є мотором кожного бізнес-рішення. Вмотивовані підприємці відкривають успішні підприємства, і їхня мотивація є унікальною, заснованою на індивідуальних особливостях.

Для ефективного розвитку мотивації характерні наступні рівні:

- вільний ринок
- успішне майбутнє
- гнучкість
- чітка ціль.

Підприємці хочуть керувати своїм бізнесом. Роблячи це, вони керують своїм бізнесом відповідно до власної ідеології, ставлять власні цілі, стежать за зростанням підприємницької активності на ринку, а також ефективно контролюють свій час. Успіх або невдача в бізнесі залежить від їхніх рішень, вони також отримують прибуток і несуть збитки.

Вони хочуть створити бізнес, який переживе їх в майбутньому. Оскільки в усьому світі бракує високооплачуваної роботи, ніхто не хоче бачити, як їхні діти з резюме, шукають компанію, яка б їх працевлаштувала. По можливості, кожний підприємець прагне створити бізнес, який триватиме вічно. Інші прагнуть найняти якомога більше людей, щоб зменшити кількість шукачів роботи на ринку праці тощо.

Працюючи на когось, працівник не має влади над тим, як протікає життя, він працює відповідно до правил, які встановлює роботодавець. Деяким людям не до вподоби жорсткі правила та графіки, вони прагнуть особисто керувати життям та часом. Вони хочуть знайти кращий баланс між роботою та особистим життям і працювати тоді, коли це їм підходить, навіть якщо в кінцевому підсумку вони працюватимуть більше, ніж ті, що працюють на роботодавця.

Переважає більшість людей мають бачення того, чого вони хочуть досягти в житті. Деякі мають інноваційні ідеї і хотіли б розвивати їх

самостійно, замість того, щоб ділитися інноваційними проектами з роботодавцями, які в кінцевому підсумку присвоять заслугу за їхні ідеї.

Отже, щоб стати успішним підприємцем, треба мати бажання постійно вчитися і бути готовим прийняти ідеологію, яка відповідає сучасним тенденціям. Навчити може будь-хто: клієнти, співробітники, конкуренти, діти, тощо. До того ж треба бути чудовим лідером, тому що лідерство є частиною успішного ведення бізнесу. Треба вміти переконувати людей слідувати за бізнес-ідеєю, а, у свою чергу, інвестуватимете в них, щоб додати цінності бізнесу.

Для сучасного розвитку підприємництва під час війни в Україні характерні такі тенденції розвитку:

- запуск нових стартапів в Україні
- збільшення витрат на соціальні мережі та цифровий маркетинг
- зростання нових технологій
- мікроінфлюенсери допомагають збільшити продажі
- зростання підприємницьких спільнот.

Ці тенденції допоможуть зрозуміти зміни у діловому світі та приймати правильні бізнес-рішення для розвитку підприємництва в Україні.

Екосистема стартапів в Україні змінюється, малі та середні підприємства сьогодні мають привілей у порівнянні з тим, що було десять років тому. Уряд вжив різноманітних ініціатив для створення сприятливої української екосистеми стартапів. Завдяки новітнім технологіям, зручному підходу до клієнтів, новій політиці оподаткування та послабленню податку на товари та послуги, простоті реєстрації бізнесу стартапи в Україні стали значним гравцем в економіці країни, навіть в умовах війни.

Стартапи з більш значним потенціалом будуть розвиватись більш активніше, а великі інвестори фінансують маленькі стартапи та підприємців. Сьогодні українські стартапи, такі як Monobank, Genesis та Grammarly, за відносно короткий відрізок часу досягли капіталізації понад 1 мільярд доларів США.

У період з 2020 по 2021 роки українська аудиторія соціальних мереж зростає на 7 мільйонів. У 2021 році українська аудиторія збільшилась на 26 мільйонів користувачів. Сьогодні в соціальних мережах зареєстровані 60% населення України, про це говорить дослідження GlobalLogic на основі відкритих даних [3]. Якщо потрібно вибрати один із важливих чинників буму стартапів в Україні, то соцмережі та цифровий маркетинг відіграють у цьому важливу роль. Цифровізація відкрила шлях для нових можливостей для підприємців України в умовах військового часу. На сьогодні компанії витрачають більше на маркетинг у соціальних мережах та цифрових медіа, оскільки вони можуть оптимізувати свою рекламу та маркетингову стратегію в соціальних мережах відповідно до поведінки споживачів.

Крім того, платформи соціальних медіа, такі як Facebook, Twitter та Instagram, можуть надавати статистику своїх користувачів у реальному часі, і вони відображатимуть рекламу в профілі користувача, який зацікавлений у подібних продуктах та послугах, які маркет пропонує.

Таким чином, компанії можуть легко охопити своїх потенційних клієнтів за допомогою цих платформ цифрового маркетингу, а також зменшити витрати на маркетинг, рекламуючи свій бренд та продукти на платформах соціальних мереж.

Нові технології виявилася благом для підприємців, тепер існує можливість використовувати дані технології для створення додатків і веб-

сайтів, щоб підвищити популярність бренду. Український ринок додатків також інтенсивно розвивається, і, за прогнозами, в найближчі роки стане ще більш сильнішим. Дивлячись на поточні тенденції, підприємці також борються за розміщення свого додатка в Play Store для брендуння. Крім того, за прогнозами аналітичної компанії Juniper Research, витрати на цифрову рекламу збільшаться з 407 мільярдів доларів США у 2022 році до 753 мільярдів доларів в 2026 році [4].

Мікроінфлюенсери допомагають збільшити продажі. Мікроінфлюенсери – це люди, які мають велику кількість підписників у своїх профілях у соціальних мережах. Це може бути знаменитість, музична зірка або блогер. Згідно з різними опитуваннями, споживачі довіряють усним рекомендаціям друзів та родини, саме так працюють мікроінфлюенсери. Мікроінфлюенсерами можуть бути навіть звичайні люди, які створюють конкретний контент на певну тему. Вони мають невелику кількість підписників, високий рівень залучення та можуть взаємодіяти зі своїми підписниками. Якщо є обмежений бюджет для маркетингу, тоді можливо найняти мікроінфлюенсера, оскільки він може допомогти створити позитивний імідж бренд за допомогою маркетингової кампанії, навіть в умовах військового часу.

Спільноти підприємців — це форуми, де однодумці з однієї галузі можуть взаємодіяти один з одним. Є багато переваг приєднання до професійної спільноти для підприємців, наприклад, як-от обмін знаннями, отримання цінних порад, ознайомлення з останніми тенденціями розвитку підприємництва, вирішення бізнес-проблем, навчання на помилках інших, отримання нових навичок, обмін новими ідеями та спілкування щодо розвитку бізнесу підчас війни. Завдяки такій кількості переваг, зростає кількість підприємців та бізнес-спільнот в Україні.

Враховуючи вищевикладене та сучасні тенденції розвитку підприємництва за умов військового часу в Україні підкреслює мінливий ринковий сценарій України та зростаючі можливості для підприємців, включаючи стартапи. Для відкриття бізнесу потрібні не тільки кошти та чіткий бізнес-план, а й правильний план дій. Ефективна Концепція загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014-2024 роки охоплює всі ці аспекти. Програма надає належні вказівки та наставництво, які допомагають у створенні нових стартапів в Україні. Першніж почати новий бізнес, потрібно знати про екосистему інвестора, розвиток підприємництва та інші суміжні поняття. Ознайомившись з даною Концепцією та враховуючи сучасні тенденції розвитку підприємництва нові стартапи зможуть успішно вести бізнес в Україні в умовах військового часу.

Список літератури

1. Advanter Group. URL.: <https://advanter.ua/#text>
2. Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014–2024 роки: <https://www.kmu.gov.ua/npas/246648494>
3. GlobalLogic. URL.: <https://www.globallogic.com/ua/about/>
4. Juniper Research. URL.: <https://www.juniperresearch.com/about-us>

Тетяна САК
к.е.н., доцент,
доцент кафедри підприємництва і маркетингу,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
Sak.Tatiana@vnu.edu.ua

МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ЗАПОЧАТКУВАННЯ БІЗНЕС-ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Підприємництво в умовах військового стану є надзвичайно ризикованим. Війна принесла розруху, невизначеність та зупинила багато планів, в тому числі започаткування власного бізнесу. Проте вважаємо, що старт бізнесу в умовах збройної агресії має мати місце, адже економічний тил не менш важливий, ніж військовий.

Розглянемо декілька тез на користь початку підприємницької діяльності в умовах кризи.

1. Ідеальних умов не існує.

Ідеальних умов для виходу на ринок та старту бізнесу немає. Щоб бізнес так і не залишився планом на папері, потрібно діяти. Найточніші прогнози, детальні прорахунки не завжди справджуються. Відкриття бізнесу може зупинити будь-який форсмажор. Тому відкладати до кращих часів не варто. Тим більше, для перемоги потрібно щоб працював тил. Бізнес і є тим економічним тилом, який має працювати!

2. Проблеми загартовують.

Підприємці, які відкрили компанії в мирний час, переживають сильний стрес: бояться за вкладені активи, не знають як зберегти клієнтів та співробітників. Коли ж розпочинати бізнес в складних умовах, підприємець свідомо готовий до труднощів. Кожна криза чи проблема відрізняється від іншої, але разом з тим загартовує та робить бізнес сильнішим.

3. Можливість залучити провідних спеціалістів, партнерів, інвесторів.

Міграція населення до територій, де не ведуться активні бойові дії, спричиняє підвищення рівня безробіття в країні. Разом з тим, збільшення загальної чисельності та якості потенційних працівників на ринку праці є хорошою перспективою залучити їх до співпраці на хороших умовах (як акціонерів компанії, провідних спеціалістів, експертів тощо).

4. Формування ціннісної пропозиції на ринку.

Для визначення потреб ринку в звичайних умовах важко запропонувати щось цінне для споживача, адже вибір на ринку великий, а конкуренція сильна. В умовах кризи потреби спрощуються, а конкуренція зменшується за рахунок закриття бізнесу. Тож якщо запропонувати людям те, що допоможе їм пережити складні часи та не втратити те, що в них є, вони охоче звернуть увагу на таку пропозицію [1].

Тому якщо з'являється гарна бізнес-ідея, варто її відразу спробувати запустити. Головна ціль – отримати мінімально життєздатний продукт, який можна продати вже зараз, прослідкувавши за реакцією ринку.

5. Сприятливі умови ведення бізнесу.

Парламентом та урядом було запроваджено ряд ініціатив, спрямованих на підтримку підприємництва під час війни. Нові правила передбачають послаблення вимог щодо ведення бізнесу, доступне кредитування, можливості релокації з територій, де ведуться активні бойові дії, та інші поліпшення, які дозволять бізнесу продовжувати функціонувати й наближати нашу перемогу.

Коротко про останні законодавчі зміни та нововведення [2; 3]:

1. Зменшення податкового тиску, спрощення і поліпшення податкових правил на період дії воєнного стану
2. Припиняються планові та позапланові перевірки бізнесу.
3. Послаблення вимог щодо отримання та перевірок дозвільних документів (ліцензій).
4. Спрощення умов ведення бізнесу для ФОПів.
5. Кредитування та компенсації для бізнесу.
5. Підтримка агробізнесу та сфери харчової промисловості.
6. Лібералізація трудових відносин.
7. Особливі умови для релокації бізнесу.

Отже, бізнес здатний працювати в умовах війни. Розвиток підприємницької діяльності є запорукою надходжень до державного бюджету, збереження джерел доходів для найманих працівників, збільшення економічної стійкості держави, а отже, і її можливості ефективно протистояти агресору.

Список літератури

1. 10 переконливих доказів того, що криза – найкращий час почати бізнес. MANAGEMENT.COM.UA.
URL: <https://www.management.com.ua/notes/crisis-is-the-best-time-to-start-business.html>
2. Підтримка бізнесу в умовах війни. URL: <https://business.dia.gov.ua/wartime>
3. Тил працює - Україна воює: підтримка бізнесу в умовах воєнного стану. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/221573.html>

Надія СИНЮРА-РОСТУН к.е.н.

старший науковий співробітник відділу просторового розвитку
ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України»,
м. Львів, Україна
s-rnadia@ukr.net

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Соціальне підприємництво – це бізнес-модель, яка основою своєї діяльності передбачає не максимізацію прибутку, а задоволення суспільних потреб через вирішення певних проблем. Напрямок діяльності, у якому розпочинає роботу соціальне підприємство найчастіше визначається потребами та проблемами громади у якій функціонує підприємство та які потребують вирішення. Основними видами економічної діяльності у яких працює соціальне підприємництво в європейських країнах є:

- соціальна та економічна інтеграція соціально незахищених та маргіналізованих груп населення;
- надання соціальних послуг (догляд за людьми похилого віку та інвалідами, рання освіта та догляд за дітьми, послуги з працевлаштування та навчання, соціальне житло, охорона здоров'я та медичні послуги);
- інші публічні послуги (громадський транспорт, утримання громадських приміщень, збір сміття тощо);

- інші соціальні та громадські послуги (консалтинг, мікрофінансування, робота з молоддю, тимчасове житло для бездомних тощо);
- зміцнення демократії, громадянських прав та цифровізація;
- культурна, рекреаційна, туристична та спортивна діяльність;
- екологічна діяльність (зменшення шкідливих викидів, переробка твердих побутових відходів, відновлювана енергетика);
- сприяння чесній міжнародній торгівлі тощо [1, с. 16].

Основними групами, на залучення яких працює соціальне підприємництво є маргіналізовані групи населення, неповно справні, мігранти, представники етнічних менших, колишні військовослужбовці та жінки з уразливих груп, а також групи населення, що тривалий час перебувають у пошуку роботи.

Стимулом для активізації діяльності соціального підприємництва у Європі стало запровадження Європейською Комісією у 2011 р. «Ініціативи соціального бізнесу». Також, Європейська Комісія дала уніфіковане визначення соціальним підприємствам через поєднання трьох вимірів їхньої діяльності: економічний — участь у безперервній економічній діяльності; соціальний — первинна і виразна соціальна мета; управлінський — наявність механізмів, що забезпечують пріоритетність соціальної мети та врахування інтересів різних зацікавлених сторін [2].

Критеріями належності до соціального підприємництва було визначено: прибуткова діяльність; чітка соціальна мета, що приносить користь суспільству та є пріоритетною при розподілі прибутку чи активів; незалежність від держави чи прибуткових організацій; інклюзивне управління — спільні та/або демократичні процеси прийняття рішень [3].

В Україні соціальне підприємництво лише починає активізувати діяльність, відтак стикається з певними бар'єрами та обмеженнями, що перешкоджають його ефективному розвитку. Обмеження, з якими стикаються в Україні та європейських країнах є спільними, та комплексно представлені в дослідженні Європейської комісії у 2015 р. [4]:

- не розуміння концепції соціального підприємства - громадськість пов'язує термін «соціальне підприємство» з благодійною діяльністю та соціальними послугами, а не з підприємництвом;
- відсутність спеціалізованих послуг з підтримки розвитку соціального бізнесу, таких як інкубатори і програми наставництва;
- недостатнє законодавче регулювання;
- утруднений доступ до ринків та фінансів (від типових та додаткових джерел) через складність державних закупівель та нерозуміння інвесторів та кредиторів подвійної місії та гібридних бізнес-моделей соціальних підприємств;
- відсутність загальних механізмів для вимірювання впливу соціального підприємництва на розвиток громади. Методологія та практика вимірювання або звітності щодо соціального впливу соціальних підприємств в європейських країнах дуже обмежені, а в Україні взагалі відсутні.

В економічно розвинених державах соціальне підприємництво є ефективним інструментом вирішення соціальних проблем, в Україні діяльність соціальних підприємств активізувалася у 2014 р., та з новою силою у 2022 р. З початку війни різко зросла кількість вразливих груп населення, постали питання їх соціальної адаптації та працевлаштування, на ці виклики соціальний бізнес реагує швидше за державні інституції.

Оскільки функціонування соціального підприємництва в Україні не врегульовано на законодавчому рівні, відповідно не ведеться статистичне спостереження кількісних показників його розвитку. Дослідженням особливостей функціонування соціального бізнесу займаються окремі науковці та організації, за отриманими ними результатами бачимо, що станом на 2017 р. працювало лише 150 соціальних підприємств. Разом з тим, набір видів діяльності, у яких працює соціальний бізнес є досить широким та відповідає світовим тенденціям. За дослідженнями [5] діяльність вітчизняних соціальних підприємств зосереджена на: сфері послуг – працювало майже 67 % підприємств (освіта, спорт, туризм тощо), оскільки започаткування бізнесу у цих видах діяльності не потребує значних фінансових інвестицій; поєднання виробництва і надання послуг здійснювало 26 % підприємств (психологічна допомога на виробництві, виробництво сувенірної продукції, професійно-технічна освіта, підготовка водіїв транспортних засобів, надання соціальної допомоги для осіб похилого віку та інвалідів); виробничою діяльністю займалося лише 7 % підприємств (сфера харчування, поліграфія, сільське господарство); орієнтованість на підвищення якості життя представників вразливих груп населення (людей з інвалідністю, ВПО, жінок, молоді та ін.), розвиток місцевої громади (майже 60 %).

Соціальне підприємництво має значний потенціал розвитку, оскільки вирішує локальні економічні та соціальні проблеми «знизу», залучаючи найбільш активних мешканців громади, а також осіб, які часто залишаються поза економічною активністю (люди з інвалідністю, переселенці, мігранти, маргіналізовані особи). Разом з тим, соціальне підприємництво має потенціал розвитку секторів економіки із потенційно високою доданою вартістю (креативний сектор, ІКТ та інші види послуг), що сприятиме трансформації економіки. Соціальне підприємництво у багатьох країнах є ефективним інструментом реалізації соціально-економічної політики, а також ресурсом для держави у вирішенні багатьох питань. Сучасні глобальні та національні виклики, у яких функціонує економіка України, створюють додаткову потребу для активізації розвитку соціального підприємництва, оскільки воно залишається одним із ефективних інструментів реалізації локальної економічної політики та дозволяє:

- посилювати економічне зростання громади через вирішення місцевих економічних та соціальних проблем із залученням її активних мешканців;
- активізувати інноваційну діяльність через залучення не використаних ресурсів громади (людських, соціальної інфраструктури тощо);
- створювати нові робочі місця;
- залучати кошти міжнародної технічної допомоги на розвиток соціальної економіки. Зокрема, в проєкті Європейського Плану дій щодо соціальної економіки на 2021-2026 роки передбачено підсилення ролі соціальної економіки в зовнішніх діях ЄС щодо третіх країн починаючи з 2021 р. [6];
- розвивати та зміцнювати демократичні структури на території громади.

Список літератури

1. A map of social enterprises (2015) A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. (2015) Synthesis Report. 169 p. URL: www.ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=12987&langId=en.

2. Кейс стаді. Соціальне підприємництво та інклюзія. Досвід українських міст. URL: http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Case_Study_PLEDDG_SocP.pdf (дата звернення: 17.02.2022).

3. Social Enterprise in Europe: Developing Legal Systems which Support Social Enterprise Growth, 2015.

4. Chien-Chung Huang&Blair Donner. The Development of Social Enterprise: Evidence from Europe, North America, and Asia. Research Report #40 March 2018. URL: https://socialwork.rutgers.edu/sites/default/files/report_40.pdf (дата звернення: 17.02.2022).

5. Ходгсон К.Г. Розвиток соціального підприємництва в Україні та його роль у реінтеграції Донбасу. Національний інститут стратегічних досліджень. 2018. 26 с. URL: http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/111Zapiska-Hodgson-Sots-p_dpri_mnitstvo-zatverdzhene-4cef0.pdf (дата звернення: 17.02.2022).

6. The Future of EU policies for the Social Economy: Towards a European Action Plan. URL: <https://www.socialeconomy.eu.org/wp-content/uploads/2020/02/SEE-Action-Plan-for-Social-Economy.pdf> (дата звернення: 17.02.2022).

УДК 338.482 (477)

Ірина СОЛОВЕЙ

к.е.н., асистент кафедри гуманітарної освіти і туризму,
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»,
Iryna_1978@ukr.net

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Для аналізу проблем і перспектив розвитку міжнародного туризму України, використовують універсальний та поширений у всьому світі метод SWOT-аналізу. SWOT – це аббревіатура, що означає: Strengths – сильні сторони, Weaknesses – слабкі сторони, Opportunities – сприятливі можливості, Threats – загрози [1]. За допомогою SWOT-аналізу легше з'ясувати обставини, за яких розвивається міжнародний туризм України і збалансувати вплив внутрішніх сильних і слабких рис із впливом зовнішніх сприятливих можливостей і загроз (таблиця 1).

Після визначення всіх критеріїв SWOT-аналізу можна попарно порівняти усі сильні та слабкі сторони, а також можливості та загрози міжнародного туризму України.

Таблиця 1

SWOT-аналіз міжнародного туризму України

Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Сприятливе географічне розташування (географічний центр Європи);	1. Низький рівень якості інфраструктури;
2. Різноманітність ландшафтів і природних зон;	2. Нестабільний рівень сервісу;
3. Багата історична спадщина;	3. Висока вартість обслуговування, зокрема у періоди підвищеної відвідуваності країни іноземцями;

6																			
7																			
8																			
									2				2	1			1	3	
1				1	1		1		3				1		1	1		3	6
2	1	1	1	1	1	1	1		7			1	1		1	1		4	1 1
3													1					1	1
4							1		1	1			1					2	3
5			1				1		3	1			1					2	5
6					1		1		2				1	1				2	4
7			1	1					2	1	1	1	1	1	1			6	8
8																			
	1	1	3	3	3	3	3		1 8	3	1	2	7	2	3	2		2 0	
													6	3			1		

Сума балів від порівняння сильних сторін за загроз дорівнює -18, сума балів від порівняння слабких сторін та загроз дорівнює -38.

У результаті попарного порівняння можна сказати, що сильні сторони у поєднанні зі слабкими та можливостями (45) компенсують ті негативні ефекти, які утворилися при поєднанні слабких та сильних сторін із загрозами (-38), що є гарним результатом і показує, що на даний момент Україна знаходиться у ситуації, коли у неї є всі шанси для ефективного розвитку міжнародного туризму у країні.

Згідно аналізу, найсильнішими сторонами нашої країни, а саме тими, що зберегли високий показник під впливом як можливостей, так і загроз, є:

1. відкритість країни до міжнародного співробітництва (сумарний показник 4);

2. безвізовий режим із ЄС (сумарний показник 3);

3. унікальна та відома у світі кухня (сумарний показник 3).

Найслабшими сторонами, а саме тими, чия слабкість була посилена впливом загроз, або не була виправлена впливом можливостей, є:

1. Війна в Україні та нестабільна політична ситуація (сумарний показник -6);

2. знецінення громадянами своєї культурної спадщини та свого туристичного потенціалу (сумарний показник -3);

3. недосконалість законодавства в області туризму сумарний показник -1).

Можливостями, які б принесли розвитку міжнародного туризму нашої країни максимальну користь, а саме задіяли б сильні сторони нашої країни а також виплавили слабкі сторони, є:

1. Інвестування у туристичну галузь України (сумарний показник 9);
2. прийняття України у члени ЄС (сумарний показник 8);
3. використання світового досвіду у ході співробітництва для дослідження, організації та управління ринку туристичних послуг (сумарний показник 8);
4. використання світового досвіду у ході співробітництва задля удосконалення законодавчої бази (сумарний показник 7).

Найнебезпечнішими загрозами, які можуть знищити користь від сильних сторін та посилити слабкі сторони, є:

1. можливість виникнення конфліктів з іноземцями на ґрунті низького рівня толерантності серед громадян України (сумарний показник -6);
2. погане ставлення до населення у результаті низького іміджу країни (сумарний показник -8);
3. війна з російською федерацією (сумарний показник -11).

За результатами досліджень міжнародного іміджу України, проведене на основі аналізу публікацій та повідомлень впливових іноземних ЗМІ спеціалістами Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова, уявлення про Україну були досить поверховими, фрагментарними і часто негативними. Це свідчить про те, що у світі мало знають про туристичний потенціал нашої країни.

Можливостями, які б принесли максимальну користь розвитку міжнародного туризму нашої країни, є інвестування у туристичну галузь України, яке буде можливо, лише якщо Україна буде активно рекламувати туристичний бренд та свої туристичні ресурси; прийняття України у члени ЄС, що на даний час вже не є примарною мрією, а майже фактом; використання світового досвіду у ході співробітництва для дослідження, організації та управління ринку туристичних послуг та використання світового досвіду у ході співробітництва задля удосконалення законодавчої бази.

Після подій 2014 року з'явилась тенденція до національного підйому. Все більше і більше громадян починають цінувати те, що українці, починають використовувати українську мову у повсякденному житті і шукають підтримку в національній свідомості. У той же час, національна свідомість не пов'язана із довірою до держави, а скоріше пов'язана із бажанням громадян України узяти у свої руки те, що діється в країні. Анексія територій і військова агресія суттєво впливає на звичний ритм життя, є соціальною катастрофою і так само знижує туристичну привабливість України. [2, 58 с.] Як країна-переможець Україна матиме великі можливості для розвитку країни в цілому і міжнародного туризму зокрема.

Список літератури

1. Мальська М. П. Міжнародний туризм і сфера послуг: підруч. Київ : Знання, 2008. 661 с.
2. Соловей І. С., Герасимів З. М., Луговий Б. В. Проблеми розвитку в'їзного туризму в Україні. Розвиток методів управління та господарювання на транспорті, 2022. №2 (79) С. 53- 64.

УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В УМОВАХ АНТИКРИЗОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСПОРТНОЇ ГАЛУЗІ

Нестабільність економічного, політичного, соціального та економічного поля призвели до збільшення кількості підприємств, які знаходяться у кризовому стані забезпечення стабільного функціонування і укріплення своїх позицій на ринку шляхом завчасного виявлення та запобігання кризовим тенденціям розвитку, що реалізується через впровадження на підприємствах системи антикризового управління.

Транспортна галузь є надзвичайно важливою сферою з високою соціальною, економічною, безпековою, екологічною і технологічною функціональністю. Високе її значення визначає потребу державного регулювання, яке б враховувало умови функціонування ринку і тенденції розвитку стратегічного характеру.

Державне регулювання автомобільним транспортом відображає безпосередню участь держави у забезпеченні взаємодії всіх видів автомобільного транспорту між собою та з іншими видами транспорту, розвитку автотранспортної інфраструктури й мережі, стану зайнятості у цій сфері з метою задоволення потреб населення, бізнесу і держави у переміщенні, забезпечення їх доступу до товарів і послуг, які необхідно транспортувати.

Однією з характерних рис кризи у транспортній галузі є різкі зміни зовнішнього середовища (пандемія, російська агресія). Однак правильно обрана стратегія дає змогу вчасно пристосуватися до таких змін, та саме її формування можна віднести до антикризових заходів

Формуванню антикризової стратегії транспортної галузі передують стратегічний аналіз ринку транспортних послуг, споживчої можливості користувачів, що дає змогу дослідити фактори зовнішнього та внутрішнього середовища транспортного підприємства та зробити відповідні висновки щодо подальшого напрямку діяльності.

Теоретичні, методологічні засади та практичний інструментарій антикризового управління досліджували такі науковці як М. Армстронг, Л.О. Лігоненко, О.А. Ларіонова, В.М. Маховка, С.К. Рамазанов та інші.

Заходи з антикризової діяльності повинні враховувати людський чинник, бо саме завдяки цілеспрямованій діяльності персоналу можна досягти успіху як у запланованих заходах щодо уникнення або подолання кризи, так і в діяльності підприємства у цілому. Разом із тим через дії або бездіяльність працівників підприємство може зазнати глибокої кризи й навіть збанкрутувати, тому для забезпечення ефективної антикризової діяльності сучасним підприємствам доцільно приділяти пильну увагу принципам управління персоналом.

Ефективність організації транспортного процесу і управління ним і, в кінцевому рахунку, подальший розвиток автомобільного транспорту значною мірою визначається підготовкою висококваліфікованих, конкурентних кадрів, які своєчасно вмотивовані на якісну працю.

Управління антикризовою діяльністю має свої суттєві відмінності від процесу управління у цілому, тому виникає необхідність формування

принципів антикризового менеджменту, до яких деякі вітчизняні автори [3] відносять такі: ,

- принцип планування та розроблення спеціальних програм стратегічного характеру щодо санації підприємства, метою яких є стабілізація діяльності та приріст темпів розвитку підприємства шляхом використання ефективних управлінських інструментів, упровадження постійних та послідовних інновацій, оперативного реагування на істотні зміни зовнішнього та внутрішнього середовища за умови найменших фінансових та матеріальних втрат для підприємства;

- принцип постійного моніторингу зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства, активізація постійного очікування сигналів щодо можливої кризи та негайна реакція на ці сигнали з метою раннього визначення загрози та її запобігання;

- принцип безперервності - будь-яке зволікання впровадження відповідних заходів на підприємстві, що знаходиться в умовах кризи, може призвести до суттєвого погіршення кризової ситуації та її наслідків;

- принцип цілеспрямованості процесу управління - реалізація будь-якого антикризового заходу повинна бути цілеспрямованою та забезпечувати можливість досягнення заданого рівня ефективності;

- принцип оперативності та достовірності вхідної інформації - формування управлінських рішень повинно здійснюватися на основі оперативної та достовірної вихідної інформації;

- принцип достовірності прогнозів - система менеджменту повинна забезпечувати прогнозування розвитку подій із заданим рівнем достовірності;

- принцип відсутності універсальних антикризових рішень - в управлінській науці не існує універсальних антикризових стратегій, програм, заходів та рецептів подолання кризи;

- принцип компетентності - реалізацією антикризового управління повинні займатися компетентні спеціалісти з модернізованої управлінської ієрархії згідно з вимогами антикризових умов;

- принцип кінцевої орієнтації на діяльність в умовах післякризового розвитку [3].

В рамках принципів антикризового менеджменту необхідно враховувати й принципи управління персоналом.

Стосовно принципів управління персоналом у кризових умовах, то цьому питанню науковці приділяють не останню роль у дослідженнях, тому що вони є інструментом, що дає змогу керівникам підприємства впливати на персонал та отримувати від нього відповідну реакцію [2], вони є ідеями та правилами, що лежать в основі поведінки персоналу й керівництва на підприємстві, найважливіші вимоги, виконання яких забезпечить ефективність управління підприємства взагалі та в умовах кризи зокрема.

Окремі автори [5] виділяють такі принципи управління персоналом в умовах антикризової діяльності підприємства: принцип інтеграції персоналу; принцип оптимізації кадрового потенціалу організації; принцип підтримки прагнення до незалежності; принцип надання персоналу більшого динамізму; принцип формування унікального кадрового потенціалу кризової організації; принцип орієнтації на професійне ядро кадрового потенціалу організації; принцип системності в роботі щодо розвитку персоналу; принцип компліментарності управлінських ролей у кризовій ситуації в організації.

Варто відзначити, що ці принципи управління персоналом у кризових умовах стосуються переважно професійних та ділових якостей персоналу й

практично не зачіпають соціально-психологічних аспектів антикризової діяльності підприємства. Так от Л.О. Лігоненко, наполягає, що система управління персоналом є ефективною, якщо в будь-яких виробничих ситуаціях вона дає змогу керівникам максимально ефективно управляти кожним працівником [3], а це неможливо без дотримання основного принципу управління персоналом, який полягає в опорі на розвиток творчих здібностей працівників та самоорганізацію особистості [4]. Виходячи із цього, стає очевидним, що в умовах антикризового менеджменту в системі управління персоналом необхідно приділяти увагу індивідуальному підходу до кожного працівника з урахуванням його поведінкових особливостей, тобто можна сказати, що антикризовий менеджмент має свої поведінкові елементи, тому виникає необхідність виокремлення антикризових принципів управління персоналом з урахуванням його поведінкових особливостей. У процесі формулювання зазначених принципів доцільним є виокремлення основних принципів управління персоналом у кризових умовах, які є обов'язковими для виконання в будь-якому разі, базуються на загальних принципах антикризового менеджменту й на загальних принципах управління персоналом (рис. 1).

До основних принципів управління персоналом у кризових умовах у межах дослідження вбачається доцільним віднести такі:

- принцип системності в роботі щодо розвитку персоналу - керівництво підприємства постійно повинно проводити різноманітні заходи щодо підвищення кваліфікації, перепідготовки кадрів тощо; принцип колегіальності в управлінні - рішення повинні прийматися не тільки менеджерами різних рівнів управління, а й їх безпосередніми виконавцями.

Під час формулювання принципів, які враховують поведінкові елементи антикризового менеджменту підприємства, доцільним є акцентування уваги на поліпшенні окремих елементів: створення сприятливого соціально-психологічного клімату підприємства; підвищення рівня комунікаційних зв'язків в організації; забезпечення потрібного характеру реагування персоналу на зміни, що відбуваються; запобігання та пом'якшення конфліктних ситуацій на підприємстві; соціальна активність працівників.:

Дотримання підприємствами антикризових принципів управління персоналом з урахуванням його поведінкових особливостей може значно скоротити терміни протікання етапів антикризового менеджменту в момент кризи та під час виходу з неї й поліпшити діяльність підприємства в указаний період.

Оздоровлення будь-якого транспортного підприємства шляхом застосування антикризового управління фактично відбувається із застосуванням усіх елементів управлінської системи, у цьому головна особливість українських транспортних підприємств. Виходячи з положення, що склалося в Україні, найбільший інтерес представляють причини та наслідки появи кризових ситуацій, а також заходи з їх усунення (антикризове управління транспортним комплексом) та безпосередньо розробка антикризових стратегій.

Рис. 1. Антикризові принципи управління персоналом

Список літератури

1. Армстронг М. Стратегическое управление человеческими ресурсами ; пер. с англ. Н.В. Гринберг : ИНФРА, 2002. 327 с.
2. Громко Л.С. Принципи управління персоналом в умовах антикризової діяльності підприємства / Причорноморські економічні студії 2018. № 36. С.109-112
3. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством: Підручник. - К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. - 824 с.
4. Сардак О. В. Кадрові аспекти антикризового управління підприємствами / Механізм регулювання економіки. - 2010 - №3, Т.1 - С. 141-148.

Алла ТАРАСЮКк.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки,
підприємництва та економічної безпеки**Анастасія УХАНОВА**студент
Херсонський національний
технічний університет
tarasiuk29@gmail.com

КАДРОВА БЕЗПЕКА В ПІДПРИЄМНИЦТВІ

Актуальність теми дослідження обумовлена зростанням загроз з боку власного персоналу, особливо в сфері підприємництва, що супроводжується погіршенням економічної безпеки внаслідок збільшення ризиків в управлінні кадрами та сповільнює розвиток підприємництва в Україні. Забезпечення економічної безпеки, у тому числі і кадрової, є, на сьогодні, основною умовою підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання.

Складність процесу управління кадровою безпекою обумовлюється не тільки недостатнім рівнем та розвитком теоретичної бази дослідження, певним нерозумінням та недостатньою увагою керівників до важливості даної проблеми, але й її багатогранністю, значною кількістю складових цієї безпеки, відсутністю можливості достовірної оцінки прояву факторів небезпеки тощо.

Не існує також цілісної концепції з питань управління кадровою безпекою в підприємстві, здатною забезпечити повне використання кадрового потенціалу, протидіяти загрозам та інше.

Кадрову політику досліджено у працях наступних вітчизняних та зарубіжних науковців: Балабанова Л. В., Васильчак С. В., Віннікова В. А., Гладух М. В., Герсименко О., Діденко Н. В., Дикань В. В., Егоршин А. П., Жидецька Х. В., Кириченко О. А., Кібанов А. Я., Козаченко Г.В., Лященко О.І., Логінова Н.А., Маренич А. І., Мацюняк І., Мехеда Н. Г., Пономарьов В., Силаєв А. В., Стрехова С. В., Томаневич Л. М., Чередниченко Н. В., Чумаріном І., Швайка Л. А.

Проте в Україні, в умовах викликів сучасності, виникає необхідність в додаткових дослідженнях в сфері безпеки в підприємстві. Оцінюючи високу значимість наукових досліджень по даній проблемі, ряд окремих аспектів цієї теми залишається дискусійним. Перш за все, це питання структури, методики оцінки й особливостей формування кадрів, напрямків інвестування в їх розвиток, особливості концептуальних підходів до управління кадровою політикою.

Саме тому все більшої актуальності набувають питання забезпечення кадрової безпеки підприємства, що потребує поглибленого вивчення та вдосконалення.

Метою є дослідження особливостей забезпечення кадрової безпеки в підприємстві.

Кадрова безпека є багатогранним і складним поняттям. Як показують наукові роботи та практичні аспекти досліджень, сучасні принципи управління безпекою кадрів в підприємстві достатньо зрозуміло позначають ризик-орієнтований підхід [2, с. 90].

Через те що зазвичай робота з персоналом є первинною, кадрова безпека займає домінуючу роль у забезпеченні результативної системи безпеки та

мінімізації загроз, що утворює персонал.

На сьогодні глобальні ризики безпеки персоналу переходять для власників бізнесу у матеріальні та нематеріальні втрати та збитки, що виражаються у зниженні корпоративної етики, втраті ділової репутації, падінні вартості бізнесу та порушенні ділових відносин з партнерами.

Таблиця 1

Загальна типологія наслідків ризиків кадрової безпеки в підприємстві

Ризики кадрової безпеки в підприємстві			
Матеріальні збитки		Нематеріальні збитки	
падіння вартості бізнесу	порушення ділових відносин з партнерами	зниження корпоративної етики	втрата ділової репутації

Оскільки кадри є первинними фактором для всіх функціональних складових безпеки, особливо в сфері підприємництва, розглянемо типологію об'єктів кадрової безпеки.

Кадрова безпека є набором елементів, пов'язаних між собою складними і часто багаторівневими процесними зв'язками. Кадрову безпеку можна досліджувати як набір подібних елементів. [2, с. 94].

Отже, кадри суб'єкту підприємницької діяльності, як об'єкт управління характеризуються професійною кваліфікацією, мотивацією та фізичною кондицією.

Таблиця 2

Об'єкти кадрової безпеки

Об'єкти кадрової безпеки
- технічні засоби та програмне забезпечення, що використовується співробітниками в процесі виконання їхніх посадових обов'язків, якому може бути завдано шкоди власним персоналом навмисно або ненавмисно;
- акціонери, керівники, партнери, штатний і позаштатний персонал, що володіє інформацією, яка не підлягає розголошенню або є комерційною таємницею;
- фінансові ресурси, що знаходяться в розпорядженні персоналу та підпадають під можливість привласнення, розтрати й навмисні фінансові махінації;
- усі матеріальні ресурси банківської інституції, до яких є вільний або обмежений доступ персоналу, що може вчинити такі неправомірні дії, як розкрадання майна, навмисне спричинення шкоди майну банку, тощо;
- захищена інформація, інформаційні ресурси обмеженого використання та вільно розповсюджені інформаційні ресурси, які є об'єктом захисту від несанкціонованого вилучення, збору й передачі третій, зацікавленій стороні, втраті, викривленню в інтересах зловмисника, розголошенню, що завдає шкоди інтересам та репутації банку.

Кадрова безпека є набором елементів, пов'язаних між собою складними і часто багаторівневими процесними зв'язками. Кадрову безпеку можна досліджувати як набір подібних елементів. [2, с. 94].

Кадрова безпека суб'єкту підприємництва є комплексом певних дій та взаємозв'язків кадрів, за якого здійснюється результативне прибуткове функціонування, його можливість чинити опір внутрішнім і зовнішнім впливам і загрозам, пов'язаних із персоналом, діагностика та прогнозування дій кадрів на показники роботи, його інтелектуальний потенціал і трудові зв'язки в цілому.

Кадрову безпеку установи слід розглядати як комплекс таких елементів:
 -безпека життєдіяльності;
 -соціально-мотиваційна;
 -професійна та антиконфліктна безпека (рис. 1).

Проведене дослідження дало можливість встановити, що кадрова безпека персоналу це комплекс певних дій та взаємозв'язків між кадрами, через яке установа забезпечує ефективну діяльність та досягнення своїх цілей.

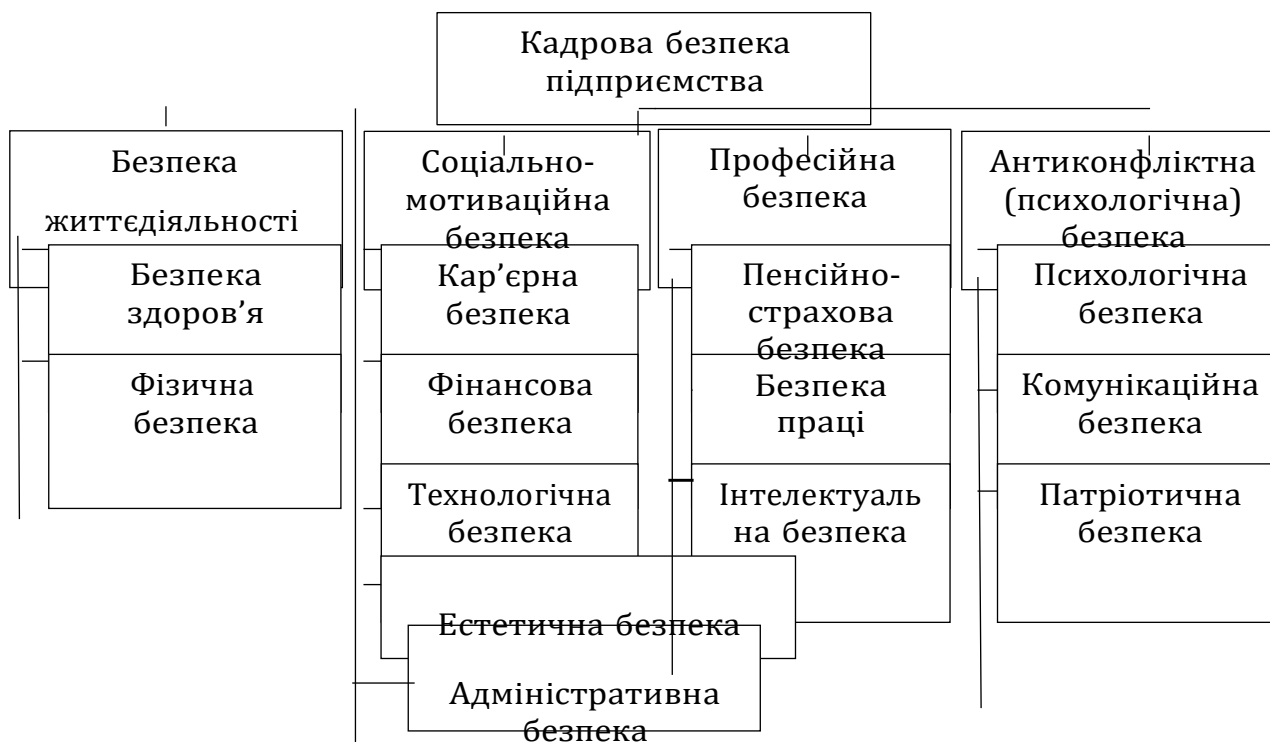

Рис.1. Структура кадрової безпеки суб'єкту підприємницької діяльності

Основними завданнями забезпечення кадрової безпеки є : вчасне забезпечення установи кадрами високої якості відповідно до стратегії розвитку, утворення умов реалізації, прогнозованих трудовим законодавством прав і обов'язків громадян, результативне використання

Список літератури

1. Дикань В. В., Гладух М. В. Формування кадрової політики як запоруки ефективної економічної безпеки. Соціальна економіка. 2020. № 2. С. 88-92.
2. Щербак В.Г. Управління персоналом підприємства: підручник. Харків, 2003. 208с.

Юлія ТАТАРИНЦЕВА

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і фінансів,
 Національний технічний університет
 «Харківський політехнічний інститут»,
7518618@gmail.com;

Олександр ПУШКАР

д.е.н., професор,
 завідувач кафедри комп'ютерних систем і технологій,
 Харківський національний економічний університет ім. С.Кузнеця
aipvt@ukr.net;

Тетяна НАЗАРОВА

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і фінансів,
 Національний технічний університет «Харківський політехнічний
 інститут»,
Tetiana.Nazarova@khpі.edu.ua

Тетяна КОЧЕТОВА

доцент,
 доцент кафедри обліку і фінансів,
 Національний технічний університет
 «Харківський політехнічний інститут»,
kocheti.tat@gmail.com

СУЧАСНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЗА УМОВ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ

Пандемія, а за нею введення воєнного стану в Україні викликали кардинальні зміни у суспільстві, виробництві, економіці. Введений воєнний стан унеможливив бізнес діяльність багатьох підприємств, були зруйновані ланцюги постачань, постраждали виробничі фонди. Воєнний стан зумовив зупинку діяльності багатьох підприємств України, що пов'язано із багатьма чинниками:

- зруйновані площі для виробництва;
- втрата сировини для виробництва;
- втрата персоналу (в зв'язку із переміщенням населення за межі бойових дій);
- втрата попиту на продукцію в зв'язку із переміщенням населення та зміною цінностей покупців (наприклад, купівля іміджевих високовартісних товарів не актуальна на територіях бойових дій);
- руйнація ланцюгів постачань: втрата постачальників, перевізників, зруйновані автошляхи, доставка із закордону стає високовартісною та тривалою у часі (іноді не можливою).

Проте багато вітчизняних підприємств здійснюють свою діяльність, використовуючи ті можливості, які виникли за умов воєнного часу. До таких підприємств відносяться інфраструктурні підприємства та підприємства військової харчової, легкої, фармацевтичної галузей та ін. у всіх регіонах України; виробничі підприємства, що не постраждали у регіонах, де не ведуться бої; підприємства, що працюють на закордонних замовників; підприємства, які перейшли на дистанційний формат роботи.

Підприємства, які підтримують бізнес-діяльність і отримують дохід мають змогу інвестувати у подальший розвиток власного бізнесу. Необхідність відновлювати країну вимагає інвестиційно-інноваційної активності підприємств. Здійснення інновацій неможливе без вкладання інвестицій, і

навпаки, капітальні вкладення мають мати інноваційний характер, оскільки недоцільно відтворювати основні засоби, що не відповідають сучасним технологічним вимогам.

Розраховувати на приток іноземних інвестицій стратегічних інвесторів (міжнародних корпорацій) за умов воєнного часу не доцільно, не зважаючи на спрощеною процедурою купівлі цінних паперів на фінансовому ринку. Перехід на агрегований облік цінних паперів іноземних інвесторів замість сегрегованого, максимально спростив процедуру обслуговування на території

України. Іноземним інвесторам не потрібно відкривати окремі рахунки в депозитарії НБУ. Це полегшить адміністрування операцій і мінімізує залучення фахівців до ведення кожного окремого іноземного клієнта [1]. Інвестування процесів оновлення (розширеного відтворення) можна здійснювати лише за рахунок реінвестицій найближчим часом. В той же час, деякі науковці вбачають протилежну тенденцію відповідно якій незабаром Україна стане центром спрямування світової фінансової підтримки, метою якої є протидія країні-агресору та відновлення нашої держави після нищівної діяльності окупанта [2]. Проте, іноземні інвестиції мають відповідати принципам стійкості та критеріям ESG, адже зосереджені на розвиток і підтримку країни.

Зараз, в умовах війни та після неї, на думку провідних фахівців інвестиційна діяльність підприємств має ґрунтуватись на основі світового підходу за критеріями сталості — ESG (environmental, social and governance).

Мається на увазі те, що інвестування має відбуватись у проекти, що відповідають екологічності та соціальним потребам суспільства. Формування і трансформація бізнес-рішень має здійснюватися відповідно до нових реалій, а окрема увага має зосереджуватися на реалізації критеріїв сталості, тобто ESG критеріїв (environmental, social and governance). Адже показники сталості відображають, наскільки ті чи інші компанії спрямовані на стратегічний розвиток [4]. Світовою практикою інвестування вважається розгляд рейтингу ESG, як одного з провідних у даний час.

В Україні останнім часом відмічається низький темп притоку прямих іноземних інвестицій, який і так був низьким (лише 0,5% у 2019 р. порівняно з 3,0% у 2015 р.). Стабільним джерелом фінансування лишається самофінансування, розмір якого останні десять років становить у середньому 70% від загального обсягу інвестицій [3].

Багато вітчизняних підприємств інвестують в цифровізацію виробничих процесів. В результаті неминучого сплеску потреби використання мережі «Інтернет», як основного засобу роботи та життя підсилюється тенденція до цифровізації бізнес-середовища. Організаціям у всьому світі прийшлося адаптуватись до нових способів роботи. Локдаун змусив більшість робітників перевести співробітників на віддалений формат роботи, а після зняття обмежень багато підприємств зберегли цей режим.

Під цифровізацією мається на увазі переведення діяльності з офф-лайн формату в он-лайн формат [4а]. Процеси цифровізації у воєнний час дозволяють підприємствам виживати, підтримувати продажі шляхом інтернет-торгівлі. Створення інтернет-магазинів, підтримка роботи бек-офісуу дистанційному форматі, створення цифрових ланцюгів поставок, комунікація із постачальниками он-лайн, ведення документації та обліку у цифровому форматі, використання цифрових документів та можливість ділитися ними із партнерами через QR-код – це все елементи цифровізації бізнесу у воєнний час. Цифрові технології та сервіси вже довели, що цілком

можуть забезпечити комфортні умови для роботи з максимальною віддачею на дистанційному режимі.

Список літератури

1. Україна намагається залучити іноземних інвесторів в умовах війни. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/investiciji-pid-chas-viyni-ukrajina-sprostila-proceduru-kupivli-cinnih-paperiv-dlya-inozemnih-investoriv-novini-ukrajina-11801436.html>
2. Інвестиції для бізнесу в умовах війни. Як вижити і бути сталими. URL: <https://focus.ua/uk/opinions/510934-investiciji-dlya-biznesu-v-umovah-viyni-yak-vizhiti-i-buti-stalimi>
3. Чернікова Н.М. Інновація-інвестиційна політика підприємств в умовах цифровізації. Причорноморські економічні студії. 2021. № 64. С.108- 112
4. Федоров М. Цифровізація України: до, во время и после полномасштабной войны. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/columns/2022/05/27/7348844/>

Mariia TEPLIUK

Ph.D., Associate Professor,
Associate Professor of Business Economics and Entrepreneurship
Kyiv National University of Economics
named after Vadim Hetman
maria_6.11@kneu.edu.ua

Oleksandr SHAPRAN

Ph.D. student,
Business Economics and Entrepreneurship
Kyiv National University of Economics
named after Vadim Hetman,
oleksandr.shapran@kneu.ua

CRISIS MANAGEMENT IN ACADEMIC ENTERPRISE: THE ISSUE IS NOT "IF", BUT "WHEN"

"Teach me the art of small steps"
Antoine de Saint-Exupery [6]

In the conditions of COVID-dependent socio-economic space, martial law, energy and economic crisis threats, it is important to support and ensure resistance to challenges, search for new opportunities for entrepreneurial initiatives, in particular at the level of educational institutions. Academic Entrepreneurship is a leading provider of scientific, scientific, technical and innovative activities of higher education institutions to achieve economic and social results in order to earn a profit [5].

Initially, the consideration of the management of academic entrepreneurship is observed with the adoption of the Baye-Dole Law, which emphasizes the promotion of cooperation of higher education institutions with commercial organizations through the use of inventions [5]. Today, it is strategically important to consider crisis management in academic entrepreneurship to form the preconditions for crisis response, crisis response preparation and post-crisis.

Analyzing the plane of Ukrainian realities of geopolitical, scientific, technical and other areas, we can theoretically distinguish two types of challenges of crisis phenomena [2]:

1) technical challenges - the assistance of which does not require detailed planning and analysis and involves the adoption of both stochastic and emergent decisions, do not have a significant impact on the activities of organizations;

2) adaptive challenges - play a material role for the subjects and cover all components of crisis management.

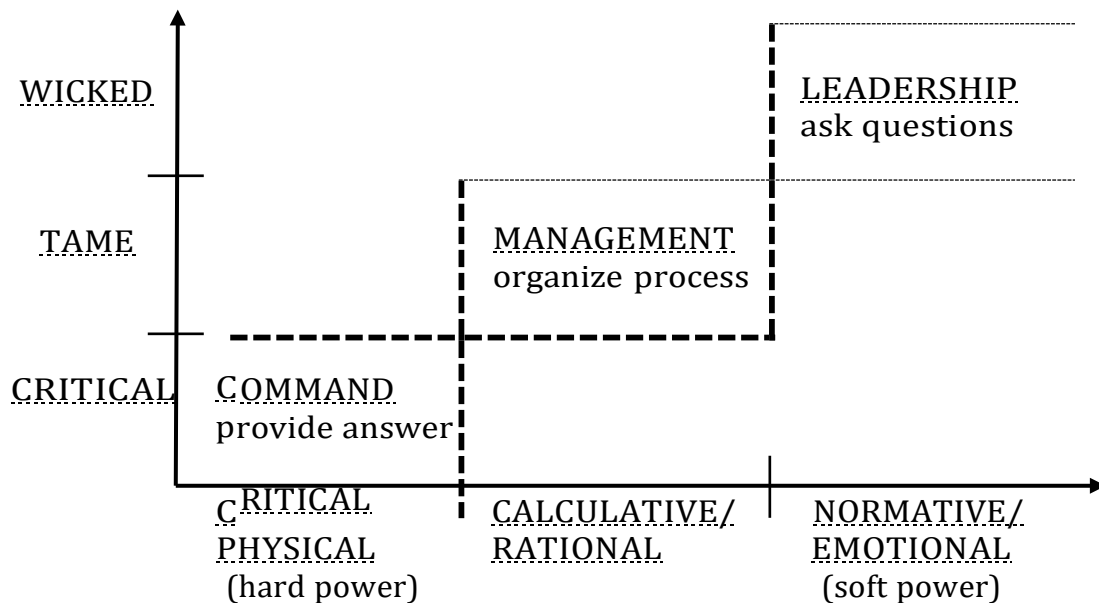

Fig.1 - Degrees of complexity of crisis challenges (GRINT 2005) [4]
Keith Grint breaks down the types of management into 3 types [4]:

- 1) Command - giving orders
- 2) Classical management - process management
- 3) Leadership - shared decisions

Each type of management corresponds to the type of situation of their use. As you can see Figure 1, these types consist of the following: WICKED, TAME and CRITICAL.

Therefore, in technical challenges, it is effective to use an authoritarian style of management or classical management. In cases individual decision-making is dangerous, there is a high risk of making the mistake of using leadership effectively in consultation with others. Thus, in the preparation phase for possible crises, attention should be paid to team training, development of strategic approaches to responding to potential challenges and continuous monitoring of the project environment.

At the stage of entering the crisis, understanding the philosophy of academic entrepreneurship emphasizes the importance of maintaining moderate team optimism. That is, we must not lose faith in victory, but it should reflect the realities of the crisis - the paradox of Stockdale [2]. The issue of moderate optimism during the crisis is widely covered in McKinsey's article. The authors focus on six main steps to follow during a crisis, including [1]: Adapt your personal operating model, Set your intention, Regulate your reactions, Practice reflection, Reframe your perspective and Manage your energy.

As it was emphasized in our research [7], entering the phase of crisis management creates the preconditions for exacerbating the issue of existential challenges for business in general and educational institutions in particular. Academic entrepreneurship is an area that covers the potential not only of an individual project, but also of an educational institution. Academic

entrepreneurship has additional capacity building during the crisis by engaging scientific approaches to addressing crisis challenges. At the global level, consider the potential of Ukraine in terms of The Global Entrepreneurship Index [3, 8].

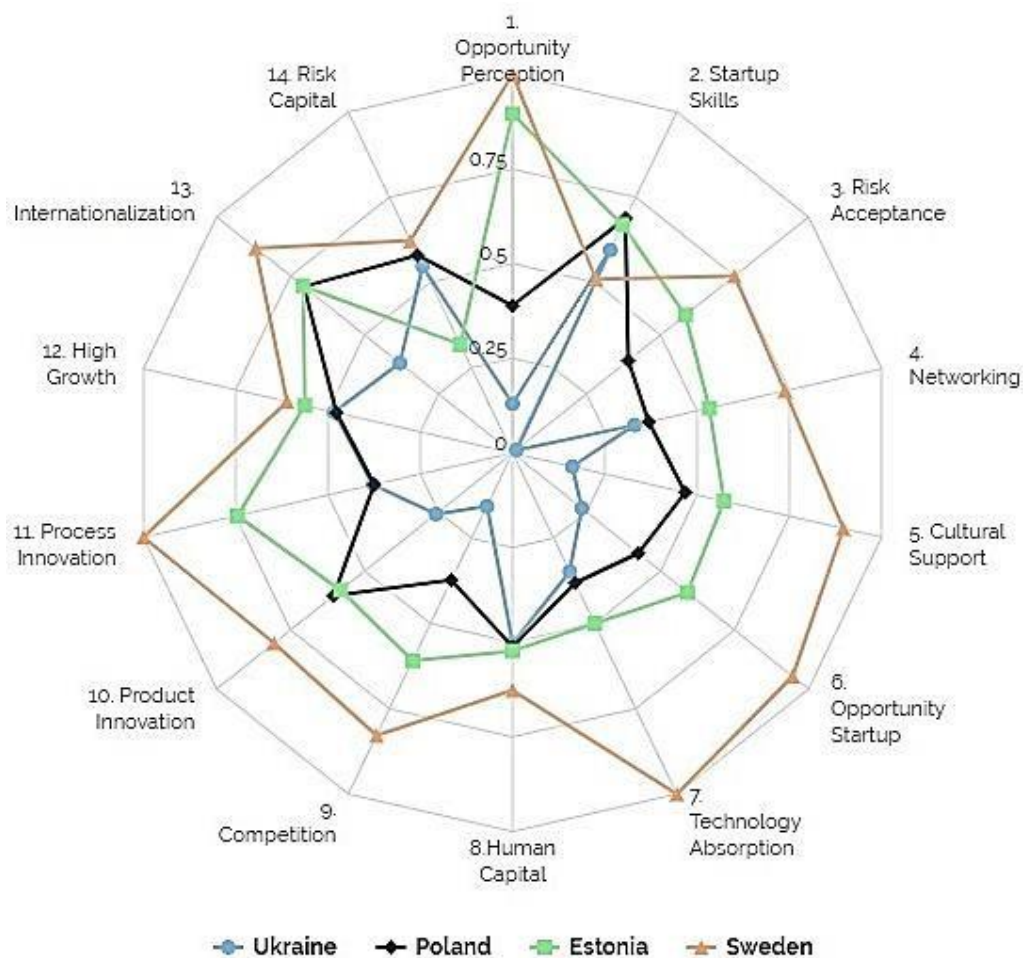

Fig. 2 - Potential of Ukraine according to the Global Entrepreneurship Index [3, 8]

According to Figure 2, we observe the muscle of the Ukrainian ecosystem that has the greatest potential for development - "Perception of Opportunities" by entrepreneurs, as well as one of the most developed characteristics - "Startup Skills".

Thus, crisis management in academic entrepreneurship should be based on the one hand on the development of an action plan during the crisis project activities at the micro level, and on the other - to provide state support - the macro level.

At the macro level, it is important to clearly outline the priorities of the state, business and society for the development of entrepreneurship in the country. Prospects for the development of academic entrepreneurship in Ukraine are very high. The country's resources, large internal market, growing corporations' interest in innovation, open borders and international cooperation, access to global knowledge through online educational platforms, increased competition among universities and new approaches to their accreditation can be good drivers of interest in the development of academic entrepreneurship [8].

REFERENCES

1. Brassey J. , Kruyt M. How to demonstrate calm and optimism in a crisis // McKinsey and Company. 2020. URL: <https://www.mckinsey.com/business-functions/people-and-organizational-performance/our-insights/how-to-demonstrate-calm-and-optimism-in-a-crisis> (viewed on: 20.06.2022).
2. Collins J. Good to Great: Why Some Companies Make the Leap and Others Don't: book: HarperBusiness, 2001. 400 p.
3. Global Entrepreneurship Index // The Global Entrepreneurship and Development Institute. 2021. URL: <https://thegedi.org/global-entrepreneurship-and-development-index/> (viewed on: 20.06.2022).
4. Grint K. Leadership: Limits and Possibilities : book / Palgrave Macmillan. 1: Macmillan International Higher Education, 2005. 192 p.
5. Machuskiy V. V. Academic entrepreneurship in Ukraine: concepts and subjects // INTERNATIONAL JOURNAL OF "SUPREMANCE OF LAW". 2018., p.153-158.
6. Saint-Exupery A. A Prayer // Poems. 2022. URL: <https://www.montessorinature.com/a-prayer-by-antoine-de-saint-exupery/> (viewed on: 20.06.2022).
7. Shapran O. The existential challenges of health care are socialized expansion // Entrepreneurship and trade: development trends: Proceedings of the V International Scientific and Practical Conference. 2022.№ 5. P. 65-67.
8. Shvets D. Overcoming the crisis: what is needed for the development of entrepreneurship in Ukraine // Mind. 2020. URL: <https://mind.ua/openmind/20212156-poboroti-krizu-shcho-potribno-dlya-rozvitku-pidpriemnictva-v-ukrayini> (viewed on: 20.06.2022).

Георгій ТЕРЕЩЕНКО

студент

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Наталія СКРИПНИК

к.е.н, доцент,

доцент кафедри економіки та управління національним господарством

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ ЗА УМОВ ЗАГРОЗ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

На жаль, сьогодні українська економіка зустріла найбільший шок за всю свою історію. Коли сталося повномасштабне військове вторгнення в нашу країну 24 лютого 2022 року, наша економіка зазнала дуже сильної економічної шкоди по всіх каналах її системи. Виробництво продукції, що складає основну ланку українського експорту, дуже сильно знизилася. Окрім цього, відбулось блокування портів, що також завдало сильного удару по зовнішній торгівлі. Поступово знищується соціальна, інженерна, маркетингова та транспортно-логістична інфраструктура регіонів України. Також відбувається відтік кваліфікованих кадрів за кордон та їх передислокація до певних західних регіонів нашої держави, але це в свою чергу також впливає на те, що на певний час з активного економічного життя випадає сотні тисяч, або навіть мільйони людей.

Це все відображається на надійності та довготривалості закріплення Збройних Сил України на фронтах, тому ще загальновідомим є саме той факт, що економічний тил є надійною складовою воєнних перемог. Саме через це економіка стає одним з найпріоритетніших напрямків сьогодні, тому що вона буде визначати надалі перебіг військових подій, та вірогідність вдалого відбудування нашої країни після закінчення війни.

На початку воєнної агресії РФ на території України в 2014 році підіймалося питання в суспільстві щодо зміни акцентів в економіці задля того, аби мати більш ефективне протистояння агресору. Саме наголошувалося на пріоритетному розвитку приватної ініціативи та підприємництва в Україні тому що це є протистоянням централізованій економіці Російської Федерації.

Це все через те, що індивідуалізм є основою для конкурентноспроможного бізнесу та основою для вільного суспільства та саме індивідуалізм є головним символом протистояння тоталітарному режиму. Для того, щоб максимально розкрити економічний потенціал підприємств нашому уряду треба відмовитись від шкідливої догми, яка домінує в українській економіці упродовж усього періоду її незалежності, будучи несвідомо перенесеною ще з часів радянського минулого, про визначальну роль державного бюджету в економічному житті країни.[1]

На жаль, усі ці 8 років належних висновків зроблено так і не було. Наша економіка продовжувала залишатися надміру «бюджетизованою», а відтак і забюрократизованою, корумпованою, негнучкою та малоефективною. Як і раніше, її експортний потенціал визначали монополії, сконцентровані у вузькому сегменті сировинних галузей, передусім металургії та сільського господарства. Уся небезпека такої ситуації стала очевидною після повномасштабного військового вторгнення в Україну російських окупантів.

Так, протягом першого місяця війни лише 17% великих підприємств продовжували працювати без будь-яких обмежень (ще 30% змогли перейти на роботу в онлайн, а решта або не працювали зовсім, або призупинили діяльність якщо не до мирних, то принаймні до спокійніших часів).[2]

ВВП України за підсумками року може впасти на 45,1%, порівняно з попереднім роком, йдеться у прогнозі Світового банку. Ситуація залежатиме від тривалості та інтенсивності війни РФ проти України, зазначають аналітики. Лише за місяць повномасштабної війни скорочення української економіки оцінюється у 35%, а загальні збитки з урахуванням майбутніх періодів сягають \$1 трлн, заявив раніше прем'єр-міністр Денис Шмигаль.

МВФ на початок березня оцінював падіння ВВП України цього року в 10%, проте зазначав, що в разі затягування війни воно буде значно більшим. МВФ зазначав, що порівняльні дані про скорочення реального ВВП під час війни (як це було в Іраку, Лівані, Сирії, Ємені) свідчать, що щорічне скорочення виробництва може зрештою бути набагато вищим – до 35%.

Внаслідок вторгнення в Україну російська економіка скоротиться на 8% у 2022 році, а дефолт 1998 року коштував країні скорочення ВВП ще на 5,4%, прогнозували раніше в Fitch.[3]

Міжнародний валютний фонд погіршив прогноз зростання глобального ВВП із 4,4 до 3,6% у 2022 році. Економіка України, за прогнозами МВФ, скоротиться на 35% через розв'язану Росією війну. Таке скорочення підтвердив прем'єр-міністр Денис Шмигаль. Лише за місяць повномасштабної війни скорочення української економіки оцінюється у 35%, а загальні збитки з урахуванням майбутніх періодів сягають \$1 трлн.[4]

Ми стоїмо на межі світової боргової кризи. Ще до початку цієї кризи країни, що розвиваються, витрачали в середньому 16% своїх експортних надходжень на обслуговування боргу.

зобов'язань, при цьому малі острівні держави, що розвиваються, витрачають більш ніж вдвічі більше.

Для порівняння, після того, як союзні держави реструктуризували борг Німеччини в 1953 році, борг

платежі за обслуговування ніколи не перевищували 3,4 відсотка експортних надходжень у жодному році. Крім того, відтоді дохідність облігацій країн, що розвиваються, зросла

Вересень 2021 р., враховуючи очікування посилення монетарної політики в розвинуті країни. Підвищення ставок разом із фінансовими розладами було б подвійним ударом для економік, що розвиваються, ефектів «звуження істерики» через відсоток

підвищення ставок і більша волатильність на товарних ф'ючерсах і ринках облігацій, що призводить до збільшення премій за ризик на додаток до тиску на обмінний курс.

Війна в Україні посилює тривалі порушення в глобальній логістиці та ланцюгах поставок, що сприяє подальшому підвищенню затримок у глобальній морській транспортній системі. Перевантаженість портів залишається основною причиною підвищення вантажних перевезень та міцних ринкових умов у багатьох сегментах судноплавства. Неясно, наскільки це призведе до скорочення постачання товарів з України та Росії, але торговельні обмеження, закриття повітряного простору, невизначеність підрядників та проблеми безпеки ускладнюють всі торгові шляхи, що проходять через Україну та Росію, ключову ділянку Євразійського сухопутного мосту. Спотові вантажні ставки залишаються на історично дуже високих рівнях, хоча вони знижуються протягом останніх тижнів, незважаючи на проблеми логістики, викликані кризою в Україні, в основному через сезонні причини. Тарифи на чартерні контейнеровози знаходяться на історичному максимумі.[5]

Список літератури

1. Борщевський В. Економічний індивідуалізм дасть опір тоталітаризму сусіда. День. Режим доступу:

<https://day.kyiv.ua/uk/article/ekonomika/ekonomichniy-individualizm-dast-opir-totalitarizmu-susida>.

2. Самаєва Ю. Як працює тил. Дзеркало тижня. 2022. 31 березня. Режим доступу: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/jak-pratsjuje-til.html>.

3. Юрій Тарасовський. Падіння ВВП на 45%, інфляція – 15%, зростання рівня бідності. Світовий банк оцінив наслідки війни для України. Режим доступу: <https://forbes.ua/news/strimke-padinnya-vvp-dvoznachna-inflyatsiya-zrostannya-rivnya-bidnosti-svitoviy-bank-otsiniv-naslidki-viyni-dlya-ukraini-ta-rf-11042022-5368>

4. Таїса Мельник. МВФ очікує зростання держборгу України у 2022 році до 86,2% ВВП. Режим доступу: <https://forbes.ua/ru/news/mvf-ochikue-zrostannya-derzhborgu-ukraini-u-2022-rotsi-do-862-vvp-20042022-5556>

5. Global impact of war in Ukraine on food, energy and finance systems. Режим доступу: https://news.un.org/pages/wp-content/uploads/2022/04/UN-GCRG-Brief-1.pdf?utm_source=United+Nations&utm_medium=Brief&utm_campaign=Global+Crisis+Response

1.pdf?utm_source=United+Nations&utm_medium=Brief&utm_campaign=Global+Crisis+Response

Юрій ТЮТЮННИК

к.е.н., доцент,

професор кафедри економічної теорії та економічних досліджень,

tiutiunnyk.yurii@ukr.net,**Світлана ТЮТЮННИК**

к.е.н., доцент,

професор кафедри бухгалтерського обліку та економічного контролю,

Полтавський державний аграрний університет,

tyutyunnik.sveta@ukr.net

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Навіть в умовах військового стану в Україні туристична сфера продовжує функціонувати. У відносно безпечних містах проводяться екскурсії, дітей розважають майстер-класами й походами. Звісно, ці та інші доступні види туризму можуть існувати лише там, де не відбуваються бойові дії. Походи в музеї, гастротури, велопрогулянки, хайкінг, купання та інші види відпочинку доступні здебільшого на Заході України. Однак частина територій і в західних областях заборонена для відвідування. Мова йде про стратегічні об'єкти, прикордонні зони, деякі гірські та лісові маршрути.

Туризм – це галузь, яка дає поштовх цілому ланцюжку суміжних сфер. Так, одне робоче місце в туризмі створює до десяти різних місць в інших галузях [1]. Тож бажано відпочивати навіть в умовах війни, адже фінансування туристичного бізнесу допомагатиме і Збройним Силам України. Звісно є й моральна сторона цього питання: чи можна відпочивати, коли вкраїні війна? На це питання кожен відповідає самостійно. Та потрібно розуміти, що у випадку перебування у відносній безпеці важливо допомагати українській економіці відновлюватися, що сприятиме наповненню державного і місцевих бюджетів.

Наразі в Україні немає абсолютно безпечних територій для відпочинку. В кожній області за безпеку відповідає насамперед місцева влада, ДСНС, поліція, військові. Саме до них варто звертатися, щоб уточнити, чи безпечним є той чи інший вид туризму в конкретній місцевості, які локації дозволено чи заборонено відвідувати.

Сплави, походи, прогулянки та екскурсії по маршрутах біля критичної інфраструктури, військових та стратегічних об'єктів заборонені на всій території України. В умовах воєнного стану також заборонено проводити масові заходи (фестивалі, концерти тощо). Недоступними є туристичні об'єкти, наближені до кордонів з Білоруссю. У різних областях діють обмеження щодо відвідування деяких гірських маршрутів, водойм, лісів. Так, у Києві та Київській області заборонено відвідувати ліси та зелені зони поза межами житлових масивів. Купання у Києві не заборонене, але міська влада не рекомендує купатись у столичних водоймах, тому муніципальні пляжі поки що закриті. На Півдні України, зокрема в Одесі та Миколаєві, купатись у морі суворо заборонено, адже Чорне море заміноване. Вочевидь варто утриматись від туризму на територіях, які були під окупацією, зокрема, у Київській області чи населених пунктах на Півночі та Сході держави [1].

Заборони та обмеження можуть відрізнятися у різних областях. Водночас, якщо військово-цивільна адміністрація, рятувальники та інші

уповноважені особи дозволили відпочинок на певній території – це можна робити.

Фахівці у сфері туризму радять українцям насамперед відвідувати історичні музеї або визначні об'єкти, пов'язані з історією України (патріотичний, історичний туризм).

Наприклад, Львів пропонує усім охочим туристичну програму «Патріотичні мандри Львівщиною». Львівська обласна військова адміністрація запрошує містян у похід на гору Маківку, де на початку ХХ століття Українські січові стрільці здобули перемогу в бою. Ця гора висотою 958 м розташовується за 8 км від селища Славське – у Високому Бескиді [2]. Також гостям Львівщини рекомендують піднятися на Білу гору – місце пам'яті письменника, громадського діяча та організатора «Руської трійці» Маркіяна Шашкевича. Висота Білої гори – 372 метри, а розташована вона по дорозі від села Підлисса до села Білий Камінь Золочівського району.

Також у багатьох областях патріотичний туризм може бути доступний для дітей. Наприклад, Чернівецький обласний центр національно-патріотичного виховання, туризму, краєзнавства та екскурсій пропонує школярам туристичну літню школу «Мандрівник Буковини».

Залишається популярним серед українців екотуризм. Можна відвідувати ботанічні й зоологічні локації: заповідники, зоопарки, заказники, зокрема, Галицький національний природний парк, Рівненський зоопарк, Карпатський біосферний заповідник. У Тернопільській області є Національний природний парк – Кременецькі гори. Там можна походити по екологічних стежках, взяти екскурсію, використати веломаршрути.

Туристичні фірми також пропонують туристам побувати на найвищій горі України – Говерлі. Групи формуються у Тернопільській, Львівській, Чернівецькій, Івано-Франківській та інших західних і центральних областях.

Одним із безпечних варіантів екотуризму є відвідування печер. Наприклад, серед тернопільських природних пам'яток знаковими є печери Оптимістична і Млинки. Печери Вертеба і Кришталева – це екскурсійні печери, у яких обладнані екскурсійні маршрути. Вертеба цікавить туристів тим, що в ній були знайдені залишки побуту трипільців.

Також необхідно використовувати можливості для використання локацій таких видів туризму, як культурний, тематичний, екстремальний, водний, гастротуризм та інших.

Незалежно від обраного виду туризму, Державне агентство розвитку туризму розробило правила безпеки для туристичного бізнесу під час війни, зокрема [1]:

- усі тури мають проходити в межах одного дня з поверненням до початку комендантської години. Якщо це кількадевні мандрівки, на період комендантської години туристи мають бути в готелі;
- бажано пересуватись невеликими групами до 20 осіб – щоб усі люди за потреби могли зайти в бомбосховище;
- гіді не можуть демонструвати деякі цінні експонати у музеях з міркувань безпеки;
- не варто ходити по гірських маршрутах самотужки – краще скористатись послугами інструкторів. Якщо ж ви вирушаєте у туристичний маршрут самостійно, зокрема у гори, необхідно зареєструватися у місцевому управлінні ДСНС;

- обирати можна лише дозволені види туризму. Наприклад, подієвий туризм в Україні недоступний: масові заходи заборонені, лише в деяких областях змагання чи концерти можуть проходити без глядачів;
- пересуватися можна лише дозволеними маршрутами;
- якщо місцева влада забороняє відвідування лісів, купання у водоймах тощо, необхідно повністю дотримуватися її вказівок.

Список літератури

1. Барсукова О. Подорожі під час війни: де дозволено відпочивати і як безпечно організувати мандрівку. URL: <https://life.pravda.com.ua/travel/2022/06/20/249177/> (дата звернення: 22.06.2022).

2. Історичними сторінками Львівщини: туристів запрошують у похід на гору Маківка. URL: <https://loda.gov.ua/news/18272> (дата звернення: 23.06.2022).

УДК 336.7

Наталія ХОМІЮК

д.е.н.,

доцент кафедри підприємництва і маркетингу,
Волинський національний університет ім. Лесі Українки,
Khomiuk.Nataliia@vnu.edu.ua

ДІЯЛЬНІСТЬ ФОНДОВИХ БІРЖ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Згідно пункту 5 Розділу 1 Положення про функціонування фондових бірж фондова біржа набуває статусу юридичної особи в порядку, визначеному законодавством України, та здійснює діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку на підставі ліцензії, що видається Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку у встановленому порядку [1].

Кожна фондова біржа веде перелік членів фондової біржі, учасників торгів та їх уповноважених представників. Цей перелік оприлюднюється на власному веб-сайті фондової біржі. Він включає такі дані як найменування та код за ЄДРПОУ члена фондової біржі; місцезнаходження, номер телефону, факсу та e-mail члена фондової біржі; номер, дату видачі та строк дії ліцензії торговця цінними паперами; дату набуття статусу члена фондової біржі [1].

Проте на період дії воєнного стану Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку дозволила емітентам цінних паперів не розкривати регульовану інформацію. Це сприятиме збереженню даних емітентів та ефективному функціонуванню фондових бірж.

На даний час в Україні діє 11 біржових майданчиків, головні офіси яких розташовані у Києві, Дніпрі та Миколаєві. Проте 99,9 % від усього обсягу угод з цінними паперами укладені на трьох фондових біржах. Серед доцільно виділити фондову біржу ПФТС (Першу Фондову Торгову Систему), фондову біржу «Українська біржа» та фондову біржу «Перспектива» [2].

Кожного торговельного дня фондова біржа розраховує біржовий фондовий індекс, який оприлюднює на власному веб-сайті. До переліку цінних паперів, що використовуються для розрахунку біржового фондового індексу, входять цінні папери, що знаходяться у біржовому списку фондової біржі [1].

В умовах воєнного стану одним із інструментів залучення додаткових коштів в економіку України є військові облігації. Їх розміщення розпочалося

після прийняттям урядом України постанови «Про випуск облігацій внутрішньої державної позики «Військові облігації»» від 25 лютого 2022 р. №156 [3].

Військові облігації - це різновид облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП). Згідно із Законом України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» облігації внутрішньої державної позики України – це цінні папери, що розміщуються виключно на внутрішніх ринках капіталу і підтверджують зобов'язання України щодо відшкодування пред'явникам цих облігацій їхньої номінальної вартості з виплатою доходу відповідно до умов розміщення облігацій [4].

Перший аукціон з продажу військових облігацій відбувся 1 березня. Загалом планується поетапно випустити військові облігації на суму до 400 млрд грн, які будуть спрямовані на забезпечення проведення пріоритетних видатків держбюджету України в умовах воєнного стану. Це втричі перевищує запланований на цей рік бюджет Міністерства оборони, який мав скласти 133,4 млрд грн. В такий спосіб планується залучити близько 400 млрд грн [5].

Номінальна вартість однієї військової облігації – 1000 грн. Проте реальна ціна може бути як менша, так і більша. Чим менший термін інвестиції, тим дешевша облігація. Наприклад, одна облігація з датою погашення черезпівроку коштуватиме приблизно 962,91 гривні, а облігація з датою погашення через рік – близько 1052,53 грн. Як бачимо, дохід залежить саме від терміну погашення [5].

На даний час функціонування фондового ринку спрямоване на залучення коштів до Державного бюджету та сприяє зміцненню національної економіки, адже є основним індикатором економічної ситуації не тільки в Україні, а й у світі [6].

Отже, фондові біржі відіграють надзвичайно важливу роль у розвитку економіки кожної країни, адже їх стабільне функціонування демонструє зрілість економічної системи країни загалом. В умовах воєнного стану за допомогою випуску та продажу військових облігацій відбувається залучення додаткових коштів в економіку України.

Список літератури

1. Про затвердження Положення про функціонування фондових бірж. Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 22.11.2012 № 1688. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2082-12#Text> (дата звернення: 23.06.2022).

2. Фондові біржі в Україні та світі: що це і як працює. URL: https://education.24tv.ua/fondovi-birzhi-ukrayini-sviti-shho-tse-yak-pratsyuje-ostanni-novini_n1621860 (дата звернення: 27.04.2022).

3. Військові облігації — можливість кожному підтримати країну. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/viyskovyi-obligaciyi--mozhlivist-kozhnomu-pidtrimati-krayinu.html> (дата звернення: 29.04.2022).

4. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки Закон 23.02.2006 № 3480-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15> (дата звернення: 27.04.2022).

5. Мілер П. Інвестиція у поразку Росії. Як купити військові облігації і чи можна на них заробити. Суспільне. Новини. URL: <https://suspilne.media/252788-investicia-u-porazku-rosii-ak-kupiti-viyskovyi-obligacii-i-ci-mozna-na-nih-zarobiti/> (дата звернення: 25.06.2022).

6. Хомюк Н.Л. Сучасні тенденції розвитку ринку цінних паперів в Україні. Проблеми раціонального використання соціально-економічного,

еколого-енергетичного, нормативно-правового потенціалу України та її регіонів: матеріали II Міжнародна науково-практична конференція ГО «ІЕЕЕД» (01 червня 2022 р.). Луцьк, СПД Гадяк Ж. В., друкарня «Волиньполіграф». С. 152-153.

УДК 336.71-028.63

Сергій ШЕЛУДЬКО

к.е.н., доцент,
пров. фахівець Департаменту оцінки та заставних операцій,
ПАТ Акціонерний банк «Південний»,
s.szeludko@gmail.com

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ЧИННИК СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В ЧАСИ ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ ШОКІВ

Рубіж другої та третьої декади ХХІ ст. продемонстрував, що об'єктивною загрозою сталому розвитку є не лише циклічність економіки, а й посилення звичних вже економічних криз шоками неекономічної природи, що несуть не стільки господарські ризики, скільки небезпеку для життя людей (пандемії, війни, масштабні стихійні лиха). Невизначеність прямого впливу та наслідків цих подій для банківської системи ускладнюють як макроекономічне регулювання з боку центрального банку, так і суто комерційні бізнес-процеси банків другого рівня.

Раціональною моделлю поведінки для обох щаблів системи є орієнтація діяльності на цифрові технології. Хоча традиційні інструменти та методи ведення банківського бізнесу та нагляду за ним все ще є життєздатними, виклики непередбачених шоків ставлять під великий сумнів «термін придатності» звичних стратегій. Тому імплементація оптимальних натепер досягнень технологічного прогресу в банківській системі має забезпечити її принаймні в середньостроковій перспективі від невизначеності екзистенційних криз.

Повномасштабна війна стала неочікуваним і руйнівним чинником не лише для української економіки, але й для пост-пандемічного відновлення більшості європейських країн, прямо не задіяних у бойових діях. Масштабна турбулентність, в якій опинилося національне господарство, не оминула жодної галузі, проте вплив, що ця екзистенційна криза справила на той чи інший ринок, суттєво різниться в кількісному та якісному вираженнях. Так, однією з найбільш стійких виявилася саме банківська система України.

Хоча з початком військового вторгнення перспективи поглиблення перших стійких успіхів 2021 року було підірвано, функціональність банківських установ збереглася на задовільному рівні (рис. 1), а рівень ліквідності та резерв фінансової стійкості продовжили характеризуватися доволі високими значеннями навіть для мирного часу. Більше того, поточна криза стала чи не першою в модерній історії нашої країни, коли ступінь довіри населення до банків щонайменше залишився на довоєнному рівні, а подекуди – навіть почав зростати.

Рис. 1. Динаміка індексу фінансового стресу в 1 півр. 2008 – 1 півр. 2022 рр. [1]

Аналізуючи ретроспективні та поточні значення обчислюваного НБУ індексу фінансового стресу (складовими якого є стан банківського сектору, поведінки домогосподарств, державних і корпоративних цінних паперів, а також кон'юнктура валютного ринку), представлені на рис. 1, доходимовисновку, що назагал наслідки повномасштабної війни для економіки сприйнялися менш драматично, ніж загострення бойових дій на Донбасі в 2014–2015 рр., та, навіть, розгортання в Україні світової фінансової кризи 2008–2009 рр.

Висновки з цієї тенденції доцільно розглядати в двох площинах. По-перше, кризові умови останніх двох десятиліть стали для української економіки повсякденністю, т.зв. «ною нормальністю» – тобто, з надприродної, разової події перетворилися на стандартні умови зовнішнього середовища, в якому оперує вітчизняний бізнес. По-друге, послідовна позиція НБУ щодо включення ризику повноцінних воєнних подій у звичний перелік сценаріїв стрес-тестування банків, разом із реалістичними поглядами більшості керівників цих установ щодо можливої війни спонукали до вжиття системних підготовчих заходів на випадок форс-мажору цього роду.

Зазначимо, що напрочуд ефективною «перевіркою на міцність» для банківської системи України стали події 2020–2021 рр.: порушення звичних маршрутів взаємодії з клієнтами, контрагентами та всередині колективів і функціонування в умовах жорстких карантинних обмежень. Зокрема, важливою операційною інновацією в цьому контексті став повсюдний перехід на віддалені канали комунікації: не лише для забезпечення внутрішньої керованості, а й в якості провідного каналу продажів, надання банківських послуг і управління клієнтським досвідом. Саме цей перший повномасштабний досвід цифровізації банківської діяльності й заклад передумови для швидкої адаптації до продуктивного функціонування в умовах воєнного стану.

Цифровізацією (англ. digitalization) є практичне перетворення процесів, контенту або об'єктів, що первісно є (частково або повністю) фізичними або аналоговими, на (більшою мірою або повністю) цифрові – тобто, такі, що засновані на дискретних сигналах [2, с. 335]. Найбільш яскравим проявом цифровізації в банківській справі є сучасне функціонування платіжних

систем: відстрочені розрахунки з чеками та платіжними картками трансформувалися на NFC-оплату з використанням смартфона, годинника або кільця.

Для ринку банківських послуг впровадження цифрових технологій в операційну діяльність спричинив значні зміни в способі здійснення навіть найбільш консервативних процесів, таких як кредитування та залучення заощаджень. Високий попит на швидкі та безпечні платежі посилює нецінову конкуренцію в галузі, змушуючи активних гравців до безперервного технологічного розвитку, ключовою метою якого є інтеграція банківських послуг в повсякденне життя клієнтів. Звісно, як і будь-який інший спосіб розвитку, цифровізація має двоїсту природу та несе не лише вигоди (рис. 2).

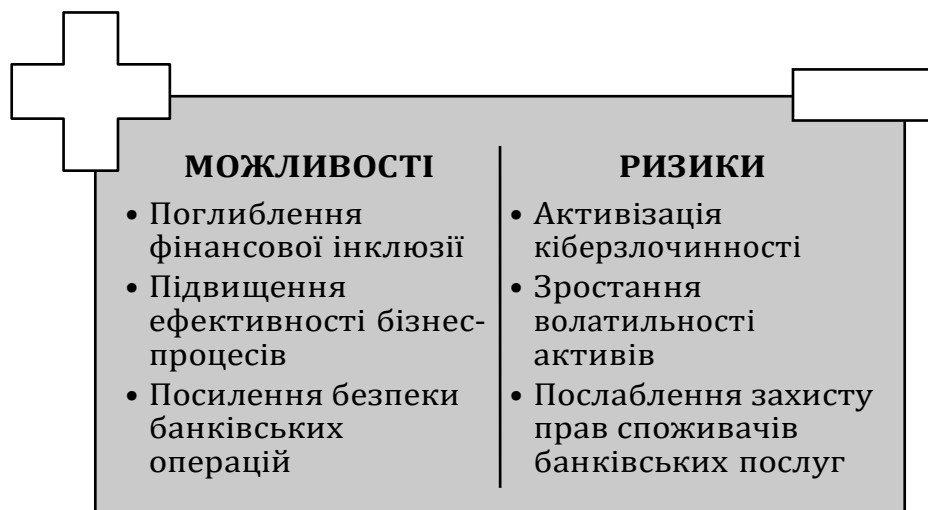

Рис. 2. Можливості та ризики цифровізації банківської діяльності

Зі змісту рис. 2 випливає, що, по-перше, розвиток цифрових технологій надання банківських послуг сприяє розширенню доступу до них осіб, що раніше не могли бути залучені до фінансового обслуговування через об'єктивні чи суб'єктивні перешкоди. Зручність та доступність цифрових каналів продажу банківських продуктів сприяє поглибленню фінансової інклюзії. По-друге, зниження операційних витрат в результаті цифровізації підвищує ефективність бізнес-процесів. Це відбувається внаслідок розширення як клієнтської аудиторії, так і асортименту послуг. По-третє, автоматизація внутрішніх процесів (зокрема, фінансового моніторингу) посилює безпеку банківських операцій: не лише стосовно точності та конфіденційності переказів, а й з точки зору запобігання легалізації неправомірних доходів та їх використання для фінансування протизаконної діяльності.

Поряд із перевагами, цифровізація несе й суттєві загрози як для банків і регулятора, так і для клієнтів. По-перше, це збільшення вразливості до кібератак. Швидкий технологічний поступ завжди супроводжується відповідними злочинними посяганнями – не є виключенням й банківські мережі, що регулярно страждають від кіберзлочинів. По-друге, пришвидшення платежів стимулює надмірну чутливість фінансового ринку, що проявляється у високій волатильності активів і знижує операційну ефективність монетарної політики. По-третє, епоха цифровізації спростила звичні методи посягання на права споживачів, у т.ч. й банківських послуг. Простота копіювання та поширення інформації, що складають банківську таємницю, прямо загрожує конфіденційності та безпеці клієнтів, їх операцій та безготівкових коштів.

Отже, цифровізація породжує як нові можливості, так і нові ризики для всіх учасників ринку банківських послуг. Доцільно приділяти системну увагу регулюванню цифрових банківських технологій на засадах перспективності, безпечності та пріоритетності прав споживачів. Раціональне застосування переваг цифровізації, втім, є ґрунтовною запорукою стійкості банківської системи перед екзистенційними шоками сьогодення.

Список літератури

1. Звіт про фінансову стабільність. Червень 2022. К.: Національний банк України, 2022. 54 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2022-H1.pdf?v=4

2. Шелудько С.А., Браткевич П.П. Вплив цифровізації на банківський бізнес в Україні. Приазовський економічний вісник. 2019. Вип. 5 (16). С. 334-339.

УДК 656.073.7

Вероніка ЩЕРБИНА,

к.е.н., доцент,

доцент кафедри «Підприємництво та туризм»

Одеського національного морського університету

uktrade14@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ЛОГІСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

В умовах воєнного часу постає питання забезпечення України усім необхідним задля подолання продовольчої кризи та забезпечення нормального функціонування усіх структур. До початку воєнних дій Україна була одним із лідерів з експорту продукції агропромислового комплексу. До повномасштабної війни аграрна продукція була основою зовнішньої торгівлі України. Транспортування більше 90% всіх зернових здійснювалося морським транспортом через порти України. Зараз українські зернотрейдери не можуть експортувати зерно через морські порти, а авто- та залізничним транспортом вдається експортувати лише не значну частку зернових. Така ситуація спровокувала глобальну продовольчу кризу зі зростанням цін на зерно та олію. Подальше обмеження експорту зерна з України може спричинити хронічний голод в 2022-2023 рр. Виходячи з цього в умовах воєнного часу дуже важливим є координація всіх видів транспорту та розвиток логістичної інфраструктури, які формують логістичний потенціал України.

Теорія міжнародної торгівлі дає уявлення про те, що визначає напрями зовнішньоторговельних потоків, тому з цього погляду дослідження логістичного потенціалу спирається на твердження, що розвиток спеціалізації країн дозволяє досягти підвищення рівня конкурентоспроможності територій та добробуту їх населення за рахунок підвищення продуктивності та нарощування обсягів конкурентних товарів та послуг.

Структура логістичного потенціалу являє собою набір складових елементів, орієнтованих на розвиток транспортної, інфраструктурної, митної, кадрової, цифрової та інших систем регіону, країни. Ця сукупність характеризує не тільки інфраструктурний комплекс логістики та суб'єктів логістичного ринку, а й логістичні процеси, які протікають у ньому, їх рівень та якість.

Звертаючи увагу на історію дослідження категорії «логістичний потенціал», необхідно відзначити, що спочатку потенціал, який є якісною та кількісною характеристикою, розглядався лише в контексті підприємства, і лише пізніше став доповнювати оцінку регіонів та національної економіки [1].

Поняття «логістичний потенціал» використовується науковцями та практиками порівняно недавно. Воно пов'язане із необхідністю визначення спроможності підприємства, регіону, країни ефективно використовувати методи і принципи логістики в їх економічній діяльності [2].

Логістичний потенціал, будучи інтегрованим параметром логістичної системи, відображає можливості реалізації функцій логістики, що враховують фактори довкілля, у якій відбувається їх реалізація. Розглядаючи розвиток логістичної системи як наслідок взаємодії чинників мікро-, мезо- і макро логістичної середовищ необхідно враховувати тісний взаємозв'язок елементів системи, мають як кількісну, а й якісну характеристику [3].

У більш широкому розумінні, логістичний потенціал регіону, країни – це здатність інфраструктурних комплексів та суб'єктів логістичного ринку території здійснювати логістичні процеси з урахуванням існуючих ризиків та під впливом таких чинників: рівня розвитку ринку логістичних операторів, розвиненості транспортних та інформаційно-комунікаційних систем, наукового та кадрового потенціалу. Виходячи з того, що взаємодія елементів логістичного потенціалу регіону призводить до виникнення нового якісного регіону [1].

Логістичний потенціал країни – це сукупність реалізованих та перспективних можливостей щодо створення логістичних систем та ефективного управління матеріальними та супутніми потоками, що дозволяють покращити економічне становище території та підвищити її конкурентоспроможність. Дане визначення відображає основну характеристику логістичного потенціалу країни – використовувати можливості, що надаються країною своїм логістичним системам. Потенціал логістичної системи відображає властивість взаємопов'язаної цілості підсистем, що її утворюють, впливати на економічний розвиток території і зумовлювати зростання її конкурентоспроможності.

Загроза поширення світової продовольчої кризи, проблеми голодуючого населення світу та питання продовольчої безпеки України вимагають більш прискіпливої уваги до формування та розвитку логістичного потенціалу країни в умовах воєнного часу. Тобто, на найближчу перспективу критерієм національної економіки стане здатність країни ефективно використовувати свій логістичний потенціал.

Українські порти, які були логістичним центром міжнародної торгівлі та експорту зернових, до війни 75% зовнішнього українського товарообігу припадало на морські порти, зараз заблоковані, країна відрізана від морських перевезень. Україна та країни-партнери активно шукають нові логістичні маршрути, зокрема для експорту сільськогосподарської продукції, у тому числі залізничні, причому один із нових маршрутів через Румунію до порту Констанца, а також коридори через Польщу та балтійські порти.

Якщо резюмувати основні виклики, з якими контейнерний бізнес в Україні зіткнувся у перші два тижні з початку війни, одним із перших був пошук альтернативних шляхів доставки імпортованих контейнерів, які були в дорозі до України. На жаль, станом на початок війни тисячі імпортованих контейнерів були заблоковані. Проте, до середини березня більшість учасників галузі мобілізували сили для пошуку альтернативних рішень. Так виникли

кілька шляхів доставки цих вантажів з портів Констанци, Гданська та Гдині. Війна внесла свої корективи у експортні можливості України. Адже у довоєнний час через порти Чорного моря можна було експортувати близько 6 млн. тонн на місяць. А зараз через залізничні переходи і Дунаєм наш експорт лише трохи перевищує 1 млн тонн, тобто, він знизився у 6 разів. Щодо альтернативних варіантів експорту, над якими Україна працює разом із Польщею та країнами Балтії, вони не дозволяють суттєво збільшити експорт [4].

Нажаль, альтернативні шляхи вивозу мають низку проблем:

- ширина залізничної колії – вона відрізняється в Україні та Євросоюзі, що уповільнює перетин кордону;
- нестача вагонів-зерновозів;
- обмеження пропускної спроможності в портах Європи для перевалки українських вантажів у великих обсягах.

Таким чином, необхідно розвивати логістичний потенціал України, збільшувати можливості експорту та імпорту товарів наземним та внутрішнім водним транспортом аби відновлювати міжнародну торгівлю, доки заблоковані морські порти. Це дозволить підтримувати та стимулювати національну економіку.

Список літератури

1. Ткач О.В., Волощук І.А. Логістичний потенціал регіону як умова його конкурентоспроможності. *Science of Europe. Economic Sciences*. 2017. № 11(11). С. 74-78.

2. Хвищун Н.В. Логистический потенциал регионов Украины: анализ и оценка, формирование и наращивание. *Научный вестник ДГМА*. 2014. № 12(14-Е). С. 202–208.

3. Шостак Л. В. Формування логістичного потенціалу підприємства // *Вісник ОНУЦ ім. Мечнікова*. 2015. № 20. Вип. 4. С. 151–154.

4. Логістика та міжнародна торгівля в Україні в умовах війни. URL: <https://eba.com.ua/logistyka-ta-mizhnarodna-torgivlya-v-ukrayini-v-umovah-vijny/> (дата звернення 24.06.2022).

Яна ЩУР

студентка,

Олександр ПОПРОЗМАН

к.е.н. доцент,

Доцент кафедри менеджменту і економіки спорту,
Національний університет фізичного виховання і спорту України,

sur523499@gmail.com

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІТ-СФЕРИ В УКРАЇНІ

Вступ. Сфера ІТ під час війни стала надійним тилом та єдиною галуззю, яка продовжує працювати на експорт майже у тих же об'ємах, що і до війни. Голова ІТ Ukraine, в інтерв'ю журналістці BBC News Україна Анастасії Зануді, сказав, що до війни експорт становив 7 млрд доларів, а зараз 4-5 млрд.

Якщо порівнювати сферу ІТ з іншими галузями промисловості, які є в Україні, то у певній мірі показники ІТ-сфери, які зараз можна спостерігати, є набагато кращими, зокрема через те, що ця галузь є найбільш мобільною, гнучкою та здатною функціонувати дистанційно. Промисловість фактично стала, особливо на тих територіях, де ведуться бойові дії, аграрії втратили доступ до зовнішнього ринку через заблоковані порти у Чорному морі. [1]

Основна частина. ІТ – є однією з не багатьох сферою, яка, за оцінками експертів, зазнала найменших вправ та має перспективи до зростання. В Україні налічується понад 5 тис. компаній, в яких працює 285 тис. фахівців. Найбільші організації – SoftServe, EPAM, Luxoft, GlobalLogic та Ciklum.

Але звичайно й у цій сфері виникли проблеми через війну. Про прямі втрати фахівці не говорять, але варто зазначити, що за даними асоціації ІТ Ukraine, 52% організацій зберегли 100% контрактів, 32% компаній – 90-99%, 16% компаній втратили понад 10% контрактів. Серед причин втрати клієнтів є релокація команди та мобілізація фахівців, та ж сама асоціація говорить про те, що до лав ЗСУ пішли 3% ІТ-спеціалістів.

Сектори, які надавали свої послуги закордонним клієнтам втратили менше або й взагалі не втратили на відмінну від тих, чий продукт був направлений на український ринок, через це, такі компанії змушені були скоротити персонал. [2]

Висновки. Українська ІТ-сфера є однією з не багатьох, які можуть підтримувати економіку нашої держави. Втім, ця галузь також постраждала від війни. [3]

В асоціації ІТ Ukraine говорять, що ІТ-галузь може посісти перше місце у структурі валютних надходжень в Україну з-за кордону, якщо виконає план щодо 37-44 млрд доларів експортної виручки. Також будуть створюватись нові робочі місця, через те, що ІТ-компанії будуть розширюватись або будуть створюватись нові. Кількість ІТ-фахівців буде зростати, в тому числі через зростання безробіття в Україні.

Згідно з даними, які наводить асоціація ІТ Ukraine, під час війни 77% компаній залучили клієнтів, 56% очікують на зростання на 5-30% у 2022 році, 41% планують збереження обсягів на рівні 50-100%. І всього лише 3% організацій прогнозують падіння обсягів на 50% і більше. [2]

Попри війну українські айтишники продовжують працювати, платити податки в державний бюджет України, донатити на ЗСУ.

Список літератури

1. Зануда А. Як працюють українські айтивці у війну і що буде далі. BBC News Україна. 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61241033>
2. Каракуц А., Гордійчук Д. Аграрний бізнес, металурги, ІТ, хімія та інші: як справи в гігантів української економіки. Українська правда. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/06/6/687837/>
3. Шмутцлер Т., Лошак К. ІТ-галузь і війна в Україні: чому Microsoft і Apple теж страждають. Сюжет Deutsche Welle. 2022.

Аліна ЯКИМЧУК

д.е.н., професор,

Юрій ЯКИМЧУК

студент ПУА-21,

Національний університет водного господарства
та природокористування, м. Рівне, Україна

БЮДЖЕТ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ У ВОЄННИЙ ЧАС

Вступ. Військова агресія Росії спричинила неймовірну шкоду не лише стану економіки територіальних громад, руйнування інфраструктури, особливо на сході та півдні України, але й негативно вплинула на процес наповнення бюджетів. Оскільки значну частину бізнесу було релоковано на західні території, що зайняло певний час і створило певні труднощі, територіальні громади не змогли швидко адаптуватися до економічних викликів та поповнювати бюджети. Тому дослідження економічного стану ТГ та перспектив наповнення їх бюджетів є надзвичайно актуальним.

Основна частина. В умовах воєнного стану актуальним є забезпечення оперативного, якісного і безперервного виконання бюджетів ТГ. Для забезпечення ефективного функціонування бюджетної сфери об'єднали свої зусилля Уряд України, Верховна Рада України, Офіс Президента України, РНБО та інші центральні органи виконавчої влади. Ними було прийнято низку узгоджених, оперативних рішень і нормативних актів. Також налагоджено швидко систему інформування громад щодо останніх ключових змін у бюджетному законодавстві, створення умов для своєчасного та оперативного реагування на потреби фінансового забезпечення заходів територіальної оборони, захисту безпеки населення та функціонування бюджетної сфери [1; 2].

Верховною Радою України ініційовано Закон «Про внесення змін до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» щодо функціонування місцевого самоврядування у період дії воєнного стану». Основні зміни стосуються саме бюджетів ТГ. Даний закон врегульовує особливості здійснення повноважень органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану, спрощує процедури прийняття кадрових рішень сектору економіки в умовах воєнного стану. Особливістю є те, що надано право сільському, селищному, міському голові територіальної громади ухвалювати низку швидких важливих рішень. Переважно це стосується тих територій де нема бойових дій. Це пришвидшує ухвалення і виконання рішень щодо наповненості місцевих бюджетів [3].

«U-LEAD з Європою» активно консультує громади щодо податків, зборів, платежів до бюджетів ТГ. Як свідчить аналіз, найактуальнішими наразі для громад є питання змін трудового законодавства, фінансування сил спротиву та волонтерів, забезпечення добровольчих формувань та ВПО, створення матеріального резерву громади.

Структура бюджету у воєнний період дещо змінилася. Основну питому вагу власних надходжень загального фонду формують саме податки та збори, зокрема, близько 65% це є податок на доходи фізичних осіб (ПДФО). Вагомими складовими загального фонду також є: податок на майно (транспортний податок та податок на нерухоме майно, плата за землю), єдиний податок, акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів, відрахування з державного бюджету акцизного

податку з виробленого та ввезеного пального, плата за надання інших адміністративних послуг, тощо [3; 4]. Набрал чинності Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» від 31 травня 2022 р. № 2 [2-4].

Незважаючи на несприятливі для економіки, а відтак й для наповнення бюджету фактори, що пов'язані із воєнним станом, за багатьма обсягами доходів загального фонду ТГ вдається переважно забезпечити виконання запланованих показників. До того ж ТГ вдається здійснювати виплату заробітної плати з нарахуваннями працівникам бюджетних установ та здійснювати оплату комунальних послуг, спожитих у звітному періоді енергоносіїв.

Висновки. Варто зауважити, прогнозується погіршення економічної ситуації територіальних громад, оскільки істотно зменшуються обсяги виробництва через війну Росії в Україні. Незважаючи на складні умови, деяким головам ТГ вдалося утримати показники своїх бюджетів аналогічно до воєнного періоду на заході та в центрі України. Все це вимагає активізації зусиль у діяльності органів місцевого самоврядування, обласних військових адміністрацій, голів ТГ у втіленні місцевої економічної політики щодо наповнення бюджетів та збору податків для підтримання належного рівня формування бюджетів територіальних громад.

Список літератури

1. Особливості бюджетного процесу в умовах воєнного стану (2022). URL: <https://budget.uteka.ua/ua/publication/budget-news-45-buxgalterskij-obzor-budget-220-osobennosti-byudzhethnogo-processa-v-usloviyah-voennogo-polozheniya-obnovlyaetsya-14>.

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України, м. Київ, 12 травня 2015 року, № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

3. Рада ухвалила зміни щодо функціонування місцевого самоврядування у період дії воєнного стану (2022). URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/211195_rada-ukhvalila-zmni-shchodo-funktsonuvannya-mstsevogo-samovryaduvannya-u-perod-d-vonnogo-stanu.

4. Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік». № Документа: 2280-IX. Дата прийняття: 31.05.2022. Дата набрання чинності: 15.06.2022.

РОЗДІЛ 3. ПРИОРИТЕТИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ ЗА УМОВ ЗАГРОЗ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Максим АЛЕКСЕЄНКО

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри банківської справи та страхування
ДВНЗ “Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана”,
professoralekseenkom@gmail.com

Микола СТЕЦЬКО

доктор економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансового менеджменту та страхування,
Західноукраїнський національний економічний університет,
nsteco6691@gmail.com

РОЗВИТОК ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ

В умовах широкомасштабної війни відбулося суттєве скорочення економічної активності суб'єктів господарювання, що зумовило зменшення надходження податків та інших платежів. Відповідно з боку фінансово-кредитної політики знадобилися додаткові заходи підтримки економіки у процесі реалізації багатofакторних економічних ризиків. Альфред Камер (2022) визнає, що державні регулятори мають взаємодіяти із соціальними партнерами, щоб запобігти інфляційним спіралям, а тому надавати достатню фінансову підтримку підприємствам і домашнім господарствам [1]. Це важливо, оскільки завантаженість підприємств, які повністю або частково відновили свою роботу, лишається на 40% нижчою, ніж до війни [2]. Економіка поступово адаптується до війни, але через руйнацію інфраструктури і об'єктів промислового виробництва економічна активність відновиться не скоро.

В умовах військової агресії фінансово-кредитні відносини розширилися за рахунок, по-перше, розміщення урядом військових облігацій. Покупцями цих облігацій є 89 тисяч юридичних та фізичних осіб. Кошти від їх розміщення йдуть на покриття дефіциту бюджету. По-друге, за рахунок допомоги міжнародних фінансових організацій, урядів країн. З початку війни уряд отримав від них майже 7,4 млрд дол для покриття дефіциту бюджету. Крім того, країни G7 оголосили про пакет підтримки Україні в обсязі майже 20 млрд дол і Європейський Союз виділить 9 млрд євро. Отже ці кошти допомагають профінансувати видатки, не враховуючи емісійне фінансування, яке державні регулятори намагаються мінімізувати.

Національний банк скерував свою роботу на безперервне обслуговування держави, бізнесу і населення з точки зору проходження платежів, виплати заробітних плат, пенсій, а також фінансування потреб армії. З початку війни залишки на вкладах фізичних осіб в банківській системі зросли приблизно на 74 млрд грн [2]. Це зумовлено значними соціальними виплатами як уряду (допомога вимушеним переселенцям, підвищення заробітних плат військовим і медикам) так і бізнесу, який надає підтримку своїм працівникам (фінансова допомога, авансована виплата заробітних плат).

Банки мають виконувати свої зобов'язання перед вкладниками та іншими кредиторами. Національний банк вніс зміни до низки нормативно-правових актів, які спрямовані на забезпечення своєчасної та адекватної

оцінки банками розміру кредитного ризику [3; 4; 5; 6]. Це важливо з точки зору пруденційних підходів до оцінки кредитного ризику, оскільки недопущення втрати банками ліквідності має сприяти забезпеченню їх стабільної діяльності.

Згідно змін до Правил роботи банків у зв'язку з уведенням в Україні воєнного стану, затверджених постановою Правління Національного банку України від 25 лютого 2022 року № 23, відновлено такі вимоги щодо щомісячного/щоквартального погашення боргу в обсязі, не меншому, ніж сума нарахованих доходів згідно з бухгалтерським обліком; розрахунку кількості днів прострочення погашення боргу; вимог до банків здійснювати аналіз усієї наявної інформації щодо стану застави на територіях, що зазнали наслідків військової агресії. Тобто банк при наявності інформації про втрату або значне пошкодження застави має це враховувати під час оцінки кредитного ризику.

Варто зазначити, що цими правилами також запроваджено деякі додаткові пом'якшення вимог до оцінки кредитного ризику для забезпечення своєчасної реструктуризації кредитів для підтримки платоспроможних боржників. Так, банки мають право не визнавати дефолту за кредитами, а також призупинено дію ознак високого кредитного ризику, визначення яких ґрунтується на фінансових результатах та борговому навантаженні позичальників. Крім того, з метою наближення вимог Положення № 351 до європейських пруденційних підходів запроваджено вимогу щодо визнання дефолтними знецінених активів на третій стадії зменшення корисності. Це визнано згідно з МСФЗ та нормативно-правовими актами Національного банку з бухгалтерського обліку. Внесені зміни щодо зниження зі 150% до 100% ваги ризику (RWA) за споживчими незабезпеченими кредитами, що дає змогу банкам використати накопичений капітал на часткове покриття збитків.

Підсумовуючи зазначимо, що розширення фінансово-кредитних відносин за рахунок залучення інвестицій країн-партнерів України, бізнесу та приватних інвестицій сприятиме відновленню зруйнованої інфраструктури і об'єктів промислового виробництва, а відповідно й економічної активності у післявоєнний період. Розбудові нової економіки сприятиме дотримання фінансовими установами європейських стандартів у своїй діяльності, упровадження міжнародних стандартів у сфері фінансових послуг, виконанням рішень двосторонніх органів асоціації Україна – ЄС та інших міжнародно-правових зобов'язань і домовленостей у сфері європейської інтеграції [7].

Список літератури

1. Alfred Kammer. La guerre en Ukraine porte un coup sévère à la reprise économique en Europe. le 22 avril 2022. Retrieved from: <https://www.imf.org/fr/News/Articles/2022/04/22/blog042222-eureo-war-in-ukraine-is-serious-setback-to-europe-economic-recovery> (accessed: Juny 24, 2022).

2. Перша заступниця голови Національного банку України. URL: https://economy.24tv.ua/pro-vtratu-100-milyardiv-dolariv-problemi-gotivkoju-byudzhet_n2004404 (дата звернення: 25.06.2022).

3. Про деякі питання діяльності банків України та банківських груп: Постанова Правління Національного банку України від 25.02.2022 № 23 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0023500-22#n35> (дата звернення: 25.06.2022).

4. Правила роботи банків у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану: Постанова Правління Національного банку України від 25.02.2022 № 23 (із

змiнами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0023500-22#n35> (дата звернення: 25.06.2022).

5. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: Постанова Правління Національного банку України від 30.06.2016 № 351 (із змінами). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text> (дата звернення: 25.06.2022).

6. Змінено окремі підходи до оцінки банками кредитного ризику. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zmineno-okremi-pidhodi-do-otsinki-bankami-kreditnogo-riziku> (дата звернення: 25.06.2022).

7. Статус України як кандидата на членство в ЄС наближає інтеграцію НБУ в європейську спільноту центробанків. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/status-ukrayini-yak-kandidata-na-chlenstvo-v-yes-nablijae-integratsiyu-nbu-v-yevropeysku-spilnotu-tsentrobankiv> (дата звернення: 25.06.2022).

Lyudmyla ALEKSEYENKO

Dr. of Econ., Professor,
Head of the Department of Management and Administration,
Ivano-Frankivsk Research and Development Institute of Management of
West Ukrainian National University,
olecolm@ukr.net

Oksana TULAI

Dr. of Econ., Professor,
Head of the Department of International Relations and Diplomacy,
West Ukrainian National University,
oksana.tulai@gmail.com

FINANCIAL ASPECTS OF CONFRONTING THE CHALLENGES OF WAR IN THE CONTEXT OF GLOBAL MODERNIZATION OF ECONOMIC RELATIONS

Global modernization of economic conditions contributes to the development of economic systems. Innovative economy is a type of economy in which profit is created by excessive attraction of innovations. Under the influence of digitalization is structural modernization, which contributes to the creation of new forms of interaction between states and business, the development of new markets and new schemes of interaction of financial institutions [1].

Modern innovative economy requires knowledge-intensive technologies and the use of knowledge economy [2]. This leads to the creation of new markets, modernization of economic ties and relations, the development of economic and legal institutions, the formation of an innovative culture in society. However, in 2022, the total losses of Ukraine's economy due to the war (declining GDP, cessation of investment, outflow of labor, additional spending on defense and social support) range from 564 billion dollars to 600 billion dollars [3].

The head of the European Investment Bank, Werner Goer, admits that Ukraine will need up to a trillion euros in foreign aid to deal with the effects of the war [4]. The total amount of direct losses to Ukrainian enterprises has already reached 11.5 billion dollars, educational institutions – 1.6 billion dollars, medical

institutions – 1.1 billion dollars. During the full-scale invasion, at least 44.8 million square meters of housing, 256 enterprises, 6.3 thousand railways, 656 medical institutions, 1177 educational institutions, 668 kindergartens, 198 warehouses, 20 shopping centers, 28 oil depots were damaged or seized [3]. The Ministry of Infrastructure of Ukraine acknowledged that 20% to 30% of the state's infrastructure was destroyed as a result of the military invasion.

In the context of a large-scale war, financing the needs of the budget and replenishment of the international reserves of the National Bank is possible thanks to large-scale financial assistance from partner countries [5]. At the same time, the closure of foreign debt markets is not a problem for banks, which are mainly funded domestically and do not depend on external borrowing.

In general, non-bank financial institutions were less prepared for the challenges of war than banks and were less able to cope with operational risks [6]. Since the beginning of the war, non-bank financial service providers have faced the following problems in their activities: inability to work in regions where active hostilities are taking place, deteriorating solvency of clients, lack of staff, lost access to certain documents. In general, non-bank financial institutions should mobilize their own resources to resume operations. Credit unions that work with deposits face cash outflows, non-payment of loans and, as a result, reduced liquidity, which further impairs their ability to lend. However, companies remain in all segments of the non-banking financial market, which continue to provide quality services.

High requirements of regulators to the placement of assets by financial institutions affect the quality of the national financial market [5]. In the world economy, the growing interdependence of the behavior of economic agents at both endogenous and exogenous levels depends significantly on the regulatory activities of national and supranational financial institutions. Countries with reserve currencies issue sovereign debt in their own currencies, transferring currency risks to foreign buyers of their sovereign debt. Large amounts of debt are displacing private investment in developed economies.

In times of war, the National Bank allows market participants to recover without resorting to a number of violations. At the same time, non-bank financial institutions must mobilize their own resources for recovery and maintain transparency in reflecting their financial condition. As the weak financial condition of businesses and individuals will constrain active bank lending in the post-war period, government programs to partially compensate for interest rates and partially guarantee loans must be maintained, including for credit unions.

Summing up, we note that, first, the projects of reconstruction of the Ukrainian economy, adapted and tested on the example of innovation programs [7, pp. 101-113] and facilities can be used to assess the effectiveness of innovation in the national economy. Second, modern markets for investment, insurance and pension services are aimed at diversifying the savings of the population through their investments in investment and pension funds, insurance companies. Improving the efficiency of investment activities of non-banking financial institutions will help increase public confidence in them and increase the inflow of investment resources into the real sector of the economy.

References

1. Charles M. Kahn, Manmohan Singh, Jihad Alwazir. Digital Money and Central Bank Operations. Working Paper. No. 2022/085. May 6, 2022. 23 p.
2. Martin Melecky, Zarina Nurmukhambetova. Economic stresses and desperate financial choices: How to nurture financial wellbeing in Central Asia. May 13, 2022. Retrieved from:

<https://blogs.worldbank.org/europeandcentralasia/how-to-nurture-money-matters-of-people-in-central-asia> (accessed: Juny 24, 2022).

3. Ворог завдав українським підприємцям збитків у 11,5 мільярда доларів. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/06/9/687984/> (дата звернення: 24.06.2022).

4. Скільки потрібно грошей для відновлення після війни. URL: <https://skeptik.com.ua/skolko-nyjno-deneg-dlia-vosstanovleniia-posle-voiny/> (дата звернення: 24.06.2022).

5. Фінансова система успішно протистоїть викликам війни – Звіт про фінансову стабільність. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/finansova-sistema-uspishno-protistoyit-viklikam-viyni---zvit-pro-finansovu-stabilnist> (дата звернення: 24.06.2022).

6. Огляд небанківського фінансового сектору. Травень 2022. НБУ, 2022. 9 с.

7. L. Alekseyenko, O. Tulai, Y. Petrushenko, A. Kuznietsov, J. Derkash (2021). Affordable housing for internally displaced persons: The priorities for investment and development in Ukraine. Investment Management and Financial Innovations, 18 (1). pp. 101-113.

Катерина КЛИМЕНКО

к.е.н, завідувач відділу бюджетної системи НДФІ ДННУ “Академія фінансового управління”,

Максим САВОСТЬЯНЕНКО,

старший науковий співробітник відділу бюджетної системи НДФІ ДННУ “Академія фінансового управління”,

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПІДТРИМКИ УКРАЇНИ ЄБРР В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Серед найважливіших міжнародних фінансових партнерів України, які одразу після початку військового конфлікту розпочали активну підтримку України – Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР). Банк вже на початку березня 2022р. оголосив початковий «пакет стійкості», що передбачає фінансування заходів для допомоги громадянам, компаніям, які зазнали впливу внаслідок війни в Україні. Фінансування буде надаватися оперативнo метою підтримки українських компаній – наприклад, у формі відстрочених кредитів, підтримки ліквідності та торговельного фінансування.

ЄБРР погодив виділення Україні та країнам, що приймають біженців, 2 млрд євро допомоги, котрі спрямують на підтримку стійкості в Україні та країнах, що приймають українських біженців. Пріоритети включають фінансування торгівлі, ліквідність у надзвичайних ситуаціях, енергетичну безпеку та муніципальні послуги.

В Україні кошти ЄБРР профінансують заходи з управління боргом та реструктуризації, торгівлю, зокрема – енергетичний імпорт, та термінову підтримку ключових реформ. Фінансування, зокрема, можна буде витратити для підтримки українських компаній – наприклад, за допомогою відтермінованих позик, підтримки ліквідності та фінансування торгівлі. Якщо можливо, підприємствам буде надано допомогу в переїзді з метою продовження роботи.

У країнах, які приймають біженців з України, муніципальна влада стикається з величезними проблемами в управлінні напливом людей, тож пакет допомоги буде спрямовано на муніципальні послуги для переміщених осіб та екстрені закупівлі енергії. Також ці кошти спрямують на компенсації втрат енергетичного імпорту з Росії та Білорусі. Цей пакет був схвалений Радою директорів Банку і є першим раундом підтримки. Також, передбачена програма реконструкції, яка почнеться, коли дозволить ситуація в країні.

Йдеться про відновлення засобів існування та бізнесу, критичної інфраструктури, надання послуг. Така програма передбачає співпрацю з міжнародними партнерами, зокрема ЄС і США, а також двосторонніми донорами та іншими міжнародними фінансовими установами. У ній закладено зростання інвестицій в енергетичну безпеку, а також прискорення зусиль з декарбонізації [1].

Також 1 квітня 2022 р. Рада Керуючих ЄБРР ухвалила Резолюції Ради Керуючих, які, відповідно до статті 8.3 статуту ЄБРР, передбачають призупинення та зміну доступу Росії та Білорусі до ресурсів ЄБРР вперше в історії Банку. ЄБРР став першою міжнародною організацією, яка ухвалила подібне рішення [2].

Банк сьогодні повністю готовий для подолання викликів війни Росії проти України і перепрофільовує наявні проекти для фінансування клієнтів в Україні. Зосереджуючись на підтримці України, Банк продовжує виплачувати кошти та збільшив ліміти Програми сприяння торгівлі, частково для підвищення глобальної продовольчої безпеки» [3].

В цьому напрямку ЄБРР та українська влада домовилися про зміну призначення частини існуючого кредиту для національного оператора системи передачі електроенергії «Укренерго» з метою надання 50 млн євро для екстреної підтримки ліквідності. Це забезпечить стабільне електропостачання у країні, економіка якої зазнала суттєвого негативного впливу внаслідок вторгнення Росії, яке розпочалося у лютому 2022 р.

З метою задоволення найбільш нагальних потреб України ЄБРР визначає п'ять пріоритетних галузей української економіки: торговельне фінансування, енергетична безпека, життєво важлива інфраструктура, продовольча безпека (забезпечення через банки ліквідності для фермерів на весняну посівну кампанію, а також для сільськогосподарських компаній та продуктових рітейлерів) та підтримка ліквідності для фармацевтичних компаній. Усі інвестиції ЄБРР в Україні в рамках пакету стійкості для України та сусідніх країн, на які вплинула війна, передбачатимуть розподіл ризиків з партнерами [4].

В контексті реалізації актуальних пріоритетів співробітництва продовжують залучатися нові кредитні ресурси. ЄБРР. Так, Кабінет міністрів України погодив рішення щодо залучення НАК «Нафтогаз України» кредиту від ЄБРР у розмірі до 300 млн євро на закупівлю природного газу. Строк дії кредитної лінії — до 25 березня 2024 року. Залучені кошти будуть спрямовані на закупівлю природного газу з метою задоволення в повному обсязі потреб українських споживачів в енергоресурсах [5].

ЄБРР сприяє посиленню продовольчої безпеки під час війни в Україні шляхом укладення з окремими місцевими банками і лізинговою компанією угод про розподіл ризиків, які покривають більше половини кредитного ризику за їхніми новими кредитами на загальну суму до 53,25 млн. євро. Частка ризиків, яку ЄБРР покриває за угодами з «ПроКредит Банком», «ОТП Банком» (Україна) та «ОТП Лізинг», становить 30 млн. євро.

Інструменти розподілу ризиків ЄБРР збільшують спроможність місцевих фінансових установ надавати доступ до фінансування приватним українським компаніям, які працюють у таких критично важливих аграрних та пов'язаних з аграрним сектором галузях, як вирощування та переробка сільськогосподарських культур, харчова промисловість, транспортування та імпорт.

У всіх інвестиціях, які ЄБРР здійснює в Україні у рамках Пакету стійкості, використовуються інструменти пом'якшення ризиків, що передбачають донорську підтримку. Половина з тієї частки ризику, яку ЄБРР бере на себе за вищезазначеними новими угодами, буде покриватися фінансованою донорами Гарантією покриття перших втрат.

Забезпечення продовольчої безпеки під час війни – один з ключових елементів плану Банку для підтримки реального сектору української економіки, який охоплює п'ять сфер. Спеціальний пакет ЄБРР із підтримки продовольчої безпеки цього року передбачає надання Україні 200 млн євро інвестицій у продовольчу безпеку. До загального обсягу інвестицій 1 млрд євро, запланованого ЄБРР на цей рік в Україні, також входить підтримка торгівлі, енергетичної безпеки, життєво важливої інфраструктури та фармацевтичної галузі.

Війна також створює ризики для продовольчої безпеки у глобальному вимірі, оскільки Україна є значним експортером продовольчих товарів. Її частка у світовому експорті пшениці становить майже 10%, кукурудзи - 14%, соняшnikової олії – 37%. Наразі Україна потерпає не лише від прямих втрат внаслідок воєнних дій, а й від дефіциту чи відсутності пального, насіння, добрив та техніки. Обмеження судноплавства у Чорному морі створює довгострокові логістичні ризики [6].

ЄБРР збільшує торговельне фінансування України на 100 млн євро. Ці кошти підтримають торгівлю та продовольчу безпеку України. Це вкрай необхідно саме зараз, коли держава намагається стимулювати функціонування своєї економіки після вторгнення Росії. Фінансування є частиною допомоги в розмірі 1 млрд євро, яку ЄБРР планує надати Україні протягом цього року у співпраці з донорами й іншими партнерами. Банк вже надав Україні 330 млн євро фінансування в рамках Програми сприяння торгівлі ЄБРР. Ця ініціатива на щорічній основі підтримуватиме експортно-імпортні операції українських компаній на суму щонайменше 500 млн євро через 10 банків-партнерів ЄБРР [7].

Слід вважати, що в середньостроковій перспективі більшою мірою здатність України ефективно функціонувати в рамках міжнародного фінансового співробітництва та виконувати свої міжнародні фінансові зобов'язання, а також забезпечити швидке повоєнне відновлення економічного, інфраструктурного, гуманітарного потенціалу, може бути забезпечена фактично лише за допомогою ефективного співробітництва з міжнародними партнерами. Така ситуація потребуватиме в тому числі належного законодавчого врегулювання з метою забезпечення належного, ефективного, цільового, підконтрольного використання залучених за новими та вдосконаленими механізмами екстрених фінансових ресурсів.

Список літератури

1. EBRD unveils €2 billion resilience package in response to the war on Ukraine. URL:<https://www.ebrd.com/news/2022/ebrd-unveils-2-billion-resilience-package-in-response-to-the-war-on-ukraine.html>

2. ЄБРР ухвалив рішення щодо призупинення та зміни доступу Росії та Білорусі до ресурсів Банку. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/iebrr_ukhvaliv_rishennia_shchodo_prizupinennia_t_a_zmini_dostupu_rosii_ta_bilorusi_do_resursiv_banku-3389

3. ЄБРР перепрофільював наявні проекти для фінансування клієнтів в Україні – президентка банку. URL: <https://mind.ua/news/20241210-ebrr-pereprofiluyuvav-nayavni-proekti-dlya-finansuvannya-klientiv-v-ukrayini-prezidentka-banku>

4. ЄБРР підтримує українського оператора передачі електроенергії з гарантією ЄС. URL: <https://www.ebrd.com/ebrr-supports-ukrenergo-backed-by-eu-guarantee>

5. Кабмін погодив залучення «Нафтогазом» 300 мільйонів євро кредиту від ЄБРР. URL: <https://news.finance.ua/ua/kabmin-pohodyv-zaluchennya-naftogazom-300-mil-yoniv-yevro-kredytu-vid-yebrr>

6. ЄБРР підтримує кредити продовольчої безпеки більш ніж на €53 млн в Україні. URL: <https://www.ebrd.com/ebrr-supports-more-than-53-mln-of-food-security-loans-in-ukraine>

7. Підтримка торгівлі України: ЄБРР виділить ще 100 млн євро. URL: <https://euneighbourseast.eu/uk/news-and-stories/latest-news/pidtrymka-torgivli-ukrayiny-yebrr-vidilyt-shhe-100-mln-yevro>

Богдан-Петро КОШОВИЙ

к.е.н.

директор,

Інститут культури та мистецтва імені Фридерика Шопена Львівського університету бізнесу та права,
qqbkqq@gmail.com

Ганна ПАВЛИШИН-КОШОВА

викладач,

Львівський професійний коледж готельно-туристичного та ресторанного сервісу
qqhpkqq@gmail.com

СТАЛИЙ РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОЇ СИСТЕМИ ЕКОНОМІКИ ОСВІТИ В ЧАС ВІЙНИ

Новітня парадигма освіти для сталого розвитку передбачає послідовне удосконалення і ускладнення системи освітньої економіки. Складаючи невід'ємну частину цілей сталого розвитку, освіта має мультиплікативний ефект для досягнення решти цілей, передбачених порядком денним до 2030 р. Зростання кількості міжсистемних зв'язків у освіті та освітній економіці призводить до виникнення нових форм співпраці між державами та освітніми закладами у світі. Це має позитивний вплив на сталий розвиток, у першу чергу завдяки забезпеченню академічної мобільності здобувачів освіти і педагогічних працівників [1].

Однак нинішній час позначився викривленнями у потоці сталого розвитку освіти і економіки освіти. Спершу світова фінансово-економічна криза скоротила можливості фінансування програм розвитку освіти.

Десятиліття потому коронавірусна криза підточила академічну мобільність. Нині у центрі Європи лютує війна, затіяна російським агресором.

Війна є абсолютним протагоністом сталого розвитку [2]. Сталий розвиток – це ідея неперервного вдосконалення світу і суспільних відносин у трьох вимірах: економічному, соціальному і екологічному. Його наслідком у довготривалій перспективі є створення кращого майбутнього для наших нащадків. Війна руйнує, відбирає життя і відкочує суспільство у стан правасили, а не прав людини [3].

Навіть локальні сутички мають очевидний результат для світових міжнародних відносин і співпраці у напрямку сталого розвитку. Вони позначаються на виникненні вимушеної мобільності населення, що має суттєві відмінності від традиційних моделей міграції та академічної мобільності. Центральним принципом академічної мобільності є системний розвиток освітніх систем країн. Обмінюючись досвідом, академічний персонал повертається до своїх альма-матер і поширює кращі освітні та наукові практики. У час війни переважно повертатись нікуди. Війна – це також про руйнування освітніх та наукових зв'язків.

Нині практично увесь світ підтримує Україну у праведній боротьбі з російським агресором. Ця підтримка поширюється і на систему економіки освіти. У кращих університетах світу відкриті численні вакансії для українських викладачів, започатковується фінансування проектів міжнародної технічної допомоги для академічного персоналу, а студентам надаються кращі умови для вступу у європейські навчальні заклади.

Протягом багатьох років інтеграція України у світовий освітній і науковий простір стримувалась тяжінням до московитських наукових традицій – академічної недоброчесності, корупції, домінування партійно-ідеологічної складової у освіті. Нині ми міняємось, на жаль – вимушено. Однак зміни відкривають нові обрії сталого розвитку у академічному та економічному вимірах. Вже починається нова економіка освіти, інтегрована у міжнародну систему. Міжнародні партнери сьогодні як ніколи прагнуть бачити Україну у складі Європейської спільноти.

За цих умов можемо сформулювати наступні рекомендації щодо участі України у сталому розвитку системи економіки освіти в час війни:

1. Ключовим завданням на найближчу перспективу є перетворення вимушеної міграції академічного персоналу і студентів у повноцінну академічну мобільність. Для цього необхідно створити місце, куди викладачі і студенти зможуть і хотіли б повернутись.

2. Розвиток міжнародної академічної співпраці вимагає зміни колії, якою прямує українська наука та освіта. Ключовим питанням цього напрямку є спроможність уряду сприяти популяризації англійської як мови міжнародного академічного спілкування.

3. Попри визначальну роль проектів міжнародної технічної допомоги на найближчу перспективу, у стратегічному вимірі видається украй важливим розвиток внутрішніх інвестиційних інструментів для розвитку науки і освіти, у тому числі орієнтованих на міжнародну співпрацю.

Список літератури

1. Holmes C., Mayhew K. The economics of higher education. Oxford Review of Economic Policy. 2016. Vol. 32(4). P. 475–496. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxrep/grw031>

2. Cairns J. (). War and sustainability. International Journal of Sustainable Development & World Ecology. 2003. Vol. 10(3). P. 185–193. DOI: <https://doi.org/10.1080/13504500309469797>

3. Clark G. E. (). War and Sustainability: The Economic and Environmental Costs. Environment: Science and Policy for Sustainable Development. 2008. Vol. 50(1). P. 3–4. DOI: <https://doi.org/10.3200/ENVT.50.1.3-5>

УДК 339.977 (043.2)

Зоя ПІЧКУРОВА

к.е.н., доцент,
доцент кафедри міжнародних
економічних відносин і бізнесу,
Національний авіаційний університет,
zoia_pichkurova@ukr.net

РИЗИКИ ТА ЗАГРОЗИ ВІЙНИ В УКРАЇНІ ДЛЯ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Військові дії, які ведуться на території України, спричиняють значні втрати, що негативно позначаються на економіці нашої країни. За прогнозами Світового банку, у 2022 р. економіка України скоротиться на 45 %, хоча цей показник буде залежати від подальших сценаріїв та тривалості війни. Водночас, дестабілізуючий вплив війни та впроваджених державами світу проти РФ санкцій відчують на собі більшість регіонів та країн.

Світова економіка, яка ще не відновилась після пандемії COVID-19, сьогодні опинилась перед новими викликами, пов'язаними зі скороченням темпів економічного розвитку, зростанням рівня інфляції, безробіття, зовнішнього боргу країн, зростанням рівня бідності, проблемами постачання паливно-енергетичних ресурсів, негативними наслідками міграційних процесів, ризиками настання світової фінансової кризи тощо. Світовий банк прогнозує, що внаслідок війни в Україні світовий ВВП у 2022 р. зросте лишена 2,9 %, і найбільше постраждають країни Європи та Центральної Азії, економіка яких скоротиться на 4,1 %. РФ також очікує скорочення виробництва на 11,2%, зростання рівня інфляції, падіння курсу рубля, зменшення обсягів зовнішньої торгівлі, порушення механізмів енергопостачання тощо.

На даний час рівень інфляції зростає не лише у країнах, що розвиваються, з нею намагаються боротися також Федеральна резервна система США та країни єврозони. Міжнародний валютний фонд прогнозує зростання рівня інфляції у 2022 р. до 7,7 % у США та до 5,3% у єврозоні. Зростання рівня інфляції у країнах світу пов'язано, у першу чергу, з підвищенням цін на сировину, продукти харчування та енергетичні ресурси і неухильно веде до збідніння населення у всьому світі. Під тиском інфляційних процесів банківська та фінансова сфери країн світу опиняються перед рядом проблем, у відповідь на які центральні банки змушені підвищувати відсоткові ставки та скорочувати обсяги фінансової допомоги бізнесу, оскільки в умовах зростання зовнішнього боргу зникають можливості для лібералізації монетарної політики.

За даними Міжнародного валютного фонду, під найбільшу загрозу скорочення темпів економічного розвитку внаслідок війни в Україні

потрапляють країни, що не є експортерами паливно-енергетичних ресурсів, а також країни, які імпортують продовольчі товари. Крім цього, країни Латинської Америки, економіка яких було значно ослаблена наслідками пандемії, мають бути готовими до загострення проблем нерівності та бідності. Суттєві загрози також існують для тих країн, які до початку війни мали сталі економічні зв'язки з Україною та РФ. Економічна ситуація в країнах Азії, зокрема, в Китаї, що характеризується уповільненням темпів економічного зростання, викликаного наслідками пандемії COVID-19, окрім ймовірних ризиків нової хвилі захворюваності, буде залежати від економічної ситуації у США та країнах Європи.

Особливо гостро в контексті війни в Україні постає проблема світової продовольчої безпеки. До початку військових дій на Україну й РФ припадало понад 50 % світової торгівлі соняшниковою олією та близько 30 % - пшеницею. 25 африканських країн імпортують більше 1/3 своєї пшениці з двох країн, що воюють. Для 15 з них ця частка перевищує половину [1]. Компанія Economist Intelligence Unit прогнозує, що вартість пшениці, яка минулого року підвищилась на 32 %, до кінця 2022 р. зросте на 38 % [2]. Зростання цін на продовольство може призвести до зниження купівельної спроможності населення й бідності, а його дефіцит – до голоду та продовольчих бунтів у країнах, економіка яких є залежною від імпорту продуктів харчування.

У 2021-2022 рр. Україна посіла 7-ме місце серед Топ-10 країн-виробників пшениці, а РФ – 3-тє місце. За даними Міністерства сільського господарства США, у 2021 р. найбільшими імпортерами української пшениці були Пакистан (59 % імпортованого зерна від загального імпорту країни), Ліван (62 %), Лівія (44 %), Туніс (31 %), Саудівська Аравія (27 %), Індонезія (26 %), Єгипет (25 %). Руйнування усталених логістичних ланцюгів постачання змусить ці країни шукати інших постачальників, що не зможуть замінити Україну, яка скоротила виробництво пшениці до 21,5 млн. тон [3].

У 2022 р. через відсутність можливості проводити посівну кампанію на тимчасово окупованих територіях та територіях, де ведуться бойові дії, відсутність коштів для проведення посівної, недостатнє забезпечення людськими ресурсами, технічними засобами та паливом, руйнування сільськогосподарських складів, логістичні проблеми, існування ризиків банкрутства у разі виникнення форс-мажорних обставин тощо обсяги посівів в Україні зменшились на 25-30 % порівняно із попереднім роком. В сучасних умовах вітчизняні фермери зміщують акценти у бік більш дешевих сільськогосподарських культур – ярої пшениці, сої, соняшника. У разі низької врожайності Україна у найближчий період зможе забезпечити себе продовольством, проте, ситуація щодо експорту залишається невизначеною та дозволяє припустити високу ймовірність виникнення дефіциту пшениці на світовому ринку, і, як наслідок, виникнення голоду в окремих країнах Близького Сходу, Африки та Азії.

Варто також виділити ризики, пов'язані зі світовою енергетичною безпекою, які з початком опалювального сезону найбільш гостро відчують на собі, в першу чергу, європейські країни. Враховуючи місце РФ на світовому ринку енергоносіїв, слід визнати, що відмова від російських енергоресурсів позначається і на країнах-імпортерах, які змушені терміново шукати шляхи звільнення від енергетичної залежності від РФ, одним з яких є імпорт скрапленого газу з Африки, зокрема, з Алжиру та Нігерії.

Водночас, враховуючи достатньо високий рівень залежності країн Європи від російських енергоносіїв, їх експорт продовжується. У 2021 р. 47 %

нафти і нафтопродуктів та 40 % природного газу було експортовано з РФ до країн Європи. Найбільшим імпортером російського природного газу в Європі є Німеччина, яка у 2021 р. закупила 23,7 % від його загального обсягу експорту з РФ. На сьогодні компанії з таких країн, як Німеччина, Італія, Франція, Австрія, Угорщина, Словаччина, Північна Македонія погодилися на використання нових умов оплати за газ, що передбачають розрахунки в рублях. Попри запроваджені санкції, доходи РФ від експорту енергоресурсів у 2022 р., за прогнозом компанії Bloomberg, можуть не лише не скоротитись, але і зрости на 30 %, що забезпечить РФ надходження у обсязі близько 321 млрд. дол. США за рахунок зростання цін на нафту і природний газ незважаючи на скорочення обсягів їх постачання [4]. Єдине, що може зашкодити реалізації даного прогнозу – повне запровадження ембарго на російські енергоносії. Існує також загроза підвищення не лише вартості природного газу, але й скрапленого природного газу та виникнення дефіциту на нього внаслідок зростання попиту на даний ресурс серед країн, які відмовились від розрахунків за природний газ в рублях і до яких РФ припинила його постачання (Польща, Нідерланди, Фінляндія, Данія).

Внаслідок війни в Україні кардинальних змін зазнає світова торгівля: відбувається розірвання торговельних зв'язків, порушення ланцюгів постачання, переривання авіасполучення між окремими регіонами та країнами, і, відповідно, ускладнюється постачання товарів. Сьогодні компанії світу стикаються з необхідністю розробки альтернативних маршрутів, зокрема, наземних, які не є оптимальними з точки зору витрат часу, палива та грошових коштів. До пандемії близько 35% світових вантажів перевозилось повітряним транспортом, половина – пасажирськими літаками [1]. Скасування вантажних перевезень через Чорне море та припинення комерційного судноплавства негативно вплине на транспортування зернових через українські, російські, болгарські та румунські порти [1].

Значні ризики, насамперед, для країн Європи, являє також проблема міграції, внаслідок якої, за прогнозом Організації економічного співробітництва та розвитку, Європа може витратити близько 26 млрд. єврона підтримку біженців з України, 5 млн. яких (із загальної чисельності у 7,7млн. осіб) розмістилися саме в Європі.

Таким чином, основними загрозами та ризиками, які виникають для світової економіки у зв'язку із війною в Україні, є дестабілізація економік країн, зростання рівня інфляції, безробіття та бідності, висока ймовірність виникнення продовольчої кризи та голоду в деяких країнах світу, підвищення світових цін на сировину, розбалансування світового ринку енергетичних ресурсів. Наслідки військових дій в Україні, що несуть у собі невідворотні зміни світового економічного порядку, будуть відчутними для більшості країн світу, а їх масштаби будуть залежати від ходу та тривалості війни на території нашої держави.

Список літератури

1. Чалюк Ю.О. Глобальні соціально-економічні наслідки російсько-української війни. Економіка та суспільство. 2022. № 37. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1224/1179> (дата звернення: 21.06.2022).

2. Глобальні ризики та невизначеність: огляд дослідження EIU. **Національний інститут стратегічних досліджень : веб-сайт.** URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/natsionalna-bezpeka/hlobalni-ryzyky-ta-nevyznachenist-ohlyad-doslidzhennya-eiu> (дата звернення: 21.06.2022).

3. World Agricultural Supply and Demand Estimates. Міністерство сільського господарства США : **веб-сайт.** URL: <https://downloads.usda.library.cornell.edu/usda-esmis/files/3t945q76s/c534gt149/vt151p823/wasde0522.pdf> (дата звернення: 21.06.2022).

4. Putin May Collect \$321 Billion Windfall If Oil and Gas Keep Flowing. Bloomberg : **веб-сайт.** URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-04-01/putin-may-collect-321-billion-windfall-if-oil-gas-keep-flowing?srnd=premium-europe> (дата звернення: 21.06.2022).

УДК 327.502:477

Катерина ПОПОВИЧ

студентка I-го курсу магістратури
кафедри економіки та управління національним
господарством,

Дніпровський національний університет ім. Олеса Гончара,
ekaterina.popovich22@gmail.com

Наталія СКРИПНИК

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та
управління національним господарством,
факультет економіки

Дніпровського національного університету ім. Олеса Гончара

СТАБІЛІЗАЦІЯ НАВАНТАЖЕННЯ НА ЕКОНОМІКИ КРАЇН ЄВРОСОЮЗУ ТА ЄВРОПИ ЧЕРЕЗ МІГРАЦІЙНІ РУХИ, СПРИЧИНЕНІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЮ ВІЙНОЮ

Високий рівень життя, соціального забезпечення та економічне зростання країн Євросоюзу завжди були привабливими для міжнародних мігрантів. Окрім того, що Європа була популярною для мігрантів, вона стала привабливим центром для біженців з інших держав, територіально межуючих та тих, які б мали морське сполучення.

Європейський Союз вже переживав міграційну кризу у 2015 році, спричинену масовим напливом мігрантів з країн Африки та Близького Сходу, а також військовим конфліктом на сході України. Основною проблемою та неготовністю країн Євросоюзу стало те, що була відсутня солідарність у прийнятті спільних правил вирішення проблем з розселення біженців, що призвело до суттєво нерівномірного навантаження на міграційні служби окремих країн Європи, а також невизначеність у дії Шенгенської угоди. Західноєвропейські держави, зокрема Німеччина та Франція проводили активну політику мультикультуралізму. Ці країни були зосереджені на інтеграції мігрантів у європейське суспільство. Така концепція зазнала невдачі, так як вона не сприяла інтеграції, а лише погіршила відносини між корінним населенням і мігрантами. В умовах глобалізації мультикультуралізм мав негативні наслідки: політичні та національні конфлікти, тероризм. Тому держави ЄС розділилися на тих, хто був згоден приймати біженців і тих, хто висловив своє небажання приймати їх.

Значною проблемою тоді стало серйозне фінансове навантаження на країни ЄС, зокрема на ринок праці, що могло посилити безробіття в окремих країнах-членах. У 2015 р. Європейська комісія виділила 2,4 млрд євро на

вирішення міграційних проблем [1]. Ці кошти були надані для підтримки та впровадженні процедур прийому мігрантів, впровадження процедур надання притулку до вимог ЄС та інтеграції мігрантів на місцевому та регіональному рівнях. Кошти також надавали уряди окремих держав-членів. Плани ЄС включали створення ефективної системи депортації мігрантів, які не мають права на притулок. Європейський Союз також надавав допомогу країнам, які найбільше постраждали від напливу біженців. У вересні 2015 р. Комісія встановила додаткові квоти для мігрантів у Італії, Греції та Угорщині. Наступною дією ЄС була співпраця з третіми країнами для запобігання великого напливу біженців і створення Європейської служби зовнішніх дій.

Тому тоді Європейська Комісія визначила низку заходів щодо подолання кризи. Вона визначила систему квот, за якими будуть розподілятися біженці між країнами, проте такі держави як Чехія, Польща, Словаччина та Угорщина проголосувала проти цього плану. Їх позиція мотивувалась обмежувальною міграційною політикою, слабкою економікою та відсутністю досвіду вирішення таких проблем.

Міграційна криза сприяла зміцненню Комісії в інституційній структурі та управлінні Європейським Союзом. Зусилля ЄС щодо просування спільної міграційної політики стали більш згуртованими. Міграційна криза стала поштовхом для перегляду та підвищення ефективності міграційної політики та політики ЄС в цілому.

У 2018 році були прийняті Глобальний договір ООН про безпечну, впорядковану і регулярну міграцію та Глобальний договір про біженців. Основні елементи, розроблені Управлінням Верховного комісару ООН у справах біженців в тісній координації з зацікавленими сторонами і впроваджені в багатьох країнах в ході процесу Глобального договору про біженців, включали прийом і допуск, підтримку в задоволенні поточних потреб приймаючих країн та громад і довгострокові рішення. До основних цілей віднесли наступне:

- 1) послаблення навантаження на відповідні приймаючі країни;
- 2) підвищення самозабезпеченості біженців;
- 3) розширення можливості залучення третіх країн;
- 4) сприяння створенню в країнах походження умов для безпечного повернення без обмеження гідності.

Для уникнення майбутніх «біженських криз» був створений механізм, який має активувати платформу підтримки за запитом приймаючих або країн походження.

Проте нові виклики призвели до нових проблем, а отже і до сучасних рішень. З початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 року, Європа зіштовхнулася з новим напливом біженців, що стало найбільшою в Європі кризою біженців з часів Другої світової війни.

Таблиця 1. Кількість біженців, які перетнули кордон з сусідніми європейськими державами [2].

Країна	Кількість осіб, зареєстрованих як біженці	Кількість біженців, зареєстрованих за програмою тимчасового захисту	Прикордонні переходи з України (осіб)	Прикордонні переходи в Україну (осіб)
Польща	1 180 677	1 180 677	4 146 144	2 073 052
Угорщина	25 042	25 042	814 607	-

Румунія	82 733	40 202	691 413	370 707
Словаччина	78 972	78 782	525 620	254 316
Молдова	85 797	-	507 552	138 488

Таблиця 2. Кількість біженців, зареєстрованих в інших країнах Європи [2].

Країна	Кількість осіб, зареєстрована як біженці	Кількість біженців, зареєстрованих за програмою тимчасового захисту
Німеччина	780 000	662 274
Чехія	379 669	379 524
Туреччина	145 000	-
Італія	137 385	127 362
Іспанія	124 052	123 973
Великобританія	87 972	87 972

За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, станом на 21 червня 2022 року, з початку війни з України виїхало близько 8 млн осіб, з яких 6,7 млн перетнули кордон з європейськими країнами (без врахування кордону з Білоруссю та Росією) [2].

Регіональний план реагування на потік біженців у Європі об'єднує директиви ООН та інших партнерів, що зосереджується на підтримці урядів приймаючих країн для забезпечення безпечного доступу для українців та громадян третіх країн, які втікають з України, відповідно до міжнародних стандартів. Пріоритетом також є надання послуг критичного захисту та гуманітарної допомоги.

Цього разу Європа та зокрема Європейський Союз виявився більш підготовленим до напливу великої кількості біженців, аніж у 2015 році. Наприклад, Польща, яка ще у 2015 році відмовлялася брати участь у плані ЄС щодо розміщення сирійських біженців, сьогодні без вагань прийняла на своїй території найбільший відсоток біженців.

4 березня ЄС вперше застосував Директиву про тимчасовий захист, яка надає українцям право на проживання, працю, доступ до освіти, медичної та соціальної допомоги. Європейський Союз також виділяє кошти на врегулювання питань міграції.

Так як українці до початку війни були головним джерелом економічних мігрантів у ЄС завдяки достатньому рівні компетенції, вимушені переселенці достатньо швидко змогли інтегруватися у європейську економіку, зменшуючи тиск на державні соціальні видатки шляхом сплати податків. Наприклад, за даними Єврокомісії ще у січні Польща та Німеччина заявляли про нестачу робочої сили на підприємствах, тому українці мають великі шанси на працевлаштування. Більш болісною така велика міграція є для економіки України, оскільки через бойові дії зачиняються підприємства, збільшується відтік робочої сили.

Звичайно, тиск на європейську економіку значно посилюється, враховуючи ще й військову допомогу Україні, що у подальшому приведе до зростання інфляції та збільшення цін, проте економічні наслідки не будуть занадто болісними завдяки вдалому регулюванню єдності стосовно «українського питання».

Список літератури

1. The EU and the crisis in Syria (2017, April 5). European Commission: веб-сайт. URL:

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_16_3028 (дата звернення: 24.06.2022).

2. Operational Data Portal. Ukraine Refugee Situation. UNHCR: веб-сайт. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 24.06.2022).

Наталія ТАРАСЕВИЧ

к.е.н., доцент,
доцент кафедри банківської справи,
Одеський національний економічний університет
nvt4364@gmail.com

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Транснаціональні корпорації є невід'ємними суб'єктами світової економіки. З посиленням глобалізаційних процесів в економіці міжнародні мережі транснаціональних корпорацій поступово трансформуються у глобальні мережі світового виробництва. При цьому прями іноземні інвестиції є однією з найпопулярніших стратегій виходу транснаціональних корпорацій на світові ринки. Такі інвестиції можуть носити як неорганічний (придбання бізнесу в зарубіжній країні), так і органічний (розширення вже наявного бізнесу на цільовому ринку) характер

Аналіз інвестиційної політики традиційно сконцентрований навколо інвестицій у виробництво, що пов'язано з їх визначальним значенням у процесах просування експорту, структурних змін в економіці. В останні роки все більша увага приділяється інвестиціям в інфраструктуру через їх значущість для реалізації цілей сталого розвитку країн світу, ця увага посилюватиметься після пандемії.

Показники глобальних прямих іноземних інвестицій та міжнародного економічних відносин надані у таблиці 1.

Таблиця 1.

Показники глобальних прямих іноземних інвестицій у світовій економіці за період 2005-2020 рр., млрд. дол., в поточних цінах (складено автором за матеріалами [1, с.18; 2, с.22])

Показник	2005-2008	2015	2018	2019	2020
Приплив ПІІ	1414	2032	1437	1530	999
Відтік ПІІ	1451	1698	871	1220	710
Дохід від припливу ПІІ	1028	1513	1799	1953	1840
Норма прибутку (приплив),%	8,6	6,9	6,8	6,7	6,1
Обсяг чистих транскордонних злиттів та поглинань	729	735	816	483	497
Додана вартість зарубешних підрозділів	5325	6002	7257	8000	8117

Протягом 2005-2020 років міжнародне виробництво мало тенденцію до поступового розширення. За фактичними даними за період 2005-2020 рр. спостерігається випереджальну тенденція зростання доходів від залучених

глобальних ПІІ (78,9%) порівняно із змінами самих потоків залучених ПІІ (-29,3%) за період дослідження. Крім того, спостерігалось зростання доданої вартості, створюваної зарубіжними підрозділами ТНК, на 52,4% в цілому за період, що свідчить про збільшення додаткової вигоди, яку одержують зарубіжні підрозділи у результаті виробничої діяльності. Це також вказує на зрушення у розподілі доданої вартості між чинниками виробництва у бік не праці, а саме капіталу. Економічні показники відображають тенденцію поступового зміщення глобального виробництва у бік нематеріальної та цифрової діяльності.

Один з найвищих припливів глобальних ПІІ в останні роки спостерігався в 2015 році (38% порівняно з попереднім роком). Причиною цього зростання стали транскордонні злиття і поглинання, що в цей період мали тенденцію до зростання та частково зумовлені корпоративною реконфігурацією. Це відноситься до змін у структурах власності або юридичних структурах ТНК, зокрема, податковими інверсіями (у даному випадку має місце переведення головного офісу ТНК до країни з низькою ставкою податку).

В сучасних глобалізаційних умовах спостерігається довгострокова тенденція концентрації міжнародного виробничого процесу у великих ТНК, що прискорюється з розвитком цифрової економіки. Фрагментація виробництва протягом багатьох років змушувала ТНК постійно змінювати конфігурацію та способи свого зростання на основі процесів транскордонного злиття та поглинання, партнерських відносин та створення спільних підприємств. Історично це зумовлювало зростання розміру та ступеня інтернаціоналізації найбільших ТНК у світі.

Історично процеси транснаціоналізації бізнесу розвивалися внаслідок розширення капіталу та виробництва за межі національних ринків, що було ініційовано ТНК. Процеси транснаціоналізації є основою економічної глобалізації, яка розвивалася переважно на основі поглиблення поділу праці в рамках міжнародної торгівлі. Економічна глобалізація поступово призводила до географічної диверсифікації підрозділів ТНК, що було зумовлено імперативами масштабування їх діяльності та утримання конкурентних переваг. У результаті ТНК стали ключовими суб'єктами світової торгівлі та світових інвестицій. Різні джерела оцінюють частку ТНК у світовому експорті у діапазоні 50-60 %, при цьому 20 % світового експорту формується материнськими компаніями ТНК, тоді як 30 - 40 % складає експорт їх зарубіжних підрозділів.

На сучасному етапі розвитку економічних процесів лише третину світового експорту посідає незалежні компанії, які не приймають участь у міжнародному виробництві, тоді як дві третини посідає ТНК і мережа їх зарубіжних підрозділів. Мережа зарубіжних підрозділів ТНК займає 30% світового експорту, при цьому зарубіжні підрозділи грають особливу роль у міжнародній торгівлі послугами, що потребує близькості до споживачів і постачальникам[3]. На деяких ринках, що розвиваються (особливо для країн з перехідною економікою) не завжди підходящою є стратегія прямих іноземних інвестицій, і в цих умовах провідні ТНК орієнтуються на спільне підприємництво, тобто на перенесення виробництва продукції в країну на базі спеціальної угоди з місцевою компанією (у вигляді ліцензування, угоди про технічне обслуговування, франчайзингу, управлінського контракту, контрактного спільного підприємства чи міжнародного контракту підряду).

Зазначимо, що в сучасних умовах організації зовнішньоекономічної діяльності ТНК зазнає серйозних змін внаслідок продажу активів багатьма ТНК

та зміни своїх географічних ринків. Глобальна криза, спричинена пандемією, лише посилила тенденції ніаршоринг (аутсорсинг бізнес-процесів у компанії, які розташовані в сусідніх країнах стосовно замовника) та решорингу (процес повернення до країни виробництва, що раніше було перенесене в країни з дешевшою робочою силою).

Список літератури

1. UNCTAD (2019). World Investment Report 2019. Special Economic Zones. UNCTAD, N.Y. & Geneva, 221 p.
2. UNCTAD (2020). World Investment Report 2020. International Production Beyond the Pandemic. UNCTAD, N.Y. & Geneva, 247 p.
3. De Backer K., Miroudot S., Rigo D. (2019). Multinational enterprises in the global economy: Heavily discussed, hardly measured. VoxEU.org, September 25. URL: <https://voxeu.org/article/multinational-enterprises-global-economy>.

УДК330.3

Tatyana KHARCHENKO

PhD in Economics, Associate Professor
Public Management and Administration Department
Sumy National Agrarian University, Ukraine
tetyana_22_82@ukr.net

Ziming LIU

Phd's student of
Public Management and Administration Department
Sumy National Agrarian University, Ukraine
3586098895@qq.com

THE IMPACT OF SPORTS INDUSTRY ON ECONOMIC DEVELOPMENT

With the rapid development of social economy, China pays more and more attention to the development of sports industry, and there are more and more policies and funds to promote the development of sports industry. Especially in the background of the new era, the development of the sports industry has higher expectations, not only because the sports industry can derive very high economic benefits, has become an important part of China's national economic indicators. Moreover, the importance of economic benefits of sports industry is irreplaceable to economic construction. The most important economic form is not only an important indicator of social progress, but also a product of the development of productive forces to a certain stage. Sports and economy have completely formed a comprehensive new pattern in the world. As a social and cultural activity, its development speed and level are closely related to the social economy. To regard sports industry as a new growth point of national economy is not only a new theoretical problem faced by sports economy, but also a practical problem directly related to the growth of national economy. The 2022 Beijing Winter Olympics will not only promote the large-scale development of the ice and snow industry in China, but will also be of great significance to promote China's economic development. The sports industry occupies a very important position in China's social and economic system, and is an important green industry for national development. On the basis of analyzing the influence of sports industry on economic development, this paper further analyzes the development situation and

problems of sports industry, and finally puts forward a new path to promote the innovative development of sports industry.

The long-term development of sports has had an important impact on the historical and economic development process of each country, and has played a certain role in promoting the development of each country. Sports in the process of historical economic development in various countries has played an important role, the development of sports and economic development can to a large extent dialectical unity, economic development is the basis of the sports development, the sports development can promote economic development can also promote economic construction to a certain extent, bring certain economic benefits for the country, to people's spiritual life and material life plays a positive role.

Formulation of the problem. The 2022 Beijing Winter Olympics will not only promote the large-scale development of the ice and snow industry in China, but also promote China's economic development. The sports industry has a prominent position in the social and economic structure, which can not only promote industrial integration and optimize the industrial structure, but also better promote innovative economic development and increase more employment opportunities. Sports industry mainly refers to the general term of meeting people's fitness and entertainment needs, all kinds of sports related units and individuals mainly engaged in the production and management of sports labor products through various sports related activities. The important characteristic of the new sports development is closely related to the economy, under the interaction of sports and economy formed the sports industry, sports industry of sports industry has become an important part of modern economic development, plays a very important role in social and economic development, the economic structure adjustment, promote economic growth, increase social employment has played a very important role. The steady development of sports, the formation of sports industry, providing a large number of sports products, sports services and similar sports economic activities for the society, is a comprehensive embodiment of sports equipment, sports facilities, sports performance, sports competition, sports fitness entertainment, sports equipment management, sports information exchange, sports training. The sports industry covers a lot of contents, which plays a very important role in promoting China's social and economic development. Therefore, on the basis of a thorough analysis of the influence of sports industry on economic development, this article explores how to better promote social and economic development with the help of sports industry.

1. Change ideas and implement institutional reform. Since sports is an industry, it should be established and operated according to the modern enterprise system. While competitive sports are enterprise-oriented, we should also actively cultivate and develop the consumer market of mass sports, and establish the management system of mass sports and the operation mechanism of self-investment of mass sports. Sports operators should change their operation mode, accelerate the pace of adjustment and reorganization of enterprises, and form a reasonable operation scale. In addition, it is necessary to strengthen the technology and service marketing innovation of sports enterprises, and improve the related sports services.

2. The government has increased its support to vigorously develop the sports industry. Relevant departments should strengthen the development plans for the sports industry, strengthen policy guidance, implement the fiscal, tax, investment and financial support policies determined by the central government, relax the working conditions for sports business activities, and encourage various economic

components to invest and operate in the sports industry. We will establish an investment and financing mechanism for sports development with diversified investment subjects and investment channels, expand the scale of the sports industry and raise the market-oriented level.

3. Improve the quality of all kinds of sports talents, and attach importance to the role of human resources. The development of sports undertakings depends more and more on the degree that sports workers use advanced theories to guide their work." Science and technology revitalize the body", establish a joint mechanism of scientific research and training, scientific research provides paid services for sports teams, so that sports science and technology from public welfare to business oriented, facing the society, market oriented, demand oriented, participate in competition, and accelerate the commercialization of scientific and technological achievements. It should cooperate with relevant departments in relevant institutions to set up a sports information industry group and a "national network sports information system", and give full play to the advantages of information of text information, electronic information, film and television information and other media information to jointly develop the sports information industry.

References

1. Richard A Humphrey, Julie Lakomy An evaluation of pre-exercise screening questionnaires used within the health and fitness industry in the United Kingdom[J] Physical Therapy in Sport, 2003, 4(4)
2. Sergeev A.A., Trushina E.A. The development of sports industry in Russia[J] Interaktivnaâ Nauka, 2016(10)
3. Karen Danielle Magri Ferreira Razera, Bruno Ayres Razera Pokémon Go: uma análise da realidade como entretenimento[J] ECCOM, 2017, 8(16)
4. Kuang-Hua Hu, Fu-Hsiang Chen, Gwo-Hsiung Tzeng Evaluating the Improvement of Sustainability of Sports Industry Policy Based on MADM[J] Sustainability, 2016, 8(7)
5. Lin Zhuo, Xiangfeng Guan, Songzhong Ye Quantitative Evaluation and Prediction Analysis of the Healthy and Sustainable Development of China's Sports Industry[J] Sustainability, 2020, 12(6)
6. M.Gartsman Means of reducing the production costs in the structural ceramic industry[J] Glass and Ceramics, 1962, 18(12)
7. MARILOU IOAKIMIDIS , ALEXANDRA TRIPOLITSIOTI Environmental responsibility in the sport industry: Why it makes sense[J] Choregia, 2006, 2(1-2)

РОЗДІЛ 4. ЕНЕРГЕТИЧНА ТА ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА В СИСТЕМІ ВІДТВОРЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ МІСТ

УДК: 336.1:352; 658.1

Катерина БАГАЦЬКА

к.е.н., доцент,

Докторантка кафедри економіки та фінансів підприємства

Державний торговельно-економічний університет, Київ

k.bagatska@knu.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ КОМУНАЛЬНОГО СЕКТОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Комунальний сектор є ключовою ланкою життєзабезпечення територіальної громади. Для забезпечення гідного рівня життя і добробуту громади на рівні європейських стандартів, і передусім для відновлення пошкодженої інфраструктури України в тому числі і комунальної, внаслідок ворожої агресії росії, проблема фінансування комунального сектору вже гостро постала і з продовженням воєнних дій лише посилиться.

В умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення інфраструктури особливого суспільного значення набуває грантове фінансування яке альтернатива, або доповнення до бюджетного та самофінансування. Більшість місцевих органів влади в Україні є активними реципієнтами грантових коштів, проте теоретичний базис цього виду фінансування в українських джерелах розкрито недостатньо. Проте принципи грантового фінансування набули широкого розкриття в закордонних джерелах, переважно науково-методичного і практичного спрямування. Ці принципи як правило базуються на пріоритетах та місії самого грантодавця, а також на типах грантових програм.

Так, основним донором для проектів місцевого економічного розвитку в Україні є Єврокомісія, яка серед ключових принципів грантового фінансування виділяє принцип прозорості, що означає рівний доступ всіх аплікантів до фінансування, відкритість і прозорість всіх процедур і процесів, а саме: відкрита публікація конкурсних пропозицій, розкриття кінцевих бенефіціарів отримання фінансування, розкриття всієї інформації про тендерні процедури, прозоре звітування і контроль за використанням коштів [1].

Орган парламентського фінансового контролю Нової Зеландії декларує наступні принципи грантового фінансування:

- підзвітність – відповідальність за свою діяльність і повне та точне звітування про використання отриманих коштів;

- відкритість –прозорість в управлінні коштами, як для підтримки підзвітності, так і для забезпечення ясності та спільного розуміння відповідних ролей і зобов'язань;

- співвідношення ціни та якості, (прим. авт. - ефективність);

- законність;

- справедливість і неупередженість;

- чесність [2].

Серед австралійських урядових принципів місцевого бюджетного, в тому числі грантового фінансування загальними принципами є:

- горизонтальне вирівнювання;
- нейтралітет зусиль: нейтральність до політики місцевої влади щодо доходів і витрат при визначенні розмірів фінансування;
- мінімальний грант: встановлення мінімального рівня бюджетного трансферу, (тобто недопущення перевитрати коштів – прим. авт.);
- інклюзивний підхід щодо іншої грантової підтримки;
- об'єднання: при об'єднанні органів влади обсяги бюджетного і грантового фінансування 4 роки надаються в розмірі, не меншому ніж вони б надавались органам окремо [3].

Принципи суто грантового фінансування урядових, неурядових і міжнародних організацій дещо відрізняються від державних принципів і передусім фокусуються на цілях проектів, які мають відповідати місії організації, неупередженості щодо вибору проектів, чесності та прозорості. (табл. 1).

Таблиця 1

Принципи надання грантового фінансування урядовими і неурядовими організаціями

Організація	Принципи фінансування
Американська організація Urban Institute [4]	справедливості, інклюзивності, незалежності та чесності
Ian Porter foundation [5]	досконалість, профілактика (спрямування на вирішення причин, а не симптомів), інновації, диверсифікація, довгострокове мислення
Австралійська неурядова організація Екстра [6]	Залучення громади, сприяння соціально-економічному розвитку, рівність і справедливість, доказовість (evidence based approach), кваліфікація, сталість, масштабованість і тиражування, довгострокова перспектива, партнерство та співпраця
Американська організація USAID [7]	Різноманітність, рівність, інклюзія, підзвітність
Matra - урядова організація Нідерландів [8]	Відкритість, підзвітність, взаємна відповідальність
Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH – урядова організація Німеччини [19]	Відповідність і прозорість, сталість
Рада регіону Чичестер (Велика Британія) [10]	Колаборація, співпраця, чіткі цілі і результати, створення цінностей, готовність до впровадження, доказовість

Джерело: узагальнено автором на основі [5-11]

Отже, вивчення принципів грантового фінансування дозволяє підсумувати, що зарубіжні урядові і неурядові організації акцентують увагу на принципах транспарентності і чесності, підзвітності і прозорості, ефективності. Завдяки неухильному дотриманню цих принципів грантове фінансування протягом багатьох років виступає однією з потужним форм фінансування соціальних комерційних проектів.

Порядок і критерії відбору проектів, моніторинг виконання і контроль також здійснюються зарубіжними і міжнародними донорами на основі сформованих і роками перевірених принципів, до яких можна віднести: надійне планування та дизайн; співробітництво та партнерство; пропорційність; орієнтація на результати; ефективність; підзвітність; чесність і прозорість [11].

Як бачимо, багаторічна практика грантового фінансування створила систему ефективної взаємодії між грантодавцями та реципієнтами коштів, яка побудована на засадах відкритості, чесності, ефективності та обопільної вигоди. Окремі принципи грантового фінансування співпадають з принципами бюджетного та / або корпоративного фінансування, тож не є новими для українських реципієнтів. Вагомою перевагою грантового фінансування для комунального сектору є чітка фіксація цілей, процесів, індикаторів, термінів та визначення центрів відповідальності з зазначенням штрафних санкцій. Це стане запобіжником від нецільового і неефективного використання коштів.

Список літератури

1. Eurocomission. Rules and principles. URL: **Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.** (Дата звернення 25.06.2022)
2. Basic principles that govern all funding arrangements. OAG. New Zeland. URL: <https://oag.parliament.nz/2008/funding-arrangements/part2.htm> (Дата звернення 23.06.2022)
3. National Principles for the allocation of grants under the local government. URL: <https://www.infrastructure.gov.au/territories-regions-cities/local-government/financial-assistance-grant-local-government/national-principles-allocation-grants> (Дата звернення 22.06.2022)
4. Urban Institute. Our funding. URL: <https://www.urban.org/about/our-funding> (Дата звернення 23.06.2022)
5. The Ian porter foundation. URL: <https://www.ianpotter.org.au/our-vision/funding-principals/> (Дата звернення 23.06.2022)
6. Funding principles and grant guidelines. Extra foundation. URL: <https://www.ecstra.org.au/funding-principles-and-grant-guidelines> (Дата звернення 23.06.2022)
7. Who we are. USAID. URL: <https://www.usaid.gov/node/404356> (Дата звернення 23.06.2022)
8. The Matra programme. URL: <https://www.netherlandsandyou.nl/your-country-and-the-netherlands/ukraine/and-the-netherlands/matra-programme> (Дата звернення 23.06.2022)
9. GIZ Profile. URL: <https://www.giz.de/en/aboutgiz/profile.html> (Дата звернення 23.06.2022)
10. Chichester district council. URL: <http://www.chichester.gov.uk> (Дата звернення 23.06.2022)
11. Commonwealth Grant Rules and Guidelines 2017. URL: <https://www.finance.gov.au/sites/default/files/2019-11/commonwealth-grants-rules-and-guidelines.pdf> (Дата звернення 23.06.2022)

Марина БАЛДЖИ

д.е.н., професор,
професор кафедри підприємництва та туризм,
Одеський національний морський університет
baldgi@ukr.net

ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ЧАС

Оновлення української економіки у повоєнний час, безсумнівно, має спиратись на сучасні досягнення наукового, технічного і технологічного спрямувань. Говорити про енергетичну безпеку відтворення соціально-економічної активності міст доречно тільки у поєднанні зі створенням, а інколи, відновленням підприємництва, як конче необхідного базису розвитку країни в цілому.

За даними НЕК «Укренерго», станом на кінець 2021 року, загальна встановлена потужність ОЕС України складала 56,169 ГВт, з яких 49,7% припадає на теплові електростанції (ТЕС, ТЕЦ, блок-станції), 24,6% – на атомні електростанції (АЕС), 11,2% – на гідроелектростанції та гідроакумуючі електростанції (ГЕС, ГАЕС), 14,3% – на електростанції, що працюють на відновлюваних джерелах енергії: вітрової (ВЕС); сонячної (СЕС); електростанції, що генерують електроенергію з біомаси (БіоЕС). Вихідні дані подані в таблиці 1, яка побудована за даними [1].

Таблиця 1

Встановлена потужність електростанцій ОЕС України,
2014-2021 рр., %

Рік	Сумарно встановлена потужність, кВт	АЕС	ТЕС ГК	ТЕЦ та ін. ТЕС	ГЕС ГАЕС	ВЕС, СЕС, БіоЕС
2014	55,1	25,1	50,3	12,0	10,6	2,0
2015	54,8	25,2	50,7	11,8	10,7	1,5
2016	55,3	25,0	50,3	11,8	11,2	1,7
2017*	51,8	26,7	47,5	11,5	11,2	2,3
2017**	55,7	24,8	50,0	11,6	11,2	2,4
2018*	49,7	27,8	43,9	12,3	12,6	3,4
2019*	54,4	25,4	40,0	11,2	11,6	11,8
2020*	54,7	25,2	39,8	11,1	11,5	12,1
2021*	56,11***	24,6	38,8	10,8	11,2	14,3

Примітка: * – дані наведені без урахування неконтрольованої Україною території Донецької та Луганської областей; ** – дані наведені з урахуванням неконтрольованої Україною території Донецької та Луганської областей.

Основні генеруючі потужності ОЕС України зосереджені на:

- 4-х атомних електростанціях (15 енергоблоків, з яких 13 потужністю 1000 МВт і по одному енергоблоку потужністю 415 та 420 МВт);
- каскадах з 7 гідроелектростанцій на річках Дніпро та Дністер із загальним числом гідроагрегатів 94 одиниці, а також на 3-х гідроакумуючих електростанціях (11 ГА з потужністю від 37 МВт до 324 МВт);
- 12 ТЕС генеруючих компаній з 83 енергоблоками з одиничною потужністю 150, 200, 300, 800 МВт (150 МВт - 6 одиниць, 200 МВт - 32, 300 МВт - 38, 800 МВт - 7);
- 3 великих ТЕЦ (Київська ТЕЦ-5, 6 та Харківська ТЕЦ-5) з 9 енергоблоками потужністю 100 (110) МВт (4) та 250 МВт (5);

- 14 ТЕС генеруючих компаній з 97-ми енергоблоками з одиничною потужністю 150, 200, 300, 800 МВт (150 МВт – 6 одиниць, 200 МВт – 42, 300 МВт – 42, 800 МВт – 7) та 4 турбогенератори.

Наведені дані свідчать про значний потенціал розвитку енергетичної галузі в Україні.

Новації в енергетиці і, в тому числі, у енергетичній безпеці повинні вирішити існуючі проблеми, які тривалий час існували в Україні, завдяки використанню застарілих технологій і підходів. Низька енергоефективність при наявності високого ресурсного потенціалу спричиняє дисбаланс в українському суспільстві, для якого найпершим викликом є високі ціни на енергоресурси, які неспівставні з доходами споживачів [2], в т.ч. підприємців.

Використання світових інноваційних технологій для впровадження енергетичної безпеки має бути скоординовано з програмою розвитку виробничої і соціальної сфер діяльності, вдосконаленням законодавчо-нормативної бази. Для покращання соціально-економічної активності міст акцент має бути зроблено на усунення бар'єрів для сприяння інвестиціям в енергоефективність громадських будівель, шляхом застосування механізму ЕСКО, спрямованого на зменшення викидів парникових газів завдяки запровадженню повного циклу їх переробки та використання у муніципальних цілях.

Список літератури

1. Вітроенергетика України. URL: http://www.uwea.com.ua/ukraine_wind.php (дата звернення 10.06.2022).
2. Білявський М. Про роль інновацій в енергетичній галузі. URL: <http://surl.li/ceffx> (дата звернення 10.06.2022).
3. UA MAP Investment Energy Efficiency. URL: <http://surl.li/cefhr> (дата звернення 10.06.2022).

УДК 658.26

Володимир ГАВРИЛЮК

к.е.н.

havryliuk.vya@knuba.edu.ua

Інна ОСТАПЕНКО

аспірантка

Київський національний університет будівництва і архітектури, м. Київ

ostapenko_io@knuba.edu.ua

МІСЦЕ БУДІВНИЦТВА У СИСТЕМІ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Під енергетичною безпекою найчастіше розуміють здатність державних та муніципальних органів влади передбачати та нейтралізувати загрози незабезпечення потреби в енергоресурсах сіл, селищ, міст, регіонів та країни в цілому, протистояти дії зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів та здатність забезпечити споживачів енергією в необхідному обсязі у будь-яких обставинах.

За даними енергетичного балансу України за 2020 р. [1], країна більше ніж на 60% забезпечує потребу у природньому газі за рахунок власного виробництва (табл.1).

Дані Енергетичного балансу України за 2020 р. [1], тис. т нафтового еквіваленту

ПОСТАЧАННЯ ТА СПОЖИВАННЯ	Вугілля торф / Coal & peat	Сира нафта / Crude oil	Нафто-продукти / Oil products	Природний газ / Natural Gas	Атомна енергія / Nuclear	Гідро-електро- енергія / Hydro	Вітрова, сонячна енергія / Geotherm.	Біопаливо та відходи / Biofuels & waste	Електро-енергія / Electricity	Тепло-енергія / Heat	Усього / Total
Виробництво	12753	2476	-	15856	19994	650	794	4438	-	56	57017
Імпорт	11036	1815	10204	7386	-	-	-	51	234	-	30726
Експорт	-39	-116	-226	-	-	-	-	-424	442	-	-1246
Бункерування	-	-	-32	-	-	-	-	-	-	-	-32
Зміна запасів	-935	21	72	602	-	-	-	176	-	-	-63
Загальне постачання первинної енергії	22816	4196	10019	23844	19994	650	794	4241	208	56	86402

Оскільки залежність у енергопостачанні від держави-агресора України та Європейських країн є ще достатньо великою, то здійснення невідкладних заходів із підвищення енергетичної безпеки значно посилить здатність протистояти агресору економічними методами. Такими заходами, крім виробництва енергії із відновлюваних джерел, переходу на енергозберігаючі технології та інших можуть стати нові норми проектування та будівництва об'єктів на території України [6], використання нових енергозберігаючих матеріалів, виробів та конструкцій [2, с. 28-30; 6], використання європейських норм і стандартів для зведення житла [5, с.23].

Також важливим напрямком збереження енергії може стати комплексна термомодернізація міст і кварталів, для якої вже розроблено багато стандартних проектних рішень, способів економічної оцінки, схем фінансування та компенсацій для тих домогосподарств, що здійснюють такі заходи власними силами [2, с.7-8; 3, с.29-30; 4].

Список літератури

1. Енергетичний баланс України за 2020 р. URL:https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/energ/en_bal/arh_2012.htm
2. Izmaylova, K. ., Kharchenko, L. Enhancing energy efficiency of an existing housing stock. Ways to Improve Construction Efficiency, 2021, 2(47). p. 3–10.
3. Беленкова О.Ю., Остапенко І.О. Економічна оцінка заходів з підвищення енергоефективності. Будівельне виробництво. 2013. Вип. 55. С. 28 – 31.
4. Караєва, Н. В., Войтко, С. В., Сорокіна, Л. В. Ризик-менеджмент сталого розвитку енергетики: інформаційна підтримка прийняття рішень. – URL: <https://www.voytko.kpi.in.ua>
5. Беленкова О.Ю., Сапіга П.А. Досвід формування нормативно-правової бази ЄС у сфері енергоефективності. Презавантаження будівництва: економіка, організація, менеджмент: програма та тези доп. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 9–11 листоп. 2016 р.). Київ: КНУБА, 2016. С. 23.
6. Максимов А.С., Вахович І.В., Гутніченко Т.П., Бабічева П.Я., Вакулєнко Н.М. та інші. Енергоефективність в муніципальному секторі: навч.

посіб. для посадових осіб місцевого самоврядування. Асоціація міст України в рамках Проекту USAID ДІАЛОГ, 2015. 184 с.

УДК 658.26

Денис ДУБІНІН

к.т.н.

Київський національний університет будівництва і архітектури, м. Київ
paskar_vm@knuba.edu.ua

ЛОГІСТИЧНА СКЛАДОВА ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ МІСТА

Під час війни у більшості виробників та постачальників продукції зруйновано або порушено логістичні ланцюги, оскільки близько 80% логістичної інфраструктури в Україні було зосереджено навколо м. Київ [3]. Таке розташування було вигідним для виробників і торгівельних центрів із огляду на те, що із Київської області досить легко було доставляти товари у різні куточки України, а централізоване зберігання товарів суттєво зменшує логістичні витрати. Ще однією причиною суттєвої концентрації товаропотоку навколо столиці стала наявність складських приміщень великої площі, які задовольняють вимогам класу «А», тобто мають достатню висоту приміщень для багатоярусного зберігання, рівні підлоги, регульований температурний режим, автономні системи теплопостачання, вентиляцію, систему пожежогасіння та інші інженерні системи, зручні ворота докового типу із регульованими майданчиками.

Зручність доставки та менша вартість перевезення товарів обернулися низьким рівнем безпеки концентрації усього товаропотоку у одному місці. Під час активних бойових дій на Київщині доставку товарів в Україні було майже паралізовано. А оскільки воєнні дії відносяться страховими компаніями до форс-мажорних обставин, то зруйновані склади більшість компаній відновлює наразі за власний рахунок, сподіваючись у майбутньому отримати компенсації із боку країни-агресора. Тобто концентрація товарів в одному місці збільшила ризик їх втрати.

Зараз спостерігається інша тенденція – більшість компаній знімають або здійснюють спроби швидко побудувати склади на Західній Україні, якомога ближче до кордонів. Але зважаючи на постійні обстріли усієї території України, це не гарантує абсолютну безпеку складів на будь-якій території нашої країни, навіть у випадку переформатування бізнес-процесів [4, с. 174-175] або використання аутсортингу [5].

З огляду на тривалий час російської агресії рекомендується диверсифікувати та стандартизувати запаси [2, с.424], які призначені для забезпечення міст продовольством шляхом зберігання їх у невеликих модульних швидко монтованих складах, які можна у разі потреби перенести у інші місця. Це, хоча і збільшить і без того великі логістичні витрати, але дозволить зменшити ризик повної втрати продовольчих або будь-яких інших запасів.

Для вибору місця розташування невеликих за площею складів, можна застосовувати запропонований у праці [1, с.63] метод центру ваги, де місце розташування складу пропонується обирати виходячи із його близькості до споживачів та постачальників продукції. Але в умовах військового стану

запропонований методичний підхід має бути скоригованим і має враховувати також близькість ключових транспортних шляхів і безпечність доставкитоварів до жителів міста. Такий підхід дозволить визначати оптимальне місце розташування складу із урахуванням оперативної ситуації на фронті та досягти високого рівня продовольчої безпеки міст в умовах війни.

Список літератури

1. Нікогосян Н.І., Титок В.В., Цяцько О.О. Дослідження інфраструктури та вибір місця будівництва складу: логістичний підхід. Інвестиції: практика та досвід, 2018. №23. С. 61-66.
2. Беленкова О.Ю., Авраменко А.І. Перспективи впровадження європейських стандартів будівельними підприємствами України. Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: європейський вектор – нові виклики та можливості: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. Львів: НУ «Львівська політехніка», 2015. С. 424.
3. Беленкова О.Ю., Цифра Т.Ю., Запечна Ю.О. Оцінка концентрації ринку первинної нерухомості м. Києва та Київської обл. Актуальні проблеми економіки. 2017. № 6 (192). С. 196–203.
4. Гойко А. Ф., Скакун В. А. Стратегічне управління логістичними бізнес-процесами будівельних підприємств: пріоритетні задачі та шляхи їх вирішення. Коммунальное хозяйство городов. 2009. Вип. 87. С. 172–178.
5. Антонюк А. В., Бернага М. А., Ободзинська Т. В. Доцільність переходу українських підприємств на аутсорсинг логістичних послуг в умовах нестабільного середовища [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://probl-economy.kpi.ua/pdf/2010_6.pdf

УДК 658.26

Роман ЗАНИХАЙЛО

студент

Київський національний університет
будівництва і архітектури, м. Київ
yakovenko_rv@knuba.edu.ua

Ольга БЕЛЕНКОВА

д.е.н., доцент

Київський національний університет будівництва і архітектури, м. Київ
bielienkova.oiu@knuba.edu.ua

ПРОБЛЕМИ ПРОСТОРОВОГО ПЛАНУВАННЯ ЗРУЙНОВАНИХ МІСТ ПІД ЧАС ВІЙНИ

При відновленні зруйнованих війною міст пропонується використовувати принципи геопросторового планування, яке тісно пов'язане із стратегічним плануванням розвитку громад та здійснюється на місцевому, регіональному, національному та міжнародному рівнях. При цьому важливе врахування нових реалій воєнного часу, які вимагають від місцевих громад приділяти якнайбільше уваги питанням економічної, енергетичної, продовольчої і навіть фізичної безпеки громадян як під час воєнних дій, так і після початку відновлення країни.

Система просторового планування територій України базується на системі геопросторових даних, яка складається із [1] базових (системи відліку координат і висот, державний кордон України, адміністративно-територіальні

одиниці, територіальні громади, гідрографічні об'єкти та гідротехнічні споруди, населені пункти та їх вулично-дорожню мережу, будівлі та споруди, автомобільні дороги, залізниці, інженерні комунікації, аеропорти, морські та річкові порти, земний покрив та ґрунти, земельні ділянки, реєстри вулиць та адреси об'єктів, географічні назви; цифрові моделі рельєфу, ортофотоплани) та тематичних геопросторових даних, органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та інших, організацію виробництва, оновлення, оброблення, зберігання, оприлюднення, візуалізації, використання, розповсюдження геопросторових даних та метаданих, іншої діяльності з ними.

Більшість даних із початком воєнних дій є закритими, як і реєстри речових прав на нерухоме майно, юридичних осіб, фізичних осіб підприємців та громадських формувань, обтяжень рухомого майна, реєстрації актів цивільного стану та інших. І якщо у короткостроковому періоді закриття реєстрів дозволило закрити дані від агресора, то у стратегічній перспективі закриття інформації зменшило ділову активність у державі, унеможлививши операції із нерухомістю, реєстрацію підприємств та інші дії, а також обмежило можливості просторового планування, оскільки дані про земельні ділянки, межі територіальних одиниць та інші дані зараз неможливо використовувати. Для відновлення роботи потрібно використовувати принципи комплексного розвитку територій [4], здійснювати розвиток сучасної дорожньо-транспортної мережі [5, 6] та використовувати сучасну нормативну базу [2, 3], а також хоча б частково відновити доступ до баз, можливо для спеціалізованих проектних підприємств та обмежити його тільки територіями на яких плануються роботи із відновлення зруйнованих міст або надавати доступ для окремих користувачів за рівнями доступу.

Список літератури

1. Про національну інфраструктуру геопросторових даних. Закон України від 13.04.2020 № 554-IX Редакція від 20.08.2021 URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-20#n8> (дата звернення: 19.06.2022)
2. DBN B.2.2-12: 2019. Planning and development of territories. State Building Standards of Ukraine. 171 p. URL: <https://dreamdim.ua/wpcontent/uploads/2019/07/DBN-B22-12-2019.pdf>. (дата звернення: 19.06.2022)
3. DBN B 2.2.-12:2018. Planuvannia i zabudova terytorii: zatv. nakazom M-va rehionalnoho rozvytku, budivnytstva ta zhytlovo-komunalnoho hospodarstva Ukrainy vid 23.04.2018 № 100. URL: http://dipromisto.gov.ua/files/NMD/DBN_B. (дата звернення: 19.06.2022)
4. Закорко П.П., Беленкова О.Ю., Шаоцин Гао. Класифікація проектів реконструкції «селища в місті» за їх ефективністю для населення. Будівельне виробництво. 2015. Вип. 59. С. 26–32.
5. Чередниченко П.П. Проблемы эффективности работы и повышения качества улично-дорожной сети городов. Містобудування та територіальне планування", 2013. вип. 48. С. 478-481.
6. Осетрін М., Беспалов Д.О., Дорош М.І. Основні принципи створення транспортної моделі міста. Містобудування та територіальне планування. 2015. № 57. С. 309-320.

Марія ІГНАТКО
PhD, доцент кафедри
менеджменту, фінансів та інформаційних технологій,
Карпатський університет імені Августина Волошина
mariia.ignatko@uzhnu.edu.ua

ВПЛИВ ВІЙНИ НА АГРОПРОМИСЛОВЕ ВИРОБНИЦТВО УКРАЇНИ ТА ПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ СВІТУ

Агропромислове виробництво України можна назвати експортним локомотивом національної економіки, адже частка експорту продукції аграрної сфери є суттєвою та динамічно збільшувалась протягом останніх років.

АПК є одним із найбільших джерел наповнення державного бюджету. Важливість агропромислового виробництва проявляється і в забезпеченні сталого розвитку та економічного зростання, а також – продовольчої безпеки.

У 2021 році сільське господарство України продемонструвало найвищий приріст виробництва серед інших галузей економіки – 14,4% [6].

Наша держава належить до п'ятірки провідних світових експортерів зернових і зернобобових. Станом на 2020-2021 маркетинговий рік експорт зернових і зернобобових та продуктів їх переробки становив 44,9 млн т. Зокрема, експортовано 16,6 млн т пшениці, 4,2 млн т ячменю, 18,4 тис. т жита, 23,1 млн т кукурудзи, а також 126,9 тис. т борошна [7].

Вітчизняна агропромислова продукція імпортується багатьма іноземними державами, розширюючи свою географію (Європа, Азія, Африка, Америка, країни СНД).

Українська сільськогосподарська продукція користується найбільшим попитом на серед держав з Азії (Індія, Туреччина та Китай) із часткою експорту 42,2%. Цей показник для європейських країн (Нідерланди, Іспанія, Італія) складає 33% та 12,3% - для африканських країн (Єгипет, Туніс, Марокко) [4, 5].

За словами Р. Лещенка, у 2021 році внесок нашої держави до світового продовольчого ринку був еквівалентним забезпеченню харчуванням близько 400 млн осіб [6].

На жаль, повномасштабна війна на території України призвела до збоїв функціонування продовольчої системи, зокрема через порушення ланцюгів постачання продукції агропромислового виробництва, перебоїв у роботі підприємств, що створюють додану вартість в АПК.

Важливою перешкодою є блокування українських портів, оскільки 60% сільськогосподарської продукції експортувалося морем. Залежні від українського експорту країни уже відчувають негативні наслідки.

Прогнозується зменшення врожайності сільськогосподарських культур, що зумовлено активними бойовими діями, зменшенням посівної площі, порушенням агротехнологічного обробітку земель.

Ці всі причинно-наслідкові зв'язки відобразатимуться на ціновому аспекті – зростанням цін на продовольство.

Необхідно відзначити, що на державному рівні здійснюються заходи щодо забезпечення продовольчої безпеки України. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного

стану», покладено пріоритет суспільних (державних) інтересів над інтересами приватних осіб в умовах війни. Тобто призупиняється дія деяких правових механізмів, які захищають приватні інтереси, та впроваджуються механізми, які на перше місце ставлять інтерес суспільства у забезпеченні невідкладного використання наявних сільськогосподарських земель для виробництва продовольства [2].

Крім того, Кабінет Міністрів України затвердив план заходів із забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: моніторинг стану продовольчої безпеки та сільськогосподарської інфраструктури в цілому; особливий контроль державою цін на продукти, регулювання продуктових цін; надання підтримки національним виробникам харчових продуктів; адресне надання продовольчої допомоги найбільш соціально вразливим верствам населення [3].

Отже, питання забезпечення продовольчої безпеки потребує негайного вирішення та стоїть на порядку денному іноземних країн, міжнародних і міжурядових організацій. Необхідним є забезпечення населення продовольством, підвищення економічної й фізичної доступності харчових продуктів, недопущення зривів експортних контрактів агропромислової продукції. Важливою передумовою цього є забезпечення суверенітету та територіальної цілісності України, виведення російських військ з території нашої держави та встановлення миру.

Список літератури

1. Диха М. В. Продовольча безпека під призвою воєнних дій в Україні. 2022. С. 55-57. URL: <http://elar.khmnpu.edu.ua/bitstream/123456789/12195/1/%D0%94%D0%B8%D1%85%D0%B0-55-57-55-57.pdf>
2. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://www.rada.gov.ua>
3. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua>
4. Офіційний сайт Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки». URL: <http://www.iae.org.ua/>
5. Офіційний сайт Українського клубу аграрного бізнесу. URL: http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/zovnishni_rinki/osnovni_pokazniki_zovnishno_i_torgivli_ukraini
6. Україна годує 400 млн людей у світі. URL: <https://agronews.ua/news/ukrayina-goduye-400-mln-lyudej-u-sviti/>
7. Україна увійшла до Комітету продовольчої безпеки ООН. URL: <https://agropolit.com/news/19610-ukrayina-uviyshla-do-komitetu-prodovolchoyi-bezpeki-oon>

Давид КАЛАШНИКОВ

аспірант

Київський національний університет
будівництва і архітектури, м. Київkalashnikov_dp@knuba.edu.ua**Олександр ГРИЦЕНКО**

к.т.н., доцент

Київський національний університет
будівництва і архітектури, м. Київgrytsenko.os@knuba.edu.ua

НАПРЯМКИ ТЕРМОМОДЕРНІЗАЦІЇ ЖИТЛОВИХ КВАРТАЛІВ МІСТ

Термомодернізація є перспективним напрямком оновлення житлового фонду міст наряду із технічним переоснащенням, реконструкцією та реставрацією житлового фонду, який передбачає проведення комплексу заходів із енергозбереження будівель і споруд. Такими обов'язковими заходами для житлових будинків найчастіше є оновлення або утеплення наступних частин будинку [2, с. 30]:

- «непрозорі огорожувальні конструкції;
- віконні та дверні прорізи;
- покрівля;
- конструкції перекриття над неопалювальними підвалами, проїздами тощо;
- модернізація системи опалення;
- влаштування ІТП;
- технічне переоснащення зовнішніх теплових мереж».

Перелічені вище заходи можна проводити у комплексі або окремо. На практиці часто проводяться окремі заходи із термомодернізації, що значно зменшує її ефективність. Досить поширеним варіантом, який часто можна спостерігати у містах є клаптикове утеплення стін – коли один чи декілька власників житла самостійно утеплюють зовнішній фасад будівлі. Такий підхід не вирішує проблеми підвищених втрат тепла будинком. Більш того, він є шкідливим, оскільки порушує рівномірність промерзання зовнішніх стін та призводить до мікро тріщин, різного напруження у стіні внаслідок перепаду температур, руйнування ділянок, що знаходяться на стику утеплених і неутеплених поверхонь, появи плісняви та грибка усередині приміщень тощо.

Заходи із термомодернізації обов'язково мають здійснюватися і при реконструкції та технічному переоснащенні діючих підприємств [1], оскільки це суттєво збільшує ефективність інвестування, а також передбачатись у планах комплексного розвитку міст та селищ.

Термомодернізація може проводитись на рівні окремих житлових будинків або кварталів. Перевагою комплексної термомодернізації на рівні кварталу є можливість оновлення системи опалення, проведення заходів із зменшення втрат тепла теплотрасою тощо.

Зараз обов'язковим є урахування класу енергоефективності будівництва при проектуванні та ціноутворенні на будівельну продукцію [3, с. 21], а проведення заходів із термомодернізації не тільки дозволить досягнути нормативних показників, але і перевищити їх.

Список літератури

1. Гойко А. Ф. Ефективність інвестування реконструкції і технічного переоснащення діючих підприємств. Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин, 1998. С. 64-74.
2. Беленкова О.Ю., Остапенко І.О. Економічна оцінка заходів з підвищення енергоефективності. Будівельне виробництво. 2013. Вип. 55. С. 28 – 31.
3. Измайлова К.В. Урахування класу енергоефективності житлової будівлі у параметричному ціноутворенні. Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин, 2019. № 42. С. 19 –25.
4. Burba, S. Dependence of the energy efficiency class of a building on the type of translucent constructions. Ways to Improve Construction Efficiency, 2019. (41), 89–98. <https://doi.org/10.32347/2707-501x.2019.41.89-98>
5. Гриценко О., Бурменська І., Бучко В. Конструктивна та економічна ефективність зовнішнього утеплення стін будинків. Молодий вчений, 2020. 10 (86), 22-24.

УДК 621.311:351.863

Галина КОШЕЛЬОК

д.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки підприємства
та організації підприємницької діяльності
Одеський національний економічний університет
galas2811@gmail.com

Вікторія ЧЕРНОВА

к.е.н.,
викладач кафедри економіки підприємства
та організації підприємницької діяльності
Одеський національний економічний університет
chernova@odeskabel.com

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЕНЕРГЕТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розглядаючи економічну безпеку підприємства, можна виділити такі функціональні складові: внутрішньовиробничі та позавиробничі. До внутрішньовиробничих складових економічної безпеки підприємств відносять: фінансову, кадрову, техніко-технологічну, правову, інформаційну, екологічну та силову. Позавиробничі складові включають ринкову та інтерфейсну безпеки [1].

Не зменшуючи ролі інших складових економічної безпеки для енергетичних підприємств, на думку автора, найбільш суттєвими для них є техніко-технологічна та екологічна безпеки, що пов'язано зі специфікою їх діяльності. Варто зазначити, що існує взаємозалежність безпеки національної економіки від економічної безпеки окремого підприємства.

Специфіка економічної безпеки для енергетичних підприємств обумовлена їх участю в логістичних потокових процесах та специфічною роллю в енергетичних ланцюгах постачання.

Розглядаючи структуру енергетичного ланцюга постачання, група авторів [2], наводять дві його стадії, що поєднуються проміжним процесом:

Стадія 1. Генерація електроенергії. На вході даної стадії знаходяться паливо та певні фінансові кошти. На виході – проміжні результати – електроенергія та діоксид вуглецю (вуглекислий газ).

Проміжна стадія. Передача та розподіл енергії через трансформатори, лінії електропередачі, розподільчі лінії. Енергія, що була генерована на стадії 1 служить входом для стадії 2. Вуглецеві викиди зі стадії 1 не передаються на більш пізню стадію ланцюга.

Стадія 2. Кінцеве споживання електроенергії будинками, офісами та фабриками для освітлення та живлення приладів. Споживачі цього процесу роблять певний вклад у доходи бізнесу, генерують прибуток для ланцюга постачань, але також забруднюють навколишнє середовище через прями викиди [2, с. 40].

Варто зауважити, безпека енергетичних підприємств, що знаходяться на першій стадії пов'язана в основному з техніко-технологічними факторами. На підприємствах, що виробляють енергетичні послуги, вхідні потоки матеріальних ресурсів (палива) перетворюються в потоки електричної та теплової енергії. Варто зазначити, що матеріальні потоки в звичному розумінні є тільки в атомній і тепловій енергетиці, в яких відбувається спалювання (окислення) або розпад палива. Якщо ж розглядати гідроенергетику, а також вітрову або сонячну енергетику, то вироблений продукт виникає внаслідок дії природних сил [3]. Хоча, гідроенергетиці належить невелика частка в загальному обсязі виробництва енергії в Україні. Однак її використання для генерації електроенергії з часом зросло, і уряд продовжує інвестиції в будівництво та реконструкцію гідроелектростанцій у контексті своєї енергетичної стратегії [4].

Формування такого виду матеріального потоку є відмінною рисою енергетичних підприємств, що в свою чергу впливає на специфіку їх матеріально-технічного забезпечення.

Для об'єктів теплової і атомної генерації на перший план висуваються питання забезпечення паливом. Виходячи з безпекових і стратегічних міркувань, провідну роль у секторі атомної енергетики відіграють державні підприємства [15]. Але варто пам'ятати, що для більшості підприємств України, які виробляють теплову енергію характерна жорстка технологічна прив'язка до проектних видів палива, що поставляють в рамках господарських зв'язків (при проектуванні електростанції визначалося планове джерело палива для неї, наприклад, конкретні марки вугілля з визначених видобувних підприємств). Теплоелектростанції працюють на антрацитовому вугіллі [4]. Тому перехід теплових електростанцій на інші види та сорти палива можливий, але має певні складнощі.

Основною особливістю енергетики є синхронний рух потоків електричної і теплової енергії в сфері виробничої та розподільчої логістики, тобто на другій стадії енергетичних ланцюгів постачання. Безперервний виробничий процес зустрічається і в інших секторах народного господарства, але безперервність розподілу та повна відсутність складських приміщень характерні тільки для енергетики. Енергія, що виробляється, негайно відпускається в мережі та передається кінцевому споживачу.

Потік енергії, що виробляється та розподіляється нерозривний у часі, на відміну від матеріальних товарних запасів, які рухаються в складі дискретних партій.

Електрична та тепла енергія у вигляді потоків електричного струму, пара та гарячої води утворюють вихідні потоки в енергетиці. На теплових і

атомних електростанціях у склад вихідного потоку включають відпрацьоване ядерне паливо, золотошлакові відходи [3]. Саме ці відходи являють собою екологічну та суспільну проблему, що вимагає вирішення. З іншого боку, відходи енергетики можуть бути утилізовані з відповідним економічним ефектом.

У країні існує складна розподільча система енергії, що пов'язано з великою кількістю споживачів енергії та відносно невеликою кількістю електростанцій. Україна виробляє близько двох третіх необхідних енергоресурсів самостійно, при цьому, для задоволення внутрішнього попиту вона продовжує імпортувати газ, неочищену нафту та нафтопродукти [4].

Система розподілу виробленої енергії функціонує на основі використання унікальної транспортної інфраструктури – ліній електропередачі, розподільчих трансформаторних підстанцій, які залишаються нерухомими при передачі енергії [3]. Ступень зносу основних засобів постачання електроенергії в країні склала у 2020 році 69,9 % [5].

На відміну від промислового виробництва, де при побудові логістичної розподільчої системи у підприємства зазвичай є вибір в частині визначення виду транспорту, маршруту перевезень, швидкості доставки та інших параметрів, електрична та теплова енергія практично не має економічно обґрунтованих альтернатив при транспортуванні. Розподільні системи електроенергетики функціонують у великих територіальних масштабах, мають широкі географічні кордони енергоринків, оскільки тільки таким шляхом можна задовольнити існуючі потреби при заданому рівні потужності енергетичних систем. Можна вважати, що масштабний перерозподіл електричної енергії обумовлений неможливістю накопичення її запасів.

Усі ці особливості роботи енергетичних підприємств повинна брати до уваги служба економічної безпеки підприємств щодо визначення загроз і ризиків у їх діяльності. Зміцнення економічної безпеки окремого енергетичного підприємства призводить до покращення енергетичної безпеки країни.

Під енергетичною безпекою розуміють спроможність технічно надійним, економічно ефективним та екологічно прийнятним способом задовольняти потреби суспільства в енергоресурсах, забезпечувати стаке функціонування національної економіки в нормальних і кризових умовах, захищати суверенітет держави у формуванні та здійсненні політики захисту національних інтересів [6, с. 10].

Таким чином, питання забезпечення економічної безпеки можна вирішити двома основними шляхами: контролем над наслідками ризикових ситуацій або поетапним контролем над самими чинниками, що спонукають звернення ризику. Розглянувши особливості специфіки виробництва енергетичних підприємств, більш прийнятним є другий шлях, котрий дозволяє контролювати ризики, з якими може стикатися підприємство. Поділ різних видів діяльності, виділення передачі та розподілу електроенергії, призвели до розмежування сфер власності та відповідальності в енергосистемі між суб'єктами господарювання та привело до виникнення логістичних бар'єрів, що в свою чергу погіршує стан економічної безпеки енергетичних підприємств.

Список літератури

1. Кошельок Г.В., Пудичева Г.О. Економічна безпека енергетичних підприємств. Економіка та суспільство. 2021. № 28. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/520>.

2. Zhai D., Shang J., Yang F., Ang Sh. Measuring Energy Supply Chains' Efficiency with Emission Trading: A Two-Stage Frontier-Shift Data Envelopment Analysis. *Journal of Cleaner Production*. 2019. Vol. 210. Pp. 1462-1474.
3. Развитие теплоэнергетики и гидроэнергетики : книга 3. / И. В. Плачков, Н.И. Дунаевская, В.С. Подгуренко и др. К. : 2012. URL: <http://energetika.in.ua/ru/books/book-3/part-2/section-2/> (дата звернення 20.05.2022).
4. Огляд енергетичного сектору України: інституції, управління та політичні засади. ОЕСР. 2019. URL: <https://www.oecd.org/eurasia/competitiveness-programme/eastern-partners/Огляд-енергетичного-сектору-України-UKR.pdf> (дата звернення 20.05.2022).
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 20.06.2022).
6. Енергетична безпека України: методологія системного аналізу та стратегічного планування : аналіт. доп. / Суходоля О. М., Харазішвілі Ю. М., Бобро Д. Г., Сменковський А. Ю., Рябцев Г. Л., Завгородня С. П. / за заг. ред. О. М. Суходолі. К. : НІСД, 2020. 178 с.

УДК 330.88

Любомир МАТІЙЧУК

к.е.н., доцент, доцент кафедри комп'ютерних наук, Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя,
mlpstat@gmail.com

Костянтин ПАВЛОВ

д.е.н, професор, завідувач кафедри підприємництва і маркетингу Волинського національного університету імені Лесі Українки,
ieeer@ieeer.top

STRUCTURE OF THE FUEL AND ENERGY COMPLEX OF UKRAINE

Territorial and economic prerequisites for forming the PEC system (fuel and energy complex) of Ukraine began in the 70-the 80s of the last centuries. The expected effect of macrostructural changes did not occur due to the centralized management structure.

Significant flaws in the organizational and territorial planning of heat, power, and hydropower investment programs have led to the lag of the main sectors of energy resources (fuel and energy resources) regarding the scale of the increase in energy consumption. This, in turn, caused a shortage of coal consumption in electric and thermal capacities.

After the collapse of the USSR, the energy system in Ukraine occupied the first place in the country's economy, the priority of which was the satisfaction of the domestic energy demand, as well as exports to the countries of Western Europe. This process involved the supply of primary energy resources: petroleum products, natural gas, oil, and nuclear fuel.

However, the state somehow failed to form an adequate basis for energy policy with the aim of stable development of the energy sector and forming a system of energy independence from foreign suppliers.

At one time, the energy industry of Ukraine became the leading supplier of raw materials for other countries. Analyzing data on companies' revenues in various industries, we can say that in 2021, the Ukrainian economy will remain

raw based. Despite the consolidation of energy cooperation with European countries and the transit nature in general.

Without a doubt, energy remains one of the critical sectors of our country's economy. This is evidenced by data on enterprises of the energy complex, which show their income of UAH 1.13 trillion. The ranking of the largest enterprises of the pre-war period is shown in Table 1.

The table shows that the most significant profit for 28 billion hryvnias. Is "Operator of the GTS of Ukraine," which carried out the transit of Russian gas to Europe.

Table 1

Rating of the largest energy companies of Ukraine

Company	Activity	Owner	Revenue, UAH billion	Profit/Loss, million hryvnias
"Naftogaz of Ukraine"	Import and sale of natural gas	State	121,1	-18001,65
"Guaranteed buyer"	Sale of electricity	State	66,99	16,65
"D. Trading"	Coal, electricity, natural gas	Rinat Akhmetov	63,35	1 594,06
"Operator of the GTS of Ukraine"	Gas transportation and gas transportation system management	State	62,29	28 354,48
"Ukrenergo"	Management of trunk power networks	State	58,27	-27 496,47
"Market Operator"	Guide to electricity spot exchanges	State	58,19	20,64
"Ukrgezvydobuvannya"	Production of oil products and gas extraction	State	56,97	4 946,97
"Energoatom"	Production of electricity	State	45,75	-4 845,65
"Ukratnafta"	Production of petroleum products	Volodymyr Kunitskyi	34,38	42,29
"United Energy"	Resale of state-generated electricity	Ihor Kolomoiskyi	33,34	83,35

Analyzing the data of Naftogaz of Ukraine, it is worth saying that in 2021 it lost its leadership and today occupies the second position, both in terms of profit and losses. The company received UAH 120 billion in revenue but also UAH 19 billion in the loss. After Naftogaz left the Main Gas Pipeline Operator group in 2020, it ceased to be the largest company in Ukraine.

Currently, the group's critical asset is Ukrgezvydobuvannya, the largest gas production company in Ukraine. In 2019, Naftogaz was the most profitable company due to the \$3 billion gain in Stockholm from Gazprom.

In 2021, state-owned companies became the most unprofitable companies: Naftogaz and Ukrenergo. The two received more than 2 billion dollars in losses in 2021. "Ukrenergo" suffered the most significant loss, even though the company's main activity of electricity transmission is profitable.

Naftogaz attributes its losses to low gas prices in the first half of 2021 and reserves for debts from gas distribution companies and heat utilities.

However, the situation with energy security changed significantly during the war with Russia. Providing the national economy and social sphere with energy resources in sufficient quantity was one of the most critical problems for Ukraine

during the war and post-war period. Under such conditions, energy security already has a more significant political influence. This is influenced by three components: high dependence on energy imports, the energy intensity of GDP, and the supply of energy resources to consumers and the military.

Currently, the import of primary energy resources in Ukraine is 62%, among which the most significant share is natural gas - 41%

In Ukraine, the average level of gas consumption is twice as high as in the European Union. Solving the gas issue today has a political nature to a greater extent.

Modern crisis phenomena and military operations on the territory of Ukraine call into question the regularities of the market's natural functioning of the energy system. Under these conditions, A. Smith's postulate about the "invisible hand of the market," which reproduces market imbalances under any circumstances, does not always come true. It is more appropriate to use the expression of the German economist Walter Auken "competition as much as possible, planning as much as necessary" [21].

Combining the energy sphere with all other life-supporting spheres of the economy forms an environment of systematic energy and economic development. The understanding of systematicity, in this case, covers the interdependent sequence of the variability of some parameters because of the modification of others. After all, the relations between the elements of the system should take place according to the determined properties and homogeneity of the elements.

According to the conviction of V.I. Vernadsky, the system is a set of elements in a functional environment designed to serve as a holistic achievement of the set goal (energy, biological, motivational orientation) [2].

As a rule, the system is characterized by the following features: integrity, as an interconnected component of the density and complementarity of elements; harmonization and inseparability with the surrounding environment; consistency in the formation of the sequence of influence and result between the elements of the system; hierarchy of system elements relative to necessity and ultimate substitutability in the formation of processes and phenomena.

A sign of the difference between a system and a non-system, which is also in a specific contact, are multifaceted relations that arise between internal variables.

The complexity and versatility of the energy system are manifested in the sequence and technological combination of the chain processes of the fuel-energy balance. The fuel and energy balance includes the production, transportation, distribution, and consumption of energy resources.

It should be noted that these stages are accompanied by significant intermediate energy losses based on the laws of the natural environment (exogenous and endogenous circumstances) and the socio-economic environment (income level, uneven supply of energy resources, etc.).

Ukraine has signs of a highly polarized state of placement of fuel and energy resource extraction centers from their transportation to places of direct consumption. Territorial dispersion between the extraction of the balance fuel and energy complex and regional consumption is the reason for the technological placement of robust highway transportation of fuel energy resources (natural gas, fuel, energy).

The specified asymmetry is manifested in the region's territorial differentiation of fuel and energy prices. Therefore, understanding the system of the energy complex is extremely important, first, about the application of unification of approaches to regulation methods.

The importance of the energy security system is derived from the efficiency of the national energy market (industries, sectors, types, organizational and legal forms, relationships of territorial and technical density of communication between the specified elements). Therefore, streamlining production and technological connections in the middle of the energy system requires current and more progressive conditions for enterprises in the relevant industry to reduce manifestations of corporate misinformation.

At the same time, the affinity of structural modernization approaches to forming the energy security system is in the plane of relations between economic entities and the functioning of the energy industry as a whole [11].

The specified structural modernization approaches primarily affect the prerequisites for creating a competitive environment for energy companies, regardless of the type and creation of an energy product. These changes depend, secondly, on the structural restructuring of the entire energy system as regards disproportions between the system of subjects and objects of the energy industry.

Overcoming the problems of structural disproportions between the elements of the energy system should be considered in the context of streamlining the complex interdependent relationships between components to increase industry density and organizational and effective management.

Consequently, the most optimal options should be chosen, including measures to apply the necessary organizational and economic policy levers of the state and market regulation to achieve the necessary conditions of energy security. Also, the Ukrainian energy system's peculiarities should be considered. All energy enterprises are territorially distributed according to forms of corporate subordination and are autonomous from state regulation.

This makes it possible to introduce the feature that most characterizes the energy system into scientific circulation. We are discussing the "corporate dis system" of energy complexes and enterprises. In this case, we can talk about such signs of this term as:

1. Integrative kinship manifests in the sequence of technological processes and the unity of the consumer environment.
2. Corporate versatility will manifest in various forms of organizational and economic support, the size of assets, the formation of profits, and corporate policy.
3. Non-orderliness of state and market regulation (routinization of energy enterprises, monopoly position, foreign capital investment) [5].

The overall planning of the fuel and energy complex, in general, formed an understanding of the branch markets of fuel and energy with the localization of closing costs of technical and economic indicators. Closing costs were of significant economic importance, as they led to the systemic accumulation of the production component of the energy system. Subsequently, further integration led to the formation of gas transportation and electric energy complexes in the energy system. At the same time, the energy system has interregional differences in the closing costs of fuel and energy.

The specified circumstances require a rethinking of the terminologically-content approach to the concept of the system of the energy system by introducing a new concept: "the balance of the consolidation of the system of energy security." This happens in the interests of economic entities of this market and involves achieving an optimal balance of state and market levers of influence through the organizational and technological transformation of the corporate structures of energy industry enterprises.

It should be noted that under the current state regulation of the energy system, the level of threats to energy security has increased due to the uncertainty of forecast trends, the need for modernization models, and military threats [6].

Ukraine has a strong mineral resource potential, including oil, natural gas, and coal, as well as significant reserves of hydropower and biomass. Before the war, Ukraine was one of the largest energy markets in Europe due to its large population and energy consumption. In addition, for a long time, Ukraine transited the most significant volumes of natural gas in the world, occupying a leading position in the supply of Russian gas to European markets. Experts of the International Energy Agency estimate hydrocarbon reserves in Ukraine at 9 billion tons of oil equivalent and gas reserves at 5.4 trillion cubic meters (TCM). The existence of 1.1 TCM of natural gas, more than 400 million tons of gas condensate, and 850 million tons of oil have been proven [20].

Historically, there are three regions of concentrated hydrocarbon resources in Ukraine: 1. Carpathian; 2. Dnipro-Donetsk; 3. Black Sea-Azov.

The Dnipro-Donetsk region accounts for 80% of confirmed reserves and approximately 90% of gas production, and in the Carpathian region - 13% of proven reserves and 6% of production.

The remaining 6% of proven reserves are in the southern region, where production is carried out both on land and sea on the shallow shelves of the Black and Azov seas. Cumulative production in this region is 5% of total oil and gas production in Ukraine.

Список літератури

1. В Україні варто побудувати три нові блоки АЕС, Міненерго. EIR CENTER Центр досліджень енергетики. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3192431-v-ukraini-var-to-pobuduvati-tri-novi-bloki-aes-minenergo.html>.

2. Вибрані праці академіка В. І. Вернадського. Т. 1 : Володимир Іванович Вернадський і Україна. Кн. 2 : Вибрані праці. НАН України, Коміс. з наук. спадщини акад. В. І. Вернадського, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т історії України ; [уклад.: О. С. Онищенко, В. М. Даниленко, Л. А. Дубровіна та ін. ; редкол.: А. Г. Загородній та ін.]. К. : 2011. 584 с. ISBN 978-966-02-6293-9.

3. Визначення моделі підтримання мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів (МЗНН) та її фінансування в Україні. МЗНН, 2018. URL: <https://thepage.ua/ua/news/minenergo-ukrayini-stvorit-rezerv-naftoproduktiv>.

4. Електроенергетика України. Режим роботи об'єднаної енергетичної системи України. ВС Енерджі Інтернейшнл Україна. URL: <https://vsenergy.com.ua/zagalna-informacija/>.

5. Енергозбереження. Номенклатура показників енергоефективності та порядок їх внесення у нормативну документацію: ДСТУ-3755-98. Київ: Держспоживстандарт. 1998. 13с.

6. Закон України «Про єдиний митний тариф» від 05.02.1992 року № 2097-ХІІ станом на 1 березня 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2097-12#Text>

7. Кизим Н.А., Омаров Ш.А. Действующие законодательство в области стратегического развития Украины и ее регионов. Проблемы экономики. 2009. №4, с.3-11.

8. Купчак В.Р. Державна політика розвитку економіки регіону в системі проектного управління інвестиціями. Ефективна економіка: Електронне

наукове фахове видання. 2013. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4219>.

9. Купчак В.Р., Павлова О.М., Павлов К.В., Лагодієнко В.Р. Формування та регулювання регіональних енергетичних систем: теорія, методологія та практика: монографія. Луцьк: СПД Галяк Жанна Володимирівна, друкарня «Волиньполіграф», 2019. 346 с.

10. Лагодієнко В.В., Саркісян Г.А. та інші. Інноваційна діяльність на регіональних туристичних ринках: модернізація та регулювання: монографія. Луцьк : СПД Галяк Жанна Володимирівна, друкарня «Волиньполіграф», 2022. 402 с.

11. Мельник Л.Г., Сотник І.М., Карінцева О.І. Економіка енергетики: навчальний посібник. Суми : ВТВ «Універсальна книга». 2006. 238с.

12. Павлов К.В., Павлова О.М. Формування та регулювання конкурентних відносин на регіональних ринках житла України : монографія. Луцьк. Видавництво «Терен». 2019 542 с. URL: <http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/15852>.

13. Павлов К.В., Павлова О.М., Купчак В.Р. Пріоритетні напрями державного регулювання конкуренції: вітчизняний та зарубіжний досвід. Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки : журнал. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. №1(17). С.14-20.

14. Павлова О.М. Товарна форма організації суспільного виробництва в умовах розвитку національної економіки України (другої половини XVII - кінця XVIII ст.): монографія. Луцьк. Видавництво «Терен». 2019. 480 с.

15. Павлова О.М. Товарне виробництво і торгівля в Україні (друга половина XVII – кінець XVIII ст.). Чернівці: Видавництво «Місто», 2009. 304 с.

16. Плани та звіти роботи Державної фіскальної служби України. Державна фіскальна служба України. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti-/396505.html>.

17. Про внесення змін до плану заходів щодо виконання зобов'язань в рамках Договору про заснування Енергетичного Співтовариства. Розпорядж.від 23.10.2013 р. №833-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-2017-%D1%80#Text>.

18. Стрішенець О.М. Світові тенденції розвитку економіки енергетики у XXI ст.: адаптація до українських реалій. Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, № 1, 2016. С.73-79.

19. Стрішенець О.М., Павлов К.В. Особливості конкурентних відносин на регіональних ринках нерухомості. Науковий вісник ужгородського університету. Серія «Економіка». Збірник наукових праць. Випуск 1 (47). Том 2. Ужгород, 2016. С. 35-38.

20. Energy security – Ukraine energy profile – Analysis - IEA. IEA. URL: <https://www.iea.org/reports/ukraine-energy-profile/energy-security>.

21. Joint Public-Private Approaches for Energy Efficiently Finance. Policies to scale – up private sectors investment-Paris: IEA, Publications, 2011. 78с.

22. Kupchak V.R., Pavlov K.V., Pavlova O.M. Strategic directions of state regulation of competitive relations by stimulating supply and demand in regional housing markets in Ukraine. Economic Journal of Lesia Ukrainka East European National University: Journal. Lutsk: Vezha-Druk, 2019. №4 (20). С.141-149.

23. Pavlov K., Korotia M. et al. (2020) Determination and Management of Gas Distribution Companies' Competitive Positions. In: Mrugalska B., Trzcielinski S., Karwowski W., Di Nicolantonio M., Rossi E. (eds) Advances in Manufacturing,

Production Management and Process Control. AHFE 2020. Advances in Intelligent Systems and Computing, vol. 1216. Springer, Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-51981-0_38.

24. Pavlov K., Pavlova O., Romanyuk R. Features of development and prospects of transformation of the electricity industry of the region // International scientific journal "Internauka". Series: "Economic Sciences". 2021. №1. <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2021-1-6854>.

25. Pavlov K.V. Financial and budgetary mechanisms of antitrust policy implementation in the residential real estate market of Ukraine: regional context. Scientific journal "Economic Forum". №1, 2018. 73-80.

26. Pavlov K.V., Pavlova O.M., Korotya M.I. Regulation of activity of regional gas distribution enterprises of Ukraine: monograph. Lutsk: SPD Gadyak Zhanna Volodymyrivna, printing house "Volynpoligraf", 2020. 256 p.

27. Pavlov Kostiantyn, Pavlova Olena et al. Optimization of multi-channel queuing systems with a single retail attempt: Economic approach. Decision Science Letters. Decision Science Letters 9 (2020). http://www.growingscience.com/dsl/online/dsl_2020_22.pdf.

28. Pavlov, K., Novosad, O., Perevozova, I., Obelnytska, K., & Popadynet, N. et al. (2021). Integral estimation of the competitiveness level of the western Ukrainian gas distribution companies. Accounting, 7(5), 1073-1084. DOI: 10.5267/j.ac.2021.3.001.

29. Pavlov, K., Pavlova O., Romaniuk R., Pysanko S. Prospects of implementation of a new model of functioning of the electric power industry south-east region of Ukraine. Znanstvena misel journal. Vol.1, №50/2021. Ljubljana, Slovenia. P.21-27.

30. Pavlov, K., Pavlova, O., & Kupchak, V. (2019). Integral Indicators Based on Competitiveness Capacity Characteristics of Regional Real Estate Markets of Ukraine. Journal of Competitiveness, 11 (3), 87-108. <https://doi.org/10.7441/joc.2019.03.06>.

УДК 330.88

Любомир МАТІЙЧУК

к.е.н., доцент, доцент кафедри комп'ютерних наук, Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя, mlpstat@gmail.com

Оксана НОВОСАД

к.е.н., докторант кафедри економіки та природокористування Волинського національного університету імені Лесі Українки, novosad.oksana@vnu.edu.ua

POTENTIAL OF THE FUEL AND ENERGY COMPLEX OF UKRAINE

Ukraine has sufficient gas potential in the form of coalbed methane in the main coal mining areas in eastern Ukraine and two shale gas basins: a part of the Lublin Basin extending into Poland and the Dnipro-Donets Basin in the east.

Coal reserves in Ukraine account for more than 90% of the country's fossil fuel reserves. They include various coal types, from anthracite to lignite, including thermal and coking coal.

The most significant amount of coal in Ukraine is in the Donbas region (Donetsk coal basin) in eastern Ukraine, in the regions of Donetsk, Luhansk, and Dnipropetrovsk. There are two smaller basins – the Lviv-Volyn coal basin in western

Ukraine (this basin extends to Poland) and the Dnipro coal basin, a lignite basin in central Ukraine. Intensive mining of minerals for more than a century in the Donetsk region has exhausted the best deposits.

Also, Ukraine has significant renewable energy potential, including significant biomass resources and waste utilization opportunities. As of today, this potential remains largely untapped.

The oil refining system is strategically important for Ukraine. However, the infrastructure and material resources since Soviet times provide for the provision of most of the demand for oil at the expense of imports.

According to the energy balance of 2018 compiled by Ukrstat, the total final consumption of petroleum products was 10,613 thousand tons of oil equivalent, while the import of petroleum products was 10,443 thousand tons [16]. Another vital aspect is an energy infrastructure and investments in it.

Electric network.

Ukraine's power grid, consisting of lines with a voltage of 220 kV (kV) to 750 kV, has a length of more than 22,000 km, and the total length of the distribution network is more than 1 million km.

The electrical network of Ukraine is fully integrated and interconnected with the networks of its neighbors. Burshtyn Island in the western part of the country is synchronized with Central European networks and facilitates direct export to Slovakia, Hungary, and Romania [14].

Most thermal power plants burn coal, but some (about 5.4 GW) burn gas or oil and are used during peak demand. Four nuclear plants with a total number of 15 units account for 13.8 GW of installed capacity. Several large 5.9 GW run-of-river and pumped hydroelectric plants along the Dnieper and Dniester rivers play an essential role in the power system, compensating for the lack of flexibility of aging thermal plants.

In the hydropower sector, UkrHydroEnergo, the state-owned company that manages the Ukrainian electricity grid, operates nine hydroelectric power plants on the Dnipro and Dniester rivers with a total capacity of 5,900 MW. The WorldBank, which supports the modernization and expansion of Ukraine's hydropower capacity, sponsored the replacement of turbines at the Dnipro and Dnistrovsky plants as part of the "UkrHydroEnergo" program to increase the safety, efficiency, and capacity of the hydroelectric system.

Regarding nuclear energy, the Ministry of Energy and Coal Industry of Ukraine emphasizes the need to build new nuclear power units to replace outdated ones that are reaching the end of their service life. It is proposed to install three-two at Khmelnytskyi NPP and one at Rivne with the help of foreign investors from Korea and the USA [1].

Heating.

According to the Ministry of Regional Development, Construction and Housing and Utilities, Ukraine has 33,122 km heat transmission and distribution networks. The transport pipelines are approximately 3,500 km, and the distribution pipelines belong to the municipalities, a total of 20,800 km. In addition, there is 12,400 km of industrial pipeline networks.

Natural gas. When Ukraine gained independence from the Soviet Union in 1991, it inherited a gas transportation system uniquely dense network of many primary and secondary pipelines, along with significant storage facilities. This allows you to redirect gas flows through other pipelines in the event of an accident or breakdown.

The system covers 38,600 km of pipelines: 22,200 km of the trunk and 16,400 km of distribution pipelines. It is fed by 72 compressor stations with a total capacity of 5443 MW. It can transport up to 80 billion cubic meters per year for domestic consumption from indigenous and imported sources. It can also transport up to 142.5 billion cubic meters per year of gas from Russia and Belarus to European countries [20].

Ukraine's gas transportation system has the second largest capacity in Europe. Storage is a crucial factor in the security and stability of domestic supply operations and is critical to the gas transit system. 13 underground gas storage facilities have a total capacity of 30.9 billion cubic meters per year; UkrTransGas operates 12 of these facilities. Both domestically produced gas and gas imported from Russia are stored in the storage facilities. Domestic and imported gas is delivered to Ukrainian storage facilities between mid-April and mid-October and withdrawn during winter. During the winter peak, the five storage facilities on the western border can provide up to 40% of daily transit volumes.

Oil.

The central oil transportation system of Ukraine consists of 4,767 km of pipelines, 51 pumping stations, and 11 tank farms with a total of seventy-nine tanks and a total nominal capacity of about 1 million cubic meters. Pumping stations have 176 installations. About 65% of pipelines are between 30 and 40 years old; 27% - are older than 40 years; 6% - are from 20 to 30 years old, and only 2% are between 10 and 20 years old. In addition, there is 4,625 km. Smaller pipelines for oil products, mostly in private ownership, although the level of their technical support is unclear [20].

Ukraine has seven oil refineries with a design capacity of 50.4 Mt/year, which is about four times larger than the market for oil products in Ukraine. However, most of this capacity is currently unused due to aging infrastructure, a poor economy, and damage from the war in Ukraine. At the beginning of 2017, there was only one working oil refinery in Ukraine, Kremenchuk, in addition to the Shebelinsky Gas Refinery in Kharkiv Oblast, which also produces petroleum products. Today, the shortage of oil is connected to the mass bombings of Russia, which caused the price of this strategic product to rise.

In addition, Ukraine has three marine oil terminals. The "Southern" oil terminal has tanks that store up to 200,000 cubic meters (m³) of oil. The "Southern" port is designed to receive and discharge crude oil, which is transported by main pipelines. Unfortunately, Ukraine lost legal control over the oil terminal in Feodosia following Russia's annexation of Crimea, so in response, Ukraine closed all Crimean seaports to international navigation.

It is also connected with the fact that because of the war, the "Druzhba" pipeline, which ran throughout Ukraine from Belarus (Atyrau-Samara-Unecha-Mozyr-southern Druzhba), stopped operating; the pipeline Samara-Lysychansk; and the Nizhnevartovsk-Lysychansk-Kremenchuk-Odesa pipeline. Therefore, Ukraine is currently solving the issue of the oil crisis.

Policy and emergency response measures were the responsibility of the State Emergency Service of Ukraine [28] (until December 2012 - the Ministry of Emergency Situations) until the country undertook to create minimum reserves of crude oil and petroleum products by 2020 following the Treaty on Energy Community with EU Directive 2009/119/EU [3].

The oil sector in Ukraine is now fully liberalized, and the government does not interfere with or regulate the oil business. The state is currently unable to regulate oil prices and influence its volumes. The oil and oil products market are

provided exclusively at the expense of foreign traders and has different price manifestations depending on the region. The formation of the price is influenced by two circumstances: the price of a barrel of oil on the world currency markets and logistics costs to the regions of Ukraine. Given the fact that since March, oil, and oil products have been transported only through the Western border, prices are rising for Eastern and Central Ukraine as logistics progress. This is a consequence of the destroyed infrastructure.

The war with Russia provoked multi-level disruptions in the energy supply. It contributed to the creation, under the leadership of the Prime Minister, of the Crisis Management Group to address the issues of electricity and gas emergency preparedness, the formulation of emergency scenarios, the definition of who qualifies as a "consumer," and conducting stress tests under various scenarios.

The energy system of Ukraine forms a homogeneous market with a regional structure and has the following structure. The electricity market of Ukraine consists of separate production facilities, the wholesale market, operation of the transmission system, distribution, and supply.

The wholesale electricity market (ORE), established in 1996, was managed by the state-owned company "Energoynok" as a single wholesaler based on the one-buyer model from 2000 to mid-2019; it also acted as a clearinghouse for all payments until July 2019. To meet the Association Agreement obligations for the implementation of the EU's Third Energy Package, Ukraine successfully transitioned from a single-buyer model to a model with a more competitive energy market structure consisting of bilateral day-ahead market contracts intraday, balancing, and ancillary services in July of 2019.

The electricity sector has undergone several reform stages: it was primarily unbundled and partially privatized in the 1990s, and state assets were consolidated in 2004. Most of the power plants were partially or fully privatized, and the private company DTEK controlled the central part. In 1995, regional distribution and retail companies (oblenergo) were created, one for each administrative region. As part of the electricity market reforms and to ensure competition in the retail market, Ukraine has ensured the separation of Oblenergo between distribution system operators (DSOs) and electricity supply companies. Since 1995, several rounds of privatization have been carried out, with the result that most SSOs and electricity supply companies are now privately owned by domestic or foreign investors. Ukrenergoatom is a state operator of nuclear power plants [10].

Oil and natural gas market. Naftogaz State JSC, subordinate to the Cabinet of Ministers of Ukraine, is the largest company in Ukraine. By January 2020, it was a vertically integrated company engaged in the complete cycle of gas and oil exploration operations: drilling, development, and production; transport, processing, and storage; supply of natural gas and liquefied petroleum gas (LPG) to consumers. However, to meet the EU's Third Energy Package requirements, Ukraine separated Naftogaz, transferring the Gas Transmission System Operator of Ukraine (GTSOU) from Naftogaz to the state-owned Main Gas Pipelines of Ukraine.

GTSOU operates gas transmission lines, but Naftogaz continues to operate gas storage facilities since the separation. Regional gas distribution and gas supply companies (began) have Ukrtransgaz permits for gas transportation through the trunk and regional pipelines and are responsible for gas distribution.

The state participates in oil and gas exploration and production through Nadra Ukraine, which conducts geological surveys, provides resource and

economic assessments, and enters into joint venture agreements with private investors. Naftogaz and its 11 subsidiaries occupy the largest share of all oil and natural gas produced in Ukraine [17].

In turn, Ukrtransnafta, another subsidiary of Naftogaz, operates the oil pipeline system. Theoretically, a state company, but in practice, under the control of a private company, Ukrnafta is the leading oil producer and produces a small amount of gas [13].

Coal.

Endowed with significant coal reserves, most of Ukraine's mines are in the Donbas region. Of the approximately 300 mines in Ukraine that were either privatized or transferred to long-term concessions, mostly DTEK. The remaining mines that need to be subsidized remain owned by state-owned companies. Ukraine's largest mountainous region in the east has been severely affected by recent political instability, and, in addition, the region is home to hundreds of illegal (often small-scale) mines.

Nuclear energy.

Nuclear power was responsible for approximately 54% of electricity production in Ukraine in 2019. The net nuclear capacity is 13.1 GW (total capacity of 13.8 GW), or 28% of Ukraine's installed electrical capacity, supplied by 15 Soviet- designed VVER reactors at four nuclear power plants. Zaporizhzhia has the largest nuclear power plant in Europe, with a net capacity of 5.7 GW (6 GW gross). All nuclear power plants operating in Ukraine are owned and operated by Energoatom, which also operates small hydroelectric power plants and pumped storage hydroelectric power plants used for different loading.

Hydropower.

Large hydropower provided about 5% of electricity production in 2019. Nine large hydroelectric power plants on the Dnieper and Dniester rivers are operated by the state company UkrHydroEnergo. Hydropower generation is essential to the stability of the power system because it provides peak load reserves, regulates system frequency and capacity, and provides emergency reserves that legacy fossil- fueled power plants cannot guarantee. In 2016, the government approved a hydropower development program to increase installed production capacity by 3.3 GW and increase the share of hydropower in electricity production to 15.5% by 2026. Currently, there are no plans to privatize UkrHydroEnergo [23, 24, 29].

Renewable energy.

Renewable energy sources accounted for 4.6% of TPP in 2018: 3.4% biofuels and waste, 1% hydropower, and 0.2% other renewable energy sources [20].

In 2018-2019, Ukraine experienced a boom in the deployment of renewable energy. The share of renewable energy in the mix for electricity production increased 3.6 times - from 1% in 2015 to 3.6% in 2019. Despite the low share of renewable energy sources in TPPs of Ukraine compared to the European Union (30% in 2018), it has a significant technical potential for the further development of RES. However, the economic feasibility of developing this potential depends on factors such as fossil fuel prices, technology availability, and government support [25].

Based on the above, the energy system should be understood as a set of industries providing the country's fuel and energy resources needs. The systemic nature of PEC forms the environment of extraction and processing of various fuel and energy resources — coal, oil, gas, nuclear, and transportation to the consumer [7, 8, 9, 20, 22, 26, 30].

Список літератури

1. В Україні варто побудувати три нові блоки АЕС, Міненерго. EIR CENTER Центр досліджень енергетики. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3192431-v-ukraini-varto-pobuduvati-tri-novi-bloki-aes-minenergo.html>.
2. Вибрані праці академіка В. І. Вернадського. Т. 1 : Володимир Іванович Вернадський і Україна. Кн. 2 : Вибрані праці. НАН України, Коміс. з наук. спадщини акад. В. І. Вернадського, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т історії України ; [уклад.: О. С. Онищенко, В. М. Даниленко, Л. А. Дубровіна та ін. ; редкол.: А. Г. Загородній та ін.]. К. : 2011. 584 с. ISBN 978-966-02-6293-9.
3. Визначення моделі підтримання мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів (МЗНН) та її фінансування в Україні. МЗНН, 2018. URL: <https://thepage.ua/ua/news/minenergo-ukrayini-stvorit-rezerv-naftoproduktiv>.
4. Електроенергетика України. Режим роботи об'єднаної енергетичної системи України. ВС Енерджі Інтернейшнл Україна. URL: <https://vsenergy.com.ua/zagalna-informacija/>.
5. Енергозбереження. Номенклатура показників енергоефективності та порядок їх внесення у нормативну документацію: ДСТУ-3755-98. Київ: Держспоживстандарт. 1998. 13с.
6. Закон України «Про єдиний митний тариф» від 05.02.1992 року № 2097-ХІІІ станом на 1 березня 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2097-12#Text>
7. Кизим Н.А., Омаров Ш.А. Действующее законодательство в области стратегического развития Украины и ее регионов. Проблемы экономики. 2009. №4, с.3-11.
8. Купчак В.Р. Державна політика розвитку економіки регіону в системі проектного управління інвестиціями. Ефективна економіка: Електронне наукове фахове видання. 2013. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4219>.
9. Купчак В.Р., Павлова О.М., Павлов К.В., Лагодієнко В.Р. Формування та регулювання регіональних енергетичних систем: теорія, методологія та практика: монографія. Луцьк: СПД Гадяк Жанна Володимирівна, друкарня «Волиньполіграф», 2019. 346 с.
10. Лагодієнко В.В., Саркісян Г.А. та інші. Інноваційна діяльність на регіональних туристичних ринках: модернізація та регулювання: монографія. Луцьк : СПД Гадяк Жанна Володимирівна, друкарня «Волиньполіграф», 2022. 402 с.
11. Мельник Л.Г., Сотник І.М., Карінцева О.І. Економіка енергетики: навчальний посібник. Суми : ВТВ «Універсальна книга». 2006. 238с.
12. Павлов К.В., Павлова О.М. Формування та регулювання конкурентних відносин на регіональних ринках житла України : монографія. Луцьк. Видавництво «Терен». 2019 542 с. URL: <http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/15852>.
13. Павлов К.В., Павлова О.М., Купчак В.Р. Пріоритетні напрями державного регулювання конкуренції: вітчизняний та зарубіжний досвід. Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки : журнал. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. №1(17). С.14-20.
14. Павлова О.М. Товарна форма організації суспільного виробництва В умовах розвитку національної економіки України (другої половини XVII - кінця XVIII ст.): монографія. Луцьк. Видавництво «Терен». 2019. 480 с.

15. Павлова О.М. Товарне виробництво і торгівля в Україні (друга половина XVII – кінець XVIII ст.). Чернівці: Видавництво «Місто», 2009. 304 с.

16. Плани та звіти роботи Державної фіскальної служби України. Державна фіскальна служба України. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti-/396505.html>.

17. Про внесення змін до плану заходів щодо виконання зобов'язань в рамках Договору про заснування Енергетичного Співтовариства. Розпорядж. від 23.10.2013 р. №833-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-2017-%D1%80#Text>.

18. Стрішенець О.М. Світові тенденції розвитку економіки енергетики у XXI ст.: адаптація до українських реалій. Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, № 1, 2016. С.73-79.

19. Стрішенець О.М., Павлов К.В. Особливості конкурентних відносин на регіональних ринках нерухомості. Науковий вісник ужгородського університету. Серія «Економіка». Збірник наукових праць. Випуск 1 (47). Том 2. Ужгород, 2016. С. 35-38.

20. Energy security – Ukraine energy profile – Analysis - IEA. IEA. URL: <https://www.iea.org/reports/ukraine-energy-profile/energy-security>.

21. Joint Public-Private Approaches for Energy Efficiently Finance. Policies to scale – up private sectors investment-Paris: IEA, Publications, 2011. 78с.

22. Kupchak V.R., Pavlov K.V., Pavlova O.M. Strategic directions of state regulation of competitive relations by stimulating supply and demand in regional housing markets in Ukraine. Economic Journal of Lesia Ukrainka East European National University: Journal. Lutsk: Vezha-Druk, 2019. №4 (20). С.141-149.

23. Pavlov K., Korotia M. et al. (2020) Determination and Management of Gas Distribution Companies' Competitive Positions. In: Mrugalska B., Trzcielinski S., Karwowski W., Di Nicolantonio M., Rossi E. (eds) Advances in Manufacturing, Production Management and Process Control. AHFE 2020. Advances in Intelligent Systems and Computing, vol. 1216. Springer, Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-51981-0_38.

24. Pavlov K., Pavlova O., Romanyuk R. Features of development and prospects of transformation of the electricity industry of the region // International scientific journal "Internauka". Series: "Economic Sciences". 2021. №1. <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2021-1-6854>.

25. Pavlov K.V. Financial and budgetary mechanisms of antitrust policy implementation in the residential real estate market of Ukraine: regional context. Scientific journal "Economic Forum". №1, 2018. 73-80.

26. Pavlov K.V., Pavlova O.M., Korotya M.I. Regulation of activity of regional gas distribution enterprises of Ukraine: monograph. Lutsk: SPD Gadyak Zhanna Volodymyrivna, printing house "Volynpoligraf", 2020. 256 p.

27. Pavlov Kostiantyn, Pavlova Olena et al. Optimization of multi-channel queuing systems with a single retail attempt: Economic approach. Decision Science Letters. Decision Science Letters 9 (2020). http://www.growingscience.com/dsl/online/dsl_2020_22.pdf.

28. Pavlov, K., Novosad, O., Perevozova, I., Obelnytska, K., & Popadynet, N. et al. (2021). Integral estimation of the competitiveness level of the western Ukrainian gas distribution companies. Accounting, 7(5), 1073-1084. DOI: 10.5267/j.ac.2021.3.001.

29. Pavlov, K., Pavlova O., Romaniuk R., Pysanko S. Prospects of implementation of a new model of functioning of the electric power industry south-

east region of Ukraine. Znanstvena misel journal. Vol.1, №50/2021. Ljubljana, Slovenia. P.21-27.

30. Pavlov, K., Pavlova, O, & Kupchak, V. (2019). Integral Indicators Based on Competitiveness Capacity Characteristics of Regional Real Estate Markets of Ukraine. Journal of Competitiveness, 11 (3), 87–108. <https://doi.org/10.7441/joc.2019.03.06>.

Любомир МАТІЙЧУК,

к.е.н., доцент, доцент кафедри комп'ютерних наук, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, mirek@umd.edu

Олена ПАВЛОВА,

д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки та природокористування Волинський національний університет імені Лесі Українки pavlova.olena@vnu.edu.ua

Олександр ШАБАЛА,

аспірант кафедри економічної та соціальної географії Волинський національний університет імені Лесі Українки shabala@ieeer.top

RENEWABLE ENERGY SOURCES - THE WAY TO ACHIEVE UKRAINE'S ENERGY SECURITY

Energy security is primarily the state's ability to guarantee the satisfaction of society's needs for energy resources in an economically and technically justified way for further high-quality and safe energy consumption, provided that the national interests of the energy sector are protected, preventing the influence of internal and external threats. It is also necessary to highlight the technological component in ensuring a certain level of energy security. The energy industry of Ukraine, despite the terrible challenges, works to meet the needs of consumers and restore access to energy resources [13, 14].

As of April 5, more than 1,301 settlements, in total more than 925,700 consumers, remain without power in Ukraine. Almost 340,000 consumers remain without a gas supply. Over the past day, the electricity supply was restored to more than 71.8 thousand consumers.

Ukrainian energy companies are making maximum efforts to return light and heat to Ukrainian citizens promptly.

However, in some areas, emergency recovery work is complicated or impossible due to the intensification of hostilities and the occurrence of new damage.

The energy system of Ukraine is balanced and works stably. The frequency in the network is at the standard level of 50 Hertz.

All types of power plants work stably in the network, providing electricity to all Ukrainian consumers.

All four operating nuclear power plants of Ukraine stably produce electricity. Their total current capacity provides the necessary amounts of electricity for the country's needs.

The radiation, fire protection, and environmental conditions at the industrial sites of nuclear plants and their adjacent territories have not changed and are within the limits of current norms.

The operator of the Ukrainian GTS maintains operational and technological control over the Ukrainian GTS and fulfills its obligations to transport gas to consumers [4].

The total number of stopped gas distribution stations is 44 in seven regions of Ukraine. Damage to regional and city gas distribution networks in populated areas remains the most common cause of power outages.

All hydroelectric and gas power plants included in the structure of UkrHydroEnergo operate according to the dispatch schedule and fulfill their obligations regarding frequency and power regulation of the country's energy system. Stations are ready to pass the spring flood.

The increase in Ukraine's energy security level is thanks to the massive support from the side of European countries and not only them.

In particular, at the request of the Government of Ukraine, Australia will provide our country with at least 70,000 tons of thermal coal to strengthen energy security [17, 18].

The Australian government has conducted appropriate work with the country's coal industry enterprises to accumulate coal volumes, which will be the country's contribution to providing Ukrainian consumers with a reliable electricity supply.

The Australian government will also cover the cost of coal and its delivery.

Several influential Minister of Energy and Coal Industry meetings with Herman Galushchenko took place last week. In particular, with representatives of the IAEA to ensure the nuclear safety of Ukraine and Europe. The head of the IAEA, Raphael Grossi, recognized that Ukraine has significant potential in atomic energy [5, 6, 8].

At the same time, the presence of Russian troops at nuclear facilities not only threatens nuclear safety but can also overturn the prospects for developing the Ukrainian nuclear industry.

The meeting with the European Commissioner Kadri Simson was also productive, during which the first results of the synchronization of the energy sphere of Ukraine with the European one was discussed. In particular, this concerns the continuation of the operation of the OES according to the ENTSO-E principle.

"For the first time after synchronization with ENTSO-E, Ukraine will export electricity to Europe. The volume of exports is small, but this is the first "swallow" of the integration of the Ukrainian and European energy markets. Of course, we still have much work ahead of us on implementing EU legislation, which is necessary for the complete unification of markets."

"The coordination of the position of Ukraine and Europe is essential for ensuring nuclear and energy security" of course, this is clear and obvious to Europeans and us [10, 11, 15].

Extensive support comes from the side of our closest neighbor - Poland. Recently, companies belonging to the Polish Association of Transmission and Distribution of Electricity provided Ukraine with auxiliary materials and equipment to restore the energy infrastructure damaged by hostilities [20].

Among the equipment provided are the most necessary, particularly cables for low and medium voltage with auxiliary materials, medium/low voltage transformers, electric generators, etc.

The next batch of aid to the energy sector is expected to be sent soon. Cargo transportation for Ukraine is coordinated and organized by the Polish Government Agency of Strategic Reserves.

There are solutions to shortages and oil resources, which were not the country's first to respond to military disasters. Ministry of Energy of Ukraine and Qatar Petroleum - the state company of Qatar, which conducts oil and gas activities, renewed the agreement that was concluded within the framework of the Memorandum of Understanding on energy cooperation.

The states intend to develop cooperation, particularly in the areas of investments from Qatar in gas exploration and production in Ukraine, as well as gas supplies (LNG - liquefied natural gas) from Qatar to Ukraine [18].

"Cooperation in the oil and gas sphere between Ukraine and Qatar is promising and important for our country. Qatar is one of the largest gas producers in the world and has the valuable experience and significant financial resources for investments in gas exploration and production in Ukraine. Increasing own gas production, diversification of gas supply sources meets the interests of gas consumers in Ukraine and will contribute to the sustainable development of the economy and strengthening of Ukraine's energy security" [16, 19].

The Minister of Energy of Ukraine Herman Galushchenko called on the West to focus on three directions of countermeasures against Russia in the energy sector.

He said this during his speech at the International Energy Agency ministerial meeting, which took place a few days ago in Paris.

Herman Galushchenko emphasized that the first direction of countering Russian aggression should be the issue of restoring the safety of nuclear facilities. The Minister of Energy of Ukraine called on his colleagues to make maximum efforts to force Russia not to encroach further on the Zaporizhzhia and Chornobyl NPPs.

The international community should also stop financing Russia's war against Western societies and values, added the head of the Ministry of Energy. The West should limit dependence on Russian oil, gas, and coal and prohibit the development of Russian gas infrastructure.

"It is necessary to introduce sanctions, such as an oil embargo or a ban on Russian products with CO₂ content, so that the steps we take contribute to the achievement of the goals of the European Green Deal and decarbonization," the minister emphasized.

"Thirdly, it is essential to stabilize energy markets. We have various tools at our disposal: open energy markets to other traders, help the market to restructure, introduce additional taxes on energy surpluses, and open oil reserves. Ukraine is ready to contribute by offering our underground gas storage and excess electricity production to stabilize prices."

"Green transformation, energy efficiency, and decarbonization of our economies are among the essential tools to guarantee that the war against Ukraine will be the last on this continent [21].

However, the European realities are such that the irreplaceable dependence on fossil fuel imports and energy subsidies have already created threats to the EU's energy security, are sure to undermine economic security, and, worst of all, violate human rights, destroy the environment, climate, and social justice.

Since the start of the full-scale Russian invasion of Ukraine, EU countries have paid the Putin regime almost 19 billion euros for the supply of fossil fuels,

including 11.5 billion euros for natural gas. The share of Russian supplies in fossil fuel imports to the EU in 2021

It is more than significant, namely the import of Russian gas - 31%, coal - 48%, oil and oil products - 85%.

Because Western countries-imposed sanctions against the central bank of the Russian Federation and froze its foreign exchange reserves, Putin now demands to pay for gas in rubles, which Western customers have to buy with foreign currency.

So, the Kremlin is openly trying to put Gazprom in the place of a central bank while openly blackmailing the EU and revealing how much the Putin regime relies on fossil fuel exports for its survival.

Without billions of financial flows from the export of hydrocarbons, Russia would not be able to wage hybrid wars against neighboring states, finance propaganda and a brutal repressive machine inside the country and build up offensive weapons and blackmail the whole world with nuclear weapons.

The invasion of Ukraine should be the beginning of the end for the Russian oil and gas industry, and the EU should focus all efforts on an accelerated transition from fossil fuels to green energy [24, 27].

The dependence on fossil fuels creates yet another global problem - climate change.

Today, we are at a point where temperatures in the Arctic are recorded as 30 degrees above the historical and acceptable norm, and in the Antarctic, - 40 degrees.

UN Secretary-General António Guterres announces from the rostrum of an international conference that "dependence on fossil fuels is mutually assured destruction."

The climate crisis we are facing threatens not only all of humanity but also most species of life on Earth.

It is challenging for Europe and Ukraine to give up coal, oil, and gas all at once. In Europe, the increase in gas and fuel prices already leads to severe consequences for the economy and the social sphere, and currently, there are no guarantees of protection against further energy price spikes due to the significant role of fossil fuels in the energy balance.

However, now Euro PA and Ukraine, already physically united into a single integrated synchronous electric network, are on the threshold of a new "green" energy era, having a vast joint potential for renewable energy development.

The decisions these days will determine the fate of Europe's energy security in the next few years, as well as the ability of the European Union to fulfill its obligations under the Paris Agreement and to be a leader in the fight against the climate crisis.

Ukraine should be an active player in the formation and adoption of these decisions. In many ways, the long-term success of the energy transition of a united Europe depends on us. So, what should the EU and Ukraine do for this success?

Specific measures to eliminate dependence on fossil fuels

Responding to the climate crisis, the EU is already implementing and strengthening the policy of gradual abandonment of fossil fuels [23].

Last year, the European Union adopted the "Fit for 55" package of legislative changes to ensure that EU countries' policies on climate, energy, land use, transport, and taxation are fit to reduce net greenhouse gas emissions by at least 55% by 2030 compared to 1990 levels.

Achieving such emission reductions in the next decade is crucial for Europe to become the world's first climate-neutral continent by 2050 and to make the European Green Deal a reality [7, 22].

In particular, the European Climate Network indicates 8 specific measures for the implementation of an accelerated, safe, and compatible with the Paris Agreement energy transition in the EU:

1. It is necessary to immediately adopt concrete plans to end the consumption of fossil fuels, starting with Russian and then all other imports and curtailing local production in a socially just way.

2. To set ambitious energy-saving goals at the European and national levels. Total energy consumption should decrease significantly within this decade.

3. Deep and large-scale renovation of buildings in Europe must begin immediately, for which appropriate incentives must be created.

4. It is necessary to build at least 4 times more solar and wind energy capacities yearly compared to 2021.

5. It is necessary to ensure a quick transition to heating systems based on renewable energy sources, starting with large-scale use of heat pumps.

6. For the energy market, tools for increasing the flexibility of energy systems should be introduced to facilitate balancing solar and wind energy.

7. Industrial restructuring should be based on energy and resource sufficiency goals, using the best technologies.

8. All financial flows, both public and private, should support the energy transition.

All these 8 measures are also relevant for the future of Ukraine because our economy in the process of post-war reconstruction must get on new rails and end dependence on Russian energy resources.

By mid-May, the European Commission will publish its proposal to phase out Russian gas, oil, and coal by 2027.

This was stated by the President of the European Commission, Ursula von der Leyen.

"By the end of this month, the Commission will present options to limit the impact of rising gas prices on electricity prices," von der Leyen said, adding that the Commission will propose ideas to fill the underground gas deficit by at least 90% by October 1 each year [25].

The European Commission will also offer options for stabilizing the energy markets, the prices of which have risen sharply. Von der Leyen described the package of energy proposals as an "insurance policy" against supply disruptions.

She called Russia's attack on Ukraine an attack on democracy and sovereign states and said that the EU should eliminate its energy dependence on Russia.

We will remind you that the European Commission has decided to conduct joint purchases of gas and energy. Therefore, it will be much more difficult for Russia to influence individual EU countries. Therefore, the Russian provocation of internal conflicts in the EU may stop altogether.

Ukrainian diplomats are working to ensure that the countries of the European Union refuse Russian energy carriers.

The United States, Great Britain, and Canada have already rejected Russian oil and coal. For now, the delay is for Germany, which will find a solution to balance its energy system and cut off Russia from funding for the supply of gas and oil to Europe shortly.

However, Germany actively applies the first EU package sanctions against Russia, notably the shutdown of the Nord Stream 2 gas pipeline [3].

It should be noted that Ukrainian experts have been urging EU countries, especially Germany, to start a real diversification of energy supply sources for years.

This was not done in time. Now quick decisions are needed so that Russia does not continue to use energy as a weapon both against Ukraine and against the EU [26].

The planned steps in this direction involve the modernization of the energy systems of European countries, but this is a justified step toward the energy independence of both Europe and Ukraine. So, the following modernization change scenarios:

1. Importing countries should minimize purchases of energy carriers of Russian origin. The OPEC countries, the USA, and Canada should increase oil production to eliminate Russian oil from the world market.

During the transition period, ensure the principle of trade with the Russian Federation — oil in exchange for food [1].

2. The EU should take over the management of gas storage facilities in EU countries controlled by "Gazprom" in order not to repeat the situation with their insufficient filling on the eve of winter.

3. The EU should confiscate assets belonging to Russian energy companies or transfer them to their national concerns for temporary management; this opinion already prevails in the European environment.

This applies to gas pipelines (OPAL, Nord Stream, part of "Yamal-Europe"), chemical industry facilities, power generation, and oil refining. Shares of Russian companies in their European intermediary companies should be frozen.

4. Countries worldwide should stop cooperating with "Rosat" and its subsidiaries. Dependence on Russia in nuclear energy is the same as dependence on Russia in the gas sector.

Slovakia has already begun to refuse such cooperation; it is essential that other countries also follow this example. Also, sanctions on the supply of Russian uranium should be introduced.

5. Famous international PR agencies should stop cooperating with Russian energy companies like Gazprom.

6. The EU should force Russia to comply with European legislation and provide access to gas supplies from the countries of Central Asia [9, 12].

7. EU countries and the USA should demand more transparent reporting from Russian energy companies. The opacity of their work, ignoring ESG (environmental, social, and management) standards, allowed hundreds of millionsof dollars to be pumped out for war preparations, enrichment of the authorities, corruption, and illegal seizure of other countries' territories.

8. Countries with special business conditions (offshore zones) must close all offshore companies with Russian end beneficiaries. It is offshore that is a way of withdrawing Russian money from the zone of public control to the zone of "black cash."

9. Large oil and gas giants should continue to withdraw from Russian projects in order not to share with Russia new technologies for the development of natural resources.

10. The USA, the EU, Japan, and other countries should prohibit banks from issuing loans for energy projects in Russia or jointly with Russian companies, prohibiting exporting modern technologies.

Any new initiatives or technologies that Russia wants to implement must be blocked so as not to create opportunities for Russia to operate around sanctions through manipulation.

A separate global direction of work is the creation of universal mechanisms to prevent foreign politicians from receiving Russian funds and holding positions in Russian companies.

Undoubtedly, after the war's end, Ukraine will make a significant economic breakthrough. We are observing the beginning of a reorientation of Europe from the use of energy resources of the Russian Federation to other sources of fuel supply.

Undoubtedly, Ukraine will become a full-fledged player in the European energy market. We will jointly build a new reality where energy resources will no longer be a tool of blackmail, pressure, and a pretext for military aggression.

After the full-scale invasion of Russian troops and the strengthening of the geopolitical alliance between the Russian Federation and the People's Republic of China, Ukraine desperately needs a large-scale restructuring of the energy sector and the economy in the direction of eliminating energy dependence on the import of coal, gas, oil and nuclear fuel in order to defend its sovereignty and gain energy independence.

Moreover, the transition to using clean and safe renewable energy sources and energy-efficient technologies will allow Ukraine to build a new, strong, and modern economy, closely integrated with the economies of the EU countries.

According to the latest available energy balance data, in 2020, Ukraine imported 12 million tons of oil and oil products, 21 million tons of coal, and 9.1 billion cubic meters of natural gas.

Most of the coal came from Russia and Kazakhstan. Last year we bought more than two-thirds of imported coal from the enemy.

The situation with gas is somewhat better - in 2021, Ukraine reduced gas imports by 6 times to 2.6 billion m³.

However, the dependence on Russia remains because 89% of imported gas came by virtual reverse from EU countries to which transit flows go [2].

We must ensure that Ukraine's post-war recovery plan is developed and implemented to ensure the rapid development of high-value-added sectors and new industries in Ukraine, such as renewable energy technologies; building materials and structures for energy-efficient construction; production of batteries, electronics, electric cars, heat pumps; electrometallurgy and hydrogen production.

As a basis for reconstruction, Ukraine needs to build its new industrial base and means of production that will not rely on fossil fuels.

Without it, development is impossible modern green economy of the XXI century. The post-Soviet industrial legacy of energy-intensive industries, which were already undergoing a structural decline, was severely affected by the Russian invasion, and related supply chains were halted.

The production of equipment for renewable energy, batteries, electric cars, heat pumps, modern electrified construction equipment, and other solutions that allow getting rid of dependence on fossil fuels should become the focus for the revival of the Ukrainian industry.

Today, Ukraine has a chance to move through the energy transition at a pace never seen before for Europe, integrating into new clean supply chains, and helping to decarbonize the economy of Europe more quickly.

In order to achieve the final victory and protect our children from energy blackmail, new wars for resources, and the devastating effects of climate change,

we must not just get on the path of the energy transition; we must run it and push the whole of Europe forward to the complete end of the use of coal, oil, and gas. Then we will win the final victory.

Список літератури

1. Визначення моделі підтримання мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів (МЗНН) та її фінансування в Україні. МЗНН, 2018. URL: <https://thepage.ua/ua/news/minenergo-ukrayini-stvorit-rezerv-naftoproduktiv>.

2. Електроенергетика України. Режим роботи об'єднаної енергетичної системи України. ВС Енерджі Інтернейшнл Україна. URL: <https://vsenergy.com.ua/zagalna-informacija/>.

3. Енергозбереження. Номенклатура показників енергоефективності та порядок їх внесення у нормативну документацію: ДСТУ-3755-98. Київ: Держспоживстандарт. 1998. 13с.

4. Закон України «Про єдиний митний тариф» від 05.02.1992 року № 2097-ХІІ станом на 1 березня 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2097-12#Text>

5. Купчак В.Р. Державна політика розвитку економіки регіону в системі проектного управління інвестиціями. Ефективна економіка: Електронне наукове фахове видання. 2013. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4219>.

6. Купчак В.Р., Павлова О.М., Павлов К.В., Лагодієнко В.Р. Формування та регулювання регіональних енергетичних систем: теорія, методологія та практика: монографія. Луцьк: СПД Галяк Жанна Володимирівна, друкарня «Волиньполіграф», 2019. 346 с.

7. Лагодієнко В.В., Саркісян Г.А. та інші. Інноваційна діяльність на регіональних туристичних ринках: модернізація та регулювання: монографія. Луцьк : СПД Галяк Жанна Володимирівна, друкарня «Волиньполіграф», 2022. 402 с.

8. Мельник Л.Г., Сотник І.М., Карінцева О.І. Економіка енергетики: навчальний посібник. Суми : ВТВ «Універсальна книга». 2006. 238с.

9. Павлов К.В., Павлова О.М. Формування та регулювання конкурентних відносин на регіональних ринках житла України : монографія. Луцьк. Видавництво «Терен». 2019 542 с. URL: <http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/15852>.

10. Павлов К.В., Павлова О.М., Купчак В.Р. Пріоритетні напрями державного регулювання конкуренції: вітчизняний та зарубіжний досвід. Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки : журнал. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. №1(17). С.14-20.

11. Павлова О.М. Товарна форма організації суспільного виробництва в умовах розвитку національної економіки України (другої половини XVII - кінця XVIII ст.): монографія. Луцьк. Видавництво «Терен». 2019. 480 с.

12. Павлова О.М. Товарне виробництво і торгівля в Україні (друга половина XVII – кінець XVIII ст.). Чернівці: Видавництво «Місто», 2009. 304 с.

13. Плани та звіти роботи Державної фіскальної служби України. Державна фіскальна служба України. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti-/396505.html>.

14. Про внесення змін до плану заходів щодо виконання зобов'язань в рамках Договору про заснування Енергетичного Співтовариства. Розпорядж. від 23.10.2013 р. №833-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-2017-%D1%80#Text>.

15. Стрішенець О.М. Світові тенденції розвитку економіки енергетики у XXI ст.: адаптація до українських реалій. Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, № 1, 2016. С.73-79.

16. Стрішенець О.М., Павлов К.В. Особливості конкурентних відносин на регіональних ринках нерухомості. Науковий вісник ужгородського університету. Серія «Економіка». Збірник наукових праць. Випуск 1 (47). Том 2. Ужгород, 2016. С. 35-38.

17. Energy security – Ukraine energy profile – Analysis - IEA. IEA. URL: <https://www.iea.org/reports/ukraine-energy-profile/energy-security>.

18. Joint Public-Private Approaches for Energy Efficiently Finance. Policies to scale – up private sectors investment-Paris: IEA, Publications, 2011. 78с.

19. Kupchak V.R., Pavlov K.V., Pavlova O.M. Strategic directions of state regulation of competitive relations by stimulating supply and demand in regional housing markets in Ukraine. Economic Journal of Lesia Ukrainka East European National University: Journal. Lutsk: Vezha-Druk, 2019. №4 (20). С.141-149.

20. Pavlov K., Korotia M. et al. (2020) Determination and Management of Gas Distribution Companies' Competitive Positions. In: Mrugalska B., Trzcielinski S., Karwowski W., Di Nicolantonio M., Rossi E. (eds) Advances in Manufacturing, Production Management and Process Control. AHFE 2020. Advances in Intelligent Systems and Computing, vol. 1216. Springer, Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-51981-0_38.

21. Pavlov K., Pavlova O., Romanyuk R. Features of development and prospects of transformation of the electricity industry of the region // International scientific journal "Internauka". Series: "Economic Sciences". 2021. №1. <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2021-1-6854>.

22. Pavlov K.V. Financial and budgetary mechanisms of antitrust policy implementation in the residential real estate market of Ukraine: regional context. Scientific journal "Economic Forum". №1, 2018. 73-80.

23. Pavlov K.V., Pavlova O.M., Korotya M.I. Regulation of activity of regional gas distribution enterprises of Ukraine: monograph. Lutsk: SPD Gadyak Zhanna Volodymyrivna, printing house "Volynpoligraf", 2020. 256 p.

24. Pavlov Kostiantyn, Pavlova Olena et al. Optimization of multi-channel queuing systems with a single retail attempt: Economic approach. Decision Science Letters. Decision Science Letters 9 (2020). http://www.growingscience.com/dsl/online/dsl_2020_22.pdf.

25. Pavlov, K., Novosad, O., Perevozova, I., Obelnytska, K., & Popadynet, N. et al. (2021). Integral estimation of the competitiveness level of the western Ukrainian gas distribution companies. Accounting, 7(5), 1073-1084. DOI: 10.5267/j.ac.2021.3.001.

26. Pavlov, K., Pavlova O., Romaniuk R., Pysanko S. Prospects of implementation of a new model of functioning of the electric power industry south-east region of Ukraine. Znanstvena misel journal. Vol.1, №50/2021. Ljubljana, Slovenia. P.21-27.

27. Pavlov, K., Pavlova, O., & Kupchak, V. (2019). Integral Indicators Based on Competitiveness Capacity Characteristics of Regional Real Estate Markets of Ukraine. Journal of Competitiveness, 11 (3), 87-108. <https://doi.org/10.7441/joc.2019.03.06>.

УДК 502

Інна ОСТАПЕНКО

аспірантка

Київський національний університет будівництва і архітектури, м. Київ

ostapenko_io@knuba.edu.ua

ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ ЯК ІМПЕРАТИВ РОЗВИТКУ МІСТ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

У довоєнний час українська економіка розвивалася сталими темпами, а провідні тенденції розвитку країни, регіонів та суб'єктів господарювання відповідали світовим тенденціям, а саме: відбувався поступовий перехід на модель сталого розвитку, створена система індикативного оцінювання та стимулювання до переходу на макро-, мезо- та мікроекономічному рівнях, здійснювалась адаптація української системи технічного регулювання до європейських вимог стандартизації та технічної відповідності продукції усіх галузей господарства, інституційна реформа, яка поряд із посиленням ролі регіональних та муніципальних адміністративних одиниць спрямована на посилення дерегуляції та децентралізації системи управління, а також спрямованість на енерго- і ресурсозбереження, екологічне спрямування, перехід до моделі циркулярної економіки, що відповідає моделі сталогорозвитку.

Тоді як в умовах передвоєнного функціонування економіки енергоефективність була хоч і надзвичайно важливою, але однією із складових успішного переходу країни на сталу модель розвитку, то у умовах війни – забезпечення енергоефективності житлового сектору є основою виживання, оскільки близько 40% енергоресурсів країни споживає саме житловий сектор [1; 2, с. 80].

З огляду на децентралізацію, головний тягар із забезпечення енергоефективності прийде на муніципальний рівень, коли місцеві ради мають вирішувати питання із оновлення житлового фонду у невідкладному порядку і одночасно забезпечувати міста та села енергоносіями для можливого функціонування і забезпечення обороноздатності. Це усе має відбуватись в умовах, коли навіть розрахувати тенденції до збільшення або зменшення кількості населення у населених пунктах дуже складно – усе буде залежати від ситуації на фронті.

Особливої уваги до невідкладного проведення заходів із енергетичної безпеки вимагає існуючий і той, що потребує відновлення у результаті воєнних дій на території міст України, житловий фонд. Особливо неефективними із точки зору енергетичної ефективності є будівлі і споруди, що зведені за радянських часів [3, с.66; 4, с.81-82]. Вони зводились у відповідність із застарілою нормативною базою і зараз не відповідають існуючим мінімальним вимогам до забезпечення мінімального рівня втрат тепла та його збереження.

Для забезпечення енергетичної ефективності існуючого житлового фонду невідкладними є комплекс заходів, серед яких встановлення альтернативних джерел постачання енергії [5] та комплексне утеплення поверхонь [6].

Трансформація моделі енергетичного розвитку міст є невідкладною потребою забезпечення економічної безпеки країни під час війни.

Список літератури

1. Лір В. Е., Письменна У. Є. Енергоефективність як детермінанта енергетичної безпеки держави та конкурентоспроможності національної економіки. Економіка і прогнозування, 2009. № 1. С. 31-46.
2. Бєленкова О.Ю., Цифра Т.Ю., Мацапура О.В., Остапенко І.О. Економічна оцінка заходів з підвищення енергоефективності. Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин, 2018. № 36. С.78-82.
3. Максимов А.С. та інші. Енергоефективність в муніципальному секторі. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування. AMU, USAID, 2015. 184 с.
4. Бєленкова О.Ю. Енергоефективне будівництво: проблеми, перспективи, оцінка. Трансформація національних моделей економічного розвитку в умовах глобалізації: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 20–22 листопада 2013 р.). Київ: КНТЕУ, 2013. С. 81–82.
5. Абашкина К.О. Ізмайлова К.В. Обґрунтування економічної доцільності встановлення сонячних батарей на замських житлових будинках. Будівельне виробництво, 2017. № 62 / 2
6. Алешковський О., Гриценко О. Техніко-економічне порівняння теплоізоляційних матеріалів стін в малоповерховому житловому будівництві. Молодий вчений, 2020. 6 (82). 296-298.

УДК 658.26

Василь ПАСКАР

студент

paskar_vm@knuba.edu.ua

Ольга БЄЛЕНКОВА

д.е.н., доцент

Київський національний університет

будівництва і архітектури, м. Київ

bielienkova.oiu@knuba.edu.ua

ВІДНОВЛЕННЯ ЗРУЙНОВАНОГО ЖИТЛОВОГО ФОНДУ МІСТ НА ЗАСАДАХ РЕЦИКЛІНГУ БУДІВЕЛЬНИХ ВІДХОДІВ

Відновлення зруйнованого воєнними діями житлового фонду є невідкладним завданням повоєнної відбудови країни.

За результатом досліджень проекту «Росія заплатить», який реалізується KSE Institute (аналітичний підрозділ Київської школи економіки) [2], станом на 19 травня зруйновано і пошкоджено більше 38 млн. кв. м житлового фонду. З огляду на те, що бойові дії на території України продовжуються, то такого житла стає усе більше.

За даними команди Київського національного університету будівництва і архітектури, яка брала участь у здійсненні технічної та економічної оцінки руйнувань житлової нерухомості, близько п'ятої частини об'єктів, що розташовані у Київській області мають аварійний технічний стан внаслідок потрапляння снарядів та проведення воєнних дій. Такі будинки не підлягають відновленню, а мають бути повністю демонтовані.

При цьому одним із ключових завдань при демонтажі об'єктів у таких обсягах є проблема поводження із будівельними відходами, поява яких у

занадто великих кількостях може призвести до перевантаження і без того переповнених полігонів та нанести непоправної шкоди екології.

Альтернативою може стати використання рециклінгу відходів, як способу вторинної переробки та використання будівельного сміття. Так, [4, с.234]: «бетон, перероблений в щебінь, служить для засипки боліт і котлованів, а також для створення тимчасових доріг. Щебінь використовують на будівництвах, при засипці котлованів, які залишаються після знесеної будівлі. Асфальт повторно застосовують у будівництві доріг, але спочатку його термічно обробляють при дуже високій температурі. Арматура так само повторно використовується в будівництві...».

Для використання рециклінгу у якості усталеної практики будівництва необхідним є перехід до проектування об'єктів із урахуванням їх життєвого циклу, а також подолання ряду чинників, які перешкоджають переходу будівництва до сталого розвитку. У статті [1, с.25] такими чинниками названо: «неможливість переробки деяких видів будівельних відходів, необхідність в додатковому обладнанні для їх переробки та обмеженій області застосування... відсутність загальної державної відкритої інформаційної бази будівництва, яке ведеться на території України для централізованого екологічного контролю територій, відсутність розроблених проектними установами рекомендацій (будівельних норм) з визначенням областей використання матеріалів вторинної переробки, необхідність застосування стимулюючих засобів з боку держави» тощо.

Використання рециклінгу будівельних відходів при відновленні зруйнованого житлового фонду дозволить закладати основу для сталого розвитку країни іще на початку відновлення її інфраструктури [3] та сприятиме швидкому переходу будівництва до європейських стандартів у майбутньому [5].

Список літератури

1. Шпакова Г.В. Шляхи і можливість переробки будівельних відходів в Україні. Будівельне виробництво, 2012. №54. С.22-25.
2. За останній тиждень сума завданих інфраструктурі України збитків в ході війни зростає на \$3.1 млрд/KSE. URL: <http://surl.li/chwej> (дата звернення: 13.06.2022)
3. Bozhanova V., Korenyuk P., Lozovskyi O., Belous-Sergeeva S., Bielienkova O., Koval V. Green Enterprise Logistics Management System in Circular Economy International Journal of Mathematical, Engineering and Management Sciences, 2022. Vol. 7, No. 3, 350-363, 2022 <https://doi.org/10.33889/IJMEMS.2022.7.3.024>
4. Адаменко А.В. Вторинне використання будівельних відходів. Матеріали X Всеукр. студентської науково-технічної конференції «Сталий розвиток міст» (82-а студентська науково-технічна конференція ХНУМГ ім. О.М. Бекетова), 25-27 квітня 2017 р., Харків. С. 233-234.
5. Marchuk T., Ryzhakov D., Ryzhakova G., Stetsenko S. Identification of the basic elements of the innovation analytical platform for energy efficiency in project financing. Investment management and financial innovations, 2017. 14 (4). 12-20.

Олексій ПРОШКУРАТОВ

студент

Київський національний університет будівництва і архітектури, м. Київ
proshkuratov_om@knuba.edu.ua**Ольга БЄЛЕНКОВА**

д.е.н., доцент

Київський національний університет будівництва і архітектури, м. Київ
bielienkova.oiu@knuba.edu.ua**НОРМАТИВНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ
БУДІВНИЦТВА**

Згідно Енергетичної стратегії України на період до 2035 року, яку розроблено в контексті Стратегії сталого розвитку «Україна - 2020», й затверджено Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5 [1], зокрема, передбачено реформування енергетики та реалізацію програми енергоефективності в межах визначеного проєвропейського вектору подальшого розвитку. Втім, за даними цього документу потенціал енергозбереження саме будівельних підприємств є невеликим (табл. 1).

Однак, враховуючи, що будівельна галузь забезпечує відтворення виробничих і невиробничих основних засобів, роль будівельних підприємств у програмі енергозбереження держави можна назвати визначальною. Для будівельних підприємств це означає необхідність переорієнтації у своїй діяльності на енергоефективні матеріали, технології, освоєння ринків енергозберігаючого будівництва у житловому та промисловому секторах економіки. Ринки при цьому поділені на два типи – реконструкція вже існуючих будівель та проектування й зведення нових будівель з оптимальним споживанням енергії.

Також важливим кроком є впровадження досвіду Європейського союзу в нормуванні енергоефективності будівель і споруд (Європейська директива щодо енергетичних характеристик будівель EPBD (Energy Performance of Building Directive) [3, с.104]. Директива підтримується більш ніж 40 стандартами EN, які в тому числі характеризують загальне споживання енергії, встановлюють методи розрахунку енергоспоживання, визначають навантаження на опалення та охолодження будівлі, а також правила вибору умов функціонування, що забезпечують моніторинг і верифікацію маркування та сертифікації енергоефективності будівель.

Таблиця 1

Потенціал енергозбереження будівництва за рахунок технічного (технологічного) фактору (Розраховано за даними [2, С. 87-88])

Галузь	2010	2015	2020	2030
Паливо, млн. т умовного палива				
Будівництво	0,35	0,64	0,81	1,02
Відсоток будівництва у загальному потенціалі енергозбереження	0,91%	0,96%	0,90%	0,83%
Електроенергія, млрд. кВт - г				
Будівництво	0,04	0,1	0,1	0,18
Відсоток будівництва у загальному потенціалі енергозбереження	0,23%	0,26%	0,26%	0,25%
Теплоенергія, млн. Гкал				
Будівництво	0,08	0,14	0,17	0,40
Відсоток будівництва у загальному	0,22%	0,21%	0,19%	0,20%

Гармонізація національних стандартів з урахуванням діючої будівельної нормативної бази створить нормативно-методичне забезпечення сертифікації енергоефективності будівель і споруд [5, с. 404] відповідно до Закону України «Про енергозбереження».

Список літератури

1. Енергетична стратегія України на період до 2035 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80> (дата звернення: 26.07.2022).
2. Енергетична стратегія України на період до 2030 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002120-13> (дата звернення: 26.07.2022).
3. Бєленкова О.Ю. Стратегія та механізми забезпечення конкурентоспроможності будівельних підприємств на основі моделі сталого розвитку: монографія. Київ: Ліра-К, 2020. 512 с.
4. Максимов А.С. та інші. Енергоефективність в муніципальному секторі. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування. AMU, USAID, 2015. 184 с.
5. Цифра Т. Ю., Деркач Є. В. Система сертифікації – нові реалії України. Енергоефективність в будівництві та архітектурі. 2016. Вип. 8. С. 403-408

УДК 658.26

Артем СТРАХОВ

аспірант

Київський національний університет
будівництва і архітектури, м. Київ
strakhov_ao@knuba.edu.ua

Олександр ГРИЦЕНКО

к.т.н., доцент

Київський національний університет
будівництва і архітектури, м. Київ
grytsenko.os@knuba.edu.ua

МОДЕЛІ ВИБОРУ ПРОЕКТНИХ РІШЕНЬ ІЗ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Енергетична безпека є однією із ключових системо утворюючих складових економічної безпеки держави. Вона може характеризуватись за рівнем захищеності економіки від енергетичних загроз, забезпеченістю паливно-енергетичними ресурсами, здатністю переорієнтуватись на нові ринки та пристосовуватись до змін навколишнього середовища, тобто гнучкістю і адаптивністю.

До пріоритетних напрямів розвитку системи енергетичної безпеки належать [1, с.256]:

- забезпечення енергетичної безпеки регіону;
- забезпечення скорочення питомого енергоспоживання у закладах бюджетної сфери;

- зменшення використання природного газу в закладах бюджетної сфери та комунальній теплоенергетиці та заміщення його альтернативними і відновлюваними видами палива;

- розвиток виробництва місцевих видів палива, у тому числі за рахунок розширення плантацій енергетичної лози;

- продовження впровадження зовнішнього освітлення населених пунктів з використанням енергоощадних освітлювальних приладів;

- стимулювання населення до впровадження енергозберігаючих заходів.

Тобто забезпечення енергетичної безпеки має відбуватись одночасно у двох напрямках – скорочення енергоспоживання та зміна його структури за рахунок переходу до альтернативних джерел та інвестування в модернізацію існуючих будівель з метою збереження енергії (термомодернізація).

Для обґрунтованого вибору альтернативних проектних рішень в області термомодернізації зараз існують зарубіжні сучасні програмні комплекси [2] та розробки українських вчених [3, 4], які дозволяють порівнювати, поєднувати різні типи матеріалів та розраховувати заданий рівень енергоефективності, або навпаки, для заданого рівня енергоефективності – обирати найбільш дешевий варіант утеплення. При цьому було доведено, що поєднання двох найбільш ефективних із точки зору енергозбереження проектних рішень не обов'язково надає інтегральний ефект, що буде оптимальним для конкретного будинку. Тобто оцінку енергозбереження потрібно проводити кожного разу.

Широке розповсюдження та упровадження кредитними установами і проектними організаціями даного програмного забезпечення дозволить скоротити час на оцінювання альтернатив, здійснювати вибір оптимального варіанту за допомогою не перебору усіх існуючих рішень, а обґрунтованого розрахунку. Також дані програмні продукти слід застосовувати при здійсненні експертизи ефективності інвестиційних проектів на стадії техніко-економічного обґрунтування [5, с.46-48].

Список літератури

1. Павлов В. І., Ткачик В. І. Забезпечення енергетичної безпеки регіону. Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції. 2013. Вип. 19, № 3. С. 255-261.

2. Беленкова О.Ю., Терлецький О.І. Оцінка матеріалів утеплення стін за допомогою програми RetScreen. Будівельне виробництво. 2012. Вип. 54. С.16 – 20.

3. Измайлова К.В. Регресивна модель впливу проектних рішень на енергоефективність будівлі. Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин. 2020. № 44. С. 108–115.

4. Vahovich I., Maximov A., Ostapenko I., Bogatyuk D., Kalashnikov D. Problems and disadvantages of the existing evaluation system of thermomodernization projects of construction objects. Ways to Improve Construction Efficiency, 2021. № 1(47). С. 119–128.

5. Измайлова К. В., Измайлова О. В. Система експертизи ефективності інвестиційних проектів на стадії техніко-економічного обґрунтування. Управління розвитком складних систем. 2010. Вип. 4. С. 45-54.

Роман ЯКОВЕНКО

студент

Київський національний університет

будівництва і архітектури, м. Київ

yakovenko_rv@knuba.edu.ua**Ольга БЕЛЕНКОВА**

д.е.н., доцент

Київський національний університет

будівництва і архітектури, м. Київ

bielienkova.oiu@knuba.edu.ua

ПРИНЦИПИ ПРОСТОРОВОГО ПЛАНУВАННЯ ВУЛИЧНИХ МЕРЕЖ ЗРУЙНОВАНИХ ВІЙНОЮ МІСТ

Актуальною проблемою розвитку міської інфраструктури є проектування транспортної мережі міст, яка зазвичай не відповідає потребам громад та не встигає адаптуватись до стрімкого збільшення кількості транспортних засобів

Ряд завдань із просторового розвитку можуть бути вирішені під час проектування вуличних мереж у процесі відновлення зруйнованих війною міст. Нові принципи відновлення мають урахувати вимоги до збільшення щільності вуличної мережі та параметрів її окремих елементів, а також удосконалення методів організації міського руху на вулично-дорожній мережі та ліквідація наявних «вузьких» місць на її мережі, особливо в вузлах [3, с. 480], створення раціональної організації дорожнього руху, розміщення паркувальних місць, зниження рівня шуму на планувальних заходів по зниженню шуму на примагістральних територіях [4], забезпечення якості дорожніх покриттів, та охорони навколишнього середовища [2, 5].

Проблема посилюється тим, що під час війни порушується уся існуюча логістична інфраструктура, тому навантаження на транспортну мережу міст важко прогнозувати. Так, на заході країни транспортна мережа навіть за умови дефіциту палива є перевантаженою, тоді як на сході і півдні країни вона має бути налаштованою для вирішення воєнних завдань. Тому прогнозування розвитку транспортної мережі відбувається із значною долею невизначеності.

Для комплексного вирішення зазначених вище завдань доцільно використовувати сучасні інструменти планування та оцінки наслідків прийнятих рішень, наприклад методи нечіткої логіки, кореляційно-регресійний аналіз, оптимізаційні методи і моделі, методи імітаційного моделювання, серед яких основоположною є створення єдиної транспортної моделі міста [5]. Така модель має на меті передбачити наслідки рішень із збалансування попиту і пропозиції та розробку сценаріїв щодо розвитку транспортної мережі.

Не дивлячись на те, що планування просторового розвитку наразі відбувається у стохастичних швидко змінюваних умовах, проектування транспортних мереж вже зараз має відбуватись із урахуванням основних принципів проектування дорожньої мережі, чинників майбутнього зростання її навантаженості, розбудови логістичної інфраструктури країни та відповідати сучасній нормативній базі [1] і Державній стратегії післявоєнного відновлення, а реалізація проектів розвитку на основі міжнародного досвіду [6] сприятиме швидкій реалізації проектів, оскільки передбачає використання формалізованого підходу до вибору виконавців робіт.

Список літератури

1. DBN B.2.2-12: 2019. Planning and development of territories. State Building Standards of Ukraine. 171 p. (Uarkarhbudininform, Kyiv, 2019)
2. Іванченко Г.М., Лютиков А.А., Чередніченко П.П. Утримання вуличнодорожньої мережі міста. Містобудування та територіальне планування", 2015. вип. 55. С. 174-177.
3. Чередніченко П.П. Проблемы эффективности работы и повышения качества улично-дорожной сети городов. Містобудування та територіальне планування, 2013. вип. 48. С. 478-481.
4. Приймаченко О.В. Визначення планувальних заходів по зниженню шуму на примігистральних територіях. Містобудування та територіальне планування, 2014. Вип. 51. С. 469-474.
5. Осетрін М.М., Беспалов Д.О., Дорош М.І. Основні принципи створення транспортної моделі міста. Містобудування та територіальне планування. 2015. № 57. С. 309-320.
6. Цифра Т.Ю. Практичний досвід реалізації міжнародних будівельних контрактів в Україні. Будівельне виробництво. 2017. 62/2 С.45-48.

РОЗДІЛ 5. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

УДК 347.962

Марта БАЗАРНИК

Львівський університет бізнесу та права,
кафедра судоустрою, прокуратури та адвокатури
mbazarnyk11@gmail.com

ПРОФЕСІЙНА ПРАВОСВІДОМІСТЬ СУДДІ: МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ З УРАХУВАННЯМ СУЧАСНИХ УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах воєнного стану окремі напрямки наукових досліджень набувають суттєвої актуальності. Діяльність суддів нині позначається зростанням об'єктивних та суб'єктивних ризиків, пов'язаних з реальною загрозою життю і здоров'я, пов'язаною зі здійсненням повноважень. Наукове співтовариство, отже, зобов'язане докласти зусиль для виявлення важелів покращення умов здійснення суддями професійної діяльності. Це стосується, зокрема, сфери формування, розвитку та унебезпечення правосвідомості судді від загроз, що актуалізуються в умовах воєнного стану.

Дослідження концепції правосвідомості судді доводить існування значної кількості підходів до тлумачення вихідного поняття правосвідомості. Класичне визначення правосвідомості, пропонуване професором П.М. Рабіновичем на початку ХХІ століття, «правосвідомість – це система понять, поглядів, уявлень і почуттів чинного або бажаного юридичного права, а також діяльності, пов'язаної з цим правом» [рабін] набуло подальшого розвитку усучасних працях з юриспруденції.

А. І. Луцький пропонує тлумачити правосвідомість як різновид свідомості, що дозволяє створювати суб'єктивний образ чинного або бажаного права. Науковець вважає, що це суб'єктивна основа права, умова його існування та розвитку [луць]. П. В. Поліщук стверджує, що правосвідомість є відображенням правової реальності крізь призму належного, з позицій принципів і норм права, які сформовано у суспільстві [поліщ, С. 108]. Л. Куренда дотримується думки, що правосвідомість є системою правових поглядів, знань, почуттів, ціннісних орієнтацій і інших структурних утворень правової свідомості спільності людей, які професійно займаються юридичною діяльністю, що потребує спеціальної освітньої і практичної підготовки [курен, С. 29]. В. Ковальська вважає, що правосвідомість слід тлумачити як систему правових знань, ідей, поглядів, почуттів, ціннісних орієнтацій, яка визначає цілісний, практично спрямований, нормативно детермінований спосіб сприйняття правової дійсності та зворотного впливу на неї [коваль, С. 206]. Ю. М. Грошевий притримується думки стосовно того, що правосвідомість являє собою систему почуттів, звичок, уявлень, оцінок, поглядів, теорій, ідей носіїв правосвідомості, які у сукупності відображають правову дійсність й оціночне ставлення до соціально-правових установок і ціннісних орієнтацій суспільства, до минулого, теперішнього чи до очікуваного права та відіграють через це роль своєрідного регулятора їх поведінки в юридично значущих ситуаціях [грош, С. 248]. Т. Міхайліна вважає, що правосвідомість є розумово-психологічною

категорією, відносно незалежним елементом правової системи, що забезпечує її інтегративно-синергетичні властивості та відображає сукупність знань, уявлень та емоцій щодо фактичного і бажаного стану правових феноменів [міхай, С. 154]. С. Бевз коротко трактує правосвідомість як ідейну основу внутрішнього переконання особи і регулятор її поведінки в межах закону і додає наступну засторогу: «[правосвідомість] є внутрішнім, інтелектуальним складником суб'єкта, тому не має якості регулятора суспільних відносин» [бевз, С. 65, 67]. На думку І. І. Шаравари, правосвідомість становить форму відображення правових явищ, яка охоплює психічні, інтелектуальні, емоційні та вольові процеси та стани: знання чинного права і законодавства, правові вміння і навички, правове мислення, правові емоції і почуття, правові орієнтації, позиції, мотиви, правові переконання та установки, які синтезуються у прийнятих рішеннях і спрямовані на піднесення, спілкування та взаємодію у процесі правової діяльності й поведінки у сфері правовідносин [шарав, С. 57]. Н. Ю. Коваленко переконує, що правосвідомість – це сукупність поглядів, настроїв, теорій та ідей, що відображають не усю, а тільки суспільну дійсність, але не у повному обсязі, а лише ту сторону суспільної дійсності, яка охоплюється державно-правовими зв'язками та відносинами [ковал, С. 41].

Нарешті, наведемо визначення поняття професійної правосвідомості судді, викладене у дослідженні В. В. Коцкулич: це «особлива форма суспільної свідомості, яка окреслює ставлення суддів до права як окремої категорії представників юридичної діяльності та включає в себе сукупність правових принципів, ідей, теорій, концепцій, реальну правову поведінку суддів, а також правові настрої та почуття щодо виконання ними своїх професійних обов'язків щодо здійснення правосуддя» [коцку].

Порівнюючи наведені визначення поняття правосвідомості та обґрунтовану В. В. Коцкулич дефініцію професійної правосвідомості судді зауважуємо, що остання у повній мірі відображає ключові аспекти доктринального розуміння вихідного поняття. З іншого боку, на наше переконання, неоднозначність вихідної дефініції провокує й недостатньо чітке тлумачення похідного поняття професійної правосвідомості судді. Очевидно, що опираючись на твердження С. Бевз ми змушені будемо надати визначенню поняття професійної правосвідомості судді характеру суб'єктивного, тоді як з урахуванням висновків Т. Михайліної обов'язковим видається застосування системного підходу, а опираючись на положення, сформовані А. І. Луцьким мусимо враховувати суспільну природу правосвідомості.

Список літератури

1. Шелевер, Н. Етичні основи діяльності суддів в Україні. *Evropský politický a právní diskurz*. 2018. Svazek 5. 4. vydání. S. 93-99
2. Кондратова І. Етична основа суддівської професії. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2020/6/44.pdf>
3. Овсяннікова О. Професійна етика суддів та працівників суду як чинник, що впливає на формування громадської думки. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 8. С. 196-200. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2016_8_39
4. Андронов І.В. Транспарентність судової влади в умовах діджиталізації цивільного судочинства. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/36>

Олександр ГЛАЗОВ

асистент кафедри публічного управління та адміністрування,
Полтавський державний аграрний університет
alexandrhlazov@gmail.com

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ

Функціонування та розвиток територіальних громад в Україні істотно ускладнилися в умовах війни. Розгляд територіальної громади як суб'єкта співробітництва визначає інтеграційний напрямок її діяльності. З використанням інструментів місцевого самоврядування, територіальна громада може активно долучатись до процесів співробітництва на різних інституційно-просторових рівнях.

Співробітництво територіальних громад з огляду на свою соціальну природу, мету, суб'єктно-об'єктний склад, способи і засоби, механізми реалізації з позиції права є предметом муніципального регулювання на чотирьох основних рівнях – конституційному, законодавчому, регіональному, локальному, в тому числі, статутному [1, с.451]. Посилення функціональності громад у процесах співробітництва є глобальним трендом демократизації суспільства і децентралізації влади. Для забезпечення регульованості таких тенденцій спочатку на рівні держав, а згодом і на глобальному рівні було затверджено низку нормативно-правових документів. Такі документи в основній своїй частині регламентують: необхідність та переваги співробітництва територіальних громад; цільові аспекти співробітництва територіальних громад – мету, завдання, цілі, напрямки, сфери, принципи; організаційні форми співробітництва територіальних громад, рівні їх інтеграції; ресурсне забезпечення співробітництва територіальних громад – бюджетно-фінансове, майнове, кадрово-професійне, інформаційне та ін.; узгодження можливостей співробітництва територіальних громад на рівні регіонів, держав та інтеграційних утворень.

Україна є державою з частково деформованим сприйняттям функціональності територіальних громад: з однієї сторони, країні властиві давні традиції місцевого самоврядування, з іншої сторони, – надмірна централізація влади у радянський період та період незалежності внаслідок частої зміни влади. Це обумовлює потребу регламентування різних аспектів місцевого самоврядування.

Розуміння нормативно-правового забезпечення співробітництва територіальних громад в Україні необхідне для: утвердження традицій місцевого самоврядування в Україні на засадах вільного господарництва, відходу від патерналізму та посилення владної відповідальності на місцях; поглиблення інтеграційних процесів на загальнодержавному, регіональному і територіальному рівнях шляхом ратифікації міжнародних нормативів у сфері місцевого самоврядування і розвитку територіальних громад, у тому числі в частині їх співробітництва; вдосконалення національного законодавства в сфері регулювання співробітництва територіальних громад з огляду на дієвість чинних нормативів, неприпустимість їх декларативності; вдосконалення національного законодавства в сфері регулювання співробітництва територіальних громад з урахуванням стандартів розвинутих країн, зокрема Європейського Союзу (ЄС)

[2,с.250].

Оскільки Україна позиціонує себе як демократична держава, яка активно впроваджує реформу децентралізації, більшої вагомості набувають норми міжнародного права місцевого самоврядування й розвитку територіальних громад, у тому числі в частині їх співробітництва.

Після набуття незалежності Україна підписала та частково ратифікувала деякі міжнародні угоди та акти, що безпосередньо стосуються питань організації та функціонування місцевого самоврядування, зокрема Європейську хартію місцевого самоврядування (1985 р.), Європейську хартію міст і декларацію прав міст (1992 р.), Міжнародну хартію про охорону історичних міст (1987 р.) та ін. [3,с.281].

Одним з головних нормативів міжнародного права у контексті досліджуваної тематики є ратифікована Україною Європейська хартія місцевого самоврядування. Хартію слід розуміти не як документ, що має на меті обмеження та коригування курсу розвитку місцевого самоврядування будь-якої країни, а як розроблену та продуману систему принципів, основ та рекомендацій, що сприятимуть проведенню планів держави щодо реалізації права на своє власне, ефективне, таке, що відповідає національним традиціям, самоврядування.

Таким чином, Європейська хартія місцевого самоврядування вже понад три десятиліття визначає право громад на співпрацю як на внутрішньому (міжмуніципальному), так і на міжнародному рівнях. Вагому нішу актуальних для України норм міжнародного права на предмет місцевого самоврядування обіймають документи, чинні на території ЄС. Мова йде не лише про Європейську хартію місцевого самоврядування 1985 р., але й Європейську рамкову конвенцію про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями 1980 р., Хартію Конгресу місцевих та регіональних влад Ради Європи 1994 р., Соціальну Хартію міст-членів союзу Балтійських міст 2001 р., Хартію «Міста Європи на шляху до стійкого розвитку (Ольборгська Хартія) 1994 р., Європейську хартію регіонального/просторового планування 1983 р. (Торремолінська хартія), Хартію про участь молоді в муніципальному та регіональному житті 1994 р.

Наведений перелік документів підтверджує давні європейські традиції місцевого самоврядування, що формує значний досвід реалізації різних напрямків діяльності громад у країнах ЄС, в тому числі інтеграційного та співробітництва. Однією з цілей політики згуртування ЄС на 2021-2027 роки визначено таку: «Європа, яка наближена до громадян, через підтримку стратегії розвитку на місцях та сталий розвиток міст у всьому ЄС». Таким чином, країни ЄС продовжують традиції розвитку місцевого самоврядування з акцентом на розвиток міст як метрополійних центрів з широкими управлінськими повноваженнями. В європейських громадах активно реалізуються різні форми горизонтальної взаємодії органів місцевого самоврядування – «Intermunicipal cooperation» (міжмуніципальне співробітництво), а також «Inter-Municipal Collaboration» як міжмуніципальної консолідації.

Україна підтверджує свій євроінтеграційний пріоритет після Революції Гідності. Асоціація України з ЄС створює нові можливості співробітництва на рівні територіальних громад. По-перше, впровадження європейських цінностей місцевого самоврядування укорінює підхід децентралізації в державному управлінні як найбільш ефективний. По-друге, територіальні громади України отримують змогу приймати участь у різних програмах ЄС та

активізувати співробітництво з європейськими інститутами, не порушуючи при цьому норм чинного законодавства України.

В Угоді про асоціацію між Україною і ЄС у главі 27 «Транскордонне та регіональне співробітництво» визначено вагомість, територіальні пріоритети, інституційні вектори, сфери співробітництва на рівні територіальних громад з акцентом, в основному, на можливості транскордонного співробітництва.

Окрім дії Угоди про асоціацію між Україною і ЄС, вагомим нормативом є Програма «Східного партнерства», у тому числі в частині підтримки співробітництва територіальних громад.

Східне Партнерство – це програма зовнішньої політики ЄС, яка охоплює 28 країн-членів ЄС та 6 східноєвропейських країн – Україну, Молдову, Грузію, Азербайджан, Білорусь та Вірменію; ініціатива формально започаткована на Празькому установчому саміті Східного Партнерства 7 травня 2009 р.

Періодично в рамках реалізації програми на рівні Європейської Комісії затверджуються її пріоритети. Поточні пріоритети на період 2017-2020 років визначають сфери активізації співробітництва між територіальними громадами. Ключовою, на наш погляд, для співробітництва територіальних громад в Україні з інститутами ЄС, є нова ініціатива «Мери за економічне зростання» (M4EG), що станом на 2020 рік спрямована на мобілізацію щонайменше 30 представників місцевої влади країн-учасників програми.

У рамках Східного Партнерства діє низка програм, спрямованих саме на територіальні громади, переважно міського типу, а також підтримку підприємницького середовища: Урбаністичні стратегії в історичних містах, керовані громадянами (COMUS); Угода мерів; Мери за економічне зростання (M4EG initiative); EU4Business; EU4Youth.

Таким чином, систему нормативно-правового забезпечення співробітництва територіальних громад України в умовах війни формують міжнародні документи (ратифіковані, рекомендаційні), державні нормативно-правові акти (конституція, профільне законодавство, міжнародні договори), регіональні нормативно-правові акти (договори регіонального розвитку, міжрегіонального співробітництва, стратегії, програми), локальні документи (статути, договори, стратегії, програми, рішення). В цілях розвитку співробітництва територіальних громад України слід використати низку норм міжнародного права, зокрема Європейської хартії місцевого самоврядування в частині права органів місцевого самоврядування на свободу асоціації, а також положення Угоди про асоціацію з ЄС в частині можливостей міжрегіонального співробітництва, а також Програми Східного Партнерства .

Список літератури

1. Кириченко Ю. М. Територіальна громада як базовий елемент системи місцевого самоврядування України: теоретичне визначення. Форум права. 2012. № 4. С. 451–457.

2. Лупак Р. Л., Дідич А. М. Економічні основи забезпечення конкурентоспроможності підприємства в умовах ринкових відносин. Науковий вісник ЛТЕУ України. 2017. Вип. 20.6. С. 248-252.

3. Vasylytsiv T., Biletska I., Mulcka O. Organizational and financial instruments of decentralization and development of united territorial communities in Ukraine: Poland's experience. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development. 2021. Vol. 43. No. 2. P. 276-287.

УДК 347.73

Марина ГЛУХ

к.ю.н., доцент,

в.о. завідувача кафедри публічного права

Державний податковий університет

Наталія КОВАЛКО

д.ю.н., доцент,

професор кафедри фінансового права

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

Заслужений юрист України

marina_gluh@ukr.net

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКОВИХ ЗМІН ЯК СПОСІБ ПІДТРИМКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану одним з ключових питань для стабілізації економічної ситуації в державі є адаптація податкового законодавства та підтримка представників бізнесу. З огляду на це, дослідження питання нормативного регулювання податкових змін як одного з способів стабілізації держави є актуальним.

У зв'язку з військовою агресією російської федерації Верховною Радою України було прийнято низку нормативно-правових актів з метою стабілізації діяльності держави, у тому числі Закони України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» від 03.03.2022 року №2118-IX, «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15.03.2022 року №2120-IX, «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану» від 24.03.2022 року №2142-IX.

Зміни, що відбулися в податковому законодавстві, як зауважує І. В. Ковальчук можна вважати революційними. Так, фізичні особи-підприємці та юридичні особи з оборотом до 10 млрд. грн. можуть перейти на єдиний податок 3 групи та сплачувати податок з обороту 2% зі звільненням від сплати ПДВ та без обмеження за кількістю найманих працівників, звітність потрібно буде подавати щокварталу, але із вказівкою помісячного доходу, нараховувати та сплачувати єдиний податок потрібно буде до 15 числа, наступного за звітним місяцем. Відтак, більшість підприємств зможуть сплачувати замість податку на прибуток та ПДВ єдиний податок з обороту у розмірі 2% [1, с. 67].

Також фізичним особам-підприємцям 2 і 3 групи дозволяється не сплачувати ЄСВ за мобілізованих працівників. Такі суми будуть сплачені з коштів державного бюджету. Протягом воєнного стану та 3 місяці потому штрафи та пеня з ЄСВ не стягується [2, с. 106].

Також держава звільнила осіб, земельні ділянки або активи, яких розташовані на територіях, де ведуться бойові дії або на тимчасово окупованих територіях від сплати земельного податку та орендної плати (на період з 1 березня 2022 р. до 31 грудня року, наступного за роком в якому припинено воєнний стан), мінімального податкового зобов'язання за земельні ділянки (за 2022 та 2023 роки), екологічного податку – за 2022 рік [3].

Так, О.М. Генсецька пропонує останні законодавчі зміни та нововведення в податковій сфері згрупувати за напрямками: 1) спрощення та

поліпшення податкових правил, зменшення податкового тиску на період дії воєнного стану; 2) послаблення вимог щодо отримання та перевірок дозвільних документів (ліцензій); 3) звільнення від відповідальності за порушення податкового законодавства в період дії воєнного стану; 4) пільги для платників єдиного податку; 5) нові можливості для платників єдиного податку третьої групи; 6) кредитування та компенсації для бізнесу; 7) підтримка аграрного бізнесу та сфери харчової промисловості; 8) податковий кредит та податкові накладні; 9) лібералізація трудових відносин; 10) зміни щодо підакцизних товарів; 11) плата за землю та мінімальне податкове зобов'язання; 12) релокація бізнесу з територій, де ведуться активні бойові дії, та інші поліпшення, які дозволять бізнесу продовжувати функціонувати [4, с. 56].

Поміж іншого, влучно зауважує І. В. Стояненко, що Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» для підтримки українського бізнесу в умовах війни внесені кардинальні зміни в діючу національну податкову систему і вказаний Закон є безпрецедентним прикладом підтримки бізнесу та громадян в умовах воєнного стану. Цим нормативно-правовим актом передбачено низку змін щодо сплати та ставок єдиного податку, податку на додану вартість, акцизу, визначено податкові стимули для великого бізнесу [5, с. 201].

Так, відповідно до Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» було врегульовано питання передання платниками податку пального на військові потреби або як гуманітарної допомоги під час дії правового режиму воєнного стану, надзвичайного стану. Станом на сьогодні, операції з постачання на митній території України та ввезення на митну територію України бензинів моторних, важких дистилатів та скрапленого газу встановлено ставку акцизного податку у розмірі 0,00 євро [6].

Варто зазначити, що Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» визначено, що податкові перевірки не розпочинаються, а розпочаті перевірки зупиняються на період до припинення або скасування воєнного стану на території України. Платники податків, які у зв'язку з наслідками їх безпосередньої участі у воєнних діях не дотрималися термінів виконання податкових обов'язків, звільняються від відповідальності, за невиконання податкових обов'язків, за умови виконання таких обов'язків протягом одного місяця з дня закінчення дії наслідків, які унеможливили виконання таких обов'язків [7].

Не менш важливими для стабілізації держави є норми Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану», якими тимчасово, з 1 квітня 2022 року звільняються від оподаткування податком на додану вартість, акцизним податком операції з ввезення фізичними особами на митну територію України автомобілів легкових, кузовів до них, причепів та напівпричепів, мотоциклів, транспортних засобів, призначених для перевезення 10 осіб і більше, транспортних засобів для перевезення вантажів у митному режимі імпорту, [8].

Погоджуємось з позицією К. А. Угненко, що держава прикладає усіх зусиль задля підтримки населення та бізнесу в Україні під час бойових дій. За

допомогою податкової реформи розробляються нові нормативно-правові акти з метою забезпечення збалансованого стану національної економіки [9, с. 629]

Отже, з огляду на вищевикладене, варто зазначити, що правове регулювання податкових правовідносин в умовах воєнного стану відбувається на належному рівні і зумовить, в подальшому, стабілізацію держави. Запроваджені податкові зміни значно зменшили податкове навантаження на бізнес та громадян, що дозволить покращити економіку України. Проте, враховуючи необхідність фінансування обороноздатності держави, необхідно за можливості сплачувати податкові зобов'язання вчасно.

Список літератури

1. Ковальчук І. В. Правове регулювання податкових змін в українському законодавстві, покликаних підтримати економіку в умовах воєнного стану. Актуальні проблеми права в умовах сучасних викликів: матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (БНАУ, 14 квітня 2022 р.) Біла Церква, 2022. С. 65-68.

2. Ксьонжик І. В., Мацьків Г.В. Нові податкові реалії українського бізнесу в умовах воєнного стану. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 22-23 березня 2022 р. Ч. 2. Львів: ЛНУП, 2022. С. 105-108.

3. Бородкін О., Ємець Р. Податкова реформи в період воєнного стану. URL: <https://vkr.ua/publication/podatкова-reforma-v-period-voienno-go-stanu-shcho-priynyal-15-bereznya> (дата звернення: 11.06.2022).

4. Генсецька О. М. Особливості системи оподаткування в Україні під час воєнного стану. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 22-23 березня 2022 р. Ч. 2. Львів: ЛНУП, 2022. С. 55-58.

5. Стояненко І. В. Особливості оподаткування бізнесу в Україні в умовах воєнного стану. Legal sciences. Modern problem of science. 2022. С. 200-203.

6. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 року № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення: 11.06.2022).

7. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану: Закон України від 03.03.2022 року № 2118-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text> (дата звернення: 11.06.2022).

8. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 року № 2142-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text> (дата звернення: 11.06.2022).

9. Угненко К.А. Діяльність податкової системи в Україні під час воєнного стану. The 10-th International scientific and practical conference «International scientific innovations in human life» (April 13-15, 2022) Cognum Publishing House, Manchester, United Kingdom. 2022. 668 p.

Роман КІРІН

д.ю.н., доцент,

провідний науковий співробітник,

Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень

імені В.К. Мамутова НАН України»

kirinrs62@gmail.com**ЦИФРОВІЗАЦІЯ СФЕРИ УРБОЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВОВІДНОСИН**

Національна стратегія наближення (апроксимації) законодавства України до права ЄС у сфері охорони довкілля, розроблена ще у 2015 р., фокусувалася на положеннях ст. 363 гл. 6

«Навколишнє середовище» і Додатку ХХХ до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [1]. Зокрема, було наголошено, що особливості структури витрат на апроксимацію слугують основою класифікації джерел права ЄС:

1) група джерел, витрати за якими лягають на бюджетну сферу (суспільний сектор), наприклад, Директива 1999/31/ЄС про

захоронення відходів, Директива 91/271/ЄЕС про очистку міських стічних вод та ін.;

2) група джерел, за якими витрати стосуються переважно приватного сектору - Директива 2010/75/ЄС про промислові викиди, Директива 98/70/ЄС про якість бензину та дизельного палива та низка інших.

У свою чергу, джерела права ЄС, витрати за якими несе суспільний сектор, поділяються на: - групу джерел з виключно адміністративною складовою - директиви, що дістали назву «горизонтальних» і стосуються питань управління станом довкілля й інтеграції екологічної політики в інші галузі політики (Директива 2011/92/ЄС про оцінку впливу окремих державних і приватних проектів на навколишнє середовище, Директива 2003/4/ЄС про доступ громадськості до екологічної інформації та інші); - групу джерел з переважно інвестиційною складовою (капітальні витрати), що передбачають нові інвестиції та/або реінвестиції у будівництво й модернізація очисних споруд і пилогазоочисних установок, будівництво полігонів відходів, сміттєпереробних заводів тощо, а також операційні (експлуатаційні) витрати - експлуатаційне обслуговування, організація збирання відходів, ведення моніторингу тощо.

Однією з чотирьох директив, що формують так зване горизонтальне законодавство, яке стосується питань управління станом довкілля та інтеграції екологічної політики в інші галузі політики є Директива 2003/4/ЄС про доступ громадськості до екологічної інформації, цілями якої є [2]: а) гарантування доступу до інформації щодо навколишнього природного середовища (далі – НПС), яка утримується органами державної влади або для таких органів, та встановлення основних умов та практичних процедур використання такого права; б) забезпечення самоочевидного поступового надання та розповсюдження для громадськості інформації щодо НПС для досягнення якомога ширшого систематичного надання та розповсюдження для громадськості інформації щодо НПС. З цією метою заохочується використання комп'ютерних телекомунікаційних та/або електронних технологій, якщо це можливо.

Останнє положення екологічного права ЄС стало засадничим для подальшого розвитку цифровізації сфери національних екологічних правовідносин в цілому та урбоекологічних зокрема. Безумовно на цей процес

вплинуло й стрімке становлення власне цифрового законодавства України.

Так, положенням про електронну взаємодію електронних інформаційних ресурсів було визначено загальні засади здійснення обміну електронними даними, крім інформації, що становить державну таємницю, між суб'єктами електронної взаємодії з електронних інформаційних ресурсів під час надання адміністративних послуг та здійснення інших повноважень відповідно до покладених на них завдань [3].

І вже серед першочергових сфер, ініціатив, проєктів «цифровізації» України до 2020 р. було зазначено, що цифрові технології мають величезний потенціал для поліпшення екологічного стану України, скорочення викидів парникових газів, зменшення промислових відходів. Ключовими напрямками «цифровізації» сфери охорони довкілля є наступні [4, с. 71]: - smart usage - розумне та відповідальне користування та забезпечення доступності ресурсів (водних і т.д.), санітарії та гігієни; - smart energy - розумне споживання енергії, підвищення ефективності виробництва та постачання енергії; - smart city management - розумне ефективне й цілісне планування та управління містами; - clean air - забезпечення чистоти повітря, атмосфери; - smart ecosystems - розумне використання наземних та водних екосистем і запобігання втрати біорізноманіття; - забезпечення охорони та сталого використання геологічного середовища.

У той же час більш широке використання «цифрових» технологій саме по собі означає збільшення споживання енергії, що обумовлює значний вплив на НПС. Тому необхідна ефективна політика для забезпечення того, щоб негативні наслідки від використання «цифрових» технологій було мінімізовано.

Схвалена на початку 2018 р. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України [5], по-перше, визначила поняття «цифровізація». По-друге, екологія, охорона НПС та життєдіяльність міст були віднесені до важливих сфер визначення першочергових проєктів цифрових трансформацій національного масштабу разом з розвитком національних цифрових інфраструктур. По-третє, концепція смарт-сіті визнана моделлю міста з використанням цифрових технологій для розв'язання поточних проблем міста, його сталого розвитку та комфортного життя громадян.

Наприклад, технології компанії Siemens допомагають містам впоратися з урбаністичними проблемами завдяки інноваційним рішенням у сфері електрифікації, автоматизації та цифровізації [6]: - стійкість міських систем електропостачання; - інтелектуальна транспортна мережа; - системи автоматизації та безпеки будівель; - стійкість міських систем водопостачання та водовідведення тощо. Проте, якщо питання з об'єктним складом цифрових урбоекологічних відносин сприймається майже однозначно, то ситуація з суб'єктами цієї особливої групи відносин не є такою простою. І йдеться не тільки про споживачів цифрової урбоекології, а й про суб'єктів організації, виробництва та контролю.

Таким чином, виникає необхідність забезпечення готовності суспільства до таких процесів, опанування ним ключових комбінацій знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, інших особистих якостей у сфері інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій (цифрова компетентність) [7].

Ключове місце в цьому процесі має посісти Єдина екологічна платформа «ЕкоСистема» - загальнодержавна екологічна автоматизована інформаційно-аналітична система забезпечення доступу до екологічної інформації та її мережа, що забезпечує створення, збирання, одержання, зберігання,

використання, поширення, охорону, захист інформації, а також електронну взаємодію між фізичними та юридичними особами, фізичними особами - підприємцями, суб'єктами надання адміністративних послуг, суб'єктами надання публічних (електронних публічних) послуг, центрами надання адміністративних послуг з метою отримання адміністративних та інших публічних (електронних публічних) послуг у сфері охорони НПС [8].

В умовах воєнного стану специфічним прикладом цифровізації сфери екологічних відносин виступає також офіційний вебресурс і мобільний додаток «ЕкоЗагроза», завдяки якому кожен зможе дізнатись достовірну інформацію про стан повітря, води, ґрунту та інші довкіллі дані.

Список літератури

1. Національна стратегія наближення (апроксимації) законодавства України до права ЄС у сфері охорони довкілля. – Київ. 2015. – 107 с. URL: https://mepr.gov.ua/files/docs/draft_NAS_FEB2015.pdf (дата звернення: 25.06.2022).

2. Directive 2003/4/EC of 28 January 2003 on public access to environmental information and repealing Council Directive 90/313/EEC // Official Journal of the European Union EN 14.2.2003. L 41/26.

3. Деякі питання електронної взаємодії електронних інформаційних ресурсів : постанова Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2016 р. № 606. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/606-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.06.2022).

4. Цифрова адженда України – 2020 (проект) («Цифровий порядок денний» – 2020) Концептуальні засади (версія 1.0) Першочергові сфери, ініціативи, проекти «цифровізації» України до 2020 року. Грудень, 2016. URL: <https://uccr.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf> (дата звернення: 25.06.2022).

5. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (дата звернення 25.06.2022)

6. Smart Cities. Цифровізація та сталий розвиток міст завдяки технологіям. Кейс від Siemens. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/tehnologii/smart-cities-cifrovizacia-ta-stalij-rozvitok-mist-zavdaki-tehnologiam-kejs-vid-siemens> (дата звернення: 25.06.2022).

7. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 167-р. // Офіційний вісник України від 19.03.2021 — 2021 р., № 21, стор. 119, ст. 955.

8. Про Єдину екологічну платформу “ЕкоСистема” : постанова Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2021 р. № 1065 // Офіційний вісник України від 29.10.2021 — 2021 р., № 82, стор. 88, ст. 5264.

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕДУРИ БАНКРУТСТВА ЮРИДИЧНОЇ ТА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Останні роки існування України характеризують поступовий розвиток і стабілізацію її економіки. Економіка є основою існування будь-якої держави, її ролі на міжнародній арені. Підприємництво в свою чергу виступає рушієм економічного розвитку держави [1, с.40]. Саме удосконалення правового регулювання підприємницької діяльності створило підґрунтя для стабілізації економіки України та її євроінтеграції. Зокрема, в процесі формування комфортного інвестиційного клімату важливе місце посіло реформування правового регулювання системи банкрутства. Підтвердженням цьому слугує переміщення України в рейтингу щорічних досліджень Світового банку «Ведення бізнесу» (“Doing Business”) з 149 місця у 2018 році на 146 місце у 2019 році за таким показником як «Врегулювання неплатоспроможності» (“Resolving insolvency”) [2]. І хоча прогнозувався значно стрімкіший зріст України в цій категорії, очевидно, що статистичні дані свідчать про те, що уніфікація системи банкрутства за прикладом світового законодавства шляхом кодифікації законодавства про банкрутство у 2018 році, дала свої позитивні результати. Велику частину економіки України підживлює діяльність юридичних осіб, ця сфера дає великі грошові потоки та є більш стабільною ніж підприємницька діяльність фізичних осіб.

В умовах нових реалій постають нові виклики для України і її економічної стабільності. Так, повномасштабне вторгнення росії на територію України, проведення воєнних дій та введення в Україні з 24 лютого 2022 року згідно Указу Президента України №64/22 воєнного стану, його продовження на 90 діб, тобто до 23 серпня цього ж року, актуалізувало питання правового регулювання процедури банкрутства та створило певні прогалини його правового регулювання через неможливість реалізації положень чинного в небезпечних і непередбачуваних умовах [3, 4].

Про актуальність даної проблеми також свідчить судова статистика. За даними розміщеними на сайті Міністерства Юстиції України з 24 лютого 2022 року станом на 5 травня цього ж року господарськими судами відкрито 65 справ про банкрутство (неплатоспроможність) боржників. Також, виділено питому вагу, яку складають звернення до суду фізичними особами, а це 35 справ. Тобто, фактично половина, а саме 30 справ, відкрито щодо юридичних осіб. При цьому необхідно враховувати ускладнений порядок доступу до правосуддя в умовах воєнного стану у зв'язку з такими факторами: окупацією певних територій, відсутністю фінансів на кваліфіковану правову допомогу і т.д. За цей же час 36 боржників-юридичних осіб було визнано банкрутом, і лише щодо одного боржника розпочато процедуру санації [5].

Дослідженню питання правового регулювання процедури банкрутства юридичної особи в тій чи іншій мірі приділялась певна увага з боку науковців та практиків. Зокрема дослідження в цій сфері проводили: О. Бірюков, А. Енгельс, І. Жигалкін, Р. Заєць, С.О. Островський, Р. Поляков, Д. Тиліпський, В. Усатий, О. Фонова, Р. Чумак, та ін. Однак, ґрунтовних досліджень

зазначеного питання у розрізі умов воєнного стану проведено не було в силу новизни даних обставин.

З огляду на зазначене вище, є нагальна необхідність у дослідженні проблеми правового регулювання процедури банкрутства юридичної особи саме в умовах воєнного стану.

Внаслідок воєнної агресії постраждала діяльність багатьох господарюючих суб'єктів. Особливо важкою є ситуація, з господарською діяльністю юридичних осіб, які переважно мають офіси, виробничі споруди, інші активи, що тим чи іншим чином постраждали чи то внаслідок руйнування, чи то внаслідок унеможливлення господарської діяльності через їх перебування у окупованих зонах та інших причин.

Дані обставини ускладнюють, а іноді і унеможливають реалізацію чинного законодавства у сфері визнання юридичної особи банкрутом, що викликає нагальну потребу виявлення норм, які не є ефективними для регулювання в сучасних реаліях, а також прогалин правового регулювання в цій сфері[6].

Зокрема, нагальним питанням є застосування до керівника боржника відповідальності за порушення його зобов'язання, передбаченого ч.6 ст.34 Кодексу України з процедур банкрутства (далі Кодекс), у місячний строк звернутися до господарського суду за відкриттям провадження у справі про банкрутство в тому випадку, якщо задоволення вимог кредитора або кількох кредиторів призведе до неможливості виконання грошових зобов'язань боржника в повному обсязі перед іншими кредиторами. У березні 2022 року було внесено пропозицію про звільнення від такої відповідальності на період дії воєнного стану та протягом 180 днів з дня його застосування [7]. Така пропозиція вбачається доцільною і обґрунтованою зважаючи на те, що в реальних умовах важко, а іноді неможливо, провести аналіз фінансово-господарської діяльності, зокрема: провести інвентаризацію юридичної особи та виявити ознаки поточної неспроможності в порядку передбаченому законодавством.

До того є кілька передумов, таких як: фізичне знищення майна та документації внаслідок руйнування основних фондів юридичної особи; відсутність доступу до відповідного майна та документації внаслідок їх перебування в окупованих зонах; евакуація керівника та інших кваліфікованих спеціалістів з місця знаходження підприємства, тощо.

В той же час на практиці виникли деякі питання, які взагалі не врегульовані нормами чинного Кодексу. Зокрема, порядок відновлення втрачених документів, можливості скликання Загальних зборів для вирішення поточних питань, тощо.

Крім того, в умовах воєнного стану підлягають дослідженню та необхідності здійснення аналізу правового регулювання та однакового тлумачення норм Кодексу України з процедур банкрутства щодо інституту відновлення платоспроможності фізичної особи та визнання фізичної особи банкрутом, оскільки даний інститут банкрутства є новелою українського законодавства, а тим більше в умовах воєнного стану.

Фактична відсутність достатньої судової практики з розгляду даної категорії справ в Україні викликає необхідність не лише правників та науковців, а й всіх учасників судового процесу до вивчення теоретичних положень Кодексу, які повинні бути підґрунтям однакового практичного застосування та реалізації зазначених норм права.

Зокрема, як один з прикладів проблематики це – місце розгляду справи, оскільки дана категорія справ розглядається господарськими судами по місцю проживання фізичної особи, що в умовах воєнного стану стало неможливим на частині території України.

Як свідчать офіційні статистичні дані Міністерства економіки України, проведена реформа системи банкрутства шляхом кодифікації чинного законодавства та ухвалення Верховною Радою України в 2018 році Кодексу України з процедур банкрутства (далі – Кодекс) дало суттєвий поштовх до розвитку економіки в цілому. Втім, розпочата 24.02.2022 Російською Федерацією агресивна війна проти незалежної України спричинила виникнення низки проблем правового регулювання процедур банкрутства юридичної та фізичної особи, що потребує їх наукового дослідження і розв'язання.

Суб'єкти господарювання, а також фізичні особи, які опинилися на окупованих територіях або в зоні бойових дій, фактично позбавлені можливості здійснення господарської діяльності та виконання норм законодавства з процедур банкрутства.

У цих умовах виникає потреба виявлення норм, які є неефективними в умовах воєнного стану, і наявних прогалин чинного законодавства з їх подальшими змінами та доповненнями.

Отже, внаслідок агресії росії в Україні та запровадження воєнного стану постало питання внесення змін до чинного законодавства в сфері банкрутства юридичних і фізичних осіб та створення відповідних умов і реальних механізмів їх реалізації.

Список літератури

1. Небрат В. В. Підприємництво та добробут: еволюція парадигмальних підходів. Сучасні економічні теорії: історія, методологія та перспективи розвитку: зб. матер. Всеукр. кругл. столу, 10 листоп. 2016 р. Київ: КНЕУ, 2016. С.37-41
2. The World Bank. Economy Rankings 2019. URL: <https://www.doingbusiness.org/en/rankings> (дата звернення: 25.05.2022)
3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України №64/2022 від 24 лютого 2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 25.05.2022)
4. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України №341/2022 від 17 травня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341/2022#Text> (дата звернення: 25.05.2022)
5. За період з 24 лютого 2022 року господарськими судами відкрито 65 справ про банкрутство (неплатоспроможність) боржників. Сайт Міністерства Юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/za-period-z-24-lyutogo-2022-roku-gospodarskimi-sudami-vidkrito-65-sprav-pro-bankrutstvo-neplatospromojnist-borjnikiv> (дата звернення: 25.05.2022)
6. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18 жовтня 2018 р. №2597-VIII. Дата оновлення: 12 січня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19> (дата звернення: 25.05.2022).
7. Гончарук А. Банкрутство в умовах воєнного стану. Що робити з бізнесом, який зупинив свою роботу? URL: <https://juscutum.com/tpost/5al3ixaly1-bankrutstvo-v-umovah-vonnogo-stanu-scho>

Роман КОЗЯР

Львівський університет бізнесу та права,
кафедра судоустрою, прокуратури та адвокатури
rkoziar11@gmail.com

ЕФЕКТИВНА СУДОВА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ЗАПОРУКА ПРОТИДІЇ ВТРУЧАННЮ У ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ СУДДІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах військового стану питання нормального функціонування судової влади набуває особливого значення. Механізм запобігання втручанням у професійну діяльність судді функціонує у зв'язку з суспільними та правовими відносинами, суб'єктом яких є суддя. Як відзначає Шелевер Н., етика судді є важливим елементом в його діяльності, який регулює порядок побудови відносин між суддею та іншими учасниками процесу [1, С. 98].

Як слушно зауважує Кондратова І., етична основа суддівської професії зумовлена низкою об'єктивних передумов, які пов'язані з особливостями діяльності судді, а також роллю, яку відведено судовій владі у суспільстві [2, С. 258]. Схожої думки дотримується О. Овсяннікова, наголошуючи, що «Саме бездоганна поведінка в очах громадськості має сприяти формуванню довіри як до окремого судді, так і до судової влади загалом» [3, С. 196].

Традиційно судові комунікації вважаються невід'ємним елементом прозорості, яка, у свою чергу – кроком для підвищення суспільної довіри та авторитету судової влади, що є важливою умовою встановлення правопорядку в державі в умовах війни. Водночас, у теоретико-правовому вимірі прозорість судової влади здебільшого тлумачиться крізь призми підзвітності суспільству, як елемент «механізму стримувань та противаг». Найбільш яскраво це проявляється у першочерговій ролі, яку судові комунікації набувають у зв'язку з певними кризовими ситуаціями, перш за все – виявленням корупційних правопорушень у судовій системі [4].

Разом з тим, покладення на ВРП обов'язку вести і оприлюднювати реєстр повідомлень про втручання у професійну діяльність суддів розкриває новий аспект судових комунікацій та представляє інструмент для впливу на суспільну свідомість з метою запобігання втручанням. Утім, як впливає зі звітів ВРП, цей інструмент не набув суттєвого значення у якості засобу запобігання втручанням у професійну діяльність суддів. Так, у звіті за 2017 р. ВРП звернула увагу на важливість судових комунікацій для забезпечення прозорого висвітлення фактів, пов'язаних з діяльністю судової влади, попередження викривлення інформації у ЗМІ, підвищення суспільної довіри до судів і покращення сприйняття незалежності судової влади. Ця інформація була винесена у розділ, присвячений втручанням у професійну діяльність суддів, проте, фактично, не була пов'язана з цією темою. Вже у звіті за 2018 р. ВРП винесла питання судових комунікацій за межі частини втручання і звернула увагу на важливість комунікацій для підвищення довіри у суспільстві, шляхом злагодженої роботи прес-служб суду для руйнування у суспільстві стереотипів про корумпованість судової системи.

У Доповіді за 2019 р. ВРП практично не торкалась питання налагодження комунікацій за винятком інформатизації судової влади та запровадження ЄСІТС, що частково стосується удосконалення комунікативних засобів, але не природи та ролі комунікацій у відносинах суспільства і судової влади. Така ж тенденція збереглась і у Доповіді за 2020 р.

Ігнорування питання судових комунікацій суперечить стратегії запобігання втручанню у професійну діяльність судді. Вважаємо, що судова комунікація може слугувати не лише підвищенню довіри до судової влади через висвітлення правдивої інформації про її функціонування та протидію викривленню фактів у ЗМІ та соцмережах, але також і впливати на формування громадської думки щодо феномену втручання у професійну діяльність суддів. Зрештою, саме громадська думка про слабкість судової влади, її корумпованість та низький авторитет здебільшого слугує відправною точкою у формуванні правового нігілізму та проявах протиправної поведінки по відношенню до суддів, що є особливо небезпечним в умовах воєнного стану.

Формування громадської думки щодо неприйнятності втручання у професійну діяльність судді і неухильності відповідальності за такі діяння вимагає зусиль від усіх суб'єктів відповідного організаційно-правового механізму. У цьому контексті вважаємо за доцільне рекомендувати ВРП, прес-службам судів, органам досудового розслідування публікувати інформаційні повідомлення щодо правопорушень, пов'язаних з втручанням у професійну діяльність суддів. При цьому, обов'язковим елементом такого повідомлення має бути інформація про притягнення винних осіб до відповідальності.

Список літератури

1. Шелевер, Н. Етичні основи діяльності суддів в Україні. *Evropský politický a právní diskurz*. 2018. Svazek 5. 4. vydání. S. 93-99
2. Кондратова І. Етична основа суддівської професії. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2020/6/44.pdf>
3. Овсяннікова О. Професійна етика суддів та працівників суду як чинник, що впливає на формування громадської думки. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 8. С. 196-200. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2016_8_39
4. Андронов І.В. Транспарентність судової влади в умовах діджиталізації цивільного судочинства. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/36>

УДК 332.2 (477) : 349.41

Анна КУЗЬМИЧ

аспірантка кафедри водної інженерії та водних технологій,
Національний університет водного господарства та
природокористування,
a.a.kuzmych@nuwm.edu.ua

Людмила КУЗЬМИЧ

д.т.н, доцент,
головний науковий співробітник,
Інститут водних проблем і меліорації УААН,
kuzmychlyudmyla@gmail.com

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ ВОДНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Сьогодні близько 2 млрд. людей позбавлені доступу до безпечної питної води. Більшість із них живе в уразливих регіонах світу, де відбуваються конфлікти, зокрема військові. До таких регіонів з 2014 року належать регіони України, зокрема Донбас та Крим, а після повномасштабного вторгнення

російських військ на територію України з 24.02.22 року – практично увесь південь і схід України.

Крім того, за запасами водних ресурсів, що доступні для використання, Україна належить до малозабезпечених. За цим показником Україна перебуває на 111 місці серед 152 країн світу, а серед 20 європейських країн - посідає 17 місце [1, с.179-180; 2, с.63-68; 3, с.29].

Додатковою проблемою є вплив зміни клімату в контексті всеохоплюючого потепління. Вчені зазначають, що з 2041 року можливе припинення місцевого поверхневого стоку у маловодних річках Херсонської, Одеської, Миколаївської, Дніпропетровської та Запорізької областей [4, с.6-7].

Водночас із проблемою дефіциту водних ресурсів в Україні загострюється питання щодо ефективного використання меліорованих земель. Природно-кліматичні умови України характеризуються тим, що на сьогоднішній день майже на всій території країни стале виробництво аграрної продукції неможливе без проведення зрошення, а в південних регіонах розвиток зрошення є необхідною умовою існування сільського господарства.

Серед найбільш вагомих причин вкрай низького використання наявного потенціалу систем зрошення та дренажу є неефективна структура управління водним господарством та інженерною інфраструктурою, відстороненістю водокористувачів від управління процесами водорозподілу і водоподачі, недостатнім рівнем фінансування через відсутність коштів у державному бюджеті. При цьому не створюються умови для залучення інвестицій на здійснення заходів з модернізації та реконструкції наявної інженерної інфраструктури та розширення площ поливу і водорегулювання. Крім цього залишаються не врегульованими питання правового статусу внутрішньогосподарських меліоративних мереж [5, с.98; 6, с.10-12; 7, с.4].

Недосконалість системи управління потребує законодавчого врегулювання питань реформування організаційної структури управління водними ресурсами та ефективного використання меліорованих земель з урахуванням інтересів всіх водокористувачів, проведення правових та інституційних реформ з охопленням всіх елементів структури постачання, транспортування, розподілення, споживання водних ресурсів та базуватись на кращому світовому досвіді.

Упродовж останніх років Україна зробила потужні кроки на шляху впровадження реформ у водному секторі. Основна робота нині полягає в гармонізації українського водного законодавства з шістьма водними директивами ЄС. Відповідно до Плану заходів з імплементації Угоди, затвердженого Розпорядженням Кабінету Міністрів України зобов'язання щодо гармонізації з водними директивами були покладені на різні міністерства: Водна рамкова Директива та Директива щодо морського середовища на Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів; Директива про питну воду на Міністерство охорони здоров'я; Директива про очистку міських стічних вод – на Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства; Нітратна Директива – Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства; Директива про оцінку та управління ризиками затоплення на Державну службу з надзвичайних ситуацій Міністерства внутрішніх справ.

Але залишається важливе завдання – перегляд економічних аспектів управління, впровадження та модернізація сучасних економічних механізмів та інструментів. Для цього необхідно визначити вартість національних водних ресурсів та екосистем, розробити правила розподілу води, впровадити стимули для ефективного їх використання та відтворення. А це вимагає поєднання різних політичних інструментів. У цьому сенсі, наявність в країні національної стратегії водних ресурсів має вкрай важливе значення для узгодження різних аспектів управління водними ресурсами та об'єднання стратегій розвитку ключових заінтересованих сторін: водопостачання, промисловість, енергетику, сільське господарство.

Законодавче забезпечення управління водними ресурсами та меліорацією земель в Україні формується навколо основних документів – Водного кодексу та Земельного кодексу. Основною ідеєю цих кодексів є запобігання погіршенню стану водно-земельних ресурсів, збереження та покращення екологічної якості навколишнього природного середовища, а також забезпечення рівних прав громадян на природні ресурси.

У частині використання водних ресурсів України основним документом є Водний кодекс України, що набрав чинності з 20 липня 1995 року [8, с.22]. Згідно з ним, завданням водного законодавства є регулювання правових відносин з метою забезпечення збереження, науково обґрунтованого, раціонального використання вод для потреб громадян та галузей економіки України. Останні зміни до Водного кодексу та ряду інших нормативних актів пов'язані із підписанням у 2014 році Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, і, відповідно, необхідністю гармонізації українського законодавства із директивами ЄС. Із прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управлінні водними ресурсами за басейновим принципом» (прийнятий Верховною Радою України 4 жовтня 2016 р. № 1641- VIII) [9, с.35], розпочалося впровадження положень Директиви 2000/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про встановлення рамок діяльності Співтовариства у сфері водної політики» від 23 жовтня 2000 року [9, с.46] у Водний кодекс України і, в цілому, у практику управління водними ресурсами в Україні. Крім того, були затверджені п'ять важливих документів басейнового управління водними ресурсами: «Назви суббасейнів та водогосподарських ділянок у межах районів річкових басейнів»; «Порядок розроблення водогосподарських балансів»; «Типове положення про басейнові ради»; «Перелік забруднюючих речовин для визначення хімічного стану масивів поверхневих і підземних вод та екологічного потенціалу штучного або істотно зміненого масиву поверхневих вод»; «Про затвердження меж районів річкових басейнів, суббасейнів та водогосподарських ділянок».

Сьогодні Україна впроваджує інтегровану систему управління водними ресурсами, але нова система моніторингу поверхневих вод тільки встановлюється, лише починають розробляти плани управління річковими басейнами, а кошти та фінансові механізми їх залучення для таких розробок відсутні. Хоча, як зазначалося, плани для дев'яти басейнів мають бути готові до 2024 року.

17.02.2022 року відбулося ухвалення у другому читанні Верховною Радою України законопроекту №5202-д «Про організації водокористувачів та стимулювання гідротехнічної меліорації земель», що кардинально змінить умови співпраці держави та агровиробників, які використовують зрошення та дренаж на своїх землях. Агровиробники зможуть об'єднуватися в організації

водокористувачів та брати на свій баланс об'єкти меліоративної системи нижнього рівня, що перебувають у державній або комунальній власності чи є безгосподарними. Це дасть можливість сільгоспвиробникам як самостійно інвестувати кошти в зрошення чи дренаж, так і залучати інвестиції.

Список літератури

1. Ромащенко М.І. Вплив кліматичних змін на вологозабезпечення території України та виробництво сільськогосподарської продукції [Текст] /М.І. Ромащенко та ін. // «Вода для всіх»: присвячено Всесвітньому дню водних ресурсів: Міжнар. наук.-практ. Конференція: тези доп. Київ, 2019. С. 179–180.
2. Gadzalo, Y. Conceptual framework to ensure water security in Ukraine [Text] / Gadzalo, Y. , Romashchenko, M. , Yatsiuk, M. // Proceedings of the International Association of Hydrological Sciences, 2018, 376, pp. 63–68.
3. Kuzmych L, Voropay G., Moleshcha N. and Babitska O. Improving Water Supply Capacity of Drainage Systems at Humid Areas in the Changing Climate [Text] // Archives of Hydro-Engineering and Environmental Mechanics, vol.68, no.1, 2021, pp.29-40. <https://doi.org/10.1515/heem-2021-0003>
4. A. Rokochynskiy, P. Volk, L. Kuzmych, V. Turcheniuk, R. Koptyuk, N. Prykhodko, N. Frolenkova, L. Volk and A. Kuzmych. Formation of Water Consumption at Drained Lands in Climate Changes. Monograph [Text]. – LAMBERT Academic Publishing, 2022. – 76p. – ISBN 978-620-0-23700-2.
5. Кузьмич А.А., Волошин М.М., Кузьмич Л.В. Аналіз сучасного стану водних та земельних ресурсів басейну річки Цир [Текст] //Таврійський науковий вісник. Серія: Технічні науки. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 3. – С. 98-105. <https://doi.org/10.32851/tnv-tech.2021.3.1>
6. Хільчевський В.К. Гідрографічне та водогосподарське районування території України, затверджене у 2016 р. – реалізація положень ВРД ЄС / В.К. Хільчевський, В.В. Гребінь // Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. – 2017. – Т. 1. – С. 8–20. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/glghge_2017_1_3
7. Сталий розвиток меліорації земель в Україні в умовах змін клімату. URL: <http://www.kdpu-nt.gov.ua/work/staliy-rozvitok-melioraciyi-zemel-v-ukrayini-v-umovah-zmin-klimatu> (дата звернення: 13.06.2022)
8. Сташук В. А. Еколого-економічні основи басейнового управління водними ресурсами [Текст]. Дніпропетровськ: Зоря, 2006. 480 с.
9. Хвесик М. А., Голян В. А. Інституціональна модель природокористування в умовах глобальних викликів: монографія [Текст]. К.: Кондор, 2007. 480 с.

УДК: 342.92

Андрій ЛУЖАНСЬКИЙ

к.ю.н., науковий консультант,
секретаріат Касаційного цивільного суду,
luzhanskyy@gmail.com

ВСТАНОВЛЕННЯ СУДОМ ФАКТУ СМЕРТІ НА ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО СПРАВЛАННЯ СУДОВОГО ЗБОРУ

Належність судового збору до одного із джерел формування спеціального фонду Державного бюджету України зумовлює для судів актуальність питання щодо того, чи діє стосовно подання до суду заяв про встановлення факту смерті на окупованій території пільговий режим визначення розміру судового збору.

Відповідно до абзаців 2, 3 ч. 1 ст. 3 Закону України від 08.07.2011 № 3674-VI «Про судовий збір» [1] (далі – Закон № 3674-VI)) судовий збір справляється за подання до суду, зокрема, «іншої заяви, передбаченої процесуальним законодавством», «апеляційної і касаційної скарг на судові рішення». Тобто, за змістом зазначених положень заява про встановлення факту, що має юридичне значення, а також апеляційна та касаційна скарги на судові рішення, ухвалені за наслідками розгляду такої заяви, є об'єктом справляння судового збору.

Як передбачено цим законом, розмір ставки судового збору для фізичних осіб становить 0,2 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб при зверненні до суду першої інстанції (підп. 4 п. 1 ч. 2 ст. 4), а при поданні апеляційної та касаційної скарги – відповідно 150 % та 200 % базової ставки (підпункти 3, 4 п. 2 ч. 2 ст. 4).

Згідно з п. 21 ч. 1 ст. 5 Закону № 3674-VI від сплати судового збору під час розгляду справи в усіх судових інстанціях звільняються «заявники – у справах за заявами про встановлення фактів, що мають юридичне значення, поданих у зв'язку із збройною агресією, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру, що призвели до вимушеного переселення з тимчасово окупованих територій України, загибелі, поранення, перебування в полоні, незаконного позбавлення волі або викрадення, а також порушення права власності на рухоме та/або нерухоме майно».

В українській мові поняття «у зв'язку» означає: а) у відповідності, співвідносності з чим-небудь; б) залежно від чого-небудь; в) з якої-небудь причини; г) з приводу чого-небудь [2, с. 504]. Поняття «призводити» (до чогось) розуміють як спричиняти наслідок, переважно негативний: своєї дії, впливу (про що-небудь), свого розвитку (про процес) [3, с. 614].

На нашу думку, вербальна конструкція «...у зв'язку ... призвели до...» недвозначно відображає певний причинно-наслідковий зв'язок.

Порівняльний аналіз положень абзаців 2, 3 ч. 1 ст. 3 та п. 21 ч. 1 ст. 5 Закону № 3674-VI дає підстави для висновку про наявність двох режимів обкладання судовим збором зазначеного вище виду заяв у окремому провадженні, апеляційних та касаційних скарг на судові рішення – загального та пільгового режимів.

Що стосується пільгового режиму, конструкція п. 21 ч. 1 ст. 5 Закону № 3674-VI підстави його застосування пов'язує з наявністю вичерпних переліків взаємопов'язаних і взаємозумовлених причин та наслідків виникнення факту, який просить встановити заявник:

- причини – збройна агресія, збройний конфлікт, тимчасова окупація території України, надзвичайна ситуація природного чи техногенного характеру;

- наслідки – вимушене переселення з тимчасово окупованих територій України, загибель, поранення, перебування в полоні, незаконне позбавлення волі або викрадення, а також порушення права власності на рухоме та/або нерухоме майно.

Заява про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, може бути подана родичами померлого або їхніми представниками до суду за межами такої території України (ч. 1 ст. 317 ЦПК України [4]).

У п. 21 ч. 1 ст. 5 Закону № 3674-VI вжито поняття «загибель», тоді як у ст. 317 ЦПК України – поняття «смерть».

Попри те, що законодавчого визначення цих понять немає, видається, що вони не є тотожними за змістом і застосування законодавцем у п. 21 ч. 1 ст. 5 Закону № 3674-VI саме поняття «загибель» є не випадковим.

У лексичному значенні загибель – втрата життя, смерть, звичайно передчасна (від нещасного випадку, в бою і т. ін.) [2, с. 75], смерть – природний кінець існування живої істоти [5, с. 589], припинення існування людини [6, с. 400].

У ЦПК України поняття загибель вживається у контексті наслідку «нешасного випадку, або інших обставин внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру» (ч. 7 ст. 137), «нешасного випадку» (ч. 1 ст. 306), «нешасного випадку внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру» (п. 9 ч. 1 ст. 315).

Таким чином, загибель є способом настання неприродної смерті внаслідок випадку, настання якого не пов'язане з волею загиблого та не зумовлене нею. У цьому аспекті самогубство загибеллю вважатися не може.

Зазначене дає підстави для висновку про те, що передбачена у п. 21 ч. 1 ст. 5 Закону № 3674-VI пільга щодо сплати судового збору на порядок подання до суду заяв про встановлення факту смерті особи (якщо йдеться про природну смерть) на тимчасово окупованій території України (ч. 1 ст. 317 ЦПК України) не поширюється, що не позбавляє заявника права на підставі ст. 8 Закону № 3674-VI, ч.ч. 1, 3 ст. 136 ЦПК України заявити суду клопотання про відстрочення та розстрочення сплати судового збору, зменшення його розміру або звільнення від його сплати.

Список літератури

1. Про судовий збір: Закон України від 08.07.2011 № 3674-VI / Верховна Рада України. Голос України. 03.08.2011. № 142.
2. Словник української мови : [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. К.: Наук. думка, 1970 - 1980. Т. 3. 1972. 744 с.
3. Словник української мови : [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. К.: Наук. думка, 1970 - 1980. Т. 7. 1976. — 723 с.
4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV / Верховна Рада України. Урядовий кур'єр. 14.07.2004. № 130
5. Мулярчук Є. Смерть // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. К. : Абрис, 2002. 742 с.
6. Словник української мови : [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. К.: Наук. думка, 1970 - 1980. Т. 9. 1978. 916 с.

Галина МАРТИНЮК

к.п.н., доцент,
доцент кафедри державного управління,
документознавства та інформаційної діяльності,
Національний університет водного господарства та
природокористування
h.f.martyniuk@nuwm.edu.ua

Світлана АНТОНОВА

к.е.н., доцент,
доцент кафедри державного управління,
документознавства та інформаційної діяльності,
Національний університет водного господарства та
природокористування
s.ie.antonova@nuwm.edu.ua

ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

На жаль, нашому поколінню, нашим дітям, зокрема, прийшлося побачити війну не тільки у стрічках кінофільмів, а й наяву. Ми живемо наразі складний час, коли ситуація з російською агресією, у порівнянні з 2014 роком, кардинально інша. Адже Росія дотепер намагалася приховувати свою армію, діючи гібридно. Слід зазначити, що починаючи з лютого 2022 року, ситуація кардинально змінилася на міжнародній арені. Відколи Росія почала ставити ультиматуми Західним країнам, вони значно змінили своє ставлення до України.

В Україні ж винила нагальна потреба введення воєнного стану. Сутність поняття «воєнний стан» сформульовано у Законах України «Про правовий режим воєнного стану» та Законі України «Про оборону України» [2]. «Воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [1].

Відтак, 24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Указом Президента України № 64/2022 введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб. Указом Президента України від 14 березня 2022 року № 133/2022 строк дії воєнного стану в Україні продовжено з 05 години 30 хвилин 26 березня 2022 року строком на 30 діб.

Основні законопроекти, які були прийняті Верховною Радою виокремлено в таблиці.

Основні законопроекти, прийняті Верховною Радою під час війни з російською агресією

№	Назва закону	Основний зміст / Внесені зміни	Посилання
1	Про введення надзвичайного стану в окремих регіонах України	Ввести на території Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Житомирської, Закарпатської, Запорізької, Івано-Франківської, Київської, Кіровоградської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Рівненської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Херсонської, Хмельницької, Черкаської, Чернівецької, Чернігівської областей, міста Києва надзвичайний стан з 00 годин 00 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб.	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/63/2022#Text
2	Постанова Верховної Ради України Про організацію роботи Верховної Ради України у зв'язку з актом збройної агресії Російської Федерації проти України 24 лютого 2022 року	Здійснення заходів із захисту суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності держави від збройної агресії Російської Федерації та враховуючи здійснений Російською Федерацією 24 лютого 2022 року акт збройної агресії проти України, на часткову зміну Постанови Верховної Ради України "Про організацію роботи Верховної Ради України в умовах дії надзвичайного та/або воєнного стану"	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2103-IX#Text
3	Закон України про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні"	Затвердити Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 "Про введення воєнного стану в Україні"	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-IX#Text
4	Закон України про схвалення Указу Президента України "Про використання Збройних Сил України та інших військових формувань"	Схвалення Указу Президента України "Про використання Збройних Сил України та інших військових формувань"	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2106-IX#Text
5	Закон України про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)	Внесення змін до: Кримінального кодексу України; Кримінального процесуального кодексу України	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-IX#Text

6	Закон України про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції)	Внесення змін до: Кримінального кодексу України; Кримінального процесуального кодексу України	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110-IX#Text
7	Закон України Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України	Цивільні особи не несуть кримінальної відповідальності за застосування вогнепальної зброї проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, якщо така зброя застосована відповідно до вимог Закону України "Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України"	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-IX#Text
8	Закон України про затвердження Указу Президента України "Про загальну мобілізацію"	Затвердження Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 65/2022 "Про загальну мобілізацію"	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2105-IX#Text
9	Закон України про затвердження Указу Президента України "Про продовження строку дії воєнного стану в Україні"	Затвердження Указу Президента України від 14 березня 2022 року № 133/2022 "Про продовження строку дії воєнного стану в Україні"	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2119-IX#Text
10	Закон України Про затвердження Указу Президента України "Про продовження строку дії воєнного стану в Україні"	Затвердження Указу Президента України від 18 квітня 2022 року № 259/2022 "Про продовження строку дії воєнного стану в Україні"	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2212-IX#Text
11	Закон України Про затвердження Указу Президента України "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 травня 2022 року "Про примусове вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів"	Затвердження Указу Президента України "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 травня 2022 року "Про примусове вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів"	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2249-IX

Отже, з огляду на вище означене можна виокремити основні напрямки роботи Верховної Ради під час війни, як-от:

- обороздатність країни;
- економічний блок;
- соціальні питання;
- покарання колаборантів, диверсантів, мародерів.

Серед найважливіших законопроектів з проблем обороздатності ми виокремили такі, як:

- **№ 7120** – дозволяється видача цивільним особам та іноземцям зброї, її застосування на час воєнного стану для відбиття збройної агресії Росії.

- **№ 7145** – закріплення поняття «бойового імунітету». Суть бойового імунітету в тому, що особа не підлягає кримінальній відповідальності за застосування зброї проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України.

- **№ 7149** – можливість скасування запобіжного заходу або тримання під вартою для призову на військову службу. Це не стосується осіб, обвинувачених у державній зраді, вбивстві, злочинах, пов'язаних з насильством, згвалтуванням, організованою злочинністю, військовими злочинами.

- **№ 7130** – прискорення вступу в дію закону щодо військового капеланства.

- **№ 7161** – збільшення в особливий період загальної чисельності Державної прикордонної служби України на 7000 військовослужбовців.

- **№ 7167** – збільшення на 67 млрд грн видатків на армію та обмеження використання коштів дорожнього фонду [3].

В розрізі економічного блоку найважливішими з ухвалених Верховною Радою слід виокремити наступні законопроекти, як-от:

- **№ 7137д** – додаткові податкові стимули для підтримки бізнесу під час війни. Діє під час воєнного та надзвичайного стану. В цілому більше ніж 40 новацій. Деякі з них: можливість фізичним особам-підприємцям та юридичним особам з оборотом до 10 млрд грн сплачувати єдиний податок з обороту в обсязі 2% за правилами, зі звільненням від податку на прибуток, ПДВ та інших платежів; для фізичних осіб-підприємців 1-ї та 2-ї груп сплата єдиного податку є добровільною; зменшення ПДВ до 7% та звільнення від акцизу з пального; звільнення споживачів від відповідальності перед кредитором за прострочення виконання зобов'язань за договором про споживчий кредит; звільнення від оподаткування ПДФО допомоги постраждалим від військової агресії рф.

- **№ 7038д** – збільшення ренти на видобуток газу на час воєнного стану та надзвичайного стану.

- **№ 7178** – спрощення доступу аграріям до оренди комунальної та державної землі, яка використовується для ведення сільського господарства.

- **№ 7190** – митна реформа, зокрема звільнення від митних зборів та ПДВ імпорту для деяких категорій товарів.

- **№ 7234** – податкові та митні новації, зокрема звільнення від митних платежів товарів для ЗСУ [3].

Відтак, Україна наразі перебуває у воєнному стані, попри повномасштабний наступ російського агресора на нашу землю, Верховна Рада продовжує працювати і виконувати свої функції. Під час війни вкрай важливо боротися зі зрадниками і мародерами, допомагати та полегшувати життя людям, затверджувати рішення Верховного Головнокомандувача, боротись з

агресором економічними та іншими методами тощо. Власне такі рішення і містять Закони, прийняті Верховною Радою.

Нині ми закладаємо фундамент та засади правового регулювання надзвичайно складної ситуації, в якій опинилась Україна через напад Росії.

Серед важливих рішень парламенту сьогодні – звернення до міжнародних організацій, іноземних парламентів та урядів стосовно забезпечення захисту цивільного населення України від збройних нападів російських загарбників.

Список літератури

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року. № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250.
2. Про оборону України : Закон України від 6 грудня 1991 року. № 1932-XII. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12/ed19911206](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12/ed19911206)
3. <https://parlament.org.ua/2022/04/04/shho-robila-verhovna-rada-protyagom-misyatsya-vijni/>

УДК 338.48

Олександр НОСИРЄВ

к.г.н., доцент, доцент кафедри туризму і готельно-ресторанного бізнесу, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
nosyriev.bf@khpi.edu.ua

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ПОСТКРИЗОВОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТУРИЗМУ ТА ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ УКРАЇНИ

Україна з 2014 року, де-факто, знаходиться в стані військового конфлікту, а з 2022 року цей конфлікт перейшов у критичну гарячу фазу бойових дій. Ця ситуація суттєво позначилася на всіх сферах розвитку нашої держави і змінила, усталені за багато минулих років напрями туристичних потоків.

Розвитку індустрії гостинності сприяло підписання угоди про безвіз та інтеграційні процеси до країн Європейського Союзу. За даними ВТО майже половина готельного фонду світу (49 %) розміщена в країнах Європи, тоді як готельний фонд України становить 0,9% від європейського. Наближеність до такого центру та конкурентна цінова політика сприятимуть подальшому розвитку галузі. Посилення ж конкуренції українських готелів та ресторанів має відбутися за рахунок подальшого покращення сервісу та якості обслуговування, ефективній взаємодії усіх елементів індустрії гостинності [1]. Для України стабільність функціонування сфери туризм та індустрії гостинності має велике значення і відіграє ключову роль у залученні інвестицій та створенні нових робочих місць у різних галузях економіки (транспорт, зв'язок, торгівля, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів народного споживання та послуг), є високорентабельною складовою економіки та дієвим фактором інтеграції нашої країни у європейську і світову спільноти.

Сучасні реалії постіндустріального цифрового суспільства вимагають переосмислення місця й ролі туризму не лише як каталізатора позитивних економічних змін, але й як потужного стимулу розвитку держави в цілому. Практика функціонування туристичних підприємств і підприємств гостинності засвідчує, що їх успішний бізнес перебуває на зламі неминучих

кардинальних змін, зумовлених змінами системи організації туристичного й готельного бізнесу, що продиктовані вимогами сучасності [2].

Варто враховувати й той факт, що стратегічне планування в туристичній сфері регіону має здійснюватись на основі стратегії соціально-економічного розвитку всієї країни, що забезпечить цілеспрямованість на підвищення якості життя населення і слугуватиме основним показником оцінки сталого розвитку туризму

До основних перспектив розвитку індустрії туризму та гостинності також належать оновлення та покращення законодавчої та нормативно-правової бази щодо підприємств готельного господарства, створення державних програм заохочення інвестицій у готельний бізнес, створення робочих місць з метою формування прибуткової галузі регіону, розробка та затвердження регіональних та місцевих програм розвитку готельного господарства, створення таких видів засобів розміщування як хостели та мотелі, спрощена система оподаткування на час перших років функціонування. Також доцільною буде підтримка, реконструкція та відновлення існуючих об'єктів з метою підвищення їхнього рівня до міжнародних стандартів. Загальний розвиток туризму в регіонах напряду впливатиме на заповнюваність номеріву готелях, а отже на прибуток для галузі та можливості для її подальшого розвитку.

Для розвитку ринку індустрії гостинності необхідні певні умови, а саме: ресурсні та територіальні. У цьому контексті Україна є однією з найбагатших країн Європи. Вона омивається Чорним та Азовським морями, оточена гірськими вершинами Карпат з безліччю профільних санаторіїв, SPAкурортами Закарпаття з термальними джерелами, а також має степові території, що надало можливість створити велику кількість засобів розміщення як рекреаційного, так і ділового типу [3].

Науковиця О. Владимир [4] зазначає, що у сучасних умовах оптимізації туристичного та готельного бізнесу «можна вдатись до облаштування приміщень та зон для відпочинку шляхом розвитку сучасних форм кемпінгу, одним із яких є глемпінг. З одного боку, ще дозволить розширити асортимент послуг готельного бізнесу, забезпечить йому можливість гнучкого пристосування до змін функціонування у зовнішньому середовищі, а з іншого, сприятиме розвитку культури туризму, розширенню можливостей подорожувати рідною країною, пізнанню національного природного ландшафту, що позитивно впливатиме як на фінансові результати готельного та туристичного бізнесу, так і на здоров'я відпочиваючих» [4].

Усі області України страждають від недостатнього розвитку маркетингових стратегій для приваблення туристів. Також дуже обмежена або, в деяких випадках, взагалі відсутня інформація про різноманітні види послуг, що надає індустрія гостинності. Одним із доказів недостатнього використання промоції та маркетингу є те, що основні туристичні сайти володіють інформацією лише про половину наявних підприємств готельного господарства. На міжнародному сервісі бронювань житла Booking.com є інформація лише по половині підприємств, що зазначені у відомостях Державної служби статистики [4].

Україна має перспективи для успішного функціонування готельної індустрії, на цьому шляху є низка проблем, таких як застаріла матеріально-технічна база, недостатня кваліфікація персоналу та невідповідність вітчизняних готельних підприємств міжнародним стандартам. Також важливим чинником, що впливає на стан готельного господарства є соціально-

політична обстановка в країні та такі зовнішні чинники як пандемія Covid-19 та повномасштабний військовий конфлікт, що наносять колосальні збитки підприємствам сфери розміщування, змушуючи їх скорочувати чисельність персоналу, підлаштовуватися під нові реалії чи зовсім закривати заклади.

Колектив науковців [5] відзначає, що «на вітчизняних туристичних підприємствах, які знаходяться в зоні небезпечної економіки, фактори масштабу бізнесу, недостатньої підготовки менеджерів і, так званого, менталітету здійснюють приблизно однаковий вплив на ефективність бізнесу. Так, майже всі суб'єкти туристичного ринку повинні вирішувати низку однакових проблем: розробляти управлінську структуру власних об'єднань, будувати єдину політику обліку, вчитися рахувати гроші, економити витрати, впроваджувати методи бізнес-планування та управляти цим комплексом, як одним цілим у відповідності до прийнятої стратегії. Слід зазначити, що пріоритетною метою є вибір певного підходу до класифікації організаційних компонентів управління бізнесом туристичного підприємства» [5].

В посткризових умовах для досягнення успіху важливо вміти дуже швидко пристосовувати туристичний бізнес до інновацій, модернізуючи технології надання послуг, методи комунікацій, моделі споживання товарів та послуг, бізнес-процеси. Для подолання перешкод на шляху модернізації і досягнення успіху вітчизняним компаніям потрібно повністю реформувати структуру і виокремити підрозділи, що відповідають за діджиталізацію бізнесу [5].

Європейській досвід свідчить, що ключове значення повинні відігравати місцева та регіональна влада, від якої залежить стійке управління туристичними напрямками, оскільки, економічна структура сектору туризму представлена переважно малими та середніми підприємствами [6].

Вітчизняний досвід стратегічного розвитку туризму свідчить про продовження процесів формування туристичної галузі як на рівні окремих регіонів, так і на рівні держави в цілому. Однак, існують певні проблеми у розвитку даної галузі, зокрема, недостатній розвиток інфраструктури, дефіцит фінансових ресурсів, нестабільна в окремих випадках загальна економічна та соціальна ситуація в державі [6].

Список літератури

1. Романуха О. М., Халілова-Чуваєва Ю. А., Хаврова К. С., Коваленко О. С. Динаміка розвитку індустрії гостинності в Україні на прикладі готельно-ресторанної галузі. Економіка та держава. 2021. № 2. С. 42–46. DOI: [10.32702/2306-6806.2021.2.42](https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.2.42)
2. Туризм і гостинність: досвід і сучасні реалії: колективна монографія / за науковою редакцією С. Р. Бабушко. Київ: Вид-во ФОП Гуляєва В.М. 2021. 244с.
3. Капліна Т., Капліна А., Куц Л. Індустрія гостинності України: тенденції розвитку. Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. 2021. № 27. С.116-126. <https://doi.org/10.30977/PPB.2226-8820.2021.27.116>
4. Владимир О. М. Основні тенденції розвитку підприємств готельно-ресторанного бізнесу та сфери туризму у 2019-2021 роках. Гостинність, сервіс, туризм: досвід, проблеми, інновації: тези доповідей VIII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., Київ, 8-9 квіт., 2021 р. Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2021. С. 311-315.
5. Цвілий С., Кукліна Т., Жилко О. Організаційні компоненти в управлінні бізнесом вітчизняного туристичного підприємства. Економіка та суспільство. 2022. № 36. URL:

<http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1168>

(дата звернення: 11.06.2022).

6. Якименко-Терещенко Н., Корюгін А., Бикова М. Перспективи відновлення економічного потенціалу суб'єктів індустрії туризму і гостинності в Україні. Економіка та суспільство. 2022. № 35. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-35-40> (дата звернення: 12.06.2022).

Поліна ОРЛОВА

аспірантка

"Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України"

ДЕЯКІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ

Іноземні інвестиції є запорукою системного розвитку матеріально-технічної бази, стимулювання конкуренції на ринку, підвищення рівня життя у країні тощо. Залучення іноземних інвестицій, в порівнянні з традиційними джерелами фінансування, дає додаткові можливості, які полягають у використанні зарубіжного організаційного та управлінського досвіду, доступі до новітніх технологій, розвитку експортного потенціалу підприємницьких структур та економіки в цілому.

До основних проблем, які стримують залучення іноземних інвестицій в Україну, необхідно віднести: складна геополітична обстановка; високий рівень корупції; недосконалість національної законодавчої бази; недосконалість нормативно-правового та методичного забезпечення підготовки інвестиційних проектів, їх моніторингу та оцінки ефективності; невелика кількість досвідчених і кваліфікованих фахівців в управлінні проектами та, вочевидь, недосконалість системи захисту іноземних інвестицій на рівні національного законодавства. Відповідно, першочерговим завданням держави у залученні та регулюванні інвестицій можна вважати удосконалення системи гарантій захисту прав інвесторів.

За таких обставин законодавством має бути передбачено ряд умов, які б стимулювали залучення до економіки України іноземних інвестицій.

З організаційно-правових позицій захист інвестицій – це комплекс організаційних, технічних та правових заходів, спрямованих на створення умов, які сприяють збереженню інвестицій, досягненню мети внесення інвестицій, ефективній діяльності об'єктів інвестування та реінвестування, захисту законних прав та інтересів інвесторів, у тому числі права на отримання прибутку (доходу) від інвестицій. Держава гарантує захист інвестицій незалежно від форм власності, а також іноземних інвестицій. Прибуток (дохід) іноземного інвестора або інші кошти, одержані у валюті України або в іноземній валюті у зв'язку з іноземними інвестиціями, можуть реінвестуватися в Україні. Порядок реінвестування зазначених коштів визначається Законом України «Про інвестиційну діяльність» [1].

Таким чином, державні гарантії захисту інвестицій – це система правових норм, спрямованих на захист інвестицій і не стосуються питань фінансово-господарської діяльності учасників інвестиційної діяльності та сплати ними податків, зборів (обов'язкових платежів) та організаційно-управлінських заходів уповноважених органів державної влади. Державні

гарантії захисту інвестицій не можуть бути скасовані або звужені стосовно інвестицій, здійснених у період дії цих гарантії.

З нормативно-правових позицій залучення іноземних інвестицій в національну економіку неможливо досягти без встановлення державою системи гарантії для іноземних інвесторів. Законом України «Про режим іноземного інвестування» (ст.ст.8-12) передбачено такі гарантії: гарантії у разі зміни законодавства; гарантії щодо примусових вилучень; гарантії щодо незаконних дій державних органів та їх посадових осіб; гарантії у разі припинення інвестиційної діяльності; гарантії переказу прибутків, доходів та інших коштів [2].

Наявність надійної системи гарантії захисту прав іноземних може скласти підґрунтя для залучення міжнародного капіталу стратегічні галузі економіки України. Щоб зробити країну стійкішою, потрібно: - по-перше, найкращим чином використовувати будь-які прямі іноземні інвестиції (ПІІ), що надходять, по-друге, максимізувати рентабельність таких ПІІ у стратегічних галузях; по-третє, зробити такі виробництва максимально технологічними та модернізованими [3].

Так, наприклад, в умовах післявоєнної відбудови в Україні можливо очікувати на створення сприятливого клімату для залучення іноземних інвестицій через відновлення діяльності вільних економічних зон та територій пріоритетного розвитку. Провідниками міжнародного економічного обміну капіталами і товарами, каталізаторами інновацій та точками соціально-економічного розвитку є особливі територіально-господарські утворення – спеціальні (вільні) економічні зони (СЕЗ) і території пріоритетного розвитку (ТПР). Вони присутні в практиці багатьох держав світу незалежно від рівня їх розвитку та соціально-політичного устрою. Відомо, що зони і території зі спеціальним режимом, в залежності від поставлених завдань дозволяють розширити масштаби зовнішньоекономічного співробітництва, вирішувати питання зайнятості, забезпечувати зростання життєвого рівня населення, активізують науково-технічну діяльність та ін. Але для того, щоб результати зонування були позитивними, приймаюча країна повинна враховувати як загальні закономірності розбудови СЕЗ і ТПР, так і їх специфічні риси, адаптувати механізм особливих територіально-господарських утворень до власної економіки [4].

На початку 2000-х років в Україні були сформовані 11 спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку. Їх основною офіційно заявленою метою був розвиток виробничих і депресивних регіонів України. Як правило, СЕЗ передбачає наявність цілого набору пільг, що дозволяло швидко відкривати виробництва і вести господарську діяльність. Офіційно своєї мети СЕЗ і ТПР не досягнули: у умовах соціально-політичних змін викликаних подіями 2004 року вони отримали оцінку як «податкові гавані» усередині країни. У цьому зв'язку в 2005 році уряд прийняв рішення ліквідувати СЕЗ(СЕЗ) і ТПР на території України. В нормативно-правовій площині пільги для інвесторів, які працювали у СЕЗ, були скасовані Законом №2505 від 25.03.05 р. «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік». Формально причина — зловживання у окремих СЕЗ. На практиці з 225 підприємств, що працювали у СЕЗ і ТПР, вибірково перевірених податковою інспекцією, на 201 підприємстві були виявлені факти порушення податкового й митного законодавства.

Організаційно-фінансовою основою відновлення спеціальних (вільних) економічних зон можуть слугувати сучасні нормативно-правові та

організаційно-управлінські засоби забезпечення інвестиційних гарантій. Важливим елементом реалізації державного контролю має виступати методика оцінки інвестиційних проєктів, що передбачається реалізувати на території СЕЗ чи ТПР, які дозволятимуть визначати можливі «амплітуди» відхилення учасників СЕЗ на ТПР від заявлених програм діяльності. Для унеможливлення неефективного використання пільг необхідно здійснювати відбір інвестиційних проєктів на єдиних методичних засадах. При цьому мають бути забезпечені інтереси держави, територіальних громад та інвесторів. Сама експертиза інвестиційного проєкту має проводитись для: 1) визначення відповідності інвестиційного проєкту завданням та особливостям конкретних СЕЗ чи ТПР; 2) встановлення достовірності та обґрунтованості заявлених в інвестиційному проєкті даних.

Таким чином, вже сьогодні для підтримки іноземних інвестицій в Україні створений офіс Національної інвестиційної ради, який забезпечує розбудову інституційного потенціалу та залучення інвестицій. Зазначений орган має стати спеціально сформованим суб'єктом для діалогу між бізнесом, міжнародними інвесторами та офіційними органами державної влади в Україні.

Список літератури

1. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18 вересня 1991 року № 1560-XII. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>

2. Про режим іноземного інвестування : Закон України від 19 березня 1996 року № 93/96-ВР. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Наталуха Д.А. Ми разом - проти російської агресії URL: <https://www.rada.gov.ua/print/222303.html>

4. Чмир О. С. Методологічні основи створення та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон і територій пріоритетного розвитку: дис... д-ра екон. наук: 08.10.01; Науково-дослідний економічний ін-т Міністерства економіки України. К., 2001. 481 с.

Оксана ПАРХОМЕНКО-КУЦЕВІЛ

доктор наук з державного управління,
професор, завідувач кафедри публічного
управління та адміністрування
Університету Григорія Сковороди в Переяславі,
pkoi@ukr.net

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ПОСАД СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Повномасштабне вторгнення росії на територію України, військові дії на більшості території України, стикнуло систему публічного управління з проблемами відсутності відповідних фахівців, які можуть працювати в воєнний час, вирішувати інноваційні завдання, які перед службовцями ставлять сучасні реалії.

Тому виникла реальна об'єктивна потреба у перетрансформації системи публічної служби з урахуванням сучасних глобалізаційних та воєнних викликів.

Водночас, достатньо громіздкий апарат органів державної влади, який не має можливості швидко трансформуватися та вирішувати нагальні проблеми публічного управління в умовах воєнного часу, став тягарем для фінансування в умовах обмежених фінансових ресурсів у зв'язку з повномасштабними воєнними діями та забезпеченням соціального захисту та підтримку населення, яке потерпає від бойових дій.

Слід констатувати, що наразі спостерігається невідповідність професійної підготовленості посадових осіб вимогам, що висуває сучасне громадське суспільство та вимоги воєнного часу. Сучасні посадові особи обізнані в теорії публічного управління, механізмах прийняття управлінських рішень, деякі з них навіть в питаннях антикризового, фінансового управління. Однак ці знання не застосовуються на практиці, оскільки навчання "відірвано" від реальної діяльності посадової особи, що продемонструвало неможливість службовців бути гнучкими та приймати рішення в умовах невизначеності з обмеженою кількістю вихідних даних.

На сьогодні в системі публічного управління існує нераціональна система розподілу посад, яка не може бути використана для формування та розвитку кадрового потенціалу в межах конкретного типу державних посад. Посади поділені лише за формальною "жорсткою" ієрархією підпорядкування без урахування функціональних навантажень. У зв'язку з цим кадрові технології, які застосовуються для формування апарату системи державного управління, також не забезпечують ефективність функціонування системи державного управління.

Крім того, впровадження у систему публічного управління цифровізації багатьох процесів управління, зокрема, пов'язаних із наданням державних послуг, отриманням певних дозвільних документів тощо, може впливати на зменшення кількості державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування. Тому, інноваційний підхід до систематизації посад системи публічного управління повинен відображати сучасні тенденції розвитку світового суспільства та враховувати виклики, які стоять перед Україною внаслідок напади росії та подальшим відновлення країни.

Посада системи публічного управління є адміністративно-правовою категорією, що характеризує службове місце та соціально-трудова роль службовця в органі державної влади, встановлює, по-перше, обсяг службової «дієздатності» як суб'єкта права. По-друге, чітке визначення посади важливе для оптимізації загальної чисельності адміністративного персоналу, співвідношення працівників різних рангів (спеціальних звань, класних чинів) та вирішення завдання скорочення та спрощення (здешевлення) державного апарата [1].

Крім того, за допомогою посад системи публічного управління забезпечуються персоналізація управлінських функцій та правообов'язків, чіткий поділ праці в апараті, індивідуалізація відповідальності.

Як основою формування інноваційного розподілу посад системи публічного управління може бути визначення основних завдань, визначених статтею 1 Закону України «Про державну службу», зокрема:

1) аналіз державної політики на загальнодержавному, галузевому і регіональному рівнях та підготовки пропозицій стосовно її формування, у тому числі розроблення та проведення експертизи проектів програм, концепцій,

стратегій, проектів законів та інших нормативно-правових актів, проектів міжнародних договорів;

2) забезпечення реалізації державної політики, виконання загальнодержавних, галузевих і регіональних програм, виконання законів та інших нормативно-правових актів;

3) забезпечення надання доступних і якісних адміністративних послуг;

4) здійснення державного нагляду та контролю за дотриманням законодавства;

5) управління державними фінансовими ресурсами, майном та контролю за їх використанням;

6) управління персоналом державних органів;

7) реалізації інших повноважень державного органу, визначених законодавством [2].

Таким чином, можна виокремити п'ять функціональних працівників органів державної влади та місцевого самоврядування, зокрема: аналітики; адміністратори; стрес-менеджери; стратеги; новатори. Зазначений розподіл посад публічної служби можна зобразити наступною схемою (Рис.1).

Розподіл посад	Адміністра-тор	Аналітик	Стрес-менеджер	Стратег	Новатор
Напрями державної політики	Менеджмент послуг Адміністративний менеджмент	Експертно-аналітичне забезпечення	Антикризовий менеджмент	Стратегічний менеджмент	Інноваційний менеджмент
Функції	Забезпечення реалізації державної політики, виконання загальнодержавних, галузевих і регіональних програм, виконання законів та інших нормативно-правових актів	аналіз державної політики, загальнодержавних, галузевих і регіональних програм, законів та інших нормативно-правових актів	формування державної політики в умовах надзвичайних ситуацій та воєнного часу	стратегічне планування в системі публічного управління	Формування інноваційної політики
Результати діяльності	надання адміністративних та державних послуг	Здійснення аналізу сучасної державної політики, надання рекомендацій щодо удосконалення та розвитку	Здійснення управління в умовах надзвичайних ситуацій та воєнного часу	Здійснення стратегічного планування та управління в умовах реальної ситуації, підготовка стратегічних документів	Формування інноваційної державної політики, модернізації та реформування державно-управлінських процесів
Категорії посад	А	В	С	Д	Ж

Рис. 1. Схема розподілу посад системи публічного управління.

Таким чином ми можемо виділити наступні напрями державної політики: по-перше, менеджмент послуг, адміністративний менеджмент; по-друге, експертно-аналітичне забезпечення; по-третє, антикризовий менеджмент; по-четверте, стратегічний менеджмент; по-п'яте, інноваційний менеджмент. У межах зазначених напрямів можливо систематизувати державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування. Водночас, саме в межах кваліфікації посад системи публічного управління слід виокремити: посади керівників, посади спеціалістів. Таким чином можна виокремити наступні типи посад системи публічної служби:

- 1) Керівники-адміністратори, керівники-аналітики; керівники-стрес-менеджери; керівники-стратеги; керівники-новатори;
- 2) Спеціалісти-адміністратори, спеціалісти-аналітики; спеціалісти-стрес-менеджери; спеціалісти-стратеги; спеціалісти-новатори.

Розподіл праці дає можливість оптимізувати функції кожного функціонера – посадову особу, більш ретельно сформулювати кваліфікаційно-функціональні вимоги до кожної посади.

Список літератури

1. Пархоменко-Куцевіл О. Концептуальний зміст системи державних посад як підсистеми державної служби України. Особливості соціального управління в Україні : матеріали круглого столу / за заг. ред. В. В. Решетніченка. Д. : ДРІДУ НАДУ, 2011. С.72–74.
2. Закон України про державну службу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>

Олександр САВЧЕНКО

аспірант кафедри міжнародних відносин та політичного консалтингу,
Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»,
pkoi@ukr.net

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Повномасштабне вторгнення росії на територію України, пандемія COVID-19 прискорила процеси цифровізації всіх сфер життєдіяльності суспільства, у тому числі системи публічного управління.

Останнім часом триває активний розвиток цифрових технологій у різних сферах, що стосуються життєдіяльності суспільства, зокрема у сфері управління. У науковій літературі наголошується, що відбувається трансформація держави на цифрову платформу з надання різноманітних адміністративних послуг населенню. Так, функції публічного управління здебільшого стали зводитися до реалізації ефективного судового контролю, контролю виконавчих органів державної влади та надання адміністративних послуг.

Ю. Пігарев, Н. Костенюк зауважують на те, що в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. уряди багатьох країн світу здійснили ряд реформ, що сприяли покращенню діяльності органів публічної влади. Нові реалії вимагали застосування нових підходів до управління: заміни традиційних способів управління, що базувалися на застосуванні владних повноважень та чітких бюрократичних процедур, на такі, що зорієнтовані на надання якісних публічних послуг, тобто публічне управління відчуває вплив різних факторів,

що призводить до зміни вектора реалізації його першочергової мети – з мінімальними витратами ресурсів, часу і зусиль досягнути максимальної ефективності, дієвості і результативності [1, с. 93].

Г. Разумей та М. Разумей зазначають, що сучасний світовий простір вже давно вийшов за рамки побудови інформаційного суспільства, адже цифрові технології поглинають усе більше сфер суспільного життя, докорінно змінюючи форми та методи їх реалізації. Тому більшість країн світу орієнтується на розвиток саме у напрямку побудови «цифрової економіки», використовуючи усі можливі конкурентні переваги від її впровадження. Україна намагається бути у тренді, розвиваючи інформаційні технології у різних напрямках як публічного управління, так і суспільного життя. Деякі досягнення були здійснені, проте системності та синергетичного ефекту на розвиток країни так і не було досягнуто, незважаючи на значний потенціал вітчизняних ІТ-фахівців, які входять у п'ятірку найкращих ІТ-аутсорсерів світу [2].

Суспільні відносини у всьому світі характеризуються процесами глобалізації, інтернаціоналізації, стрімким розвитком та проникненням у всі сфери життя сучасних цифрових технологій. Не є виключенням й публічне управління. Цифровізація всіх сфер публічного управління, у тому числі фізичної культури та спорту, дає змогу суттєво підвищити відкритість, прозорість й ефективність публічного управління, а також значно покращити якість публічно-управлінських послуг. Цифровізація публічного управління стає загальноєвропейським трендом, який отримав новий поштовх до розвитку у зв'язку з епідемією коронавірусу [3].

Сучасним трендом на ринку праці є цифровізація та проникнення її в усі сфери життєдіяльності. На теперішньому етапі розвитку цифрового суспільства саме людський ресурс, з відповідними цифровими навичками та компетенцією, є запорукою успішного економічного розвитку держав [4].

Більшість науковців та практиків вважають, що цифрові компетенції, цифрові навички – це уміння людини орієнтуватись у цифровому середовищі. На нашу думку, це взаємодоповнювальні компоненти цифрової кваліфікації, які слід розглядати як «знати і вміти». У 2021 році сформовано опис цифрової компетентності для громадян України, де за основу взято концептуально-еталонну модель цифрових компетентностей для громадян DigComp 2.1: The Digital Competence Framework for Citizens та рекомендації у сфері цифрових компетентностей від європейських та міжнародних інституцій. Враховуючи виклики сьогодення, цей опис Рамки було адаптовано до національних, культурних, освітніх та економічних особливостей України. Наразі ця Рамка містить 4 виміри, 6 сфер, 30 компетентностей та 6 рівнів володіння цифровими компетентностями [5].

Таким чином, цифровізацію публічного управління аналізують багато вчених, які звертають увагу на те, що цифровізація є один із ключових світових трендів розвитку публічного управління, з яким пов'язуються перспективи підвищення результативності та ефективності діяльності державних органів.

Водночас, науковці зазначають, що терміни «відкритий уряд», «цифровий уряд», «цифрова трансформація», «цифровізації» не досить вивчені явища, які потребують ґрунтовного аналізу. Цифровізація публічного управління – це ідеал, якого прагнуть сучасні політичні лідери та еталон, який журналісти, громадяни та організації громадянського суспільства використовують для боротьби з корумпованими лідерами та латентними інститутами. Як і багато інших популярних концепцій громадського

управління, термін «цифровізація» може мати різні значення. Іноді просто означає полегшення потоку інформації від уряду до громадян; заміну старих, закритих практик прийняття рішень на систему, в якій громадяни мають право знати, що розроблять та реалізують політики та державні службовці. Сьогодні, однак, термін приймає ширшого значення. Він став всеосяжним ярликом для більш прозорої, доступної та чуйної системи управління, де інформація вільно передається як уряду, так і від нього за допомогою безлічі цифрових каналів. У такій системі обмін інформацією є нормою у державному секторі, а значні ресурси, навчальні та адміністративні процедури призначені для ефективного поширення знань та послуг. Посадовці, які приймають рішення, реагують на потреби, ідеї та пріоритети громадян та інших органів державної влади завдяки ряду ефективних та доступних каналів для їхнього озвучування. Тим часом, громадяни, інститути громадянського суспільства мають легкий та прозорий доступ до послуг та інформації, навичок та засобів для залучення осіб, які приймають рішення, до відповідальності (не побоюючись наслідків) та регулярні можливості використовувати їхні погляди у розробці політики. Цей вільний доступ до інформації органів публічного управління, інститутів громадського суспільства та засобів масової інформації.

Цифровізація публічного управління несе чимало переваг, серед яких є важливим виділити такі основні аспекти.

1. Впровадження нових технологій дозволить зменшити кількість держслужбовців, і це означає скорочення статті витрат на утримання державного.

2. Значно знизиться навантаження на органи державної влади, що в свою чергу мінімізує корупціогенні фактори, оскільки багато процесів стануть повністю автоматизовані і не буде потрібна в такому обсязі паперова тяганина.

3. Покращення ефективності та швидкості надання адміністративних послуг населенню.

4. Зробить доступні для населення всі державні послуги, які надають органи державної влади.

5. Оптимізує діяльність контрольно-наглядових структур, у тому числі за рахунок суттєвого розширення застосування ризик-орієнтованого підходу в державному контролі (нагляд), який повинен пронизувати всю систему контролю (нагляду), а не лише впливати на частоту проведення планових перевірок.

Список літератури

1. Пігарев Ю., Костенюк Н. Діджиталізація публічного управління як чинник цифрової трансформації України. Актуальні проблеми державного управління 2021. № 2(83). С. 92-96. URL: <http://uran.oridu.odessa.ua/article/view/237257>

2. Разумей Г. Ю., Разумей М. М. Діджиталізація публічного управління як складник цифрової трансформації України. Публічне управління та митне адміністрування. 2020. № 2 (25). С. 139-145.

3. Хім'як І. В. Цифрові трансформації публічного управління у сфері фізичного виховання та спорту. URL: <http://sup.fsp.kpi.ua/proc/article/view/249127/246384>

4. Польовий П. Цифрова компетентність державних службовців як основа процесів цифровізації сфери публічного управління. URL: <http://buk-visnyk.cv.ua/30-0/1927/>

5. Опис рамки цифрової компетентності для громадян України. 2021. URL:

https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/3/mintsifra-oprilyudnyue-ramku-tsifrovoi-kompetentnosti-dlya-gromadyan/OP%20ЦК.pdf

Олена САСКО

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права і процесу
Волинського національного університету імені Лесі Українки

ВИКОРИСТАННЯ ОЦІНОЧНИХ ПОНЯТЬ У ТЕКСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ

Стабільність і справедливість правозастосовчої діяльності може бути забезпечена лише за наявності чіткого, однозначного і конкретизованого формулювання кримінально-правових норм, які передбачають сукупність встановлених законом суб'єктивних та об'єктивних ознак, що характеризують певне діяння як кримінальне правопорушення.

Проблемою чинного Кримінального кодексу України (далі – КК України), є те, що його положення не є чіткими і зрозумілими для всіх [5]. У КК України рясніє малозрозумілими термінами, яких у законі не роз'яснено, і кожен прокурор чи суддя можуть тлумачити їх по-своєму: «тяжкі наслідки», «істотна шкода», «завідомо», «загально небезпечний», «привласнення», «злісне ухилення», «опір», «щире каяття», «бойова обстановка» і багато інших понять. Тому проблема використання оціночних понять у КК України є важливою та актуальною.

В даний час проблема законодавчого використання оціночних ознак є однією із найбільш гострих, а також надзвичайно дискусійних в науці кримінального права. Однак, незважаючи на це, серед вчених-криміналістів немає однозначного бачення щодо використання та значення оціночних понять.

У кримінально-правовій літературі оціночні поняття визначають як ознаки складу кримінального правопорушення чи окремі характеристики таких ознак, зміст яких визначається не нормативно-правовим актом, а встановлюється правозастосувачем враховуючи конкретні обставини справи. Слушно зазначає А.В. Наумов, що оціночні поняття ускладнюють процес кваліфікації, заважають вирішенню проблеми програмування застосування норм права, тому їх необхідно конкретизувати [3, с. 119-120]. Зокрема, суперечливість у тлумаченні оціночних норм призводить до труднощів в процесі провазастосування, адже правозастосувач сам визначає зміст оціночного поняття, що не сприяє єдиному застосуванню кримінально-правових норм та призводить до судових помилок. На думку В.О. Навроцького, частота і повторюваність помилок у кваліфікації злочинів, яких припускають в практиці, нерідко пов'язані саме з недоліками формулювання кримінально-правових норм [2, с. 18]. Варто погодитися із позицією, відповідно до якої стан законності у суспільстві визначається безпосередньо змістом кримінального законодавства. Справді, чим досконалішим є закон з погляду юридичної техніки, тим меншою є кількість правозастосовчих помилок, тим вища його практична роль.

Однак, забезпечення чіткості і конкретності законодавчих приписів можливе лише до певної міри, адже абсолютне «позбавлення» норм кримінального закону відносної визначеності не є доцільним.

Оціночні поняття є самостійним, небезпечним і водночас корисним фрагментом правової мови. У тексті чинного КК України таких словоутворень достатньо.

Кримінальні правовідносини є досить складними, різноманітними, такими, що охоплюють велику кількість фактів і правових явищ, усі формальні ознаки яких закріпити в законі неможливо. Тому законодавець вимушений у таких випадках обмежуватись викладенням лише загальних ознак, які конкретизуються під час правозастосування у кожній конкретній ситуації.

Науковець Є. О. Мірошниченко вважає, що використання оціночних понять зумовлюється тим, щоб кримінальний закон мав змогу віддзеркалювати все різноманіття явищ у їх динаміці та розвитку. Правник переконує, що незважаючи на не зовсім чітку визначеність за змістом, ці поняття надають кримінально-правовому регулюванню якостей повноти, гнучкості та динамічності [1, с. 120].

Суб'єктивними причинами використання оціночних понять у кримінальному законі є усталені прийоми законодавчої техніки, а також дублювання без будь-яких змін формулювання раніше діючого законодавства в чинне.

Використання оціночних понять забезпечує динамізм регулюючого впливу правових норма на суспільні відносини та дозволяє уникнути проблем правозастосування за умови надмірної формалізації.

В. М. Стратонов констатує, що з одного боку, застосування оціночних понять полегшує завдання, які стоять перед законодавцем, і дозволяє йому уникнути деяких проблем, що неминуче виникають при прагненні зайвої формалізації правовідносин, однак з другого – суб'єкту права доводиться не просто підлаштовувати готове загальне положення до окремого випадку, а, досліджуючи цей випадок, вирішувати питання про зміст оціночного поняття. При цьому останні, в силу своєї неоднозначності, приховують небезпеку їх неправильного застосування [4, с. 22]. Для того щоб подолати проблему неправильного застосування термінів, які ми КК України розглядаємо як оціночні поняття доречною видається думка М.І. Хавронюка, який зазначає, що необхідно: «... створити у КК «словник» з точним роз'ясненням усіх необхідних термінів; якщо термін ясно зрозуміти і точно розтлумачити неможливо, то він не повинен вживатися, бо людина не може бути покарана за щось незрозуміле. Загалом – припинити хаос законотворчості в сфері кримінального права в КК України» [5].

Використання оціночних понять у кримінальному законі зумовлене комплексом суб'єктивних та об'єктивних чинників, які безпосередньо пов'язані складністю суспільно-правових відносин, що охороняються нормами КК України, та особливостями застосування юридичної техніки при формулюванні законодавцем норм права.

Наявність оціночних понять у кримінальному законі дозволяє враховувати під час здійснення кримінального провадження конкретні фактичні обставини й обирати відповідне їм рішення з числа тих, що передбачені законом. Такий порядок речей позбавляє кримінальний закон невинуватого формалізму, а відповідно, забезпечує більш ефективне правове регулювання відповідних суспільних відносин.

Список літератури

1. Мірошниченко Є. О. Гарантії законності і оціночні поняття в кримінальному праві. Зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди. Сер.: Право. 2004. Вип. 4. С. 120–122.

2. Навроцький В.О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.08 X., 2000. 34 с

3. Наумов А.В. Применение уголовно-правовых норм. По материалам следственной и прокурорско-судебной практики : учебное пособие. Волгоград : Изд-во ВСШ МВД СССР, 1973. 176 с

4. Стратонов В. М. Сучасний стан визначення оціночних понять і термінів у кримінальному процесуальному законодавстві. Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми вдосконалення: тези доп. та повідомл. учасн. наук.-практ. конф. (Харків, 30 верес.–1 жовт. 2015 р.) / за ред.: В. В. Комарова, І. Д. Шутака. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. С. 21–27.

5. Хавронюк М.І. Чи знаєш ти, українцю, за що тебе посадять і скільки дадуть? URL :<http://pravo.org.ua/2011-07-05-15-26-55/2011-07-22-11-16-35/1855-chy-znaiesh-ty-ukrainsiu-za-shcho-tebe-posadiat-iskilky-dadut.html>

УДК 342.9

Аліна СВИДЕНКО

здобувач,

Запорізький національний університет,

alinasvidenkoznu@gmail.com

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком війни питання пенсійного забезпечення набуло особливої гостроти для жителів України. При чому, мова йде не тільки про отримання вже призначений виплат, а й про осіб, які через військову агресію та активі бойові дії не можуть вчасно звернутися за призначенням пенсії.

Відповідно до ст. 46 Конституції України, громадяни мають право на соціальний захист, що, у тому числі, включає в себе право на забезпечення їх у старості [1].

Нормативне закріплення права особи на пенсійне забезпечення зобов'язує нашу державу вживати усіх заходів для сприяння реалізації такого права, особливо під час війни, яка є суттєвим чинником, що може зумовити або ускладнити скрутні життєві обставини.

Станом на теперішній час особа, яка досягла пенсійного віку, може звернутися за призначенням пенсії декількома способами:

1. Особисто звернутися до територіального органу Пенсійного фонду України через структурний підрозділ, який здійснює прийом та обслуговування осіб.

2. Звернутися до територіального органу Пенсійного фонду України через представника, який діє на підставі виданої йому довіреності, посвідченої нотаріально.

3. Подати документи через вебпортал електронних послуг Пенсійного фонду з використанням кваліфікованого електронного підпису або електронної системи BankID [2].

Варто звернути увагу, пенсія за віком призначається з дня, що настає за днем досягнення пенсійного віку, якщо звернення за пенсією відбулося не пізніше трьох місяців з дня досягнення особою пенсійного віку [3].

Питання вчасного звернення за призначенням пенсії має суттєво впливає на розмір виплат, які отримає особа, адже за загальним правилом пенсія призначається з дня звернення за її призначенням.

Тобто, особа, яка, досягнувши пенсійного віку, не має змоги звернутися у трьохмісячний строк за призначенням пенсії з незалежних від себе обставин (активні бойові дії, проживання на тимчасово окупованій території тощо), фактично позбавляється права на отримання належних їй коштів.

Враховуючи викладене вище, пропонуємо доповнити п. 1 ч. 1 ст. 45 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» новим абзацом: «Пенсія за віком призначається з дня, що настає за днем досягнення пенсійного віку, й у тому разі, якщо особа не змогла звернутися за призначенням пенсії у трьохмісячний строк з дня досягнення пенсійного віку, у зв'язку із проживанням у адміністративно-територіальній одиниці, на території якої велися активні бойові дії або проживанням на тимчасово окупованій території».

Ускладнюється й процедура призначення пенсій за віком на пільгових умовах, у зв'язку із неможливістю отримання документів, уточнюючих пільгових характер праці, від підприємств, які або були зруйновані чи дочасно не працюють унаслідок війни, або знаходяться на тимчасово окупованих територіях.

Така ситуація фактично унеможлиблює підтвердження інформації про періоди, що зараховуються до страхового, спеціального чи пільгового стажу особи, який є необхідним для призначення пенсії.

Досить проблемною залишається і ситуація з отриманням пенсійних виплат особами, які одержували пенсію готівкою через поштові відділення, що наразі не мають змоги працювати через ведення бойових дій або тимчасову окупацію.

Для таких осіб пенсія буде нараховуватися на рахунки, які відкриваються їм в АТ «Ощадбанк». Належні їй кошти особа зможе отримати у будь-якому відділенні АТ «Ощадбанк» на безпечній території або поштою після відновлення технічної можливості з доставки пенсії.

Таким чином, зазначимо, що пенсійне законодавство поки що є досить непристосованим до умов військового часу, що зумовлює нагальну потребу у здійсненні різноманітних нормативних перетворень.

Список літератури

1. Конституція України. Верховна Рада України. Законодавство : офіційний вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 25.06.2022).

2. Про затвердження Порядку подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» : Постанова правління Пенсійного фонду України від 25.11.2005 №22-1. Верховна Рада України. Законодавство : офіційний вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 25.06.2022).

3. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 9 липня 2003 року № 1058-IV. Верховна Рада України. Законодавство : офіційний вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 25.06.2022).

Євгеній ШАПОВАЛОВ
експерт Асоціації міст України,
аспірант кафедри податків та фіскальної політики,
Західноукраїнський національний університет,
shapovalov457@gmail.com

НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АНТИМОНОПОЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У РАМКАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Швидке відновлення України від наслідків військової агресії Російської Федерації можливе у разі злагодженої роботи органів місцевого самоврядування та усіх гілок державної влади. Усі суб'єкти задіяні у процесі відбудови нашої країни повинні мати широкий набір інструментів для швидкого виконання поставлених операційних та тактичних цілей. Зокрема, для органів місцевого самоврядування важливою опцією є право надавати допомогу комунальним підприємствам для забезпечення їх безперебійного функціонування.

Чинна редакція Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» [1] відносить місцеві ресурси - майно, кошти місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад, об'єкти спільної власності, що перебувають в управлінні районних та обласних рад до джерел державної допомоги суб'єктам господарювання.

Варто зазначити, що наразі уся державна допомога, що надається у період дії правового режиму воєнного стану автоматично вважається допустимою відповідно до Закону України «Про внесення змін до пункту 5 - 2 розділу 9 «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» (щодо застосування його положень в період дії правового режиму воєнного стану)» [2]. Водночас дані спрощення мають силу лише під час дії на території України правового режиму воєнного стану.

Після перемоги України, та завершення воєнного стану, органи місцевого самоврядування при підготовці відповідних рішень повинні будуть знову проходити складну та довготривалу процедуру погодження рішень в Антимонопольному комітеті України. Це суттєво обмежить та ускладнить надання органами місцевого самоврядування фінансової підтримки комунальним підприємствам.

При цьому, як показує практика, Антимонопольний комітет України після розгляду зазвичай приймає свої рішення, в яких визначає необхідність доопрацювання таких рішень органів місцевого самоврядування. Зазначене призводить та призводитиме до гальмування бюджетного, фінансового та господарських процесів, оскільки велика кількість рішень, що приймаються органами місцевого самоврядування, повинні бути погоджені в Антимонопольному комітеті України.

Також це погіршить і так складне фінансово-економічно становище комунальних підприємств – надавачів житлово-комунальних послуг, яке склалося в зв'язку з невідповідністю встановлених тарифів рівню економічно-обґрунтованих витрат на їх виробництво, заборгованістю споживачів за надані послуги з різниці в тарифах та інших вагомих причин.

До того ж чинні норми Закону не узгоджуються із статтею 4 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [3], згідно якої правова, організаційна та матеріально-фінансова самостійність в межах повноважень є одним з фундаментальних принципів місцевого самоврядування в Україні. Також це іде врозріз із задекларованою державною політикою, що має на меті впровадження децентралізації, розбудову місцевого самоврядування, передачу прав, обов'язків, ресурсів на місця.

Важливо зазначити, що у статті 262 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом [4], Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони зазначається лише поняття допомоги «з використанням державних ресурсів». Також в Угоді про Асоціацію визначення терміну «державна допомога» та її складових не наведено. Допомога з використанням місцевих ресурсів жодним чином до державної допомоги не віднесена

Також, роз'яснення з питань застосування законодавства у сфері державної допомоги, що представлені на офіційному сайті Антимонопольного комітету посилаються саме на Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» [1], а не на міжнародне законодавство чи відповідну судову практику.

Враховуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що включення місцевих ресурсів до складу державної допомоги є наявним лише у національному законодавстві. Відповідно їх виключення зі складу державної допомоги не порушуватиме статтю 27 Віденської конвенції щодо невиконання Угоди про Асоціацію.

Таким чином, на нашу думку, у контексті євроінтеграційного руху нашої держави не виникає суперечностей із міжнародно-правовими зобов'язаннями України у сфері євроінтеграції.

Наявне жорстке регламентування законодавством та обмеження органами державної влади прав органів місцевого самоврядування розпоряджання місцевими ресурсами на власний розсуд порушує фундаментальні принципи функціонування місцевого самоврядування в Україні. Це також позбавляє органи місцевого самоврядування можливості швидкого прийняття рішень щодо підтримки комунальних підприємств, у тому числі й тих, що забезпечують функціонування критичних об'єктів інфраструктури, що у свою чергу не сприятиме швидкому відновленню країни.

Враховуючи вищевикладене, існує необхідність внесення змін до Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» для уточнення його окремих положень та виключення місцевих ресурсів із цього закону шляхом підтримки Верховною Радою України відповідних законодавчих ініціатив.

Список літератури

1. Про державну допомогу суб'єктам господарювання : Закон України від 01.07.2014р. № 1555-VII. Голос України. 2014. 02 серп. №146.
2. Про внесення змін до пункту 5 - 2 розділу 9 «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» (щодо застосування його положень в період дії правового режиму воєнного стану) : Закон України від 01.04.2022р. №2175-IX. Голос України. 2022. 12 квіт. №84.
3. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997р. №280/97-ВР. Офіційний вісник України. 1997. № 25, стор. 20, код акта 1051/1997.

4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. 2014. Офіційний вісник України. 2014. 26 верес. № 75, том 1, стор. 83, стаття 2125.

УДК 35.07:004(477)

Петро ШПИГА

к.т.н.,

помічник генерального директора,

ДП Державний центр інформаційних ресурсів України

nadu.psh@gmail.com

ПІДГОТОВКА ПОРІВНЯЛЬНИХ ТАБЛИЦЬ ДЛЯ ЗАКОНІВ «ПРО НАЦІОНАЛЬНУ ПРОГРАМУ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ»: ЕЛЕМЕНТИ МЕТОДИКИ

Законодавча діяльність ВРУ в умовах військового часу потребує методики та інструментів швидко аналізу нормативно-правових актів (НПА). Одним із завдань такої діяльності є порівняльний аналіз чинних законів та пропонуваніх законопроектів. Порівняння НПА – різновид аналізу, який використовується в законодавчому процесі. Так, частиною сьомою статті 91 Регламенту Верховної Ради України встановлено, що «до законопроекту про внесення змін до законів додається порівняльна таблиця, яка містить редакцію відповідних положень (статей, частин, пунктів, абзаців тощо) чинного закону та нову його редакцію з урахуванням запропонованих змін» [1, с 52]. Одним із завдань, яке нині постало перед Міністерством та науковцями, є підготовка порівняльної таблиці для чинного Закону України «Про Національну програму інформатизації» та проекту нового закону. Вважаємо, що в сучасних умовах доцільно мати методику та інструменти напівавтоматичного виявлення відмінностей НПА, оскільки це дозволить розглянути їх швидше та зосередитись на змістовному аналізі тих положень, які є нині найбільш актуальними чи вимагають суттєвого доопрацювання.

Серед вчених, які займалися порівнянням окремих НПА України слід відзначити В. В. Біліченка, В. В. Дуку, О. А. Мірошніченка, Д. М. Котелевця та ін. Проте наукових публікацій, які присвячені розробці методики порівняння законів чи безпосередньому порівнянню вищезазначених НПА нами не виявлено.

Тому розробка пропозицій щодо методики порівняння НПА та підготовка порівняльних таблиць для виявлення новацій проекту Закону України «Про Національну програму інформатизації» є вельми актуальним науковим завданням.

Закон України «Про Національну програму інформатизації» (далі – Про НПА) є основним законом, який визначає мету, регулює реалізацію державної політики та пріоритетні напрями цифрової розбудови держави. Цей закон було прийнято в 1998 році. За час його чинності 7 раз приймалися закони про внесення в нього змін [2, с.27]. Багато положень цього закону застаріли. Недоліки цього Закону неодноразово відмічали посадовці Міністерства цифрової трансформації України, науковці, замовники та виконавці програм інформатизації. Зміни, які вносились в Закон, не усунули багатьох його недоліків. І нині відмічається «безлад у державних ІТ-закупівлях», низька якість технічних завдань, завищені ціни на виконання робіт й закупівлю послуг, не відповідність понятійного апарату Закону реаліям часу [3].

З метою оновлення понятійного апарату, підвищення ефективності організаційно-правових механізмів формування та виконання Національної програми інформатизації (НПІ) в вересні 2021 року Мінцифри підготувало проект нового Закону «Про НПІ», який постановою Верховної Ради України № 2035-IX від 15 лютого 2022 року внесено в порядок денний сьомої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання [4]. Мінцифри пропонує прийняти новий закон України «Про НПІ» та одночасно визнати таким, що втратив чинність Закон, який було прийнято в 1998 році.

Експертний висновок комітету Верховної Ради України з питань цифрової трансформації не містить зауважень законопроекту. Комітет на своєму засіданні 1 грудня 2021 року (Протокол № 59) розглянув законопроект і вирішив рекомендувати Верховній Раді України включити проект закону про НПІ до порядку денного шостої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання [4]. Головне науково-експертне управління висловило щодо законопроекту ряд серйозних зауважень.

Проект Закону «Про Національну програму інформатизації» є важливим документом для українського суспільства, бо від того, в якому вигляді він буде прийнятий, залежатиме розвиток сучасних державних сервісів та цифрової економіки України. На нашу думку цей документ потребує серйозного експертного обговорення та наукового дослідження. Хоча розгляд проекту закону включено до порядку денного шостої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання, проте ще є можливість провести додатковий аналіз цього проекту і розробити пропозиції щодо його удосконалення.

Порівняння на перший погляд видається досить простим методом дослідження відмінностей НПА. Насправді порівняння текстових документів вимагає попереднього планування, підготовки самих текстів і використання зручних інструментів. Методологічною основою такої методики можуть бути формально-логічні методи аналізу та синтезу, структурно-функціональний та порівняльно-оцінюючий методи, фільтри електронних таблиць.

Для побудови порівняльних таблиць проекту нового закону України «Про НПІ» з чинним Законом 1998 року нами розроблено методику, яка визначає послідовність основних операцій, принципи побудови аналітичних таблиць та впорядковану сукупність апробованих практикою методів отримання числових характеристик аналізу. Ця методика може бути стандартизованою, вона дозволяє визначати алгоритм дій при порівнянні довільних НПА.

Серед завдань нашого порівняння є:

- 1) встановити наявність структурних змін;
- 2) визначити шкалу величини змін;
- 3) обчислити кількість і величину змін в назвах розділів та статей законопроекту;
- 4) оцінити розподіл новацій по розділах законопроекту;
- 5) обчислити кількість незначних та важливих змін відповідно до визначеної шкали;
- 6) визначити шляхи розвитку запропонованої методики порівняння НПА.

Першим кроком запропонованої методики є структурне порівняння. За назвою та структурними елементами обидва документа ідентичні. Обидва закони мають назву «Про Національну програму інформатизації», містять преамбулу, розділи, статті, пункти, підпункти й абзаци.

Преамбула у проекті закону мітить одне речення, яке змінилося. В проекті пропонується таке формулювання: «Цей Закон регулює правові відносини, що виникають під час формування та виконання Національної

програми інформатизації» [4]. Тобто, замість слів «визначає загальні засади формування, виконання та коригування НПП» в преамбулі проекту закону записано наступне: «регулює правові відносини, що виникають під час формування та виконання НПП».

Наступним кроком є порівняння розділів. Для цього спочатку побудуємо початкову таблицю порівняння розділів, в якій наведемо тільки номери і назви розділів (Табл. 1). Із таблиці видно, що чинний Закон містить шість розділів, проект закону – п'ять розділів. Із цієї простої порівняльної таблиці стає очевидною технічна помилка в нумерації розділів: у проекті закону є два третіх розділи. Тому останній розділ законопроекту має помилково номер чотири замість номера п'ять.

Таблиця 1. Просте порівняння розділів

	Проект закону	Чинний Закон
1.	Розділ I Загальні положення	Розділ I Загальні положення
2.	Розділ II Субекти національної програми інформатизації та їх повноваження	Розділ II Формування і виконання національної програми інформатизації
3.	Розділ III Формування та виконання національної програми інформатизації	Розділ III Фінансове забезпечення та економічне стимулювання виконання національної програми інформатизації
4.	Розділ III Фінансове забезпечення національної програми інформатизації	Розділ IV Державний контроль за формуванням та виконанням національної програми інформатизації
5.	Розділ IV Прикінцеві положення	Розділ V Міжнародне співробітництво при виконанні національної програми інформатизації
6.		Розділ VI Прикінцеві положення

Далі ми будемо використовувати для нумерації двох останніх розділів цього документа два римські числа через дробову риску – помилкове (наведене в проекті закону) та правильне: Розділ III/IV та Розділ IV/V. Видається дивним, що всі учасники законотворчої процедури, включаючи комітети ВРУ і Головне науково-експертне управління, не помітили цієї помилки і не відмітили її усвоїх експертних висновках.

Для порівняння текстів будемо використовувати порядкову шкалу оцінки відмінностей, яка складається із чотирьох простих чисел. Числа в цій шкалі будуть означати наступне: 0 – тексти ідентичні, 1 – тексти різняться не суттєво, 2 - тексти суттєво різняться, 3 – текст повністю новий.

Побудуємо нову таблицю, в якій крім назв розділів покажемо (справа від назви) кількість статей в розділі, оцінки відмінностей для кожного розділу (перший стовпчик) та сумарну кількість статей в НПА. Порядок розділів чинного Закону в таблиці змінимо і будемо наводити їх за ступенем близькості до назв розділів проекту закону (Табл. 2).

Таблиця 2. Порівняння розділів та статистичні дані

Оцінка змін	Проект закону	к-ть статей	Чинний Закон	к-ть статей
0	Розділ I Загальні положення	3	Розділ I Загальні положення	7

3	Розділ II Суб'єкти національ-ної програми інформатизації та їх повноваження	4		
0	Розділ III Формування та виконання національної програми інформатизації	8	Розділ II Формування і виконання національної програми інформатизації	15
1	Розділ III/IV Фінансове забезпечення національної програми інформатизації	1	Розділ III Фінансове забезпечення та економічне стимулювання виконання національної програми інформатизації	2
0	Розділ IV/V Прикінцеві положення	0	Розділ VI Прикінцеві положення	1
			Розділ IV Державний контроль за формуванням та виконанням національної програми інформатизації	2
			Розділ V Міжнародне співробітництво при виконанні національної програми інформатизації	0
	Всього статей	16		27

Із побудованої нами порівняльної таблиці випливає, що у проекті закону:

- назви першого і IV/V розділів залишились без змін;
- додано «Розділ II Суб'єкти національної програми інформатизації та їх повноваження»;
- розділ II «Формування і виконання національної програми інформатизації» із чинного закону став третім розділом;
- розділ III «Фінансове забезпечення та економічне стимулювання виконання національної програми інформатизації» із чинного закону скоротив назву до «Фінансове забезпечення національної програми інформатизації» і опустився нижче в нумерації;
- два розділи «Розділ IV Державний контроль за формуванням та виконанням національної програми інформатизації» та «Розділ V Міжнародне співробітництво при виконанні національної програми інформатизації» із чинного закону не перейшли в проект закону;

Кількість статей у першому розділі скоротилася із 7 до 3, у третьому - із 15 до 8, у розділі III/IV залишилась одна стаття, у розділі IV/V «Прикінцеві положення» статті відсутні.

Наступним кроком нашої методики є порівняння статей. Чинний Закон року містить 27 статей (за нумерацією 28 статей, але статтю 12 було виключено на підставі Закону № 5463-VI від 16.10.2012), другий – 16 статей. Тобто законопроект на 11 статей менший, ніж чинний Закон. Статистичні дані цих НПА також підтверджують скорочення: було 2966 слів та 175 абзаців, стало

2773 слова та 152 абзаци. Проект закону року коротший на 193 слова і на 23 абзаци.

Такий же підхід ми можемо використати для більш детального порівняння змісту статей та пунктів – первинних структурних одиниць нормативно-правових актів. Зауважимо, що порівняння може бути прямим та оберненим, коли міняються місцями стовпці для НПА. Для великих за обсягом НПА побудову порівняльних таблиць краще виконувати в MS Excel. В електронних таблицях нам будуть доступні фільтри, формули для статистичних обчислень, текстові функції тощо.

Висновки. В умовах військового часу законодавча діяльність ВРУ потребує методики та інструментів швидко порівняльного аналізу проектів нормативно-правових актів. Відповідно Регламенту Верховної Ради України обов'язковим елементом супровідних матеріалів до законопроектів є порівняльна таблиця. Для побудови порівняльних таблиць, на прикладі порівняння проекту нового закону України «Про НПІ» з чинним Законом 1998 року, нами розглянуто методику, яка збільшує наочність, значно прискорює виявлення відмінностей НПА та спрощує отримання числових характеристик аналізу. Ця методика може бути стандартизованою, вона дозволяє будувати алгоритм дій при порівнянні довільних НПА. Використання MS Excel для побудови таких таблиць дозволить використовувати фільтри, формули для статистичних обчислень, текстові функції тощо для автоматизації процесів порівняння.

Список літератури

1. Правила оформлення проектів законів та основні вимоги законодавчої техніки (Методичні рекомендації) / Видання п'яте, виправлене та доповнене Теплюк М.О., Гурківська А.І., Крижанівський В.П. – К.: [ФОП Москаленко О.М.], 2018 – 62 С. –Режим доступу : <http://kompmp.rada.gov.ua/> (дата звернення: 10.06.2022).

2. Шпиґа П. С. Аналіз змін та окремих термінів закону України. "Про Національну програму інформатизації" Conference Proceedings of the 1st International Conference on New Directions in Science and Education. Munich, Germany, 19 November 2021. pp. 24-32). URL: https://ispic.ngo-seb.com/assets/files/1_conf_19.11.2021.pdf (дата звернення: 10.06.2022).

3. Міністерство цифрової трансформації не витратило бюджетні кошти на створення Дії. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/ministerstvo-tsifrovoi-transformatsii-ne-vitrachalo-byudzhetni-koshti-na-stvorennya-dii> (дата звернення: 17.06.2022).

4. Проект Закону про Національну програму інформатизації. Картка законопроекту. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=73095# (дата звернення: 10.06.2022).

Ольга ЮХИМЮК

к.ю.н., доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
Волинський національний університет ім. Лесі Українки,
iukchymiuk.olga@vnu.edu.ua

Володимир КРАВЧУК

д.ю.н., доцент,
професор кафедри конституційного, адміністративного та
міжнародного права,
Волинський національний університет ім. Лесі Українки,
kravchuk.volodymyr@vnu.edu.ua

Микола КРАВЧУК

к.політ.н., доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
Волинський національний університет ім. Лесі Українки,
kravchuk.mykola@vnu.edu.ua

НОВЕЛІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО РОЗШИРЕННЯ ПЕРЕЛІКУ ОСІБ, ЯКІ МАЮТЬ ПРАВО НА БЕЗОПЛАТНУ ВТОРИННУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ, ПОВ'ЯЗАНА З ВОЄННИМИ ДІЯМИ

Військова агресія Російської Федерації проти України, розпочата в лютому 2022 року поставила багато викликів перед державою, суспільством, кожним громадянином України. Одним з аспектів військової агресії є вчинення російськими військовими жакливих злочинів, наслідки яких не залишили байдужими увесь цивілізований світ. Тож важливим напрямком діяльності держави виступає фіксація таких злочинів з метою подальшого розслідування та покарання злочинців, а також надання потерпілим можливості захищати себе відповідними правовими засобами. Безоплатна правова допомога виступає тим важливим інструментом, який покликаний сприяти захисту законних прав та інтересів наших громадян, які, в тому числі, постраждали від військової агресії.

Право громадян на безоплатну правову допомогу закріплено у ст. 59 Конституції України, відповідно до якої кожен має право на професійну правничу допомогу, у випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно [1]. Законодавче визначення правової допомоги закріплене в п.3 ч.1 ст. 1 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», де зазначається, що правова допомога - надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення [2]. Водночас відповідно до п. 1. ч. 1 ст. 1 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» безоплатна правова допомога - правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел [2].

Безоплатна правова допомога поділяється на безоплатну первинну правову допомогу та безоплатну вторинну правову допомогу.

Безоплатною первинною правовою допомогою прийнято вважати вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Безоплатна вторинна правова допомога є видом державної гарантії, що полягає у створенні різних

можливостей для доступу осіб до правосуддя. Отже, безоплатна первинна правова допомога по суті охоплюється обов'язком органів державної влади і органів місцевого самоврядування надавати послуги з державного управління, а вторинна – передбачається для незахищених верств населення і надається адвокатами та фахівцями в галузі права [3, с. 110]

Відповідно до статті 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» [2] та відповідно до інших законів України право на безоплатну вторинну правову допомогу мають такі категорії осіб:

1) особи, які перебувають під юрисдикцією України, якщо їхній середньомісячний дохід не перевищує двох розмірів прожиткового мінімуму, розрахованого та затвердженого відповідно до закону для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення, а також особи з інвалідністю, які отримують пенсію або допомогу, що призначається замість пенсії, у розмірі, що не перевищує двох прожиткових мінімумів для працездатних осіб;

2) діти, у тому числі діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти, які перебувають у складних життєвих обставинах, діти, які постраждали внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту;

2-1) внутрішньо переміщені особи;

2-2) громадяни України, які звернулися із заявою про взяття їх на облік як внутрішньо переміщених осіб;

2-3) громадяни України - власники земельних ділянок, які проживають у сільській місцевості;

2-4) громадяни України, які проживають на тимчасово окупованій території;

3) особи, до яких застосовано адміністративне затримання;

4) особи, до яких застосовано адміністративний арешт;

5) особи, які відповідно до положень кримінального процесуального законодавства вважаються затриманими;

6) особи, стосовно яких обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою;

7) особи, у кримінальних провадженнях стосовно яких відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України захисник залучається слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням або проведення окремої процесуальної дії, а також особи, засуджені до покарання у вигляді позбавлення волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або обмеження волі;

8) особи, на яких поширюється дія Закону України "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту";

8-1) особи, які звернулися із заявою про визнання особою без громадянства;

9) ветерани війни та члени сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) захисників і захисниць України, особи, які мають особливі заслуги та особливі трудові заслуги перед Батьківщиною, особи, які належать до числа жертв нацистських переслідувань;

9-1) особи, які перебувають під юрисдикцією України і звернулися для отримання статусу особи, на яку поширюється дія Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту";

10) особи, щодо яких суд розглядає справу про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи;

11) особи, щодо яких суд розглядає справу про надання психіатричної допомоги в примусовому порядку;

12) особи, реабілітовані відповідно до законодавства України;

13) особи, які постраждали від домашнього насильства або насильства за ознакою статі;

14) викривачі у зв'язку з повідомленням ними інформації про корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення.

У травні 2022 року у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації, як реакція на існуючі проблеми, пов'язані з цією агресією Верховна Рада України доповнила зазначений перелік двома пунктами. Зокрема, п. 8-2 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» передбачив можливість надання безоплатної вторинної правової допомоги особам, які не мають документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України, - правових послуг, передбачених пунктами 2 і 3 частини другої статті 13 цього Закону, з питань встановлення в судовому порядку фактів, що мають юридичне значення, пов'язаних з оформленням та видачею таких документів; а також п. 13-1 передбачив можливість надання безоплатної вторинної правової допомоги потерпілим від кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, катування або жорстокого поводження під час воєнних дій чи збройного конфлікту, - правових послуг, передбачених пунктами 2 і 3 частини другої статті 13 цього Закону, у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом вчинення таких кримінальних правопорушень[2].

Відповідними видами безоплатної вторинної правової допомоги, що надаватимуться зазначеним категоріям осіб будуть здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами, а також складення документів процесуального характеру.

Таким чином, законодавець акцентував увагу на потребі надати можливість безоплатної правової допомоги тим категоріям осіб, які фактично сформувавшись у результаті військової агресії Російської Федерації, як то особи без документів, які б підтвердили їх громадянство України, адже людина, тікаючи від війни, не завжди здатна зберегти та представити такі документи; а також особи що стали фактично жертвами страшних злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості, катування або жорстокого поводження в Бучі, Ірпіні та інших українських містах. Така новелізація законодавства сприятиме захисту прав громадян та притягненню до відповідальності винних.

Список літератури

1. Конституція України: від 28.06.1996. Відомості Верховної Ради (ВВР), 1996, № 30, ст.141

2. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» : від 02.06.2011 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 51, ст.577

3. Говоруха О., Козьяков І. Актуальні питання реалізації принципів надання безоплатної правової допомоги. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2018. № 1. С. 107-116

Наукове видання

**III МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«ТРАНСФОРМАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ, ЗАКОРДОННОЇ МОДЕЛЕЙ
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ЗАКОНОДАВСТВА В УМОВАХ
ВОЄННОГО ЧАСУ»**

27–29 червня 2022 р., м. Луцьк, УКРАЇНА

Друкується в авторській редакції

Відповідальність за інформацію, викладену в публікаціях
несуть автори.

*Волинський національний університет імені Лесі Українки
ГО «Інститут економічних та еколого-енергетичних досліджень»,
conference@ieeeer.top*

*Редактор: Павлова О.М.
Технічний редактор: Шостак Л.В.*

Здано до набору 01.07.2022 р. Підписано до друку 01.07.2022 р.
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.

Друк цифровий. Ум. друк арк. 25,5. Обл. вид. арк. 24,8.
Наклад 300 примірників.Замовлення № 124.

ФОП Галяк Жанна Володимирівна Друкарня «Волиньполіграф»
Свідоцтво Держкомінформу України ДК №3585 від 22.09.09 р.
вул. Привокзальна, 12, м. Луцьк, 43021
Тел.: (0332) 77 07 14, 77 05 02. e-mail: vpolygraf@gmail.com
www.vpolygraf.com.ua

Трансформація національної, закордонної моделей економічного розвитку та законодавства в умовах воєнного часу: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції ВНУ ім. Лесі Українки, (27-29 червня 2022 року), м. Луцьк: СПД Гадяк Жанна Володимирівна, друкарня "Волиньполіграф", 2022. 418 с.

ISBN 978-617-7843-36-7

В даному виданні розміщено вибрані праці, що за змістом своїм розкривають наступну проблематику: зміна ролі держави й ринку за умов економіки військового часу: теорія методологія, практика; сучасні тренди розвитку підприємництва за умов військового часу; пріоритети розвитку міжнародних економічних систем за умов загроз військової агресії; енергетична та продовольча безпека в системі відтворення соціально-економічної активності міст; нормативно-правове забезпечення стабілізації держави в умовах воєнного стану.

УДК 330.341.1(477):[316.47:502:620.9:34

